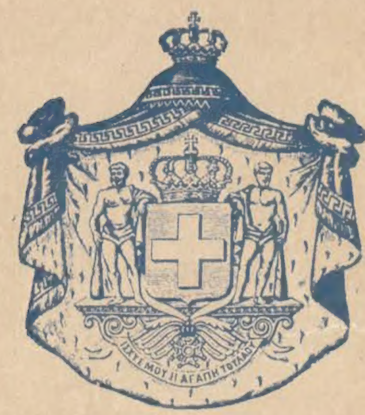
ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΝΤΡΙΩ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

(ΘΡΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ)

ΑΘΗΝΑΙ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΡΩΪΑΣ"
1930

ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΝΤΡΙΩ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

(ΘΡΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ)

«Ἕνας Βασιλεὺς Ἕλλην, τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην».
(Ε. Βενιζέλος πρὸς Ρ. Πουανκαρέ)

ΑΘΗΝΑΙ 1930
ΤΥΠΟΙΣ «ΠΡΩΪΑΣ»

ΔΙΑΤΙ ΕΓΡΑΨΑ ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ...

Διότι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι 1923, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μεγαλυτέρας κρίσεως ἣν διῆλθεν ἡ Εὐρώπη ἀπὸ ἑκατονταετίας, ἀνεμίχθη εἰς γεγονότα, τῶν ὁποίων ἡ σοβαρότης ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ πλαίσιον τῆς «Ἐγγὺς Ἀνατολῆς», καὶ ἔπαιξε ρόλον σπουδαῖον, πολύ, καθ' ὑπερβολὴν μάλιστα κατά τινας, προσωπικόν.

Διότι ἡ προσωπικότης τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐνεφανίσθη εἰς ἡμᾶς διὰ μέσου τῆς ἀχλύος τῶν χειροτέρων παθῶν καὶ γενικῶς παρεγνωρίσθη, μάλιστα δὲ καὶ ἠγνοήθη.

Διότι, ἀποθανόντα πρὸ ἓξ ἤδη ἐτῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν μελετήσῃ κανεὶς τώρα μὲ ψυχραιμίαν, ἀφοῦ πλέον μᾶς χωρίζει χρόνος καὶ χῶρος ἀπ' αὐτοῦ.

Διότι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶνε ἡ ἔντονος ἀντίθεσις τοῦ κ. Βενιζέλου, διότι ἡ μονομαχία των, μέσα εἰς τὸ αἷμα τῶν μαχῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, εἰς μίαν Ἰλιάδα δέκα ἐτῶν, ἐνθυμίζουσαν ὁμηρικοὺς ἥρωας, παρουσιάζει ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον βίαια δράματα τῆς ἱστορίας: ὁ ἕνας ἔχει τὴν στρατιωτικὴν ἀκαμψίαν καὶ τραχύτητα, τὸ πεῖσμα εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, ὁ ἄλλος τὸ «τολμηρὸν πνεῦμα», τὸ τόσον γόνιμον εἰς πανουργίας καὶ τεχνάσματα, ὥστε νὰ τὸ νομίζῃ κανεὶς ἱκανὸν νὰ κόψῃ ἢ νὰ λύσῃ τὸν γόρδιον δεσμόν. Ὁ Λουδοβῖκος ΙΓ' καὶ ὁ Ρισελιέ, ἐπιστεύθη πρὸς στιγμήν, διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔργου. Μερικοὶ ἐλυπήθησαν ποῦ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο Λουδοβῖκος ΙΓ'. Ἀλλ' ὁ Βενιζέλος ἦτο τάχα Ρισελιέ ;

Διότι φαίνεται ὅτι αἱ ἐκλογαὶ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1928, ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμβρίου 1920, ἤνοιξαν νέον κεφάλαιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος· διότι ἡ ἐκλογικὴ νίκη τοῦ κ. Βενιζέλου, ὁμοία κατ' ἐπίφασιν μὲ τὴν βασιλικὴν νίκην τοῦ 1920, τοῦ δίδει τὸ δικαίωμα ν' ἀκούῃ τὰ πάντα μειδιῶν. Ἔτσι καὶ ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, ὅταν ἀνήρχετο εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἤκουεν ἀπαθὴς τὰ ἐλευθέρια πειράγματα ποῦ συνώδευον τὸν θρίαμβόν του καὶ τοῦ ὑπενθύμιζον τὴν ματαιότητα τῶν λαϊκῶν ἐπευφημιῶν καὶ τὴν ἀστάθειαν τῆς τύχης.

Διότι εὑρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας· διότι ἡ Ἑλλὰς τῆς

σήμερον, προελθοῦσα ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ 1922, εἶναι μία Ἑλλὰς ἐντελῶς νέα, ἀναζητοῦσα ἀκόμη τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὰ βήματά της· διότι τὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπῆρξεν ἥρως, ἔκλεισαν ἕνα κεφάλαιον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· διότι, πρὶν ἀνοιχθῇ πρὸς τὸ μέλλον ἡ θύρα, πρέπει νὰ θέσωμεν τὰ πράγματα τοῦ παρελθόντος εἰς τὴν θέσιν των· ἤδη εἰς τὸ τέλος τοῦ μεγάλου αἰῶνος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, πρέπει νὰ καθορίσωμεν τὴν θέσιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου μεταξὺ τῶν τριῶν Βασιλέων, οἱ ὁποῖοι, ὡσὰν τοὺς Τρεῖς Μάγους, εἶχον τὴν ἀποστολὴν νὰ ἐπαγρυπνήσουν ἐπὶ τοῦ λίκνου τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κηδεμονεύσουν τὰ μεγάλα της πεπρωμένα.

Διότι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶνε τὸ παρελθὸν καὶ διὰ τοῦτο ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀμερολήπτου ἱστορίας.

Διότι, χάρις εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἔχω εἰς χεῖράς μου, γνωρίζω καλῶς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν.

ΚΑΙ ΓΝΩΡΙΖΩΝ ΟΣΑ ΓΝΩΡΙΖΩ, ΑΚΟΥΣΑΣ Ο,ΤΙ ΕΛΕΧΘΗ, ΘΑ ΗΣΘΑΝΟΜΗΝ ΕΝΤΡΟΠΗΝ ΕΑΝ ΕΣΙΩΠΩΝ...

Ἐὰν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἀκόμη λόγοι, ὑπὲρ τοῦ ἐγχειρήματός μου τούτου, θὰ φανῇ ἐν τῇ συνεχείᾳ....

EDOUARD DRIAULT

Ο ΘΡΥΛΟΣ
Ἢ ΤΟ ΑΘΛΙΟΝ ΨΕΥΔΟΣ

Πρὸ τοῦ πολέμου δὲν ἐγνωρίζομεν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον παρ᾽ ἀπὸ μακρυὰ καὶ κατὰ προσέγγισιν. Δὲν ἀπεδίδετο ἡ Γαλλία τοὐλάχιστον, μεγάλη σημασία εἰς τὄνομά του· εἶχαν ἀκούση ἀορίστως περὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ποῦ ἵδρυσε τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἐγνώριζαν, βέβαια, ὅτι δι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὠνομάζετο ἔτσι ἡ Κωνσταντινούπολις. Εἶχαν ἀκούση, περισσότερον ἀκόμη ἀορίστως, περὶ κάποιου Κωνσταντίνου ΙΒ΄ ἢ ΙΔ΄ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Παλαιολόγων, ποῦ ἀπέθανε γενναίως, ὑπερασπίζων τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τῶν Τούρκων, τῷ 1453.

Ὅταν ἀντελήφθησαν ἐδῶ, ὀλίγον ἀργότερον, ὅτι τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος ἐγράφετο ἑλληνιστὶ μὲ Κ, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸ διατί, δὲν ἐσχημάτισαν καλὴν ἐντύπωσιν. Διότι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κάϊζερ ἔχει τὸ ἴδιον ἀρχικὸν γράμμα.

Ἐν Γαλλίᾳ ἦτο ἀγαπητὸς ὁ πατήρ του, ὁ Γεώργιος Α΄, διότι ἔμενε συχνὰ εἰς τὸ Αἲξ-Λὲ-Μπαίν. Δὲν ἐλησμόνουν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Δανίας, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἠσθάνοντο πάντοτε πολλὴν συμπάθειαν. Δὲν τῆς ἀφήρεσε τῷ 1864 τὸ Σλέβιγκ-Ὁλστάϊν ἡ Πρωσσία ; Μία ἀδελφὴ τοῦ Γεωργίου Α΄ εἶχε νυμφευθῆ τὸν Πρίγκηπα τῆς Οὐαλλίας, τὸν κατόπιν Βασιλέα Ἐδουάρδον Ζ΄ τῆς Ἀγγλίας, μία ἄλλη τὸν Τσάρον Ἀλέξανδρον Γ΄. Ὥστε οἱ δύο θεῖοι τοῦ Κωνσταντίνου...

Ἐξ ἄλλου ἐγίνετο γνωστὸν ὅτι ὁ νεαρὸς διάδοχος, δηλαδὴ ὁ κληρονόμος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στέμματος, ἔκαμεν, ἢ τοὐλάχιστον ἐτελείωσε, τὰς σπουδάς του ἐν Γερμανίᾳ καὶ δὲν ἐπεδοκιμάσθη καθόλου ἐνταῦθα ὁ γάμος του μὲ τὴν Σοφίαν, Πριγκήπισσαν τῆς Πρωσσίας, ἀδελφὴν τοῦ Γουλιέλμου Β΄. Ὅταν ἡ Σοφία, μετὰ δύο ἔτη, προσῆλθεν ἀπὸ τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν —διὰ τὴν ὁποίαν τὴν προώριζε τὸ ὄνομά της— καὶ ὁ Κάϊζερ ἐξεδήλωσε ζωηρὰν ἐπὶ τούτῳ ἀγανάκτησιν, παρετηρήθη κάποια τάσις νὰ συγχωρηθῆ ὁ γάμος αὐτός, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ἐνυμφεύθη μίαν Γαλλίδα, τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν Βοναπάρτου, ὁ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος, μίαν Ρωσσίδα, καὶ ὁ ἄλλος, ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας, μίαν Πριγκήπισσαν ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου τῆς Ἀγγλίας. Ἐν τούτοις ἐσημειώθη ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος διετήρει οἰκογενειακὰς σχέσεις ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀπεφάνθησαν ἐδῶ, μὲ τὸ θράσος τῆς ἀγνοίας, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι γερμανόφιλος ὁ Κωνσταντῖνος.

Δὲν ἐγνώριζον ὅτι ἠγάπα πολὺ τὸ Παρίσι, ὅτι ὡμίλει πολὺ καλὰ τὰ γαλλικά, ὅτι ἔμενε πολλάκις εἰς τὸ Παρίσι καὶ ὅτι, ὡς υἱὸς μιᾶς Με-

γάλης Δουκίσσης, εἶχε συγγένειαν μὲ τοὺς μεγάλους δούκας. Δὲν τὸ ἐγνώριζον, διότι δὲν ἔβγαινε νὰ τὸ φωνάζῃ.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἔφερε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

Ἡ Κρήτη εἶχεν ἐπαναστατήσῃ, ἀκόμη μίαν φοράν, κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἡ κοινὴ γνώμη ἠνάγκασε τὸν Βασιλέα Γεώργιον νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς ἐπαναστάσεως, νὰ στείλῃ εἰς τὴν Κρήτην τακτικὸν στρατὸν καὶ τὸν ἑλληνικὸν στολίσκον μὲ τὸν δευτερότοκόν του υἱόν, τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον. Φυσικὸν ἐπακόλουθον ἦτο ἡ κήρυξις πολέμου μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἦτο ἕτοιμος· συνεποσοῦτο εἰς 28 χιλιάδας ἄνδρας, ἀπέναντι 270 χιλιάδων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, διότι ἡ Ἑλλὰς τότε εἶχε 2.200.000 κατοίκων καὶ ἡ Τουρκία 20.000.000.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο μία τρέλλα. Ὁ Διάδοχος ἀνέλαβεν ἐν τούτοις τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ· ὑπάρχουν τρέλλες ποῦ πρέπει νὰ τὰς κάμῃ κανείς, ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ μὴ τὰς κάμῃ. Εἶχεν ἀντίπαλον τὸν Τοῦρκον στρατάρχην Ἐτὲμ πασᾶν, βοηθούμενον ἀπὸ τὸν Γερμανὸν στρατηγὸν Γκούμπκωφ. Ἡ ἐκστρατεία τῆς Θεσσαλίας ἀπέβη εἰς ὄλεθρον καὶ οἱ εἰδικοὶ συνεπέραναν ὅτι ὁ Διάδοχος ἐστερεῖτο μεγάλου στρατιωτικοῦ ταλάντου.

* * *

Ὅταν, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1908, ἐξερράγη ἡ Νεοτουρκικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἤρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῆς Τουρκίας, ἐχαιρετίσθη ἐν Γαλλίᾳ ἐνθουσιωδῶς. Μᾶς ἀρέσουν αἱ τοιούτου εἴδους ἀσυλλόγιστοι ἐκδηλώσεις. Ἐκείνη μᾶς ἐστοίχισε πολὺ ἀκριβά. Εἴχομεν καὶ διατηροῦμεν διὰ τὴν Τουρκίαν τὰ αἰσθήματα τοῦ Λοτὶ πρὸς τὴν Ἀζιγιαδέ. Αὐτὸ ὑπῆρξεν ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς μας.

Ἐν τούτοις, ὅταν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλτάνου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1912, ᾐσθάνθημεν κάποιαν συμπάθειαν πρὸς τὴν σταυροφορίαν αὐτήν, διότι ἠκούσαμεν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἶχον πυροβόλα Σναΐδερ. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν νικητῶν αἱ προτιμήσεις μας ἐστρέφοντο πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Ἡ τουρκοφιλία ἦτο ὁ εἷς καὶ ἡ βουλγαροφιλία ὁ ἕτερος πόλος τῆς ἀνατολικῆς μας πολιτικῆς. Ἀνεγνωρίσαμεν ἐπίσης κάποιαν ἀξίαν καὶ εἰς τοὺς Σέρβους. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου Ἕλληνας, αὐτοὶ δὲν ἔκαμαν τίποτ' ἄλλο εἰμὴ παρεβίασαν ἀνοικτὰς θύρας· τὰς ὀλίγας ἐπιτυχίας, διὰ τὰς ὁποίας ὑπερηφανεύοντο, τὰς ὤφειλον εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀποστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἐντοῦ. Ὅταν τὸν Μάρτιον τοῦ 1913 ὁ Διάδοχος ἐκυρίευσε, μετὰ δεινὸν ἀγῶνα, τὰ Γιάννινα, ὁ γαλλικὸς τύπος διεκήρυξεν ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ ἦτο ὁ «ὀργανωτὴς τῆς νίκης».

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐδολοφονήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ μετά τινας ἡμέρας. Ἂς μὴν ἀναφέρωμεν τὰς ποταπὰς φήμας, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ. Θὰ συναντήσωμεν καὶ ἄλλας παρομοίας φύσεως.

Τὸν Ἰούνιον δὲν ἐπεδοκιμάσθη ἐδῶ καθόλου ἡ αἰφνιδία ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων κατὰ τῶν χθεσινῶν συμμάχων των. Ἐχαιρετίσθη μὲ

πολλοὺς ἐπαίνους ἡ νικηφόρος ἀντίδρασις τῶν Σέρβων. Δὲν ἀπεδόθη ἴση προσοχὴ εἰς τὴν λαμπρὰν νίκην, τὴν ὁποίαν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατήγαγε παρὰ τὸ Κιλκὶς καὶ εἰς τὴν κεραυνοβόλον ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνε κατὰ μῆκος τοῦ Στρυμόνος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Σόφιαν.

Ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ἐπιδεξιωτέρα. Ὁ Καΐζερ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν γαμβρόν του θερμὰ συγχαρητήρια, τοῦ ἀπένειμε τὴν στρατάρχικὴν ράβδον καὶ τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὰ προσεχῆ αὐτοκρατορικὰ γυμνάσια.

Καὶ νὰ πῶς συνέβη τὸ ἐπεισόδιον τῆς στραταρχικῆς ράβδου :

Μίαν ἡμέραν ἐν Βερολίνῳ ὁ Καΐζερ ἐπέδωκεν εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον τὴν στραταρχικὴν ράβδον, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχεν ἀπονείμη, καὶ εἶπεν ὀλίγας λέξεις διὰ νὰ τὸν συγχαρῇ, διότι τόσον καλῶς ἐπωφελήθη τῶν στρατιωτικῶν σπουδῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησε δι' ἀναλόγων φράσεων. Ὁ γερμανικὸς τύπος ἐδημιούργησε φοβερὸν θόρυβον· εἶχε, διαταχθείς, τὴν δεξιότητα νὰ ἐπαινέσῃ νίκας, αἱ ὁποῖαι κατήνεγκον ὀλέθριον κτύπημα κατὰ τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὰ Βαλκάνια. Ὁ μέγας πόλεμος ἦτο ἐν ὄψει. Ὁ γαλλικὸς τύπος ἔπεσεν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Δὲν παρέλειψε τὴν εὐκαιρίαν νὰ καλύψῃ μὲ ὕβρεις τὸν «Ντῖνον», τὸν γαμβρὸν τοῦ Καΐζερ, τὸν Γερμανὸν στρατάρχην —δὲν ἔλεγον ἀκόμη τότε «Μπόξ». Ἐχρειάσθη νὰ συγκεντρώσῃ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὅλην του τὴν ψυχραιμίαν, διὰ νὰ συνεχίσῃ, ὡς εἶχεν ἐκ προτέρων καθορισθῆ, τὸ ταξείδιόν του μέχρι Παρισίων, ὅπου μὲ λόγους ἀξιοπρεπεστάτους ηὐχαρίστησε διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἔπαυσεν ἡ Γαλλία νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀνεξαρτησίας της.

Παρὰ ταῦτα, ἐπαγιώθη ἡ πεποίθησις, ἰσχυρὰ ὡς ὁ σίδηρος, ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τῆς Ἑλλάδος, γαμβρὸς τοῦ Καΐζερ, ἀλλ' ὡσαύτως ἀνεψιὸς τοῦ Ἐδουάρδου Ζ' καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ', δὲν ἦτο παρὰ ἕνας Γερμανὸς στρατάρχης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γουλιέλμου !!

Θὰ διαλύσωμεν τὸν μῦθον τοῦτον, τὸν τόσον χονδροειδῆ ὅσον καὶ ὀλέθριον· διότι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο τὸ μόνον θῦμα αὐτοῦ.

* * *

Ἐπελθόντος τοῦ μεγάλου πολέμου, κατ' ἀρχὰς δὲν ἠσχολήθησαν ἐδῶ μὲ τὴν Ἑλλάδα· εἶχον ἄλλας ἀπασχολήσεις.

Ὅταν τὸ «Γκαῖμπεν» καὶ τὸ «Μπρεσλάου», τὰ ὁποῖα εἶχον ἔλθη διὰ νὰ βομβαρδίσουν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀλγερίας, διέφυγον πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, ἐγνώσθη ὅτι ἠνθράκευσαν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ οὕτω ἠδυνήθησαν νὰ συνεχίσουν τὸν πλοῦν των μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Προδοσία: μαντεύετε εἰς ποῖον ἀπεδόθη.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1915 οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἀνέλαβον νὰ ἐκβιάσουν τὸν διάπλουν τῶν Δαρδανελλίων διὰ νὰ καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀναμφιβόλως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν καταλάβουν διὰ ταχυδακτυλουργίας. Ὑπελόγισαν ἐπὶ τῆς βοηθείας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ κ. Βενιζέλος προσέφερε τὴν βοήθειαν τοῦ στόλου καὶ ἑνὸς μέρους τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἡ κοινὴ γνώμη τὸν ὑπεστήριζεν ἐνθέρμως, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία θ' ἀπηλλάσσετο τῶν μιναρέδων ποῦ τὴν καταπίεζον. Τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, συγκεκροτημένον, ὡς

γνωστόν, κατὰ γερμανικὸν τρόπον, διετύπωσεν ἀντιρρήσεις. Ὁ Βασιλεὺς ἠρνήθη νὰ ἐπέμβη, προφανῶς διότι δὲν ἤθελε νὰ λάβη τὸ μέρος τῆς Συνεννοήσεως, διότι εἶχε συμμαχίαν μὲ τὸν γυναικάδελφόν του.

Ὁ κ. Βενιζέλος παρῃτήθη. Ἡ δημοτικότης του ὑπῆρξε τεραστία εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀντάντ. Ἔγινε μάλιστα γνωστὸν ὅτι προσεφέρθη νὰ θυσιάση τὴν Καβάλλαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, διὰ νὰ πεισθῇ αὕτη νὰ ἐξέλθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀντάντ. Τότε ὁ πόλεμος μετέβαλεν ἐν μιᾷ στιγμῇ χαρακτῆρα· ἡ Τουρκία θὰ συνετρίβετο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν· θὰ ἐξησφαλίζοντο αἱ συγκοινωνίαι μὲ τὴν Ρουμανίαν καὶ τὴν Ρωσσίαν· καὶ παραχρῆμα ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ θὰ ἐπήρχετο ἀποφασιστικὴ τροπὴ τοῦ πολέμου ὑπὲρ ἡμῶν... Ἐκυνηγήσαμεν ἐπὶ τέσσαρα χρόνια τὸ ὄνειρον τῆς νίκης.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀντικατεστάθη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ ὑπὸ τοῦ Γούναρη. Γούναρης ; Ποῖος ἦτο αὐτός ; Εἷς ἄγνωστος, ἄρα γερμανόφιλος. Διότι ἐφεξῆς ὅστις δὲν προσεχώρει μὲ τὴν Ἀντάντ, καὶ ἀμέσως μάλιστα, καὶ μὲ κλειστὰ μάτια, ἦτο γερμανόφιλος. Διὰ νὰ κάμη ὅπως ὁ κ. Βενιζέλος, ὁ Γούναρης ὑπέβαλε καὶ αὐτὸς προτάσεις ἐπεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον· ἀλλ' ἔθεσεν ὅρους μὴ δυναμένους νὰ ἐκτελεσθοῦν, ζητήσας μάλιστα τὴν διάλυσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας· ἀπόδειξις ὅτι δὲν ἤθελε νὰ καταλήξη εἰς συμφωνίαν. Δὲν ἤθελε κἂν νὰ παραχωρήση τὴν Καβάλλαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, οὔτε καὶ ἐπ' ἀνταλλαγῇ μεγάλου τμήματος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας —ἕνα βῶδι ἀντὶ ἑνὸς αὐγοῦ. Τότε λοιπὸν ἡ Βουλγαρία δὲν ἐδέχθη καμμίαν συζήτησιν. Ὅλα ἐσταμάτησαν, περιεπλάκησαν εἰς ἀδιέξοδον.

Καί, ἐλλείψει βοηθείας ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὑπόθεσις τῶν Δαρδανελλίων κατέληξεν εἰς ὄλεθρον.

Ἔπταιεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἢ μᾶλλον ἡ Σοφία. Διότι ὁ Βασιλεύς, ποῦ ἦτο ἕνας καλὸς στρατιώτης, ἦτο διατεθειμένος νὰ ξεκινήση μετὰ τῶν Μεγάλων Συμμάχων, πρὸς κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ τοῦ ἐπεβλήθη καὶ τὸν συνεκράτησεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κάϊζερ.

Ἀκριβῶς τότε ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος πίπτει ἀσθενής, βαρέως ἀσθενής. Ἀπὸ πλευρίτιδα ; Καὶ οἱ βασιλεῖς ἠμποροῦν κάλλιστα νὰ πάθουν πλευρίτιδα. Ἀλλ' ὄχι. Νὰ τὸ μυστικόν : ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἤθελε νὰ ριφθῇ εἰς τὸν πόλεμον· ἡ Βασίλισσα Σοφία τότε τὸν ἐκάρφωσεν εἰς τὴν θέσιν του μὲ μίαν μαχαιριάν. Μάλιστα, μᾶς τὰ διηγήθησαν αὐτὰ καὶ μερικοὶ τὰ ἐπίστευσαν: δεῖγμα καὶ αὐτὸ τῆς νευρώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς εἶχε φέρη ὁ τρομερὸς πόλεμος.

Ὁ Γούναρης ὑπεχρεώθη νὰ ἐνεργήση ἐκλογάς· διότι ἡ πλειοψηφία τῆς Βουλῆς ἦτο βενιζελική. Ἡ πλειοψηφία ἔμεινε βενιζελικὴ καὶ μετὰ τὰς ἐκλογάς· ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀσθενείας τοῦ Βασιλέως, ὁ Γούναρης διετήρησε τὴν ἀρχήν, διὰ νὰ ἐμποδίση τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Προφανῶς ὑπῆρχε συνωμοσία, τῆς ὁποίας τὰ νήματα ἐκινοῦντο ἐκ Βερολίνου· γύρω ἀπὸ τὸν Βασιλέα, ὁλόκληρος κλίκα γερμανόφιλος.

Ἔκτοτε πᾶσα κρίσις ἐπὶ τῶν γεγονότων εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Δὲν σκοτίζονται πλέον νὰ ἐξετάσουν, ἂν ἡ παρέμβασις εἰς τὸν πόλεμον εἶναι φρόνιμος ἢ ὄχι, ἂν εἶναι κἂν δυνατή. Δὲν γνωρίζουν παρὰ τοῦτο μόνον: ὅσοι εἶναι ὑπὲρ

τῆς ἐξόδου εἶναι φίλοι μας, συνεπῶς ἔχουν καὶ δίκαιον.

Κατάστασις πνευμάτων εὐνόητος ἐν μέσῳ παρομοίου πολέμου, ἀλλὰ μὴ ἔχουσα καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Θὰ ἔλθωμεν συντόμως εἰς αὐτήν. Διὰ τὴν ὥραν, ἂς συνεχίσωμεν παρακολουθοῦντες τὸν κοχλασμὸν τῶν ἀντιμαχομένων παθῶν.

Κατὰ μῆνα Αὔγουστον, συνεκλήθη τέλος πάντων ἡ Βουλή· ἐξεδηλώθη ἀμέσως ἡ βενιζελικὴ πλειοψηφία της καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε πάλιν τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν ἀρχήν. Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἐξεδηλώθη ἀμέσως ὑπὲρ τῆς ἐξόδου, διότι ἡ στιγμὴ δὲν ἦτο πρόσφορος καὶ τοῦ ἐχρειάζετο νὰ πείσῃ τὸν Βασιλέα.

Διὰ τὴν ὥραν, ἔπρεπε νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν Βουλγαρίαν, τῆς ὁποίας αἱ διαθέσεις ἦσαν λίαν ὕποπτοι· ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ παραχωρήσεως εἰς αὐτὴν τῆς Καβάλλας —συνδυασμοῦ ἐν τούτοις πλήρους ὑποσχέσεων !

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ Δυτικὸν μέτωπον, ἀπὸ τῶν Βοσγίων μέχρι τοῦ Ὑζὲρ εἶχε παγιωθῆ καὶ ἡ κατὰ Σεπτέμβριον νίκη τῆς Καμπανίας δὲν τὸ μετέβαλεν αἰσθητῶς. Οἱ Ρῶσσοι εἶχον συντριβῆ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Καρπαθίων, εἶχον ἐκδιωχθῆ ἐξ ὅλης τῆς Πολωνίας καὶ ἀπωθήθησαν μακρὰν εἰς τὰς στέππας των. Οἱ αὐστρογερμανικοὶ ὄγκοι ἐπρόκειτο νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τῆς Σερβίας.

Τὰ Βαλκάνια ἀπέβαινον λοιπὸν τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ πολέμου.

Ἡ Ἀντάντ δὲν ἠδύνατο ἤδη ν' ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα τῶν Δαρδανελλίων ἐστοίχισε πολὺ καὶ εἰς οὐδὲν ἀπέβαινεν. Εἶχεν ἤδη σημειωθῆ ἐπὶ τοῦ χάρτου ἡ θέσις τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθοῦν οἱ Σέρβοι νὰ συγκρατηθοῦν καὶ νὰ παρασυρθοῦν οἱ Βούλγαροι καὶ νὰ φραχθῇ ὁ δρόμος εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς Γερμανίας.

Ἀναμφιβόλως, ἡ Θεσσαλονίκη ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ Ἑλλὰς ἦτο οὐδετέρα. Ἀλλὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ὑπολογίζῃ καί, οἱ Σύμμαχοι ὑπελόγιζον εἰς τὸν κ. Βενιζέλον.

Βλέποντες ἐπερχομένας τὰς αὐστρογερμανικὰς στρατιάς, οἱ Βούλγαροι ἐκινητοποίησαν τὸν στρατόν των, χωρὶς νὰ εἴπουν ἐναντίον τίνος· διότι ὁ τσάρος των Φερδινάνδος ἦτο ἄνθρωπος ἐπιτήδειος. Ἡ Ἑλλὰς ἐκινητοποιήθη ἐπίσης: ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ κ. Βενιζέλος εὑρέθησαν ἀπολύτως σύμφωνοι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου.

Ἔμενε νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ σύνδεσμος μὲ τὴν Ἀντάντ. Οἱ Σύμμαχοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ Δαρδανέλλια. Ἀλλὰ ποῦ νὰ ὑπάγουν ; Ἔγινε λόγος περὶ τῆς Ἀλεξανδρέττας, περὶ τοῦ Σκούταρι τῆς Ἀλβανίας. Ὁ κ. Βενιζέλος τοὺς ἐξήγαγεν ἐκ τῆς στενοχωρίας. Ἤθελε νὰ εἶναι ἐγγὺς τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα προανηγγέλλοντο ἤδη, νὰ παίξῃ τὸν ρόλον του εἰς τὴν μεγάλην περιπέτειαν τοῦ πολέμου.

Ἐκάλεσε τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἔφθασαν. Διεμαρτυρήθη, ἀλλ' ἐγένετο ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ διαμαρτυρία ἐγίνετο διὰ τὸν τύπον, διὰ νὰ μὴ φανῇ ἐξερχόμενος τῆς οὐδετερότητος καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ νὰ «τυλίξῃ» τὸν Βασιλέα. Μεγάλη βεβαίως διαφορὰ μὲ τὸ Βέλγιον: τὸ Βέλγιον ὑπερήσπιζε τὴν οὐδετερότητά του, ἡ Ἑλλὰς τὴν παρεβίασε μόνη της.

"Ολ' αὐτὰ εἶναι βεβαίως κάπως σκανδαλώδη. 'Αλλὰ τί σημαίνει; Ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα.

Τὴν 2αν 'Οκτωβρίου, ὁ κ. Βενιζέλος διεμαρτυρήθη ἐντόνως ἐναντίον τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Συμμάχων. Τὴν 4ην 'Οκτωβρίου, ἐπερωτηθεὶς εἰς τὴν Βουλήν, ξεσχίζει τὸν πέπλον καὶ ἀναγγέλλει ὅτι εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις ποὺ ἔρχονται, πρέπει νὰ λάβῃ τὰς ἀποφάσεις του, νὰ προβλέψῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν πόλεμον, ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας. 'Ομόθυμοι ἐπευφημίαι εἰς τὰς χώρας τῆς 'Αντάντ... 'Αλλ' ὁ Βασιλεὺς ἀποπέμπει τὸν Πρωθυπουργόν του· κραυγὴ ἀγανακτήσεως εἰς τὰς χώρας τῆς 'Αντάντ: ἔγινε καὶ λόγος περὶ ἐπιβολῆς τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχήν.

Τὴν 8ην 'Οκτωβρίου, οἱ Γερμανοὶ εὑρίσκονται εἰς τὸ Βελιγράδιον. Τὴν 11ην, οἱ Βούλγαροι ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Σέρβων. Οἱ Σέρβοι κάμνουν ἔκκλησιν πρὸς τὴν 'Ελλάδα, ἐπικαλούμενοι τὴν συνθήκην τοῦ 1913. 'Ο νέος Πρόεδρος τῆς 'Ελληνικῆς Κυβερνήσεως κ. Ζαΐμης ἀπαντᾷ ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ 1913 δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Οἱ Βενιζελικοὶ διαμαρτύρονται μετὰ μεγάλου θορύβου κατὰ τῆς παραβιάσεως ταύτης τῶν ἱερωτάτων ὑποχρεώσεων. 'Ο ἀναβρασμὸς φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον: πόλεμος ἢ εἰρήνη; 'Ο κ. Βενιζέλος, ὅστις διατηρεῖ πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἀνατρέπει τὸν κ. Ζαΐμην. Τότε λοιπόν; Πόλεμος;

'Ο Βασιλεὺς καλεῖ εἰς τὴν 'Αρχὴν τὸν Στέφανον Σκουλούδην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Χώραν διὰ νέων ἐκλογῶν: Πόλεμος ἢ εἰρήνη; Τὸ πρᾶγμα ἤξιζε τὸν κόπον. 'Ο κ. Βενιζέλος δὲν τὸ παραδέχεται. 'Η Βουλὴ τοῦ Μαΐου εἶναι θεματοφύλαξ τῆς βουλήσεως τῆς Χώρας: παραγγέλλει λοιπὸν εἰς τοὺς ὀπαδούς του νὰ μὴ λάβουν μέρος εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Δεκεμβρίου, ἵνα καταστῇ δυνατὸν νὰ διαδηλωθῇ, ἐφ' ὅσον θὰ παρίστατο ἀνάγκη, ὅτι ἡ νέα Βουλὴ δὲν ἔχει τὸ νόμιμον κῦρος, ὡς καταρτισθεῖσα κατὰ παράβασιν τοῦ Συντάγματος.

'Εν τῷ μεταξύ, θελήσει τοῦ Βασιλέως, ὁ Σκουλούδης διετήρησε τὴν ἀρχήν, διὰ νὰ τηρήσῃ τὴν οὐδετερότητα.

Ηὐδόκησε ν' ἀφήσῃ τοὺς Συμμάχους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀφοῦ ἡ προκάτοχος Κυβέρνησις τοῦ κ. Βενιζέλου τοὺς εἶχε καλέσῃ ἐκεῖ.

'Αλλ' εὐθὺς ἀμέσως, τοῦ Σαρράϊγ καθηλωθέντος εἰς Κριβολάκ, τῶν Σέρβων διωχθέντων ἐκ τῆς χώρας των, τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων ἀπωθηθέντων ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, προέκυψε τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ καὶ τοῦ περιορισμοῦ των, συμφώνως πρὸς τὸ διεθνὲς δίκαιον, ὅπερ ἐφηρμόσθη συγκεκριμένως εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Βούρβαχη, ὅταν, κατ' 'Ιανουάριον τοῦ 1871, ἀπωθήθη ἐπὶ τοῦ ἑλβετικοῦ ἐδάφους.

*Ητο δυνατὸν νὰ γίνῃ παραδεκτὸν ὅπως ὁ στρατὸς τοῦ Σαρράϊγ ἀφοπλισθῇ ὡσαύτως καὶ περιορισθῇ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ τὸ μέγα σχέδιον τῆς Θεσσαλονίκης καταπνιγῇ ἐν τῇ γενέσει του; Μετὰ σφοδρὰν ἐπίπληξιν, ὁ Σκουλούδης δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἥτις θὰ ἦτο ἰδιαιτέρως ἀτυχής.

"Οχι μόνον ἀφῆκε τοὺς Συμμάχους ν' ἀποσυρθοῦν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὄχι μόνον τοὺς ἀφῆκε νὰ σχηματίσουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἕνα φοβερὸν περιχαρακωμένον στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ ἠμπόδισε τοὺς

Γερμανοὺς νὰ τοὺς διώξουν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· ἐπέτρεψεν ὅπως ἡ ἑλληνικὴ οὐδετερότης προστατεύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ στρατοπέδου τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ἐσυλλογίσθησαν τότε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οὐδετερότης εἶχε καὶ τὰ καλά της.

Δὲν ἦτο καθόλου τῆς ἀρεσκείας των ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν.

* * *

Τοὺς Σέρβους, διωχθέντας ἐξ ὅλης τῆς Σερβίας, ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς μεταφέρουν, διὰ νὰ τοὺς ἀνασυντάξουν, εἰς τὸ θαυμάσιον κλῖμα τῆς Κερκύρας. Ἀλλ' ἡ Κέρκυρα ἦτο οὐδετέρα, διττῶς οὐδετέρα, καὶ διότι ἡ Ἑλλὰς ἦτο οὐδετέρα καὶ διότι ἡ συνθήκη τοῦ 1884, δι' ἧς παρεχωρήθησαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, προέβλεπε ρητῶς περὶ διηνεκοῦς, καταστατικῆς οὕτως εἰπεῖν, οὐδετερότητος τῆς Κερκύρας. Τί σημαίνει ; Ἔκαμνον πόλεμον καὶ ἡ θέσις ἦτο καλή.

Ὁ Σκουλούδης διαμαρτύρεται· διαμαρτύρεται ἰδίᾳ διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ «Ἀχιλλείου», ἰδιοκτησίας προσωπικῆς τοῦ Αὐτοκράτορος Γουλιέλμου Β'. Αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἦτο δημοσία ὁμολογία ὅτι ὑπῆρχε μυστικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Ἀθηνῶν καὶ Βερολίνου ; Ὁ «Ντῖνος» δὲν ἤθελε νὰ προσγίνῃ ζημία εἰς τὸν γυναικάδελφόν του. Φυσικά, δὲν ἔλαβον καθόλου ὑπ' ὄψει τὴν διαμαρτυρίαν του· τὴν ἔβαλαν εἰς τὸν φάκελλον τῆς κακῆς του διαγωγῆς.

Ἀλλὰ νὰ καὶ κἄτι ἄλλο. Οἱ Γερμανοὶ ἀξιοῦν νὰ κάμουν τὸ ἴδιον· ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀφίνει τοὺς Συμμάχους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὴν Κέρκυραν, εἰς τὰς νήσους, συγκατατίθεται νὰ γίνῃ πεδίον τῆς συρράξεως. Τὸ περιχαρακωμένον στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέβη βάσις μελλούσης ἐπιθέσεως· ὁ σερβικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς λαμβάνει θέσιν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων· ὁ Σαρράϊγ εὐρύνει τὴν παράταξίν του, διὰ νὰ τῆς δώσῃ ἀέρα· ἀρχίζει νὰ ἐπικρούῃ τὸ μέτωπον τῶν Γερμανοβουλγάρων, τὸ ὁποῖον διοικεῖ ὁ στρατηγὸς Μάκενζεν.

Ὁ Μάκενζεν θέλει ν' ἀποσοβήσῃ τὴν ἐπίθεσιν. Ζητεῖ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ροῦπελ, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τοῦ ἀριστεροῦ του. Ὁ Σκουλούδης ἀρνεῖται καὶ διαμαρτύρεται, ὅπως ἔπραξε καὶ διὰ τὴν Κέρκυραν, ὅπως ἔπραξε καὶ ὁ κ. Βενιζέλος διὰ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὁ Μάκενζεν, παρὰ τὴν διαμαρτυρίαν, προβαίνει εἰς ἐνεργείας. Διατάσσει τὴν κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ καὶ ἡ ἀριστερά του, ἀποτελουμένη κυρίως ἐκ βουλγαρικῶν μεραρχιῶν, διαγράφει κίνησιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Καβάλλας.

Φοβερὰ κραυγὴ ἀγανακτήσεως. Προδοσία ! Ὁ Βασιλεὺς παρέδωκε τὰ ἐθνικὰ ἐδάφη εἰς τὸν ἐχθρόν ! Εἰς τὸν Βούλγαρον, τὸν κληρονομικὸν ἐχθρόν ! Φυσικά, δυνατώτερα ἀπὸ ὅλους ἐκραύγαζον οἱ Ἕλληνες, διότι οἱ ἄλλοι ἔκαμνον τὸ ἰσοζύγιον: Θεσσαλονίκη καὶ Κέρκυρα ἔναντι τοῦ Ροῦπελ· καὶ φυσικὰ ἡ πλάστιγξ δὲν ἔκλινε πρὸς τὸ Ροῦπελ.

Εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀντὰντ αἱ παθητικαὶ διαμαρτυρίαι τοῦ ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ ἔσχον ἰσχυρὰν ἀπήχησιν· ἡ Ἀντὰντ ἀπηύθυνεν ἔντονον τελεσίγραφον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν: Παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Σκουλούδη, ἀποστράτευσις τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ εἶναι

οὐδετέρα, νέαι ἐκλογαὶ διὰ νὰ γνωσθῇ, ἂν ὄντως θέλῃ νὰ μείνῃ οὐδετέρα.

Ὁ Σκουλούδης ἀποχωρεῖ. Ὁ κ. Ζαΐμης τὸν ἀντικαθιστᾷ εἰς τὴν ἐξουσίαν.

Οἱ Γερμανοὶ κρούουν πανταχόθεν τὸ μέτωπον γύρω ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης. Σημειοῦται ἡ παρουσία οὐλάνων εἰς τὴν Λάρισσαν, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἀθήνας· διότι παντοῦ ἔβλεπον Πρώσσους. Ἀκούονται κραυγαὶ πρὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας: «Ζήτω ὁ Βασιλεύς ! Ζήτω ἡ Γερμανία ! Κάτω ἡ Γαλλία !» Δὲν ἦτο λοιπὸν φανερόν ;

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἡ Ρουμανία εἰσέρχεται εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. Θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ τὴν ὑποστηρίξουν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ προσέξουν μήπως δεχθοῦν «κτύπημα ἐγχειριδίου ἐκ τῶν νώτων»... Μὲ τὰς εἰκόνας ξεγελοῦν τὰ παιδιά...

* * *

Νίκη !

Ὁ κ. Βενιζέλος διέφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν. Διῆλθε διὰ τῶν νήσων, διὰ Κρήτης καὶ Μυτιλήνης· ἐπέτυχε νὰ ἐπιδοκιμασθῇ ἡ πολιτικὴ τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος· ἐστρατολόγησεν ἤδη ἐθελοντάς. Φθάνει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς.

Ἀποφεύγει νὰ θέσῃ δυναστικὸν ζήτημα· δὲν θέλει νὰ γίνῃ βασιλεύς. Ἀλλὰ σχηματίζει προσωρινὴν Κυβέρνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὄνομα ἐκφραστικώτατον: Κυβέρνησις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Καὶ τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς, μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ καὶ τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτη: ἡ Τριανδρία.

Προφανῶς ὅλη ἡ Ἑλλὰς θὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· δὲν ἐπερίμενε παρὰ τὸ σύνθημα. Καὶ ὁ Βασιλεύς, ἂν δὲν ἀφήσῃ νὰ παρασυρθῇ καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν θέλησιν ὅλου τοῦ λαοῦ του, θὰ μείνῃ ἀπομεμονωμένος ἐντὸς τοῦ Ἀνακτόρου του, αἰχμάλωτος τοῦ γερμανοφίλου περιβάλλοντός του.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν προσφορώταται.

Ἡ μάχη τοῦ Βερδὲν εἶχε κερδηθῇ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου. Ἡ Ρωσσία ἀνορθοῦται καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἐπίθεσιν. Ἡ Ρουμανία παρατάσσεται, εἰσβάλει εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. Τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον ἀνασυγκροτεῖται. Τέλος ὁ ὁρίζων αἰθριάζει· θὰ δυνηθοῦν νὰ προσβάλουν ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ ἐκ τοῦ πλευροῦ τὰς ἐχθρικὰς θέσεις: τὸ μέγα σχέδιον τῆς Θεσσαλονίκης πρόκειται ὅσονούπω νὰ πραγματωθῇ —ἀναμένονται σοβαραὶ ἀποφάσεις...

Πρὶν δοθῇ τὸ σύνθημα τοῦ ὑπερτάτου ἐγχειρήματος καὶ ἐκφωνηθῇ τὸ παράγγελμα: Ἐμπρὸς !, μὲ κίνδυνον ν' ἀφεθῇ ὁ ρουμανικὸς στρατὸς μετέωρος, ἐκρίθη εὔθετον νὰ ριφθῇ ἓν ἀκόμη βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπῆρχε τὸ φάντασμα τῆς μαχαιριᾶς ἐκ τῶν νώτων. Ἐκρίθη φρόνιμον νὰ καταστῇ πρῶτον ἀνίκανος διὰ νὰ βλάψῃ ὁ γαμβρὸς τοῦ Κάιζερ. Αἱ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συμβουλαὶ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐφάνησαν πολὺ γνωστικαί· δὲν διέκριναν καθόλου οἱ Σύμμαχοι τὴν ὑστεροβουλίαν. Καὶ ἀπεφάσισαν ὡς ἑξῆς: Ὁ Βασιλεὺς θὰ ἐκαλεῖτο νὰ παραδόσῃ εἰς τοὺς Συμμάχους τόσον πολεμικὸν ὑλικόν, ὅσον εἶχεν ἀφήσει εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων, εἰς τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ροῦπελ καὶ τὴν Καβάλλαν, καὶ νὰ συγκεντρώσῃ εἰς Πελοπόννησον τὰ συντάγματα ἐνεργοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἀκόμη ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ περὶ τὴν Θεσ-

σαλονίκην. Ὁ Βασιλεὺς συγκατετέθη· ἐζήτησε μόνον νὰ μὴ παραδοθῇ ὑπὸ τῶν Συμμάχων μὲ δεμένας χεῖρας καὶ πόδας εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ἀπήντησαν καθόλου εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτήν· ἦτο δυνατὸν νὰ ἐναντιωθοῦν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς δράσεως τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἔμελλε νὰ κλονίσῃ τὸν Θρόνον ;

Καί, χωρὶς νὰ σκοτισθοῦν περισσότερον, ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ νὰ μεταβῇ διὰ νὰ λάβῃ κατοχὴν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Εἰδοποιήθη ἐν πρώτοις ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅτι αὕτη, μὴ λαβοῦσα τὴν ζητηθεῖσαν ἐγγύησιν, δὲν θὰ παρέδιδε τίποτε. Ὁ ναύαρχος εἶχε ρητὰς διαταγάς: «Παράδος τὰ ὅπλα»—«Μολὼν λαβέ». Ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του, τὰ ὤθησε πρὸς τὰς Ἀθήνας, μετέβη καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖ...

Εὑρέθη πρὸ ὁλοκλήρου πληθυσμοῦ, διατελοῦντος ἐν ἐξαιρετικῇ ἐξάψει, καὶ πρὸ στρατιωτῶν μὴ στεργόντων ν' ἀφοπλισθῶσιν. Αἱματηρὰ σύρραξις: πρόσκλησις εἰς συμμόρφωσιν πρὸς τὰς συμμαχικὰς ἀξιώσεις, ἄρνησις· πυροβολισμοὶ ἀμφοτέρωθεν, 50 νεκροὶ ἐκ τῶν Συμμάχων, 80 ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ναύαρχος εὑρέθη πρὸς στιγμὴν πολιορκημένος ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν· μετὰ μεγάλου κόπου ἐξῆλθε τῆς δυσχεροῦς ταύτης θέσεως καὶ ἐπανήγαγε τὰ στρατεύματά του εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων.

Ἡ ἀποτυχία ἦτο οἰκτρά.

Συνεπήγετο μίαν παράδοξον ἀποκάλυψιν, ἥτις ἤρχετο εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἐκ Θεσσαλονίκης προερχομένας πληροφορίας. Ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχε μόνον ὀλίγους γερμανοφίλους ἀξιωματικοὺς γύρω του, τὴν «κλίκα», ἀλλὰ μίαν ὁλόκληρον πόλιν, ἕνα ὁλόκληρον λαόν· ἡ βιαιοπραγία τοῦ ναυάρχου Νταρτὶζ προεκάλεσεν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν. Ἐδέησε νὰ λάβουν ὑπ' ὄψει ὅτι αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἴσως, δὲν ἤθελε κυβέρνησιν ἐπιβαλλομένην διὰ τῶν ξένων λογχῶν.

Ἐν τούτοις, δὲν ὡμολόγησαν καθόλου ὅτι ἠπατήθησαν οἱ ἴδιοι, ἢ ὅτι ἔπεσαν θύματα ἀπάτης. Κατέπνιξαν τὰς μομφάς, αἵτινες ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγερθοῦν ἐναντίον των, διὰ τῶν κραυγῶν: «Ἡ ἐνέδρα τῶν Ἀθηνῶν! ἡ ἐνέδρα τῶν Ἀθηνῶν !» Ἄλλη φράσις αὐτή, ποῦ ἐπαραγέμιζε πολλὰς κεφαλὰς καὶ παρ' ὀλίγον νὰ τὰς διαρρήξῃ.

* * *

Ὅσον περισσότερον ἄδικον ἔχει κανείς, τόσον νευρικώτερος καὶ σκληρότερος γίνεται.

Εἶχον τὴν ἀξίωσιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἐκ τοῦ Θρόνου· ὁ Βασιλεὺς ἠμύνθη, ὁ λαός του τὸν ὑπερήσπισε· μόνον ἡ ἐκθρόνισίς του ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν βιαιοπραγίαν ἐκείνην. Τοῦ τὸ ἔδωκαν σαφῶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ.

Ἐν τούτοις συνήντησαν μερικὰς δυσχερείας εἰς τοῦτο. Κατ' ἀρχάς, ἐν τῇ τυφλώσει τῆς ὀργῆς, ὡμίλησαν περὶ βομβαρδισμοῦ τῶν Ἀθηνῶν ! Ἀδύνατον: γαλλικὰ τηλεβόλα νὰ βάλουν κατὰ τοῦ Παρθενῶνος ;

Ἐδέησε νὰ στέρξουν προσωρινῶς εἰς μίαν κενὴν αἴτησιν συγγνώμης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὑπόλοιπα, ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ συμφωνία μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ δὴ μεταξὺ τῶν «Προστατίδων Δυνάμεων». Ἡ Ἰταλία ἵστατο κατὰ μέρος· ἀπέφευγε «νὰ πάρῃ στὰ τραγικὰ» τὴν ἔνεδραν τῶν

'Αθηνῶν· ἐξηκολούθει νὰ δεικνύῃ ἐξαιρετικὴν φιλοφροσύνην πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Ἐν Γαλλίᾳ συνεπέραναν ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἠγάπα τὸν κ. Βενιζέλον, ὅτι τὸν ἐφοβεῖτο· εἶχον ἀκόμη πολλὴν ἐκτίμησιν πρὸς τὸν «Μέγαν Κρῆτα». Ἡ Ρωσσία ἐπίσης διετύπωσε σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις ἐπὶ τῶν ἐναντίον τοῦ Βασιλέως τεκταινομένων σχεδίων· οἰκογενειακὴ ὑπόθεσις, ἐσκέφθησαν ἐν Γαλλίᾳ, ἡ μήτηρ τοῦ Βασιλέως, ἡ Βασιλομήτωρ Ὄλγα, ἦτο Ρωσσὶς Μεγάλη Δούκισσα. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαρτίου 1917 ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις τῆς Ρωσσίας προέβαλε μεγαλυτέραν ἀκόμη ἀντίστασιν εἰς τὰ σχέδια ἐκεῖνα καὶ «μὲ τὸ δίκηο της»... Ἀλλ' ἂς μὴ προτρέχωμεν...

Ἡ Ἀγγλία ἦτο καλύτερον διατεθειμένη· διεξεδίκει πρὸς τὴν Γαλλίαν τὴν εὔνοιαν τοῦ κ. Βενιζέλου. Heureux coquin ! Ἐζήτει μόνον νὰ μὴ γίνῃ χρῆσις πολὺ βιαίων μέτρων, νὰ ληφθοῦν μερικαὶ προφυλάξεις. Πάλιν οἰκογενειακὴ ὑπόθεσις· ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας τῆς Ἑλλάδος, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως, ἦτο νυμφευμένος μὲ πριγκήπισσαν Ἀγγλίδα. Ὁ «γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ» εἶχεν ἐπίσης στενὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν τῆς Ρωσσίας καὶ πρὸς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀγγλίας, χωρὶς νὰ λογαριάζωνται οἱ Βοναπάρται τῆς Γαλλίας, περὶ τῶν ὁποίων μόνον χαμηλοφώνως πρέπει νὰ ὁμιλῇ κανείς.

Καὶ ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου εἶχεν ὡσαύτως τὴν ἀδυναμίαν νὰ φρονῇ ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ θέλησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ: παράδοξος εὐαισθησία !

Ἐντὸς τοῦ κυκεῶνος αὐτοῦ, ὁ κ. Μπριάν, Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐν Γαλλίᾳ, εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχῆς· ἔπεσε μαλακὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τὴν 3)16 Μαρτίου 1917: φυσικὴ συνέπεια τῶν γεγονότων τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι καὶ ὁ Ντελκασσὲ εἶχε πέση πρὸ δεκαοκτὼ μηνῶν, διότι εἶχεν ἀπατηθῇ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Βουλγαρίαν.

Ἀλήθεια, σᾶς λέγω, τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα εἶναι λίαν ἀκανθῶδες: ὅποιος τὸ ἐγγίσῃ ἀγκυλώνεται. Μὴ διδαχθεὶς ἐπαρκῶς ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς, ὁ κ. Μπριὰν θὰ ἐπανέλθῃ διὰ νὰ ὑποπέσῃ εἰς πλάνην βαρυτέραν...

Διὰ τὴν ὥραν, ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀρχὴ εἶναι εἰς χεῖρας τῶν ἀντιπροσώπων τῆς βίας, τοὺς ὁποίους ἐπιδοκιμάζει καὶ ἡ κοινὴ γνώμη: ὁ Ριμπὼ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὁ κ. Παινλεβὲ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ ναύαρχος Λακὰζ τῶν Ναυτικῶν. Εἶχον ἐν Ἀθήναις πράκτορας πλήρεις ζήλου. Ὁ κ. Βενιζέλος τοὺς ἐχαιρέτισεν ἐκ Θεσσαλονίκης μὲ ἐνθουσιασμὸν γεμᾶτον ἐλπίδας.

Ὁ καιρὸς ἐπείγει. Ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβουν τὴν ἐπίθεσιν εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον: πρέπει, τέλος πάντων, νὰ «ξεμπερδεύουν» μὲ τὸν ἀνατολικὸν περισπασμόν. Ἡ Γαλλία ἔχει τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐγχειρήματος· τῆς τὴν ἀφῆκαν ἐπειδὴ ἔχει νεκροὺς τῆς 18ης Νοεμβρίου νὰ ἐκδικήσῃ.

Ὁ Ζοννὰρ ὡρίσθη Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι. Τίτλος μὴ ἀντέχων καὶ πολύ, διότι ἐστερεῖτο πολλῆς οὐσίας.

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο ἀριστοτεχνικώτατα.

Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς φθάνει, ἐπιβαίνων τοῦ πολεμικοῦ «Δικαιοσύνη», εἰς Κέρκυραν, δίδει τὰς ὁδηγίας του εἰς τὸν ναύαρχον Γκωσέ, πλέει εἰς Φάληρον. Ἔρχεται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὸν κ. Ζαΐμην· ἀλλὰ δὲν τοῦ τὰ λέγει ὅλα ἀκόμη. Πηγαίνει πρῶτον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Συνεννοεῖται μὲ τὸν στρατηγὸν

Σαρράϊγ καὶ πρὸ παντὸς μὲ τὸν κ. Βενιζέλον, ὅστις κρατεῖ ὅλα τὰ νήματα. Τί θὰ πράξουν ; Τὸ πρόγραμμα τοῦ κ. Βενιζέλου εἶναι μεγαλοφυοῦς σαφηνείας: Ἐὰν ἐπιμένουν νὰ ἔχουν ἕνα Βασιλέα εἰς τὰς Ἀθήνας —ἂν καὶ εἶναι πολὺ περισσότερον ἐπιζήμιος παρὰ χρήσιμος— ἀφοῦ ἐκθρονίσουν τὸν Κωνσταντῖνον, θ' ἀπομακρύνουν ἐπίσης καὶ τὸν Διάδοχον Γεώργιον, ποῦ δὲν ἀξίζει περισσότερον, καὶ θὰ δώσουν τὸ στέμμα εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Βασιλέως, τὸν Πρίγκηπα Ἀλέξανδρον.

Ἔτσι ἂς γίνῃ. Καὶ ἐμπρός !

Ὁ Ζοννὰρ ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 29ην Μαΐου)11 Ἰουνίου. Τελεσίγραφον: ὁ Βασιλεὺς πρέπει νὰ φύγῃ· ἔχει 24 ὥρας διὰ νὰ πεισθῇ. Τὴν ἐπομένην ὁ Βασιλεὺς ὑποκύπτει· ἐγκαταλείπει τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον. Πρόκειται περὶ παραιτήσεως ; Τί σημασίαν ἔχει ; Ἂς φύγῃ...

Ὁ Ζοννὰρ δοκιμάζει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μεταξὺ Κυβερνήσεως Ἀθηνῶν καὶ Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης, μεταξὺ τοῦ κ. Ζαΐμη καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου, συμφωνίαν. Ὁ κ. Βενιζέλος θέτει ὅρους, τοὺς ὁποίους ὁ κ. Ζαΐμης δὲν δύναται νὰ ἀποδεχθῇ: ἀπέλασις καὶ φυλάκισις τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων, τῆς «γερμανοφίλου κλίκας», ἀναστολὴ τῆς μονιμότητος τῶν ὑπαλλήλων, ὄχι ἐκλογαί, σύγκλησις τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου. Ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι πολὺ συνταγματικά· ἀλλ' εἶναι πόλεμος, καὶ ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Δυνάμεων τὰ καλύπτει ὅλα.

Ἰδοὺ ὁ κ. Βενιζέλος εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὁ στρατηγὸς Ρενιὼ ἐνεργεῖ τὴν «κατάκτησιν τῶν Ἀθηνῶν», τὴν στρατιωτικὴν δηλαδὴ κατάκτησιν· εὑρίσκονται εἰς Χώραν ἐχθρικήν: μυδραλλιοβόλα εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων, περίπολοι, Κρητικὴ χωροφυλακή, στρατιωτικὸς νόμος. Εἶναι πόλεμος.

Ἡ Βουλὴ τῆς 31 Μαΐου συνεκλήθη, ἱστορικὴ συνεδρίασις: μεγάλαι δηλώσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἠχὼ ἀποδίδεται καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν Δύσιν. Ἡ Ἑλλὰς ἐπανῆλθεν εἰς τὸν προαιώνιον δρόμον της. Νά την, παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, τῶν «Προστατίδων Δυνάμεων», διὰ νὰ διεξαγάγῃ μετ' αὐτῶν τὸν «πόλεμον ὑπὲρ τοῦ δικαίου».

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ κ. Ζοννὰρ ἐβιάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν· ἠρνήθη νὰ παρατείνῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀποστολήν του. Ὅταν δημοσιευθοῦν τὰ ἔγγραφα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, θ' ἀποδειχθῇ ὅτι αἱ πραγματικαὶ αὐταὶ ἐντυπώσεις δὲν συμφωνοῦν καθόλου μὲ τὰς ἐπισήμους δηλώσεις τῆς στιγμῆς ἐκείνης, οὔτε μὲ μερικὰς ἀνακοινώσεις. Θὰ δώσωμεν ἰδέαν τινὰ αὐτῶν μετ' ὀλίγον.

Διὰ τὴν ὥραν, εἶναι πόλεμος.

* * *

Διότι ὁ κ. Βενιζέλος εἶναι ὁ πόλεμος, ὁ πόλεμος ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, ὁ πόλεμος ἀμέσως. Δὲν ξαναεῖδε κανεὶς ποτὲ τόσην ἀγάπην πρὸς τὸν πόλεμον: ἐκ καλῆς προθέσεως, ἀναμφιβόλως.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς ἀρχηγὸς τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τὸν εἶχεν ἤδη κηρύξῃ καθ' ὅλου τοῦ κόσμου, θέλω νὰ πῶ κατὰ τῆς Βουλγαρίας, τῆς Τουρκίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας. Δὲν εἶχαν δώσει πολλὴν προσοχήν· τώρα τὸ πρᾶγμα εἶναι πολὺ σοβαρώτερον.

Διότι ἡ Ἑλλάς, ὅπως καὶ τὸ διεκήρυξε, θὰ σπεύσῃ εἰς τὴν πρόσκλη-

σίν του· μετ' ὀλίγον θὰ θέση εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Συμμάχων ἑκατὸν πενῆντα, διακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν.

Διὰ τὴν ὥραν, ὁ στρατὸς εἶναι ἀποστρατευμένος ἀπὸ ἑνὸς ἔτους καὶ ἐν Θεσσαλονίκη δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη παρὰ μία ἢ δύο μεραρχίαι καὶ αὐταὶ ὄχι ἐντελῶς πλήρεις.

Καὶ χρειάζονται χρήματα, διὰ νὰ ὁπλισθοῦν καὶ νὰ ἐφοδιασθοῦν οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖ θὰ κληθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν. Ὁ πόλεμος, παρατεινόμενος, μετέβαλε χαρακτῆρα: χρειάζονται νέα ὅπλα, βαρέα τηλεβόλα, τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα· ἡ τέχνη τοῦ φονεύειν ἔκαμε θαυμασίας προόδους. Πρέπει καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ φθάση εἰς τὸ ὕψος της.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ περιστάσεις ἐπείγουν. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1917 ἡ Ἐπαναστατικὴ Ρωσσία ἐπιχειρεῖ μίαν ἀκόμη ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ αὐστρογερμανικοῦ μετώπου: εἶναι ἡ τελευταία, δὲν θὰ ἠμπορέση ἄλλο.

Τὸν Νοέμβριον ἡ Μπολσεβικικὴ Ἐπανάστασις ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς. Τὸν Δεκέμβριον ἤρχισε νὰ διαπραγματεύεται χωριστὴν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν. Δὲν ὑπάρχει πλέον περίπτωσις νὰ ἐξοργισθῇ ἡ Ρωσσία, βλέπουσα, ἀφοῦ ἀπώλεσε πέντε ἑκατομμύρια νεκρῶν τὴν Ἑλλάδα ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὸν πόλεμον· διότι ἡ Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν κυριαρχίαν τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.

Ἡ ἧττα καὶ ἡ ἐξαφάνισίς της ἀπέβησαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν θὰ τὴν συνήντα πλέον ἐπὶ τῆς «ὁδοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον». Ἑλληνισμός, σλαυϊσμός, τσαρισμός: φοβερὰ περιπλοκή, περὶ τῆς ὁποίας ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Δύσεως ἦτο ἀπληροφόρητος. Διότι ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι ἁπλοϊκή, ἂν δὲν εἶναι αἱ κυβερνήσεις. Ἁπλούστατα καὶ χωρὶς νὰ βλέπῃ μακρύτερα, ἔμεινεν εὐχαριστημένη βλέπουσα τὴν συμβολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὴν ὁποίαν ἦτο μάλιστα ἕτοιμος νὰ ἐκτιμήση σοβαρωτέραν ἀφ' ὅ,τι ἦτο.

Ὁ κ. Βενιζέλος μεταβαίνει εἰς Παρισίους, εἰς Λονδῖνον: ἠρέσκετο νὰ παίζη τὸ πρόσωπον ἠπειρωτικοῦ Ὀδυσσέως. Ἔτυχεν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ θερμῆς ὑποδοχῆς· τίποτε φυσικώτερον. Ἐπεσκέφθη τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Οἱ «πουαλὺ» τὸν ἐχαιρέτισαν μετὰ συμπαθείας: τοὺς ἔφερε συντρόφους.

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Συμμάχων ; Ἢ οἱ Σύμμαχοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Μεγάλης Ἰδέας: Προσεπάθησε νὰ τὸ διακριβώση: Τί πλεονεκτήματα θὰ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ὅταν ἐγίνετο εἰρήνη ; Ἐπέτυχε μερικοὺς ἐνθαρρυντικοὺς λόγους, κοινοτοπίας δηλαδὴ ποῦ δὲν ὑποχρεώνουν εἰς τίποτε. Ἂς διεξαγάγωμεν τὸν πόλεμον: πρῶτα νὰ κοιτάξωμεν διὰ τὴν νίκην· καὶ κατόπιν βλέπομεν.

Ἐκέρδισαν τὴν νίκην. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1918 εἰς τὸ Σκρᾶ ντὶ Λέγκεν ὁ ἑλληνικὸς παράγων συνεκόμισε τὰς πρώτας δάφνας του. Τὸ φθινόπωρον, ὑπὸ τὸν Φρανσὲ ντ' Ἐσπεραί, μία γενικὴ ἐπίθεσις ἔθραυσε τὸ γερμανοβουλγαρικὸν μέτωπον καὶ μετά τινας ἡμέρας ἠνάγκασε τὴν Βουλγαρίαν νὰ ζητήση ἀνακωχήν.

Ὁ Φρανσὲ ντ' Ἐσπεραὶ ὡδήγησε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Παρασκευοπούλου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν... Τί κρῖμα νὰ μὴ τὰ ὁδηγήση ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ! Αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς θὰ ἐσήμαιναν μόνα των.

Ἂν δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ νίκη τοῦ Ἀνατολικοῦ Μετώπου ἦτο νίκη ὁριστική, διότι τὸ κάτω-κάτω αἱ μάχαι τοῦ Δυτικοῦ μετώπου καὶ αἱ νίκαι τοῦ Φὸς καὶ τοῦ Μανζὲν εἶχον καὶ αὐταὶ τὴν σημασίαν των, ἂν δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς πρέπει νὰ λάβῃ τὴν μεγαλυτέραν μερίδα τῆς τιμῆς διὰ τὴν νίκην εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι συνέβαλε σπουδαίως εἰς ταύτην.

Ἐξεστράτευσε μάλιστα μετὰ τῶν Συμμάχων καὶ μέχρι τῆς Ρωσσίας, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὴν προαιωνίαν ἀντίθεσιν μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ καὶ Σλαυϊσμοῦ! πρόκλησις μὲ βαρείας συνεπείας.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἠδυνήθη νὰ καθήσῃ εἰς καλὴν θέσιν ἐν τῇ Διασκέψει τῆς Εἰρήνης.

Εἶχεν ἔλθη ἡ στιγμὴ νὰ παρουσιάσῃ τὸν λογαριασμὸν τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰ παζαρεύματα, ἔλαβεν ἐνέχυρα: ὑπὸ τὸ πρόσχημα καταστολῆς τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Τζαφὲρ Ταγιάρ, κατέλαβε τὴν Θράκην. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ προλάβῃ τὴν σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατέλαβε τὴν Σμύρνην καὶ τὸ βιλαέτιον Ἀϊδινίου —ἕνα μέγα μέρος τῆς Ἰωνίας.

Καὶ ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ ;

Αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ Ἀνατολικὸν πρόβλημα. Θὰ ἐπανίδωμεν λοιπὸν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν ; Καὶ ἡ ἰσορροπία ;

Μεταχειριζόμενος τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἀμφοτέρας ἐναντίον τῆς Ἰταλίας, ὁ κ. Βενιζέλος, διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὴν 10ην Αὐγούστου 1920, ἑβδόμην ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἐπέτυχε σχεδὸν ὅ,τι ἤθελεν. Αἱ ἑλληνικαὶ προφυλακαὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν Τσατάλτζαν, πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ προαιώνιον λοιπὸν ὄνειρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθῇ ; Ἐξυμνήθη ἡ δόξα τοῦ Μεγάλου Κρητός. Μετὰ τῶν ὕμνων ἠκούσθησαν καὶ κραυγαὶ φοβερᾶς ὀργῆς.

Καὶ τὸ τηλεβόλον βροντᾷ ἀκόμη ἐπὶ τῶν Μικρασιατικῶν ὑψιπέδων.

* * *

Καίτοι ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἀκόμη τελειώσῃ, εἶχεν ἔλθη ἡ ὥρα νὰ δοθῇ τέλος ὁ λόγος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν: μετὰ τριετῆ δικτατορίαν καί, κατὰ τοὺς βενιζελικοὺς ὑπολογισμούς, μετὰ τριετῆ βασιλικὴν καὶ τριετῆ βενιζελικὴν δικτατορίαν, ποία ἦτο ἡ θέλησις τοῦ ἔθνους ;

Ὁ κ. Βενιζέλος ἐξέλεξε τὴν στιγμήν του: τὴν ἐπομένην τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, μὴ ἀμφιβάλλων περὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον θὰ ἐξήγειρε παρὰ τῷ λαῷ ἡ μεγάλη του πολιτική, προεκήρυξε τὰς ἐκλογὰς διὰ τὴν Κυριακὴν τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920.

Ἡ πολιτικὴ κατάστασις διηυκρινίσθη μάλιστα ὑπὸ ἑνὸς θλιβεροῦ συμβάντος. Ὁ νεαρὸς Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθανε, συνεπείᾳ δήγματος ἑνὸς πιθήκου. Ὁ κ. Βενιζέλος προσέφερε τὸ Στέμμα εἰς τὸν ἀδελφόν του, τὸν Πρίγκηπα Παῦλον, ὅστις τὸ ἠρνήθη, φυσικά.

Καὶ οὕτως εὑρέθη τεθειμένον τὸ δυναστικὸν ζήτημα: Βασιλεὺς ἢ Βενιζέλος ; Ἀπὸ τοῦ 1916 πολλάκις ἐπεθύμησεν ὁ κ. Βενιζέλος νὰ θέσῃ μετὰ τοιαύτης σαφηνείας τὸ ἐρώτημα τοῦτο. Δὲν ἔλεγε: Βενιζέλος ἢ Βα-

σιλεύς, ἀλλὰ Βασιλεία ἢ Δημοκρατία ; Ἡ Δημοκρατία ἦτο ὅ,τι ἀπεκάλει «ἰδεώδη λύσιν». Ἡ Δημοκρατία δηλαδὴ ἐν Ἑλλάδι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ἄλλο τι παρὰ Βενιζέλος.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκαί: ἀπὸ τριῶν ἐτῶν ὁ Βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ εἶχε λησμονηθῇ... Καὶ ἄλλως τε, δὲν εἶχε προδώση τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἦτο ὁ «ἐπίορκος βασιλεύς», ὅπως λέγουν καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ κακῶς πληροφορημένοι ἄνθρωποι ;

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 1ης Νοεμβρίου ὑπῆρξαν σαφέσταται. Ἦσαν ἡ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ Βενιζελισμοῦ: οἱ βασιλικοὶ ὑπερίσχυσαν μὲ τεραστίαν πλειοψηφίαν. Ὁ ἴδιος ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέτυχε καὶ τὴν μεθεπομένην ἐδραπέτευσεν ὡς ἔνοχος.

Προσεπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν: τοῦ κ. Βενιζέλου ἀπουσιάσαντος ἐπὶ μακρόν, οἱ ὑπουργοὶ κακῶς ἐκυβέρνησαν καὶ κακῶς ἔδρασαν —πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καθόλου εὐγενικὸν ἀπὸ μέρους ὁμοφρόνων— ἢ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο καταπεπονημένη ἐκ τοῦ πολέμου, ὅτι ἤθελε ν' ἀναπαυθῇ, ὅτι ἔτρεμε τὰ γεγονότα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας —πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καθόλου ἐκπληκτικὸν— ἢ ὅτι διετήρει εἰσέτι ἴχνη τῆς παλαιᾶς ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείας καὶ ὅτι δὲν ἠννόει τὰς μεγάλας βλέψεις τοῦ Κυβερνήτου της... Ἔχει πάντοτε κανεὶς κάποιον καιρὸν διὰ νὰ ὑβρίζῃ τοὺς δικαστάς του.

Ὁ Βασιλεύς, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἐζήτησε τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος, κατηγορηματικοῦ ἐν τῇ ἀποφάνσει του. Καὶ τὸ δημοψήφισμα ὑπῆρξε κατηγορηματικόν. Ὁ Βασιλεὺς ἐπανῆλθεν, ἔγινε δεκτὸς διὰ πρωτοφανῶς θριαμβευτικῶν ἐκδηλώσεων. Οἱ ἐξόριστοι καὶ οἱ ἐν ἀπελάσει ἐπέστρεψαν. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ Ἑλλὰς εἶδε παρομοίας ἑορτάς: Παρετάθησαν ἐπὶ ἡμέρας ὑπὸ τὰς φωταψίας ἐπὶ τοῦ Λυκαβηττοῦ: Ζήτω ὁ Βασιλεύς.

Ἐφάνη τότε ὅτι αἱ ξέναι Κυβερνήσεις, πρὸ παντὸς ἡ δημοκρατικὴ Γαλλία, θὰ ἐσέβοντο τὴν μετὰ τοσούτου πατάγου ἐκδηλωθεῖσαν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἡ νέα Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διεκήρυξεν ἀμέσως ὅτι θὰ ἠκολούθει τὴν αὐτὴν μὲ τὴν τῆς προκατόχου Κυβερνήσεως ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ ὅτι θὰ ἐξεπλήρου ὅλας της τὰς ὑποχρεώσεις.

Μία διπλωματικὴ διακοίνωσις, τὴν παραμονὴν τοῦ δημοψηφίσματος, ἔδωκεν αὐστηρὰν εἰδοποίησιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, ἐφιστῶσα τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν συνεπειῶν, εἰς ἃς ἐξετίθετο. Ἐκ τούτου ὁ Βασιλεὺς κατέστη λαοφιλέστερος καὶ τὸ δημοψήφισμα κατηγορηματικώτερον.

Ἐπανελθόντος τοῦ Βασιλέως εἰς Ἀθήνας, ἠγέρθη πανταχόθεν καταβοή.

Καί, παρὰ τὰς συνθήκας, ἐγκατελείφθη ἡ Ἑλλὰς εἰς ὅλας τὰς δυσχερείας τοῦ ἀναληφθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου φοβεροῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἁπλοῦν πρόσχημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἤξιζε περισσότερον ἂν ὡμολογεῖτο: Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς νίκης, τῷ 1919, καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διησθάνθημεν τὴν ἀγγλικὴν ἐπιρροὴν ὄπισθεν τοῦ μεγάλου σχεδίου τοῦ κ. Βενιζέλου· ἐσημειοῦτο ὅτι ὑπῆρχον στεναὶ προσωπικαὶ σχέσεις μεταξὺ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τοῦ κ. Λόϋδ Τζώρτζ· ἐφοβοῦντο ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ὅτι μίαν ὡραίαν πρωΐαν θὰ εὑρίσκοντο

πρὸ μιᾶς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν Ἀνατολῇ —ἀγγλικοῦ προτεκτοράτου.

Τότε ἐνίσχυσαν τὴν Τουρκίαν κατὰ τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Πιὲρ Λοτί, γηρασμένος πλέον, ἐμέμφθη τοὺς Ἀρμενίους διὰ τάς... σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων· διότι, πράγματι, ἂν δὲν ὑπῆρχον Ἀρμένιοι δὲν θὰ ἐγίνοντο αἱ σφαγαὶ τῆς Ἀρμενίας... Ὁ Κλὼντ Φαρρὲρ εἶπε τὰ ἴδια καὶ πολλοὶ Γάλλοι ἀνάλογα. «Ζήτω ἡ Τουρκία !», ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μαμαμοῦκι.

Ὁ Φραγκλὲν Μπουϊγιὸν ἐσκέφθη νὰ δώσῃ ἱστορικὴν βάσιν εἰς τὴν τραγικοκωμῳδίαν αὐτήν. Ἐνεστερνίσθη μὲ ζῆλον νεοφύτου τὸ δόγμα τῶν διομολογήσεων, ποῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Φραγκίσκου Α'. Δὲν ἀντελαμβάνετο καθόλου ὅτι τοῦτο, ἐντὸς διαστήματος μικροτέρου τῶν δύο ἐτῶν, θὰ κατέληγε μέχρι καταργήσεως τῶν διομολογήσεων.

Καὶ ἡ Γαλλία συνεφώνησε μετὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀγκύρας.

Οἱ Ἕλληνες ἦσαν σύμμαχοί μας· ἐπολέμησαν παρὰ τὸ πλευρόν μας· εὑρίσκοντο ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ δυνάμει συνθηκῶν ὑπογραφεισῶν παρ' ἡμῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἐχθροί μας, φίλοι τῶν «Μπός»· ἔγιναν φίλοι μας ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

* * *

Διετυποῦντο θερμαὶ εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν Τούρκων.

Παρεσκεύαζον τὴν συντριβὴν τοῦ Κωνσταντίνου, χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν ὅτι θὰ συνετρίβετο καὶ ἡ Ἑλλὰς καὶ ὅτι μάλιστα θὰ ἐζημιοῦντο καὶ οἱ ἴδιοι. Πλέον παράλογος, πλέον παράφρων πολιτικὴ ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ; Ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Γαλλίαν κακὸν ἀνεπανόρθωτον.

Ἡ πολιτικὴ δὲ αὕτη ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας ὑπερβάσης ὅλας τὰς ἐλπίδας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέβαλε θαυμασίαν προσπάθειαν, μακρὰν τῶν βάσεών του, ἐπὶ αὐχμηρῶν ὑψιπέδων. Δὲν ἐκέρδισε τὴν μάχην τοῦ Σαγγαρίου. Ἐφεξῆς, ἀπομεμονωμένη ἀπὸ τοὺς συμμάχους της, οἱ ὁποῖοι κατήντησαν οἱ χειρότεροι ἐχθροί της, ἀποκαμοῦσα ἐκ τοῦ πολέμου, σπαρασσομένη ἐκ τῶν ἐγκληματικῶν ὑποκινήσεων, κατοτρυχομένη ὑπὸ τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἔχουσα ἀπέναντί της τὴν Τουρκίαν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς χθές, Ἰταλῶν, Γάλλων, Ρώσσων, διαθεομένην ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ποῦ τὴν ὤρθωνεν εἰς ἄμυναν τῶν ἑστιῶν της....

Ἡ Ἑλλὰς ἐκάλεσε βοήθειαν. Ἐγέλασαν εἰς ἀπάντησιν.

Ὑπέστη τὴν μοῖράν της.

Θὰ παραθέσω κατωτέρω τὰς λεπτομερείας τῆς καταστροφῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τὰς σφαγὰς τῶν Ἀρμενίων —τῶν τελευταίων σχεδὸν Ἀρμενίων—, τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν Ἑλλήνων, τὴν πυρπόλησιν τῆς Σμύρνης, —πρὸς στιγμὴν μάλιστα κατεβλήθη προσπάθεια νὰ καταστῇ πιστευτὸν ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς οἰκίας των—, τὸ μαρτύριον τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Γάλλων στρατιωτῶν.

Δὲν ὑπάρχει πλέον Ἑλλὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἡ Γαλλία ἐξεδικήθη τὸν

Βασιλέα Κωνσταντῖνον: δὲν ἤξιζε συγχαρητήρια ὅμως.

Ἡ Ἐπανάστασις ἀνέτρεψε τὸν Βασιλέα· ἔφυγεν· οἱ ὑπουργοί του ἤχθησαν πρὸ τοῦ Στρατοδικείου, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν. Ἐν Γαλλίᾳ δὲν τοὺς ἐλυπήθησαν πολύ: ἦσαν «ἡ γερμανόφιλος κλίκα». Ἡ συγκίνησις ὑπῆρξεν ἀλλαχοῦ ζωηροτέρα. Ἀκόμη καὶ ἐν Γαλλίᾳ μετὰ κόπου ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ παραδεκτὸν ὅτι τὸ δίκαιον ἐν ἡμέραις ἐπαναστάσεως συνίσταται εἰς τὴν κατάλυσιν πάσης ἐννοίας δικαίου. Ὅλοι εἶδον μᾶλλον εἰς τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο μίαν ταπεινὴν ἐκδίκησιν πολιτικῶν παθῶν, παθῶν τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἐμπνεύσεως μὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν τὴν ἐξορίαν των πρὸ πέντε ἐτῶν.

Ὁ Βασιλεὺς ἀπέθανε μετά τινας ἑβδομάδας. Ἦτο 54 ἐτῶν.

Ὁ θάνατός του παρῆλθεν ἀπαρατήρητος. Εἰς τὰς ἀσχολίας τῶν διασκέψεων τῆς Λωζάννης κάποιας θλίψεις προσέθεσε καὶ κάποιας τύψεις.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἐξεπροσώπει τὴν Ἑλλάδα ἐν Λωζάννῃ· ἦτο δίκαιον, καὶ κατὰ τῆς θείας Δικαιοσύνης τοὺς νόμους, αὐτὸς νὰ ἐπιφορτισθῇ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ λογαριασμοῦ τῆς ἀναληφθείσης ὑπ' αὐτοῦ Μικρασιατικῆς περιπετείας.

Οἱ Ἕλληνες εἶχον διωχθῆ ἐξ ὁλοκλήρου τῆς Ἰωνίας, ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης καὶ ἐλάχιστα ἀνεκτοὶ ἦσαν καὶ αὐτοὶ καὶ τὸ Πατριαρχεῖόν των ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλλά, βουλήσει τῆς Θείας Δικαιοσύνης, τὴν τουρκικὴν νίκην ἐπλήρωσαν καὶ ἄλλοι ἡττημένοι, ἐκεῖνοι ἀκριβῶς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκαταλείψη τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἦτο πρόμαχος τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Τουρκία ἀπηλλάγη τῶν διομολογήσεων, ὅλων τῶν ξένων σχολῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ὀργανώσεων. Ἡ Ἀνατολὴ ἐχάθη διὰ τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν, ἀπειλουμένην πλέον καὶ ἐν Συρίᾳ.

Ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη, ὡς διὰ πραγματικῆς πλημμυρίδος τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος, εὑρέθη ὀπισθοδρομημένη κατὰ 500 ἔτη.

Ἀφῆκαν ἥσυχον τὴν μνήμην τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ἤρχισαν νὰ συλλογίζωνται τὰ περασμένα, ὅσον ἠμποροῦν νὰ συλλογίζωνται οἱ ἀπορροφώμενοι ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς περισπασμοὺς πολιτικοί.

Ἀλλ' ἤρχισε νὰ διαμορφοῦται καὶ νὰ διαφωτίζεται καὶ ἡ κοινὴ γνώμη...

Καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ σκοπὸν ἔχει νὰ βοηθήσῃ εἰς τοῦτο τὴν κοινὴν γνώμην...

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΚΑΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΥΤΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΗ ΝΑ ΛΕΓΕΤΑΙ

Εἶναι μία ἱστορία αὐτὴ ποῦ ἔγινεν ἐν μέσῳ φλογερωτάτων παθῶν· ἦτο ἀρχικῶς ὡς μία ἐκτίναξις λάβας ἐξ ἡφαιστείου· ἀπὸ τὴν λάβαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἄλλο τι παρὰ σκωρία.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἡ ἱστορία αὐτὴ ἔγινε γνωστὴ μόνον διὰ τοῦ τύπου. Δὲν θὰ γράψω ἐδῶ κεφάλαιον «περὶ τοῦ τύπου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου». Ἀφοῦ ὑπῆρχε λογοκρισία, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ καθαρὰ ἡ ὅλη ἡ ἀλήθεια. Ἡ λογοκρισία τὰ σκληρότερα ψαλίδια της δὲν τὰ τροχίζει διὰ τὰ ψεύδη καὶ τὰς πλάνας· ἀποκόπτει μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς τὰς ἀληθείας ποῦ «δὲν κάνει νὰ λέγωνται». Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά της καὶ ὁ λόγος ὑπάρξεώς της.

Δοθέντος ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι πάντοτε καλὴ διὰ νὰ λέγεται, ἡ λογοκρισία ἔκρινεν ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἠδύνατο νὰ λέγεται ἦτο ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο παρὰ ἕνας Γερμανὸς στρατάρχης, τελῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ γυναικαδέλφου του, τοῦ Κάϊζερ, συνεπῶς Βασιλεὺς προδότης, Βασιλεὺς ἐπίορκος. Προδότης τίνος καὶ πρὸς τί ἐπίορκος ; Καὶ ἐνομίσθη ὅτι τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ἐνεκολάφθησαν ἐπ' αὐτοῦ ἀνεξαλείπτως.

Ὁ συλλογισμὸς ἦτο ἁπλοῦς: ὁ κ. Βενιζέλος θέλει νὰ ἐξέλθῃ παρὰ τὸ πλευρόν μας , ὅ,τι λοιπὸν λέγει καὶ ὅ,τι πράττει εἶναι καλόν. Ὁ Βασιλεὺς δὲν θέλει νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἄρα ὅ,τι λέγει καὶ ὅ,τι πράττει εἶναι κακόν. Τὸ συμφέρον εἶναι κριτήριον. Καὶ εἴμεθα ὅλοι σύμφωνοι ἐπὶ τούτου: κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐλέχθη ἢ ἐπετράπη νὰ λεχθῇ πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχε συμφέρον νὰ πιστευθῇ ἢ νὰ καταστῇ πιστευτόν.

Κακαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν γνῶσιν ἀκόμη καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας.

Κατήντησεν ὥστε ἐν τῷ καλῶς ἢ κακῶς νοουμένῳ συμφέροντι τῆς ὑποθέσεώς μας νὰ στραγγαλισθῇ ἡ ἀλήθεια.

Πολλάκις ὁ Βασιλεὺς διεμαρτυρήθη διὰ τῆς ἐπισήμου ὁδοῦ, καὶ συγκεκριμένως τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1917, διὰ τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη. Κάθε ἰδιώτης ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπανορθώσῃ μίαν πλάνην, νὰ διαψεύσῃ ἓν ψεῦδος, τὸ ὁποῖον τὸν βλάπτει· —ὄχι ἕνας Βασιλεὺς καὶ ἐν καιρῷ πολέμου μάλιστα... Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς θὰ ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ τὸ ψεῦδος ;

...Καὶ ἄν, ἔστω, παραδεχθῶμεν, μέχρις ἑνὸς σημείου, ὅτι εἰς μίαν παρομοίαν κρίσιν, ὑπάρχουν ἀλήθειαι ποῦ δὲν εἶναι καλὸν νὰ λέγωνται, ὅμως ποτὲ δὲν θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν ψεύδη ποῦ πρέπει νὰ

λέγωνται, ἡ παροῦσα δὲ ἱστορία θ' ἀποδείξῃ πασιφανῶς ὅτι ἐλέχθησαν ψεύδη καὶ θ' ἀποδείξῃ ἀκόμη ὅτι ἡ ἠθικὴ συμπίπτει μὲ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον: τὸ ψεῦδος ἔχει ὀλεθριώτατα ἐπακόλουθα.

Τότε ἡ ἐπίσημιος ἀλήθεια ἦτο ἡ ἑξῆς, ὑπὸ μορφὴν ἀξιωμάτων: ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ, εἶναι ἐχθρὸς λυσσώδης καὶ ἐμπαθής. Πρέπει νὰ τὸν ἐπιβλέπωμεν. Πρέπει νὰ τὸν ἀφοπλίσωμεν. Πρέπει νὰ τὸν ἐκθρονίσωμεν.

Υἱοθετοῦν τυφλῶς τὴν θέσιν τοῦ κ. Βενιζέλου· προθυμοποιοῦνται νὰ τὸν ὑπηρετήσουν.

Ἀφ' ἧς ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος, συγκομίσας πληροφορίας ἐκ πηγῶν, τὰς ὁποίας θὰ ὀνομάσω, προσεπάθησα νὰ διαφωτίσω τὸν τύπον, τὰς ἐπιθεωρήσεις, τὰς μεγάλας ἐπιθεωρήσεις. Προσέκοψα πανταχοῦ εἰς τεῖχος ἀδιαπέραστον:

—Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι πάντοτε καλὴ νὰ λέγεται.

Ἐγώ, ἀντιθέτως, ἔχομαι τοῦ παραγγέλματος τοῦ Κικέρωνος «Ne quit falsi audeat, ne quit veri non audeat historia». «Οὐδὲν ψευδὲς ὀφείλει ν' ἀκούῃ ἡ ἱστορία καὶ πρὸς οὐδὲν ἀληθὲς νὰ κλείῃ τὰ ὦτά της».

Καὶ ἡ συνείδησίς μου μοῦ ἐπιβάλλει νὰ γράψω ὅ,τι γνωρίζω...

Εὑρισκόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1919—1920, ἔλαβον μερικὰς εἰδοποιήσεις πολὺ μυστικάς· διότι ἐβασίλευεν ἡ τρομοκρατία καὶ τὰ στόματα ἦσαν βωβά. Ἐνθυμοῦμαι Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς Σαρακοστῆς εἰς τὴν Κηφισιάν, ἐν τῷ μέσῳ πατροπαραδότων διασκεδάσεων, εἷς διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, τηρῶν, λόγῳ τῆς θέσεώς του, φρόνιμον ἐπιφύλαξιν, μὲ συνεβούλευσε νὰ μεταβῶ νὰ ἴδω ἕνα τέως ἀξιωματικὸν τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπροθυμοποιήθη νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τῆς ἐπισκέψεώς μου. Μετέβην τὴν ἐπομένην: ἕνα σαλόνι στολισμένον μὲ γαλλικὰ ἐνθύμια, τὸν σταυρὸν τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς εἰς ἐπιφανῆ θέσιν· διετήρησα ὀδυνηροτάτην ἐντύπωσιν ἐκ τῆς συνομιλίας ἐκείνης, ἕνα εἶδος ἰλίγγου πρὸ τῆς ἀβύσσου, ὅπου εἶχαν πετάξῃ τὴν ἀλήθειαν...

Ποῦ εὑρίσκετο ἡ ἀλήθεια εἰς μίαν τοιαύτην ἱστορίαν ; Εἰς τὰ ὁλοφάνερα γεγονότα, τὰ ἀποδεδειγμένα δι' αὐθεντικῶν κειμένων, διὰ τῶν πολιτικῶν ἀλληλογραφιῶν, ποῦ προεκάλεσαν τὰ γεγονότα ταῦτα.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου καὶ μετ' αὐτόν, εἴδομεν δημοσιευθέντα πολλὰ κείμενα σπουδαῖα.

Τὰ διπλωματικα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ὑπὸ διάφορα χρώματα τὰς Βίβλους τῶν διαφόρων Κρατῶν, δὲν εἶναι πάντοτε πλήρη· εἶναι μὲν αὐθεντικά, ἀλλ' ἡ ἐπιλογή των διέπεται ἀπὸ κἄποιαν τάσιν.

Οὕτως, αἱ Λευκαὶ Βίβλοι τῆς Ἑλλάδος τῷ 1917, ἐκδοθεῖσαι βενιζελικῇ ἐμπνεύσει, ἦσαν ἓν κατηγορητήριον κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλέως.

Τὰ ἀπὸ μέρους τῶν Γερμανῶν δημοσιευθέντα προεκάλεσαν θόρυβον. Τὸ νόστιμον εἶναι ὅτι ἐκ τῆς πηγῆς αὐτῆς ἐμάθομεν ὅτι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1914, ὁ Γουλιέλμος Β΄ ἤσκησεν ἐπὶ τοῦ γαμβροῦ του ἰσχυρὰν πίεσιν διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἐξέλθῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ ὅτι ὁ γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ ἀντέταξεν ἐξ ἴσου κατηγορηματικὴν ἄρνησιν, παρὰ τὰς ἀπειλάς. **Τί νὰ πῇ κανεὶς ;**

Τὰ δὲ ρωσσικὰ Σοβιὲτ εἶναι τρομερά. Δὲν ἐπιδεικνύουν κανένα σεβασμὸν πρὸς τὰ διπλωματικὰ μυστικά. Τοῖς ἀρέσουν αἱ ἐντυπωσιακαὶ ἀποκαλύψεις. Ὑπάρχουν ἀλήθειαι ποῦ «δὲν εἶναι καλαὶ νὰ λέγωνται». Τὰ Σοβιὲτ ἀπαντοῦν: «Αὐτὰ ἀκριβῶς πρέπει νὰ λέγωνται», καὶ πετοῦν ἀπὸ τὰ παράθυρα κατὰ τῆς κεφαλῆς τῶν διαβατῶν τὰ μυστικὰ ἔγγραφα τῶν ἀρχείων των.

Σωροὶ πετρῶν ριπτομένων εἰς βατραχοβριθὲς τέλμα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεκτήσαμεν τόμους ὁλοκλήρους ἐγγράφων περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀντάντ, περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τῆς διανομῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων ἀπεκαλύφθη ὅτι ὁ μέγας πόλεμος, ὁ πόλεμος ὑπὲρ τοῦ δικαίου, εἰς μερικὰ μέρη κατήντησε «καυγᾶς γιὰ τὸ πάπλωμα».

Ἀλλ' ὑπάρχουν θρῦλοι ποῦ πρέπει μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας νὰ περισωθοῦν. Καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ εἴπουν, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Σοβιὲτ δημοσιευθέντα ἔγγραφα δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν, διότι ἦσαν κλεμμένα. Αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος. Ὑπάρχουν κλοπιμαῖα πράγματα μεγίστης ἀξίας Εἶπον ἀκόμη, ὅτι δὲν εἶναι αὐθεντικά. Ἀλλὰ ἐπιβεβαιοῦνται διὰ πλείστων ἄλλων...

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν ἐδημοσιεύθησαν ἀκόμη τὰ οὐσιώδη κείμενα, δηλαδὴ αἱ ἀφορῶσαι τὸν πόλεμον διπλωματικαὶ ἀλληλογραφίαι, ὅπου εὑρίσκονται ὅλα τὰ μυστικὰ αὐτῆς τῆς ἱστορίας.

Μέχρις ὅτου δημοσιευθοῦν, καὶ ἐλλείψει καλυτέρου τινός, ὑπαρχει ἡ ἰδική μου «Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς». Ὁ Vος τόμος αὐτῆς, ἀφορῶν τὴν περίοδον 1909—1923, ἀποτελεῖ βιβλίον δραματικωτατης ἑνότητος, ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης.

Ἐπιφορτισθεὶς διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, ἐζήτησα παρὰ τοῦ Γάλλου Πρωθυπουργοῦ κ. Μιλλερὰν ὅπως ἐξαιρετικῶς εἰς ἐμὲ ἐπιτραπῇ ν' ἀναδιφήσω τὰ ἀρχεῖα τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαί· ἤθελα νὰ κάμω ἕνα ἔργον σοβαρόν, ἐπιστημονικὸν καὶ ὄχι νὰ ἐπαναλάβω τὸ «κουτσομπολιό» τῶν ἐφημερίδων. Ὁ κ. Μιλλερὰν διέταξε τὴν Διεύθυνσιν τῶν Ἀρχείων νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψει μου τοὺς φακέλλους τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐργασίαν μου ἐγγράφων. Ἀλ. δεδομένην τινὰ στιγμὴν κάποια Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, πληροφορηθεῖσα τὸ πρᾶγμα καὶ ἀνησυχήσασα, προσεπάθησε νὰ μοῦ κλείσῃ τὴν ἱερὰν καὶ ἀπαραβίαστον αὐτὴν θύραν. Ἦτο πολὺ ἀργά.

Ὅταν ἐτελείωσα τὸ ἔργον μου, ἡ πρώτη μου πρᾶξις, φυσικά, ἦτο νὰ προσφέρω ἀντίτυπα εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ Διευθυντὴς τῶν Ἀρχείων μοῦ ἀπήντησε: «Βεβαιῶν τὴν λῆψιν τοῦ τόμου, διὰ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ὁποίου ἐξαιρετικῶς ὅλως σᾶς ἀνοίχθη ἡ θύρα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὴν καλὴν χρῆσιν, ἣν ἐκάματε, τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου» (7 Ἰουλίου 1916). Παραθέτω τὴν μαρτυρίαν αὐτήν, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ κυρία πηγὴ τῆς «Διπλωματικῆς Ἱστορίας» μου καὶ τοῦ παρόντος βιβλίου εὑρίσκεται εἰς τὰ Γαλλικὰ Ἀρχεῖα.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἦτο ἡ ἄλλη ἄκρη τοῦ νήματος, μετέβην δὶς διὰ τὴν μελέτην τῶν Ἀρχείων. Τῷ 1920—21, ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ καθεστῶτος, μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως, ἐπεδείχθη πρὸς

ἐμὲ ἀπόλυτος ἐμπιστοσύνη· μ' ἐνέκλεισαν ἐντὸς τοῦ σεραγίου, ὅπου ἀναπαύονται τὰ μυστικὰ τοῦ Κράτους, καὶ ἐπειδὴ ἡ ταξινόμησις δὲν εἶχεν ἀκόμη ὀργανωθῆ, εἶχα πᾶν ὅ,τι ἤθελα. Ἐρρίφθην μὲ εὐνόητον καὶ βουλιμιώδη μανίαν καὶ ἠμπόρεσα νὰ γεμίσω καλὰ τὸ δίχτυ μου. Διὰ δευτέραν φορὰν διέμεινα εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1925, διὰ νὰ συμπληρώσω τὰς προφορικὰς μαρτυρίας καὶ νὰ συγκεντρώσω νέα ἔγγραφα. Δὲν ἦτο πλέον τὸ βασιλικὸν καθεστώς, ἀλλὰ τὸ καθεστὼς τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ φωτός. Μοῦ ἠρνήθησαν τὰ πάντα. Καὶ ἠναγκάσθην νὰ ὁρίσω τὸ καθεστὼς αὐτό: «καθεστὼς τοῦ λύχνου ὑπὸ τὸ μόδιον».

Προοίμιον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου.

* * *

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι μοῦ ἤνοιξε τὰ ἀρχεῖά της —καὶ τί ἄνοιγμα !—, ἐπεφύλασσεν εἰς ἑαυτὴν δικαίωμα θεωρήσεως τοῦ ἔργου, διότι ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ ἀλήθειαι «ποῦ δὲν εἶναι καλαὶ νὰ λέγωνται». Ὅταν ἔφθασαν εἰς χεῖράς της τὰ δοκίμια (Μάρτιος 1926), ἠγέρθη θύελλα...

Θ' ἀφηγηθῶ κάποτε τὴν κωμικοτραγικὴν αὐτὴν περιπέτειαν, τῆς ὁποίας ἔχω διατηρήσει τὸν γραφικώτατον φάκελλον: ἰδίᾳ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐκδότου νὰ καταστρέψω ὅλον τὸ ἔργον... Μετεφέρθην ὄχι βέβαια εἰς τὴν Βαστίλλην, ἀλλὰ τοὐλάχιστον εἰς τοὺς καιρούς, καθ' οὓς ἵστατο ὀρθία ἡ φυλακὴ αὐτή.

Ἐδέησε νὰ ζητήσω τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαί, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος καὶ οὕτω τὸ φοβερὸν ἔργον μου ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Ἐτήρησα ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν δυνατὴν διακριτικότητα, λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου καὶ τῶν περιστάσεων τῆς δημοσιεύσεώς του. Φαντασθῆτε, ἀγαπητοὶ ἀναγνῶσται, ποῖα ἀποτελέσματα θὰ προεκάλει ἡ ἀλήθεια ὁλόγυμνη καὶ χωρὶς τὰ ψιμμύθια τῆς διπλωματικῆς ἐπιφυλακτικότητος.

Εἰς τὸ παρὸν ἔργον μου αἰσθάνομαι περισσοτέραν ἄνεσιν. Ἀναμφιβόλως καὶ τοῦτο τὸ ἔργον μου θὰ προπηλακισθῇ καὶ ὁ συγγραφεύς του θὰ ἐκτοπισθῇ εἰς κάποιαν νῆσον ὅπως ἡ Κορσική.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἐγὼ ἔχω πᾶσαν διαβεβαίωσιν, ὅτι προσεχῶς θὰ δημοσιευθοῦν ὅλα τὰ ἔγγραφα τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαί, δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι ἐδιάβασα· θὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι τοῦ Ἀνατολικοῦ δράματος. Θὰ εἶναι κάτι πολὺ διάφορον ἀπὸ τὸ σκάνδαλον τῶν ρωσσικῶν ἐγγράφων.

Τότε αἱ τρομπέττες καὶ αἱ φαμφάρες δὲν θὰ παίξουν τὸ ἴδιο κομμάτι ποῦ ἔπαιξαν ἄλλοτε. Ἤδη ἔχουν χαμηλώση τὸν τόνον των.

Καὶ τὸ Καὶ ντ' Ὀρσαὶ πιθανὸν νὰ ἠπατήθη ὅταν ἔπαιξεν ἄσχημα εἰς τὸ βουλγαρικὸ χαρτὶ τῷ 1915, νὰ ἐπλανήθη ἢ νὰ ἠπατήθη, ὅταν ἔπαιξεν εἰς τὸ χαρτὶ τοῦ κ. Βενιζέλου κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ κατὰ τῆς παταγώδους θελήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἀλλὰ δὲν τρομάζει τὸ φῶς, μὴ ἔχον ἄλλον προορισμὸν καὶ ἄλλην φροντίδα παρὰ πῶς νὰ σώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καταπατουμένην Γαλλίαν καὶ νὰ κερδίσῃ τὸν πόλεμον.

Ὀφείλω βαθυτάτην συγγνωμοσύνην εἰς τὸν κ. Μιλλεράν, ὅστις ὑπη-

ρεστήθη νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ γνωρίσω τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς τον κ. Μπριάν, ὅστις μοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὴν εἴπω. Ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι ὁ τόμος ἐκεῖνος (ὁ Vος) τῆς «Διπλωματικῆς Ἱστορίας» εὑρίσκεται πάντοτε εἰς τὸν κατάλογον τῶν «ἀπηγορευμένων» βιβλίων (αὐτὸ δὲν τὸν βλάπτει καθόλου), θὰ συμπεριληφθῇ δὲ εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν καὶ τὸ παρὸν ἔργον (ἐννοεῖται ὅτι καὶ αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ βλαβῇ ἐκ τούτου). Θὰ περιβληθοῦν τὸν φωτοστέφανον τοῦ μαρτυρίου.... ὅπως ὁ Βασιλεύς.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς βασίζεται κυρίως ἐπὶ γαλλικῶν μαρτυριῶν καὶ ἐπὶ πρωτοτύπων ἐγγράφων τῶν Γαλλικῶν Ἀρχείων, τὸ παρὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον διέπεται ὑπὸ καλῆς πίστεως, θὰ συναντήσῃ ἀναμφιβόλως τὴν ἐχθρότητα καὶ θὰ ἐξεγείρῃ τὴν ὀργὴν μερικῶν προσώπων τοῦ ἀγνοουμένου μέχρι σήμερον δράματος, διότι ἡ ἀποκάλυψις τῆς πλάνης των δὲν θὰ τοῖς ἀρέσῃ. Μετ' αὐτὴν δὲ θὰ συναντήσῃ τὴν ἐχθρότητα καὶ θὰ ἐξεγείρῃ τὴν ὀργὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ τύπῳ ὑπεστήριξαν τὴν θέσιν των καὶ τὴν ἐπέβαλον εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν κοινὴν γνώμην, ἀναλαβόντες τὴν εὐθύνην.

Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ τοὺς βιάσω νὰ ὑποκλιθοῦν πρὸ τῆς ἀληθείας, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Βασιλέα Κλόβις: «Κύψε τὴν κεφαλὴν ὑψαύχην, Σίκαμβρε, λάτρευσε ὅ,τι ἔχεις καύσῃ καὶ καῦσε ὅ,τι ἔχεις λατρεύσῃ». Δὲν ὑπάρχει τίποτε κοινὸν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Ρεμύ.

Τὸ παρὸν βιβλίον θὰ ἔχῃ ἐναντίον του, ὅπως καὶ ὁ Vος τόμος τῆς «Διπλωματικῆς Ἱστορίας», τοὺς φοβεροὺς χειριστὰς τῆς λογικῆς. Ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ θὰ ἔχῃ τοὺς ἀναγνώστας τοὺς προικισμένους μὲ καλὴν πίστιν καὶ μὲ εὐθυκρισίαν, τὴν πλειονότητα δηλαδὴ τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, ἀγαπᾷ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν εὐθύτητα, ἰδίως ὅταν αὗται καταδιώκωνται, ἰδίως ὅταν πρόκειται περὶ ἀληθειῶν, ποῦ «δὲν εἶναι καλαὶ νὰ λέγωνται».

Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἕνα βράδυ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1921 ἤμην εἰς τὸ σπίτι τοῦ Νικολάου Στράτου, τέως Ὑπουργοῦ, Προέδρου τῆς Βουλῆς τῷ 1911, ἑνὸς ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ρητόρων τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Ἔμελλε μετὰ δύο ἔτη νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον ὑπὸ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου καὶ νὰ τουφεκισθῇ. Ὁ Δαντὼν ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος καὶ ἀφῆκε μνήμην ἔνδοξον.

Ὁ Νικόλαος Στράτος μ' ἐδέχθη εἰς τὴν βιβλιοθήκην του· ὑπῆρχον ἀκόμη ἐκεῖ τὰ ἴχνη σοβαρῶν ζημιῶν ἔκ τινος ἐπιδρομῆς κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ προηγουμένου ἔτους· εἰς τὴν οἰκίαν εἶχεν εἰσβάλη μία ὀρδή· καλαμάρια μὲ μελάνην μαύρην καὶ κόκκινην εἶχον ἐκσφενδονισθῆ κατὰ τῶν βιβλίων, ἀθῷα ἀναμφιβόλως θύματα ἀγροίκων παθῶν.

Εἶχον ζωηρῶς ἐκπλαγῆ διὰ τὴν θριαμβευτικήν, τὴν σχεδὸν θρησκευτικὴν ὑποδοχήν, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἔκαμεν εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐπανερχόμενον ἐξ Ἑλβετίας, καὶ προσεπάθουν νὰ ἐννοήσω ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς Γαλλίας δὲν εἶχα ἴδη καλῶς.

Καὶ ὁ Στράτος μοῦ ἐνθυμίζει τὰς λαϊκὰς σκηνὰς τῆς 21 Ἰουλίου 1868. Ἡ νεαρὰ Βασίλισσα Ὄλγα, σύζυγος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α', εἶχε γεννήση τὸ πρῶτόν της τέκνον, ἕνα υἱόν. Τὸ πλῆθος εἶχε συρρεύση ἀναρίθμητον εἰς τὴν εὐρεῖαν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν βασιλικῶν Ἀνακτόρων.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ ἐξώστου μὲ τὸ νεογέννητον εἰς τὰς ἀγκάλας του. Εἶπε:

— Πῶς θὰ τὸ ποῦμε ;

— Κωνσταντῖνον ! Κωνσταντῖνον ! ἠγέρθη διάτορος, ὁμόφωνος, ἰσχυρὰ ὡς λαῖλαψ τοῦ λαϊκοῦ ὠκεανοῦ ἡ κραυγή: Κωνσταντῖνον ! Κωνσταντῖνον !

Τετρακόσια σαράντα ἔτη προγενέστερον, τὴν 20 Μαΐου 1453, ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ ὁ τελευταῖός της Αὐτοκράτωρ —ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος— ἔπεσε μαχόμενος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Πόλεως. Ἔκτοτε ἡ Ἁγία Σοφία ἦτο μουσουλμανικὸν τέμενος. Αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς εἶχον βωβαθῆ.

* * *

Ὁ κληρονόμος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὁ μικρὸς Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὡς Παράκλητος τῆς Μεγάλης Ἰδέας, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ ἐνανουρίσθη.

Ἀναμφιβόλως, ἡ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ διὰ τῆς νίκης τοῦ Ναυαρίνου, ὅπου οἱ τρεῖς στόλοι, ὁ ἀγγλικός, ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ ρωσσικός, κατέκαυσαν τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον. Ἀλλ' αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, καίτοι Προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἤθελον νὰ ἀναδημιουργήσουν ἐν Ἀνατολῇ μίαν Μεγάλην Δύναμιν, δὲν ἤθελον νὰ παλινορθώ-

σουν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἡ Ρωσσία, συγκεκριμένως, ἐπεφύλασσεν εἰς ἑαυτὴν τὴν διαδοχὴν τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἀνατολῆς.

Διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830, ἡ Ἑλλὰς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ κυρίαρχος· ἀλλὰ τὴν ἔκαμαν πολὺ μικράν· δὲν ἐπρόκειτο καθόλου νὰ συνενώσουν εἰς ἓν μόνον ἔθνος ὅλους τοὺς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἑλληνικῆς γλώσσης πληθυσμούς. Καὶ προωρίσθη διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλυτέρα δυνατὴ μετριοφροσύνη καὶ μετριοπάθεια· μικρὴ βαρκοῦλα ἀνάμεσα εἰς θεώρατα σκάφη —συντροφιὰ φοβερά, ἡ ὁποία τῆς ἐπέβαλλε τόσην φρόνησιν, ὅσον καὶ ἄγρυπνον ἐπίβλεψιν.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἤθελε νὰ μεγαλώσῃ, ἤθελε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τοῦ προορισμοῦ της, ἤθελε ν' ἀπελευθερώσῃ ὅλους τοὺς ἀλυτρώτους. τοὺς ἀπομένοντας κατὰ ἑκατομμύρια ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἤθελε νὰ ὁλοκληρωθῇ: ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἦτο ἡ πνοή της, ἡ ζωή της, ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεώς της--κατὰ δὲ τοὺς διπλωμάτας ὅλους! ἡ τρέλλα της.

Τὸν πρῶτόν της Βασιλέα, τὸν Ὄθωνα τῆς Βαυαρίας, κατὰ τὰ τριάκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐβασίλευσε, ποτὲ δὲν ἔπαυσαν αἱ Δυνάμεις νὰ τὸν μεταχειρίζωνται ὡς μικρὸ παιδί, νὰ τὸν ἐπιπλήττουν, νὰ τὸν σωφρονίζουν, ὅταν ἐξετρέπετο εἰς ἐθνικὰς διαδηλώσεις.Ὅταν ἐγίνετο ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ἠθέλησε νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπωφελούμενος αὐτοῦ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν Τουρκίαν κάποιαν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, τὴν Ἤπειρον ἢ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πειραιεὺς ἀπεκλείσθη ὑπὸ τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου, ἡ πόλις κατελήφθη καὶ κατείχετο ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ γαλλικῆς φρουρᾶς.

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἐντὸς τοῦ κλωβοῦ. Ὁ πτωχὸς Βασιλεὺς ἐπλήρωσε τὰς ἐθνικὰς ἀπογοητεύσεις. Ἀνετράπη ἐκ τοῦ Θρόνου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1862. Καὶ οἱ τρεῖς βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος ἔσχον δραματικὸν τέλος.

Ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανιμαρκίας Χριστιανοῦ τοῦ Θ', ὁ Πρίκηψ Γεώργιος, ἀνακηρυχθεὶς Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Συμμάχων, ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἡ ἀνάρρησίς του εἰς τὸν Θρόνον ἐχαιρετίσθη δι' ἐνθουσιωδῶν ἐλπίδων· διότι διὰ τῆς Συνθήκης τῆς 2)14 Νοεμβρίου 1863 αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι ἡνώθησαν μετὰ τῆς Ἑλλάδος· ἡ Συνθήκη τῆς 17)29 Μαρτίου 1864 συνεπλήρωσε τὴν προηγουμένην, κηρύξασα τὴν εἰς τὸ διηνεκὲς οὐδετερότητα τῆς Κερκύρας.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐγεννήθη τῷ 1845· ἦτο λοιπὸν 18 ἐτῶν, ὅλος χάρις καὶ νειᾶτα· ἡ Ἑλλὰς τοῦ ἐνεπιστεύθη τὰς ἐλπίδας της. Ἀπὸ τὴν Κοπεγχάγην ἦλθε μέσῳ Πετρουπόλεως, Βρυξελλῶν, Παρισίων· ἐπεβιβάσθη τοῦ πλοίου «Ἑλλάς»· εἰσῆλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν τὴν 18)30 Ὀκτωβρίου τοῦ 1863· ἀνηγγέλλετο ἡ προσεχὴς ἕνωσις τῶν Ἰονίων Νήσων: δῶρον εὐοιώνου ἀναρρήσεως. Διῆλθεν ὑπὸ θριαμβευτικὴν ἁψῖδα, φέρουσαν τὰ χρώματα τῆς Ἑλληνικῆς, τῆς Δανικῆς, τῆς ἀγγλικῆς, τῆς γαλλικῆς καὶ ρωσσικῆς σημαίας.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ παρέχεται οἱαδήποτε ἱκανοποίησις εἰς τὴν Μεγάλην Ἰδέαν· θ' ἀπετέλει δ' ἐνθάρρυνσίν της ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαίου της. Ἡ Κρήτη ἐξηγέρθη ἐκ νέου ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τριακοσίων ἐτῶν ἡ Κρήτη διεξῆγε τὸν σκληρὸν ἀγῶνα ὑπὲρ

τῆς ἐλευθερίας. Ἀμέσως ἡ Ἑλλὰς ἔστρεψε πρὸς αὐτὴν τὰς νέας της ἐλπίδας: «Ἕνωσις ! Ἕνωσις !»

Τῷ 1867 ὁ νεαρὸς Βασιλεὺς Γεώργιος ἐταξίδευσεν εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Τὸν συνεβούλευσαν, φυσικά, νὰ εἶναι φρόνιμος, τοῦ ὑπεσχέθησαν κάποιαν ἀνταμοιβήν, ἐὰν διὰ κάθε τι ἀνεφέρετο εἰς τὰς Μεγάλας Προστάτιδας Δυνάμεις. Διῆλθεν ἐκ Παρισίων, Λονδίνου, Βερολίνου, Πετρουπόλεως. Μέγα ἄγγελμα: ἀνηγγέλθη ὁ προσεχής του γάμος μὲ τὴν Μεγάλην Δούκισσαν Ὄλγαν, κόρην τοῦ Μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου, ἀνεψιὰν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β'. Οἱ ἀρραβῶνες ἑωρτάσθησαν εἰς τὸ Τσάρκοε-Σέλο, οἱ δακτύλιοι ἀντηλλάγησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Τσάρου.

Μετὰ τὸν γάμον, τὸν Νοέμβριον, ὁ νεαρὸς Βασιλεὺς καὶ ἡ νεαρὰ Βασίλισσα ἐπανῆλθον, μέσῳ Βαρσοβίας, Βιέννης, Βενετίας καὶ Κερκύρας. Εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 12)24 Νοεμβρίου. Ἤκουσαν παλλομένας ἐκ συγκινήσεως ἀγορεύσεις περὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων, περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν κυπτόντων εἰσέτι ὑπὸ τὸν προαιώνιον ζυγὸν ἀδελφῶν Χριστιανῶν.

Ἡ Κρητικὴ Ἐπανάστασις εἶχε φουντώση. Ἐξηπλώθη εἰς ὁλόκληρον τὴν νῆσον. Χιλιάδες Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ἀνεχώρουν νὰ μετάσχουν τοῦ ἀγῶνος. Αἱ ἐπίσημοι σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἀπέβησαν δυσχερέσταται. Ἐπῆλθε ρῆξις καὶ ἀνεκλήθησαν οἱ πρεσβευταὶ ἀμφοτέρωθεν.

Ἡ διπλωματία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπενέβη· ἔκρινεν ὅτι ἀρκετὰ διήρκεσεν αὐτὴ ἡ κρίσις· προσεπάθει νὰ ὑπεκφύγῃ ἐπιδεξίως τὰς συνεπείας τῆς μάχης τῆς Σάδοβας: δὲν ἐταίριαζε νὰ περιπλέκουν ἐπὶ πλέον μίαν κατάστασιν ἀρκετὰ ἤδη σοβαρὰν ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Κρήτη. Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἠμποροῦσε νὰ περιμένῃ.

Ἡ Κρήτη ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἐγεννήθη ὁ μικρὸς Διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ἐννοεῖτε τώρα τὴν ἔννοιαν τῆς λαϊκῆς ἀναφωνήσεως: Κωνσταντῖνον ! Κωνσταντῖνον !

Αἱ νεανικαὶ ἐντυπώσεις εἶναι ἀνεξάλειπτοι: διότι ἀποτελοῦν τὸ ὑφάδι, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῆς ταύτης τῆς ἠθικῆς μας ὑποστάσεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐμεγάλωσεν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ «βουλγαρικοῦ κινδύνου». Αὐτὸς ἦτο ὁ ἄξων τῆς ζωῆς του.

Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις ἐπωφελήθη τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου διὰ νὰ καταγγείλῃ μετ' ὀλίγον τὴν οὐδετερότητα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἥτις ἦτο συνέπεια τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ μεγάλα της σχέδια περὶ καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ἦτο πολιτικὴ ἀνάγκη δι' αὐτὴν τὸ ἄνοιγμα τῶν Στενῶν καὶ ἡ ἔξοδος εἰς τὴν Μεσόγειον.

Μέγας ἀναβρασμὸς συνετάραξε τοὺς σλαυϊκοὺς πληθυσμοὺς τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου· καί, φυσικά, ὅταν ἐξερράγη ὁ πόλεμος μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1877, γενικὴ ἐξέγερσις συνεκλόνισεν ἐκ θεμελίων τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ἡ Ἑλλὰς οὐδόλως ἐπενέβη. Δὲν τὸ ἐνόμισε πρόσφορον. Οἱ Σλαῦοι τῆς εἶναι τόσον ἐπίφοβοι, ὅσον καὶ οἱ Τοῦρκοι. Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε σκληρός· διότι οἱ Τοῦρκοι εἶναι γεροὶ στρατιῶται. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ Ρωσσία, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πλεύνας, καὶ ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἐδημιούργησε Μεγάλην Βουλγαρίαν, ἀνέτως ἐγκατεστημένην ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου, μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οὐδὲν τούτου ὀλεθριώτερον διὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ: τοῦ ἐφράσσετο ὁ δρόμος πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ παρεκωλύετο τὸ μέλλον του.

Ἐκ τοῦ θανασίμου τούτου κινδύνου ἐσώθη ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ τῆς Γερμανίας. Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, συνελθὸν τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πρίγκηπος Βίσμαρκ, διώρθωσε τὴν Συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, περιώρισε τὴν νέαν Βουλγαρίαν εἰς τὴν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἵμου χώραν, ἀπέδωκε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην εἰς τὴν Τουρκίαν, τὴν ἀπέδωκε ..υνεπῶς εἰς τὰς ἐλπίδας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Γερμανία ἤσκησεν ἔκτοτε ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐπιρροήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἦλθε κάποτε ἡ ὥρα νὰ λογαριασθῶμεν.

Προσωρινῶς, ἡ διπλωματικὴ ἧττα τῆς Ρωσσίας ἐξυπηρέτησε τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος· διότι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς θεμελιῶδες δόγμα τὸ ὅτι τὰ συμφέροντα τοῦ Σλαυϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντιτίθενται.

Ἐν τούτοις, ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ συνεκράτει τὰς φιλοδοξίας τῆς Ρωσσίας, ἐπέτυχε παρὰ τῆς Τουρκίας τὴν παραχώρησιν τῆς Κύπρου, τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς νήσου, μεγάλης καὶ πολυκατῳκημένης ὅπως ἡ Κρήτη. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπέβαλε τὴν ἐλπίδα ὅτι μίαν ἡμέραν ἡ Κύπρος θὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτῆς, ὅπως αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, λίαν ἐπιδεξίως, διωλίσθησε μεταξὺ τῶν ἀντικρουομένων συμφερόντων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καί, τονίσασα τὸ δόγμα τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας, ἥτις ἀνετρέπετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν Σλαύων, διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς βουλγαρικῆς ἡγεμονίας, ἐζήτησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐν τέλει κατώρθωσε νὰ τὴν λάβῃ (1881).

Κατεδείχθη ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει συμφέρον ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰς συγκρούσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων· τὴν συμφέρει μόνον νὰ ἐπωφελῆται αὐτῶν καὶ νὰ παρεισάγῃ κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμὴν τὴν Μεγάλην Ἰδέαν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ περὶ τῆς τηρητέας ὑπ' αὐτῆς στάσεως ἀξιώματα περιέχονται εἰς τὸν μῦθον: Γύπες καὶ Περιστεραί, ποῦ ἀληθεύει πάντοτε:

Οἱ μικροὶ κακοπαθαίνουν στῶν μεγάλων τοὺς καυγάδες.

Οἱ μῦθοι τοῦ Λαφονταίν, ποῦ εἶναι θησαυροὶ πολιτικῆς, δίδουν ἀκόμη καὶ τὸ μάθημα τῆς Σιδηρᾶς καὶ πηλίνης χύτρας.

Νέος συναγερμὸς τῷ 1885: ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἑνοῦται μὲ τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις οὕτω προχωρεῖ πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Ἡ Ἑλλὰς προετοιμάζεται νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Αἱ Μεγάλαι Προστάτιδες Δυνάμεις τῆς τὸ ἀπηγόρευσα καί, διὰ νὰ τὴν πειθαναγκάσουν νὰ παραμείνῃ ἥσυχος, ἀπέκλεισαν ἅπαξ ἔτι τὸν Πειραιᾶ.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος, 1887, ὁ ἡγεμονικὸς θρόνος τῆς Βουλγαρίας προσεφέρθη εἰς τὸν Φερδινάνδον τοῦ Σὰξ-Κοβούργου-Γκότα, ἕνα Γερμανὸν Πρίγκηπα, ὑπηρετοῦντα εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατόν. Ἐγνώσθη μετ' οὐ πολὺ ὅτι ἡ ὑποψηφιότης αὕτη ὑπηγορεύθη καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ καγκελλαρίου.

Ἡ «ὁρμὴ πρὸς ἀνατολὰς» διαγράφεται ἤδη διὰ τῶν Βαλκανίων, μέσῳ Σόφιας ἢ Κωνσταντινουπόλεως. Θὰ γίνῃ συντόμως λόγος περὶ τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βαγδάτης.

Εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἔλαβε τὴν πολιτικήν του μόρφωσιν. Ἡ ἐκπαίδευσίς του ἦτο σχεδὸν τελεία. Ἐδιδάχθη τὰ μαθήματα ἐντὸς τῶν Ἀνακτόρων τοῦ πατρός του, ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ξένων παιδαγωγῶν, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐξέμαθον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν, τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν γενικὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φυσικήν. Εἷς Ἕλλην ἀνώτερος ἀξιωματικός, ὁ Σαπουντζάκης, τοῦ ἐδίδαξε τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν. Ἀφοῦ ἔδωκε μετ' ἐπιτυχίας τὰς ἐξετάσεις του, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ. Ἠγάπησε πολὺ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος τὸν ἔστειλε νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδάς του εἰς Γερμανίαν, εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Λειψίας καὶ τῆς Ἁϊδελβέργης. Ὁ νεαρὸς Πρίγκηψ παρηκολούθησε μερικὰ μαθήματα ἀρχαιολογίας, νεωτέρας ἱστορίας, ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ δικαίου, συνταγματικὸν καὶ διεθνὲς δίκαιον, πολιτικὴν οἰκονομίαν. Δὲν ἐφοίτησεν εἰς καμμίαν γερμανικὴν ἢ ἄλλην στρατιωτικὴν σχολήν· εἷς Γερμανὸς ἀξιωματικὸς τοῦ ἔδωκε κατ' οἶκον μερικὰ μαθήματα στρατιωτικῆς τακτικῆς· ὑπηρέτησε δὲ μερικὰς ἑβδομάδας εἰς ἓν πρωσσικὸν σύνταγμα.

Τῷ 1887, —ἦτο τότε 19 ἐτῶν—, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὁ πατήρ του τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ Λονδῖνον. Τῷ ἐγένετο μεγάλη ὑποδοχή. Ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν προσεπάθει ν' ἀποσπάσῃ κἄτι ἀπὸ τὴν Ἤπειρον, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς τελευταίας μεγεθύνσεως τῆς Βουλγαρίας.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος, 1888, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐνύμφευσε τὴν μεγαλυτέραν κόρην του, τὴν Πριγκήπισσαν Ἀλεξάνδραν, μὲ τὸν Μέγαν Δοῦκα Παῦλον τῆς Ρωσσίας. Ἀλλ' ἀπέθανεν αὕτη τῷ 1891.

Τῷ 1888, ἐπίσης, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος Α', ἀπέθανε τὴν 26)9 Μαρτίου. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀντεπροσωπεύθη κατὰ τὴν κηδείαν ὑπὸ τοῦ Διαδόχου. Μετ' ὀλίγον χρόνον ἀνηγγέλθησαν οἱ ἀρραβῶνες τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Σοφίας, θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Γ' καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας Φρειδερίκης, ἡ ὁποία ἦτο θυγάτηρ τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας... Καὶ ἔτσι ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε «γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ».

Γάμος ἐκ συμπαθείας, ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ καὶ γάμος πολιτικῆς σκοπιμότητος πιθανώτατα: ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐφρόντιζε νὰ συνάψῃ μὲ τὰ διάφορα ἰσχυρὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης σχέσεις συγγενείας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ οὕτως ὠφελίμους ἐπιρροάς. Ἀργότερον ἐνύμφευσε τοὺς ἄλλους υἱούς του μὲ πριγκηπίσσας, Γαλλίδα, Ρωσσίδα καὶ Ἀγγλίδα. Εἰς τὴν ἱστορίαν διεπιστώθη πολλάκις ἡ σκοπιμότης τῆς διὰ συνοικεσίων

πολιτικῆς. Καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀπέκτησε μίαν θαυμασίαν οἰκογένειαν, μὲ ἕνα τάγμα μικρῶν παιδιῶν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ γάμος τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου μὲ τὴν Σοφίαν τῆς Πρωσσίας ἔκαμεν ἰδιαιτέραν αἴσθησιν. Τὰ ἁπλοϊκὰ πνεύματα συνεπέραινον, ἀμέσως καὶ ἀνεκλήτως, ὅτι ὑπῆρχε μυστικὴ συμφωνία μεταξὺ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῆς Γερμανίας. Ἦτο δικαίωμα τῆς Ἑλλάδος τοῦτο· ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν τί πρέπει νὰ σκεφθῇ κανεὶς δι' αὐτό· ἐν Ἑλλάδι χρειάζεται λεπτότης πνεύματος.

Ὁ Γουλιέλμος ὁ Β' δὲν παρέλειψε νὰ τονίσῃ διὰ μεγάλων χειρονομιῶν τὴν πολιτικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς του· ἦτο ὁ τρόπος του αὐτός. Ἡ τελετὴ τῶν γάμων ἔγινε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1889.

Παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν ὁλοκλήρου ναυτικῆς ἐπιδείξεως ἐν τῷ λιμένι τοῦ Πειραιῶς μὲ μεγάλα σκάφη. Αἱ ἐνδοξότεραι ἐκ τῶν βασιλευουσῶν οἰκογενειῶν τῆς Εὐρώπης ἀντεπροσωπεύθησαν πράγματι κατὰ τοὺς γάμους, λόγῳ συγγενείας. Οἱ Βασιλεῖς τῆς Δανίας, ὁ Πρίγκηψ καὶ ἡ Πριγκήπισσα τῆς Οὐαλλίας —ἀδελφὴ καὶ γαμβρὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου—, ὁ Τσάρεβιτς Νικόλαος, ἀνεψιὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, πρωτεξάδελφος τοῦ Διαδόχου. Ἡ Αὐτοκράτειρα Φρειδερίκη, μήτηρ τοῦ Γουλιέλμου Β', παρέστη ἐπίσης μετὰ τῶν τριῶν θυγατέρων της. Ἡ Σοφία ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς ἐν Ἀθήναις. Τὸ ὄνομά της ἦτο τοιοῦτον, ὥστε ν' ἀρέσῃ, καὶ αὐτὴ τὸ ἐτίμησεν.

Τὴν 14)26 Ὀκτωβρίου ἔφθασεν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἐπιβαίνων τῆς θαλαμηγοῦ «Χοεντζόλερν», συνοδευομένης ὑπὸ τεσσάρων θωρηκτῶν.

Ἐδόθησαν λαμπραὶ δεξιώσεις. Κατὰ τὸ ἐπίσημον γεῦμα, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐξεφώνησε τὴν πρόποσίν του γαλλιστί, ἵνα καταστῇ ὑπὸ πάντων νοητός· ὁ Γουλιέλμος Β' ἀπήντησε γερμανιστί.

Αἱ ἑορταὶ τῶν γάμων ὑπῆρξαν εὐκαιρία διαφόρων ἐκδηλώσεων. Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπέδωκε τιμὰς εἰς τὰ γερμανικὰ Πανεπιστήμια, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποστείλη ἐκεῖ μερικοὺς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων καθηγητῶν των· διότι οἱ Ἕλληνες σπουδασταὶ μετέβαινον συχνὰ πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἀπὸ τῆς Τροίας μέχρι τῆς Ὀλυμπίας, ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπιστήμην.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1890, τὸ νεαρὸν ζεῦγος ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον.

Τὴν 20)2 Μαΐου, ἡ Πριγκήπισσα Σοφία ἀπετάχθη τὸν προτεσταντισμὸν καὶ ἀπήγγειλε πανηγυρικῶς τὸ ἄρθρον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἡ τελετὴ συνεπῆρε τὰς καρδίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Γουλιέλμος Β' ἐξεδήλωσεν ἐπὶ τούτῳ φοβερὰν ὀργήν, ἔρριψε δὲ κατὰ τῆς ἀδελφῆς του ἕνα εἶδος κατάρας, ἡ ὁποία προεκάλεσε καὶ μειδιάματα. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἔφθασε νὰ λησμονοῦν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ὁ γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ: βέβαια, ἂν ἡ Σοφία ἦτο κατηραμένη, τί γυναικάδελφοι θὰ ἦσαν ;

'Ο Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας εὗρε ταχέως τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ πόσον ἐβάρυνεν ἡ δυσαρέσκειά του.

* * *

Διότι ἡ Μεγάλη 'Ιδέα ἐξηρεθίζετο ἐκ τῶν ἐμποδίων καὶ τῶν ἀντιξόων φιλοδοξιῶν, αἱ ὁποῖαι τὴν παρεκώλυον νὰ μεγαλουργήσῃ.

Παρὰ τὰς καταπραΰνσεις, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο πάντοτε εἰς τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης, παρὰ τὰς φιλελευθέρας ὑποσχέσεις ὑπὲρ ὅλων τῶν δυναστευομένων, —ὑπῆρχον τότε ἀκόμη μερικὰ ἑκατομμύρια ἐν Τουρκίᾳ, δὲν ὑπάρχουν σήμερον—, ἡ Κρήτη διετέλει ἐν διαρκεῖ ἐξεγέρσει. Ἤθελε νὰ γίνῃ ἑλληνική, ἀφοῦ εἶχε, κατὰ μεγίστην πλειοψηφίαν, πληθυσμὸν ἑλληνικόν. 'Ο Σουλτάνος 'Αβδοὺλ Χαμὶτ Β', ὅστις τότε διενήργει μεθοδικὴν σφαγὴν τῶν 'Αρμενίων, ἵνα λύσῃ ριζικῶς τὸ ἀρμενικὸν πρόβλημα, ἀπεφάσισεν ἐπίσης νὰ «ξεμπερδεύῃ» καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Κρήτης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1896, τρία ἔτη μετὰ τὰς σφαγὰς τῆς 'Αρμενίας, οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Κρήτης ἤρχισαν νὰ ἐπιπίπτουν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Χριστιανοὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη· καὶ ἡ νῆσος εὑρέθη ὁλόκληρος ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν.

'Η ἐπανάστασις ὠργανώθη ἰσχυρότερον, ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν 'Ελλάδα.

Καὶ ἡ 'Ελλὰς ἀπήντησεν: ἑταιρίαι πατριωτικαὶ συνεπήχθησαν· χιλιάδες ἐθελοντῶν ἀνεχώρησαν εἰς Κρήτην. 'Η Τουρκία ἠπείλησεν· αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις διεκόπησαν· στρατεύματα συνεκεντρώθησαν ἔνθεν κακεῖθεν τῶν συνόρων ἐν Θεσσαλίᾳ. 'Ο ἀναβρασμὸς ἐξηπλώθη ἀνὰ τὰ Βαλκάνια: ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, ἀνησυχοῦσαι μήπως ἴδωσι μεγεθυνομένην τὴν 'Ελλάδα, ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν Σουλτάνον νὰ μείνουν οὐδέτεραι, διὰ νὰ δυνηθῇ οὗτος «νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὰ λογικά της».

'Ο Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὁ γυναικάδελφος τοῦ Διαδόχου, ἐξωργίσθη. Ἔτρεξεν εἰς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἔπρεπεν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις νὰ συνεννοηθοῦν, διὰ νὰ τιμωρήσουν τὸ γελοῖον αὐτὸ ἐθνάριον, τὸ ὁποῖον διαταράσσει τὴν εἰρήνην τῆς 'Ανατολῆς, τὴν εἰρήνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνετελοῦντο, ὑπὸ τὴν σιγὴν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἱ σφαγαὶ τῆς 'Αρμενίας καὶ τῆς Κρήτης.

Τὸν 'Ιούνιον-'Ιούλιον ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἀπέστειλε τὸν Διάδοχον εἰς Μόσχαν, κατόπιν εἰς τὸ Λονδῖνον, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ καλὴν ὑποστήριξιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων.

'Αλλ' ἡ Διπλωματία εἶναι πολὺ χωλοτέρα τῆς Δικαιοσύνης.

'Εν τῷ μεταξύ, ἡ ἐνέργεια σφαγῶν ἐσυνεχίζετο κανονικῶς.

'Η 'Ελλὰς δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ τοὺς Κρῆτας ὑπὸ τὸ τουρκικὸν φάσγανον. Τὴν 9)21 Φεβρουαρίου 1897 μεγάλη διαδήλωσις ἔγινεν εἰς 'Αθήνας πρὸ τῶν 'Ανακτόρων. 'Ο Βασιλεὺς ἐπιέσθη νὰ ἐπέμβῃ. Πῶς νὰ κατασιγάσῃ τὰ ἐπικίνδυνα, ἐν τούτοις, αὐτὰ πάθη ;

'Ο Βασιλεὺς ἐπέτρεψε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Κρήτην ὁλόκληρον σύνταγμα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Βάσσον. 'Επέτρεψεν εἰς τὸν δευτερότοκον υἱόν του, τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον, νὰ ὁδηγήσῃ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη

εἰς τὰ κρητικὰ ὕδατα. Προσεπάθει ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν, φοβούμενος τὰς συνεπείας, πληροφορημένος δὲ περὶ ὅσων ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις.

'Αλλ' ἡ Τουρκία, ἐνθαρρυνομένη καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ἐξετράχυνε τὰ γεγονότα, ὅπως εἶχε συμφέρον. 'Εκάλεσε τὴν Κυβέρνησιν τῶν 'Αθηνῶν νὰ διακόψῃ πᾶσαν ἀλληλεγγύην μετὰ τῶν Κρητῶν ἐπαναστατῶν. Δὲν ἔλαβεν ἱκανοποίησιν εἰς τὴν ἀξίωσίν της αὐτήν. 'Ο πόλεμος ὑπῆρξεν ἀναπότρεπτος.

'Ο Διάδοχος ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Βαρεῖα εὐθύνη. 'Η 'Ελλὰς δὲν ἦτο ἰσχυρά. Δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ εἰς καμμίαν βοήθειαν. Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, αἱ ἀποκαλούμεναι «Προστάτιδες», ἐθεῶντο ἀδιάφοροι. Καὶ ὁ τουρκικὸς στρατός, κατὰ πολὺ ἀνώτερος εἰς ἀριθμόν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ 'Ετὲμ πασᾶ, εἶχε τὸ πλεονέκτημα τῶν τεχνικῶν συμβούλων ἑνὸς Γερμανοῦ στρατηγοῦ, τοῦ Γκρούμπκωφ-πασᾶ.

'Ο Διάδοχος μετέβη εἰς τὰ θεσσαλικὰ σύνορα. 'Η ἀριστερά του πτέρυξ εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ προήλασε πρὸς τὰ 'Ιωάννινα, μὲ τὴν σκέψιν νὰ ἐπιπέσῃ κατόπιν, διὰ τῶν κλεισωρειῶν τῆς Πίνδου, κατὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τουρκικῶν συγκοινωνιῶν.

'Αλλ' ὁ 'Ετὲμ πασᾶς καὶ ὁ Γκρούμπκωφ πασᾶς ἐπωφελήθησαν τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς των διὰ νὰ διασπάσουν τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ βόρεια τῆς Θεσσαλίας. 'Ο Διάδοχος ὑπεχρεώθη νὰ συμπτυχθῇ καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ Θεσσαλία ἀπωλέσθη, οἱ Ἕλληνες ἀπωθήθησαν ἐκ Λαρίσης, Φαρσάλων, Βόλου, μέχρι τῶν ὁρίων σχεδὸν τῆς Βοιωτιας, εἰς ὀλίγων λευγῶν ἀπόστασιν βορείως τῶν 'Αθηνῶν.

Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐπενέβησαν τέλος. Δὲν ἦτο συμφέρον διὰ τὰς Μεσογειακὰς Δυνάμεις ν' ἀφεθῇ ἡ Τουρκία ν' ἀναπτύξῃ, τῇ βοηθείᾳ τῆς Γερμανίας, τὰ πλεονεκτήματά της.

Καὶ ἡ συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 28/9 Νοεμβρίου 1897 περιώρισε τὴν ἑλληνικὴν καταστροφὴν εἰς τὸ ἐλάχιστον. 'Η 'Ελλάς, τῆς ὁποίας οἱ πόροι ἐξηντλήθησαν διὰ τῆς σημαντικῆς αὐτῆς προσπαθείας, ἐτέθη ὑπὸ διεθνῆ οἰκονομικὸν ἔλεγχον, ὑπὸ κηδεμονίαν· ἡ θεσσαλική της μεθόριος μετερρυθμίσθη, κατά τινας στρατηγικὰς θέσεις, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Τουρκίας· ἀλλ' ἐδέησεν ἐπίσης ν' ἀσχοληθοῦν καὶ μὲ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε τὴν κρίσιν.

'Η Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον τῆς 'Ελλάδος. Διότι ἔπρεπε νὰ ἐμποδισθῇ τὸ νὰ περιέλθῃ ἡ Κρήτη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Γερμανίας, ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς τουρκικῆς σημαίας.

Οὕτω τὸ τρελλὸν πείραμα τοῦ πολέμου δὲν κατέληξε καὶ πολὺ κακὰ διὰ τὴν 'Ελλάδα. 'Αλλ' ἡ 'Ελλὰς ἐπλήγη θανασίμως εἰς τὴν φιλοτιμίαν της καὶ τὰς ἐλπίδας της. Τὰ πτερὰ τῆς «Μεγάλης 'Ιδέας» ἐθραύσθησαν ἐπὶ τῶν σκληρῶν τειχῶν τῆς πολιτικῆς. Τῆς ἀπέμενε μεγάλη στενοχωρία, διότι δὲν ἤξευρεν «ἀπὸ ποῦ νὰ πιασθῇ» καὶ τὰ δέκα ἐπακολουθήσαντα ἔτη ἀγωνίας, σκοτεινὴ νὺξ πολεμικῆς ἀγρυπνίας...

Ὄχι δὲ μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Διότι ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος δὲν ἦτο παρ' ἀκροβολισμός. Ἄφηνε τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, περιπεπλεγμένον. Ἀπεκάλυψε τὸν ἄγριον ἀνταγωνισμόν, ὄχι μόνον τῶν ἐθνοτήτων τῶν Κρατῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν, ἠθικῶν, οἰκονομικῶν δυνάμεων ὁλοκλήρου τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου. Προανήγγειλε τὰς τρομερὰς θυέλλας τοῦ Μεγάλου Πολέμου. Βλέπετε τὰς ἀστραπάς, τὸν πόλεμον τῆς Μαντζουρίας, τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ταγγέρης, τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀγαδίρ ; Βαρύτατα νέφη ὑψοῦνται ἐξ ὅλων τῶν σημείων τοῦ ὁρίζοντος.

Ἰδοὺ ὁ Σλαυϊσμός. Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς, καλύπτει ἤδη τὸ μέγιστον μέρος τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Περιβάλλει τὴν Κωνσταντινούπολιν· κατέρχεται εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἰδοὺ ὁ Γερμανισμός. Ἐκφράζεται ἐντονώτατα μὲ τὸν τύπον Μεσευρώπη συμπληρούμενον διὰ τῆς Ὁρμῆς πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπεράνω τῆς Σερβίας, διὰ μέσου τῆς Βουλγαρίας, τείνει πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ πέραν τῆς Προποντίδος πρὸς τὴν Βαγδάτην καὶ τὸν Περσικὸν Κόλπον. Φράσσει καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὴν ρωσσικὴν ὤθησιν· τῆς διαμφισβητεῖ ἀκόμη καὶ τὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Σλαύων τῆς Βαλκανικῆς. Αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ πλέον εὐαίσθητον. σημεῖον τῆς προστριβῆς. Ἐντεῦθεν θὰ ἐκπηδήσῃ ὁ σπινθὴρ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Μεγάλου Πολέμου.

Ἀπὸ κοινοῦ, Σλαυϊσμὸς καὶ Γερμανισμός, ἀπειλοῦν τὰ συμφέροντα τῶν Μεσογειακῶν Δυνάμεων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, φερομένων μοιραίως εἰς ἕνωσιν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Μεσογείου κατὰ τῶν Δυνάμεων τοῦ Βορρᾶ —τὸ μάθημα τῶν αἰώνων.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Εὐρώπη ὁλόκληρος εὑρίσκετο ἐν μάχῃ.

Ποία θὰ εἶναι ἡ ἐν προκειμένῳ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ; Πρὸ ὀλίγου εἶχε κάμη ὀδυνηρὰν δοκιμήν. Ἀπώλεσε κατ' αὐτὴν τὸ προϊὸν τριακονταετοῦς συνέσεως καὶ διπλωματικῆς δεξιότητος.

Ὀφείλει νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὰς περιπετείας.

Ἔχει πολλὰ νὰ κερδίσῃ, τίποτε δὲ νὰ χάσῃ, παραμένουσα, μὲ τὴν σειράν της, ἀμέτοχος.

Εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κρίσιν, ἡ ὁποία προετοιμάζεται ὄπισθεν τοῦ Κρητικοῦ ἢ τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος, θὰ ριψοκινδυνεύσῃ τασσομένη πρὸς τὸ στρατόπεδον τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ἡ ὁποία ἀξιοῖ νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Βαλκανίων καὶ ἡ ὁποία δύναται ἤδη νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας ; Ἢ θὰ ριψοκινδυνεύσῃ νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὴν Ρωσσίαν, τὴν προστάτιδα τῶν Σλαύων Δύναμιν, τὴν φοβερωτέραν ἐχθρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ;

Τοῦ Ἑλληνισμοῦ ; Ἀλλὰ ποῖος ἐκ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης πλευρᾶς σκοτίζεται δι' αὐτόν ;

Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πρόκειται περὶ τῶν πεπρωμένων ὁλοκλήρου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἠπείρου. Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, οἱαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλά-

δος, εἰμὴ μόνον ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἰδίων των συμφερόντων: δηλαδὴ θὰ ἐξυπηρετηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλὰς θὰ εἶναι δι' αὐτὰς ἓν στήριγμα, ἓν ἀτοῦ, ἂν προτιμᾶτε, εἰς τὸ αἱματηρὸν παιγνίδιον τοῦ πολέμου.

Δὲν ἀπόκειται εἰς τοὺς μικροὺς ν' ἀντιθέτουν ἢ καὶ νὰ προβάλλουν κἂν τὰ «δίκαιά» των ἐνώπιον τῶν τεραστίων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θέτει τὸ μέλλον αὐτῆς ταύτης τῆς ἠπείρου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, θὰ ἐκινδύνευον νὰ καταπνιγοῦν ἢ νὰ θρυμματισθοῦν.

Μετὰ ἕνα αἰῶνα ἐλευθερίας, καρποφόρως χρησιμοποιηθείσης καὶ μεστῆς τόσων ὑποσχέσεων, ἡ Ἑλλὰς ἦτο ὥριμος διὰ πολιτικὴν ἀνεξάρτητον, αὐτοκυρίαρχον, διὰ πολιτικήν, ἐν μιᾷ λέξει, ἑλληνικήν.

Καὶ ἦτο ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν Ἑλλάδα,

Η ΑΝΑΡΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΔΟΞΗΣ
(1912 - 1913)

I. ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ

Τὸ μέγα ἱστορικὸν δρᾶμα, τοῦ ὁποίου αἱ γενεαί μας εἶδον τὸ τρομερὸν θέαμα καὶ τοῦ ὁποίου ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπῆρξεν ἓν τῶν κυριωτέρων προσώπων, προέκυψεν ἐκ τῆς Τουρκικῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 11)24 Ἰουλίου 1908.

Ἐπειδὴ ἦτο μία ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον ἐξεπροσώπει ὁ Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Χαμὶτ Β', καὶ τὸ ὁποῖον ἐλάμπρυναν ἰδίᾳ αἱ σφαγαὶ τῆς Ἀρμενίας, ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ἐφάνη ὅτι ἦτο ἀπολύτρωσις ὄχι ἀπὸ τοῦ χαμιτικοῦ δεσποτισμοῦ μόνον, ἀλλ' ἀπολύτρωσις καὶ ὅλων τῶν πληθυσμῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν ἀρμενικῶν καὶ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, συγκεκριμένως, ἀπὸ τῶν καταπιέσεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο.

Ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον μὲ ἐκρήξεις ἐνθουσιασμοῦ: ἐφαίνετο ἐγκαινιάζουσα νέαν ἐποχήν.

Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας τῆς Ἑλλάδος, υἱὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, καὶ ἡ σύζυγός του Ἀλίκη, διήρχοντο τότε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπανερχόμενοι ἐκ Ρωσσίας· ἐγένοντο ἀντικείμενον παντοειδῶν τιμῶν καὶ ἔτυχον παρὰ τοῖς ἐπισήμοις κύκλοις συγκινητικῶν συμπαθειῶν.

Συνεκινήθησαν εἰλικρινῶς ἐν Ἀθήναις, καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Γ. Μπαλτατζῆς προητοιμάζετο νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ νέου ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος ἐγκαρδιωτάτας σχέσεις. Ἂν τὸ νέον Τουρκικὸν Σύνταγμα παρεῖχεν εἰς ὅλας τὰς ἐθνότητας τῆς Αὐτοκρατορίας τὰ στοιχειώδη πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας, οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Θράκης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θ' ἀντεπροσωπεύοντο ἐν σημαντικῇ ἀναλογίᾳ εἰς τὰς πολιτικὰς συνελεύσεις καὶ θὰ ἔπαιζον οὕτως ἐν αὐταῖς σπουδαῖον ρόλον. Δὲν θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐλπίσῃ κανεὶς ὅτι, κοινῇ συμφωνίᾳ καὶ ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι, ὅλαι αἱ ἐθνότητες τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας θὰ ἐπραγματοποίουν ἁρμονικωτάτην συνεργασίαν;

Ὡραῖον ὄνειρον! Ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπληρωθῇ, θὰ ἐσώζοντο ἑκατομμύρια ὑπάρξεων.

* * *

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, ἡ Τουρκικὴ Ἐπανάστασις ἐδείχθη ὁποία πράγματι ἦτο: ἀγρία ἐκδήλωσις ἀδιαλλάκτου ἐθνικισμοῦ, μανιώδης ἀντίδρα-

σις κατὰ τῶν διαμελισμῶν καὶ τῶν αὐτονομιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀκρωτηριάση τὴν αὐτοκρατορίαν κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη. Ἐπρόκειτ ν' ἀνασυγκροτηθῇ πλήρης ἡ τουρκικὴ ἰσχύς, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν πανταχόθεν παντοειδεῖς ὀρέξεις ἐλύσσων νὰ τὴν κατακερματίσουν· ἐπρόκειτο ν' ἀνεγερθῇ ἐπὶ τῶν ποδῶν του ὁ «Ἀσθενής», τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος προανηγγέλλετο ἀπὸ τριῶν αἰώνων.

Ἡ κρίσις, ἡ ὁποία ἤρχιζεν οὕτω, ἐπρόκειτο νὰ προσλάβῃ δραματικωτάτην ἔντασιν.

Ἀμέσως οἱ Νεότουρκοι διεδήλωσαν τὴν θέλησίν των, ὄχι μόνον νὰ κρατήσουν τὴν Μακεδονίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίση ν' ἀποσπᾶται τῆς Τουρκίας, ὡσὰν καινούριο φύλλον ἀγκινάρας, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνακτήσουν τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Βοσνίαν, τὴν Ἐρζεγοβίνην. Οἱ πλέον ῥηξικέλευθοι ἔρριπτον τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Αἴγυπτον, πρὸς τὴν Τύνιδα, τὴν Ἀλγερίαν καὶ τὸ Μαρόκον.

Ζωηρὰ ἀντίδρασις ὁλοκλήρου τοῦ Ἰσλάμ, ὄχι τῆς Τουρκίας μόνον: ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προβλήματα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Αἱ πρῶται ἀξιώσεις τῶν Νεοτούρκων ὑπὸ μικρᾶς ἐπιτυχίας ἐστέφθησαν.

Ἡ Αὐστροουγγαρία ἐκήρυξε τὴν ἕνωσιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων, ἀπὸ τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, μόνον προσωρινῆς κατοχῆς εἶχε δικαίωμα. Ἡ Σερβία διεμαρτυρήθη, ἐκινητοποιήθη. Ἔλαβεν ἐκ Βιέννης ἓν τελεσίγραφον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἠναγκάσθη νὰ ὑποκλιθῇ: ἀστραπὴ προαγγέλλουσα καταιγίδα. Ἡ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ ὁ ἡγεμὼν Φερδινάνδος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Τσάρου.

Αἱ σκληραὶ αὐταὶ ἀποτυχίαι ἐξηγρίωσαν τοὺς Νεοτούρκους καὶ ἀνήγγειλαν οὗτοι τὴν πρόθεσίν των, ν' ἀνακτήσουν ἐν Κρήτῃ ὅλον τὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ δεκαετίας ἤδη εἶχε παραμελήση ἡ Κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διότι αἱ «Μεγάλαι Δυνάμεις», καίτοι ὀργανώσασαι τὴν αὐτονομίαν ἐν Κρήτῃ, εἶχον θεωρητικῶς διατηρήση ὅλα τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Νεότουρκοι, ἠθέλησαν νὰ δώσουν ὑπόστασιν εἰς αὐτὴν τὴν θεωρίαν. Ἡ δημοσία γνώμη ἐν Ἑλλάδι ἤρχισε νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν πυρετὸν τοῦ 1897. Αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τέλος τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῆς αὐτονομίας, ἀπέσυρον, κατ' Ἰούλιον τοῦ 1909, τὰ διεθνῆ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐφρούρουν ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ δώδεκα ἐτῶν. Μόλις ἐπεβιβάσθησαν τῶν ἀτμοπλοίων, ἀμέσως ἀνεπετάσθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου. Ἡ Κρήτη ἐπανελάμβανε τὴν θέλησίν της νὰ γίνῃ Ἑλληνική· ἡ Τουρκία ἠπείλει νὰ ἐπαναρχίσῃ τὸν πόλεμον· αἱ Δυνάμεις, ἐν τῇ μερίμνῃ των ὅπως ἐξασφαλίσουν τὴν εἰρήνην, παρεκάλεσαν τὴν αὐτόνομον Κρητικὴν Κυβέρνησιν νὰ ὑποστείλῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν τὴν κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου ἱστοῦ εἰς τὸν λιμένα τῶν Χανίων. Ἡ Κρητικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι τοῦτο τῆς ἦτο ἀδύνατον, ὅτι ὁ πληθυσμὸς δὲν θὰ τῆς τὸ ἐπέτρεπε.

Τὴν 5)18 Αὐγούστου, μερικοὶ ναῦται τῶν «Δυνάμεων» ἀπεβιβάσθησαν καὶ κατεβίβασαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν...

Ἡ νέα αὐτὴ ἀποτυχία ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 5)18 Αὐγούστου ἕνα εἶδος ἐπαναστάσεως ἐξερράγη ἐν Ἀθή-

ναις. Δὲν ἤξευραν ποῖον νὰ θεωρήσουν ὑπεύθυνον δι' ὅλας τὰς δυσχερείας καὶ τὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος σχεδόν· ἐφόρτωσαν λοιπὸν τὰς εὐθύνας εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν δυναστείαν· εἰς πᾶσαν χώραν, ὅταν τυχαίνῃ κάτι δυσάρεστον, σφάλμα τῆς Κυβερνήσεως δὲν θεωρεῖται ;

Ὁ Βασιλεὺς ὑπεχώρησεν. Ὁ Διάδοχος ἔδειξε πολλὴν δυσαρέσκειαν· διὰ νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀδυναμίαν αὐτὴν εἰς τὸν πατέρα του, ἐδέησε νὰ παρέλθῃ χρόνος πολύς· εἶχεν αὐστηροτέραν ἀντίληψιν περὶ τοῦ βασιλικοῦ κύρους. Ἔφυγεν· ἐπῆγε νὰ περάσῃ τὸν χειμῶνα εἰς Παρισίους· ἠγάπα πολὺ τὸ Παρίσι· εὑρῆκεν ἐκεῖ τερπνὰς διασκεδάσεις· ἐνεθυμήθη ὅτι ἦτο υἱὸς μιᾶς Μεγάλης Δουκίσσης.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ πολιτικὴ κρίσις ἐπετείνετο ἐν Ἀθήναις καὶ τὰ Ὑπουργεῖα ἔπιπτον ὡς χάρτινοι πύργοι. Ἡ Κυβέρνησις Μαυρομιχάλη, σχηματισθεῖσα τὸν Αὔγουστον, ἔπεσε τὸν Ἰανουάριον. Τὴν ἀντικατέστησεν ἡ Κυβέρνησις Δραγούμη· αὐτὴ προώθησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ Δ. Καλλέργης, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὴ ὀργανωτικὴ τοῦ στρατοῦ ἀποστολή, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ. Εἰς ἔνδειξιν συμπνοίας, οἱ Πρίγκηπες ἀνεκλήθησαν καὶ ἀνέλαβον τοὺς ἐν τῷ στρατῷ βαθμούς των: —ὅλη ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ ἔργον διὰ τοὺς μεγάλους ἄθλους, οἱ ὁποῖοι τῆς προοιωνίζοντο.

Κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ 1910 ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐκλήθη νὰ ἐκλέξῃ νέαν Βουλήν. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας ἐν Κρήτῃ κ. Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἦλθεν, ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξέθεσεν ὑποψηφιότητα εἰς τὰς ἐκλογάς. Τοῦτο ἀπετέλει διακήρυξιν ὅτι ἕνας Κρὴς εἶναι Ἕλλην. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν προεκλήθη μεγίστη ἀγανάκτησις. Ἡ ἐκλογὴ λοιπὸν τοῦ κ. Βενιζέλου ὑπῆρξε θριαμβευτική. Παρὰ τὰς τουρκικὰς ἀπειλάς, ὁ Βασιλεὺς τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Ὀκτώβριον. Ἐξεπροσώπει τὰς ἐλπίδας τῆς Ἑλλάδος.

Τότε, ἡ ἀνάρρησίς του εἰς τὴν ἀρχήν, προεκάλεσε τρομερὰν θύελλαν. Οἱ Νεότουρκοι ὠργάνωσαν, διὰ τῆς ὑποκινήσεως καὶ λαϊκῶν διαδηλώσεων, ἀποκλεισμὸν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἐμπορευμάτων καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων· καί, ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, προῆλθε σοβαρὰ ἀναστάτωσις. Πολυάριθμοι Ἑβραῖοι καὶ Γερμανοὶ ἔμποροι δὲν παρέλειψαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου.

Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα εἶναι σοβαρώτερον. Ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι ἐξεδήλωσαν τὴν θέλησιν νὰ καταλύσουν δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικὴν ἐπιρροήν, νὰ διώξουν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον καί, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ ἐξοντώσουν τὴν ἐν Τουρκίᾳ ἀκόμη ἐγκατεστημένην ἑλληνικὴν φυλήν. Συνέχεια τῆς χαμιτικῆς πολιτικῆς τῶν σφαγῶν τῆς Ἀρμενίας· προαγγέλλει δὲ αὕτη τρομερὰς δυστυχίας εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ ἡ ἄνοδος τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχὴν ἔδωκαν τὸ πρῶτον σύνθημα.

Ζήτημα εἰρήνης ἢ πολέμου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων· ζήτημα

ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν Τουρκιαν: —Ἰλιὰς πλήρης αἱμάτων, τεραστία πυρκαϊά, τῆς ὁποίας αἱ φλόγες ἐξηπλώθησαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ τὴν καλύψουν μὲ ἐρείπια.

II. ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΟΥΣ

Διότι τίποτε, ἐξ ὅσων συμβαίνουν εἰς τὰ Βαλκάνια, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ξένον πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ ἐπαίχθησαν συχνὰ αἱ τύχαι τῆς Εὐρώπης.

Ἡ νέα Τουρκία ἐκαλλιέργησε λίαν ἐπιτηδείως τὰς συμπαθείας τῶν Δυνάμεων τῆς Δύσεως διὰ τῶν φιλελευθέρων διακηρύξεών της —κατ' ἐπίφασιν—, ἐνῷ πραγματικῶς ἐστηρίζετο εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐξεπλάγησαν ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ καὶ τὸ ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἀδίστακτον κατὰ τὰ μέσα ἐπιτηδειότητα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ βαρώνου Μάρσαλ φὸν Μπιεμπερστάϊν. Χωρὶς νὰ ὑποτιμήσωμεν τὸ τάλαντον τοῦ προσώπου αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐπιτυχία του ὑπῆρχεν ἐν τῇ λογικῇ τῶν γεγονότων· αἱ δὲ Κυβερνήσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων θὰ ἠδύναντο νὰ τὴν προΐδουν, νὰ τὴν μάθουν καὶ νὰ ἐνεργήσουν ἀναλόγως καὶ ὄχι ὑπὸ πνεῦμα ἀντίθετον τοῦ συμφέροντός των. Ἀπὸ τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878, ἡ Τουρκία εἶχε συνδεθῆ διὰ τῆς βίας μὲ τὴν Γερμανίαν. Τότε οἱ Ρῶσσοι εὑρίσκοντο εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον· εἶχον θέση χεῖρα ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἡ Συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἀπέτρεψε τὸν κίνδυνον καὶ ἔσωσε τὴν Τουρκίαν. Πῶς λοιπὸν ἡ Τουρκία νὰ μὴν εἶναι στενὴ φίλη τῆς Γερμανίας;

Τῇ ἀληθείᾳ, ἰδοὺ μία φράσις ἔχουσα τὴν ἰσχὺν ἀξιώματος, ἰσχυροῦ δὲ διὰ πολὺν καιρόν· ἡ Τουρκία εἶναι, ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὁ σύντροφος τῆς Γερμανίας, καὶ οἱ ἀφήσαντες αὐτὴν ν' ἀνορθωθῇ τῷ 1922, ἐξυπηρέτησαν τὸ συμφέρον τῆς Γερμανίας.

Κατὰ τὸ διάστημα 1908—1910, ἡ Τουρκία ἦτο τὸ κεφαλαιῶδες στοιχεῖον τοῦ μεγάλου διπλωματικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ὁ Γουλιέλμος Β΄ κατήρτιζεν ἀπὸ τοῦ Βερολίνου μέχρι Βαγδάτης, ὑπεράνω τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔκαμε τὸ μέγα ταξίδι του, τῆς Ἀνατολῆς, τῷ 1898, διὰ Ἱερουσαλήμ, Δαμασκοῦ, Κωνσταντινουπόλεως· δὲν ἐμέμφθη καθόλου τὸν Σουλτάνον Ἀβδοὺλ Χαμὶτ διὰ τὰς προσφάτους σφαγὰς τῆς Ἀρμενίας· τὸν ἐβοήθησε νὰ τιμωρήσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Νέα Τουρκία εἶχεν ἀνάγκην νὰ ὀργανώσῃ συμφώνως πρὸς τὰς νέας πολεμικὰς μεθόδους τὸν στρατόν της· ἐκάλεσεν ὀργανωτὰς Γερμανούς, φυσικά. Ὤφειλον ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης νὰ πεισθοῦν ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο μία γερμανικὴ μεραρχία.

Ὁ Γουλιέλμος Β΄ ἠγόρασε τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ «Ἀχιλλείου» ἐν Κερκύρᾳ· ἐσυνήθισε νὰ διέρχεται ἐκεῖ μερικὰς ἑβδομάδας τὴν ἄνοιξιν: διὰ ν' ἀναλάβῃ ἀπὸ τὰς γερμανικὰς ὁμίχλας; Ἀναμφιβόλως καὶ διὰ νὰ ἐπιδιώκῃ ἕνα μέγα σχέδιον.

Ὁ Φάουστ παρὰ τῇ Ἑλένῃ! Ὁ φιλελληνισμὸς δὲν εἶναι προνόμιον τῆς Δύσεως καὶ ἡ γερμανικὴ σχολὴ ἐργάζεται πολὺ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς προϊστορίας. Πρόκειται περὶ τοῦ ὅλου πεπρωμένου τῆς Μεσογείου, καὶ τῆς Εὐ-

ρώπης αὐτῆς συνεπῶς. Τὰ πολεμικὰ σκάφη τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος ἐμφανίζονται συχνάκις εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κερκύρας ἢ τῆς Ἰόππης ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως: ἀναμετροῦν τὸ ἔδαφος· θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἀναζητοῦν κάποιο στήριγμα, κάποιαν γαιανθρακαποθήκην, ἢ κάτι καλύτερον —κάτι ὡσὰν τὸ Γιβραλτὰρ ἢ τὴν Μάλταν...

* * *

Δι' αὐτὸ ὑπεχρεώθη καὶ ἡ Ἰταλία νὰ λάβῃ στάσιν καὶ αὐτή. Κατὰ τὰς συνθήκας, ἀπετέλει πάντοτε μέρος τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας καὶ ἀνενέωνε τακτικῶς κατὰ πενταετίαν τὴν συνθήκην μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὰ συμφέροντά της ἀντετίθεντο ὁσημέραι περισσότερον πρὸς τὰ ἰδικά των.

Ἐλέχθη ὅτι ἐπεχείρησε τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τριπολίτιδος συνεπείᾳ τῆς ἐγκαταστάσεως γαλλικοῦ προτεκτοράτου εἰς τὸ Μαρόκον καὶ διὰ νὰ διατηρήσῃ οὕτω τὴν ἰσορροπίαν τῆς Μεσογείου. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἠθέλησεν ἐπίσης νὰ διατηρήσῃ τὴν ἰσορροπίαν ταύτην κατὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν συμμάχων της, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἐγγὺς Ἀνατολήν.

Ὑπὸ διάφορα προσχήματα, λοιπόν, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1911, κατέλαβε τὴν Τριπολίτιδα καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ σύμμαχοί της, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία, δὲν ἔλαβον τὸ μέρος της: τοὐναντίον. Οὕτως, ἐκ τῶν προτέρων, ἔδιδον εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ δικαίωμα νὰ τηρήσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ κατόπιν τῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, ὅπως ἔκαμε κατὰ τὸν μέγαν πόλεμον: τὸ συμφέρον διέπει τὰ πάντα. Διότι, ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ 1911—1912, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γερμανία παρημπόδισαν δι' ὅλων των τῶν δυνάμεων τὰς ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἐπιχειρήσεις τῆς Ἰταλίας, τῆς ἀπηγόρευσαν οἱανδήποτε δρᾶσιν ἐν τῇ Ἀδριατικῇ καὶ προέβαλον ὅλας τὰς ἐπιφυλάξεις των ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς ναυτικῆς ἐπιδείξεως πρὸ τῶν Δαρδανελλίων. Ἡ Ἰταλία δὲν ἠδυνήθη νὰ πλήξῃ τὴν Τουρκίαν εἰμὴ ἐκ τοῦ μακρόθεν καὶ ὄχι εἰς τὰ καίρια. Ἠδυνήθη νὰ βομβαρδίσῃ τὴν Βηρυττόν. Τέλος κατέλαβεν ἓν ἐχέγγυον: τὰ Δωδεκάνησα μετὰ τῆς Ρόδου Οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῶν νήσων ἐπευφήμησαν τοὺς Ἰταλους, τοὺς ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτάς, τοὺς ἐβοήθησαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους.

Ἐκδηλώσεις χωρὶς ἐπαύριον: Η Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς εὑρέθησαν μετ' οὐ πολὺ ἀντιμέτωποι καὶ ἀντίζηλοι. Κρῖμα, ἴσως, διότι ἡ Ἰταλία δὲν υἱοθέτησε τότε ρόλον ἐλευθερωτριας Δυνάμεως, Προστάτιδος πραγματικῶς: θα εἶχεν ἤδη ἰσχυρῶς θεμελιώσῃ τὴν ἐπιρροήν της ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ φιλελευθερωτάτων βάσεων. Διότι αἱ μεταξὺ Χριστιανῶν διαμάχαι ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν κοινῶν ἐχθρῶν καὶ αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν Μεσογειακῶν Κρατῶν δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τα συμφέροντα τῶν Βορείων Δυνάμεων, ἐκείνων, τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, ἀπεκάλουν ἀπὸ συμφώνου «Βαρβάρους».

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅλαι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης εἰς τάξιν μάχης γύρω ἀπὸ τὰ Βαλκάνια, γύρω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Με-

σογείου, δπου ἀπὸ χιλιάδων ἤδη ἐτῶν παίζονται αἱ τύχαι τοῦ κόσμου: Σαλαμίς, Φάρσαλα, Ἄκτιον, Ναύπακτος...

* * *

Καὶ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη; Εἶχον καὶ αὐτὰ κάτι νὰ εἴπουν καὶ πρῶτα-πρῶτα ὅτι εἶχον παύσῃ πλέον νὰ εἶναι ὑλικὸν πρὸς διανομήν, λάφυρον: ὅτι ἦσαν πλέον ἐνήλικα.

Καὶ ἰδοὺ κάτι πολὺ νέον: τὰ παιδιὰ τῆς χθὲς εἶναι ἄνδρες σήμερον.

Ἡ πρωτοβουλία τῆς χειραφετήσεώς των ἀνήκει εἰς τὰ δύο περισσότερον ἐνδιαφερόμενα Κράτη, τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ὄπισθεν τῶν ὁποίων διακρίνεται ἀκόμη ἡ ἐνθάρρυνσις καὶ ἡ ἀρωγὴ τῆς Ρωσσίας, τῆς ἐκ γενετῆς προστάτιδος τῶν Σλαύων. Τῇ ὑψηλῇ ἐπινεύσει τῶν Βασιλέων Φερδινάνδου τῆς Βουλγαρίας καὶ Πέτρου τῆς Σερβίας, οἱ ὑπουργοί των Ἰβὰν Γκέσωφ καὶ Νικόλας Πάσιτς ἐσχημάτισαν, τὸν Μάρτιον τοῦ 1912, τὴν Βαλκανικὴν Συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα πιστῶς διετύπωσαν διὰ τοῦ ἀποφθέγματος: τ ὰ Β α λ κ ά ν ι α ε ἰ ς τ ο ὺ ς Β α λ κ α ν ι κ ο ύ ς.

Συνεφώνουν ὅπως ἐγγυηθῶσι τὴν ἀμοιβαίαν ἀνεξαρτησίαν των, ἵνα ἀπελευθερώσουν ὅλους τοὺς σλαυϊκοὺς πληθυσμοὺς τῆς Χερσονήσου, οἱ ὁποῖοι διετέλουν εἰσέτι ὑπὸ τὸν σουλτανικὸν ζυγόν· καὶ ἐμοιράζοντο ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέλλοντα νὰ κατακτηθοῦν ἐδάφη, ἰδίᾳ ἐν Μακεδονίᾳ, ὥριζον δὲ ὅτι ἐν περιπτώσει διαφωνίας θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ Τσάρου.

Ἡ Ἑλλὰς προσεχώρησεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν Συμμαχίαν. Ὁ στόλος της ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ πολυτίμους ὑπηρεσίας. Δὲν διετύπωνε κανένα ἐδαφικὸν ὅρον καὶ ἐρριψοκινδύνευε νὰ κυριαρχηθῇ ὑπὸ τῶν δύο Σλαύων συμμάχων της, ἐὰν οὗτοι συνεννοοῦντο: ἐπεφύλασσε τὴν ἐλευθερίαν της· καὶ ἐκεῖνοι ἐπίσης. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀφήνῃ κανεὶς κάτι νὰ κάμῃ καὶ ἡ Θεία Πρόνοια, ἡ Τύχη, ἢ τὸ τηλεβόλον.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Βαλκανικὴ Συμμαχία, τὸ θέρος τοῦ 1912, ἀνήρχετο τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ τῆς Ἀνατολῆς ὡς εἷς τῶν λαμπροτέρων της ἀστερισμῶν.

III. Η ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ ΤΟΥ 1912-1913 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ-ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῶν Βαλκανίων ἐπὶ ποδὸς ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου τῶν Τούρκων, ἐναντίον τῶν Τούρκων —Νεοτούρκων ἢ Παλαιοτούρκων— διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ὑποδούλων εἰσέτι ἀδελφῶν των, διὰ ν' ἀνακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Σταυροφορία κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα!

Εἶχεν ἤδη ἀρχίση αὕτη ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος, ὅτε ἡ Ἑλλάς, ἡ Σερβία, ἡ Ρουμανία, ἡ Βουλγαρία ἐπανεῦρον τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ ἐπανορθωθῇ ἐπὶ τέλους ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ 1453, ὅτε ὁ Μωάμεθ Β' ἐκυρίευσε τὴν Πόλιν τῶν Κωνσταντίνων καὶ

μετέβαλε τὴν 'Αγίαν Σοφίαν εἰς τζαμίον, παρατειχισθεῖσαν διὰ τεσσάρων μιναρέδων, ὡς διὰ τεσσάρων δεσμοφυλάκων.

'Ωραία σταυροφορία αὐτὴ τοῦ 'Οκτωβρίου 1912. Διήγειρε τὴν παγκόσμιον συγκίνησιν· ἠσθάνετο κανεὶς νὰ περνᾷ μία μεγάλη ἱστορικὴ πνοή. 'Εν τούτοις αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, τρομάζουσαι πρὸ μιᾶς τοιαύ-περιπλοκῆς, προσεπάθουν νὰ κατευνάσουν τὸν ἐνθουσιασμὸν μὲ ἕνα τύπον ὁμοιάζοντα πρὸς παγερὰν ψυχρολουσίαν: Statu quo ! Statu quo ! —'Επρόκειτο, βέβαια, περὶ καθεστῶτος !

Τὸ μικρὸν Μαυροβούνιον ἐκήρυξε πρῶτον τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μεγάλης Τουρκίας.

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ σύνθημα διὰ νὰ λάβουν τὰ ὅπλα ὅλοι οἱ Βαλκανικοί... Οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἕλληνες προήλασαν πανταχόθεν κατὰ τῶν στρατιῶν τοῦ Σουλτάνου, αἱ ὁποῖαι οὕτω κατετμήθησαν, ὡς ἐκ τῆς πολλαπλῆς κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεως.

Οἱ Βούλγαροι κατήγαγον τὰς νίκας τοῦ Λουλὲ-Μπουργκάς, τῶν Σαράντα 'Εκκλησιῶν, καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Σέρβοι ἐπανεδόξασαν τὸ ἤδη ἔνδοξον ὄνομα τοῦ Κοσσυφοπεδίου, ὅπου οἱ πρόγονοί των, ἓξ αἰῶνας πρότερον, εἶχον πολεμήση τὸν ἴδιον ἐχθρόν, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος των.

'Ο Βασιλεὺς Γεώργιος ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Στρατὸν τὸ κάτωθι διάγγελμα:

«'Αξιωματικοί, 'Υπαξιωματικοὶ καὶ Στρατιῶται,

»'Η ἀκεραιότης τῆς Χώρας ἀπειλεῖται· ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν ἡμῶν εὑρίσκεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὁ 'Ελληνικὸς Στρατὸς συνεκεντρώθη ἐπὶ τῶν συνόρων, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν τιμὴν τῆς 'Ελλάδος. 'Η Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν.

»'Αναλαμβάνω σήμερον μετ' ἐμπιστοσύνης καὶ θάρρους τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀποστολήν, διότι γνωρίζω ὅτι ἡγοῦμαι ἀνδρῶν ἀποφασισμένων νὰ καταστήσωσι σεβαστὰ τὰ δίκαιά μας. Τὴν ἐφ' ὑμᾶς ἐμπιστοσύνην μου αὐξάνει τὸ γεγονὸς ὅτι, διαρκούσης τῆς εἰρήνης, παρεσκευάσθητε διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ὅτι ἔχετε εἰς τὴν διάθεσίν σας τὰ καλύτερα τυφέκια καὶ τὰ καλύτερα τηλεβόλα.

»Ἐστὲ μέχρι τέλους βέβαιοι, ὅτι διὰ τῶν ὅπλων σας θὰ ἐπιβάλητε εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν θέλησίν σας· οὐδεμία στέρησις, οὐδὲν κώλυμα θὰ δυνηθῇ νὰ μειώσῃ τὴν ἰσχὺν τῆς ἀποφάσεώς σας, ἐὰν ἐπιμείνητε μέχρι τῆς νίκης καὶ ἂν μείνητε συνησπισμένοι μετὰ σιδηρᾶς πειθαρχίας πέριξ τῶν ἀρχηγῶν σας.

»Λάρισα, 30 Σεπτεμβρίου 1912.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

'Ενῷ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκην ἐβάδιζε κατὰ τῶν 'Ιωαννίνων καὶ ἀπησχόλει μέρος τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, τὸ κύριον σῶμα, ὑπὸ τὸν Διάδοχον, διῆλθε τὴν θεσσαλικὴν μεθόριον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀπώθησε ζωηρῶς τὸν ἐχθρὸν διὰ Σαρανταπόρου καὶ Γεννιτσῶν καὶ κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην. 'Η ἐπιχείρησις διεξήχθη συντομώτατα. Γάλλος ἀξιωματικός, παρακολουθήσας αὐτήν, ἔγραφεν: «'Ο ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι καλῶς συγκεκροτημένος καὶ φρονῶ

ὅτι εἰς τὸ μέλλον πρέπει νὰ τὸν ὑπολογίζωμεν. Ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει, ὅτι ὁ Διάδοχος ἠδυνήθη νὰ ὁδηγήσῃ τὰ στρατεύματά του μετὰ μεγίστης σταθερότητος καὶ ἀπεδείχθη γνωρίζων νὰ παρασύρῃ τοὺς ἄνδρας» (29)8 Νοεμβρίου).

Ἡ ταχύτης τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐξέπληξε δυσαρέστως τοὺς Βουλγάρους· ἤλπιζον ὅτι εἶχον καιρὸν νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἔφθασεν ἐκεῖ ἓν σῶμα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τὴν 6)19 Νοεμβρίου. Οἱ Πρίγκηπες Κύριλλος καὶ Βόρις ἐζήτησαν καὶ ἔγιναν δεκτοὶ παρὰ τῷ Διαδόχῳ.

«—Καλῶς ἤλθετε, ἀγαπητοὶ ξένοι μου !», τοῖς εἶπε.

«—Ξένοι σας ; Ὄχι δά ! Ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ὅσα καὶ σεῖς δικαιώματα ἐδῶ.»

Λογομαχία, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ἔχῃ χειρίστας συνεπείας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπηλευθέρωσεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὰς μεγάλας νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὴν Θάσον, τὴν Ἴμβρον, τὴν Χίον, τὴν Σαμοθράκην, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Σάμον. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπεπειράθη νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων: ὑπεχώρησε κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Κοὺμ-Καλέ.

Κατέστη τέλος δυνατὸν νὰ δοθῇ ἡ Κρήτη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ βουλευταὶ τῆς Κρητικῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν 1)14 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς· ὅπως ὁ Θησεὺς ὅταν ἐνίκησε τὸν Μινώταυρον.

Ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῆς Κρήτης, διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐτεντώθη τὸ θαυμαστὴν ἐλατήριον τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τὸ ὁποῖον συνεκρατεῖτο δέσμιον ἀπὸ ἑνὸς περίπου αἰῶνος. Ὀκτώβριος τοῦ 1912: αἱ μεγάλαι ὧραι τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ καθορισθῇ ἡ τεραστία καὶ βαθεῖα ἀπήχησις, τὴν ὁποίαν προεκάλεσαν εἰς ὅλους τοὺς πληθυσμοὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ...

Οἱ Τοῦρκοι, ὑπείκοντες εἰς ἐπιτηδείας συμβουλάς, ἐβιάσθησαν νὰ ζητήσουν ἀμνηστείαν, πρὶν ἡ ἧττά των ἀποβῇ εἰς ὄλεθρον. Ἔγινεν ἡ ἀνακωχὴ τῆς Τσατάλτζας. Καὶ μετά τινας ἑβδομάδας ἤρχισαν διαπραγματεύσεις ἐν Λονδίνῳ: ἡ Διάσκεψις τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου.

Ἡ συζήτησις διὰ τὴν διανομὴν τῆς Μακεδονίας ἤρχισε νὰ διασπᾷ τοὺς Συμμάχους. Ὁ κ. Βενιζέλος, ὅστις μετὰ τοῦ Στεφ. Σκουλούδη καὶ τοῦ Γεωργ.Στρέϊτ ἀντεπροσώπευε τὴν Ἑλλάδα ἐν Λονδίνῳ, θὰ ἦτο διατεθειμένος ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας, μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ συναντιπρόσωποί του ἀντετέθησαν δι' ὅλων των τῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἀδυναμίαν του αὐτήν. Καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μετέβη καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς φρουρὸς ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου δὲν κατέληξαν τότε εἰς συμφωνίαν. Μία κυβερνητικὴ μεταβολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπέφερε τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἀφήσας ἰσχυρὰν προκάλυψιν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Διάδοχος μετέφερε τὸ μέγα μέρος τῶν στρατευμάτων του εἰς τὴν Ἤπειρον, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου οἱ Τοῦρκοι κατώρθωνον ἕως τότε νὰ ἀποκρούουν τὰς ἑλληνικὰς ἐπιθέσεις.

Μὲ τὰς σημαντικὰς ἐνισχύσεις, τὰς ὁποίας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Διάδοχος, ἐπανέλαβε ζωηρότερον τὰς ἐπιχειρήσεις· τὴν 21)6 Μαρτίου οἱ Τοῦρκοι ἐσυνθηκολόγησαν.

Παραθέτω ἐνταῦθα τὰς ἀμέσους ἐντυπώσεις ἑνὸς μάρτυρος, τῆς κυρίας Γκὺ Σαντεπλέρ, ἡ ὁποία ἀφῆκε τὴν συγκινητικωτέραν περιγραφὴν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἡμερῶν (εἰς τὸ ἔργον της «Ἡ Πολιορκημένη Πόλις»).

«Τὰ Γιάννινα, ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ Ἅγιον Βῆμα τῆς Ἠπείρου. Ἡ Ἤπειρος, τὸ ἀγαπητότερον ἱερὸν μέσα εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος!

«Νέα αὐγὴ ἐκείνη ἐκεῖ, αὐγὴ ἱστορική. Ἡ πόλις, ἡ ὁποία ἀπο πέντε αἰώνων ἐσπάρασσεν ὑπὸ τὴν ξένην πτέρναν, ἐκοιμήθη τουρκικὴ καὶ μουσουλμανικὴ καὶ ἐξύπνησεν ἑλληνικὴ καὶ χριστιανική.»

Ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σοῦτσον, εἰσῆλθε πρῶτον, τὴν 21)6 Μαρτίου, ἡ ἑλληνικὴ πρωτοπορεία.

«Ἐγελοῦσαν, λέγει ἡ Σαντεπλέρ, ἔκλαιγαν, ἐφιλοῦντο γέροι καὶ νέοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι. Ἀλλόφρονες, μὲ λυγμοὺς εἰς τὴν φωνήν, ὡσὰν παραληροῦντες ἢ εὑρισκόμενοι εἰς ἔκστασιν, ἐφώναζαν: «Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός Ζήτω ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος!» Καὶ ἡ ἀπέραντος βοὴ τῶν ζητωκραυγῶν, παλλομένη, εὐτυχής, τρομερά, ἀνεμιγνύετο μὲ τὸν ἦχον τῶν κωδώνων ποῦ ἐσήμαιναν καθ' ὅλην τὴν πόλιν, ὡσὰν νὰ ἐσκόρπιζον φῶς εἰς τὴν διαφανῆ καὶ γλυκειὰν ἀτμοσφαῖραν.

»Ἡ γρηὰ ὑπηρέτριά μου μ' ἐχαιρέτισε τὴν ἡμέραν ἐκείνην σοβαρά, εὐλαβητικά, μὲ τὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν προφέρουν οἱ ὀρθόδοξοι, ὅταν συναντῶνται τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα: «Χριστὸς ἀνέστη!» Ἀληθῶς ἀνέστη!» Ὁ λόγος αὐτὸς ποῦ ἐβγῆκεν ἀπὸ τὰ χείλη τῆς ταπεινῆς ἐκείνης γυναίκας καὶ μὲ τὸν τρόπον ποῦ τὸν εἶπε, μοῦ ἔφερε τὰ δάκρυα εἰς τὰ μάτια. Χριστὸς ἀνέστη! ἐπανελάμβανον ὅλοι εἰς τοὺς δρόμου, εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν μὲ παθιασμένην φαιδρότητα, μὲ φλογερὰν εὐλάβειαν... Ἡ φωνή, τὰ μάτια τῶν Γιαννιωτῶν τὸ πρωΐ ἐκεῖνο ἔμοιαζαν ἀνθρώπων ποῦ εἶδαν θαῦμα. Τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως εἶχε πράγματι συντελεσθῆ εἰς τὰς καρδίας των...

»Ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς τὸ ἔδαφος ἐκαλύφθη ἀπὸ κόκκινα κουρέλια. Ὁ καθεὶς ἀπέσπα ἀπὸ τὴν κεφαλήν του τὸ φέσι, ποῦ ἐφόρει διὰ τῆς βίας καὶ τὸ ἐξέσχιζε, πετῶν κατὰ τῆς τὰ κομμάτια...»

Ἀλλ' ἀκούσατε τὴν θαυμασίαν ἀφήγησιν τῆς εἰσόδου τοῦ Διαδόχου εἰς τὰ Γιάννινα:

«Ἡ εἴσοδος ἦτο μεγαλοπρεπής, πανηγυρική· μᾶς ἔδωκε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐζήσαμεν μίαν σπανίαν, ἀλησμόνητον ὥραν... ὅτι ἠσθάνθημεν τὸ θριαμβευτικὸν πέρασμα τῆς Ἱστορίας.—Χθὲς ὁ Διάδοχος τῆς Ἑλλάδος, χθὲς ὁ νικηφόρος Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὰ Γιάννινα.

»Αἱ πριγκήπισσαι Ἑλένη καὶ Ἀλίκη τῆς Ἑλλάδος, ἐνδεδυμέναι μὲ ταγιὲρ καὶ φοροῦσαι καπέλλα ἀπὸ γοῦναν, ἐστέκοντο ὄρθιαι εἰς τὸ ἄνοιγμα τοῦ κεντρικοῦ παραθύρου (τοῦ Διοικητηρίου): ἡ Πριγκήπισσα Ἑλένη, μελαχροινὴ καὶ ὑψηλή, ἡ Πριγκήπισσα Ἀλίκη, πλέον μικροκαμωμένη, μὲ λαμπρὸν ξανθὸν χρῶμα· καὶ αἱ δύο χαριτωμέναι, φιλομειδεῖς, ἀκτινοβολοῦσαι νεότητα, ἡ μία μὲ περισσότερον μεγαλεῖον, μὲ περισσοτέραν χάριν ἡ ἄλλη. Ἀντὶ ἀκολουθίας, αἱ Ὑψηλότητές των εἶχον τὴν παράταξιν τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

»...Ένα πρωΐ, από τα πρώτα εκείνα πρωϊνά της Ανοίξεως, που ξανοίγει στο θείον ξανάνιωμα του κόσμου... Και εις τα ελευθερωμένα Γιάννινα όλοι ήσαν ξανάνιωμα και φως !

»Όταν αντήχησαν οι αναγγέλλοντες την είσοδον του Διαδόχου κανονιοβολισμοί, ρίγος διέτρεξε τους ανθρώπους, και ωσάν να μετεδίδετο και εις τα πράγματα... Κεφάλια ξαναμμένα από τον ενθουσιασμόν, εκατοντάδες, χιλιάδες κεφαλών !... Εις τους εξώστας, εις τα παράθυρα και τας στέγας κυανόλευκοι σημαίαι κυματίζουν ως πτέρυγες. Γενεαί γενεών επερίμεναν του κάκου την στιγμήν αυτήν που έρχεται. Γέροι την ηυχήθησαν κατά τον θλιβερόν χειμώνα της σκλαβιάς, ως υστάτην χάριν του ουρανού. Έτοιμοθάνατοι την ανέμειναν ματαίως, και εις την τελευταίαν πνοήν των την εθρήνησαν που δεν ήρχετο, την εθρήνησαν περισσότερον από την ζωήν των... Και νά την !... Πλησιάζει η στιγμή αυτή ! Αυτή είναι !... Νομίζω πως ακούω τας καρδίας να κτυπούν !

»Εις τας δύο πλευράς της πλατείας, ακίνητοι ιππείς παρατεταγμένοι. Καταγής αναρίθμητα κόκκινα κουρέλια. Επάνω εις τα κομμάτια των ξεσχισμένων φεσιών ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, συνοδευόμενος εκ μικράς αποστάσεως από τους Πρίγκηπας Ανδρέαν, Χριστόφορον, Γεώργιον και Αλέξανδρον, τον στρατηγόν Δαγκλήν και όλον το Επιτελείον, περνά... Ζητωκραυγαί εκρήγνυνται και μεταδίδονται παντού, φρενιτιώδεις, αντηχούσαι χαράν τόσον μεγάλην, ώστε φαίνεται ωσάν να διαρρηγνύουν τα στήθη, στενά διά να την συγκρατήσουν· και αι φωναί, ανίσχυροι να την εκφράσουν, να την μεταδόσουν εις τον αέρα, να σμίξουν με την παγκόσμιον χαράν, με την μεγάλην χαράν του ξανανιώματος της γης !... Άνθη, κλάδοι δάφνης, αρώματα, κόκκοι ρυζιού —σύμβολα πίστεως και διαρκείας— ραίνουν τα βήματα του Νικητού... Ο Ελληνικός Ύμνος, ο Ύμνος της Ελευθερίας, αντηχεί θριαμβευτικός... Χαιρετίσας διά του ξίφους, ο Διάδοχος Κωνσταντίνος με ωραίον και ευγενές παράστημα, βασιλικώτατος εις μεγαλείον, τέλειος στρατηλάτης, επί του υψηλού υπερηφάνου ίππου του, με την στολήν του από ανοικτόν ύφασμα που αι ανταύγειαι των επωμίδων και αι λαμπραί ακτίνες του ηλίου την δείχνουν ολόχρυσον, ο Διάδοχος Κωνσταντίνος κατευθύνεται προς τον Μητροπολιτικόν ναόν, όπου θα ετελείτο δοξολογία...

»Κωνσταντίνος ! Κωνσταντίνος ! Τί γόητρον έχει αυτό το όνομα που επαναλαμβάνουν όλοι μέσα εις ένα είδος παραληρήματος ! Άλλοτε, κατά τας ζοφεράς ημέρας της πολιορκίας, είχεν αναζωπυρώση τας ελπίδας και κεντρίση τας φαντασίας... Δεν προέλεγε μία λαϊκή προφητεία ότι η Βυζαντινή Ελληνική Αυτοκρατορία, από Κωνσταντίνον απολεσθείσα, έμελλε να ανασυσταθή από Κωνσταντίνον πάλιν ; Και νά ο Κωνσταντίνος της Ελλάδος ανέκτησε τα Γιάννινα !»

Θεσσαλονίκη—Ιωάννινα—Ήπειρος—Μακεδονία. Χάρις εις το ξίφος του Κωνσταντίνου, ήλθε το πλήρωμα του χρόνου να πραγματωθούν οι εθνικοί πόθοι της Ελλάδος. Εν τω μεταξύ, η κοινή γνώμη εδυσφόρει εν Αθήναις, διότι ο κ. Βενιζέλος δεν εζήτει εκ της Μακεδονίας παρά μόνον την Θεσσαλονίκην και την Χαλκιδικήν.

Την 1)14 επηρωτήθη εν τη Βουλή επί του αντικειμένου τούτου υπό των βουλευτών της Αντιπολιτεύσεως Γούναρη, Θεοτόκη και Ράλλη. Διεκήρυξαν τα δικαιώματα της Ελλάδος εφ' ολοκλήρου της Μακεδονίας,

ἐφ' ὅλων τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἑλληνικαὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήντησεν: ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος ἐδαφῶν, ὄχι, εἶπε, διότι ζητεῖ ἡ Βουλγαρία τὴν κατοχήν των, ἀλλὰ διότι ἐπιβάλλεται τοῦτο εκ γεωγραφικῶν λόγων...

«Δὲν θ' ἀπεδεχόμην, προσέθεσε, τοιαύτην μεθόριον, πλήρη κινδύνων δι' ἡμᾶς· διότι, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐκταθῶμεν χωρὶς διακοπὴν τῆς συνεχείας, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν ἀκτῶν, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ περιλάβωμεν ὅλους τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Θράκης, ἡ Ἑλλάς, οὕτω ἐκτεταμένη, ἄνευ σπονδυλικῆς στήλης, κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν, θὰ ἦτο περισσότερον ἀνίσχυρος, παρὰ ἐὰν τὰ σύνορά της ἐστρογγυλεύοντο πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν.»

Αὐτὸ ἦτο ἀπάρνησις τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ νομιμωτάτων πόθων τῆς Ἑλλάδος· ἐγίνετο δεκτὸς ὁ Σλαυϊσμὸς ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης· ἠμποδίζετο εἰς τὴν νικήτριαν Ἑλλάδα τοῦ Κωνσταντίνου ὁ δρόμος πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Πολλοὶ Ἕλληνες, ἐνώπιον τοιαύτης πολιτικῆς, ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνωνται ὑπὸ ἀνησυχίας...

Τὴν 5)18 Μαρτίου, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ἐδολοφονήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ ἑνὸς Μακεδόνος διδασκάλου. Ἔπεσεν ὑπὲρ Πατρίδος.

Ὁ Διάδοχος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὸ μέτωπον, δύναταί τις εἰπεῖν, τῆς αἰωνίας μάχης.

Τὴν ἀνήγγειλεν ὡς ἑξῆς πρὸς τὸν στρατόν του:

«Στυγερὸν ἔγκλημα, διαπραχθὲν κατὰ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἀειμνήστου Γεωργίου Α', ἐστέρησεν ἡμᾶς τοῦ ἀρχηγοῦ μας εἰς στιγμὴν κρισιμωτάτην διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

»Καλούμενος ἤδη ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας νὰ διαδεχθῶ τὸν Βασιλέα Πατέρα Μου, ἐπὶ τοῦ Θρόνου, ὃν ἐδόξασε καὶ ἐτίμησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἀναγγέλλω τοῦτο εἰς τὸν Στρατόν Μου, εἰς ὃν ἀφιέρωσα ὅλην μου τὴν ζωὴν καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀτυχεῖς καὶ εὐτυχεῖς πόλεμοι μὲ συνέδεσαν ἀρρήκτως.

»Πάσης ἐν τῷ παρελθόντι παρεξηγήσεως διαλυθείσης ἀπὸ πολλοῦ, δηλῶ εἰς τὸν στρατόν, ὅτι ὁδηγῶν αὐτὸν πάντοτε, οὐδέποτε θὰ παύσω νὰ μεριμνῶ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ στόλου, τοῦ ὁποίου τὰ ἔνδοξα κατορθώματα ἐμεγάλυναν καὶ ἐδόξασαν τὴν Πατρίδα μας.

— Ἰωάννινα, 20 Μαρτίου 1913.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.»

Ὁ νέος Βασιλεὺς ἐγνωστοποίησε τὴν ἀνάρρησίν του πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἀποστείλας εἰς αὐτὰς ἐκτάκτους ἀντιπροσωπείας· ἐν τῇ κρίσει, τὴν ὁποίαν διήρχοντο αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς, ἔκρινεν ὠφέλιμον νὰ ἐπιτύχῃ ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὰς Δυνάμεις. Ὁ Γεώργιος Θεοτόκης μετέβη εἰς Βερολῖνον, Ρώμην, Παρισίους καὶ Λονδῖνον· ὁ κ. Ἀλ. Ζαΐμης εἰς Πετρούπολιν καὶ Βιένην. Αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις συνέστησαν μετριοπάθειαν ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν ἐθνικῶν πόθων· ἐφοβοῦντο τὴν ἐπέκτασιν τῆς βαλκανικῆς συρράξεως. Εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ τὴν Βιέννην, ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ κ. Ζαΐμης ἐπιέσθησαν νὰ προσχωρήσῃ ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὸ μέρος τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ὅπως ἡ Ρουμανία· οὕτω τὸ πολιτικὸν σύστημα τῶν

Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν θὰ ἐκάλυπτε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ θὰ ἔθετεν ὁριστικῶς εἰς ἥσσονα μοῖραν τὴν Τριπλῆν Συνεννόησιν.

Οἱ δύο ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου παρέμειναν ἐπιφυλακτικοί.

Ἐν Βιέννῃ, ὁ κόμης Μπέρτχολδ, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶπε τότε πρὸς τὸν κ. Ζαΐμην: «Τὸ βλέπω· θέλετε νὰ μείνετε ἐλεύθεροι».— Καὶ ὁ κ. Ζαΐμης ἀπήντησε: «Δὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλως· δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν συμπαθείας· δὲν εἴμεθα ἀρκετὰ ἰσχυροὶ διὰ νὰ ἔχωμεν συμμαχίας».—Ἕνας ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους λόγους ποῦ εἰμπορεῖ νὰ περισυλλέξῃ κανεὶς μέσα εἰς τὸ μέγα εὐρωπαϊκὸν δρᾶμα, ποῦ παίζεται καὶ ἐξελίσσεται εἰς καταστροφήν.

IV. ΑΠΟ ΚΙΛΚΙΣ ΕΙΣ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΝ

Ἐν τῷ μεταξύ, ἀφοῦ τὰ Ἰωάννινα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ἀδριανούπολις εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων, καὶ τὸ Σκούταρι εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων, ἡ Τουρκία ἔστερξεν εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ Λονδίνου.

Ἀπέληξαν αὗται εἰς τὴν Συνθήκην τοῦ Λονδίνου τῆς 17)30 Μαρτίου 1913.

Μεγάλη Συνθήκη: ἔθετε τέρμα εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἀφοῦ ὁ Σουλτάνος παρῃτεῖτο ὅλων τῶν ἐδαφῶν, τὰ ὁποῖα κατεῖχε πρότερον ἡ Τουρκία δυτικῶς τῆς γραμμῆς Αἴνου-Μηδείας καὶ διετήρει μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.

Τὰ ἐγκαταλειπόμενα ἐδάφη παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς «Συμμάχους Βασιλεῖς», δηλαδὴ εἰς τοὺς Βασιλεῖς τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Σερβίας. Ἀλλὰ πῶς θὰ διενέμετο ἡ λεία ; Ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου δὲν τὸ λέγει: Πολιτικὴ τοῦ Ποντίου Πιλάτου. Θ' ἀποφασίσῃ τὸ ξίφος.

Ἡ Βουλγαρία ἤθελεν ὅλην τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν διεκήρυσσεν ὅτι ἦτο βουλγαρική, συμφώνως πρὸς τὴν Συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Ἀλλ' ἡ Σερβία τὴν διεκήρυσσε σερβικὴν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἑλληνικήν.

Ἐπειδὴ ἡ Βουλγαρία ἐφαίνετο περισσότερον ἐπίφοβος στρατιωτικῶς καὶ διετύπωνε σφοδρότερον τὰς ἀξιώσεις της περὶ ἡγεμονίας ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς, ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἤχθησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ ἑλληνοσερβικῆς προσεγγίσεως πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ βουλγαρικοῦ κινδύνου.

Ὑπέγραψαν τὴν 18)1 Ἰουνίου τὴν Συνθήκην τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀνελάμβανον δι' αὐτῆς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ προέλθουν εἰς χωριστὸν συμβιβασμὸν μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Καθώριζον, διὰ τῆς συνθήκης ταύτης γραμμὴν τῆς ἐδαφικῆς διανομῆς, ἣν θὰ ἐπέβαλλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν γραμμὴν τὴν διασχίζουσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ διερχομένην διὰ τῶν λιμνῶν Ὀχρίδος καὶ Πρέσπας, διὰ τῆς Γευγελῆς, ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τῆς κατωτέρας κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος. Θὰ κατέφευγον ἐν προκειμένῳ εἰς διαιτησίαν. Ἐὰν ἡ Βουλγαρία δὲν συγκατετίθετο, θὰ συνεκέν-

τρωνον κατ' αὐτῆς ὅλας τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις των· πρωτίστως ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν τὸν στόλον της καὶ θὰ ἐκίνει πρὸς τὰ πρόσω 90.000 ἄνδρα ν, ἡ δὲ Σερβία 150.000 ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐτάσσοντο εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ· αἱ λοιπαὶ δυνάμεις των θὰ ἐρρίπτοντο εἰς τὸν ἀγῶνα ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον. Ὁ κοινὸς σκοπὸς ἦτο: «ἡ κατασυντριβὴ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Βουλγαρίας».

Οἱαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ σοφιστεῖαι, τὰς ὁποίας ἡ κακὴ πίστις συνεσώρευσε περὶ τὴν Ἑλληνοσερβικὴν Συνθήκην, αὕτη δὲν ἦτο εἰμὴ μόνον μία συμφωνία κατὰ τῆς Βουλγαρίας, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς βαλκανικῆς ἰσορροπίας.

Ὡς τοιαύτην δὲ τὴν ἀνεκοίνωσεν, ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὁ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Γεώργιος Στρέϊτ πρὸς τὸν Καισαροβασιλέα Φραγκῖσκον Ἰωσήφ:

«Ἡ ἁρπακτικὴ πολιτικὴ τῆς Βουλγαρίας ἔσχεν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα τὴν προσέγγισιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ νομίμου ἀμύνης τῶν κατ' ἐνδεχομένης ἀπὸ μέρους τῆς Βουλγαρίας προσβολῆς..»

Καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος προσέθεσεν: «Ἡ προσέγγισις αὕτη εἶναι συμπτωματικὴ (accidentel)».—«Τὸ ἐλπίζω», ἀπήντησε ζωηρῶς ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ τονίζων ἑκάστην λέξιν: ὅτι ἡ προσέγγισις αὕτη εἶναι συμπτωματικὴ μόνον καὶ θὰ παραμείνῃ τοιαύτη.» Καὶ τοῦτο, διότι ἡ Αὐστρία δὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἱδρυθῇ μεγάλη Βουλγαρία, οὔτε οἱαδήποτε ἄλλη Μεγάλη Δύναμις ἐν τῇ Βαλκανικῇ, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Βουλγαρία ἐστηρίζετο κυριώτατα ἐπὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς Ρωσσικῆς Κυβερνήσεως. Πόλεμος μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν αὐστριακὴν πολιτικήν.

* * *

Μετά τινας ἡμέρας, ἡ προβλεπομένη σύρραξις ἐπῆλθε.

Προσεφέρθη ἡ ρωσσικὴ μεσολάβησις καὶ ἐφάνη ὡς μέλλουσα νὰ γίνῃ δεκτή.

Αἴφνης, ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν στρατόν του νὰ προσβάλῃ τὰς μόλις ἐγκατασταθείσας ἑλληνοσερβικὰς γραμμὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Γευγελῆς (19 Ἰουνίου).

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε τὸ κάτωθι διάγγελμα:

«Πρὸς τὸν Λαόν μου !

»Εἰς νέον ἀγῶνα καλῶ τὸν Λαόν μου. Συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν κρατῶν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν πασχόντων ἀδελφῶν, ηὐτυχήσαμεν νὰ ἴδωμεν τὸν κοινὸν ἀγῶνα στεφανούμενον ὑπὸ τῆς νίκης καὶ καταλύσαντα τὴν τυραννίαν, τὰ ἑλληνικὰ δὲ ὅπλα θριαμβεύοντα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν

»Ἡ ἡττηθεῖσα Αὐτοκρατορία παρεχώρησεν ἀδιαιρέτως εἰς τοὺς Συμμάχους τὸ ἀπελευθερωθὲν ἔδαφος. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Ἑλλάς, δικαία, καθὼς πάντοτε, συμφώνους ἔχουσα καὶ τοὺς δύο ἄλλους τῶν συμμάχων, ἠθέλησε φιλικὴν τὴν διανομὴν τοῦ ἀπελευθερωθέντος ἐδάφους, κατὰ λόγον τῶν δικαιωμάτων ἑκάστου, προτεί-

νασα καὶ τὴν ὑπὸ διαιτησίας κρίσιν τῶν διαφορῶν, ἄπληστος σύμμαχος, ἡ Βουλγαρία, ἀρνηθεῖσα πᾶσαν συνεννόησιν καὶ διαιτησίαν, ἐπεζήτησε νὰ σφετερισθῇ κατὰ τὸ πλεῖστον μόνη αὐτὴ τοὺς καρποὺς τῆς κοινῆς νίκης, μήτε δικαιώματα ἐθνολογικὰ ἀναγνωρίζουσα εἰς τοὺς ἄλλους, μήτε τὰς θυσίας αὐτῶν, μήτε οὐδεμίαν ἄλλην λογικὴν ἀνάγκην ἰσορροπίας. Καὶ μετελθοῦσα πάντα δόλον καὶ αὐθαιρεσίαν, ἐπιλήσμων τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ σκοποῦ τοῦ πολέμου, ἐπιλήσμων τῶν πρὸς τοὺς συμμάχους ὑποχρεώσεων, ἐπιλήσμων τῶν διδαγμάτων τῆς πικρᾶς πείρας, ἣν ἔχουν οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Χερσονήσου ἐκ τῶν διχονοιῶν των ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῶν λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα παρήγαγεν ἡ συνεργασία αὐτῶν, ἔφθασε νὰ ἐπιχειρήσῃ μισελεύθερον πόλεμον, στρέψασα τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τέως συμμάχων, ὅπως καταπατήσῃ καὶ ἰδιοποιηθῇ τὰ δικαιώματα τούτων, στιγματίζουσα τὴν ἱερότητα καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος.

»Ἐνώπιον τῆς ἀχαρακτηρίστου ταύτης συμπεριφορᾶς τῆς Βουλγαρίας, τὸ καθῆκον τῶν λοιπῶν συμμάχων ἦτο σαφῶς διαγεγραμμένον. Ἐπεβάλλετο εἰς αὐτούς, πυκνοῦντες τὴν τάξιν, νὰ διατηρήσουν τὴν ἕνωσίν των, ὅπως ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῆς ἀκορέστου πλεονεξίας τῆς τέως συμμάχου καὶ ἀμυνθοῦν ὑπὲρ τῶν ζωτικῶν αὐτῶν συμφερόντων, πλήττοντες τὰς ἀξιώσεις πρὸς ἡγεμονίαν καὶ ἀσφαλίζοντες τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν Κρατῶν τοῦ Αἵμου, τόσον ἀναγκαίαν διὰ τὴν εἰρηνικὴν αὐτῶν συμβίωσιν.

»Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, ἐν στενῇ μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου ἀλληλεγγύῃ, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἱερότητα τοῦ σκοποῦ, ἀναλαμβάνει τὰ ὅπλα εἰς νέον ἀγῶνα ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν.

»Ὁ Στρατός μου, τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ὁ ἀναδείξας τὴν Ἑλλάδα μεγαλυτέραν, καλεῖται νὰ συνεχίσῃ τοὺς τετιμημένους ἀγῶνάς του καὶ σώσῃ ἀπελευθερωθέντας ἐκ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἀδελφοὺς ἀπὸ τῆς ἀπειλουμένης νέας καὶ δεινοτάτης δουλείας.

»Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, εἰς ἑδραίαν στηριζόμενον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ δικαίου του καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ στρατοῦ, τοῦ κλείσαντος τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἀναβιβάσαντος τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ ὕψος τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τῆς περιλάμπρου αὐτῆς ἱστορίας, οὐδεμιᾶς καὶ πάλιν —εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος— θὰ φεισθῇ θυσίας εἰς εὐόδωσιν καὶ τοῦ νέου ἀγῶνος, τοῦ συμπληροῦντος καὶ ἐξασφαλίζοντος τὸ ἀπελευθερωτικὸν ἔργον τοῦ πρώτου.

Εἶναι καὶ ὁ ἀγὼν οὗτος εὐλογητὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ ὁ πρῶτος, καὶ τὴν εὐλογίαν Αὐτοῦ ἐπικαλοῦμαι, «ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐλπίζει ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ ἐν τῷ ἐλέει τοῦ Ὑψίστου οὐ μὴ σαλευθῇ.»

»Ζήτω ἡ μεγαλυνθεῖσα Ἑλλάς!

»Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος!

Ἐν Μπάλτσᾳ τῇ 20 Ἰουνίου 1913.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον:

Ἐλευθέριος Κ. Βενιζέλος, Λ. Α. Κορομηλᾶς, Κ. Δ. Ρακτιβάν, Ἐμμ. Ρέπουλης, Ι. Δ. Τσιριμῶκος, Ἀλ. Ν. Διομήδης, Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος, Ν. Α. Στράτος.»

Ἤδη εἶχεν ἀρχίση ἡ μάχη.

Ἐπὶ τοῦ σερβικοῦ μετώπου, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὑπῆρξε σφοδρὰ καὶ αἱματηρά. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Βασιλέως του, ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐπέδειξεν ἀδάμαστον ἀνδρείαν καὶ θαυμασίας ἱκανότητας ἐνεργητικότητος καὶ αὐτοθυσίας. Δύο σκληρόταται ἡμέραι ἐπὶ τῶν θέσεων τοῦ Κιλκίς.

Ἰδοὺ ἡ χρονολογουμένη ἀπὸ 21 Ἰουλίου ἐκ Κιλκὶς ἡμερησία διαταγή:

> «Πρὸς τὸν γενναῖον Στρατόν Μου, ἐπιδείξαντα τοιοῦτον ἡρωισμὸν κατὰ τὰς μάχας τῶν τελευταίων ἡμερῶν καὶ συντρίψαντα τὸν ἐχθρὸν πανταχοῦ ὅπου τὸν συνήντησεν, ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν Μου καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν ὅτι ἡγοῦμαι αὐτοῦ.
>
> ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.»

Καὶ ἐνῷ ἡ σερβικὴ ἐπίθεσις ἐξηκολούθει ἀνερχομένη τὴν κοιλάδα τοῦ Μπρεκαλνίτσα, ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεσις ἀνεπτύσσετο μεθ' ὁρμῆς κατὰ μῆκος τοῦ Στρυμόνος.

Οἱ Βούλγαροι προσεπάθησαν ν' ἀντιστῶσιν ὄπισθεν τῶν στενῶν τῶν προασπιζόντων τὸ ὑψίπεδον ἐφ' οὗ εὑρίσκεται ἡ Σόφια. Καὶ ὁ ἀγὼν ἀποβαίνει σφοδρότερος, ὀξύτατος.

Τὴν 4ην Ἰουλίου ἐκ τοῦ ἐν Κρέσνᾳ Στρατηγείου του, ὁ Βασιλεὺς ἀπευθύνει ὑστάτην ἔκκλησιν:

> «Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοὶ καὶ Στρατιῶται,
>
> »Εἰσερχόμεθα σήμερον εἰς νέαν φάσιν τοῦ πολέμου.
>
> »Μέχρι σήμερον ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός, ὑποστὰς βαρείας δοκιμασίας, ἔδοσε τὸ καίριον πλῆγμα εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατόν. Χάρις εἰς τὴν ἀνδρείαν σας, ἡ ἐκστρατεία ἔλαβεν αἰσίαν δι' ἡμᾶς τροπήν.
>
> Ἀλλὰ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. Ἵνα ὁ προαιώνιος ἡμῶν ἐχθρὸς συντριβῇ τελείως καὶ ἵνα ἀσφαλισθοῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος οἱ καρποὶ τῆς νίκης, νέοι ἀγῶνες καὶ νέαι θυσίαι εἶναι ἀναγκαῖαι.
>
> »Γνωρίζω τοὺς κόπους καὶ τὰς ταλαιπωρίας σας, ἀλλ' ἀτενίζων ὑμᾶς, ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνεχίσετε τὰς προσπαθείας σας διὰ νὰ δόσετε τὸ τελειωτικὸν κτύπημα.
>
> »Ἤδη ὁ σερβικὸς στρατὸς ἑτοιμάζεται διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ὁ ρουμανικὸς στρατὸς βαδίζει πρὸς τὴν Σόφιαν. Εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ὑστερήσωμεν. Μοῦ τὸ ἐγγυᾶται ἡ ἑλληνικὴ φιλοτιμία.
>
> ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.»

Καὶ ὁ Στρατὸς ἀπήντησεν: «Ἐμπρός ! Στὴ Σόφια ! Στὴ Σόφια !»

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Ρουμανία ἔλαβε καὶ αὐτὴ μέρος ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας καὶ ὁ ρουμανικὸς στρατὸς διῆλθε τὸν Δούναβιν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν παρέλειψαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῶν διενέξεων τῶν Χριστιανῶν καὶ ὁ στρατός των ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ Βουλγαρία ἦτο χαμένη: ἐκάλεσε τὴν Ρωσσίαν εἰς βοήθειάν της. Τὴν 10 Ἰουλίου, ἡ Ρωσσία προέτεινε τὴν διαιτησίαν της καὶ ἄμεσον ἀνακωχήν.

Ὁ Βασιλεὺς Κάρολος τῆς Ρουμανίας ἐφάνη διατεθειμένος νὰ τὴν δεχθῇ. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠρνήθη κατηγορηματικῶς. «Νομίζω ὅτι δὲν ἔχει

κανὲν νόημα τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἡ Βουλγαρία πρέπει ν' ἀποταθῇ πρὸς ἡμᾶς· τὴν εἰρήνην πρέπει νὰ τὴν ὑπογράψωμεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διὰ νὰ τελειώνωμεν γρήγορα καὶ ν' ἀποφύγωμεν τὴν ἀνάμιξιν οἱασδήποτε Δυνάμεως... Τὸ μέγα πλεονέκτημα σήμερον εἶναι ὅτι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἴμεθα ἥσυχοι ἀπὸ μέρους τῶν Βουλγάρων ἐπὶ γενεὰς ὁλοκλήρους. Αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα δὲν πρέπει νὰ χαθῇ.»

Εἰς τὸν Κορομηλᾶν, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐτηλεγράφει ἐπίσης: «Προσπαθήσατε νὰ ἀποφύγετε πᾶσαν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων. Δὲν δέχομαι ἀνακωχήν, χωρὶς τοὐλάχιστον προηγουμένως νὰ καθορισθοῦν τελειωτικῶς τὰ προκαταρκτικὰ τῆς εἰρήνης. Οἱ Βούλγαροι δὲν ζητοῦν ἄλλο παρὰ νὰ κερδίσουν καιρὸν διὰ ν' ἀναλάβουν. Πρὸ παντὸς διαβήματος, πρέπει ἡ Βουλγαρία ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἧττάν της.»

Εἰς τὸν κ. Ρωμάνον, Πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν Παρισίοις: «Πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὑπαγορεύσωμεν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διὰ νὰ μὴ δόσωμεν καιρὸν εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπέμβουν.»

Καὶ εἰς τὸν κ. Βενιζέλον: Μετὰ τὴν εἰρήνην, θὰ δυνηθοῦν (αἱ Δυνάμεις) νὰ ἐπιφέρουν ὅσας κρίνουν ὠφελίμους τροποποιήσεις... Πάσῃ θυσίᾳ, πρέπει νὰ τὰς κρατήσωμεν εἰς ἀπόστασιν. Εἶναι ἡ ὑπερτάτη στιγμὴ αὐτή. Ἂν τὴν ἀφήσωμεν νὰ μᾶς διαφύγῃ, θὰ εἴμεθα γελοῖοι.»

Βλέπει κανεὶς ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἔτρεφεν ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς Δυνάμεις, οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αὗται. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικόν. Αἱ Δυνάμεις εἶχον τὰ συμφέροντά των, ἀντίμαχα, ἄλλως τε, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος ν' ἀντιτίθενται ταῦτα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος: «Πρέπει νὰ κρατήσωμεν τὰς Δυνάμεις εἰς ἀπόστασιν.»

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπεκράτησεν. Αἱ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης ἤρχισαν ἀμέσως, ὄχι εἰς τὴν Πετρούπολιν ἢ τὸ Λονδῖνον, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ εἰς τὸ Βουκουρέστιον: Τὰ Βαλκάνια εἰς τοὺς Βαλκανικούς.

Ἐκ τοῦ Στρατηγείου του— εἰς τὸ Λιβούνοβον— ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπηγόρευσε τοὺς ὅρους του: — Ἤθελεν ἐν Θράκῃ σύνορα πρὸς τὴν Τουρκίαν, κατὰ τρόπον ἀπομακρύνοντα τὴν Βουλγαρίαν ἐκ τοῦ Αἰγαίου, τοῦθ' ὅπερ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν θεωρίαν «περὶ σπονδυλικῆς στήλης», ἀλλὰ συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ πλέον δὲ συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου. Οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἐπροχώρησε πολὺ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον.

Αἱ ἀξιώσεις αὗται ἐφάνησαν ὑπερβολικαὶ εἰς τοὺς διασκεπτομένους ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὁ κ. Βενιζέλος, ὅστις ἀντεπροσώπευσεν ἐν τῇ Διασκέψει ἐκείνῃ τὴν Ἑλλάδα, παρεπονεῖτο μίαν ἡμέραν πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, ὅτι «αἱ διαλλακτικαί του προσπάθειαι ἐματαιοῦντο συχνάκις ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος· ὅσον δι' αὐτόν, προσεπάθει ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῆς μετριοπαθείας.»

Ὁ Βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ maximum τῶν ἀξιώσεών του καὶ ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἀφαιρεθεῖσαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, πλὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀλλ' ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ ὅλην τὴν Μακεδονίαν, ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν, μὲ τὴν νῆσον

Θωσον καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Χαλκιδικῆς, μὲ τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

* * *

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸν ἀντικείμενον τῆς ἐνδόξου Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (19 Αὐγούστου 1913). Ἡ Νότιος Ἤπειρος, ἡ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Καβάλλαν, ἡ Κρήτη, αἱ μεγάλαι νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους,: ἰδοὺ τὰ λάφυρα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὰς νίκας του εἰς τὸ Σαραντάπορον, τὰ Γεννιτσά, τὰ Γιάννινα, τὸ Κιλκὶς καὶ τὴν Κρέσναν.

Αὐταὶ εἶναι αἱ μεγαλειωδέστεραι σελίδες τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ἤρκουν αὐταὶ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἀπὸ τὸ Λιβούνοβον, ἀπηύθυνε τὸ κάτωθι διάγγελμα, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐπιτευχθέντων ἀποτελεσμάτων:

«Πρὸς τὸν Στρατόν Μου καὶ τὸν Στόλον!

»Χθὲς ἀπόγευμα ὑπεγράφη ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ Πρωτόκολλον τὸ καθορίζον τὰ ὅρια μεταξὺ τῆς Νέας Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τὰ πρὸς Βορρᾶν καὶ Ἀνατολὰς ὅρια ἡμῶν, ἄρχονται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς λίμνης Πρεσπῶν, διασχίζουσι τὴν πεδιάδα μεταξὺ Μοναστηρίου καὶ Φλωρίνης, ἀκολουθοῦσι τὰ νοτίως τοῦ Μοριχόβου καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ καζᾶ Μογλενῶν ὑψηλὰ ὄρη, διέρχονται ἀμέσως νοτίως τῆς Γευγελῆς καὶ μεταξὺ τῆς πόλεως Δοϊράνης καὶ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, διασχίζουσι τὴν λίμνην Δοϊράνης, ἀνέρχονται τὸ ὄρος Μπέλεσι, ἀκολουθοῦντα αὐτὸ κατὰ μῆκος, διαπερῶσι, παρὰ τὴν Κούλαν, τὸ στενὸν τοῦ Λεμὶρ-Ἰσσάρ, ἀνέρχονται νοτίως τοῦ Μελενοίκου καὶ Νευροκοπίου, περιλαμβάνουσι μέγα μέρος τῆς ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου χώρας, πλὴν τῆς Ξάνθης, καὶ καταλήγουσιν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νέστου.

«Ἀξιωματικοί, Ὑπαξιωματικοί, Στρατιῶται καὶ Ναῦται,

»Σεῖς εἴσθε οἱ ἐργάται τῆς μεγαλυνθείσης ταύτης Νέας Ἑλλάδος. Τὸ αἷμά σας, οἱ κόποι σας, οἱ ἀγῶνές σας, αἱ στερήσεις σας, ἡ ἀνδρεία σας καὶ ἡ καρτερία σας, ἔκαμαν τὴν Πατρίδα μας μεγάλην, ὄχι δὲ μὲ μόνον μεγάλην, ἀλλὰ καὶ τετιμημένην καὶ σεβαστὴν καὶ ἔνδοξον εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

»Λυποῦμαι, διότι πολλοί, πάμπολλοι ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους μαχητάς Μου δὲν θ' ἀκούσωσι τοὺς λόγους Μου τούτους, ἀλλὰ τὸ αἷμά των δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ.

»Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν πεσόντων ἡρώων μας.

Εἰς σᾶς δέ, τοὺς ἐπιζῶντας, ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν Μου διὰ τὰ κατορθώματά σας, καὶ τὴν ὑπερηφάνειάν Μου, διότι ἡγοῦμαι τοιούτου Στρατοῦ καὶ τοιούτου Στόλου.

»Διέταξα ὅπως μετάλλια δοθῶσιν εἰς πάντας τοὺς μετασχόντας τῶν δύο πολέμων, ἀλλὰ ὑπὲρ πᾶν μετάλλιον καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀμοιβήν, εἶμαι βέβαιος ὅτι εἰς τὴν καρδίαν ἑκάστου προέχει ὡς ἀρίστη ἀμοιβὴ τὸ συναίσθημα ὅτι ἔκαμε τὴν Ἑλλάδα μεγάλην.

»Ἀλλὰ τὸ ἔργον μας δὲν ἐτελείωσε. Πρέπει ἡ Ἑλλάς μας νὰ

γίνῃ ἰσχυρά, ἰσχυροτάτη. Θὰ ἐργασθῶ ἀνενδότως διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ὅσοι μείνετε ὑπὸ τὰς σημαίας, θὰ μὲ συντρέξητε μὲ τὴν αὐτὴν ἀφοσίωσιν, ὅπως καὶ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ὅσοι δὲ ἐπιστρέψετε εἰς τὸν οἶκόν σας, μαζὶ μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ὑπερηφανείας διὰ τοὺς θριάμβους σας, νὰ μεταφέρητε καὶ νὰ δόσητε τὴν ἄκαμπτον ἀπόφασιν ὅλων μας νὰ κάμωμεν Ἑλλάδα πολεμικῶς ἰσχυροτάτην, σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους της καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς της.

»Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός ! »Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος !

Ἐν Λιβουνόβῳ τῇ 26 Ἰουλίου 1913.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.»

Διὰ μέσου τῆς παρατάξεως τοῦ στρατοῦ του, ὁ Βασιλεὺς κατῆλθεν ἀπὸ τὸ Λιβούνοβον εἰς τὴν Καβάλλαν. Ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τῶν ναυτῶν του, ἐπέβη τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀβέρωφ», ἀπεβιβάσθη μετὰ δύο ἡμέρας εἰς Φάληρον καὶ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐν μέσῳ παραληρήματος ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ.

Ἡ Βουλή, ὁ Στρατός, ὁ Στόλος, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀπένειμαν εἰς τὸν Νικητὴν Βασιλέα τὴν στρατάρχικὴν ράβδον. Τῷ προσεφέρθη τὴν 7ην Ἀπριλίου 1914, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Βενιζέλου, ἐν ὀνόματι ὅλων, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησε διὰ τῆς ἑξῆς συγκινητικῆς προσλαλιᾶς:

«Τὴν παράκλησιν ὅπως δεχθῶ τὴν στρατάρχικὴν ράβδον ταύτην, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀντιπροσωπεύων τὸν ὅλον Στρατόν Μου, μοὶ ὑπέβαλεν, ἐξ ὀνόματος τοῦ Στρατοῦ, εὐχαριστῶν, ἀποδέχομαι.

»Εἶναι βαθὺ τὸ αἴσθημα, τὸ ὑπαγορεῦον εἰς Σέ, Στρατέ Μου, τὸ διάβημα τοῦτο καὶ αἱ περιστάσεις ἔκτακτοι καὶ ἀσυνήθεις.

»Μόλις ἐξῆλθες ἐκ μακρῶν δεινοτάτων ἀγώνων, θριαμβεύσας κατὰ πολλῶν πολεμίων, περιάγων νικηφόρως τὰς ἐνδόξους σημαίας σου εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι, κληρονομία τῶν πατέρων μας, ἀπολεσθεῖσαι ἐν δεινῇ μακραίωνι θυέλλῃ, ηὐτύχησαν τέλος, χάρις εἰς Σὲ καὶ τοὺς κατὰ θάλασσαν συμπολεμιστάς Σου, ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

»Τὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα ὑπερέβης, αἱ πεδιάδες, τὰς ὁποίας διέσχισες, οἱ ποταμοί, τοὺς ὁποίους διέβης, δὲν ἦσαν ἀσυνήθιστα ἀπὸ μεγάλα κατορθώματα. Ἐκεῖ ἐστήθησαν μεγάλα τρόπαια ὑπερηφάνων ἑλληνικῶν στρατῶν τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν τῶν Μακεδόνων Βασιλέων, τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκρατόρων, στρατῶν, τοὺς ὁποίους Σὺ τώρα διαδέχεσαι, ἰσάξιος πρὸς τοὺς ἐνδοξοτέρους ἐξ αὐτῶν.

»Διότι ἀκάθεκτος διῆλθες, ὑπὸ βροχὰς καὶ καταιγίδας, τὰς χαραδρωμένας ὁδοὺς καὶ τὰς δυσβάτους ἀτραποὺς τῆς Μακεδονίας, ἀγωνιζόμενος διαρκῶς ἐν μέσῳ τελμάτων καὶ ἐπὶ ὑπερυψήλων ὀρέων κατὰ ἀνδρείου ἐχθροῦ· διότι καρτερικῶς, ἐν μέσῳ δεινοῦ χειμῶνος, παγετοῦ καὶ χιόνων, ἀπεδίωξες, βῆμα πρὸς βῆμα, ἀπὸ τοὺς ἀπορρῶγας βράχους, πείσμονα ἀντίπαλον· διότι, ὑπὸ τὸν φλέγοντα ἥλιον τοῦ θέρους, ἠγωνίσθης καὶ κατέβαλες ἀρχαῖον ἐχ-

θρόν, ἐπίσης ἀνδρεῖον, καὶ ὁρμητικῶς κατεδίωξες διὰ τῶν δρυμῶν καὶ τῶν βράχων τῆς Βαλασίτσας, τῆς Μαλεσίας καὶ τοῦ Περίμ, διωκόμενος καὶ σὺ κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ φάσματος ἀπηνοῦς ἐπιδημίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἕνεκα τούτου ἀθυμήσας.

»Στρατὸς ὡς Σύ, ἔχει τὸ δικαίωμα, ὑπερήφανος νὰ παρακαλέσῃ τὸν Βασιλέα καὶ 'Αρχιστράτηγόν Του νὰ δεχθῇ τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν μοὶ προσφέρεις σήμερον.

»'Αλλ' ἔχεις καὶ ἓν ἐπιτακτικὸν καθῆκον· νὰ μὴ κατέλθῃς ποτέ, οὐδέποτε, οὔτε κατὰ μίαν σπιθαμὴν ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆλθες. Καὶ τὸ σημερινόν Σου διάδημα σημαίνει ὅτι ἔχεις καὶ ἐκφράζεις δι' αὐτοῦ τὴν ἀμετάτρεπτόν Σου ἀπόφασιν.

»Γνωρίζεις τί χρειάζεται διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῆς ; Μακρά, διαρκής, σταθερά, ἐπίμονος ἐργατικότης καὶ ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθῆκον. 'Η ράβδος, τὴν ὁποίαν καταθέτεις εἰς χεῖράς Μου, εἶναι ὁ ἀρραβὼν τῆς ὑποσχέσεως ταύτης, τὴν ὁποίαν οὕτω Μοῦ δίδεις καὶ ἥ τ ι ς θ ὰ μ ᾶ ς κ α τ α σ τ ή σ ῃ ἀ ν τ α ξ ί ο υ ς τ ο ῦ ἐ π ὶ τ ῆ ς ρ ά β δ ο υ τ α ύ τ η ς ἐ μ β λ ή μ α τ ο ς.

»'Ως τοιοῦτον ἀρραβῶνα, ὑπερήφανος διὰ Σέ, τὴν ἀποδέχομαι.»

Εὐγενικοὶ λόγοι.

Τὸ ἔμβλημα τῆς στρατάρχικῆς ράβδου τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἦτο ὡς ἑξῆς κατεσκευασμένον: εἰς τὰ δύο ἄκρα, ὁ δικέφαλος ἀετὸς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος, ὁλόγυρα, ἑλικοειδῶς, κυανῆ ταινία ἐπὶ φόντου ἐρυθροῦ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν νικῶν τῶν δύο πολέμων : Σαραντάπορον, Γεννιτσά, Θεσσαλονίκη, Γιάννινα, Κιλκίς, Κρέσνα.

Ἕνας μεγαλειώδης πίναξ τοῦ ζωγράφου Γεωργίου Σκὸτ διατηρεῖ τὴν ἀνάμνησιν τῆς πανηγυρικῆς ἐκείνης σκηνῆς.

'Αληθῶς, αὗται εἶναι αἱ μεγαλειωδέστεραι σελίδες τῆς 'Ελληνικῆς 'Ιστορίας. Θὰ διασώζουν ἀΐδιον τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου.

V. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Β'. ΟΙ ΔΥΟ ΓΥΝΑΙΚΑΔΕΛΦΟΙ

Οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι ὑπῆρξαν τὸ προοίμιον τοῦ μεγάλου πολέμου. Τὸ νέον μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τῆς Σερβίας διήγειραν τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῶν σλαυϊκῶν πληθυσμῶν τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἥτις συνεκλονίσθη ἐκ θεμελίων ἕνεκα τούτου.'Η «'Ορμὴ πρὸς 'Ανατολὰς» τῶν Γερμανῶν ἀνεχαιτίσθη· ὁλόκληρον τὸ μέγα σχέδιον τοῦ Γουλιέλμου Β' πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὴν Βαγδάτην, διελύθη ἤδη, ἐναυάγησεν. 'Η ὅλη οἰκονομικὴ ἐπέκτασις τῆς Γερμανίας πρὸς τὰς χώρας τῆς 'Ανατολῆς ἀπεκλείσθη. 'Εκινδύνευε μάλιστα καὶ ὁλόκληρον τὸ μέλλον της.

'Εντεῦθεν ἡ μεγίστη ἀπὸ τὰς κρίσεις τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Εἰς τὸ εὐρὺ τοῦτο πλαίσιον πρέπει νὰ ἀναγάγῃ κανεὶς τὰ ἐπὶ μέρους γεγονότα διὰ νὰ τὰ κατανοήσῃ.

Τὴν 15ην Αὐγούστου 1913, τὴν ἐπαύριον σχεδὸν τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ἥτις ὑπεγράφη τὴν 10ην Αὐγούστου, ὁ Γουλιέλμος Β' ἀπένειμε πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ στρατάρχου: ἀπαρχὴ ἑνὸς προσελκυστικοῦ διαβήματος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἦτο προωρισμένον νὰ φέρῃ ἀξιοσημείωτα ἀποτελέσματα.

Ὁ Βασιλεὺς τὸ ἀνήγγειλεν ἀμέσως ἐν μιᾷ ἡμερησίᾳ διαταγῇ του πρὸς τὸν στρατόν του.

> Ἡ Α. Μ. ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀπονείμῃ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου ἐν τῷ στρατῷ του, κατόπιν τῶν ἑλληνικῶν νικῶν. Τιμὴ μεγάλη, ἀντανακλῶσα ἐφ' ὅλων τῶν μαχίμων δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ἡ Α. Μεγαλειότης ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ Στρατός Σου ἔδρασε θαυμασίως καὶ ἐπολέμησε μὲ ἡρωϊκὴν γενναιότητα, προκαλέσας οὕτω μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ τὸν θαυμασμόν.» Ἀναγγέλλων εἰς ὑμᾶς τὴν εἴδησιν ταύτην, ἀναγνωρίζω ὅτι εἰς ὑμᾶς, εἰς τοὺς ἀγῶνάς σας καὶ τὰς θυσίας ὀφείλω τὴν μεγάλην ταύτην τιμὴν καὶ δι' αὐτὸ σᾶς εὐχαριστῶ.»

Ἡ χειρονομία αὐτὴ τοῦ Κάϊζερ, ἐδημιούργησε μίαν παρεξήγησιν μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν κύκλων τῆς ἑλληνικῆς Αὐλῆς καὶ τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἐντοῦ γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς: Πολλοὶ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, καθὼς καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, εἶχον κάμῃ τὰς στρατιωτικάς των σπουδὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ διεκήρυσσον τὴν ἀξίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἐκεῖ· τῇ ἀληθείᾳ, θ' ἀναγνωρίσῃ τις ὅτι ἡ γερμανικὴ διοίκησις ἀξίζει· αὐτὸ ἔγινε κατόπιν ἀντιληπτόν.

Ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ καὶ οἱ ἀξιωματικοί του ἔκριναν ὑποχρέωσίν των νὰ ἐξάρουν τὴν ὑπεροχὴν τῶν γαλλικῶν μεθόδων, καθὼς καὶ τῶν τηλεβόλων Σνάϊδερ καὶ ν' ἀποδόσουν εἰς αὐτὴν τὰς τελευταίας νίκας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Γάλλος στρατηγὸς εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Ἰωάννινα ὄπισθεν τοῦ Διαδόχου. Ἡ «Ματὲν» τῆς 16)29 Αὐγούστου 1913 τὸν ἀπεκάλει «ὀργανωτὴν τῆς νίκης».

Φαντάζεταί τις εὐκόλως τὴν ζωηρότητα τῶν ἀνταλλασσομένων φράσεων ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος κατὰ τὴν ματαίαν αὐτὴν συζήτησιν.

Ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατηγοῦ Ἐντοῦ ὑπὸ κάποιο πρόσχημα. Ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῆς Γαλλίας Γεώργιος Ντεβὶλ ἔγραφεν: «Ἂν θέλωμεν ν' ἀνακόψωμεν τὰς γερμανικὰς μηχανορραφίας ἐν Ἑλλάδι, ὀφείλομεν ν' ἀποφύγωμεν ἐπιμελῶς νὰ προσκρούσωμεν εἰς τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων.» Ὁ Παῦλος Καμπών, ἐκ Λονδίνου, ἐξεφράζετο ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα: «Πᾶν ὅ,τι θὰ ἐχάνομεν ἐν Ἑλλάδι εἰς ἐπιρροὴν καὶ εἰς συμπάθειαν, θ' ἀπέβαινεν εἰς ἄμεσον ὄφελος τῆς Γερμανίας... Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπιρροή μας εἶναι, —τὸ ἐλπίζω τοὐλάχιστον—, ἀρκετὰ ἰσχυρῶς παγιωμένη, ὥστε ν' ἀντιστῇ τελεσφόρως κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀντιστάσεως ἀπὸ μέρους τῆς Γερμανίας. Δὲν νομίζω ἡ διατήρησις τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ν' ἀπαιτῇ ὑπερθεματισμοὺς εἰς καλοὺς τρόπους, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἀντιπάλους μας, φαινόμενοι ὅτι κηδόμεθα ὀλιγώτερον ἀπὸ αὐτοὺς τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων.»

Τὰ τραύματα τῆς φιλαυτίας δυνατὸν νὰ εἶναι ἔτι χειρότερα.

Ἐπειδὴ ἀπεφάσισα νὰ μὴ συγκαλύψω καθόλου τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, τολμῶ νὰ παρατηρήσω κάποιο ἄτοπον, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν δυσάρεστον καὶ ἐμπορεῖ νὰ μᾶς στοιχίσῃ ἀκριβά: τὸ νὰ ἐξευτελίζωμεν τὴν ἀξίαν τῶν ἄλλων, ἀκόμη καὶ τῶν φίλων μας. Θὰ ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον, τὸ κακόν, τὸ προελθὸν ἔκ τινος τοιούτου ἀτόπου, εἶναι ἀνεπανόρθωτον: Κατὰ τὴν Ἰταλικὴν καταστροφὴν τοῦ Καπορέττο, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1917, μερικαὶ γαλλικαὶ καὶ ἀγγλικαὶ μεραρχίαι ἐστάλησαν εἰς βοήθειαν τῶν συμμάχων μας· ἀλλὰ πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν μεραρχιῶν τούτων εἰς Ἰταλίαν, ὁ ἰταλικὸς στρατὸς ἀνασυνετάχθη γενναίως ἐπὶ τοῦ Πιάβε καὶ ἀνέκοψε τὴν αὐστριακὴν πίεσιν, ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἰς τὸν Μάρνην κατὰ τὸ 1914 μετὰ τὸ Σαρλερουά. Διατί αὐτὴ ἡ ἐπιμονὴ νὰ διακηρύσσωμεν, νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν, νὰ τονίζωμεν ὅτι χωρὶς ἡμᾶς... Δὲν εἶναι οὔτε εὐγενές, οὔτε ἔξυπνον, οὔτε ὀρθόν.

Οὕτω καὶ τὴν ἐπομένην τοῦ Κιλκὶς διέθεσαν δυσμενῶς, «ἔτσι γιὰ γοῦστο», τὴν Αὐλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν Στρατόν, ὁ ὁποῖος, παρ' ὅλα ταῦτα, κάτι συνέβαλε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς νίκας του...

Ἀνοησίαι..., αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν κακὸν τεράστιον. Δὲν ἔχομεν ἡμεῖς ἀρκετὴν δόξαν, ὥστε νὰ σεβώμεθα καὶ τῶν ἄλλων τὴν δόξαν;

* * *

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχήν, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κάϊζερ νὰ παραστῇ εἰς τὰ γυμνάσια τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ. Πρὶν ἀναχωρήσῃ, ἐδέχθη τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ εἶπε γελῶν: «Θὰ ὑπάγω ὄχι διὰ νὰ λάβω μαθήματα, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσω· διότι τώρα ἐγὼ ἔχω τὴν πεῖραν.» Καὶ ἔχαιρε, διότι θὰ ἐπανήρχετο διὰ Παρισίων.

Εὑρίσκετο εἰς Βερολῖνον τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου. Τὴν 6ην Σεπτεμβρίου ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Β' καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος μετά τινων ἀξιωματικῶν εἶχον μεταβῆ εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Ἄνχαλτ διὰ ν' ἀναχωρήσουν, ὅπως παρακολουθήσουν κάτι γυμνάσια. Χωρὶς καμμίαν ἐπισημότητα, ὁ Αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον κατὰ μέρος εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τοῦ σταθμοῦ καὶ τοῦ ἐνεχείρισε τὴν στρατιαρχικὴν ῥάβδον, συνοδεύσας τὴν προσφορὰν μὲ ὀλίγας τυπικὰς λέξεις. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ηὐχαρίστησε δι' ὀλίγων ἀναλόγων λέξεων καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ βαγόνι.

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου, αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, μὲ τελείαν πειθαρχίαν, ἐδημοσίευσαν τὸ κείμενον τῶν ἀνταλλαγέντων λόγων, ἐξ ὧν συνήγετο ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπέδιδεν οὐσιαστικῶς τὰς νίκας τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἣν ἔλαβεν αὐτὸς καὶ οἱ ἀξιωματικοί του εἰς τὰς γερμανικὰς σχολάς. Αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες δὲν ἔκαμνον λόγον περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ὀργανωτικῆς τοῦ Στρατοῦ Ἀποστολῆς. Φυσικά, ἀνέμενον κάποιο κίνημα δυσφορίας τῆς γαλλικῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐξυπηρετήθησαν θαυμάσια· σύμπας ὁ γαλλικὸς τύπος ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα.

Διαισθάνεται κανεὶς ὅτι ἔκτοτε ὑπῆρχεν ἐν Παρισίοις κάποια δρᾶσις σκοτία, γερμανικὴ ἢ ἑλληνική, ἡ ὁποία θὰ διαστρέψῃ τὰ πάντα, πρὸς κάποιον σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἡ παροῦσα ἀφήγησις θ' ἀποκαλύψῃ πλήρως.

Ἔρρηξαν κραυγὰς ἐν Παρισίοις: «Αὐτὸ δὲν εἶναι ἁπλῆ βασιλικὴ

γκάφα· εἶναι λόγοι ζυγισμένοι, μιὰ προσβολὴ ἐσκεμμένη, εἶναι παράφρασις τοῦ Ντόϋτσλαντ σύμπερ ἄλλες !... Δὲν ἔχει παρὰ νὰ γυρίσῃ εἰς τὸν τόπον του διὰ γερμανικῆς ὁδοῦ, ἐπὶ γερμανικοῦ ἀτμοπλοίου... Δὲν εἶναι στιγμὴ νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους· τὰ σφυρίγματα θὰ ἔβγαιναν μόνα των... Λοιπόν, Μεγαλειότατε, ὠρεβουὰρ ἐ μερσί !» Καὶ ὡσὰν κατὰ διαταγὴν τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ Κυβέρνησις ἠκολούθησε τὸν τύπον, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐκάλεσε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ὡμίλησε περὶ «τῆς ὀδυνηροτάτης ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν τῷ ἐπροξένησεν ἡ ἐξωφρενικὴ ἐκδήλωσις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐν Βερολίνῳ.» Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐζήτησεν «ἐπειγόντως» πληροφορίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις παρέσχεν ἐξηγήσεις:—Ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ εὐχαριστήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα διὰ τὴν ὑψηλὴν στρατιωτικὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀπένειμεν· ἀπέδωσε τιμὰς πρὸς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Γερμανίας, ὅπου πολλοὶ Ἕλληνες ἐτελειοποίησαν τὰς σπουδάς των· τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδιζεν ὥστε ὅλος ὁ κόσμος ἐν Ἑλλάδι ν' ἀναγνωρίζῃ τὰς ἐξόχους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Γαλλικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολή.

Ἤρχισαν νὰ ἡσυχάζουν. Ὁ ἐν Βερολίνῳ ἐπιτετραμμένος τῆς Γαλλίας ἐτηλεγράφει, ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ τόση σημασία εἰς ἓν γελοῖον ἐπεισόδιον καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπεν ἡ Γαλλία, ψυχραίνουσα τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Λαὸν τῆς Ἑλλάδος, νὰ παίξῃ τὸ παιγνίδι τῆς Γερμανίας· καὶ προσέθετε διπλωματικώτατα: «Καίτοι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶναι Γερμανὸς ἐξ ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως —πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καὶ αὐτὸ ἀκριβὲς— ἀγαπᾷ τὸ Παρίσι καὶ δυνάμεθα ἴσως νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ ἴδωμεν μίαν ἡμέραν τὰ πρὸς τὴν Γερμανίαν αἰσθήματά του νὰ μεταβάλλωνται ἕνεκα κάποιας ἀπὸ τὰς περιφήμους ἐκείνας ἀδεξιότητας, διὰ τῶν ὁποίων ὁ αὐτοκρατορικὸς γυναικάδελφός του συνηθίζει νὰ ψυχραίνῃ τὰς συμπαθείας τῶν ἄλλων μοναρχῶν.»

Ἡ γκάφα —τίνος γκάφα ὅμως ;— ἐπανωρθώθη ἐν μέρει. Διερχόμενος ἐκ Φραγκφούρτης, ὁ Βασιλεὺς ἔδωκεν εἰς τὸν τύπον ἀνακοινωθέν, λέγων ὅτι αἰσθάνεται μεγάλην χαρὰν μεταβαίνων εἰς Γαλλίαν, ἵνα διαλύσῃ πλήρως τὴν προκληθεῖσαν παρεξήγησιν· θὰ ἦτο πολὺ εὐτυχής, προσέθεσε, νὰ διαδηλώσῃ τὰ αἰσθήματά του πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἥτις προσήνεγκε τόσας ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐν Παρισίοις ὅλα διεξήχθησαν μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐγένειαν. Ἡ ἐπίσημος πρόποσις τοῦ Βασιλέως, κατὰ τὸ παρατεθὲν αὐτῷ εἰς τὰ Ἠλύσια γεῦμα ἦτο ἄψογος· ἐξεδήλωσε τὴν ζωηρὰν εὐγνωμοσύνην τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἥτις τὴν ὑπεστήριξε πάντοτε, «ἀπὸ τῆς ἀφυπνίσεώς της εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν. Ἡ Γαλλία δέ, ἡ πάντοτε ἕτοιμος νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἔλαβε προσφάτως τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ μου.» Καὶ τελειώνων, ἐβεβαίου ὅτι ἀπέδιδε «μεγίστην ἀξίαν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πατροπαραδότου φιλίας, ἥτις ἑνώνει τὰς δύο Χώρας.»

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἐνώπιον τῆς γαλλικῆς κοινῆς γνώμης ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παραμένει ὁ γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ. Καὶ ὅπως ξεύρετε... εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας οἱ γυναικάδελφοι ἀγαπῶνται πάντοτε τρυφερώτατα.

Ἔμεινεν ἐν τούτοις ἀρκετὰ ἐν Παρισίοις· ἐπόζαρε μερικὰς ὥρας εἰς τὸν μέγαν στρατιωτικὸν ζωγράφον Γεώργιον Σκότ, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήση τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον. Τότε εἰς τὸ Παρίσι ἔκαμε τὴν μεγάλην προσωπογραφίαν, ἡ ὁποία θ' ἀπομένῃ ἡ ἐκφραστικωτέρα εἰκὼν τοῦ Βασιλέως.

Μετά τινα χρόνον ὁ κ. Βενιζέλος ἦλθεν εἰς Παρισίους. Ὁ κ. Πουανκαρὲ τὸν ἐδέχθη καὶ ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα του τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα καὶ δημοσιεύει εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του:

«Δὲν πρέπει νὰ κρίνετε τὸν Κωνσταντῖνον ἀπὸ τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην πρόποσιν, τοῦ Πότσδαμ. Ἡ φαντασία του, μεθυσμένη ἀκόμη ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς νίκας, ἐκολακεύθη πολὺ ἐκ τῶν φιλοφρονήσεων, αἱ ὁποῖαι τῷ ἐπεδαψιλεύθησαν ἀπὸ μέρους τῶν Γερμανῶν. Ἠφνιδιάσθη καὶ περιεπλάκη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ δὲν ἤξευρε καλὰ-καλὰ τί τοῦ ἀπήντησε, πρὸ παντὸς δὲ δὲν ἐπερίμενε νὰ δημοσιευθοῦν ὅσα εἶπεν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατόπιν ὑπέβαλον ὑπὸ τὴν ἔγκρισίν του τὸ πρὸς δημοσίευσιν κείμενον, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναιρέσῃ ὅσα εἶπε καὶ δὲν ἀντελήφθη τί ὠφέλειαν ἤθελον ν' ἀποκομίσουν οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον. Δύναμαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι δὲν διάκειται ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν, οὔτε κἂν εἶναι Γερμανόφιλος. Εἶναι Ἕλλην, τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην καὶ θὰ φυλαχθῇ πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ ἐθνικόν μας αἴσθημα.»

Καὶ εἰς τὴν σκέψιν τοῦ κ. Πουανκαρὲ ἦλθεν ἡ ἀνάμνησις τῶν Ὁμηρικῶν στίχων, ἡ σκέψις του ἐπέτα ἀπὸ τὴν Χίον εἰς τὴν Κρήτην, ἀπὸ τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ἐνόμιζεν ὅτι εἶχεν ἐνώπιόν του τὸν ἴδιον τὸν Ὀδυσσέα, «ἄνδρα πολύτροπον»....

«Ἕλλην, τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην», ἀφ' ἑνὸς καὶ «ἄνδρα πολύτροπον» ἀφ' ἑτέρου, ἄνδρα μὲ τὰ πολλὰ τεχνάσματα καὶ τὰ πολλὰ προσωπεῖα.... Τί κρῖμα ποῦ οἱ Κυβερνῆταί μας δὲν ἐμπνέονται πάντοτε ἀπὸ τοὺς τύπους αὐτούς !...

Ἡ Ἐθνικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος διεγράφετο ἐκ τοῦ χάρτου της. Εἶχε ναυτικὰ καὶ ἠπειρωτικὰ συμφέροντα εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ τὰ Βαλκάνια.

Εἰς τὴν Μεσόγειον εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας τοὐλάχιστον, εἰς τὰς ὁποίας ὤφειλε πᾶν ὅ,τι ἀπέκτησεν ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἀλλ' ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ λογαριασθῇ καὶ μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία ἦτο καὶ εἶναι Μεσογειακὴ Δύναμις, περιελαμβάνετο δὲ τότε εἰς τὴν Τριπλῆν Συμμαχίαν.

Εἰς τὰ Βαλκάνια δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιτεθῇ κατὰ μέτωπον πρὸς τὴν αὐστρογερμανικὴν πολιτικήν, ἡ ὁποία προωθεῖτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Βαγδάτην καὶ τὴν ὑπερήσπιζε κατὰ τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ. Ἡ Γερμανία, κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Βουκουρεστίου, ἐνήργησε δι' ὅλων της τῶν δυνάμεων διὰ νὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Καβάλλα καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων τούτων σκαφῶν ἡ ἑλληνικὴ βαρκοῦλα ἔπρεπε νὰ ἱστιοπλοῇ μὲ προσεκτικωτάτας προφυλάξεις διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς συγκρούσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκινδύνευε νὰ συντριβῇ· μὲ ὀλίγην δεξιότητα ἤλπιζε νὰ κερδίσῃ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη,ὅπως ἔκαμνεν ἀπὸ πεντήκοντα ἐτῶν. Πρέπει πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν

Ἑλληνικὸν Θρόνον τοῦ Γεωργίου Α', χωρὶς συρράξεις, χωρὶς θυσίας —ἐκτὸς τοῦ 1897— ἡ Ἑλλὰς ἐκέρδισεν ἀμαχητὶ τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν Θεσσαλίαν, ἠμπορεῖ δὲ νὰ εἴπῃ κανεὶς καὶ τὴν Κρήτην.

Αὐτὸ ἦτο μάθημα, ὁ νόμος τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τοὺς συντόμους, εὐτυχεῖς, καρποφόρους, Βαλκανικοὺς πολέμους ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἐπεβάλλετο εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε.

Ὅλη ἡ Εὐρώπη ἦτο ὑπὸ τὰ ὅπλα, ὅλα ἐκεῖνα τὰ μεγάλα σκάφη ἐν συναγερμῷ μάχης. Ἡ Γερμανία ἐπανηγύριζε μετὰ προκλητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἑκατοστὴν ἐπέτειον τῆς μάχης τῆς Λειψίας· τὴν 23 Νοεμβρίου 1913 ὁ Ἰούλιος Καμπόν, πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Βερολίνῳ, ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του την περίφημον ἐκείνην προειδοποίησιν περὶ τῶν φιλοπολέμων διαθέσεων τῆς Γερμανίας.

Τοῦτο διότι ἡ γερμανικὴ ἡγεμονία ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ τόσον ἰσχυρῶς συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βίσμαρκ εἶχε σοβαρῶς κινδυνεύση ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀγαδὶρ καὶ ἐκ τῆς συνάψεως τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος εἶχεν ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Τριπλῆ Συμμαχία δὲν εἶχεν τόσον ἰσχυρὰ ἀντοχήν. Ἡ «ὁρμὴ πρὸς τὴν Ἀνατολήν», ἡ αὐστρογερμανικὴ προώθησις πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παρημποδίσθη ἐκ τῆς αἰφνιδίας σταυροφορίας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, καὶ δὴ ἐκ τοῦ νέου μεγαλείου καὶ τῶν φιλοδοξιῶν τῆς Σερβίας.

Ἡ Γερμανία ἔμελλε νὰ ἀντιδράσῃ ἐναντίον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπεκάλει «περικύκλωσιν». Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ συγκλονισθῇ ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη.

Τὰς παραμονὰς τοῦ μεγάλου δράματος, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἐπιλέκτων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος: Βενιζέλος πρωθυπουργός, ὁ Γ. Στρέϊτ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μὲ τὸν Ν. Πολίτην διευθυντὴν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, ὁ Γρυπάρης πρεσβευτὴς ἐν Βιέννῃ, ὁ Ν. Θεοτόκης ἐν Βερολίνῳ, ὁ Ι. Δραγούμης ἐν Πετρουπόλει, ὁ Γεννάδιος ἐν Λονδίνῳ, ὁ Κορομηλᾶς ἐν Ρώμῃ, ὁ Ρωμάνος ἐν Παρισίοις. Ὑπέροχον συγκρότημα, ὑπὸ ἕνα Βασιλέα Στρατιώτην, νικητὴν καὶ δημοφιλῆ, μιὰ δέσμη καλυτέρων δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος, διαπύρου ἑνότητος καὶ ἀνεγνωρισμένης ἀξίας.

Ὑπῆρχε τὸ μέσον νὰ ἐργασθῇ ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὴν κρίσιν ποῦ ἐπήρχετο.

Ἔπρεπε δὲ πάσῃ θυσίᾳ νὰ μὴ διαλυθῇ αὐτὸ τὸ συγκρότημα.

* * *

Διότι τὸ ἔργον ἦτο βαρὺ καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ διαπραχθοῦν καθόλου λάθη, πρὸ παντὸς δὲ δὲν ἔπρεπε νὰ διαιρεθῇ ἡ Ἑλλὰς καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ οὕτως ἀφ' ἑαυτῆς.

Ἡ Ἑλλάς, ἐπειδὴ εἶχε πραγματώσῃ τοὺς ἐθνικούς της πόθους, περιεστοιχίζετο πανταχόθεν ἀπὸ ἐνέδρας ἐκείνων, τοὺς ὁποίους εἶχε θίξῃ ἡ πραγμάτωσις τῶν ἐθνικῶν της πόθων.

Ἡ Ἤπειρος, ἐπὶ παραδείγματι, εἶναι ἀπὸ τὰ ἱερώτερα καὶ σεπτότερα ἐδάφη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἰταλία κατελήφθη αἰφνιδίως ὑπὸ φλογερᾶς φιλίας πρὸς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὸ νὰ

προωθήση τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὅσον μακρότερον ἠδύνατο. Ἤπειρος ; Ἀλβανία ; Ποῦ τελειώνει ἡ μία καὶ πόθεν ἀρχίζει ἡ ἄλλη ; Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συμφερόντων τῆς Ἰταλίας. Δὲν θέλει ἡ Ἰταλία νὰ ἐκταθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς πέραν τοῦ ὕψους τῆς Κερκύρας· καθορίζει λοιπὸν αὐθαιρέτως τὴν βόρειον μεθόριον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἀκρωτήριον Στύλος, παρὰ τὸν καταφανῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα μερικῶν μερῶν πέραν τούτου κειμένων, ὅπως ἡ Χειμάρα, τὸ Ἀργυρόκαστρον, ἡ Κορυτσᾶ, ἡ τόσον ὑπερήφανος διὰ τὰ παλαιὰ σχολεῖά της Μοσχόπολις.

Ἀπὸ τῆς 10 23 Ἰουλίου 1913, ἐν τῷ μέσῳ μάλιστα τοῦ τραχέως πολέμου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλὰς διεξῆγε κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἡ Ἀλβανία εἶχε κηρυχθῆ αὐτόνομος καὶ εἶχε σχηματισθῆ μία ἐπιτροπὴ καθορισμοῦ τῶν συνόρων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ εἰργάσθη μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου. Τὴν 6)19 τοῦ ἑπομένου Νοεμβρίου, συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας, ὅλη ἡ Βορεία Ἤπειρος μετεβαπτίσθη: Νότιος Ἀλβανία· δηλαδὴ ἀφῃρέθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Χειμάρας, τοῦ Δελβίνου, τοῦ Ἀργυροκάστου, τῆς Κορυτσᾶς. Ἀκολουθοῦσα γραμμὴν σχεδὸν εὐθεῖαν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Στύλος πρὸς τὴν λίμνην τῆς Πρέσπας, ἡ μεθόριος διήρχετο τεσσαράκοντα χιλιόμετρα βορείως τῶν Ἰωαννίνων.

Ὑπεσχέθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι θὰ ἐλάμβανε μερικὰ ἀνταλλάγματα εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὁ κ. Βενιζέλος ἐπεχείρησε τότε νέον ταξείδιον εἰς Εὐρώπην, ἐπεσκέφθη τὴν Πετρούπολιν, τὸ Βερολῖνον, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδῖνον, τὴν Ρώμην· ἔδειξε διαλλακτικωτάτας διαθέσεις καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Βόρειον Ἤπειρον, τὴν ὁποίαν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲν εἶχον παύσῃ νὰ κατέχουν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὅλης τῆς Χώρας ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου

Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεσύρθησαν πράγματι. Ἀλλ' ὄπισθεν αὐτῶν οἱ πληθυσμοὶ ἐξηγέρθησαν, ἀξιοῦντες νὰ μὴ ἀποτελέσουν μέρος τῆς Ἀλβανίας· ἐσχηματίσθη μία προσωρινὴ Κυβέρνησις ἐν Ἀργυροκάστρῳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραπάνου· ἐζήτουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς αὐτονομίας τῆς Βορείας Ἠπείρου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Ἀλβανίας, ἂν ἔπρεπε νὰ μείνῃ τοῦτο σεβαστόν. Ἐστρατολόγησαν ἐθελοντάς· ἔδωσαν αἱματηρὰς μάχας. Ὁ κ. Βενιζέλος διέταξε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν γειτονικῶν παραλίων διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ λαθρεμπόριον τῶν ὅπλων. Τὴν 9ην Μαρτίου τοῦ ἐπετέθησαν σφοδρῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλήν· ἀπήντησεν ἐπιμείνας εἰς τοὺς ἐπελθόντας διακανονισμοὺς καὶ τὰς ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις.

Ἐπέτυχε κάποιαν ἱκανοποίησιν: Τὸ καθεστὼς τῆς Κερκύρας —17 Μαΐου 1914— ἀνεγνώριζεν, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Ἀλβανίας, τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐπαρχιῶν Ἀργυροκάστου, τῆς Κορυτσᾶς καὶ τῆς Χειμάρας. Κατέστη προφανὲς ὅτι ἡ Βορεία Ἤπειρος ἔμελλε νὰ χαθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ταὐτοχρόνως ἡ Ἰταλία, ἐντόνως κάπως, ἔθετε τὸ ζήτημα τῆς οὐδετερότητος τοῦ Στενοῦ ῆς Κερκύρας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ ἐπεκταθῇ ἡ θεσπισθεῖσα τῷ 1864 ὑπὸ τῶν Δυνάμεων οὐδετερότης τῆς Κερκύρας. Ἐπέβλεπε ζηλοτύπως τὴν ἀντίπεραν τοῦ Στενοῦ τοῦ Ὀτράντο, τὸ ὁποῖον ἀνοίγει τὴν εἴσοδον τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ καταμεσῆς τοῦ ὁποίου

ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχε στήσῃ τὴν σημαίαν της, πρὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Αὐλῶνος, ἐπὶ τῆς νησῖδος Σάσων, ὡσὰν ἐπὶ ἄλλου Γιβραλτάρ.

Τί κρῖμα ν' ἀντιμετωπίζωνται παντοῦ καὶ νὰ προστρίβωνται ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἐνῷ θὰ ἠδύναντο πολὺ καλὰ καὶ θὰ ὤφελον νὰ συνεννοηθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, εἰς ἣν ἀμφότεραι ὀφείλουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μεγαλεῖόν των !

* * *

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία, μὴ δυναμένη νὰ ἐλπίζῃ εἰς παγίωσιν τῆς κυριαρχίας της ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Μεσογείου, ὅπου εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ λογαριασθῇ μὲ τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, φοβεῖται τὸν σχηματισμὸν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μεσογείῳ Ἀνατολικοῦ Κράτους μὲ ἐθνικότητα καὶ παράδοσιν ἑλληνικήν. Δι' αὐτὸ ὁ φοβερώτερος ἀντίπαλος τῶν ἐθνικῶν πόθων τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ Ἰταλία. Τίς οἶδεν, ἐν τούτοις, ἂν μία Ἑλλὰς ἐλευθέρα καὶ ἑνιαία, κυρία, ὅπως καὶ ἡ Ἰταλία, τῆς ἐθνικῆς της ἑνότητος, δὲν θὰ ἦτο ἡ ἀρίστη φίλη τῆς Ἰταλίας ; Χίμαιρα ἀναμφιβόλως.

Ἡ Ἰταλία ἰσχυρῶς ἐγκαθιδρυμένη εἰς τὸ κέντρον τῆς Μεσογείου, εἶχε μόλις καταχτήσῃ τὴν Τριπολίτιδα, εἶχε καταλάβῃ προσωρινῶς τὴν Ρόδον καὶ τὰ Δωδεκάνησα· οἱ πολιτικοί της, ὁ κ. Τζολίττι καὶ ὁ κ. Τιττόνι, εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ τὰς ἀποδόσουν ὅταν διερρυθμίζοντο ὅλα τὰ ἐδαφικὰ ζητήματα. Ἡ Ἑλλὰς ὑπελόγιζεν ἐπὶ τῶν Δωδεκανήσων, τὰ ὁποῖα τῆς εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς ἀντάλλαγμα τῶν θυσιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ἐν Ἠπείρῳ.

Ὅλ' αὐτὰ ἀντικείμενον πολλῶν παζαρειμάτων. Θολὰ νερὰ δι' ὅλους τοὺς ἄνευ τύψεων ψαράδες. Τὰ γερμανικὰ πολεμικὰ ἐγκαθίστανται μονίμως ἐν Μεσολογγίῳ, φρουροῦν τὸ «Ἀχίλλειον» τῆς Κερκύρας· ἐλέγετο ὅτι ὁ Γουλιέλμος Β΄ ἀνεζήτει ἕνα ναυτικὸν σταθμόν, ἕνα γερμανικὸν Γιβραλτὰρ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Προποντίδος, παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν Κιλικίαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ρόδου. Ἄλλοι ἐποφθαλμιοῦν τὸν λιμένα τῆς Σούδας πλησίον τῶν Χανίων ἢ τὴν Ἀστυπάλαιαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἔξοχον λιμένα.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ Ἰταλία ἀποτελεῖ μέρος τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας· φαίνεται συμφωνοῦσα μετὰ τῶν συμμάχων της, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ Τριπλῆ Συμμαχία δι' οὐσιαστικῶν πλεονεκτημάτων ἐν τῇ Μεσογείῳ' καὶ τοῦτο ἐπὶ ζημίᾳ τῶν κτηθεισῶν ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας θέσεων καὶ τῶν προαιωνίων παραδόσεων τῆς Ρωσσίας.

Ἡ διεκδίκησις τῆς Μεσογείου ! Διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ! Ἑλένη λεία τῶν ἁρπάγων !

Ἡ Γαλλία δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἀνησυχῇ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἰταλίας, μέλους τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας. Τοῦτο ἦτο εἷς ἐπὶ πλέον λόγος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοῦ ἰταλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· ἀλλ' εἶχεν ἐπίσης καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ δίκαιον εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν:—Σπάνιον πλεονέκτημα νὰ δύναται κανεὶς νὰ συνδυάζῃ συμφέρον καὶ ἠθικήν.

Καὶ τὸ πρόβλημα τῶν Νήσων ἐτέθη ἐνώπιον τῆς Διασκέψεως τῶν

Πρεσβευτῶν τὴν ἐπομένην τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἡ Ἰταλία προέτεινε νὰ τὰς ἀποδόσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰς εἶχεν ἀφαιρέσῃ. Διότι ἂν ὁ πληθυσμός των εἶναι ἑλληνικός, τὸ ἔδαφος ὅμως εἶναι ἀσιατικόν: ἡ γεωγραφία διδάσκει ὅτι παρατεταγμέναι κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προεκτείνουσι τὰς διακλαδώσεις τῆς ἀνατολικῆς ὀρεογραφίας. Δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει ὅτι αἱ ἀκταὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἀπὸ αἰώνων κατῳκημέναι ἀπὸ χιλιάδας Ἑλλήνων.

Ἡ συζήτησις, ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς ἀρκετὰ ὀξεῖα ἐν τῇ Διασκέψει· εὐτυχῶς ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους ἐπέβαλλε διακοπὰς πρὸς ἀνάπαυσιν· καὶ τὸ ζήτημα ἀνεβλήθη προσωρινῶς. Ἡ Ἰταλία δὲν δυσηρεστήθη ἐκ τούτου: γενικῶς τὸ προσωρινὸν ἀκριβῶς διαρκεῖ περισσότερον.

Τὴν 15ην Αὐγούστου, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἔγινε τὸ μέγα προσκύνημα τοῦ Κρεμαστοῦ, ἀπέχοντος 14 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς Ρόδου· ἡ χωριάτικη πανήγυρις ἔλαβεν αὐτομάτως χαρακτῆρα διαδηλώσεως: ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας κ. Λαφφόν, εἷς Γάλλος ἀρχιτέκτων, ὁ κ. Γκαμπριέλ, ποῦ εὑρέθησαν μεταβάντες ἐκ περιεργείας ἐκεῖ, ἔγιναν ἀντικείμενον θερμοτάτων ἐκδηλώσεων καὶ ἔφυγον ἐσπευσμένως. Οἱ Ἰταλοί, ἀκόμη καὶ οἱ ἀξιωματικοί, δὲν ἔτυχον τῆς ἰδίας ὑποδοχῆς. Ἐθύμωσαν καὶ ἐξεδικήθησαν· διέταξαν ἀπελάσεις· ηὐνόησαν παντοιοτρόπως τὴν μετανάστευσιν τῶν ζωηροτέρων· ηὔξησαν τὰς πιέσεις των, αἱ ὁποῖαι δὲν ὡμοίαζον καθόλου μὲ προσωρινάς· ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων· ἵδρυσαν ὑποκαταστήματα τῆς Τραπέζης τῆς Ρώμης, ἵδρυσαν Πανεπιστήμιον πλουσιώτατα ἐπιχορηγούμενον, ἵνα συναγωνισθῇ τὰς γαλλικὰς σχολάς. Ἐσκέφθησαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὴν διαδοχὴν τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου· ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ σβύσουν ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν ὅτι ἡ Ἀνωτάτη Ἐξουσία τοῦ Τάγματος κατείχετο κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Γάλλων.

Ὅταν αἱ διακοπαὶ ἐτελείωσαν, ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου προέβη εἰς διάβημα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ρώμης, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἐκκένωσιν τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων· διότι καὶ ἐν Λονδίνῳ ἔκαμνον τοὺς ἰδίους συλλογισμούς, τοὺς ὁποίους καὶ οἱ ἐν Παρισίοις καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων στηριζόμενοι. Καὶ ἤρχισεν ἐκ νέου ἡ ἀναζήτησις λύσεως, ἡ ὁποία νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων, ἀλλὰ ταὐτοχρόνως καὶ πρὸς τὴν ἐδαφικὴν ἀσφάλειαν τῆς Τουρκίας καὶ πρὸς τὴν ἰσορροπίαν τῶν δυνάμεων ἐν τῇ Μεσογείῳ.

Ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου !

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἰταλικὴ μοῖρα, ὑπὸ τὸν δοῦκα τῶν Ἀμβρουζίων ἔχοντα τὸ ναυαρχικόν του σῆμα ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ «Βασίλισσα Ἑλένη», ἐναυλόχει εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ρόδου. Ἡ γαλλικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μπουὲ ντὲ Λαπεϋρὲρ διήρχετο ἐκεῖθεν. Ἔκαμε μερικοὺς ἑλιγμοὺς καὶ ἐξηφανίσθη εἰς τὸν ὁρίζοντα. Τοῦτο ἐξηγήθη ὅτι ὁ Γάλλος ναύαρχος δὲν ἠθέλησε νὰ χαιρετίσῃ τὴν Ἰταλίαν ἐν Ρόδῳ, ὅπου δὲν εὑρίσκεται εἰς ἰδικήν της θάλασσαν.

Αἱ νεάνιδες τῆς Ρόδου, κατὰ τὰς ἑορτάς, ἐφόρουν ποδιὲς λευκὲς καὶ μπλε —τὰ χρώματα τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας· προσέθεσαν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ μίαν ἐσάρπαν κόκκινην,— τὰ χρώματα τῆς γαλλικῆς σημαίας.

Ὁ Τοῦρκος εἶναι ὁ κερδίζων ἀπὸ τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διενέξεις: καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅλης αὐτῆς τῆς ἱστορίας.

Ἡττηθεῖσα κατὰ τὸν πρῶτον βαλκανικὸν πόλεμον, ἡ Τουρκία ἐπωφελήθη τοῦ δευτέρου. Ἀνέκτησε τὴν Ἀδριανούπολιν χάρις εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἧτταν.

Αἰφνιδίως ἀνηγγέλθη ἡ συμφιλίωσις τῆς Τουρκίας μὲ τὴν Βουλγαρίαν διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως (25 Σεπτεμβρίου 1913)· ἡ Βουλγαρία παρῃτεῖτο τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐγίνετο λόγος περὶ τουρκοβουλγαρικῆς στρατιωτικῆς συμμαχίας: ἡ Βουλγαρία θὰ παρεχώρει τὴν Δυτικὴν Θράκην εἰς τὴν Τουρκίαν, ἥτις θὰ τὴν ἐβοήθει νὰ λάβῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος τῆς Βουλγαρίας ἐπεσκέφθη τὴν Βιέννην· τὸν ἐδεξιώθησαν μὲ ἑορτὰς καὶ τιμὰς μεγάλας.

Εἶχε στηθῆ ἡ γέφυρα μεταξὺ τῆς αὐστρογερμανικῆς Μεσευρώπης καὶ τῆς Τουρκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Βαγδάτης, διὰ Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας. Μόνη ἡ Σερβία παρεκώλυε τὴν «Ὁρμὴν πρὸς τὴν Ἀνατολήν»· μικρὸ χαλίκι ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ὁδοῦ. Ὑπάρχει ἤδη ἡ περίπτωσις τοῦ μεγάλου πολέμου: δὲν χρειάζεται παρὰ ν' ἀναφθῇ ἡ θρυαλλίς.

Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶχε χρήματα. Καὶ ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία εἶχε πολλὰ χρήματα πρὸς τοποθέτησιν, ἐκτὸς καὶ τῆς Ρωσσίας, δὲν ἤθελε νὰ τῆς δανείσῃ διὰ νὰ κάμῃ πόλεμον ἐναντίον τῶν φίλων της.

Ἡ Τουρκία τότε ἔδειξεν εἰρηνικωτάτας διαθέσεις.

Τὴν 13ην Νοεμβρίου ὑπέγραψε μετὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν Συνθήκην τῶν Ἀθηνῶν.

Δὲν ὑπῆρχε ζήτημα νήσων· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτῶν χωρὶς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις ἀποκατεστάθησαν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ σχεδὸν ἡσύχως τὸ νοικοκύρευμα τῶν νέων της ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχιῶν.

Ἄλλαι διαπραγματεύσεις ἤρχισαν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Σερβίας, ἀφορῶσαι τοὺς μουσουλμανικοὺς πληθυσμούς, οἱ ὁποῖοι περιήρχοντο ὑπὸ τὴν σερβικὴν κυριαρχίαν. Ἀπέληξαν ἀμέσως εἰς αἰσιώτατον ἀποτέλεσμα τὴν 14ην Μαρτίου 1914.

Τότε ἡ Τουρκία ἔλαβε τὸ δάνειον, τὸ ὁποῖον ἐζήτει ἀπὸ τὴν Γαλλίαν: 500 ἑκατομμύρια χρυσῶν φράγκων. Τὸ γεγονὸς ἐπανηγυρίσθη ἐν Παρισίοις διὰ μεγάλου φιλικοῦ γεύματος· ἑώρτασαν τὴν παλαιὰν γαλλοτουρκικὴν συμμαχίαν, τριῶν αἰώνων, ἐγκαινιασθεῖσαν τῷ 1535 διὰ τῶν Διομολογήσεων, αἵτινες συνήφθησαν μεταξὺ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεϋμὰν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, καὶ αἱ ὁποῖαι ἀνενεώθησαν, ἀναζωπυρωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πιὲρ Λοτὶ καὶ τῆς Ἀζιγιαδέ:— Διομολογήσεις ! Διομολογήσεις! Σᾶς λέγω: Περιμένετε τὴν Λωζάννην !

Ἡ Τουρκία, ἐφοδιασθεῖσα διὰ γαλλικοῦ χρυσίου, δὲν ἐσκοτίσθη καθόλου δι' εὐγνωμοσύνην, οὔτε διὰ τὴν στοιχειώδη νομιμοφροσύνην. Ἠγόρασεν ἀμέσως ἓν Βραζιλιανὸν θωρηκτόν, τὸ «Ρίον-Ἰανέϊρον». Ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Λίμαν φὸν Σάνδερς, ὅστις εἶχε μόνον ἐκπαιδευτικὴν ἀποστολήν, διωρίσθη διοικητὴς τοῦ πρώτου σώματος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔχων τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ διωρίσθη διοικητὴς τοῦ πρώ-

του σώματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἔχων τὸ σρατηγεῖόν του ἐν Ἀθήναις. Μήπως καὶ αὐτὸ εἶναι ἔνδειξις γερμανοφιλίας ἀπὸ μέρους τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ;

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Τουρκία δὲν ἐχρειάσθη πολὺ νὰ ὑποκινήσῃ νέαν κρίσιν, λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Οἱ Μουσουλμᾶνοι τῶν προσφάτως ἀποσπασθεισῶν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἐπαρχιῶν, ἔφευγον ἐξ αὐτῶν, καίτοι δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι, ἐκβάλλοντες ζωηρὰς κραυγὰς ἀπογνώσεως. Εἰς ἀντίκρυσμα καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἐκδικήσεώς των, οἱ Τοῦρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς Χριστιανοὺς ἐκ Θράκης καὶ τοὺς κατεδίωξαν, ὅπως ξεύρουν αὐτοὶ νὰ καταδιώκουν, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν: ἡ σκέψις ἀνέτρεχεν εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν σφαγῶν τῆς Ἀρμενίας.

Ὁ Μπομπάρ, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔγραφε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1914: «Ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος ὁλόκληρος, τὴν στιγμὴν αὐτήν, εἶναι θέατρον φρικαλεοτήτων, ἀναλόγων μὲ τὰς διαπραχθείσας κατὰ τὰς μεγάλας μεταναστεύσεις τῶν λαῶν.»

Ἡ συγκίνησις ηὔξανεν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν εἰδήσεων ποῦ ἤρχοντο ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ κ. Βενιζέλος, πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, ὡμίλησε περὶ τῶν τουρκικῶν «προκλήσεων» διὰ λόγων τόσον ἀπειλητικῶν, ὥστε ὁ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας Γκαλὴπ-βέης ἡτοιμάζετο νὰ ἐκδόσῃ τὰ διαβατήριά του· ἐδέησε νὰ διορθωθῇ ὁ δημοσιευθεὶς εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς λόγος τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Τὸ ἐπεισόδιον ἔληξεν· ἀλλ' ἡ κατάστασις παρέμενε πολὺ ἐπισφαλής. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον ἐτέθη εἰς ἔργον· ἐμελετήθη συγκεκριμένως σχέδιον αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως, κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ἐναντίον τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελλίων μὲ κατεύθυνσιν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις προέβη εἰς διαβήματα ἐν Βελιγραδίῳ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν στρατιωτικὴν ἐπέμβασιν τῆς Σερβίας εἰς ἐφαρμογὴν τῆς Συνθήκης Συμμαχίας τῆς 1ης Ἰουνίου 1913, συγκεκριμένως δὲ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν θὰ ἐχρειάζετο ν' ἀπασχοληθῇ ἡ Ἑλλὰς μὲ παρέμβασιν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ Σερβία δὲν ἔκρινεν ὅτι συνέτρεχε τότε περίπτωσις ἐφαρμογῆς τῆς Συνθήκης τῆς 1ης Ἰουνίου· ἠρκέσθη νὰ προβῇ εἰς διαλλακτικὸν διάβημα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἐπεισόδιον διηυθετήθη: διὰ πολὺ ὀλίγον χρόνον !

Κατόπιν ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος καὶ ὁ Μέγας Βεζύρης θὰ προσεπάθουν νὰ λύσουν εἰρηνικῶς τὸ ζήτημα τῶν νήσων, ὀργανουμένων τούτων ὑπὸ αὐτόνομον διακυβέρνησιν διευθυνομένην ὑπὸ Ἑλλήνων ὑπαλλήλων, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Αἱ διαπραγματεύσεις ἐπρόκειτο νὰ γίνουν εἰς τὰς Βρυξέλλας καὶ θὰ ἤρχιζον τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου. Ἐπέπρωτο ὅμως νὰ διαταραχθοῦν...

Τὴν ἄνοιξιν ἐκείνην τοῦ 1914, ὁ Γουλιέλμος Β' ἦλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν· ὄχι διὰ νὰ παραθερίσῃ. Αὐτὴν τὴν φορὰν συνωδεύετο ἀπὸ τὸν Καγκελλάριον. Ἔσχε πολιτικὰς συνομιλίας μὲ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, μὲ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Γεώργιον Στρέϊτ. Δὲν τοῦ ἀπέκρυψε καθόλου ὅτι προεβλέπετο πόλεμος —καὶ πρέπει νὰ κρατήσωμεν αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν. Ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας. Ὁ κ. Στρέϊτ ὅμως δὲν τὸν ἄφησε καθόλου νὰ ἐλπίζῃ: «Λόγῳ τῆς Βουλγαρίας ;» ἠρώτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ.

—«Μάλιστα, λόγῳ τῆς Βουλγαρίας καὶ λόγῳ τῆς Ἀγγλίας· διότι ἡ Ἀγγλία θὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ἑλλὰς εἶναι μικρὰ ναυτικὴ δύναμις· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθῇ καὶ νὰ συντριβῇ ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν μοῖραν τῆς Μάλτας».—«Ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ ἐπέμβῃ», παρετήρησεν ὁ Αὐτοκράτωρ πειραγμένος.—«Συγγνώμην, Μεγαλειότατε, θὰ ἐπέμβῃ». Καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ διέκοψε τὴν συνομιλίαν.

Ὁ πόλεμος προεβλέπετο.

Ἡ Γερμανία θέλει νὰ θραύσῃ τὸν κλοιὸν τὸν παρεμποδίζοντα τὴν ἡγεμονίαν της ἐφ' ὅλου τοῦ κόσμου, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ «ἐπιφανὴς ἀκόλουθός» της. Ἡ Ἰταλία ἦτο σύμμαχός της. Ἡ Ρουμανία εἶχε συνάψη μὲ τὴν Αὐστρίαν στρατιωτικὴν σύμβασιν. Ὁ Γουλιέλμος Β΄ ὑπολογίζει καὶ δύναται νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας· ἡ δρᾶσίς του, ἐκεῖθεν, φθάνει μέχρι τῆς Βαγδάτης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ ν' ἀνατινάξῃ ἢ νὰ συντρίψῃ τὴν Σερβίαν.

Ἀλλ' οὕτως ἀπωθεῖ τὴν Ρωσσίαν πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς ἀποκόπτει τελειωτικῶς τὸν δρόμον πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἀπειλεῖ τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας αὐτάς· ἀπειλεῖ ὅλας τὰς Μεσογειακὰς Δυνάμεις, τὴν Γαλλίαν, καθὼς καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν.

Ἐπαίζετο κἄτι περισσότερον: ἐὰν ἐθριάμβευεν ἡ Γερμανία, ἡ Εὐρώπη θὰ ὑπεδουλοῦτο καὶ ἡ ἐλευθερία θὰ κατελύετο πανταχοῦ

Ἠνοίγετο νέος αἰὼν διὰ τὸν κόσμον ὁλόκληρον.

Αἰὼν τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς γερμανικῆς ὀργανώσεως.

* * *

Τὴν 24ην Ἰουνίου 1914, εἰς τὸ Σεράγιεβον ἐδολοφονήθη ὁ Ἀρχιδοὺξ τῆς Αὐστρίας Φραγκῖσκος Φερδινάνδος καὶ ἡ σύζυγός του. Αἱ εὐθῦναι τῆς δολοφονίας παρέμειναν σκοτειναί.

Ἀμέσως, χωρὶς καμμίαν ἀνάκρισιν καὶ καμμίαν ἔρευναν, ἡ Αὐστρία ἐπέρριψεν ὅλας τὰς εὐθύνας εἰς τὴν Σερβίαν: τοῦτο ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ δολοφονία ἦτο προεσκεμμένη.

Ἀλλὰ τὸ θέμα μας δὲν εἶναι τοῦτο.

Ποία ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος πρὸ παρομοίας ρήξεως ; Ὅλη ἡ Εὐρώπη εἰς τὰ ὅπλα ἢ ἐν ἐπιφυλακῇ: Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία κατὰ τῆς Ρωσσίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας· ἡ Ἰταλία οὐδετέρα.

Ὁ κ. Βενιζέλος εὑρίσκετο εἰς τὸ Μόναχον, καθ' ὁδὸν διὰ τὰς Βρυξέλλας, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ τὸν συναντήσῃ ὁ Μέγας Βεζύρης. Ἀπὸ τὸ Μόναχον ἔγραψεν ἀμέσως πρὸς τὸν κ. Στρέϊτ ὅτι θὰ ἔπρεπε ν' ἀναμένουν καὶ νὰ παρακολουθοῦν τὰ γεγονότα· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τίθεται ζήτημα ὅπως ὑποστηρίξουν στρατιωτικῶς τὴν Σερβίαν ὑπὸ περιστάσεις τόσον διαφόρους ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἀφεώρα ἡ Συνθήκη τῆς 1ης Ἰουνίου.

Τὴν 24ην Ἰουλίου, τὴν ἐπομένην τῆς ἐπιδόσεως τοῦ αὐστριακοῦ τελεσιγράφου πρὸς τὴν Σερβίαν, ὁ ἐν Ἀθήναις Γερμανὸς πρεσβευτὴς προέβη παρὰ τῷ κ. Στρέϊτ εἰς διάβημα ἀποδεικνῦον, ἅπαξ ἔτι, ὅτι ἡ Γερμανία ἤθελε τὸν πόλεμον, διότι ἐπληροφόρησε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνη-

σιν ὅτι ἡ Γερμανία θὰ ὑπεστήριζε τὴν Αὐστρίαν, ὅτι ἀναμφιβόλως ἡ Βουλγαρία θὰ ἐπωφελεῖτο τούτου διὰ νὰ ἐπιπέσῃ καὶ αὐτὴ κατὰ τῆς Σερβίας, ὅτι ἡ Ἑλλὰς συνεπῶς ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς Σερβίας διὰ νὰ μὴ παρασυρθῇ εἰς τὴν καταστροφήν. Ὁ κ. Στρέϊτ ἐκράτησε σημείωσιν τῆς δηλώσεως ταύτης, εἶπεν ὅτι θ' ἀνεφέρετο εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Πρωθυπουργόν, παρετήρησεν ὅμως ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος ἐν περιπτώσει βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σερβίας.

Ἐν Βερολίνῳ, ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Γιάγκωβ προέβαινεν εἰς παρομοίας δηλώσεις πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος Νικ. Θεοτόκην, ὅστις ἀπήντησεν ὑπὸ τὸ αὐτό, ὡς καὶ ὁ κ. Στρέϊτ, πνεῦμα.

Ἀφ' ἑτέρου, ἡ Σερβία ἐζήτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Συνθήκης τῆς 1ης Ἰουνίου. Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐλάμβανεν ἀπόφασιν εὐθὺς ὡς ἐλάμβανε γνῶσιν ὅλων τῶν σχετικῶν στοιχείων, ἐξετάζουσα καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς συνδρομῆς της· ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σερβίας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, τότε, δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀλλοίαν στάσιν. Καὶ εἶναι προφανέστατον ὅτι ἐπὶ τούτου ὁ κ. Βενιζέλος ἦτο τελείως σύμφωνος μὲ τὸν κ. Στρέϊτ καὶ μὲ τὸν Βασιλέα.

Πράγματι, τὴν 31ην Ἰουλίου, ὁ Γουλιέλμος Β' ἀπέστειλε πρὸς τὸν γαμβρόν του τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα:

Ἀφοῦ ἐξέφραζε τὰς εὐχάς του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἀρξαμένων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαπραγματεύσεων, ἤρχετο εἰς τὴν περίπτωσιν μιᾶς ἐνδεχομένης γενικῆς συρράξεως: «Τότε, ἔλεγεν, ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη θὰ ἔχουν νὰ ἐκλέξουν. Ὑπολαμβάνω ὡς ὅλως φυσικὸν ὅτι ἡ ἀνάμνησις ἤδη τοῦ πατρός σου, πεσόντος ἀπὸ δολοφόνον χεῖρα, θὰ σὲ ἐμποδίσῃ νὰ λάβῃς μέρος ἐναντίον τοῦ προσώπου μου καὶ κατὰ τῆς Τριπλῆς, ὑπὲρ δὲ τῶν δολοφόνων Σέρβων. Και ἀπὸ ἀπόψεως δὲ ὠφελείας τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων ὡσαύτως, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ νὰ λάβῃς πλησίον μου θέσιν ἐνδείκνυται διὰ τὴν χώραν σου καὶ τὴν δυναστείαν σου... Οὐδεὶς παρηκολούθησε μὲ εὐμενέστερον ἐμοῦ βλέμμα τὴν προκοπὴν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν σου. Δὲν θὰ παρουσιασθῇ ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καλυτέρα εὐκαιρία νὰ χειραφετηθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν, τὴν ὁποίαν ἀξιοῖ ν' ἀσκῇ ἡ Ρωσσία ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου.

Ἐάν, παρὰ προσδοκίαν μου, ταχθῇς πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, τότε ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκτεθῇ εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους προσβολὰς τῆς Ἰταλίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας· αἱ δὲ προσωπικαί μας σχέσεις θὰ ἐνταφοῦν διὰ παντός. Ὡμίλησα μετὰ παρρησίας καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃς τὴν ἀπόφασίν σου ἀνυπερθέτως μὲ τὴν αὐτὴν ἀπόλυτον εἰλικρίνειαν.»

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπήντησε:

«Δὲν μᾶς ἐπέρασε ποτὲ ἀπὸ τὸν νοῦν νὰ σπεύσωμεν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ἐξ ἴσου ἀδύνατον νὰ συνταυτίσωμεν τὰς τύχας μας μὲ τοὺς ἐχθρούς των καὶ νὰ ἐπιπέσωμεν κατ' αὐτῶν, ἀφοῦ εἶναι σύμμαχοί μας.

»Μοῦ φαίνεται ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ὑπαγορεύουν ἀπόλυ-

τον οὐδετερότητα καὶ διατήρησιν τοῦ βαλκανικοῦ καθεστῶτος τοῦ δημιουργηθέντος ὑπὸ τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἂν ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἄποψιν αὐτήν, ἡ Βουλγαρία θὰ μεγεθυνθῇ διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον προσφάτως ἀπέκτησαν οἱ Σέρβοι, θὰ καταλάβῃ ὅλην μας τὴν βορείαν μεθόριον μέχρι τῆς Ἀλβανίας καὶ θ' ἀποβῇ τεράστιος κίνδυνος δι' ἡμᾶς. Δὲν ἔχω δὲ καμμίαν ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ συμβοῦν ταῦτα. Αἱ διαπιστώσεις αὗται μᾶς ἀναγκάζουν εἰς οὐδετερότητα καὶ μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ κάμωμεν τὰ πάντα ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν Ρουμανίαν, διὰ νὰ μὴ ἐπέμβῃ ἡ Βουλγαρία.

»Γνωρίζεις τὰ αἰσθήματά μου διὰ τοὺς Σλαύους καὶ τὴν ρωσσικὴν κηδεμονίαν ἐπὶ τοῦ Αἵμου. Τὰ συμμερίζεται σύμπας ὁ λαός μου, καὶ ἂν ἡ Βουλγαρία ἐπετύγχανε σημαντικὴν αὔξησιν δυνάμεως, ἡ ἰσορροπία ἐν τῇ περιοχῇ μας θὰ κατελύετο καὶ θὰ ἐγκαθιδρύετο ἀμέσως ἡ σλαυϊκὴ ὑπεροχή.»

Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη. Ὁ Αὐτοκράτωρ κατέστη πιεστικός, ἀπειλητικός. «Ν' ἀνακοινωθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας», διατάσσει, «ὅτι συνῆψα συμμαχίαν μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν, ἐπὶ τῇ προβλέψει πολέμου πρὸς τὴν Ρωσσίαν καὶ ὅτι θὰ μεταχειρισθῶ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐχθράν, ἐὰν δὲν προσχωρήσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτὴν ἀμέσως.»

Νέον τηλεγράφημα τοῦ Γουλιέλμου Β' τὴν 4ην Αὐγούστου: «Ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τοῦ Σλαυϊσμοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία πρόσκλησις εἰς στιγμὰς κρισιμωτάτας. Ὁ Βασιλεὺς βεβαίως θὰ τὴν ἀκούσῃ. Ἂν ἡ Ἑλλὰς δὲν ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας, τότε ὅλα θὰ δακοποῦν μὲ αὐτήν.»

Τοῦτο δὲν μετέβαλε καθόλου τὴν θέλησιν τοῦ Κωνσταντίνου, διεπομένην μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος: «Τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην». Ὁ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴς τῆς Γερμανίας ἠθέλησε νὰ ἐπιμείνῃ· ἐζήτησε νὰ ἀποφανθῇ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς Γερμανίας μὲ τόσην ἰταμότητα, ὥστε ὁ Βασιλεὺς ἐτερμάτισε τὴν ἀκρόασιν.

Ὁ ἀδελφός του, Πρίγκηψ Νικόλαος, ἔφθασε τότε ἐκ Ρωσσίας· εὗρε τὸν Κωνσταντῖνον ἐν νευρικότητι ἀκόμη ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως ἐναντίον τοῦ Γουλιέλμου.

«Γιὰ Γερμανὸ μὲ περνᾷ; Καὶ νομίζει πῶς εἶμαι, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, δεμένος μαζί του, γιατὶ μοῦ ἔδωσε μίαν στρατάρχικὴν ράβδον; Ἂν εἶναι ἔτσι, ἔχω ὅλην τὴν διάθεσιν νὰ τοῦ τὴν ἐπιστρέψω τὴν στρατάρχικήν του ράβδον! Δὲν σοῦ φαίνεται ἐπίσης ὅτι ἔχασε κάθε γνῶσιν γεωγραφίας; Ἂν ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ μυαλὸ τῆς Ἑλλάδος νὰ πάρῃ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας, οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως θὰ τὴν ἔκαμναν στάχτην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν. Τί πλάνη! Ὄχι: Εἴμεθα Ἕλληνες, καὶ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος πάνω ἀπ' ὅλα. Γιὰ τὴν ὥραν, ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, πρέπει νὰ μείνωμεν οὐδέτεροι. Ὅσον γιὰ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἑνώσωμεν τὴν τύχην μας μὲ τὴν Γερμανίαν, αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον καὶ πρὸς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον!» (Ἀπομνημονεύματα Πρίγκηπος Νικολάου.)

Ἔτσι ὡμίλει ὁ γαμβρὸς τοῦ Καΐζερ.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ὡμίλει τότε κατ' ἄλλον τρόπον. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐν ὁμοφωνίᾳ ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος ἐθνικὴν πολιτικήν. Μεταξὺ τόσων ἀντιμάχων συμφερόντων καὶ ἀχαλι-

νώτων παθῶν, εἰς τὸ τραχὺ ἐκεῖνο δρᾶμα, οἷον ὑπῆρξεν ὁ μέγας πόλεμος, ἡ οὐδετερότης ἦτο πολιτικὴ ἀναγκαία: —ἡ ἑλληνικὴ βαρκοῦλα μέσα εἰς τὴν κόλασιν τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον ἐξερεύγοντο τὰ τεράστια θωρηκτά, ἔπρεπε ν' ἀποφύγῃ τὰ κτυπήματα καὶ νὰ καραδοκῇ...

V'. ΤΑ ΔΑΡΔΑΝΕΛΛΙΑ

Ὑπάρχει εἰς τὰς Ἀθήνας μία κινδυνώδης δίοδος, τὰ Δαρδανέλλια: ἄγει ἀπὸ τὴν ὁδὸν Πανεπιστημίου πρὸς τὴν Πλατεῖαν Συντάγματος· περνᾷ κανεὶς ἐκεῖθεν ὑπὸ τὰ μυδραλλιοβόλα τῶν εἰρωνικῶν βλεμμάτων καὶ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχῶν σκωμμάτων.

Τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, τὰ ὁποῖα ἄγουν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν Προποντίδα, εἶναι ἀκόμη φοβερώτερα. Ἀλλὰ εἰς τὸ βάθος εἶναι ἡ Ἁγία Σοφία.

Ὁ κ. Βενιζέλος, ὅπως καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, διεκήρυξεν ἐν ἀρχῇ τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἔλεγεν ἤδη εἰς τὸν κ. Στρέϊτ ὅτι ἡ οὐδετερότης δὲν ἦτο πολιτική. Ἐβιάζετο νὰ παρέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον· ἡ πολιτική του ἔμελλε νὰ εἶναι πολιτικὴ τῆς πάσῃ θυσίᾳ ἐπεμβάσεως καὶ ἐπειδὴ ἂν ἐπενέβαινεν ἡ Ἑλλάς, πάντως ὑπὲρ τῆς Ἀντὰντ θὰ ἐπενέβαινε καὶ οὐδέποτε ὑπὲρ τῆς Γερμανίας, ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέκτησε μεγίστην δημοτικότητα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, ὄχι τόσην ὅμως εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἀργότερον.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τόσον μακροῦ καὶ τραχέως πολέμου, ἐκρίνομεν τὰ πράγματα μόνον μὲ τὸ ἑξῆς ὑποτυπῶδες κριτήριον: Ὁ κ. Βενιζέλος θέλει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἡ Ἑλλὰς παρὰ τὸ πλευρόν μας: ἄρα ἔχει δίκαιον. Ὁ Βασιλεὺς θέλει νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ σκεφθῇ ὡς Ἕλλην μόνον: ἄρα ἔχει ἄδικον, εἶναι Μπός...

Τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσον ἁπλᾶ καὶ ὁ ἱστορικὸς πρέπει νὰ διερωτηθῇ: ὁ κ. Βενιζέλος, Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ὤν, εἶχε δίκαιον θέλων νὰ ἐπέμβῃ ἀμέσως, πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὸν μέγαν πόλεμον ; Καὶ ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἄδικον θέλων νὰ σταθμίσῃ μὲ προσοχὴν καὶ ἐνδοιασμοὺς τὰ ἴδια τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα ;

Ἂς στηρίξωμεν τοὺς συλλογισμούς μας ἐπὶ τῶν γεγονότων καὶ ἐπὶ τῶν κειμένων μὲ ὅσην δυνατὴν ψυχραιμίαν: τὸ καθῆκον ἔγκειται εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ ὄχι εἰς τὸ καλῶς ἢ κακῶς νοούμενον συμφέρον.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ πολέμου δύο γερμανικὰ πολεμικά, τὸ «Γκαῖμπεν» καὶ τὸ «Μπρεσλάου», καταδιωκόμενα ὑπὸ συμμαχικῶν σκαφῶν, διῆλθον διὰ τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων. Ὁ κ. Βενιζέλος, τῇ αἰτήσει των, διέταξε νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ ἡ ἀνθράκευσις καὶ ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ φθάσουν εἰς τὰ Δαρδανέλλια καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν:—οὐδετερότης.

Τὴν 18ην Αὐγούστου, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ Βασιλέως, προσέφερεν ἤδη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἑλλάδος

ζητῶν μόνον νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν ἡ Ἑλλὰς ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς σύμμαχός των. Ἀπὸ τὸ Λονδῖνον καὶ ἀπὸ τοὺς Παρισίους τοῦ ἀπήντησαν ὅτι ἐπεθύμουν ταὐτοχρόνως τὴν ἐπέμβασιν καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας, καθὼς καὶ τῆς Ρουμανίας καὶ ἐπί τινας ἡμέρας ὑπῆρχε ζήτημα Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας: Ἑλλὰς—Βουλγαρία—Τουρκία—Ρουμανία. Ἀλλὰ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς Ἀντάντ ; Ἀνησύχησαν ἐν Πετρουπόλει. Ἐν πρώτοις, διὰ νὰ προσελκύσουν τὴν Βουλγαρίαν, θὰ ἐχρειάζετο νὰ τῆς κάμουν παραχωρήσεις ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς τὸ μέρος τῆς Θεσσαλονίκης ἢ τῆς Καβάλλας· ἐκ Παρισίων καὶ ἐκ Λονδίνου ἤρχισαν νὰ ὑποκινοῦν τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀμέσως λοιπὸν ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς εἰς ἐπικίνδυνον στενωπόν. Ὁ κ. Στρέϊτ δὲν ἠδυνήθη νὰ μείνῃ σύμφωνος μὲ τὸν κ. Βενιζέλον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ· ἐγκατέλειψε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος, ὁ Πρωθυπουργὸς κ. Βενιζέλος. Ὁ κ. Στρέϊτ ὑπεδείχθη διὰ τὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως...Ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἐξειλίχθησαν ραγδαίως πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡ νίκη τοῦ Μάρνη ἐφάνη προδικάζουσα ἤδη τὴν τύχην τοῦ πολέμου, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον συνωδεύετο αὕτη ἀπὸ τὰς πρώτας ρωσσικὰς νίκας ἐν Γαλικίᾳ καὶ οἱ Μεγάλοι Σύμμαχοι ᾐσθάνοντο πλέον ὀλιγωτέραν ἀνάγκην τῶν μικρῶν. Ὁ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ ἔγραφε μὲ κάποιαν ἀφέλειαν : «Τὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων θέατρον εἶναι ἡ Καμπανία, ἂν ἀποβοῦν αἰσίως διὰ τοὺς Συμμάχους, θὰ καταστήσουν περιττὰς τὰς δοθείσας πρὸς τὰς Βαλκανικὰς Κυβερνήσεις ὑποσχέσεις.»

Ὁ καθεὶς διὰ τὸν ἑαυτόν του, «ἱερὸς ἐγωϊσμός»· ὡμολογημένος ἢ μή, αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος τῆς πολιτικῆς.

* * *

Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, ἡ Τουρκία εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον. Τὸ «Γκαῖμπεν» καὶ τὸ «Μπρεσλάου», χωρὶς νὰ παύσουν νὰ εἶναι γερμανικά, ἀπέβησαν σκάφη τουρκικὰ καὶ ἐβομβάρδισαν τοὺς ρωσσικοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Δὲν ἔγινεν ἄλλη κήρυξις πολέμου. Ἐξεπλάγησαν ἐν τῇ Δύσει: ἔκπληξις ἐκπλήσσουσα ἀληθῶς. Ἡ συμμαχία τῆς Τουρκίας μὲ τὴν Γερμανίαν εἶναι πολιτικὸς συνδυασμὸς τόσον λογικὸς καὶ τόσον στερεός ! Διότι ὁ Φραγκῖσκος Α' καὶ ὁ Σουλεϋμὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς ἔχουν ἀποθάνη πρὸ πολλοῦ. Ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἔπαυσαν νὰ διακηρύσσουν ὡς δόγμα τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καίτοι συνεχῶς συνέβαλλον εἰς τὸν διαμελισμόν της: Ἰόνιοι Νῆσοι, Θεσσαλία, Κύπρος, Κρήτη, Μακεδονία. Καὶ ἡ Ρωσσία ! Ἡ Τουρκία δὲν ἔχει νὰ φοβῆται παρόμοιόν τι ἀπὸ τὴν Γερμανίαν· τοὐναντίον, ἡ Γερμανία ἠκολούθει πολιτικὴν ἀνορθώσεως τῆς Τουρκίας, πρὸς ἴδιον συμφέρον, ἀναμφιβόλως· ἀλλὰ συμμαχία ἰσχυρὰ εἶναι ἐκείνη ἀκριβῶς, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων. Θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς κάτι ἡ πεῖρα, καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία νὰ ἐγγράψουν εἰς τὰ βιβλία των τὸ δόγμα τοῦτο. Γερμανία καὶ Τουρκία εἶναι ἐφεξῆς στενῶς συνδεδεμέναι. Εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ Γουλιέλμου Β' : ἔχει τὴν ἰσχὺν ἀξιώματος.

Ἡ ἐπέμβασις τῆς Τουρκίας ἐξήπλωνε καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν τὴν τεραστίαν πυρκαϊὰν τοῦ πολέμου· ἔθετεν ἓν πρόβλημα φοβερὸν καθ' ἑαυτὸ τόσον, ὅσον ὅλα τὰ ἄλλα ὁμοῦ, πρόβλημα τὸ ὁποῖον προεκάλεσεν ἀπὸ αἰώνων τὴν χύσιν κυμάτων αἵματος, τὸ πρόβλημα τῆς τύχης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Ἑλλάς, ἡ κυριωτέρα ἱστορικὴ κληρονόμος τοῦ «Ἀσθενοῦς», δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ παρασυρθῇ· ἐχρειάζετο ὅλη ἡ ψυχραιμία εἰς τοὺς πολιτικούς της καὶ εἰς τὸν Βασιλέα της.

Ἐν πρώτοις, ὁ Τσάρος Νικόλαος ἀπηύθυνε πανηγυρικὴν διακήρυξιν κατὰ τῆς Τουρκίας: «Ἡ Ρωσσία, διεκήρυσσε, θὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἱστορικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον οἱ πρόγονοι ἡμῶν μᾶς ἐκληροδότησαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν ἔργον τῆς Ρωσσίας ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὸ ἱστορικὸν ἔργον καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ρουμανίας ἢ τῆς Βουλγαρίας ; Ἀκόμη καὶ μὲ τὰ ἐν τῇ Μεσογείῳ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας ;

Ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἁπλοῦν πρᾶγμα.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἔπρεπε ν' ἀπαντήσουν εἰς τὴν κήρυξιν πολέμου ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ λάβουν τὰ συνεπείᾳ ταύτης ἐπιβαλλόμενα στρατιωτικὰ μέτρα. Ταὐτοχρόνως, ἡ Αὐστρία ἀνελάμβανε νὰ «συγυρίσῃ» τὴν Σερβίαν καὶ ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάζετο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Βελιγράδιον καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου, οἱ Σύμμαχοι ὑπελόγισαν ἐν πρώτοις ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας. Αὐτὸ εἶναι αὐτονόητον: ἀρκεῖ νὰ κοιτάξῃ κανεὶς τὸν χάρτην: ἡ Βουλγαρία μόνη ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Τουρκίαν. Καὶ προσεπάθησαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Βουλγαρίας. Εὔκολον πρᾶγμα ἐφαίνετο: δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ σχισθῇ ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου: κουρελόχαρτο !

Αἴ λοιπόν, ναί ! Ἡ Ἀντὰντ ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ κάμουν τὰς ἀναγκαίας παραχωρήσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ Ἑλλάς, συγκεκριμένως, ἐκλήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν Βουλγαρίαν ἐν Μακεδονίᾳ, πρὸς τὸ μέρος τῆς Καβάλλας. Μέγας θόρυβος ἐν Ἀθήναις. Ἡ «Πατρίς», ἡ μεγάλη φιλελευθέρα ἐφημερίς, ἔγραψεν: «Ἐάν τις ἔθετεν ἀνίερον χεῖρα ἐπὶ τοῦ πολυτιμοτέρου λαφύρου μας, θὰ ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἐπὶ τοῦ πτώματος τῆς Ἑλλάδος.» Καὶ παρεβάλλετο ἡ Καβάλλα πρὸς τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην, Ἀλσατίαν ἐξαγορασθεῖσαν διὰ τοῦ ἐνδόξου αἵματος τοῦ Κιλκὶς καὶ τῆς Κρέσνας.

Ὅταν ἡ ἀποσυρθεῖσα τότε εἰς Βορδὼ Γαλλικὴ Κυβέρνησις προέβη, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, εἰς διάβημα πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος κ. Ρωμάνον, προεκάλεσε τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν τοῦ κ. Βενιζέλου, συνταχθεῖσαν προφανῶς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Πολίτου: «Δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι Κυβέρνησις ἱκανὴ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Χώραν νὰ ἐγκαταλείψῃ μόλις ἐλευθερωθέντας ἐξ ἐπαισχύντου ζυγοῦ ἀδελφοὺς καὶ ν' ἀποκηρύξῃ αὐτὴ ἑαυτήν, λησμονοῦσα τὰς θυσίας της, τὰ δίκαιά της καὶ τὰ αἰσθήματά της, διὰ νὰ δώσῃ ἀνταλλάγματα εἰς μίαν Χώραν, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐξώθησε διὰ τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς διπροσωπίας της εἰς ἀδελφοκτόνον πόλεμον, προσπαθεῖ ἤδη ν' ἀνακτήσῃ τὴν διαφυγοῦσαν λείαν, διὰ τοῦ ἐκβιασμοῦ, τῆς κακῆς πίστεως καὶ τῶν παζαρευμάτων.»

Ἦτο γνωστὸν ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε συνδέση τὴν τύχην της μὲ τὴν Γερμανίαν. Καὶ ὁ Ντὲ Μαρζερί, ὁ διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαί, εἶπεν ἐν τούτοις εἰς τὸ Βορδώ, πρὸς τὸν κ. Ρωμάνον, ὅτι «ἡ Βουλγαρία ἦτο ὁ πολιτικὸς ἄξων τῶν Βαλκανίων». Τοὐλάχιστον, ὑπῆρξεν ἡ Βουλγαρία ἐπὶ μακρόν, παρ' ὅλα τὰ συμβάντα, παρὰ τὸ προφανὲς τοῦ πράγματος, ὁ ἄξων τῆς πολιτικῆς τῆς Συνεννοήσεως εἰς τὰ Βαλκάνια.

Καὶ ἡ Ἑλλάς ; Καὶ ἡ Σερβία ;

* * *

Γιὰ τὴν ὥραν, δὲν ἐσκέπτοντο περαιτέρω. Διότι ἡ Σερβία ὁλομόναχη ἀντιμετώπισε λαμπρὰ τὴν περίστασιν. Κατήνεγκε κατὰ τῆς αὐστριακῆς ἐκστρατείας τοῦ «συγυρίσματος» συγύρισμα παραδειγματικόν, ὅσον καὶ δίκαιον, καὶ ὁ Βασιλεὺς Πέτρος ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, διὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων. Τί ὡραῖα Χριστούγεννα !

Πῶς ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐθνικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀναγκαία πολιτική, τὴν ὁποίαν ὁμοθύμως ἀπεδέχετο ὅλη ἡ Ἑλλάς, ἡ πολιτικὴ τῆς σαφηνείας καὶ τῆς ἐντιμότητος, ἡ βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἔδει νὰ διατηρηθῇ ἡ Μακεδονία ἑλληνική, δρόμος πρὸς τὸ Βυζάντιον, πῶς ἐγκατελείφθη ἀποτόμως, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1915 ;

Δὲν ὀφείλεται εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον τοῦτο.

Ἂς προσπαθήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ πρᾶγμα, ἂν ὄχι διὰ τῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχομεν ἀκόμη ὅλα εἰς χεῖράς μας, τοὐλάχιστον διὰ τῶν γνωστῶν γεγονότων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος 1914—1915, ἡ Ρωσσία ἤρχισε νὰ ὑφίσταται ἀτυχίας ἐπὶ τοῦ αὐστρογερμανικοῦ μετώπου. Ἀπαρχὴ τῶν δοκιμασιῶν της, διότι τὸ ἔτος 1915 ἔμελλε νὰ εἶναι τρομερὸν δι' αὐτήν.

Καλὴ πολιτικὴ ἦτο νὰ ἐπωφεληθῇ κανεὶς τῶν στενοχωριῶν της.

Ἔμαθον τότε ἐν Πετρουπόλει ὅτι ἀνεπτύσσετο δραστηρία ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων μεταξὺ Ἑλλάδος, Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας, διὰ τὸν προσεχῆ διακανονισμὸν τοῦ ζητήματος τῶν Στενῶν (τῶν Δαρδανελλίων) : ἡ Βουλγαρία θὰ ἐλάμβανε τὴν Θράκην μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδος· ἡ Ἑλλὰς τὰς δεσποζούσας τῆς εἰσόδου τῶν Στενῶν νήσους καὶ θὰ ὠργάνου, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς Ρουμανίας, τὴν ἐλευθερίαν τῶν Στενῶν, ὅπως περίπου τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὸν Δούναβιν. Εἷς διπλωμάτης, ὑψηλὴν κατέχων θέσιν, ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου: «...δὲν θὰ ἐξεπληττόμην, ἂν ἐμάνθανον ὅτι ἕνας συνδυασμὸς αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐπενοήθη ἀπὸ τὴν τολμηρὰν διάνοιαν τοῦ κ. Βενιζέλου.» Σημειοῦμεν, ἐν παρόδῳ, ὅτι ἕνας συνδυασμὸς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, θὰ ἔφερε τοὺς Βουλγάρους πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁ Κ. Σαζόνωφ, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας, ἐζήτησεν ἐξηγήσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Ὁ κ. Βενιζέλος τὰ ἠρνήθη ὅλα καὶ ἐδήλωσεν ἐπισήμως πρὸς τὴν Πετρούπολιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνώριζε τὰ μείζονα συμφέροντα τῆς Ρωσσίας εἰς τὸ ζήτημα τῶν Στενῶν καὶ οὐδόλως θ' ἀντετίθετο εἰς τὴν λύσιν, τὴν ὁποίαν θὰ υἱοθέτει ἐν προκειμένῳ ἡ Ρωσσία.

Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ σοβαρότης μιᾶς παρομοίας δηλώσεως: ἀπαρνεῖται τοὺς μυχιαιτάτους πόθους τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔπρεπε ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡ ὁποία προπαρεσκεύαζεν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐνόμισαν προσέτι οἱ Σύμμαχοι, ὅτι ἡ Βουλγαρία μόνη ἠδύνατο νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ ἐπέμβασίς της ἦτο, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, ἐπιθυμητή· ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδει νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ κάποιαν ἱκανοποίησιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀναμφιβόλως θὰ ἐπενέβαινε καὶ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν Συμμάχων καὶ ὅτι αἱ συνέπειαι τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης θὰ ἦσαν προφανῶς εὐνοϊκώταται· ἡ Τουρκία θὰ ἐτίθετο ἐκποδὼν ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν μεγάλων συμμάχων των, ὁ πόλεμος θὰ ἐτερματίζετο ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, κατόπιν θὰ ἐσώζετο ὁριστικῶς ἡ Σερβία, θ' ἀποκαθίσταντο αἱ συγκοινωνίαι μετὰ τῆς Ρωσσίας κλπ. κλπ. Πρέπει ν' ἀφήνῃ κανεὶς τὴν φαντασίαν νὰ τρέχῃ...

* * *

Τὴν 23ην Ιανουαρίου 1915, ὁ σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ προέβαινεν, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, εἰς μίαν ἀνακοίνωσιν πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον:—Οἱ Σύμμαχοι ηὔχοντο ζωηρῶς τὴν ἐπέμβασιν τῆς Βουλγαρίας· πρὸς τοῦτο ἐζήτουν ὅπως ἡ Ἑλλὰς προβῇ πρὸς αὐτὴν εἰς μερικὰς ἐδαφικὰς παραχωρήσεις ἐν Μακεδονίᾳ, πρὸς τὸ μέρος τῆς Καβάλλας. Εἰς ἀνταμοιβήν, οἱ Σύμμαχοι θὰ ἠγγυῶντο εἰς τὴν Ἑλλάδα σημαντικὰς ἐδαφικὰς παραχωρήσεις, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς τὸ μέρος τῆς Σμύρνης.

Ὁ κ. Βενιζέλος ηὐχαρίστησε θερμῶς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἐφοβήθη μήπως δὲν αἰσθανθῇ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸν ἀποκοιμίσῃ μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ γοητευτικοῦ ὁράματος, τὸ ὁποῖον ἐξετύλιξε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἡ Ἀγγλία. Ἤλπιζεν ἀναμφιβόλως οὕτω νὰ δόσῃ κάποιαν ὑπόστασιν εἰς τὸ ὅραμα αὐτό. Ἀπηύθυνε λοιπὸν πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον δύο ὑπομνήματα, ἐπιμελῶς συντεταγμένα, εἰς τὰ ὁποῖα διατυποῦται ὅ,τι δύναται ν' ἀποκληθῇ «τὸ μέγα σχέδιον τοῦ κ. Βενιζέλου».

Τὸ μέγα σχέδιον τῆς Ἰωνίας, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀνήκει καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ φέρῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅλην τὴν εὐθύνην.

Διὰ τοῦ πρώτου του λοιπὸν ὑπομνήματος, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν, δὲν διστάζει νὰ συμβουλεύσῃ τὴν θυσίαν τῆς Καβάλλας, ἵνα σωθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Τουρκίας καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἵδρυσις μιᾶς Ἑλλάδος πραγματικῶς μεγάλης, περιλαμβανούσης σχεδὸν ὅλας τὰς χώρας, εἰς ἃς ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξήσκησε τὴν ἐπίδρασίν του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς ἱστορίας του διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ κ. Βενιζέλος πόρρω ἀπέχων τοῦ προσφάτου ἐν τούτοις δόγματος τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Οὐ μόνον θὰ ἔχωμεν μίαν Ἑλλάδα πραγματικῶς μεγάλην, ἀλλὰ δύο Ἑλλάδας μὲ δύο σπονδυλικὰς στήλας, τὴν μίαν ἐν Εὐρώπῃ, τὴν ἄλλην ἐν Ἀσίᾳ, μὲ κίνδυνον νὰ τῆς θραύσουν τὴν ὀσφὺν οἱ Τοῦρκοι ἐν Ἰωνίᾳ καὶ οἱ Βούλγαροι ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἢ τοὐλάχιστον ἡ Καβάλλα, βουλγαρική. Μετὰ τὸ Κιλκίς !

Εὐκόλως θὰ ἐπετυγχάνετο παρὰ τῆς Βουλγαρίας, ἔλεγεν ὁ κ. Βενιζέ-

λος, ν' ἀγοράσῃ αὐτὴ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καβάλλας τὰς περιουσίας τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἤθελον νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὐδὲν δυσκολώτερον τούτου: καὶ αὐτὸ ὀνομάζει ὁ κ. Βενιζέλος «ἐνθολογικὴν διαρρύθμισιν»· διότι ἐφαρμόζει μετὰ μεγίστης εὐκολίας τὴν ἀρχὴν τῆς μεταφυτεύσεως τῶν πληθυσμῶν, ὡσὰν νὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ πάρῃ μαζί του τὴν τέφραν τῶν νεκρῶν του εἰς τὰς σόλας τῶν ὑποδημάτων του. Θὰ ἐφαρμόσῃ τὸ βδελυρὸν τοῦτο σύστημα εἰς μεγίστην κλίμακα.

Ὅστις παρατηρήσῃ τὸν ἐθνολογικὸν χάρτην τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὸ καὶ μετὰ τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἀφηγούμεθα, θὰ φρίξῃ πρὸ τοῦ θεάματος.

Ἀλλ' ἂς μὴ προτρέχωμεν τῶν γεγονότων.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐπείσθη ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἐπιχειρηματολογίας. Εὐνόητον: «Μία λαμπρὰ φαντασίωσις, χωρὶς πρακτικὴν ἀξίαν», ἔλεγε πρὸς τὸν ἀδελφόν του Πρίγκηπα Νικόλαον.

Εἰς τὸ δεύτερόν του ὑπόμνημα, ὁ κ. Βενιζέλος ἐνδιατρίβει εἰς τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἔδει ν' ἀναμένωνται ἐκ τῶν προτάσεών του: αἱ προτάσεις του παρεῖχον τὸ μέσον νὰ πραγματωθῇ μία Παμβαλκανικὴ συνεργασία, δηλαδὴ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν συνεργασίαν, μὲ τὴν συνδρομὴν καὶ τῶν Μεγάλων Συμμάχων, ὁ πόλεμος θὰ ἐκρίνετο ταχέως. Τότε δὲ ἀναμφιβόλως οἱ πόθοι τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐτύγχανον εὐρυτάτων ἱκανοποιήσεων.

Ὁ Βασιλεὺς ἐδίσταζεν ἀκόμη. Ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς ἐξήταζε βαθύτερον τὰ πράγματα· προέλεγε τοὺς σοβαρωτάτους κινδύνους, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν ἡ Ἑλλάς, περιερχομένη εἰς ἄμεσον πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν: «Ἡ πολιτική μας ἀπέναντι τῆς Τουρκίας δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ πολιτικὴ εἰρηνική. Μόνον οὕτω δύνανται νὰ εὐημερήσουν οἰκονομικῶς οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες. Πρέπει νὰ διατηρήσωμεν τὴν φιλικὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικήν μας χάριν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν». Εἰς τὸ θέαμα τῶν καταστροφῶν ποῦ ἐπηκολούθησαν, ἐκτιμᾷ κανεὶς τὴν φρόνησιν τῆς πολιτικῆς αὐτῆς.

Ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς προσέθετεν, ὡς Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου:

—Ἐὰν ἀποφασίσῃ ἡ Ἑλλὰς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον, τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ μὲ ἰσχυρὰν συνδρομὴν συμμαχικῶν στρατευμάτων, διότι ἡ Τουρκία εἶναι μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμις· καὶ οἱ Σύμμαχοι ἦσαν ἤδη πολὺ ἀπησχολημένοι ἀλλαχοῦ. Τοὐλάχιστον ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις ρητὴν ὑπόσχεσιν ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ διεμελίζετο ἡ Τουρκία. Ἐὰν ὄχι, ἀπειλοῦνται δεινόταται καταστροφαί.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐξέτασιν τῶν προτάσεων τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ προσχώρησις τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας καὶ ἡ εἴσοδός των εἰς τὸν πόλεμον, καθὼς καὶ τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Ἡ Βουλγαρία ἐζήτει τὴν Μακεδονίαν, ἀξιοῦσα νὰ τὴν καταλάβῃ ἀμέσως, πρὶν κἂν ἡ Ἑλλὰς ἐπιτύχῃ τὸ παραμικρὸν ἀντάλλαγμα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἡ Ρουμανία δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἔχουσα πολλὰ παράπονα κατὰ τῆς Ρωσσίας.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἠναγκάσθη καὶ ὁ ἴδιος νὰ δηλώσῃ ὅτι θὰ ἦτο τρέλλα νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον ἡ Ἑλλάς, χωρὶς ἐγγύησιν κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Καὶ δὲν ἔγινε πλέον λόγος διὰ τὰ δύο ὑπομνήματα, πρὸς στιγμὴν τοὐλάχιστον.

* * *

Ἐσκέφθησαν τότε ἐν Πετρουπόλει, ὅπως ἴσως καὶ ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Παρισίοις ἐπίσης, ὅτι τὰ «παζαρεύματα» μὲ τὰ μικρὰ Βαλκανικὰ Κράτη δὲν εἶχον νόημα, ὅτι ἡ Ἀντὰντ ἔχανεν ἐκ τοῦ κύρους της καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας της καὶ ὅτι ἦτο ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ ἐπιχειρήσουν ἄνευ αὐτῶν ἐπειγόντως κάτι ἐναντίον τῆς Τουρκίας· ὅταν πλέον δὲν προσεκαλοῦντο τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, θὰ ἔσπευδον μόνα των νὰ συντρέξουν εἰς τὴν νίκην.

Αὐτὴ ἦτο ἡ ὑπόθεσις τῶν Δαρδανελλίων: στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις μεγάλης συλλήψεως, ἡ ὁποία ἔμελλεν —οὕτως ἐφρόνουν— νὰ μεταβάλῃ ὅλην τὴν ἀνατολικὴν σκηνοθεσίαν.

Ὁ ἀγγλικὸς καὶ γαλλικὸς στόλος τῆς Μεσογείου, συνεκεντρώθησαν πρὸ τῶν Δαρδανελλίων· φοβερὰ Ἀρμάδα, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη ἱκανὴ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν.

Τὴν 25ην Φεβρουαρίου, μία πρώτη κεραυνοβόλος ἐπίθεσις ἐξεβίασε τὴν εἴσοδον συντρίψασα τὰ ὀχυρά, τὰ ὁποῖα τὴν ὑπερήσπιζον· δὲν ἐχρειάζετο πλέον παρὰ νὰ σπρώξουν διὰ νὰ καταρριφθῇ ἡ θύρα...

Ἀνέμενον ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καταπληκτικὰς συνεπείας καὶ πρῶτον μίαν ἀπήχησιν, ἡ ὁποία θὰ συνεκλόνιζεν ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἡ δὲ Ἀνατολὴ ἔχει ἐξαιρετικὴν ἠχητικὴν δύναμιν...

Δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλὰς ξένη. Ἔπρεπε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν Συμμάχων, φορέων τοῦ Σταυροῦ. Ἡ δημοσία γνώμη ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἐξήφθη ἐξ ἐνθουσιασμοῦ... Θὰ ἤκουον ἐπὶ τέλους νὰ σημαίνουν «αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα τῆς Ἁγίας Σοφίας»...

Τὴν 18)3 Μαρτίου, ὁ Βασιλεὺς συνεκάλεσε Συμβούλιον τοῦ Στέμματος· ἐκάλεσε πάντας τοὺς χρηματίσαντας πρωθυπουργούς: Στ. Δραγούμην, Κυρ. Μαυρομιχάλην, Δ. Ράλλην, Γ. Θεοτόκην καὶ Ἀλ. Ζαΐμην. Ὁ κ. Βενιζέλος προέτεινε νὰ θέσῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Συμμάχων δύο μεραρχίας, ἤτοι 35.000 ἀνδρῶν, καὶ ὅλον τὸν ἑλληνικὸν στόλον.

Εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων κερδισμένην τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀρχηγὸς τοῦ γερμανοφίλου —ἂς εἴπωμεν ἁπλῶς τοῦ οὐδετεροφίλου— κόμματος, ἀνέκραξε:

«Μάλιστα, πρέπει νὰ πᾶμε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν Συμμάχων· πρέπει νὰ μετάσχωμεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου τούτου προβλήματος. Ἄλλως τε, δὲν πρόκειται νὰ ἐνδηλωθῶμεν κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας· πρόκειται μόνον περὶ τῆς Τουρκίας. Εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ ἐνδόξου πολέμου 1912—13. Μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην, τὰ Γιάννινα, τὴν Καβάλλαν... ἡ Κωνσταντινούπολις! Θὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὴν Βουλγαρίαν, θὰ διεξαγάγωμεν συνομιλίας μὲ τὴν Κυβέρνησιν Ραδοσλαύωφ, διότι πρέπει καὶ ἡ Βουλγαρία νὰ μετάσχῃ τῆς Σταυροφορίας αὐτῆς. Πρέπει ἐπίσης νὰ προσκληθῇ καὶ ἡ Ἰταλία ν' ἀντιπροσωπευθῇ, ἔστω καὶ δι' ἑνὸς σκάφους...»

Ὁ Δ. Ράλλης, ἕτερος ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, εἶπεν ἐπίσης:

«Μεγαλειότατε, εἶμαι πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ κ. Βενιζέλου· ἀλλ' ἐπιτρέψατέ μου νὰ τὸν συγχαρῶ ἐπὶ παρουσίᾳ Σας, διὰ τὸ ἐκτεθὲν σχέδιον συνεργασίας μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς 'Αντὰντ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τολμήσατε, Μεγαλειότατε, νὰ ἐγκρίνετε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ τούτου σχεδίου.» Καὶ κατόπιν, ἐγερθείς, μετέβη νὰ σφίξῃ τὴν χεῖρα τοῦ κ. Βενιζέλου.

'Ο Βασιλεύς, εἰς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεώς του, μετεῖχεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τῆς μυστικιστικῆς αὐτῆς ἐξάψεως· παρηκολούθει τὸ ὄνειρον τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: ἔφιππος παρὰ τοὺς Συμμάχους στρατηγούς, ὁμοίους μὲ τοὺς τέσσαρας ἀρχηγοὺς τῆς πρώτης Σταυροφορίας εἰς τὸν πίνακα τοῦ Ντελακρουά· τὸ ὄνομά του ἦτο ἐκφραστικόν: ἐσήμαινε διὰ τοὺς Ἕλληνας τὸν στρατηγόν, ὅστις θὰ ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν.

Καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ὑπάρξουν ἀντιρρήσεις τινές, ὁ Κωνσταντῖνος θὰ ὠχυροῦτο ἐντὸς τοῦ ρόλου του ὡς συνταγματικοῦ Βασιλέως, ἀφήνοντος τὴν ὑπεύθυνον Κυβέρνησιν, καλυπτομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Στέμματος, καὶ ὁμοθύμου τῆς δημοσίας γνώμης, νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔκρινεν ὀρθὸν καὶ ἅ,τι δήποτε ἂν συνέβαινε, νὰ νίψῃ τὰς χεῖρας... 'Αλλὰ δὲν ἦτο αὐτῆς τῆς ἰδιοσυγκρασίας· εἶχεν ἄλλην ἰδέαν περὶ τοῦ βασιλικοῦ του ἐπαγγέλματος καὶ τῶν καθηκόντων του ἀπέναντι τῆς 'Ελλάδος.

'Ακούσας τὰς γνώμας τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ὁ Βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ συμβουλευθῇ καὶ τὸ Γενικὸν 'Επιτελεῖον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου καὶ νὰ συγκαλέσῃ πάλιν τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος τὴν μεθεπομένην.

Τὸ 'Επιτελεῖον ἔδωκε την γνώμην του· εἶχε τὸ δικαίωμα, ἢ μᾶλλον τὸ καθῆκον νὰ πράξῃ τοῦτο.

Παρετήρησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι κανεὶς βέβαιος διὰ τὰς διαθέσεις τῆς Βουλγαρίας· ἐὰν ἡ 'Ελλὰς μεταφέρῃ 35.000 ἀνδρῶν εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ ἐπωφελεῖτο τοῦ γεγονότος αὐτοῦ διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Καβάλλαν ἢ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ νὰ ζητήσῃ ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ἄδειαν ; Ἄλλως τε, φόβος ὑπάρχει ὅτι οἱ Σύμμαχοι δὲν ἔχουν ἀποβατικὰ στρατεύματα (μόλις 15 ἢ 20.000 ἀνδρῶν) καὶ θὰ ἐζήτουν κατόπιν ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα νέας μεραρχίας. Ἡ 'Ελλὰς τότε θὰ εὑρίσκετο ὁλόκληρος περιπεπλεγμένη εἰς τὸν τροχὸν καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν συνόρων της.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Δαρδανελλίων, ὅπως παρουσιάζεται, ἡ κατηγορηματικὴ γνώμη τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Επιτελείου εἶναι ὅτι κακῶς εἶναι παρασκευασμένη καὶ κινδυνεύει πολὺ ν' ἀποτύχῃ. 'Υποτιθεμένου ὅτι ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐκβιάζει τὴν εἴσοδον, ὅπερ εἶναι δυνατόν, ἀλλ' ὄχι βέβαιον, θὰ εὑρεθῇ μετέωρος ἐν τῇ Προποντίδι καὶ εἰς κρισιμωτάτην θέσιν. Δὲν θὰ καταλάβουν μίαν πόλιν ὡς ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ ὀλίγους λόχους ἀποβατικοῦ στρατοῦ. 'Απὸ τῆς ἐπιθέσεως τῆς 22/25 Φεβρουαρίου ἡ ἐντύπωσις τοῦ αἰφνιδιασμοῦ παρῆλθεν· ἦτο εὔκολον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἡγέτας των νὰ συγκεντρώσουν 150 ἢ 200.000 ἀνδρῶν πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἀκτῆς τῆς Προποντίδος καὶ πᾶσα ἀπόπειρα ἀποβάσεως θ' ἀπεκρούετο. Ἡ κατηγορηματικὴ γνώμη τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Επιτελείου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ ἐμελέτησε πολὺ ὅλα τὰ ἐνδεχόμενα μιᾶς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν

Δαρδανελλίων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι ὅτι παρομοία ἐπίθεσις πρέπει νὰ συνδυασθῇ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὅτι τὰ σκάφη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκβιάσουν τὰ Στενά, πρέπει νὰ ὑποστηρίζωνται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν, τῆς τε Εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς, ὑπὸ στρατευμάτων ἱκανῶν νὰ ἐπικρατήσουν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς στρατός, μὲ χιλιάδας τινὰς συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἴσως ἐπήρκει πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ἐνῷ οὗτος θὰ εἶναι ἀπησχολημένος, τί θὰ κάμνῃ ὁ βουλγαρικὸς στρατός; Μήπως ἡ Βουλγαρία ἔχῃ κλείσῃ συμφωνίαν μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Γερμανίαν; Τότε;

Ἡ ἱστορία εἶναι θησαυρὸς πείρας. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1797, ἡ Τουρκία συνεμάχησε μὲ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἡ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ τὴν τιμωρήσῃ, ἐσκέφθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ταχυδακτυλουργικῶς· ἤθελεν ὡσαύτως νὰ προλάβῃ ἐν τούτῳ τὴν σύμμαχόν της Ρωσσίαν. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ντούκβωρτ, ἐξεβίασε τὰ Δαρδανέλλια· αὐτὸ ὑπῆρξεν εὔκολον· ἐδέχθη κατὰ τὴν διάβασιν μόνον ὀλίγους λίθους, δηλαδὴ μερικὰς λιθίνας βόμβας. Ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐνέσπειρε τὸν πανικόν. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας εἶδε τὰ τείχη τῆς πόλεως γεμᾶτα τηλεβόλα μὲ πυραμίδας βομβῶν. Ἦτο ἔργον τοῦ στρατηγοῦ Σεβαστιάνι, πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας, καὶ τοῦ Σουλτὰν Σελήμ. «Ξύπνα, Σελήμ», τοῦ εἶχε γράψῃ ὁ Ναπολέων. Δὲν ἔμενε πλέον εἰς τὰ ἀγγλικὰ σκάφη παρὰ νὰ σηκώσουν τὰς ἀγκύρας καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον, χαιρετιζόμενα κατὰ τὴν διάβασίν των ἀπὸ τὰ φρούρια τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νέων κανονιοβολισμῶν, οἱ ὁποῖοι τοῖς ἐπροξένησαν μερικὰς ζημίας καὶ τὰ ἔφερον εἰς ἀμηχανίαν.

Ἀλλὰ ἡ πεῖρα τῆς ἱστορίας δὲν χρησιμεύει εἰς τίποτε. Ἡ ἱστορία εἶναι μία Κασσάνδρα.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ δεύτερον Συμβούλιον τοῦ Στέμματος ἤρχισε τὴν 20)5 Μαρτίου εἰς ἀτμόσφαιραν περισσοτέρας νηφαλιότητος. Ὁ κ. Βενιζέλος, ἀντὶ τῶν δύο μεραρχιῶν, τῶν ὁποίων προέτεινε τὴν ἀποστολὴν εἰς Δαρδανέλλια, ἐζήτει ἤδη μίαν μόνον μεραρχίαν: ἀπόδειξις ὅτι ἐπηρεάσθη ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου· ἀλλὰ τὰ μειονεκτήματα ἦσαν σχεδὸν τὰ ἴδια καὶ μὲ τὴν μίαν μεραρχίαν, ὅπως καὶ μὲ τὰς δύο.

Καὶ ἄλλαι δὲ ἀντιρρήσεις, ἐκτὸς τῶν στρατιωτικῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τόσον σοβαραί, ἠγείροντο ἤδη εἰς τὸ πνεῦμα τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου. Ἡ γοητεία εἶχε παρέλθῃ. Ἡ προβλεπομένη στάσις τῆς Βουλγαρίας ἔμενεν ὕποπτος: τὴν ᾐσθάνοντο ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν ὀρέων της, ὑπεράνω τῆς Καβάλλας, ὑπεράνω τῆς Θεσσαλονίκης, καραδοκοῦσαν τὴν ἐλαχίστην ἀφροσύνην τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὴν καλυτέραν ἐκδοχήν, ἐάν, ὡς ἤλπιζεν ὁ κ. Βενιζέλος, ἡ Βουλγαρία ἐπενέβαινεν ἐπίσης παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἐὰν τὰ στρατεύματά της εἰσήρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ποία θέσις θὰ τοῖς ἐδίδετο; Ἄλλοτε ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐζωγραφίσθη μὲ ἁλουργίδα Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος. Διὰ τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρία θὰ εἰργάζετο λοιπὸν ἡ Ἑλλάς;

Ποῖος λοιπὸν μεταξὺ τῶν Συμμάχων ἐσκέπτετο νὰ δόσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος, θεωρῶν τὸν Κωνσταντῖνον τῆς Ἑλ-

λάδος ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, θανόντος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Πόλεως, ὅταν αὕτη ἔπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων τὴν 29 Μαΐου 1453 ; Παλαιὰ ἱστορία !

Δὲν ἠδύναντο ν' ἀγνοοῦν, δὲν ἠγνόουν τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρωσσίας ἐπὶ τῆς Κωνσταινουπόλεως. Ἐχρονολογοῦντο αὗται ἀπὸ δύο αἰώνων, ἀπὸ τῆς διαθήκης τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Αὗται δὲ ἦσαν ὁ λόγος, τὸ βαθύτερον αἴτιον τῆς εἰσόδου της εἰς τὸν μέγαν πόλεμον.

Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἑλληνικῆς παρεμβάσεως, τὰς ἀνενέωσεν ὑπὸ τύπον εἰδοποιήσεως πρὸς τοὺς Συμμάχους της.

Ὁ κ. Σαζόνωφ ἐδήλωσε χωρὶς περιστροφάς: «Διὰ λόγους πολιτικοὺς καὶ θρησκευτικούς, ἡ ἐμφάνισις τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἐν Κωνσταντινουπόλει θὰ προεκάλει ἐν Ρωσσίᾳ ζωηρὰν ἐντύπωσιν ἀνησυχίας καὶ ἀγανακτήσεως.» Ἢ ἀκόμη: «Ἡ ἐμφάνισις τῆς ἑλληνικῆς σημαίας εἰς τὸν Βόσπορον θὰ ἐπλήγωνε βαθύτατα τὴν ρωσσικὴν συνείδησιν... Καὶ ἔπειτα οἱ Βούλγαροι θὰ ἐλάμβανον τοῦτο ὡς πρόσχημα διὰ νὰ καταλάβουν τὴν Ραιδεστόν. Οἱ Ρουμᾶνοι θὰ ἤθελον ἐπίσης ν' ἀναμιχθοῦν... Ἡ Ἰταλία θὰ προσέφερε τὴν συνδρομήν της... Αὐτὸς ὁ Πάπας ζητεῖ ἤδη τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διότι ἡ τελευταία τελεσθεῖσα ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίᾳ τὴν 29 Μαΐου 1453 ἦτο λειτουργία καθολική... Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις λοιπὸν ἀποδίδει μεγίστην ἀξίαν εἰς τὸ νὰ μὴ παρέμβῃ κανεὶς ἄλλος εἰς τὴν ἐγκάρδιον καὶ ἔμπιστον τριάδα τῶν Συμμάχων Δυνάμεων. Ἡμεῖς οἱ τρεῖς εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ συνεννοηθῶμεν ἐπὶ οἱουδήποτε ἀντικειμένου. Τί θὰ ἐγίνετο ὅμως, ἂν παρεισέφρυον καὶ ξένοι μεταξὺ ἡμῶν ;»

Αὐτὸ ἦτο καθαρὰ ἀποκήρυξις τῶν προτάσεων τοῦ σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον. Ἴσως ἡ Ρωσσία εἶχε μαντεύσῃ τὸ μυστικὸν σχέδιον ὅπως ἐξωθηθῇ ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ρωσσία θὰ ἠγωνίζετο κατὰ τῆς σφοδρᾶς πιέσεως τῶν αὐστρογερμανικῶν στρατιῶν.

Ἠθέλησε νὰ ἐλαφρώσῃ τὴν καρδίαν της ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν αὐτήν. Ἐπίεσε τὰς Κυβερνήσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων ν' ἀναγνωρίσουν, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ ἐπρόκειτο ἴσως νὰ ἐκβιάσουν τὰ Στενά, τὰ ἱστορικὰ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα τῆς Ρωσσίας. Ἐπέμεινε μὲ κάποιαν δόσιν ἀπειλῆς: νὰ ὑπογράψῃ ἡ Ρωσσία χωριστὴν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν, ἀπὸ τοῦ 1915 ἤδη ; Αὐτὸ θὰ ἦτο ὁ καρπὸς τοῦ τολμηροῦ σχεδίου τοῦ κ. Βενιζέλου. Τὴν 4ην Μαρτίου ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία ὑπέγραψαν σύμβασιν παραχωροῦσαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς γενικῆς εἰρήνης, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ Στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων καὶ εὐρείας ἐδαφικὰς ζώνας ἀμφοτέρωθεν.

Τί διάβολο λοιπὸν θὰ ἐπήγαινε νὰ κάμῃ ἡ Ἑλλάς ; Νὰ πάρῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ τὴν δόσῃ πάλιν εἰς τοὺς Ρώσσους ! Ὁ κ. Ντεμίντωφ, πρέσβυς τῆς Ρωσσίας ἐν Ἀθήναις, τὸ ἐδήλωσε τραχέως πρὸς τὸν κ. Πολίτην: «Προτιμῶμεν νὰ μὴν ἔλθετε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· θὰ ἦτο ὀδυνηρὸν διὰ σᾶς καὶ δυσάρεστον δι' ὅλους νὰ σᾶς διώξωμεν κατόπιν.»

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος δὲν ἔμαθε τὴν μυστικὴν σύμβασιν τὴν ὑπογραφεῖσαν μεταξὺ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ· ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Βενιζέλου δὲν κατέστησεν εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος γνωστὰς

ὅλας τὰς σχετικὰς πληροφορίας, οὔτε τοὺς λόγους τοῦ κ. Ντεμίντωφ. Ἀλλ' ἐγνώριζε καλῶς, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν Σλαΐων ἀντετίθεντο ἀμεσώτατα πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος.

Ἦτο τῆς γνώμης ὅτι προτιμότερον ἦτο νὰ περιμένῃ ἡ Ἑλλὰς καὶ νὰ παραμείνῃ ἐπί τινα ἀκόμη χρόνον ἐν τῇ οὐδετερότητι. Ὁ κ. Βενιζέλος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, καίτοι ὁ Βασιλεὺς οὐδόλως τοῦ ἐζήτησε τοιοῦτό τι. Ἔκαμε καλά· ὀλίγον ἔλειψε νὰ παρασύρῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς φοβερὰν περιπέτειαν... Ἀλλὰ θὰ ἐπανέλθῃ !...

Πρὶν ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του, κατόπιν τοῦ δευτέρου Συμβουλίου τοῦ Στέμματος, ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέστειλε τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ Πρεσβείας:

«Ἐν τῇ φυσικῇ ἐξελίξει τῶν σχέσεων ἀλληλεγγύης μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἔκρινεν ὅτι αἱ ἀναληφθεῖσαι εἰς τὰ Δαρδανέλλια ἐπιχειρήσεις τῇ παρεῖχον εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν νὰ διερμηνεύσῃ ἐμπράκτως τὰ αἰσθήματα, ὑφ' ὧν διαπνέεται ὑπὲρ τῶν Συμμάχων· διότι, χωρὶς νὰ ἔχωμεν βλέψεις ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Στενῶν, ἔχομεν ἐκεῖ τόσα συμφέροντα, ὑλικὰ καὶ ἠθικά, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ μὴ ἐνδιαφερώμεθα διὰ τὴν ρύθμισίν των... Ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος ἵνα συνεργασθῇ μετὰ τῶν Συμμάχων Δυνάμεων, διὰ τοῦ στόλου καὶ μιᾶς μεραρχίας, παραμένοντος ἀνεπάφου τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν βουλγαρικὴν μεθόριον. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεβλήθη ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Βασιλέως ὅστις, τῇ ὑποδείξει τῆς Κυβερνήσεως, συνεκάλεσε τοὺς πρώην πρωθυπουργοὺς εἰς Συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Ἐγένοντο δύο συνεδριάσεις... Καίτοι ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς δὲν προσεχώρησεν εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀνακοινῶ πρὸς ὑμᾶς ὅ,τι προηγήθη, ὑπὸ τύπον πληροφορίας, καὶ ἵνα τὸ ἀνακοινώσητε ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.»

Μετέβη τότε παρὰ τῷ Βασιλεῖ. Κατόπιν συνεκάλεσε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, μετέβη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ προέβη εἰς τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν: «Τοῦ Βασιλέως μὴ ἐγκρίναντος τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποβάλωμεν τὴν παραίτησίν μας.» (21)6 Μαρτίου).

Ἤθελε ν' ἀποδειχθῇ εἰς τοὺς Συμμάχους, ὅτι εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ ἐπέμβῃ ἀμέσως εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀντετέθη ὁ Βασιλεύς. Ἔφευγεν, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ὑπολογίζουν ἐπ' αὐτοῦ.

Δὲν θὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν χειρονομίαν αὐτήν· ἁπλῶς τὴν σημειοῦμεν· τὴν σημειοῦμεν μόνον διὰ νὰ δείξωμεν τὰς σκοτίας ὁδούς, εἰς τὰς ὁποίας περιέπιπτεν ὁ κ. Βενιζέλος.

Ἡ ὑπόθεσις λοιπὸν τῶν Δαρδανελλίων ἐσυνεχίσθη καὶ ἄνευ τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν 5)18 Μαρτίου τὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ σκάφη ἀπεπειράθησαν νὰ ἐκβιάσουν τὴν δίοδον. Καταστροφή. Περιέπεσον εἰς θάλασσαν πλήρη ἐπιπλεουσῶν ναρκῶν, τὰς ὁποίας ἔφερε πρὸς αὐτὰ τὸ κῦμα. Τὸ «Μπουβὲ» κατεβυθίσθη, ἐν διαστήματι μικροτέρῳ τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας· ὁ «Γαλάτης» ἐβλάβη σοβαρώτατα. Ἐκ τῶν ἀγγλικῶν ὁ «Ἀκαταμάχητος», ὁ «Ὠκεανὸς» ἐβυθίσθησαν, ἡ «Ἀλβιὼν» ἐκτὸς μάχης. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς

δὲ τοῦ στρατάρχου Λίμαν Φὸν Σάνδερς, οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων.

Καταστροφή, ἡ ὁποία ἔσχε καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν τεραστίαν ἀπήχησιν.

Ἠννόησαν τότε ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἐπιτελεῖον εἶχε δίκαιον ἐπιμένον ὅτι ἡ ἐπίθεσις τοῦ στόλου ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίζετο ὑπὸ συνδυασμένης ἐπιθέσεως ἀπὸ ξηρᾶς ἀμφοτέρωθεν. Μετέφερον ὀλίγα γαλλικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀμάντ, καὶ ἀγγλικὰ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τζὼν Ἄμιλτων. Ἀλλ' ἦτο πλέον πολὺ ἀργά· ἐχρειάζετο πλέον σημαντικὸς ἀριθμὸς στρατευμάτων, τόσων τοὐλάχιστον, ὅσος καὶ ὁ στρατὸς τοῦ ἀντιπάλου. Τὴν 12)25 Ἀπριλίου, ἔρριψαν μερικὰς χιλιάδας ἀνδρῶν εἰς τὸ ἄκρον τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, εἰς τὸ Σεντὶλ Μπάχρ. Θαῦμα πῶς ἐκρατήθησαν ἐκεῖ· ἐχρειάσθησαν αἱματηρόταται μάχαι, ἀγὼν ἀπεγνωσμένος. Ἐκεῖ ἐτραυματίσθη βαρέως τὴν 28)10 Ἰουνίου 1915 ὁ στρατηγὸς Γκουρώ. Εἰς τοὺς φλεγομένους ἐκείνους βράχους, ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, ἀνερριχῶντο μόνον καὶ μόνον χάρις εἰς τὴν φιλοτιμίαν τῶν στρατιωτῶν. Ἀλλ' ἦτο προφανὲς πλέον, ἀπὸ τῆς 5)18 Μαρτίου, ὅτι δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ δὲν θὰ ἔφθανον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐπιβιβασθοῦν πάλιν τῶν πλοίων.

Ἡ ἐπιχείρησις τῶν Δαρδανελλίων ἦτο μία ἀπὸ τὰς οἰκτροτέρας περιπετείας τοῦ πολέμου.

Ποῖος πταίει ; Οἱ Ἄγγλοι διεξήγαγον ἀνακρίσεις καὶ ἐδημοσίευσαν κείμενα· ὑπόθεσις κακῶς συλληφθεῖσα —προπαρασκευὴ ἀσυνάρτητος— μεταφοραὶ τηλεβόλων χωρὶς τοὺς κιλλίβαντάς των —μεγαλειώδη πολεμικὰ ἔργα, ὅπως ἡ ἀπόβασις τοῦ Σεντὶλ Μπάχρ, ἥτις ὑπῆρξεν εὐκαιρία ἡρωϊκῶν ἐπεισοδίων —ἐν τῷ συνόλῳ της, στρατηγικὸν σχέδιον ἐλαττωματικόν. Γενικῶς, μία ἀποτυχία, ἥτις ἐστοίχισε πολὺ καὶ τῆς ὁποίας αἱ συνέπειαι εἶναι δυσεπανόρθωτοι.

Ἐν Γαλλίᾳ, τοὐλάχιστον τὰ κεφάλια τὰ ἐπισήμως ἢ ἡμιεπισήμως παραγεμισμένα, τὰ ὁποῖα δὲν παρεδέχοντο ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀπατηθοῦν, ἐξέφυγον διὰ μιᾶς ὅλως νέας ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου.

Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἐπενέβαινε μὲ τοὺς ἀπειραρίθμους στόλους της καὶ τοὺς ἀηττήτους στρατούς της, τὰ Δαρδανέλλια θὰ εἶχον ἐκβιασθῆ, ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ εἶχε κυριευθῆ ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν. Διότι οἱ Βούλγαροι θὰ προσέτρεχον εἰς βοήθειαν τῆς νίκης καὶ οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐγονυπέτουν κραυγάζοντες: «Ἀμάν, σύντροφοι !». Καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ θὰ ἔπαιρναν τὸ τραῖνον, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ἐὰν δὲ δὲν ἐπενέβη ἡ Ἑλλάς, πταίει ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐὰν τὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ σκάφη ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ ἐπιπλεουσῶν ναρκῶν, πταίει ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν 250.000 ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, πταίει ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἐὰν ἀπωλέσθησαν δεκάδες χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Σεντὶλ-Μπάχρ, πταίει ὁ Κωνσταντῖνος. Φυσικά ! Γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ ! Γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ !

Δὲν σᾶς τὸ ἔδοσε νὰ τὸ καταλάβετε σαφέστατα ὁ κ. Βενιζέλος ; Ἡ Ἑλλὰς ἠμπορεῖ νὰ σᾶς προσφέρῃ ὑπηρεσίας, προσφέρουσα μάλιστα καὶ

τὰς ἀναγκαίας θυσίας χάριν τῆς πολυτίμου ἐπεμβάσεως τῆς Βουλγαρίας· λοιπὸν δὲν θὰ ἔχετε τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐννοεῖτε νὰ ἐξουθενώσετε τὸν γαμβρὸν τοῦ Κάϊζερ καὶ ὅλην τὴν «γερμανόφιλον· κλίκαν».

Ὁ Βενιζέλος, ὁ Βενιζέλος μᾶς χρειάζεται !

Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐσκέπτοντο ἔτσι. Εἶχον εὐχηθῆ ὁλοψύχως τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων καὶ εἶχον ὀνειρευθῆ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ καταστροφὴ τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Σύμμαχοι καὶ ἡ ἠχὼ τῶν μαχῶν περὶ τὸ Σεντὶλ-Μπάχρ, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν καθ' ὅλον τὸ θέρος, τοὺς ἐτρόμαξε, διότι ἐσκέφθησαν ὅτι παρ' ὀλίγον νὰ παρασυρθοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτήν· καὶ ἠγάπησαν περισσότερον τὸν Βασιλέα των, διότι τοὺς ἐγλύτωσεν ἀπὸ παρομοίαν καταστροφήν. Ἐπήνεσαν τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν πεῖράν του, ὅπως ἔψαλλαν ἄλλοτε τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικήν του δόξαν. Ἀφωσιώθησαν περισσότερον πρὸς αὐτόν.

Καὶ ὅμως δὲν τὰ ἐγνώριζον ὅλα, οὔτε κἂν ὅσα ἀναφέρομεν ἐδῶ· ἐγνώριζον μόνον ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ σπαταλήσῃ, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν των· καὶ τοῦ διετήρησαν εὐλαβῆ εὐγνωμοσύνην.

Ἐν μέσῳ τῶν μηχανορραφιῶν, τῶν ποταποτήτων καὶ τῶν προδοσιῶν, ἐξ ὧν σύγκειται αὐτὴ ἡ ἱστορία, εἶναι κάπως παρήγορον νὰ αἰσθάνεται κανεὶς καὶ νὰ ἀναπολῇ τὴν στενὴν ἐπικοινωνίαν, ἕνα εἶδος λατρείας, μεταξὺ Βασιλέως καὶ Λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ πέραν. Καίτοι ξένος ὁ ἱστορικός, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συγκινῆται εἰς ἕνα τόσον σπάνιον θέαμα.

VIII. Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

Βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως Δημήτριον Γούναρην, ὅστις ἐνεπιστεύθη τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὸν Γεώργιον Χρηστάκη Ζωγράφον, λίαν δημοφιλῆ ἐν Ἀθήναις διὰ τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον εἶχε προσφάτως παίξη ἐν Ἠπείρῳ.

Φυσικά, ἡ νέα Κυβέρνησις ἀνέλαβε τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, ἀπὸ τὸ σημεῖον ἀκριβῶς εἰς τὸ ὁποῖον τὰς εἶχεν ἀφήση ἡ προκάτοχος Κυβέρνησις. Ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῶν τελευταίων τηλεγραφημάτων, ὁ Ζωγράφος, ἐν ὀνόματι τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον «ὑπὸ ὅρους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικούς, οἵτινες, ἀσφαλίζοντες τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους μας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ ἐπέτρεπον ὅπως ἡ συνεργασία μας ἐπιτύχῃ τὸν κοινὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.»

Ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τῆς Ἑλλάδος ; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἱκανοποιήσεως τῆς Βουλγαρίας ἐν Μακεδονίᾳ.

Τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ; Ἀναμφιβόλως, πρόκειται περὶ τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἰωνίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τῶν Νήσων, τῆς Θράκης ἴσως, ἀκόμη καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὑπάρχουν 200.000 Ἕλληνες ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' εἰς πάντα ταῦτα τὰ σημεῖα, τὰ «δικαιώματα

τοῦ Ἑλληνισμοῦ» δὲν συνεδιβάζοντο εὐκόλως πρὸς τὰ «δικαιώματα» ἢ τὰς ἀξιώσεις ἄλλων. Ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, εἰς τὰς Νήσους ὑπάρχουν ἰταλικαὶ διεκδικήσεις· ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θράκῃ βουλγαρικαί· ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ὑπάρχει ἄλλος παρὰ ἡ Ρωσσία.

Ἀκριβῶς τότε εἶχε συναφθῆ ἡ συμφωνία μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ διεπραγματεύοντο νὰ συμφωνήσουν μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ «δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ» εἶναι πολὺ ἐνοχλητικά.

Ἐν τούτοις, λόγῳ τῆς κακῆς τροπῆς, ἣν ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τῶν Δαρδανελλίων, οἱ Σύμμαχοι ἀπέκλινον πρὸς τὴν συνέχισιν τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος· ἠμποροῦ νὰ εἶχον ἀνάγκην αὐτῆς. Ἐπέδωκαν πρὸς αὐτὴν τὴν 30)12 Ἀπριλίου μίαν διακοίνωσιν: Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς συνεργασίας της ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τῆς Τουρκίας ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τῆς παράσχουν διαβεβαίωσιν περὶ τῶν «ὑπεσχημένων ἤδη ἐδαφικῶν προσκτήσεων ἐν τῷ βιλαετίῳ Ἀϊδινίου» —δηλαδὴ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σμύρνης. Ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ δέρμα τῆς ἀρκούδας. Δὲν ἐσυλλογίζοντο ὅτι, ἐὰν αἱ διαπραγματεύσεις ἀπέληγον εἰς αὐτὴν τὴν διατύπωσιν, θὰ ἐπέσυρον κατὰ τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπερίμενον παρὰ αὐτὸ τὸ πρόσχημα...

Ὁ Γούναρης ἐζήτησε παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων διευκρίνισιν. Ὁ σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ ἐδήλωσεν ὅτι ἐπρόκειτο «περὶ τῆς Σμύρνης καὶ οὐσιώδους τμήματος τῆς ἐνδοχώρας της». Οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας συγκατένευσαν, ἀλλ' ὡμολόγησαν ὅτι δὲν εἶχον ὁδηγίας τῶν Κυβερνήσεών των.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐμελέτησε τὰ πράγματα, καὶ τὴν 1)14 Ἀπριλίου ἐπέδωκε διακοίνωσιν: Ἡ Ἑλλὰς ἐζήτει ἐγγύησιν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἠπειρωτικοῦ καὶ νησιωτικοῦ ἐδάφους της, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βορείας Ἠπείρου (διὰ τοῦτο ἐνδιεφέρετο ἰδιαιτέρως ὁ Γεώργιος Χρηστάκη Ζωγράφος). Παρεχομένης τῆς ἐγγυήσεως ταύτης, ἦτο ἕτοιμος νὰ διεξαγάγῃ κατὰ τῆς Τουρκίας «πόλεμον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς θὰ ἦτο ἡ διάλυσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας». Ἡ εὐρεῖα αὐτὴ διατύπωσις εὑρέθη διὰ νὰ περιληφθοῦν αἱ ἐδαφικαὶ παραχωρήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐγίνοντο πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τὰ μέσα περιφρουρήσεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὴν γενικὴν ταύτην συμφωνίαν θὰ ἐπισυνήπτετο στρατιωτικὴ σύμβασις, περιλαμβάνουσα τὴν ἑξῆς ἐπιφύλαξιν: Ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία παραμείνῃ οὐδετέρα, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἐκαλεῖτο νὰ δράσῃ ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως, ἐστάλη εἰς Παρισίους, ὅπως ἐπισπεύσῃ τὴν σύναψιν τῆς συμφωνίας. Εἶχε νυμφευθῆ τὴν Πριγκήπισσαν Μαρίαν Βοναπάρτου, θυγατέρα τοῦ Πρίγκηπος Ρολάνδου Βοναπάρτου· ἦτο εὐπρόσδεκτος εἰς τοὺς ἐπισήμους ἐν Παρισίοις κύκλους· εἶχε χρηματίσῃ Κυβερνήτης τῆς Κρήτης ἐν ὀνόματι τῶν Δυνάμεων: —δι' αὐτοῦ αἱ διαπραγματεύσεις θὰ ἐγλύτωναν ἀπὸ τὰς ἀργοπορίας τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ.

Ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἔλαβεν ἀκριβεστάτας ὁδηγίας: —νὰ λάβῃ ὡς ἀφετηρίαν εἰς τὸ ζήτημα τῶν προτεινομένων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ὅρια περικλείοντα ὅλους τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς·—

νὰ διεκδικήσῃ τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Ρόδον, τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἑλληνικὸς καὶ ζητεῖ τὴν ἕνωσίν των μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος· — ν' ἀξιώσῃ τὴν διατήρησιν ὅλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ θρησκευτικῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναγνωρισθῇ εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, οἱ ὁποῖοι θὰ περιήρχοντο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἄλλης τινὸς Δυνάμεως ἢ τοῦ αὐτονόμου Κράτους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ἐπίστευον ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν σύστασιν Κράτους Κωνσταντινουπόλεως· δὲν ἐγνώριζον τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῷ μεταξὺ διευθέτησιν μετὰ τῆς Ρωσσίας· καὶ αἱ ὁδηγίαι πρὸς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον ἀνέφερον ἐν προκειμένῳ : «Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα θὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐμπιστευτικωτάτης ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων μετὰ τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων (Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας)· ἡ Ἑλλὰς θὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ λύσις τῆς διεθνοποιήσεως (τῆς Κωνσταντινουπόλεως).»

Γινομένων ἀποδεκτῶν τῶν ὅρων τούτων, ἡ Ἑλλὰς θὰ παρεῖχε πρὸς τὴν Ἀντάντ ἀπεριόριστον τὴν συνεργασίαν της κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ κ. Ρωμάνος ἀνεκοίνωσε ταῦτα εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας κ. Πουανκαρέ, ὅστις ἐξεδήλωσε τὴν ἱκανοποίησίν του.

Ἐν τούτοις, ὑπὸ τὴν διατύπωσιν ταύτην παρέμενον πάντοτε ζητήματα προκαλοῦντα σοβαρὰς ἀντιρρήσεις.

Ἐγγύησις ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος, ὅπως δικαίως τὴν ἐζήτει ἡ Ἑλλάς, καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν διαπραγμάτευσιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας : ἐφόσον αὕτη ἐζήτει τὴν Μακεδονίαν, ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ περιοχὴ τῶν Στενῶν ἐπεφυλάσσοντο εἰς τὴν Ρωσσίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ ἱκανοποιηθῇ. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἠπείρου θὰ συνήντων τὴν Ἰταλίαν·—ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἡ Ἰταλία διετύπωνεν ἐκ προκαταβολῆς ἀξιώσεις·—ἦτο δυνατὸν νὰ ζητήσουν παρὰ τῆς Ἰταλίας ἀποκατάστασιν τῆς Ρόδου καὶ τῶν Δωδεκανήσων ;

Ἰταλία, Βουλγαρία, Ρωσσία : πανταχοῦ οἱ ἐθνικοὶ πόθοι τῆς Ἑλλάδος προσέκρουον ἐπὶ ὑψηλῶν τειχῶν· διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ συντριβοῦν· ἔπρεπε νὰ καταβληθῇ μεγάλη προσοχή.

Ἐκ Λονδίνου ἔγραφον τὴν 7 Ἀπριλίου: «Εὑρισκόμεθα εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Ἰταλίαν· εἶναι ἔθνος ὀξύχολον, ἀνησυχοῦν, διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου. Δὲν θὰ ἐπηρεάζετο δυσαρέστως ἐὰν ἐμάνθανε τὰς ἐν Ἀθήναις ἀποπείρας μας ;»

Ἐκ Ρωσσίας ὁ Σαζόνωφ εἰδοποίει προκαταρκτικῶς : «Οὐδεμία τῶν ἀπόψεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τῆς συμπαθείας τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ τύχη τῆς πρωτευούσης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπεφασίσθη ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν Συμμάχων· οὐδεμία μεταρρύθμισις ἐν προκειμένῳ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χωρήσῃ. Ἡ εἴσοδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος εἶναι ἀπαράδεκτος, πρὸ παντὸς δὲ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἡγῆται τούτου ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον, λόγῳ τῆς ἰδιότητός του ὡς ἐστεμμένου προσώπου, θὰ ἔπρεπεν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, νὰ ἐπιφυλαχθῇ ἡ πρώτη θέσις μεταξὺ τῶν Συμμάχων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν : περίπτωσις ἐγκύμων πολλαπλῶν περιπλοκῶν διὰ τὸ μέλλον, λαμ-

βανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἑλληνικῆς μεγαλομανίας...». Τί νὰ εἴπῃ κανεὶς διὰ τὴν ρωσσικὴν μεγαλομανίαν; Διότι ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν ἔχει τίποτε τὸ ρωσσικόν, οὔτε εἰς τὸ παρελθόν, οὔτε εἰς τὸν παρόν της.

Καὶ ἐπειδὴ διεδόθη, ἡ ἀσύστατος ἄλλως τε, φήμη ὅτι ἡ 'Αγγλία θὰ ἦτο ἴσως διατεθειμένη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Κύπρον εἰς τὴν 'Ελλάδα, ὁ Σαζόνωφ ἔδιδε καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην του: «῞Οσον ἀφορᾷ τὴν παραχώρησιν τῆς νήσου Κύπρου εἰς τὴν 'Ελλάδα, αὕτη ἀφορᾷ βεβαίως κατὰ πρῶτον λόγον τὴν 'Αγγλίαν· πλὴν ἡ Ρωσσία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἐπιθυμητὴν τὴν παραχώρησιν, δεδομένου ὅτι θὰ ἐξησφάλιζεν αὕτη εἰς τὴν 'Ελλάδα προέχουσαν θέσιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου».

Αὐτὸ δὰ εἶναι περίφημον ! 'Η Ρωσσία νὰ προτιμᾷ ἀγγλικὴν τὴν Κύπρον παρὰ ἑλληνικήν ! Τοῦτο λέγει πολλὰ περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Κυβερνήσεως τῆς Πετρουπόλεως.

'Εκείνην τὴν ἐποχήν, ὁ κ. Βενιζέλος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν τύπον τὰ ὑπομνήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον κατ' 'Ιανουάριον : ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Παρισινὸν «Χρόνον» τῆς 21 'Απριλίου 1915. 'Η Κυβέρνησις τῶν 'Αθηνῶν ὑπερασπίζει ὅσον δύναται καλύτερον τὰ συμφέροντα τῆς 'Ελλάδος καὶ τοὺς πόθους τοῦ ἑλληνισμοῦ· προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ὅπως αἱ θυσίαι αἵτινες τῆς ζητοῦνται πληρωθοῦν εἰς τὴν πρέπουσαν τιμήν. 'Ο κ. Βενιζέλος παρεμβαίνει, ἐνῷ ἐξηκολούθουν αἱ διαπραγματεύσεις· διακηρύσσει ὅτι θέλει τὴν ἔξοδον τῆς 'Ελλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος, πάσῃ θυσίᾳ, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ τίποτε· προσέφερε, προσφέρει τὰ πρὸς τοῦτο μέσα : ἀντὶ τῶν ἀορίστων ὑποσχέσεων περὶ παραχωρήσεων εἰς τὸ βιλαέτιον 'Αϊδινίου, θὰ δόσῃ τὴν 'Ανατολικὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἡ ὁποία, ἱκανοποιημένη ἀναμφιβόλως πλέον, θὰ ἐπέμβῃ καὶ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν Συμμάχων... καὶ ἡ «'Ανατολικὴ σκηνοθεσία» θὰ μεταβληθῇ διὰ μιᾶς !

Καὶ ὁ καθεὶς εἰς τὰς Χώρας τῆς 'Αντάντ ἀνέκραζε : «Τί μέγας ἀνήρ !» Διότι, εἰς τοιούτους καιροὺς πολέμου, ἐκτιμοῦν τὴν ἀξίαν τῶν ἀνθρώπων ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ἀναμένουν ἐξ αὐτῶν.

Ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς καλῆς πίστεως ἀνθρώπους νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν μιᾶς χειρονομίας, ἡ ὁποία μεταφράζεται ὡς ἑξῆς: «Μὴ διαπραγματεύεσθε μὲ τὴν σημερινὴν Κυβέρνησιν τῶν 'Αθηνῶν, ἔχει ἀφορήτους ἀξιώσεις· βοηθήσατέ με νὰ ἀνέλθω πάλιν εἰς τὴν 'Αρχὴν καὶ θὰ ἔχετε τὴν 'Ελλάδα καὶ τὸν στρατόν της μὲ τὸ τίποτε.»

'Η, τοὐλάχιστον εὐγενείας ἔλλειψιν μαρτυροῦσα, δημοσίευσις αὕτη μυστικῶν ἐγγράφων, ἐγγράφων τοῦ Κράτους, ἐν πλήρει πολέμῳ, ἔβλαπτε τὰ μέγιστα τὴν 'Ελλάδα. 'Αλλ' ἐξυπηρέτει τὰ συμφέροντα καὶ τὰς φιλοδοξίας τοῦ κ. Βενιζέλου· ὡρισμένως ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῆς 'Αντάντ, ὁ μόνος ἄνθρωπος τῆς 'Αντάντ ἐν 'Ελλάδι. ῍Ας τοῦ ἀφήσωμεν αὐτὴν τὴν τιμήν.

'Αμέσως ἐπέτυχεν ὥστε οἱ Σύμμαχοι νὰ εὑρεθοῦν δυσμενέστατα διατεθειμένοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν συνέχισιν τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη καὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐθεώρουν τὴν κατάστασιν μὲ παρομοίαν εὐρύτητα ἀντιλήψεως...

Ἐν τούτοις εἶχον ἀνάγκην τῆς Ἑλλάδος, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐνωρίτερον, ἀμέσως. Τὴν 12)25 Ἀπριλίου εἶχον ἐπιχειρήσῃ ν' ἀποβιβάσουν στρατεύματα ἐπὶ τῶν δύο ἀκτῶν τῶν Δαρδανελλίων, ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ 200.000 Τουρκογερμανῶν. Φοβερά, τεραστία ἐπιχείρησις, καθ' ἣν ἡ συμβουλὴ τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ εἶναι πολύτιμος : εἰς σκάφη, μέσα μεταφορᾶς, σκευήν, ἐργατικὰς χεῖρας.

Ὁ Γκυγεμέν, διευθυντὴς τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων εἰς τὸ γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦλθε τότε εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ εἰδικὴν ἀποστολήν. Ἔρριψε τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠδύνατο νὰ μείνῃ κατὰ ξηρὰν οὐδετέρα, διατηροῦσα εἰς τὴν διάθεσίν της τὸν στρατόν της, ἐφόσον ἡ Βουλγαρία παρέμενεν εἰς ἀμφίβολον στάσιν, ἀλλὰ νὰ παράσχῃ ἀμέσως τὴν ναυτικήν της συνδρομὴν εἰς τοὺς Συμμάχους· ὅταν ἤρχετο ἡ κατάλληλος στιγμή, θὰ παρεῖχε τὴν συνδρομήν της δι' ὅλων της τῶν δυνάμεων. Εὐφυὴς συνδυασμός, ὅστις θὰ συνέδεεν ἤδη τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἀντάντ.

Ἡ Ἑλλὰς συγκατένευσε. Καὶ δὲν προέβαλλε πλέον παρὰ μόνον ἕνα ὅρον : τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς της ἀκεραιότητος. Θὰ θεωρηθῇ ἀναμφιβόλως φυσικώτατος : δὲν ἐζήτει τίποτε εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ναυτικῆς συνδρομῆς της, ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ νὰ χάσῃ τίποτε. Ἐγνώριζεν, ἦτο βεβαία, ὅτι εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἡ Βουλγαρία θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τῆς Καβάλλας, κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης· ἐγνώριζεν, ἦτο βεβαία, ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε συνδέσῃ τὴν τύχην της μετὰ τῆς Γερμανίας· τὸ ἐγνώριζεν ἐκ Βερολίνου καὶ τὸ εἶχε καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τοὺς Συμμάχους. Ἀλλ' ἐγνώριζεν ἐπίσης, ὅτι οἱ Σύμμαχοι θὰ ἐπεδίωκον τὴν χίμαιραν τῆς βουλγαρικῆς ἐξόδου παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ὅτι ἦσαν πάντοτε ἕτοιμοι νὰ τὴν πληρώσουν μὲ τὴν Καβάλλαν, ἢ καὶ κάτι περισσότερον. Ἡ βασιλικὴ λοιπὸν Κυβέρνησις εἶχε τὸ δικαίωμα, μάλιστα τὸ καθῆκον, νὰ ζητήσῃ ἐγγυήσεις ὡς πρὸς τοῦτο.

Οἱ Σύμμαχοι ἀπέφυγον νὰ δόσουν ἐγγυήσεις. Ὁ Ντελκασσὲ ἐδήλωσε τραχέως ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ προσχωρήσῃ «ἄνευ ὅρων». Συνεπέραναν ἐκ τούτου ἐν Ἀθήναις, ὅτι οἱ Σύμμαχοι δὲν εἶχον παραιτηθῇ τῆς βλέψεως ν' ἀποσπάσουν τὴν Καβάλλαν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 30)13 Μαΐου ὁ Ντὲ Μαρζερί, ἐν ὀνόματι τοῦ Ντελκασσέ, τὸ εἶπε καθαρὰ πρὸς τὸν κ. Ρωμάνον : «Τὸ ζήτημα τῆς Καβάλλας θεωρεῖται ὥριμον, κατὰ τὰς παλαιὰς εἰσηγήσεις τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Βενιζέλου, δημοσιευθείσας εἰς τὰ δύο ὑπομνήματά του πρὸς τὸν Βασιλέα.»

Φαίνεται ἐντεῦθεν ὅλη ἡ ζημία ἡ προσγενομένη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς : εἶναι ἡ δηλητηριώδης πηγή, ἥτις θὰ παρατείνῃ τὴν μεταξὺ Συμμάχων καὶ Βασιλέως παρεξήγησιν καὶ θὰ ὠθήσῃ πρὸς καταστροφάς.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἔπρεπε ν' ἀπογυμνωθῇ ν' ἀκρωτηριασθῇ ἡ Ἑλλάς, ἐνῷ ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν της καὶ πρωτίστως τὴν συνδρομὴν τῶν ναυτικῶν της δυνάμεων ! τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθῶς ἀπίστευτον, ὅσον καὶ ἀπαράδεκτον.

Κλεισθείσης συμφωνίας μὲ τὸν Γκυγεμέν, εἰδοποιήθη ὁ πρίγκηψ Γεώργιος νὰ μὴ ζητήσῃ πλέον ἄλλο τι παρὰ μόνον ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος. Δὲν ἀμφέβαλλον πλέον, δὲν ἠδύναντο ν' ἀμφιβάλ-

λουν ὅτι θὰ συγκατετίθεντο αἱ Δυνάμεις. Ἐλαμβάνοντο ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ πρῶτον διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ στόλου.

Παραθέτω ἐνταῦθα τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πρωτοπαπαδάκη, ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τότε, φίλου τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ὁ ὁποῖος δὲν «ἔβγαινε στὸ μπαλκόνι» νὰ διαλαλῇ τὴν φιλίαν αὐτήν, μαθητοῦ ἄλλοτε τοῦ Γαλλικοῦ Λυκείου τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου καὶ τῆς Μεταλλειολογικῆς μας Σχολῆς, ἑνὸς δὲ ἀπὸ τὰ ἀτυχῆ ἀργότερον ἓξ θύματα τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν παθῶν, κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν. Μοῦ ἔλεγε μίαν ἡμέραν, μὲ συγκίνησιν μεταδοτικήν, τὰς ἐλπίδας, τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τοῦ Μαΐου, καθ' ἃς ἀνεμένετο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥρας τὸ τηλεγράφημα τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, διὰ νὰ ἐπέμβῃ ἡ Ἑλλάς.

Ὅλα ἦσαν ἕτοιμα. Ὁ Πρωτοπαπαδάκης ἔλεγεν εἰς τὸν Βασιλέα, συνεργαζόμενος μετ' αὐτοῦ διὰ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα : —«Οἱ Σύμμαχοι θὰ πληρώσουν ἀναμφιβόλως τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου». — «Ποτέ ! ἐφώναξεν ὁ Βασιλεύς. Ἡ Ἑλλὰς θὰ πληρώσῃ ἡ ἰδία τὰ ἔξοδα ἑνὸς πολέμου προωρισμένου νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους των. Ἠμπορεῖ νὰ δεχθῇ χρήματα ὡς δάνειον, ἀλλὰ θὰ τὰ ἐπιστρέψῃ !»

Ἡ Βασίλισσα, αἱ Κυρίαι τῆς Αὐλῆς καὶ ὅλη ἡ Ἀθηναϊκὴ Κοινωνία ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν χειρουργείων· ἐπανέζων τοὺς ἐνδόξους καιροὺς τοῦ πολέμου 1912—1913 : τὸ ὑπέρτατον ξέσπασμα τῆς Μεγάλης Ἰδέας ! Ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος, νυμφευμένος μὲ μίαν Ρωσσίδα μεγάλην δούκισσαν, ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας· μὲ τὴν Ἀγγλίδα πριγκήπισσαν Ἀλίκην, ἐξεπροσώπουν γύρω ἀπὸ τὸν Βασιλέα, μὲ τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον, τὰς τρεῖς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος ὑπῆρξαν αἱ Μεγάλαι Προστάτιδες τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος.

Δὲν ἔφθανεν ὅμως τὸ εὐλογημένον τηλεγράφημα. Ἐν Παρισίοις, ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος, ἐπιέζετο νὰ δεχθῇ τὴν ἐπέμβασιν «ἄνευ ὅρων»· τοῦ ἀνήγγελλον ὡς προσεχῆ τὴν ἔξοδον τῆς Ἰταλίας, τῆς Βουλγαρίας (!)· δὲν ἔπρεπεν ἡ Ἑλλὰς ν' ἀφήσῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ χαθῇ. Καὶ ἦτο πολὺ ταραγμένος...

Ὁ Βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ τελειώνῃ ἡ ὑπόθεσις. Τὴν 26)9 Μαΐου ἐτηλεγράφησεν ὁ ἴδιος πρὸς τὸν ἀδελφόν του, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τοῦ κ. Πουανκαρέ, Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας : «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σταματᾷ τὴν Κυβέρνησίν μου, εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν Συμμάχων ὅπως ἐγγυηθῶσι τὴν ἐδαφικήν μας ἀκεραιότητα, μέχρι καὶ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης. Ἄνευ τῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῆς, μᾶς εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδυθῶμεν τυφλῶς εἰς τὸν πόλεμον, μὲ φόβον νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους μας. Ἐπειδὴ νέον διπλωματικὸν διάβημα ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο δὲν εἶναι εὔκολον νὰ γίνῃ, σὲ παρακαλῶ νὰ ἴδῃς τὸν κ. Πουανκαρὲ καὶ νὰ τοῦ ὁμιλήσῃς, ἐξ ὀνόματός μου, περὶ τῆς θέσεως, εἰς ἣν εὑρίσκεται ἡ Κυβέρνησίς μου. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι νὰ μᾶς δόσουν αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως τὴν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ σεβασθῶσι καὶ θὰ καταστήσωσι σεβαστήν, μέχρις ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, τὴν ἐδαφικήν μας ἀκεραιότητα καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψωσι νὰ θιγῇ ὁπωσδήποτε αὕτη ὑπὸ τῆς μελλούσης νὰ συναφθῇ συνθήκης τῆς εἰρήνης».

Ὁ κ. Πουανκαρὲ δὲν ἠθέλησε νὰ δόσῃ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτήν : ἦτο ἀνεύθυνος.

Ὅταν ἡ εἴδησις ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, προεκάλεσε κατάπληξιν· ἐδοκίμασαν οἱ ἐν Ἀθήναις ἕνα εἶδος ἰλίγγου πρὸ τῶν τρομερῶν προκαταλήψεων, αἱ ὁποῖαι κίνδυνος ὑπῆρχε νὰ ἐπιφέρουν μεγαλυτέρας δυστυχίας.

Ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἔγραφε σχετικῶς τὴν 30 Ὀκτωβρίου:

«Ἡ Ἑλλάς, κατ' ἐπανάληψιν προσέφερεν εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως τὴν στρατιωτικήν της συνδρομήν. Διὰ τῶν τελευταίων της προτάσεων δὲν ἐζήτει παρὰ τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς της ἀκεραιότητος μόνον, μίαν ἐξασφάλισιν κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου ἀκρωτηριασμοῦ. Οἱ Σύμμαχοι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἐσυλλογίζοντο ἄλλο παρὰ πῶς νὰ προσφέρουν τὴν Καβάλλαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπίεζον τὸν Φερδινάνδον νὰ δεχθῇ, ἐνῷ αὐτὸς τοὺς ἐχλεύαζεν, ἔχων εἰς τὰ θυλάκιά του τὴν συμφωνίαν μετὰ τῆς Γερμανίας».

Ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ «Χρόνος» δὲν θὰ ὁμιλῇ πάντοτε εἰς αὐτὸν τὸν τόνον.

Οἱ Σύμμαχοι δὲν εἶχον μόνον διὰ τὸν Φερδινάνδον τῆς Βουλγαρίας ἐπιφυλάξεις. Τὴν 26 Ἀπριλίου ὑπέγραψαν μετὰ τῆς Ἰταλίας τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου : δὲν τῆς ἐζήτησαν ν' ἀκρωτηριασθῇ· ἐδέχθησαν τοὺς ὅρους της : πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν της πόθων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν φυσικῶν της συνόρων, μέχρι τῶν ἀκρωρειῶν τῶν Ἄλπεων· ἐγγύησιν τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ συμφερόντων της μέχρι τῆς Βορείας Ἠπείρου· ἀναγνώρισιν τῆς ἐπικυριαρχίας της ἐπὶ τῆς Ρόδου καὶ εἰς τὰ Δωδεκάνησα· ὑπόσχεσιν «ζώνης ἐπιρροῆς» ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Αἱ διαρρυθμίσεις αὗται παρέμειναν κατ' ἀρχὰς μυστικαί... καὶ δὲν ἀνεκοινώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

* * *

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστὴ ἡ μεγάλη ἧττα τῶν Ρώσσων, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ εἶναι, μετὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Δαρδανελλίων, τὸ κυριώτερον γεγονὸς τοῦ ἔτους 1915. Διότι τὸ ἔτος 1915 δὲν ἦτο καθόλου εὐτυχὲς διὰ τοὺς Συμμάχους.

Ἡ αὐστρογερμανικὴ νίκη διεγράφη τὴν 25 Ἀπριλίου πρὸ τῆς Κρακοβίας. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, 700.000 Ρώσσων εἶχον αἰχμαλωτισθῇ καὶ ὁ Κάϊζερ ἔγραφε πρὸς τὴν ἀδελφήν του, τὴν Βασίλισσαν Σοφίαν τῆς Ἑλλάδος : «Δυστυχία εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐγείρουν τὴν χεῖρα ἐναντίον μου».

Τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ν' ἀπευθύνῃ τὴν 28)9 Μαΐου πρὸς τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον τὸ τηλεγράφημα, δι' οὗ παρεκάλει τὸν κ. Πουανκαρὲ νὰ ἄρῃ τὰ τελευταῖα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα ἐπεβράδυνον τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθανον καταρρακτωδῶς αἱ εἰδήσεις περὶ τῶν γερμανικῶν νικῶν !—19)2 Μαΐου νίκη εἰς τὸ Ντουνεζέκ—ἀπὸ 2)15 Μαΐου μέχρις 21)3 Ἰουνίου ἀποφασιστικὴ μάχη ἐπὶ τοῦ Σὰν—τὸν Ἰούνιον κατάληψις τῆς Λεμβέργης—τὸν Ἰούλιον γενικὴ προέλασις ἐφ' ὅλου τοῦ μετώπου—τὸν Αὔγουστον κατάληψις τῆς Βαρσοβίας.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου τὸ αὐστρογερμανικὸν μέτωπον ἐ-

παγιοῦτο ἀπὸ βορρᾶ μέχρι νότου, ἀμφοτέρωθεν τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ. Γιὰ τὴν ὥραν, τοὐλάχιστον, ἡ Ρωσσία ἦτο ἐκτὸς μάχης. Καὶ δὲν ἀνέλαβέ ποτε τελείως ἐκ τῆς ἥττης ἐκείνης.

Ὅσοι ἀκόμη ἦσαν οὐδέτεροι, πρὸ παντὸς εἰς τὸ ἀνατολικὸν θέατρον πολέμου, Ρουμάνοι καὶ Ἕλληνες, εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ διστάζουν καὶ νὰ συλλογίζωνται, πρὶν ριφθοῦν εἰς μίαν τόσον τρομερὰν περιπέτειαν· διότι ὁ πόλεμος αὐτὸς δὲν ἦτο «δροσερὸς καὶ χαρούμενος».

Συνεπείᾳ τῆς παραιτήσεως τοῦ κ. Βενιζέλου, ἡ ἐν τῇ Ἀρχῇ Κυβέρνησις Γούναρη δὲν εἶχε τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ. Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὴν Χώραν εἰς νέας ἐκλογάς.

Δὲν ἐζητήθη ἡ γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον· ἡ ἀποτυχία τῶν Συμμάχων εἰς τὰ Δαρδανέλλια εἶχε πείσῃ τὴν ὁλότητα τῆς δημοσίας ἐν Ἑλλάδι γνώμης περὶ τοῦ ἀδυνάτου ἢ τοῦ ἀπροσφόρου τῆς παρεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον. Δὲν ἐξεδηλώθη δὲ ἐν προκειμένῳ καμμία διαφωνία μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου· αἱ διπλωματικαὶ δυσχέρειαι καὶ λεπτολογίαι ἦσαν ἀπηγορευμένα μυστικὰ διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας. Ὁ λαὸς εἰς τὸ μύχιόν του αἴσθημα, ἴσως δὲ καὶ ἐν τῇ ἐνστικτώδει διορατικότητι αὐτοῦ, δὲν ἐξεχώριζεν ἀκόμη τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Κυβερνήτην, οἱ ὁποῖοι μαζὶ εἶχον ὁδηγήσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ ἔνδοξα ἀποτελέσματα τῶν βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912—1913. Ἐὰν κανεὶς ἐπεχείρει ν' ἀντιθέσῃ τὸν ἕνα πρὸς τὸν ἄλλον, ὁ ἄνθρωπος τοῦ δρόμου ἀπήντα : «Αὐτὸ εἶναι σὰν νὰ θέλετε νὰ ξεχωρίσω ποιὸν ἀγαπῶ περισσότερο, τὸν πατέρα μου ἢ τὴν μητέρα μου !» Κατὰ τὴν ἐκλογικὴν περίοδον ἐν Ἀθήναις συνηθίζεται νὰ περιφέρωνται εἰς τὰς ὁδοὺς ἅμαξαι, μικραὶ ἢ μεγάλαι, μὲ τὰς εἰκόνας τῶν δημοφιλεστέρων προσώπων· κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου ἐθεάθησαν εἰς πολλὰς ἁμάξας εἰκόνες τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου μαζί.

Οἱ βενιζελικοὶ ὑποψήφιοι δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ χάσουν.

Τί κρῖμα ὅτι ἡ ἑνότης αὐτὴ δὲν διήρκεσε κατὰ τοὺς τόσον δραματικοὺς ἐκείνους καιρούς ! Δὲν ἔπρεπε νὰ ξεσχισθῇ ἡ σημαία, ἡ καρδιὰ τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 31 Μαΐου ἔφερον μὲ ἰσχυρὰν πλειοψηφίαν τὸ βενιζελικὸν κόμμα.

* * *

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔπεσεν ἀσθενὴς ὁ Βασιλεύς.

Τί δὲν ἠκούσαμεν γύρω ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν ἐκείνην ! Κάποια Παρισινὴ φαρμακόγλωσσα, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ἐπιτελέσῃ ἄθλους ἄνευ ὁμοίου εἰς τὴν τέχνην τῆς δηλητηριάσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἐδοκίμασεν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὰ προσόντα της:—Ὅτι ὁ Βασιλεύς, καλὸς ἄνθρωπος, εὐσυνείδητος προκειμένου περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, ἀλλὰ ἡ Βασίλισσα, ὡς Μαινάς, ἀντετίθετο μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις καὶ μὲ κάθε τρόπον, μέχρι καὶ τῶν χειροτέρων βιαιοπραγιῶν, ἀκόμη καὶ μαχαιριές. — Μάλιστα, μᾶς τὰ ἀφηγήθησαν αὐτά, καὶ μερικοὶ ἐν Παρισίοις ἔτεινον εὐήκοον τὸ οὖς, διότι οἱ Παρίσιοι διετέλουν ἐν πυρετῷ, ὑπέ-

φερ‹ν, μαζὶ μὲ ὅλην τὴν Γαλλίαν, καὶ ὅταν κανεὶς ὑποφέρῃ, ἐντυπωσιάζεται... Εἶναι ἔγκλημα ὅτι μερικοὶ κατεχράσθησαν τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς!

Ἁπλούστατα, ὁ Βασιλεὺς ἔπαθε βαρεῖαν πλευρίτιδα. Ὅταν ηὐξήθη πολὺ τὸ παραχθὲν πύον, παρέστη ἀνάγκη διανοίξεως πρὸς ἀφαίρεσιν αὐτοῦ καὶ ἐχρειάσθη ν' ἀφαιρεθοῦν δύο πλευραί. Ὁ ἀσθενὴς παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς κίνδυνον θανάτου. Ἡ συγκίνησις καὶ ἡ ἀνησυχία ὑπῆρξε γενική· νυχθημερὸν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν συνωθεῖτο εἰς τὰ κάγκελα τοῦ Βασιλικοῦ Ἀνακτόρου, διὰ νὰ μανθάνῃ νέα, διὰ νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ μαντεύῃ τὰ ἰατρικὰ δελτία.

Κατὰ τὴν χειροτέραν στιγμὴν τῆς κρίσεως, ὅταν ὁ Βασιλεὺς ἦτο σχεδὸν καταδικασμένος, ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτὸ ἐξεπήδησεν ἡ εὐχή, ὅπως ἐπικαλεσθοῦν τὴν Παναγίαν, τὴν Παρθένον τῆς Τήνου, ἡ ὁποία ἴσως ἐπετέλει τὸ θαῦμα τῆς ἰάσεως. Μία συνοδεία πλοίων ἐστάλη νὰ φέρῃ τὴν σεπτὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ἀπὸ τοῦ Φαλήρου μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, μέχρι τῶν Ἀνακτόρων, ὅλος ὁ λαὸς ἠκολούθησε τὴν λιτανείαν, ἀπαγγέλλων συγκινητικωτάτας προσευχὰς καὶ ἱκεσίας. Ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τὸ θαῦμα ἐπετελέσθη, θαῦμα τῆς Παρθένου, ἀλλὰ καὶ θαῦμα τῆς ἀγάπης ἑνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ.

Εἰς τὰς ἡμέρας αὐτὰς τῆς ἀγωνίας, ἐκρίθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ κυβερνητικὴ μεταβολή· ἡ νέα Βουλὴ δὲν εἶχεν ἀκόμη συνέλθῃ καὶ ἐθεωρήθη πρέπον ν' ἀφεθῇ εἰς τὸν Βασιλέα ν' ἀποφασίσῃ, ὅταν θὰ ἐγίνετο καλά. Ἄλλως τε, εἰς τὴν διπλωματικὴν περιπέτειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐρρίφθη ἡ Ἑλλάς, αἱ πλάναι, εἰς τὰς ὁποίας μὲ πεῖσμα ἐπέμενεν ἡ Ἀντάντ, εἶχον ἐπιφέρῃ σύμπτωσιν τῶν γνωμῶν ὅλων τῶν κομμάτων.

Διότι ἡ ἔκτοτε διαφαινομένη κατάρρευσις τῆς Ρωσσίας, θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς νὰ μεταφέρουν τοὺς ἐπιθετικοὺς ὄγκους τῶν στρατευμάτων των εἰς ἄλλο μέτωπον. Ἦτο εὐνόητον ὅτι προπαρεσκευάζοντο νὰ δράσουν εἰς τὴν Βαλκανικὴν διὰ νὰ τελειώνουν μὲ τὴν Σερβίαν καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν Τουρκίαν. Παγιωθέντος τοῦ μετώπου των ἐν τῇ Δύσει καὶ τῇ Ἀνατολῇ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ρωσσίᾳ, θὰ ἐπεδίωκον ἀλλαχοῦ τὴν ἀποφασιστικὴν λύσιν: ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος ἔμελλεν οὕτω ν' ἀποβῇ τὸ πεδίον τῆς οὐσιωδεστέρας μάχης.

Διὰ τοῦτο, τὴν 4)17 Ἰουλίου, ἡ Βουλγαρία συνετάχθη ὁριστικῶς μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γερμανίας καὶ καθώρισε μετ' αὐτῶν τὸν τρόπον τῆς προσεχοῦς της ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, πληροφορηθεῖσα τὸ πρᾶγμα, προειδοποίησε τοὺς Συμμάχους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸ πιστεύσουν καὶ ἐπέμενον ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἠδύναντο ἀκόμη νὰ κερδίσουν τὴν Βουλγαρίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποβῇ ὁ κυριώτερος παράγων τοῦ παιγνιδίου.

Ἐχρειάζετο μόνον νὰ ὁρίσουν τὴν τιμήν, τῆς ὁποίας τὰ ἔξοδα θὰ κατέβαλλεν ἡ Ἑλλάς.

Ἀπὸ τῆς 16)29 Μαΐου, τὴν στιγμὴν τῆς ρωσσικῆς ἥττης ἐπὶ τοῦ Σάν, εἶχον κάμῃ νέας προτάσεις πρὸς τὴν Βουλγαρίαν: θὰ προσωθοῦντο τὰ ἀνατολικά της σύνορα μέχρι τῆς γραμμῆς Αἴνου-Μηδείας· δυτικῶς θὰ τῆς παρεχωρεῖτο τὸ Μοναστήριον ἔναντι ἀνταλλαγμάτων πρὸς τὴν Σερβίαν· θὰ ἐζητεῖτο παρὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ παραχωρήσῃ τὴν Καβάλλαν καὶ τμήματά τινα τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ὁ κ. Πολίτης, ὁ διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, —τοῦ ὁποίου τὰ γαλλόφιλα αἰσθήματα ἦσαν πασίγνωστα—ἡ Γαλλία ἦτο δι' αὐτὸν δευτέρα πατρίς, —εἰδοποίησε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ὅτι «ἡ ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν Συμμάχων πολιτικὴ κινδυνεύει νὰ «χανδακώσῃ» ὁριστικῶς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ μάθῃ, ὅτι χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσουν προηγουμένως, οἱ λεγόμενοι ὑπερασπισταὶ τοῦ δικαίου τῶν λαῶν διαθέτουν τὰ ἐδάφη του ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐχθρῶν του.»

Ὁ κ. Πολίτης, λόγῳ τῆς θέσεώς του, ἐπεφορτίσθη νὰ συντάξῃ τὰς διαμαρτυρίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀντάντ: αἱ διαμαρτυρίαι αὗται εἶναι θαυμάσιαι σελίδες, αἱ ὁποῖαι τοῦ περιποιοῦν μεγίστην τιμήν.

Πρέπει νὰ παραθέσωμεν πρῶτον τὴν σταλεῖσαν τὴν 18)31 Μαΐου:

«Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐπετέλει παράλειψιν τῶν ἱερωτάτων της ὑποχρεώσεων ἐὰν δὲν ἔσπευδεν αὐθωρεὶ νὰ διατυπώσῃ πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ζωηροτάτας διαμαρτυρίας, διὰ τὴν προσβολήν, ἥτις οὕτω προσγίγνεται κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τοῦ βασιλείου. Δηλοῖ ταυτοχρόνως, κατὰ τὸν κατηγορηματικώτερον τρόπον, ὅτι μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας οὐδὲν ζήτημα ὑπάρχει, οὐδὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Καβάλλαν, χρῆζον διαρρυθμίσεως. Ἡ περιοχὴ αὕτη, ἑλληνικὴ ἀποκλειστικῶς, παρεχωρήθη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον, κατόπιν ἑνὸς νικηφόρου πολέμου, δυνάμει δὲ νομίμου τίτλου, γενομένου ἀποδεκτοῦ ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, τίτλου, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ προσβάλῃ χωρὶς νὰ παραβιάσῃ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ διέποντος τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη δικαίου.

»Ἀλλά, διατυποῦσα τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην, ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις εἶναι πεπεισμένη ὅτι τὸ σχέδιον, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐπιτακτικὸν καθῆκον νὰ ἐξεγερθῇ προληπτικῶς, οὐδόλως θέλει πραγματωθῇ. Ἀρνεῖται ὄντως νὰ πιστεύσῃ ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως, αἵτινες εἶναι ἐκ παραδόσεως Προστάτριαι τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἠδύναντό ποτε νὰ ἐπιχειρήσουν τι κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἐδάφους της. Εἶναι ἐπίσης πεπεισμένη ὅτι, ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐπιθυμία των νὰ συντομεύσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν νίκην, δὲν θὰ ἠδύναντό ποτε αὗται νὰ ζητήσουν νὰ προσπορισθοῦν νέον συνεπίκουρον διὰ τῆς σκυλεύσεως ἑνὸς τρίτου, καὶ μάλιστα χώρας, ἥτις, ὡς πιστὸς σύμμαχος ἑνὸς τῶν ἰδίων των συμμάχων, τῆς Σερβίας, τοῖς προσέφερε σημαντικωτάτας ὑπηρεσίας, ἀκριβῶς δὲ ἐναντίον τοῦ Κράτους, τοῦ ὁποίου πρόκειται ἤδη νὰ πληρώσῃ αὐτὴ τὴν συνδρομήν.»

Αἱ Κυβερνήσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων δὲν ἠρνήθησαν τὰς προθέσεις των· ἀλλ' ἔσπευσαν νὰ δηλώσουν ὅτι εἰς οὐδεμίαν συμφωνίαν, ἐν προκειμένῳ, θὰ προέβαινον, ἄνευ τῆς προηγουμένης συγκαταθέσεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

* * *

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ κ. Βενιζέλου κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν πρὸς τὸν Βασιλέα ὑπομνημάτων του, τοῦ ἔδωκεν πε-

ρισσοτέραν τόλμην, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον τὰ γεγονότα ἐξειλίσσοντο ραγδαίως.α

Τὴν 31)13 Ἰουλίου οἱ Σύμμαχοι ἀπηύθυναν διακοίνωσιν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Ἔγραφον τὰ ἑξῆς ἐν αὐτῇ:«Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Καβάλλαν, πρὸς τὸ παρὸν εἶναι προφανῶς ἀδύνατον νὰ καθορισθοῦν, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, αἱ ἐδαφικαὶ κατακτήσεις, τὰς ὁποίας θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἑλλὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῶν προσκτήσεων τούτων μέλλει, φυσικά, νὰ ἐξαρτηθῇ τὸ μέρος τῆς ἐνδοχώρας τῆς Καβάλλας, τὸ ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις τῆς Μεγαλειότητός του (μεταφράζομεν τὸ ἀγγλικὸν κείμενον) θὰ ἐπίεζε τὴν Ἑλλάδα νὰ παραχωρήσῃ. Ἀλλ' ἡ Βουλγαρία δύναται νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος ὅτι θὰ δόσῃ ἔννοιαν ἱκανῶς εὐρεῖαν εἰς τὸν ὅρον ἐ ν δ ο χ ώ ρ α (hinterland) καὶ ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μεγαλειότητος ἐννοεῖ ὅτι ἡ συγκατάθεσίς της εἰς πᾶσαν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῆς Ἑλλάδος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπολύτως ἐκ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὴν Καβάλλαν καὶ ἐνδοχώραν ἀνάλογον μὲ τὰ κέρδη της ἀλλαχοῦ.»

Ἐὰν ἐννοοῦμεν καλῶς τὸ κείμενον τοῦτο, σημαίνει ὅτι ἐὰν ἡ Ἑλλὰς χάσῃ 2.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καβάλλας, θὰ λάβῃ 2.000 τ. χιλ. ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἢ ἀλλαχοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ βάσις τῶν πρὸς τὸν Βασιλέα ὑπομνημάτων, πλὴν τοῦ ὅτι ἀντὶ τῶν παραχωρητέων περὶ τὴν Καβάλλαν 2.000 τετραγων. χιλιομέτρων, ὁ κ. Βενιζέλος ὡμίλει περὶ ἀποκτήσεως 125.000 τ. χλμ. ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἤτοι περὶ ἐκτάσεως ἴσης πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς Ἑλλάδος»' ὡς ἔλεγεν. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι ἀπέχομεν πολὺ ἀπὸ τὸν λογαριασμόν.

Ὁπωσδήποτε, ἡ ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὴν Βουλγαρίαν διακοίνωσις ἀνεκοινώθη τὴν 21)3 Αὐγούστου πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Σερβίαν.

Προεκάλεσε τὴν ἀναμενομένην ἐντύπωσιν.

Εἰς τὴν Νύσσαν, ὅπου εἶχεν ἀποσυρθῇ ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις, ἑτοιμαζομένη νὰ ὑποστῇ τὸ κολοσσιαῖον πλῆγμα τῶν αὐστραγερμανικῶν δυνάμεων, ἐσκέφθησαν νὰ κλείσουν χωριστὴν εἰρήνην, καὶ ὁ Πάσιτς ἀπήντησε θλιβερῶς πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας: «Ποτὲ τόσον βαρὺ διάβημα δὲν ἔγινε πρὸς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν. Τὸ τελεσίγραφον τῆς Αὐστρίας ἀφεώρα τὴν ἀνεξαρτησίαν μόνον τῆς Σερβίας· τὸ διάβημα τῶν Συμμάχων θέτει εἰς κίνδυνον αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασίν της.» Καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας προσθέτει: «Ἀποξενούμεθα τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία ἦτο ἡ μόνη μας σύμμαχος εἰς τὰ Βαλκάνια. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι θὰ ἔλθῃ ἄλλος σύμμαχος ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτόν, τὸν ὁποῖον κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν ;»

Ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, δύναταί τις εἰπεῖν, ἐξ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κομμάτων, ἐξεπήδησε κραυγὴ ἀγανακτήσεως.

Ἐν Ἀθήναις ἠκούσθησαν φωναί: «Ζήτω ἡ Γερμανία», ὄχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἐξηρεθίσθησαν οἱ Βενιζελικοί.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Καβάλλας ἐδήλωσε: «Καλοῦμεν καὶ ἐξορκίζομεν τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ μὴ ὑποκύψῃ, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, εἰς τὴν πίεσιν τῶν Δυνάμεων καὶ νὰ μὴ παραχωρήσῃ οὐδὲ σπιθαμὴν ἐδάφους, ἄνευ πολέμου μέχρις ἐσχάτων, στερρῶς ἀποφασισμένοι νὰ ὑπερασπίσω-

μεν δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν πατρίδα, προτιμῶντες ν' ἀφήσωμεν νὰ καταστραφῇ διὰ τῶν τηλεβόλων τῶν Δυνάμεων καὶ νὰ μεταβληθῇ ἡ Καβάλλα εἰς τέφραν, παρὰ νὰ τὴν παραδώσωμεν εἰς τοὺς Βουλγάρους.»

Κατὰ τὴν τεραστίαν λαϊκὴν διαδήλωσιν, ἥτις συνεκροτήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ κυριωτέρου ῥήτορος, Βενιζελικοῦ τὸ φρόνημα, καὶ ἐνεκρίθη ψήφισμα διερμηνεῦον τὴν πάγκοινον ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς προσβολῆς, τὴν ὁποίαν ἡ ξένη ἀνάμιξις ἐπεχείρει κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐθνικῶν της πόθων, τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι θὰ περισώσῃ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας τῆς κτηθείσης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τὴν θέλησίν του νὰ ὑποστῇ πάσας τὰς θυσίας, ἵνα ὑπερασπίσῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους.

Κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ψηφίσματος τούτου, ὁ νομάρχης ἀπήντησεν: «Ἂς μένῃ ἥσυχος ὁ Μακεδονικὸς Λαός! Τὰ ἱερὰ καὶ ἀπαράγραπτα δίκαιά του θὰ διατηρηθῶσιν ἄθικτα χάρις εἰς τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Ἔθνους ὁλοκλήρου, διὰ τοῦ δαφνοστεφοῦς ξίφους τοῦ ἐνδόξου Βασιλέως μας καὶ διὰ τῆς ἀποφασιστικῆς στάσεως τῆς Κυβερνήσεώς μας, ἥτις, κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις, ἔθεσεν, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην της φροντίδα, τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας: Ζήτω ἡ Μακεδονικὴ Ἑλλάς! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ Ἐλευθερωτὴς τῆς Μακεδονίας!»

Ὁ Τύπος ἔλαβε τόνον ὀξύτερον: ἡ «Ἄγκυρα», μία βενιζελικὴ ἐφημερὶς τῆς Θεσσαλονίκης, ἔγραφεν: «Ἡ ἀφροσύνη, ἡ ὑπουλότης, ἡ ἀγυρτία τῆς διπλωματίας τῶν Συμμάχων ἐκσπᾷ ἐν ὅλῳ της τὸ μεγαλεῖῳ. Ἡ παραφροσύνη, τὸ πάθος των, ἡ ὀπιομανία των διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας ἀποκαλύπτεται ἐν ὅλῃ τῇ ἀπαισίᾳ καὶ εἰδεχθεῖ ὄψει της. Πρέπει νὰ ῥίψωμεν εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς στρατιωτικοὺς τῶν Συμμάχων, τῶν ἐπιδιδομένων εἰς πᾶν εἶδος ὀργίων εἰς τὰς νήσους· πρέπει νὰ ἀνεφοδιάσωμεν τὰ γερμανικὰ ὑποβρύχια διὰ ν' ἀνατινάσσουν τοὺς στόλους των. Ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Κάϊζερ εἶναι ἀπὸ Θεοῦ ὄντως ἀπεσταλμένος νὰ σωφρονίσῃ τοὺς παραφρονήσαντας· διότι μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι.»

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ἐν πολέμῳ κατὰ τῆς Ἀντάντ;

Ἡ Κυβέρνησις ἐξεφράσθη μετὰ περισσοτέρας λεπτότητος· ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Δυνάμεις, συνταχθεῖσαν ἀναμφιβόλως διὰ τῆς γραφίδος τοῦ κ. Πολίτου, συγκινητικὴν ἀπάντησιν, τῆς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν παρὰ μόνον τὰ οὐσιωδέστερα μέρη, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔπρεπε ν' ἀναγνώσῃ κανεὶς ὁλόκληρον: εἶναι ἡ διακοίνωσις τῆς 30)12 Αὐγούστου:

«Μετ' αἰσθήματος βαθείας καὶ ὀδυνηρᾶς καταπλήξεως ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἀνακοινώσεως, τὴν ὁποίαν ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης εὐηρεστήθη νὰ κάμῃ τὴν 21)3 Αὐγούστου...

»Αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ἀντελήφθησαν κάλλιστα τὸ βαρὺ πλῆγμα, τὸ ὁποῖον κατήνεγκον κατὰ τῆς φιλαυτίας ἑνὸς Ἐλευθέρου Κράτους, διὰ μόνης τῆς ἀναγγελίας ἑνὸς σχεδίου θίγοντος τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ὥστε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἧς ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προΐσταμαι, θὰ ἠδύνατο νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν ἄποψίν των.

»'Αλλά διατελοῦν ἐν πλήρει παρεξηγήσει τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐλπίζουσαι ὅτι θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσῃ οὗτος δικαίαν καὶ εὐνοϊκὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν πολιτικήν των. Θὰ ἦτο πράγματι ὕβρις πρὸς τὸν φλογερὸν πατριωτισμόν του καὶ τὴν φυσικήν του ὑπερηφάνειαν, νὰ ἐλπίζεται ὅτι θὰ διέκρινεν οὗτος καὶ ἴχνος δικαιοσύνης εἰς τὴν πολιτικὴν τὴν ἀποβλέπουσαν νὰ τὸν ἀπογυμνώσῃ, ἐπ' ὠφελείᾳ ἑνὸς κεκηρυγμένου ἀντιπάλου, μέρους τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους, ὅπερ δικαίως θεωρεῖ σάρκα ἐκ τῆς σαρκός του, διότι κατοικεῖται ὑπὸ ἀδελφῶν του καὶ ἐκτήθη διὰ τοῦ αἵματός του.»

Ἡ διακοίνωσις ἐξέθετεν ἀκολούθως τὰ προαιώνια δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐδήλου ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠννόει νὰ πληρώσῃ δι' αὐτὰ τίμημα, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ προσκτήσεως ἐδάφους ξένου, «τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθόσον ἡ ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐπιτυγχανομένη ἐδαφικὴ ἐπαύξησις, πόρρω ἀπέχουσα τοῦ ν' ἀντιπροσωπεύῃ αὔξησιν ἐθνικῆς ἰσχύος, θὰ ἰσοδυνάμει, ἐν τῇ πραγματικότητι, πρὸς ἐξασθένησιν, διότι εἰς τὰς θύρας τῶν κολοβουμένων ἠπειρωτικῶν συνόρων της θὰ ἔβλεπε νὰ ἐγκαθίσταται μία Βουλγαρία ὑπερμέτρως ηὐξημένη, ἥτις θ' ἀπετέλει διαρκῆ ἀπειλὴν δι' αὐτήν.»

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπανελάμβανε λοιπὸν τὰς ζωηροτάτας διαμαρτυρίας της κατὰ τῶν δεδηλωμένων προθέσεων τῶν Δυνάμεων.

Αὐτὴ ἦτο ἡ τελευταία πρᾶξις τῆς Κυβερνήσεως Γούναρη. Ποῖος θ' ἀρνηθῇ τὴν νομιμότητα καὶ ἐντιμότητα τῆς συμπεριφορᾶς ἣν ἐτήρησεν:

Συγκληθεῖσα τὴν 3)16 Αὐγούστου ἡ νέα Βουλὴ ἐξέλεξε πρόεδρόν της τὸν βενιζελικὸν ὑποψήφιον. Ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν Ἀρχήν.

Ἀλλ' ἐκτὸς ἂν μετεβάλλοντο αἱ περιστάσεις, ἐνέμενεν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, ἀποφασισμένος νὰ μὴ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν παρὰ τῆς Ἑλλάδος μόνον τὰ συμφέροντα, νὰ εἶναι Ἕλλην καὶ τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην. Ποῖος ἄνθρωπος καλῆς πίστεως θὰ τὸν ἐμέμφετο; Καὶ εἶχε τὴν Ἑλλάδα μαζί του καὶ τὴν συνείδησίν του ἥσυχον.

Η ΕΛΛΑΣ ΔΙΧΑΣΜΕΝΗ

ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1915 - 1916)

I. ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Πρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι τότε τὸ Ἀνατολικὸν Μέτωπον προσελάμβανε κεφαλαιώδη σημασίαν εἰς τὸ μέγα δρᾶμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπίθεσις τῆς Καμπανίας, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915, ὑπῆρξε λαμπρά. Τὸ Δυτικὸν Μέτωπον ἐπαγιώθη διὰ δύο ἔτη καὶ πλέον: φοβερὸν καθ' ἑαυτὸ θέαμα, πρὸ παντὸς ὅταν ἡ ρωσσικὴ ἧττα ἀφῆκεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν ὅλας των τὰς ἐπιθετικὰς μάζας, αἱ ὁποῖαι ἐξουδετερώθησαν κατόπιν, χάρις εἰς τὴν παρέμβασιν τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου καὶ ἐγεννήθη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Δὲν ἐπρόκειτο πλέον ἐδῶ περὶ ἀντιπερισπασμοῦ, ἀλλὰ περὶ πεδίου ἐλευθέρας δράσεως.

Ἡ ρωσσικὴ συμφορὰ τοῦ Μαΐου-Αὐγούστου τοῦ 1915 καὶ ἡ πραγματοποιηθεῖσα ἐν τῷ μετώπῳ τούτῳ, ὡς καὶ ἐν τῷ Γαλλικῷ μετώπῳ, παγίωσις τῶν ἀμφοτέρωθεν παρατάξεων παρεῖχον εἰς τοὺς Γερμανοὺς τεραστίας διαθεσίμους δυνάμεις· ἐπειδὴ εὑρίσκοντο εἰς τὸ κέντρον τοῦ πελωρίου πεδίου ἀγῶνος, αἱ Κεντρικαὶ Αὐτοκρατορίαι εἶχον τὸ στρατηγικὸν πλεονέκτημα τῆς κινήσεως ἐπὶ ἐσωτερικῶν γραμμῶν, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοί των ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνουν μακρυνὰς περιφερικὰς κινήσεις.

Συγκεκριμένως, ἡ συγκέντρωσις αὐστρογερμανικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον ἐπεβάλλετο ἐξ αὐτῆς τῆς γεωγραφίας, ἐκ τῶν νέων συνθηκῶν καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ὁ Ἀλμπὲρ Σορὲλ ὀνομάζει ἱστορικὸν δετερμινισμὸν τοῦ πολέμου. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς φυσικὸς καὶ λογικὸς καὶ πλήρης ὑποσχέσεων, ἀκόμη καὶ τοῦ μέλλοντος:—νὰ ἐπιτύχουν ἐπαφὴν μὲ τὴν Ρουμανίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Τουρκίαν... καὶ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τὰς συντρίψουν ἢ διὰ νὰ τὰς ὑποστηρίξουν ἢ διὰ νὰ τὰς ἐκβιάσουν εἰς ἀπόφασιν. Χειρισμὸς τεράστιος, τόσον πολιτικῶς ὅσον καὶ στρατιωτικῶς. Καὶ ἂν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ μεγάλαι Αὐτοκρατορίαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἱδρύθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅτι διὰ τὸ μέγα σχέδιον τοῦ Γουλιέλμου Β' εἶχον ἤδη χαραχθῇ αἱ βάσεις διὰ μέσου τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἐντεῦθεν

'Ασίας, κατὰ μῆκος τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Βαγδάτης, καὶ ὅτι συνεπῶς ἐπρόκειτο περὶ αὐτῶν τῶν πεπρωμένων τῆς ἀνθρωπότητος, θ' ἀντιληφθῇ ὅτι τὰ γεγονότα τῆς 'Ανατολῆς εἶναι ἐντὸς τοῦ πνεύματος τοῦ πολέμου καὶ τοῦ δίδουν ὅλην του τὴν πληρότητα.

* * *

'Εν τῷ μεταξὺ ἰδοὺ ἡ αὐστρογερμανικὴ χιονοστιβὰς ἐπικρεμαμένη κατὰ τῆς Σερβίας. Πῶς νὰ τὴν ἀποτρέψουν ;

Εὑρισκόμεθα εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου. 'Εν 'Αθήναις, ὁ κ. Βενιζέλος εἰς τὴν 'Αρχήν. Διὰ ν' ἀναστείλουν τὴν ἐχθρικὴν ὤθησιν χρειάζονται μίαν βάσιν οἱ Σύμμαχοι. Πρέπει νὰ ἐπανορθωθῇ ἡ ἀτυχία τῶν Δαρδανελλίων: καλὴ εὐκαιρία διὰ νὰ ἐπιβοῦν πάλιν τῶν πλοίων καὶ νὰ φύγουν ἐκεῖθεν σώζοντες τὰ προσχήματα.

'Αλλὰ ποῦ νὰ ὑπάγουν ; Ἔγινε λόγος περὶ τῆς ἐν Συρίᾳ 'Αλεξανδρέττας: συνδυασμὸς πολὺ ἀπομεμακρυσμένος, καλύπτων μόνον τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐγκαταλείπων εἰς τοὺς Αὐστρογερμανοὺς ὅλον τὸ Αἰγαῖον μὲ τὰ τόσον πολύτιμα παράλιά του.

Ἔγινε λόγος περὶ Δεδεαγὰτς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἕβρου. 'Αλλὰ δὲν ἦσαν βέβαιοι ἂν ἡ Βουλγαρία ἦτο διατεθειμένη πρὸς τοῦτο.

Κάποιος ἐπρότεινε τὴν 'Ιστρίαν καὶ ἐκεῖθεν μίαν δίοδον πρὸς τὸν Σαῦον μὲ τὰς εὐρείας ἰταλικὰς βάσεις. Τοιουτοτρόπως θὰ εὑρίσκοντο κοντὰ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Αὐστρίας, θὰ ἐπλευροκόπουν ὅλας τὰς κινήσεις τῶν Αὐστρογερμανῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ καθὼς καὶ τὰς ἐπὶ τῶν Ἄλπεων, καὶ δὲν ὑπῆρχε περίπτωσις νὰ παραβιασθῇ καμμία οὐδετερότης, οὔτε νὰ σχισθῇ καμμία συνθήκη.

Αἱ περιστάσεις ἤγαγον εἰς ἄλλην ἀπόφασιν: Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος συνέτεινεν εἰς τοῦτο: θὰ τὸν ἐπαινέσουν ἢ θὰ τὸν ψέξουν, ἀναλόγως.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ 'Ιανουαρίου, ὅταν ὑπέβαλε τὰ δύο ὑπομνήματά του πρὸς τὸν Βασιλέα, εἶχεν ὑποδείξη τὴν Θεσσαλονίκην ὡς καλὸν σημεῖον, ὁπόθεν ἠδύναντο νὰ δόσουν χεῖρα εἰς τὴν Σερβίαν καὶ νὰ ἀσκήσουν ἴσως πίεσιν ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας.

Τὸν Σεπτέμβριον ἐπανέρχονται εἰς τὴν ἰδέαν αὐτήν, ἡ ὁποία φαίνεται γόνιμος. 'Η Θεσσαλονίκη δὲν κεῖται μακρὰν τῶν Δαρδανελλίων· θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ φανῇ ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἰδίας ἐπιχειρήσεως, ἐλαφρῶς μετατοπισθείσης.

'Αλλ' ἡ 'Ελλὰς εἶναι οὐδετέρα. Τὸ ἐνδιαφέρον ἐκ τούτου θὰ εἶναι ζωηρότερον: ὡραῖον θέμα διὰ βυζαντινὰς συζητήσεις καὶ εὐστρόφους λύσεις. Εἰς τὰ μαθηματικὰ ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖον ἀποκαλοῦν ὡραῖα προβλήματα...

'Η Σερβία ὑπὸ τὸ πλῆγμα τῆς αὐστρογερμανικῆς εἰσβολῆς προέβη εἰς διάβημα πρὸς τὰς 'Αθήνας, ζητοῦσα βοήθειαν. Τῆς ἀπήντησαν ὅτι ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν 'Ελλάδα νὰ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς Σερβίας, ἐὰν αὕτη προσεβάλλετο ὑπὸ τῶν Αὐστρογερμανῶν καὶ τῶν Βουλγάρων ταυτοχρόνως, ἐφόσον τοὐλάχιστον δὲν ἐπενέβαινεν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἡ Ρουμανία: ὁ κ. Βενιζέλος ἐφρόνει ὅτι «ἡ κλεὶς τῆς καταστάσεως εὑρίσκετο ἐν Βουκουρεστίῳ».

Τότε ἐπανενεφανίσθη τὸ σχέδιον εὐρυτέρου συνδυασμοῦ: Σερβία—

Ρουμανία—Ἑλλάς, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Μεσογείου: Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας. Ὁ Ντελκασσὲ ἤλπιζεν ὅτι θὰ παρέσυρε καὶ τὴν Βουλγαρίαν: αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνειρόν του: εἶχε ποντάρη ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου τῆς Βουλγαρίας... Καὶ τὸ πρόβλημα ἐλύθη.

Ἤρχισε τότε ἐκ διαφόρων μερῶν ἔντονος διπλωματικὴ δρᾶσις εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Ἡ Ρωσσία ἐν τούτοις προέβαλλε τὰς αὐτὰς πάντοτε ἀντιρρήσεις· ἐφοβεῖτο πολὺ περισσότερον παρ' ὅσον ηὔχετο τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ρουμανίας, ὅπως καὶ τῆς Ἑλλάδος, διὰ παρομοίους δὲ λόγους: πᾶσα βαλκανικὴ ὁμοσπονδία, ἢ ἄλλη τις ἀποκρυστάλλωσις, ἐξήγειρε δικαίως τὰς ἀνησυχίας της. Ἐφάνη αὐτὸ ὀλίγους μῆνας πρότερον· κατὰ μείζονα λόγον ἔπρεπε νὰ τὸ σκεφθοῦν τὴν ἑπομένην τῆς συμφορᾶς της. Ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ τῆς δόσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ Σύμμαχοι θὰ ἐπωφελοῦντο τῶν ἀτυχιῶν της, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἀντιμετωπίζουν τὰς συνεπείας των.

Τὴν 5)18 Σεπτεμβρίου, ὁ κ. Βενιζέλος συνωμίλησεν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑγεία εἶχεν ὁριστικῶς βελτιωθῆ. Εὑρέθησαν ἀπολύτως σύμφωνοι κατ' ἀρχὴν ἐπὶ μιᾶς συνεργασίας μετὰ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Ἀντάντ, ἡ ὁποία πράγματι ἦτο ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ παράσχῃ πᾶσαν ἐγγύησιν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἦτο πλέον ζήτημα νὰ τῆς ζητηθῇ καμμία ἐδαφικὴ θυσία καὶ ἡ δημοσία γνώμη ἐν Ἑλλάδι παρεδόθη ἐκ νέου εἰς τὰ μεγάλα ὄνειρα, μὲ τὰ ὁποῖα τρέφεται ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος....

* * *

Τὸ σημεῖον συναρμογῆς τοῦ συνδυασμοῦ ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη.

Ἡ Ρουμανία δεξιά, ἴσως ἡ Βουλγαρία· ἡ Ἑλλὰς ἀριστερά, βοηθοῦσα τὴν Σερβίαν, ἀνεφοδιαζόμεναι ἀπὸ κοινοῦ εἰς ἄνδρας καὶ τηλεβόλα ὑπὸ τῶν στόλων τῆς Συνεννοήσεως: τὸ μέγα θέαμα τῆς ἀμύνης τῆς Μεσογείου κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν.

Ἡ Ἀντὰντ εὗρεν ἀμέσως πολὺ ἐνδιαφέρουσαν τὴν θέσιν τῆς Θεσσαλονίκης· μία ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν Μπουσκιὲ ἐστάλη ἐκεῖ διὰ νὰ μελετήσῃ τὸν σιδηρόδρομον πρὸς τὰ Σκόπια καὶ τὴν Σερβίαν· προσεπάθησε νὰ τοποθετήσῃ προσωπικὸν γαλλικόν. Ὁ κ. Βενιζέλος ἐτοποθέτησεν ἐν σπουδῇ ἑλληνικὸν προσωπικόν. Ἔκτοτε ἐξυπηρετεῖτο αὐτὸς παρὰ τῆς Ἀντὰντ περισσότερον παρ' ὅσον τὸν ἐξυπηρέτει.

Καὶ αὐτὸς ἔβλεπεν εἰς τὸν συνδυασμὸν αὐτὸν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ μέσον ἐξωθήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Βασιλέως της πρὸς τὸν πόλεμον. Ἄλλοι θὰ ἔπραττον καὶ ἔπραξαν τὸ πᾶν διὰ ν' ἀπομακρύνουν παρομοίαν πυρκαϊάν· αὐτὸς τὴν προκαλεῖ, διότι ὡς λέγει, «ἡ οὐδετερότης δὲν εἶναι πολιτική».

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Αὐστρογερμανοὶ ἔφθανον ἐκ τοῦ ρωσσικοῦ μετώπου καὶ συνεκεντροῦντο κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Σαύου, ἀπέναντι τοῦ Βελιγραδίου, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Μάκενσεν. Ἰδοὺ ἡ ὥρα τῆς δράσεως.

Τὴν 8)21 Σεπτεμβρίου καλεῖ νὰ συμβουλευθῇ τοὺς τρεῖς πρεσβευτὰς τῆς Ἀντάντ, ἢ μᾶλλον τῶν τριῶν «Προστατίδων Δυνάμεων». Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας δὲν προσεκλήθη. «Ἀπὸ συμφώνου, λέγει, μετὰ

τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ἐπιτελείου», τοὺς ἠρώτησεν ἂν δύνανται νὰ στείλουν εἰς τὸ βουλγαρικὸν μέτωπον τὰς 150.000 ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ τὰς στείλῃ ἡ Σερβία, ἥτις ὅμως ἤδη εὑρίσκετο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ τὸ πράξῃ. Διὰ νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος ἡ Ἑλλάς, ἀπαιτεῖται τοῦτο ἢ ἡ βοήθεια τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ὅροι τῆς ἑλληνοσερβικῆς συμφωνίας τοῦ 1913 δὲν ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ Σερβία ἠδύνατο νὰ στείλῃ εἰς τὸ βουλγαρικὸν μέτωπον στρατεύματα ἄλλα πλὴν τῶν ἰδικῶν της... Ἀλλ' ἂς μὴ λεπτολογῶμεν καὶ ἡμεῖς τὰ πράγματα. Ἂς θαυμάσωμεν μᾶλλον τὴν εὐφυΐαν τοῦ συνδυασμοῦ.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀναμένει, φυσικά, ταχεῖαν ἀπάντησιν· διότι τὰ γεγονότα βαίνουν πρὸς ραγδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀλλ' οἱ Σύμμαχοι δὲν γνωρίζουν ἀκόμη, ἢ δὲν θέλουν νὰ μάθουν τὰς διαθέσεις τῆς Βουλγαρίας, καίτοι αὗται εἶναι προφανεῖς. Ἀπηξίωσε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰς προτάσεις των τῆς 31ης Ἰουλίου. Τῆς ἀπευθύνουν πιεστικωτέραν διακοίνωσιν.

Τὴν 8)21 Σεπτεμβρίου ἡ Βουλγαρία ἐπιστρατεύεται, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἴπῃ ἐναντίον τίνος· ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν Συμμάχων μερικοί, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ἀκόμη ὅτι ἐπιστρατεύεται κατὰ τῆς Γερμανίας. Πράγματι, ἡ Βουλγαρία θὰ ἠδύνατο νὰ παίξῃ ἐν προκειμένῳ θαυμάσιον ρόλον· θὰ ἐκέρδιζε παρὰ πολύ. Ἡ Βουλγαρία θὰ ἦτο σήμερον ἡ Μεγάλη Δύναμις τῆς Βαλκανικῆς. Δύο σφάλματα, σχεδὸν θανάσιμα κατὰ τὰ δραματικὰ ταῦτα ἔτη: ὅτι διέλυσε διὰ τῶν τηλεβόλων τὴν βαλκανικὴν συμμαχίαν τῷ 1913 καὶ ὅτι δὲν ἐπωφελήθη τῶν περιστάσεων τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915 νὰ τὴν ἀνασυστήσῃ περὶ ἑαυτήν.

Μόλις ἀνηγγέλθη ἡ εἴδησις περὶ τῆς βουλγαρικῆς ἐπιστρατεύσεως, ὁ κ. Βενιζέλος τρέχει εἰς τὸν Βασιλέα : «Μεγαλειότατε, πρέπει νὰ ἐπιστρατευθῶμεν.» — «Σύμφωνοι», ἀπαντᾷ ὁ Βασιλεύς. Τὸ μεσονύκτιον ὑπογράφει τὸ διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τὰ στρατιωτικὰ τραῖνα κινοῦνται πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν βουλγαρικὴν μεθόριον. Ὅλα πᾶνε καλά. Τὴν 10)23 οἱ Σύμμαχοι ἀπαντοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα: θὰ παράσχουν τὰ στρατεύματα τὰ ὁποῖα ζητεῖ ἡ Ἑλλάς· δὲν λέγουν πόσα· ἀλλὰ φθάνουν ἤδη ἀποσπάσματα ἐκ Δαρδανελλίων. Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ διορίζεται ἀρχηγὸς τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα συνεκεντροῦντο ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ὁ κ. Βενιζέλος λέγει πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας: «Ἐὰν ἡ Ρουμανία λάβῃ τὴν ἀπόφασιν, ὁ Βασιλεὺς θὰ ξαναγίνῃ ὁ Ἔνδοξος Στρατηλάτης· θὰ ριφθῇ κατὰ τῆς Βουλγαρίας μὲ ἐνθουσιασμόν, τὸν ὁποῖον θὰ συμμερισθῇ ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος,»

Τὴν 13)26 ἡ Ρουμανία ἀρνεῖται. Ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία θέλει ν' ἀντιπροσωπευθῇ εἰς τὸ βαλκανικὸν θέατρον πολέμου, ἀγγέλλει ὅτι θὰ στείλῃ μερικὰ στρατεύματα διὰ Γαλατσίου διὰ νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων. Ὁ Πρόεδρος τοῦ ρουμανικοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, Βρατιάνο, δηλοῖ ὅτι ἡ Ρουμανία σύσσωμος θὰ ἐξεγερθῇ ὡς εἷς ἄνθρωπος, διὰ νὰ καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν οὐδετερότητά της, τὴν ἐλευθερίαν τῆς δράσεως καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Εἰς τὰς Ἀθήνας;

Ἐλλείψει τῆς Ρουμανίας, θὰ ἐχρειάζοντο 150.000 συμμαχικοῦ στρατοῦ. Ὁ Σαρράϊγ εἶχεν ἀκριβῶς 20.000. Γελοία παράταξις πρὸ τῶν γερμανικῶν ὄγκων.

Ὁ κ. Βενιζέλος ζητεῖ ἀπὸ τὸν Βασιλέα νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν Συμμάχων. Ὁ Βασιλεὺς ἀρνεῖται: — Πρέπει, εἶπε, νὰ παρατάξωμεν ὅλον τὸν στρατὸν πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ νὰ συγκρατήσωμεν τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ καλύψωμεν τὴν μεθόριον· ἀλλὰ τὸ νὰ καλέσωμεν τοὺς Συμμάχους, αὐτὸ θ' ἀντέκειτο πρὸς τοὺς ὅρους τῆς οὐδετερότητος, ἡ ὁποία εἶνε ἀκόμη ἀναγκαία, ἀφοῦ ἡ Ρουμανία δὲν ἐξέρχεται. Ἄλλωστε, τὸ Σύνταγμα δὲν ἐπιτρέπει νὰ καλέσωμεν ξένα στρατεύματα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Χώρας, ἄνευ ἀδείας τῆς Βουλῆς.

Ἀλλ' ὁ κ. Βενιζέλος εἶνε μία ἰδιοσυγκρασία τόσον ἰσχυρά, ὅσον καὶ εὔστροφος· πολύτροπος, ὅπως ἔλεγεν ὁ κ. Πουανκαρέ: δὲν ἀνεγνώριζε Βουλήν, Σύνταγμα καὶ... Βασιλέα, παρ' ἐὰν ἐξυπηρέτουν τὰ σχέδιά του.

Δὲν κόπτει τὰς συνομιλίας του μὲ τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Ἀντάντ: Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ἂς μεταφέρουν τὰ στρατεύματά των εἰς τὰ ὕδατα τῆς Θεσσαλονίκης· ἂς προετοιμάσουν τὴν ἀπόβασιν, ἂς ἀποβιβάσουν· αὐτὸς θὰ διαμαρτυρηθῇ διὰ τὸν τύπον· μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν εἶνε εὔκολον νὰ προκαλέσῃ, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα θὰ ἑνωθοῦν μὲ τὰ συμμαχικὰ καὶ τὸ παιγνίδι θὰ ἐπιτύχῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ θὰ δηλώσουν ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν διάθεσιν νὰ παραβιάσουν τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος· ὅτι θέλουν μόνον νὰ περάσουν διὰ νὰ δόσουν βοήθειαν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐπικοινωνίαν των μὲ τὴν Ρωσσίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Γερμανοί, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, δὲν ἤθελαν παρὰ νὰ διέλθουν μόνον διὰ τοῦ Βελγίου, ἵνα ἐπιπέσουν κατὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ γαλλικοῦ μετώπου.

Αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις προσεχώρησαν εἰς τὴν κωμῳδίαν αὐτήν· ἐκρίθη ὅτι ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κυβέρνησίς της, δηλαδὴ ὁ κ. Βενιζέλος, δὲν ἐσκέφθη καθόλου νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ Βελγίου, οὔτε τῆς Ρουμανίας.

Τὴν 17)30 Σεπτεμβρίου, ὁ κ. Βενιζέλος ἐπερωτήθη εἰς τὴν Βουλήν: ἔβλεπον νὰ ἐπίκειται ἡ ἐπέμβασις εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐφοβοῦντο ὅτι θὰ ὑφίσταντο θυσίας, ἀφοῦ τοιαύτη ἦτο ἄλλοτε ἡ σκέψις τοῦ κ. Βενιζέλου. Ἀπήντησε μὲ βεβαιότητα μὴ ἐπιδεχομένην ἀντίρρησιν· δὲν εἶπε τίποτε περὶ τῆς κωμῳδίας τῆς ἀποβάσεως — αὐτὸ ἦτο μυστικὸν ἐντελῶς ἰδικόν του — ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζήτημα νὰ γίνῃ πρὸς οἱονδήποτε ἡ ἐλαχίστη ἐδαφικὴ παραχώρησις, ὅτι ἡ ἀκεραιότης τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους θὰ διεφυλάσσετο ἀπέναντι καὶ ἐναντίον οἱουδήποτε, ὅστις θὰ ἤθελε νὰ τὴν ἐπιβουλευθῇ, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις ἦτο ἁπλοῦν μέτρον προνοίας, ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν ἐκινεῖτο καὶ ἀναμφιβόλως δὲν θὰ ἐκινεῖτο, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἦτο σύμφωνος μὲ τὸν Βασιλέα νὰ ὑπερασπίσῃ δι' ὅλων της τῶν μέσων τὰ συμφέροντα τῆς Χώρας.

Ἡ Βουλὴ ἐπεκρότησεν ὁμοθύμως τὰς δηλώσεις ταύτας.

Τὴν ἑπομένην 18)1 Ὀκτωβρίου, ἀναβρασμός.

Ὁ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν ἔχει καμμίαν πρόθεσιν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος, ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδὲν

αἴσθημα ἐχθρότητος τρέφει κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ὅτι τοὐναντίον διατηρεῖ τὴν παράδοσιν θερμῆς συμπαθείας πρὸς αὐτήν.

Μεγάλη συγκίνησις ἐν Ἀθήναις: — Ὅτι οἱ Σύμμαχοι εὑρίσκονται πάντοτε εἰς ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Βουλγαρίαν, ὅτι στέλλουν στρατεύματα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ νὰ λάβουν κατοχὴν τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ τὴν δόσουν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἵνα τὴν πείσουν νὰ ἐπέμβη ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμον, ἢ τοὐλάχιστον νὰ παραμείνῃ οὐδετέρα. Ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναφέρωμεν τί ἔγραφεν ὁ ἴδιος ὁ κ. Βενιζέλος εἰς ἓν τηλεγράφημα πρὸς τὰς Πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως: «Ἡ δήλωσις τοῦ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησεν ἡ, ἄνευ προηγουμένης εἰδοποιήσεως, ἐπίσκεψις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ Ἐπιτελείου εἰς Θεσσαλονίκην, ἐγέννησε τὸν φόβον ὅτι εἰς τὸ πνεῦμα μερικῶν Δυνάμεων ὑπάρχει ἡ σκέψις νὰ χρησιμοποιήσωσι τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς Σερβίας ἀποστελλόμενα στρατεύματα ὡς μέσον διὰ νὰ πραγματοποιήσουν ἀσφαλῶς τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐδαφικὰς φιλοδοξίας τῆς Βουλγαρίας.»

Ἂν δὲ τοῦτο ἦτο ἀληθές, ποία θὰ ἦτο ἡ εὐθύνη, ἡ ἐνοχὴ τοῦ Βενιζέλου ἀπέναντι τῆς Χώρας του! Αὐτὸ δὲν τὸ σκέπτεται.

Τρομάξας, ἀμέσως καλεῖ τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Ἀντὰντ καὶ τοὺς κάμνει ζωηρὰν σκηνήν.

«Δὲν θὰ γίνῃ ἡ ἀπόβασις· εἶμαι ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως, ἀπέναντι τῆς Χώρας.»

Ἀγγέλλεται τότε ὅτι ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Ἄμιλτων προτίθεται νὰ ἐγκατασταθῇ βιαίως ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ κ. Βενιζέλος ἐξοργίζεται: «Δὲν θ' ἀποβιβασθοῦν. Θ' ἀντιταχθῶμεν διὰ τῆς βίας. Ὁ στρατηγὸς Ἄμιλτων δὲν ἔχει τόσον μεγάλα δόντια διὰ νὰ φάγῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Αἱ Δυνάμεις ἔχουν τὴν ἀξίωσιν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν Ἑλλάδα ὡς Χώραν κατακτηθεῖσαν καὶ νὰ ποδοπατήσουν τὴν κυριαρχίαν της. Ἐὰν τὰ στρατεύματά σας παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο καὶ χωρὶς νὰ διασαφηνισθῇ ἡ κατάστασις διὰ δηλώσεως τῶν Συμμάχων, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ἐμποδίσω τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ν' ἀντιταχθῇ βίᾳ κατὰ τῆς ἀποβάσεώς των. Πρέπει νὰ σταματήσῃ ἀμέσως ἡ ἐπιχείρησις, ἂν θέλουν ν' ἀποφευχθῇ ἡ καταστροφή.»

Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας κ. Γκυγεμὲν ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων διὰ νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ἀναμένουν ἄλλην εἰδοποίησιν. Ἦτο καιρός! Ὁ Ἕλλην στρατηγὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ θὰ ἐπυροβόλει ἴσως κατὰ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων... Καὶ θὰ τὸ ὠνόμαζον αὐτὸ «ἐνέδραν τῆς Θεσσαλονίκης».

Διότι ὁ κ. Ντελκασσὲ δὲν ἐκαταλάβαινε πλέον τίποτε: «Μὰ ἠκολουθήσαμεν ἁπλῶς, ἔλεγε, τὰς ὑποδείξεις τοῦ κ. Βενιζέλου!»

Παρεσχέθησαν ἐξηγήσεις. Ὁ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ διώρθωσε τὴν ἀδεξιότητά του· ἐδήλωσεν ὅτι αἱ προτάσεις, τὰς ὁποίας δυνατὸν νὰ ἔκαμεν ἄλλοτε πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, δὲν ἴσχυον πλέον, ἀφ' οὗ αὕτη δὲν ἀπήντησεν καὶ ὅτι θὰ τῆς ἀπηύθυνον τελεσίγραφον.

Τὴν 20)3 Ὀκτωβρίου ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἀνήγγειλαν ἐπισήμως τὴν πρόθεσίν των ν' ἀποβιβάσουν στρατεύματα εἰς Θεσσαλονίκην.

Ρητὴ παραβίασις τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος.

Διαμαρτυρία λοιπὸν ἐξ ἴσου ρητὴ — ὅπερ δὲν σημαίνει «καθαρῶς

τυπική» — τοῦ κ. Βενιζέλου: «Οὐδετέρα ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ πολέμῳ ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὰς ἐν λόγῳ πράξεις. Διότι ἀποτελοῦν πλήγματα κατὰ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος, τοσούτῳ μᾶλλον σαφῆ, καθόσον προέρχονται ἐκ δύο ἐμπολέμων Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἔχει συνεπῶς καθῆκον νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς διαβάσεως ξένων στρατευμάτων διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.»

Ταυτοχρόνως, στέλλει διαταγὴν πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ 3ου σώματος στρατοῦ, «ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ Βασιλέως» λέγει, νὰ παράσχῃ πᾶσαν εὐκολίαν διὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατευμάτων.

Τὴν 21)4 Ὀκτωβρίου ὑπεβλήθη, φυσικά, ἐπερώτησις εἰς τὴν Βουλήν. Μακραὶ δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ: ἀπορρίπτει τὸ προσωπεῖον. Ἀρνεῖται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐκάλεσε τὰ στρατεύματα τῆς Ἀντάντ: ἐν προκειμένῳ δύναται πάντοτε νὰ καταφύγῃ εἰς ἰσχυρισμοὺς ὅτι «δὲν ἠννόει τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο»· τὰ ἐκάλεσε, χωρὶς νὰ τὰ καλέσῃ, καίτοι καλῶν ταῦτα. Ἀλλ' ἔφερε τὴν συζήτησιν ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέμενε μέχρι καταχρήσεως: ἐπὶ τῆς ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης τοῦ 1913. Ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκδηλωθῆ. Προληπτικῶς, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνοσερβικὴ συνθήκη συνεπάγεται ρητὴν ὑποχρέωσιν ἐπεμβάσεως. — Εἶχεν εἴπῃ τὸ ἀντίθετον πολλάκις ἀπὸ ἑνὸς ἔτους καὶ συγκεκριμένως ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, ἀπαντῶν εἰς πρόσκλησιν τῆς Σερβίας: — ὅτι τὰ μικρὰ Κράτη εἶνε περισσότερον τῶν μεγάλων ὑποχρεωμένα νὰ τηροῦν τὰς συνθήκας τὰς ὁποίας ὑπογράφουν· — ἦτο τοῦτο μήπως ὑπαινιγμὸς διὰ τὰς συνθήκας τὰς ἐγγυωμένας τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος ; — ὅτι ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶχεν ἐκ τῆς ἑλληνοσερβικῆς συνθήκης ὑποχρέωσιν, ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ ἐπέμβῃ, «ἔστω καὶ ἂν ἔμελλε νὰ πολεμήσωμεν κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ κατὰ τῆς Αὐστρίας»· — ὅτι οἱ Ἀγγλογάλλοι εἶνε σύμμαχοι τῶν συμμάχων μας Σέρβων καὶ θὰ παράσχουν ἀντὶ τούτων τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς συνθήκης μὲ τὴν Σερβίαν 150.000 ἀνδρῶν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τὰς τύχας της, ὅτι αὐτὸς ἔλαβε τὰς ἀποφάσεις του, ἀνεμέτρησε τὰς εὐθύνας του, ὅτι θὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πραγμάτωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων: — Ὅτι ὤφειλεν ἡ Βουλὴ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν! μεταξὺ τῆς πολιτικῆς τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀποχῆς, καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς δράσεως, τῆς πίστεως ἐπὶ τὰ ἀθάνατα πεπρωμένα τῆς Φυλῆς.

Ἐπευφημίαι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων. Ψῆφος ἐμπιστοσύνης: 142 ὑπέρ, 104 κατά.

Ἡ ψηφοφορία ἐσήμαινε πόλεμον.

Τὴν ἐπομένην ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατῆλθεν ἐκ τῶν θερινῶν Ἀνακτόρων τῆς Δεκελείας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ «ὑπέγραψε τὴν παῦσιν τοῦ Κρητός».

Ἀκούετε τὰς κραυγὰς ἀγανακτήσεως τῆς Ἀντάντ ; Διότι ἀπηυθύνοντο καὶ πρὸς αὐτὴν αἱ δηλώσεις τοῦ κ. Βενιζέλου, ὅσον πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην. «Μέγας ἀνήρ», προφανῶς, ἀφοῦ ἤθελε νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἀντὰντ καὶ ὁ Βα-

σιλεύς, «γαμβρὸς τοῦ Κάϊζερ, Γερμανὸς στρατάρχης μὲ τὴν γερμανόφιλον κλίκαν του». Ἀκούετε τὰς κραυγὰς τῆς ἀρξαμένης νὰ λειτουργῇ ἐν Παρισίοις ὑπηρεσίας δηλητηριάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου;

Εἰς μερικοὺς γαλλικοὺς κύκλους ἔγινε λόγος νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἡ διατήρησις τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν Ἀρχήν. Ὁ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ ἀπήντησεν: «Ἀρκετοὺς περισπασμοὺς ἔχομεν εἰς τὰ Βαλκάνια». Ὁ κ. Λόϋδ Τζώρτζ θὰ ἔχῃ ὀλιγωτέρας τύψεις ἀργότερον...

Διότι ἤρχισεν ἡ μάχη ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τῆς Ἑλλάδος: Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἢ Βενιζέλος; Δυστυχισμένη Ἑλλὰς ποῦ ἐδιχάσθης εἰς παρομοίας στιγμάς!...

Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν κ. Ἀλέξανδρον Ζαΐμην, περιστοιχισθέντα ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πολιτικοὺς ἄνδρας, τοὺς πρώην πρωθυπουργούς: Στέφανον Δραγούμην, Δημήτριον Ράλλην, Γεώργιον Θεοτόκην, Δημήτριον Γούναρην — διαρκὲς Συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Τὸ βενιζελικὸν στρατόπεδον εἰρωνεύθη τὸ «οἰκουμενικὸν ὑπουργεῖον»: τόσον τὸ χειρότερον διὰ τοὺς εἰρωνευθέντας! Εἰς παρομοίας περιστάσεις μία Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις εἶναι προτιμοτέρα ἀπὸ ἕνα κομματικὸν καὶ μαχητικὸν ὑπουργεῖον.

Ἡ Ἑλλὰς ἐν μέσῳ τῶν ἐμπολέμων, χωρὶς νὰ εἶναι ἐμπόλεμος — δυσχερὴς κατάστασις.

Ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων θὰ ἐφαίνετο φυσική, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐπενέβαινεν εἰς τὸν πόλεμον· ἀλλὰ δὲν ἦτο καθόλου φυσική, ἂν ἡ Ἑλλὰς παρέμενεν οὐδετέρα. Καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο προεκάλεσε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς ὅλας τὰς οὐδετέρας Χώρας καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, αἱ ὁποῖαι ἀπηύθυναν πρὸς τὸ Λονδῖνον καὶ τοὺς Παρισίους παρατηρήσεις ἀρκετὰ αὐστηράς. Ἤρχισαν νὰ συγκρίνουν τὴν παραβίασιν τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Ἀντὰντ πρὸς τὴν παραβίασιν τῆς οὐδετερότητος τοῦ Βελγίου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἐκρίνετο ὀλιγώτερον ἐπαίσχυντος τῆς πρώτης. Προεκάλεσε κατάπληξιν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, φιλελεύθεραι Μεγάλαι Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι διεξῆγον τὸν «πόλεμον ὑπὲρ τοῦ δικαίου», δὲν ἐδίστασαν πρὸ τοῦ πραξικοπήματος τούτου, οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ περιστάσεις, ἡ δὲ παγκοσμία κοινὴ γνώμη ἐταράχθη ἐκ τούτου· ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναμετρηθοῦν αἱ συνέπειαι ἀκόμη καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τὰ «ἀστάθμητα» ἐνίοτε βαρύνουν πολύ.

Οἱ ἐν Παρισίοις ἐδικαιολογοῦντο «κουτσὰ-στραβά», ἐξηγοῦντες ὅτι προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τοῦτο πράγματι μετέβαλεν αἰσθητῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς τοιαύτης ἐπεμβάσεως. Ἀλλὰ εἰς ὅλους τοὺς διπλωματικοὺς κύκλους δὲν ἦτο ἄλλο τι γνωστόν, παρὰ μόνον ἡ ἐπίσημος διαμαρτυρία αὐτοῦ τούτου τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ οἱ Γερμανοὶ δὲν παρέλειψαν νὰ τὸ μεταχειρισθοῦν ὡς ἐπιχείρημα. Ἡ Ἀντὰντ εἶχε παρασυρθῆ παντοιοτρόπως ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς πολὺ ἀπεχθῆ περιπέτειαν.

Εὐτυχῶς, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἀνενέωσε τὴν διαμαρτυρίαν ἐκείνην. Θὰ παρίστατο ἴσως ἀνάγκη νὰ φύγῃ. Ἔμεινεν εὐχαριστημένος μαθὼν ὅτι ἐπρόκειτο μόνον νὰ ἐνισχύσουν οἱ Σύμμαχοι τὴν

Σερβίαν, σύμμαχον τῆς Ἑλλάδος, νὰ τὴν βοηθήσουν νὰ ἐκπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς ὅρους τῆς ἑλληνοσερβικῆς στρατιωτικῆς συμβάσεως. Ἀλλ' ἐδήλωσε καθαρὰ πρὸς τὸν σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ, τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ περιέλθῃ εἰς ρῆξιν ἡ Ἑλλὰς πρὸς μίαν Μεγάλην Δύναμιν καὶ ὅτι θὰ ἐτήρει οὐδετερότητα, ἐφ' ὅσον τοῦ ἦτο δυνατόν.

Ὅλαι αἱ διπλωματικαὶ περιπέτειαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐπαρρίσθεργεν ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ἐξαίρουν τὴν μεγάλην φρόνησιν τῆς ὁποφάσεως ταύτης.

Ἂν ληφθῇ πρὸ παντὸς ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐλαμβάνετο ἐν πλήρει καταιγίδι. Διότι νά, ἡ καταιγὶς ἔρχεται.

Τὴν 25)8 Ὀκτωβρίου οἱ Αὐστρογερμανοὶ κυριεύουν τὸ Βελιγράδιον.

Τὴν 28)11 οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνέμενον παρὰ τὸ σύνθημα τοῦτο, προσβάλλουν τὸ Μακεδονικὸν σερβικὸν μέτωπον. Οἱ Σέρβοι τίθενται ἐντὸς δύο πυρῶν.

Τὴν 30)13 Ὀκτωβρίου ἀποβιβάζεται ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ· ὠθεῖ ἀμέσως ὅσα στρατεύματα εἶχε — μερικὰς χιλιάδας ἀνδρῶν — κατὰ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης-Σκοπίων. Θ' ἀποπειραθῇ νὰ δόσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς ἐν ὑποχωρήσει Σέρβους.

Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ζητεῖ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἑλλάδος· κρίνει ὅτι συντρέχει τὸ casus foederis.

Ὁ κ. Ζαΐμης ἀπήντησε διὰ μιᾶς διακοινώσεως, τῆς ὁποίας ἡ διατύπωσις φανερώνει πάλιν τὰς ἐξόχους ἱκανότητας ἱστορικῆς καὶ δικονομικῆς ἀκριβολογίας, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὸν κ. Ν. Πολίτην, ὅστις εἶχε παραμείνῃ διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων καὶ εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν, ὅπως καὶ εἰς τὰς προηγουμένας Κυβερνήσεις Βενιζέλου καὶ Γούναρη: προσωποποίησις, τρόπον τινά, τῆς ἐκπληκτικῆς καὶ λογικῆς συνεχείας τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐπεισοδίων προσώπων καὶ συμβάντων.

Ἀπήντησε λοιπὸν εἰς τὴν Σερβίαν:

Ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ 1913 συνήφθη ἐπὶ τῇ προβλέψει βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως, ὅτι εἶχε ἰσχὺν καθαρῶς βαλκανικὴν καὶ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς μίαν γενικὴν σύρραξιν.

Ὅτι, ἂν ἐπεμβαίνῃ ἡ Βουλγαρία, τοῦτο γίνεται συνεπείᾳ τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἃς ἐξελίσσεται ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ 1913 δὲν προέβλεπε, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ προβλέπῃ, τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἀγῶνα αὐστρογερμανικῶν στρατευμάτων, ὑπὸ τὴν γερμανικὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Μάκκενσεν.

Ὅτι, πράγματι, τὸ 5ον ἄρθρον τῆς προσηρτημένης εἰς τὴν ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην στρατιωτικῆς συμβάσεως λέγει ρητῶς: «Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν εἷς τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας ἢ κατ' ἄλλης δυνάμεως ἄνευ τῆς προηγουμένης συγκαταθέσεως τοῦ ἑτέρου συμβαλλομένου, τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπαλλάσσεται τῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῆς εἰρημένης συμβάσεως ὑποχρεώσεων.»

Ὅτι ἡ Σερβία δὲν ἠδύνατο κἂν νὰ διαθέσῃ 150.000 ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας, κατὰ τὴν στρατιωτικὴν σύμβασιν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν συνθήκην, ὤφειλε νὰ συγκεντρώσῃ ἐπὶ τοῦ βουλγαρικοῦ μετώπου.

"Οτι ἀρκεῖ ν' ἀναγνώση τις τὴν συνθήκην ταύτην διὰ νὰ διαπιστώση, κατὰ τρόπον ἀναντίρρητον, ὅτι δὲν ἐφαρμόζεται εἰς τὰς περιστάσεις τῆς στιγμῆς αὐτῆς.

"Οτι, ἄλλως τε, ἂν ἐπενέβαινεν ἤδη ἡ Ἑλλάς, θὰ ἐχάνετο καὶ αὐτὴ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ σώση τὴν Σερβίαν.

"Οτι, τοὐναντίον, ἡ Σερβία συμφέρον ἔχει νὰ παραμείνουν ἀνέπαφοι αἱ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ πᾶν παρουσιασθησόμενον ἐνδεχόμενον.

"Οτι, ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Ἑλλὰς θὰ τῆς παράσχη πᾶσαν βοήθειαν συμβιβαζομένην μὲ τὴν διεθνῆ της θέσιν.

Αἱ σάλπιγγες τοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ Παρισίοις βενιζελικοῦ τύπου διεκήρυξαν τὴν ἀπιστίαν τῆς Κυβερνήσεως τῆς χώρας των καὶ ὑπέβαλον ἔκτοτε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου δὲν ἐτήρησε τὰς ὑποχρεώσεις της.

Τὸ ἐπίστευσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, διότι εἶχον συμφέρον. Δὲν ἀντελήφθησαν εὐθὺς ἀμέσως ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μιᾶς ἐκστρατείας διεξαγομένης ἀσυνειδήτως, ὄχι ἐν τῷ συμφέροντι τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ πρὸς ἱκανοποίησιν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ εἶναι ἀπαίσιαι διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 14)27 Ὀκτωβρίου ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ, ἐσταμάτησεν εἰς Κριβολὰκ πρὸ ἀνωτέρων δυνάμεων. Ἀδύνατον νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Σέρβους: ἡ Σερβία εἶναι χαμένη.

Τὴν 22)4 Νοεμβρίου, ὁ κ. Βενιζέλος ἐπερωτᾷ ἐν τῇ Βουλῇ τὴν Κυβέρνησιν Ζαΐμη· δὲν πρόκειται περὶ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ περὶ ἑνὸς ἀθλίου ἐπεισοδίου, καθ' ὃ ἐπερρίφθη ἡ μομφὴ κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Γιαννακίτσα, Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι δὲν ἔδειξεν εὐλάβειαν πρὸς τὴν Βουλήν. Ἡ Κυβέρνησις ἀνετράπη διὰ ψήφων 147 κατὰ 114.

Ἡ Βουλὴ ἐδιχάσθη. Ἐδιχάσθη καὶ ἡ Χώρα ; Θὰ ἴδωμεν.

Γιὰ τὴν ὥραν, πρέπει νὰ κληθῇ ὁ κ. Βενιζέλος εἰς τὴν ἀρχήν, ἐκτὸς ἂν γίνῃ διὰ νέων ἐκλογῶν ἔκκλησις πρὸς τὸν λαόν. Ὁ κ. Βενιζέλος ;

Δηλαδὴ ὁ πόλεμος... Καταστροφή, ὅπως καὶ διὰ τὴν Σερβίαν.

Εὑρίσκονται εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ἡ Σερβία, ἐκτὸς μάχης πλέον, 250.000 Βούλγαροι, 200.000 Αὐστρογερμανοὶ—περίπου 500.000 ἀνδρῶν ἐν ὅλῳ. Ὁ Σαρράϊγ εἶχε τότε 30.000.

Πῶς θ' ἀνθίστατο ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰ κύματα τῆς γερμανοβουλγαρικῆς εἰσβολῆς ; Ὁ κ. Βενιζέλος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως εὐτυχής, διότι δὲν εὑρίσκετο αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπεφύλασσεν ὅλον του τὸ δικαίωμα κριτικῆς, διὰ νὰ μένῃ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἀντὰντ καὶ νὰ ἐπιβληθῇ μίαν ἡμέραν ὑπ' αὐτῆς. Ἐκτὸς ἄν... Ποῖος δύναται νὰ εἴπῃ τί θὰ ἠδύνατο νὰ συμβῇ εἰς περίπτωσιν γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ;

"Οσον ἀφορᾷ τὸν Βασιλέα, τοῦ ἀρκεῖ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἑλλάδος, «τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην». Ἀναλαμβάνει τὰς εὐθύνας του... καὶ ἡ Ἀντὰντ δὲν θὰ ἔχῃ νὰ παραπονεθῇ δι' αὐτό.

Διατί νὰ μὴ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἡ Ἀντὰντ εἶχε περισσότερα νὰ κερδίσῃ, ὅτι περισσότερα ἐκέρδισεν ἀπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον παρὰ ἀπὸ τὸν κ. Βενιζέλον, ὅτι ὀφείλει περισσότερα εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον παρὰ εἰς τὸν κ. Βενιζέλον ; Παραδοξολογία ! Βλασφημία. Θὰ τὸ ἴδωμεν... ἀμέσως.

Τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη ἀνατραπείσης, ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐνεπιστεύθη

τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν κ. Βενιζέλον. Ἐκάλεσε τὸν Στέφανον Σκουλούδην· τὸν εἰρωνεύθησαν διὰ τὸ γῆράς του, διότι τὸ γῆρας εἶναι πολὺ γελοῖον. Ὁ Σκουλούδης ἦτο πράγματι ὀλίγον μεγαλύτερος τοῦ Κλεμανσώ. Διετήρησε τοὺς ἰδίους ὑπουργοὺς τοῦ κ. Ζαΐμη· ἦτο λοιπὸν καὶ ἡ κυβέρνησίς του κυβέρνησις «οἰκουμενική»· ἔδωκε δὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν εἰς τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην.

Ἀλλ' ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν εἶχε τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ· ἀνέγνωσε λοιπὸν τὸ βασιλικὸν διάταγμα τῆς διαλύσεώς της καὶ ἐκάλεσε τὴν Χώραν εἰς νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 6ην Δεκεμβρίου. Εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ Βασιλεύς, εἶχε μάλιστα τὸ καθῆκον: κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου δὲν ὑπῆρχε ζήτημα ἐπεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον: ἦτο ἡ ἐπιοῦσα τῆς ἀποτυχίας τῶν Συμμάχων εἰς τὰ Δαρδανέλλια. Ἤδη τὸ ζήτημα τίθεται οὕτως: εἰρήνη ἢ πόλεμος; Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἐρωτηθῇ τὸ Ἔθνος.

Ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν πολιτικήν, τὴν ὁποίαν τηρεῖ, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, ἐν πάσῃ συνειδήσει, βλέπει τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, θέλει νὰ ἔχῃ τὴν συγκατάθεσιν, τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἔθνους. Πάντοτε, κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς κρίσεως, τὰς ὁποίας διῆλθεν ἡ βασιλεία του, ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμεν ἔκκλησιν εἰς τὴν Χώραν· ἐφαρμόζει μὲ εὐσυνείδητον πιστότητα τὸ ἔμβλημα τοῦ οἴκου του: «Ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ». Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου δράματος δὲν ἤσκησεν αὐτὸς τὴν δικτατορίαν, οὐδ' αὐτὸς κατέφυγεν εἰς τὰ σοφίσματα ἐπὶ τοῦ συνταγματικοῦ καὶ διεθνοῦς δικαίου.

Πόλεμος ἢ εἰρήνη; Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπόκειται ν' ἀποφανθῇ.

Ὁ κ.Βενιζέλος ἐξέφυγε, πρὸς καιρόν, δι'ἑνὸς δόλου:—Διεκήρυξεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν τῆς 31 Μαΐου, ὅτι μόνον ἡ Βουλὴ ἐκείνη ἦτο νόμιμος καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς ὀπαδούς του τὴν ἐντολὴν ν' ἀπόσχουν τῶν ἐκλογῶν· τὸν ἠκολούθησε πράγματι ἡ πλειονότης τῶν ὀπαδῶν του.

Ἡ Βουλὴ τῆς 6 Δεκεμβρίου ἐνέκρινεν ὁμοθύμως σχεδὸν τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τῆς Κυβερνήσεως Σκουλούδη· δι' αὐτὸ διεκήρυσσεν ὁ βενιζελικὸς τύπος ὅτι ἡ Βουλὴ αὐτὴ οὐδὲν συνταγματικὸν κῦρος εἶχεν, ὅτι δὲν ἀντεπροσώπευε τὴν θέλησιν τῆς Χώρας· καὶ ὁ μεγαλόσχημος τῆς Ἀντὰντ ἔγινεν ἠχὼ τοῦ βενιζελικοῦ τύπου καὶ ἐνέπνευσε τὴν πεποίθησιν, διαρκέσασαν ἐπὶ πέντε ἔτη, ὅτι ἡ ἀληθινὴ Ἑλλὰς ἦτο ἡ Ἑλλὰς τοῦ κ. Βενιζέλου, ὅτι τὸν Βασιλέα ὑπεστήριζε μόνον ἡ «γερμανόφιλος κλίκα» καὶ ὅτι καθῆκον μάλιστα εἶχον αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις ν' ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα τῆς τυραννίας αὐτῆς.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ παιγνίδι ἐπαίχθη καλά, ἀφοῦ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ὁ Βασιλεὺς ἐστραγγαλίσθη. Ἀλλ' ἀπόκειται εἰς τὴν Ἱστορίαν ἤδη νὰ λύσῃ τὸν χονδρὸν βρόχον: —ἐπὶ πέντε ἔτη ὁ κ. Βενιζέλος θ' ἀποφύγῃ τὴν διενέργειαν οἱασδήποτε ἐκλογῆς, διότι πᾶσα ἐκλογὴ θὰ τὸν κατεδίκαζε καὶ ὅταν τέλος θὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος, τῷ 1920, μὲ πλήρη ἐξωτερικὸν θρίαμβον πρὸ τοῦ λαοῦ, θὰ σαρωθῇ μεθ' ὅλων τῶν ὀπαδῶν του. Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτό, εἰμποροῦμεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν δρόμον.

Γιὰ τὴν ὥραν, —Νοέμβριος 1915— ἔπρεπε νὰ λογαριασθοῦν μὲ τὸν Βασιλέα καὶ μὲ τὴν Κυβέρνησιν Σκουλούδη. Ἐν Γαλλίᾳ, ἡ βουλγαρικὴ ἐπέμβασις πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν,

εἰς τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύσουν, συνεπήγαγε τὴν πτῶσιν τοῦ Ντελκασσέ, ὅστις οὕτως ἐτερμάτιζε τὴν σταδιοδρομίαν του μὲ ἕνα βαρὺ σφάλμα. Τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν περιῆλθεν εἰς τὸν κ. Ἀριστείδην Μπριάν.

Ἐν τῷ μεταξύ, τῶν τελευταίων σερβικῶν στρατευμάτων ριφθέντων ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀδριατικῆς, τὰ γερμανοβουλγαρικὰ στρατεύματα ἤσκουν πίεσιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Μακεδονίᾳ μεθορίου καὶ ἀπεδίωκον τὴν στρατιὰν τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ.

Ποία ἔμελλε νὰ εἶναι, ἐν προκειμένῳ, ἡ συμπεριφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως; Τὴν 28|10 Νοεμβρίου ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας κ. Γιάγκωβ ἐκάλεσε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος Νικόλαον Θεοτόκην καὶ τοῦ ὑπέμνησεν ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰς διεθνεῖς συμβάσεις, προσφάτως ἀνανεωθείσας ἐν Χάγῃ, ἡ Ἑλλάς, οὖσα οὐδετέρα, ὤφειλε ν' ἀφοπλίσῃ τὰ ἀπωθούμενα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της στρατεύματα τῶν ἐμπολέμων· ἄλλως θὰ ἐσυνεχίζοντο δι' εἰσβολῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της αἱ στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Οὕτω, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1871 τὰ γαλλικὰ στρατεύματα τῆς ἀνατολικῆς στρατιᾶς, ριφθέντα ἐπὶ τοῦ οὐδετέρου ἑλβετικοῦ ἐδάφους, ἀφωπλίσθησαν καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ περιορισμόν.

Ὁ Σκουλούδης ὡμίλησε πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας Γκυγεμὲν μὲ πολλὴν στενοχωρίαν· διότι ἡ κατάστασις ἦτο ὄντως ἀκανθώδης· ἐν τούτοις ὤφειλε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς οὐδετερότητος, αἱ ὁποῖαι φυσικὰ δι' οὐδέτερον τῶν ἐμπολέμων εἶναι εὐνοϊκαί.

Προεκλήθη μέγας θόρυβος ἐν Παρισίοις:—γαλλικὰ στρατεύματα νὰ ἀφοπλισθοῦν καὶ νὰ περιορισθοῦν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων; Ἀμέσως ἀπηυθύνθη διακοίνωσις πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἀξιοῦσα τὰς ἀναγκαίας εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ ἐγγυήσεις καὶ ἐδόθησαν διαταγαὶ πρὸς ἐπιβολήν των· ἰσχυρὸς στόλος συνεκροτήθη ἐν Μήλῳ ἔχων αὐστηροτάτας διαταγάς: ἀποκλεισμὸν τῶν ἑλληνικῶν λιμένων, νηοψίαν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, βομβαρδισμόν, ἐν ἀνάγκῃ, τῶν Ἀθηνῶν, ἐπιδεικνυομένου μόνον σεβασμοῦ πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, δηλαδὴ τὸν Παρθενῶνα.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατελήφθη ὑπὸ σφοδρᾶς ὀργῆς· ὡμολόγησεν ἀργότερον, ὅτι τὴν ὥραν ἐκείνην ὀλίγον ἔλειψε «νὰ διαπράξῃ τρέλλαν». Ὁ Σκουλούδης τὴν 1ην μεταμεσονύκτιον ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Γκυγεμὲν καὶ μετέβη παρ' αὐτῷ. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐπληροφόρησε περὶ τούτου τὴν Κυβέρνησίν του.

Ἐν Λονδίνῳ ὡμίλουν περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς Θεσσαλονίκης: τοῦτο ἀπέβαινε καθ' ὑπερβολὴν σκανδαλῶδες. Ἦτο ἡ ἐκπεφρασμένη γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν λόρδου Κίτσενερ. Ἀλλ' ὁ κ. Μπριὰν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐστήριζε τὴν «μεγάλην ἰδέαν» του. Τὸ μέλλον καὶ τ' ἀποτελέσματα τοῦ ἔδωκαν δίκαιον. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα; Ἡ ἰδέα τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἦτο ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἂν δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ δικαίου τῆς βίας, ἀλλ' ἐπὶ ἄλλου δικαίου, ἐὰν ἐμορφοῦτο ἐπὶ ἀκριβεστέρας γνώσεως τῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, ἐὰν ἡ πραγμάτωσίς της δὲν ἐξελίσσετο ἐντὸς ζοφερᾶς ἀτμοσφαίρας μηχανορραφιῶν: τοιουτοτρόπως θ' ἀπέδιδε καλύτερα ἀποτελέσματα. Τὸ συνησθάνθη ὁ κ. Μπριὰν καί, τῇ προτάσει του, τὸ ὑπουργι-

κὸν συμβούλιον ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ντενὺ Κοσέν, τοῦ ὁποίου ἦσαν γνωστὰ τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα καὶ ὅστις ἀπήλαυεν ἐν Ἑλλάδι πολλῶν καὶ μεγάλων συμπαθειῶν.

* * *

Ὁ Ντενὺ Κοσὲν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Μπρίντεζι μέσῳ Κερκύρας καὶ Πατρῶν. Ἐγένετο δεκτὸς δι' ἐνθουσιωδῶν ἐκδηλώσεων. Κατεπλάγη: ἐλέγοντο τόσα ἐν Παρισίοις ! Αἱ δὲ Πάτραι ἦσαν τὸ ἐκλογικὸν τιμάριον τοῦ Γούναρη. Οἱ καλύτεροι βασιλόφρονες δὲν ἦσαν λοιπὸν γερμανόφιλοι ; Ἀποκάλυψις.

Εἰς Ἀθήνας ἔφθασε τὸ μεσονύκτιον τῆς 3)16 Νοεμβρίου: ἡ πόλις ὅλη φωταγωγημένη· ἄπειρον πλῆθος εἰς τὸν σταθμὸν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς ὅθεν θὰ διήρχετο· παρατεταμέναι ἐκδηλώσεις πρὸ τοῦ ξενοδοχείου του μέχρι τῆς 2ας μεταμεσονυκτίου: «Ζήτω ἡ Γαλλία ! Ζήτω ἡ Γαλλία !»

Τὴν ἑπομένην εἶδε τὸν πρωθυπουργόν. Τοῦ ὡμίλησε περὶ τῆς καταστάσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, ριφθέντων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· διεμαρτυρήθη ζωηρῶς κατὰ τῆς ἰδέας ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀφοπλισθοῦν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος· τοῦ ἐτόνισε τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα ὅτι εἶχον προσκληθῆ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου. Ὁ Σκουλούδης τοῦ ἀπήντησεν ὅτι περὶ αὐτοῦ οὔτε ἴχνος ἀνεῦρεν εἰς τοὺς φακέλλους τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι δὲν ἐγνώριζεν εἰμὴ μόνον τὴν κατηγορηματικὴν διαμαρτυρίαν τοῦ κ. Βενιζέλου, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐσέβετο τὰς ὑποχρεώσεις τῶν προκατόχων του· ὑπεσχέθη λοιπὸν ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἐξηκολούθουν τυγχάνοντα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὅλων τῶν εὐκολιῶν τῶν συμβιβαζομένων μὲ τὴν οὐδετερότητα τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ καὶ ὅτι τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον συνεννοήσεως μεταξὺ τῆς διοικήσεως τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν.

Τὴν 5)18 Νοεμβρίου ὁ Ντενὺ Κοσὲν ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τῷ Βασιλεῖ.

«Λοιπόν, κύριε Κοσέν, ἐνομίζατε ὅτι θὰ ἐπέφτατε μέσα σὲ Μπός ! Ὁμολογῆστε πῶς γελαστήκατε. Σᾶς ἔγινε χθὲς ὑποδοχὴ ποῦ θὰ ἐμείνατε εὐχαριστημένος, φαντάζομαι... Ἐσεῖς ἐκεῖ στὴ Γαλλία μὲ κρίνετε πολὺ ἄσχημα, μὲ φαντάζεσθε ἀφωσιωμένον εἰς τὴν Γερμανίαν: δὲν εἶν' ἀλήθεια. Τρέφω πολλὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι οὔτε Γερμανός, οὔτε Γάλλος· εἶμαι Ἕλλην. Στὴν Ἑλλάδα ἐγεννήθηκα καὶ ἔζησα. Εἶναι ἀνοησία νὰ μοῦ ζητῆται νὰ ὑπερασπίσω ἄλλα συμφέροντα, πλὴν τῶν ἑλληνικῶν.»

Καθιστάμενος ζωηρότερος ὁλονὲν ὁ Βασιλεὺς προσέθεσε: «Μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Γαλλίας ὑπάρχουν παρεξηγήσεις. Δύο φοράς, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1914 καὶ ἐφέτος τὸν Μάϊον, ἐξουσιοδότησα τοὺς ὑπουργούς μου νὰ ὑποβάλουν πρὸς τὴν Κυβέρνησίν σας συγκεκριμένας προτάσεις, δυναμένας ἐνδεχομένως νὰ ἀγάγουν καὶ μέχρι στρατιωτικῆς συνεργασίας.

»Διατὶ ἡ Γαλλία δὲν μοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ ;

«Διατί ἠρνήθη νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους μου ;

«Ἀφήκατε νὰ παρέλθῃ ἡ εὐκαιρία. Ἀντὶ νὰ συνεννοηθῆτε μὲ ἡμᾶς,

προτιμήσατε νὰ παζαρεύετε μὲ τοὺς ἐχθρούς μας. Ἐξετρέφετε τὴν χίμαιραν τοῦ βαλκανικοῦ συνασπισμοῦ. Τοῦ κάκου σᾶς προειδοποίησα, ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου ἤδη, ὅτι δὲν θὰ ἐγίνετο τίποτε μὲ τὴν Βουλγαρίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη συνεννοηθῆ μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ εἶχε προσδεθῆ εἰς τὸ ἅρμα τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν· δὲν ἠθελήσατε νὰ μὲ ἀκούσετε. Διὰ νὰ ἱκανοποιήσετε τοὺς Βουλγάρους, μοῦ ἐζητήσατε νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν Καβάλλαν, τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσαμεν μὲ αἷμα καὶ τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἑλληνικὸς ἐκ φυλῆς καὶ παραδόσεως.»

Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἦλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Σκουλούδης ἀπεκάλει «ὠργανωμένην οὐδετερότητα»:—«Ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα ἐλευθέρα, ἡ ὁποία, ἐν τῇ πλήρει καὶ ἀπολύτῳ αὐτοκυριαρχίᾳ της, ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ οὐδετέρα. Δὲν θέλω ν' ἀποβῇ ἡ Χώρα μου πεδίον πολέμου. Δὲν θέλω νὰ παρασυρθῶ εἰς τὴν δίνην τοῦ πολέμου αὐτοῦ: εἶναι δικαίωμά μου. Ἀλλ' ἀκοῦστέ με καλά: ποτὲ τὰ στρατεύματά μου δὲν θὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Συμμάχων· ἔδωκα ἐπανειλημμένως τὴν διαβεβαίωσιν περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνησίν σας. Εἶναι προσβλητικὸν δι' ἐμὲ νὰ τίθεται ὁ λόγος μου ἐν ἀμφιβόλῳ. Σᾶς δίδω τὸν λόγον μου ὡς τζέντλεμαν. Δὲν ἔχετε δικαίωμα νὰ δυσπιστῆτε πρὸς ἐμέ.... Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπικρατεῖ μία ἐξαιρετικὴ κατάστασις· χρειάζεται νὰ ληφθοῦν μέτρα. Τί θέλετε ἐκεῖ ; Τί θέλει ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ ; Πέστε μου συγκεκριμένως....»

Ὁ Ντενὺ Κοσὲν ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπαύριον εἰς Θεσσαλονίκην. Συνεφωνήθη νὰ ἴδῃ πάλιν τὸν Βασιλέα μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδόν του.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔλαβε πληροφορίας σαφεστάτας καὶ θλιβερωτάτας.

Ἡ κατάστασις εἶναι σοβαρά, τοῦ εἶπεν ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ. Εὑρισκόμεθα εἰς ἀδιέξοδον. Εἴμεθα πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν 150.000 ἀνδρῶν, ἐνῷ μοῦ ὑπεσχέθησαν καὶ ἐχρειάζοντο 300.000, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ δράσουν—Ἀδύνατον νὰ δόσωμεν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς Σέρβους· θὰ τοὺς ἀπωθήσουν οἱ Γερμανοβούλγαροι πρὸς δυσμάς, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς· καμμία ἐλπὶς δὲν ὑπάρχει νὰ τοὺς βοηθήσωμεν.—Περιττὸν λοιπὸν νὰ κρατηθῶμεν εἰς τὸ Κριβολὰκ καὶ τὸν Στρυμόνα· πρέπει νὰ συμπτυχθῶμεν τὸ ταχύτερον εἰς Θεσσαλονίκην.

«Εἶσθε εἰς θέσιν νὰ συμπτυχθῆτε εἰς Θεσσαλονίκην ; — Ἀσφαλῶς, ἂν δὲν μοῦ φράξουν τὸν δρόμον οἱ Ἕλληνες. Ἔχουν ἐν Θεσσαλονίκῃ 150.000 καλοῦ στρατοῦ. Ἐὰν στραφοῦν καθ' ἡμῶν εἶναι βεβαία ἡ καταστροφή. Εὑρίσκομαι εἰς τὴν διάθεσίν των.»

Καὶ ὁ ναύαρχος Γκωσέ: «Οἱ Σέρβοι εἶναι χαμένοι. Εἴμεθα μέσα εἰς ποντικοπαγῖδα.»

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ στρατηγὸς Νίκολσον: «Τὰ στρατεύματά μας εἶναι ὅμηροι εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.»

Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε δόσῃ τὸν λόγον του ὡς τζέντλεμαν.

Ὁ Ντενὺ Κοσὲν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας τὴν 9/22 Νοεμβρίου. Αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ ἀπηύθυναν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διακοίνωσιν, ζητοῦσαι διὰ τὰ στρατεύματά των ἐγγυήσεις ἀσφαλείας καὶ τὴν παροχὴν εὐκολιῶν ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Θεσσαλονίκης·

ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποκαταστήσουν, μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα θὰ εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καταλάβουν, καὶ νὰ πληρώσουν πᾶσαν νόμιμον ἀποζημίωσιν δι' ὅσας ζημίας ἤθελον τυχὸν προξενήση.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐσκέφθη ἐπὶ μακρόν: τῆς ἐζήτουν, ἐν ὀλίγοις, νὰ παραδεχθῇ καὶ νὰ ἐπικυρώσῃ δι' ἐπισήμου πράξεως τὴν παραβίασιν τῆς οὐδετερότητός της, δηλαδὴ νὰ τὴν παραβιάσῃ αὐτὴ ἡ ἰδία.

Συγκατετέθη οὐχὶ ἄνευ κόπου. Καθωρίσθησαν ἀπὸ συμφώνου αἱ ἐδαφικαὶ ζῶναι, αἱ ὁποῖαι θὰ παρείχοντο εἰς τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἀμφοτέρωθεν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς πρὸς Κριβολάκ. Συνεφωνήθη ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Καραμπουρνοῦ, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης θὰ παρέμενε κατεχόμενον ὑπὸ ἑλληνικῆς φρουρᾶς, τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης παραμενούσης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ ὅτι «ἐν ᾗ περιπτώσει, διὰ τῶν κινήσεών των, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐπέσυρον τὸν πόλεμον ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα θ' ἀπεμακρύνοντο οὕτως ὥστε ν' ἀφήσουν ἐλεύθερον τὸ ἔδαφος εἰς τὰ δύο ἀντίπαλα μέρη νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των.»

Τί περισσότερον νὰ ζητήσουν ; Οἱ πρεσβευταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἐξεδήλωσαν τὴν ἱκανοποίησίν των κατὰ τρόπον ἔκδηλον διὰ τὴν διευθέτησιν αὐτὴν τῆς 11)24 Νοεμβρίου... Καὶ ὁ Ντενὺ Κοσὲν ἠδυνήθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Γαλλίαν ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν καὶ κανονιοβολισμῶν.

Ἀλλ' ἰδοὺ κἄτι περισσότερον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλέχθη τότε... Διότι δὲν εἶναι καλὴ νὰ λέγεται ἡ κάθε ἀλήθεια...

Τὴν 3)16 Νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ φὸν Φαλκενχάϊν ἀγγέλλει τὴν πρόθεσίν του ὅπως ὠθήσῃ τὰ αὐστρογερμανικὰ στρατεύματα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἂν οἱ Σύμμαχοι δὲν ἀφοπλισθοῦν, ἢ δὲν ὑποχρεωθοῦν νὰ ἐπιβοῦν τῶν πλοίων καὶ νὰ φύγουν· ζητεῖ διὰ τὰ γερμανικὰ στρατεύματα τὰς ἰδίας εὐκολίας, αἱ ὁποῖαι παρεσχέθησαν εἰς τὰ συμμαχικά, ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς εἶναι οὐδετέρα.

Ὁ Σκουλούδης διετύπωσεν ἀντιρρήσεις: ὅτι θὰ προέλθῃ ἐκ τούτου τοιοῦτος ἀναβρασμὸς ἐν Ἑλλάδι, ὥστε ἀναμφιβόλως ἡ Κυβέρνησις θὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπέμβῃ ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ.

Τὴν 26)9 Δεκεμβρίου ὁ Σκουλούδης λαμβάνει τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βερολίνῳ πρεσβευτοῦ Θεοτόκη: πρόκειται περὶ μιᾶς ἀνακοινώσεως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας φὸν Γιάγκωβ: ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ δόσῃ διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά της νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος διὰ νὰ καταδιώξουν τοὺς Συμμάχους. Ὁ Σκουλούδης σπεύδει εἰς τὸ θέατρον ὅπου εἶναι ὁ Βασιλεύς. Ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεὺς τηλεγραφεῖ πρὸς τὸν «γυναικάδελφόν του», διὰ νὰ τοῦ ἀπαγορεύσῃ, ἐπὶ ἀπειλῇ κηρύξεως πολέμου, τὴν εἴσοδον τῶν στρατευμάτων του εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ὁ Θεοτόκης κομίζει τὸ τηλεγράφημα τοῦτο εἰς τὸν φὸν Γιάγκωβ. Κατάπληκτος οὗτος ἀνακράζει: «Εἶναι ἀδύνατον, ἐγὼ δὲν δύναμαι τίποτε ἀπέναντι τοῦ Ἐπιτελείου». Ἐδέησε νὰ διατάξῃ ὁ ἴδιος ὁ Κάϊζερ τὸν στρατάρχην Μάκκενσεν νὰ μὴ διέλθῃ τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον.

Ἡ συζήτησις διήρκεσε μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Βερολίνου, τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ζητούσης τὰς εὐκολίας, αἱ ὁποῖαι παρεσχέθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀντάντ. Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν ὅτι θ' ἀντετίθετο διὰ τῶν ὅπλων κατὰ τῆς εἰσόδου τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἐὰν δὲν τοῦ παρείχοντο ὑπὸ τῆς Γερμανίας αἱ ἀκόλουθοι ἐγγυήσεις: —Ἡ Βουλγαρία θὰ παρῃτεῖτο ῥητῶς πάσης διεκδικήσεως ἐπὶ οἱουδήποτε ἑλληνικοῦ ἐδάφους·—εἰς ἐγγύησιν τῆς παραιτήσεως ταύτης ἡ Ἑλλὰς θὰ κατεῖχε προσωρινῶς τὸ Μοναστήριον·—ἠκολούθουν δεκαὲξ ἀκόμη ὅροι: ὅτι ἡ διοίκησις τῶν στρατευμάτων θὰ ἦτο πανταχοῦ γερμανικὴ καὶ οὐδαμοῦ βουλγαρική·— ὅτι τὰ γερμανοβουλγαρικὰ στρατεύματα θ' ἀπεσύροντο εὐθὺς ὡς τὰ στρατεύματα τῆς Ἀντὰντ ἀπεδιώκοντο, ἢ ἐξεκένουν ἀμέσως καὶ ἐντελῶς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος· ἀποζημίωσις ὅλων τῶν προκληθησομένων ζημιῶν· σεβασμὸς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν·— ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς υἱούς του νὰ εἰσέλθουν εἰς Θεσσαλονίκην κλπ.

Ὁ φὸν Γιάγκωβ ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὰς τόσας ἀξιώσεις, τὰς διατυπουμένας ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Βασιλέως καὶ ὁ Θεοτόκης ἐσχημάτισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δὲν θὰ ἐσυνέχιζεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐν τούτοις, τὴν 11)24 Δεκεμβρίου, ἀναγγέλλει ὅτι ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἀπεφασίσθη, ὅτι οἱ Γερμανοὶ θέλουν νὰ τελειώνουν, πρὶν οἱ Σύμμαχοι ἐνισχυθῶσι πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις παρέχει τρεῖς ἐγγυήσεις:—Ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Γερμανία θὰ ἐγγυηθοῦν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡ Ἀντὰντ εἶχε πάντοτε ἀρνηθῆ)' —τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος θὰ ἐκκενωθῇ, εὐθὺς ὡς οἱ στρατιωτικοὶ λόγοι τῆς γερμανικῆς ἐπεμβάσεως ἐκλείψουν· — ὅλαι αἱ ζημίαι θὰ ἐπανορθωθοῦν. Ἐξ ἄλλου, πρὸς ἀποφυγὴν ῥήξεως ἢ παρεξηγήσεως, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα τῆς περιοχῆς θὰ συγκεντρωθοῦν δυτικῶς τῆς γραμμῆς Πρέσπας—Αἰκατερίνης.

Ἄρνησις τοῦ Βασιλέως:—Αὐτὸ θὰ ἐσήμαινεν ἀπογύμνωσιν ὅλης τῆς Μακεδονίας· τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲν θ' ἀποσυρθοῦν, παρὰ βῆμα πρὸς βῆμα ἀπὸ παντὸς ἐδάφους ὅπου θὰ γίνωνται στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Περιπλοκὴ ἐκτάκτως δυσχερής: ἡ συνεννόησις ἐναυάγησε καὶ πάλιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ δὲν ἐπεβιβάσθη τῶν πλοίων· καὶ ἐλάμβανε καθ' ἑκάστην ἐνισχύσεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐπέτρεπον νὰ κρατήσῃ, ἐν ἀναμονῇ καλυτέρας ὀργανώσεως.

Τὴν 7)20 Ἰανουαρίου ὁ φὸν Φαλκενχάϊν προτείνει ὅπως τὸ 5ον σῶμα στρατοῦ συγκεντρωθῇ περὶ τὴν Καβάλλαν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀποσυρθῇ δυτικῶς τῆς Πρέσπας—Αἰκατερίνης. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς θ' ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἀπόβασιν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς Καβάλλαν καὶ Αἰκατερίνην.

Ἄρνησις τοῦ Βασιλέως:—Ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν βίαν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοιαύτην ἀπόβασιν, «οὖσα ἀποφασισμένη νὰ μὴ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος, ἐφόσον, κατ' ἰδίαν της κρίσιν, τὰ ἐθνικά της συμφέροντα δὲν τῆς τὸ ἐπιβάλλουν.»

Καὶ μέχρι τοῦ μηνὸς Μαΐου, δηλαδὴ μέχρι τῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ τῆς ἐπανεμφανίσεως τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, οἱ Γερμανοὶ δὲν εἰσῆλ-

θον εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Καὶ ὁ στρατηγὸς Σαρραΐγ ἔσχεν ὅλον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸ στρατόπεδον τῆς Θεσαλονίκης καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν.

Ἐὰν ὁ Βασιλεὺςς Κωνσταντῖνος ἦτο καὶ κατ' ἐλάχιστον γερμανόφιλος, δὲν εἶχε παρὰ ν' ἀφήσῃ νὰ διέλθουν τὰ στρατεύματα τῆς Γερμανίας, ὅπως εἶχεν ἀφήσῃ νὰ διέλθουν τὰ στρατεύματα τῆς 'Αντάντ· τὸ μέγα σχέδιον τῆς Θεσσαλονίκης θὰ συνετρίβετο ἐν τῇ γενέσει του καὶ ὁ πόλεμος ἴσως ἐχάνετο.

Τῇ ἀληθείᾳ, ἡ Ἑλλὰς ἐν προκειμένῳ δὲν εἶναι οὐδετέρα. Εἶναι σύμμαχος τῆς 'Αντάντ: εὐνοεῖ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις της. Φρουρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Βασιλεὺς μὲ ἄγρυπνον προσοχὴν πρὸ τοῦ στρατοπέδου Θεσσαλονίκης· κρατεῖ ἐγγύτατα τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἐν ἐπιφυλακῇ, ἕτοιμον νὰ ἐπέμβῃ κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν... Καὶ ἂν τὸ μέγα σχέδιον ἀπέδωκε πᾶν ὅ,τι ἀνεμένετο, αὐτὸ ἡ 'Αντὰντ τὸ ὀφείλει εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Δὲν τοῦ τὸ ἀνεγνώρισαν.

Εἷς ἐπὶ πλέον λόγος νὰ λεχθῇ: εἷς ἐκ τῶν λόγων τοῦ παρόντος βι-

II. ΑΠΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΕΙΣ ΡΟΥΠΠΕΛ

Δὲν πιστεύομεν νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ οἰκτρότατον θέαμα ἀπὸ τὸ θέαμα τῆς τυφλότητος καὶ τοῦ πάθους, μετὰ τοῦ ὁποίου αἱ Χῶραι τῆς 'Αντάντ, ἡ Γαλλία ἰδίως, ἐλύσσων ἐπὶ ἔτη κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ «γαμβροῦ» τοῦ Κάϊζερ·—ἀπὸ τὸ θέαμα τῆς προβατοειδοῦς εὐπιστίας, μεθ' ἧς τὰ ὄργανα τοῦ τύπου, τοῦ μεγαλοσχημοτέρου τύπου, ὅστις διαλαλεῖ τόσον ὑψηλοφώνως τὴν ἀνεξαρτησίαν του, παρεσύρθησαν δι' ἐπιτηδείων ψευδῶν, εἰς ὁμαδικὰς ὑλακὰς ἐναντίον ἀνθρώπου τόσον εὐθέος, τόσον τιμίου, ὅπως ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ «γαμβρὸς» τοῦ Κάϊζερ.

«Συκοφάντει, συκοφάντει !» ἔλεγεν ὁ Δὸν Μπαζίλιο, «πάντα κάτι μένει ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν».

Πράγματι μένει πάντοτε κάτι ἐκ τῶν συκοφαντιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετοξεύοντο κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, μέχρι τοῦ θανάτου του.

Εἷς ἐκ τῶν λόγων τοῦ παρόντος βιβλίου: σπανία εὐχαρίστησις διὰ τὸν ἱστορικόν, ὅσον καὶ καθῆκον, νὰ εἴπῃ δυνατά, θαρρετὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅταν ἀκόμη —ἢ μᾶλλον τότε ἀκριβῶς— τὸ ψεῦδος θριαμβεύῃ. Θὰ μείνῃ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπίσης κάτι.

* * *

Ἡ σερβικὴ καταστροφὴ ἦτο φοβερά· ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἀνεπανόρθωτος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο εὐγνώμων πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ παρασυρθῇ καὶ αὐτή. Ποῖος, ἐλα-

φρᾷ τῇ καρδίᾳ, θὰ ἔρριπτε τοὺς συμπατριώτας του εἰς παρόμοιον ὄλεθρον; Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἠγάπα ὑπερβολικὰ τὴν Χώραν του, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πράξῃ.

Ἡ σερβικὴ ὑποχώρησις ἦτο θαυμασία, ὅσον καὶ τραγική: διὰ μέσου τῶν παγετώνων καὶ τῶν χιόνων τῶν ὀρέων, εἰς τὴν καρδιὰν τοῦ χειμῶνος, ὑπὸ τὰ καταδιωκτικὰ πυρὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ὁ Βασιλεὺς Πέτρος, ἀσθενὴς ἐπὶ ἑνὸς κάρρου συρομένου ὑπὸ βοῶν, ὁ ἀρχιστράτηγος Πούτνικ ἀνάπηρος ἐπὶ φορείου...—σκηναὶ ἡρωϊκαί, αἱ ὁποῖαι θ' ἀπομείνουν θρυλικαί.

Μία ἀπὸ τὰς καταπληκτικωτέρας ἐπιχειρήσεις τοῦ Μεγάλου Πολέμου ἦτο ἡ σωτηρία τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ἐπιβιβασθέντος ὁλοκλήρου εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδούης καὶ τὸ Δυρράχιον, διαφυγόντος τὴν παράδοσιν, τὴν αἰχμαλωσίαν, διασωθέντος καὶ ἐγκατασταθέντος εἰς τὴν Κέρκυραν διὰ ν' ἀνασυγκροτηθῇ.

Ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Κέρκυραν, ἰδοὺ λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς ἐν πολέμῳ, πεδίον μάχης, ἀκουσίως της, σπαρασσομένη ὁλόκληρος ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἀπὸ τοῦ Βασιλέως της μέχρι τοῦ ταπεινοτέρου τῶν βοσκῶν της, μεταξὺ τῆς καταστροφῆς, εἰς ἣν δυνατὸν καὶ αὐτὴ νὰ βυθισθῇ καὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων, οἱ ὁποῖοι, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, ὀργῶσιν εἰς τὸ βάθος τῶν συνειδήσεων: εἶναι μοναδικὴ ἴσως ἡ εὐκαιρία νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἀπελευθέρωσις ὅλης τῆς ἀλυτρώτου Ἑλλάδος! Ἡ Ἑλλάς, ἐλευθέρα ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν, θὰ προσήρχετο μόνη της, σύσσωμος, «μὲ τὴν καρδιά της», ἂν τὴν μετεχειρίζοντο ὡς Χώραν ἐλευθέραν, ἂν δὲν τῆς ἐφέροντο ὡς πρὸς κατακτηθεῖσαν Χώραν... Εἶχε καταλάβη, διαρκοῦντος τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου, τὸ Καστελλόριζον, μικρὰν νῆσον μὲ ἑλληνικὸν πληθυσμὸν κειμένην παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας: ἐξετοπίσθη ἐκεῖθεν, χωρὶς καμμίαν ἐξήγησιν, διὰ νὰ πάρῃ τὴν θέσιν της ἓν γαλλικὸν τάγμα. Διεμαρτυρήθη. Τί θράσος!

Ὅλαι της αἱ νῆσοι, ὅλα της τὰ παράλια, χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμμαχικῶν στόλων. Μήπως διὰ νὰ καλύψῃ τὰ ἴχνη τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων; Δὲν ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ βενιζελικοῦ τύπου ὅτι ὁ Βασιλεὺς αὐτοπροσώπως ἐπέβλεπε τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων;

Γερμανικὰ ἀεροπλάνα περιΐπτανται ὑπὲρ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ προξενοῦν ζημίας:—Ὁ Σκουλούδης διεμαρτυρήθη: ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἔδαφος οὐδέτερον.

Οἱ πρόξενοι Γερμανίας, Αὐστρίας, Βουλγαρίας συλλαμβάνονται ἐν Θεσσαλονίκῃ, διαταγῇ τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ, ἐπὶ κατασκοπείᾳ.—Ὁ Σκουλούδης διαμαρτύρεται σφοδρῶς: ἡ Θεσαλονίκη εἶναι ἔδαφος ἑλληνικόν, οὐδέτερον· δι' αὐτὸ δὲ ὁ στρατὸς τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ εὑρίσκεται ἐκεῖ ἐν ἀσφαλείᾳ. Οἱ πρόξενοι τῶν ἐχθρικῶν Δυνάμεων ὡδηγήθησαν εἰς Μασσαλίαν, ὁπόθεν τοῖς ἐπετράπη νὰ μεταβοῦν εἰς Ἑλβετίαν.

Ἡ Ἀντὰντ ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν σερβικὸν στρατὸν ἐν Κερκύρᾳ. Ἡ Κέρκυρα εἶναι διττῶς οὐδετέρα, λόγῳ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος καὶ λόγῳ τῆς ρητῆς διατάξεως τῆς συνθήκης τοῦ 1863. Δὲν σημαίνει: ἡ ἀνάγκη δὲν γνωρίζει νόμον. Ἐν τούτοις εἶναι κανεὶς ἰσχυρότερος εἰς τὸν «ὑπὲρ τοῦ δικαίου πόλεμον», ὅταν σέβεται τὸ δίκαιον.

Τὴν 19)1 Ἰανουαρίου 1916 ὁ ναύαρχος Σοσεπρὰ ἀγγέλλει ὅτι, «συγκαταθέσει τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως», ἡ Κέρκυρα θὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀντάντ. Συμμαχικὴ διακοίνωσις, ἐπιδοθεῖσα τὴν 28) 10 Ἰανουαρίου ἐν Ἀθήναις ἐξηγεῖ ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρωπιστικοῦ καθήκοντος ἀποκλειστικῶς, ὅτι ἐχρειάσθη νὰ προφυλαχθοῦν οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ τὸν θάνατον, ὅτι οἱ Σέρβοι εἶναι σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδος; ὅτι ἐλάχιστον χρόνον θὰ μείνουν ἐν Κερκύρᾳ, ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου θὰ κερδίσῃ χρήματα.

Ὁ Σκουλούδης διαμαρτύρεται· δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο τίποτε. Οὕτως ὁ κ. Βενιζέλος εἶχε διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης: διαμαρτυρία ρητή, ἢ καθαρῶς τυπική: καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν δὲν ἐγεννᾶτο ζήτημα νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ Βελγίου ἡ Ἑλλάς. Καί, ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὁ κ. Ρωμάνος ἐπέδωκεν εἰς τὸ Καὶ ντ' Ὀρσαὶ διακοίνωσιν ὑπομιμνήσκουσαν, ὅτι ἡ Κέρκυρα εἶχε κηρυχθῆ, διὰ διεθνῶν συνθηκῶν, «διαρκῶς οὐδετέρα», ἐκφράζουσαν δὲ τὸ παράπονον ὅτι δὲν ἠρωτήθη κἂν προηγουμένως ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐπέβαλλον οἱ στοιχειώδεις κανόνες τῆς διεθνοῦς φιλοφροσύνης, καὶ διατυποῦσαν ρητὴν διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς καταλήψεως καὶ κατασχέσεως τοῦ «Ἀχιλλείου», προσωπικῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ τεθειμένης ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.—Εἰς τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην ἠθέλησαν οἱ ἐν Παρισίοις νὰ διίδουν τὴν ἀπόδειξιν τῆς συνεννοήσεως μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν ὅτι, ἂν ὄντως ὑπῆρχε συνεννόησις, δὲν θὰ ὡμολογεῖτο αὕτη μετὰ τόσου πατάγου.

Καὶ ἀπήντησαν ὅτι ἡ οὐδετερότης τῆς Ἑλλάδος εἶχε προηγουμένως παραβιασθῆ διὰ τῶν μηχανορραφιῶν τῆς Γερμανίας καὶ κινήσεων τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων, ὅτι ἡ οὐδετερότης τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι «ἀχρωμάτιστος, ἀλλ' οὐδετερότης εὐμενὴς πρὸς τὴν Ἀντάντ, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὴν σύμμαχον Σερβίαν· ὅτι ἐξ ἄλλου ἡ συνθήκη τοῦ 1864 ἠγγυᾶτο τὴν λειτουργίαν τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι.... Πρώτη χειρονομία μιᾶς νέας ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ὅτι ἔκαμε κατάχρησιν τοῦ βασιλικοῦ δικαιώματος τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν εἰς ἐκλογὰς τὴν 6ην Δεκεμβρίου· πρῶτον μέρος μιᾶς νομικῆς συζητήσεως, καθ' ἣν ἡ κοινὴ γνώμη κατεποντίσθη εἰς ὠκεανὸν βυζαντινῶν καὶ... ἰησουϊτικῶν συζητήσεων.

Μεγαλοφυὲς ὅσον καὶ διεστραμμένον εὕρημα· αὐτὸ θὰ ἐπιτρέψῃ ὅλας τὰς κακοπραγίας... μέχρι καὶ τοῦ Θρόνου, μέχρι καὶ τῆς ἐκπεφρασμένης θελήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐσκέφθησαν νὰ καταλάβουν τὴν Κρήτην· παρῃτήθησαν τοῦ σχεδίου, τῆς Γαλλίας φοβηθείσης μήπως ἡ Ἀγγλία μείνῃ ἐκεῖ καὶ ἀντιστρόφως. Καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς συζήτησιν περὶ διαμελισμοῦ τῆς Ἑλλάδος: ὄχι, βέβαια, ἐξ εὐλαβείας πρὸς αὐτήν.

Αἰφνιδίως, ὑπὸ κάποιο πρόσχημα, ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀναληφθείσας τὴν 11)24 Νοεμβρίου ὑποχρεώσεις, διέταξε τὴν κατάληψιν τοῦ φρουρίου τοῦ Καραμπουρνοῦ, ὅπερ δεσπόζει τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τῆς Θεσαλονίκης. Ὁ Βασιλεὺς ἐξωργίσθη ἔστειλε τὸν Αὐλάρχην του κόμητα Μερκάτην εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρε-

σβείαν νὰ ἐκφράσῃ τὴν κατάπληξίν του διὰ τὴν τοιαύτην συμπεριφοράν. Ἐγέλασαν εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν: δὲν εἶναι ὅλα ἐπιτετραμμένα κατὰ τοῦ «γαμβροῦ» τοῦ Κάϊζερ ; Ἐν τούτοις αὐτὸς δὲν παρέβη τὸν λόγον του.

Ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος παρεπονεῖτο πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας: «Ἠγάπων τὴν Γαλλίαν· δὲν τὴν ἀγαπῶ πλέον. Αὐτὴ ποῦ βλέπομεν μπροστά μας τώρα, δὲν εἶναι ἡ φιλελευθέρα καὶ γενναία Γαλλία. Ἄχ, αὐτὸς ὁ Σαρράϊγ ! Εἶσθε ἀδέξιοι, βάναυσοι σὰν τοὺς Γερμανούς, ποῦ σιχαίνομαι· δὲν ἀξίζετε περισσότερον καὶ σεῖς.» Δι' ὕφους ὀλιγώτερον δριμέος, προσεπάθησε νὰ διαφωτίσῃ τὴν δημοσίαν ἐν Γαλλίᾳ γνώμην, ἀποστείλας τὴν 9ην Φεβρουαρίου μακρὸν ἄρθρον πρὸς τὸν Παρισινὸν «Χρόνον».

Ἐξηγεῖ ἐν αὐτῷ, μὲ εἰλικρίνειαν καὶ συγκίνησιν, αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἐκτιμηθοῦν: ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδόλως λησμονεῖ τί ὀφείλει εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως· ὅτι εἶναι οὐδετέρα, ἀλλ' ὄχι ἐκ προκαταλήψεως, ἀφοῦ δὶς εἶχε προσφέρῃ τὴν συνεργασίαν της· ὅτι ἡ οὐδετερότης της εἶναι εὐμενής, τοὐλάχιστον, ὅλων τῶν λιμένων καὶ τῶν νήσων της εὑρισκομένων εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Συμμάχων· —ὅτι ἡ ἑλληνοσερβικὴ συνθήκη τοῦ 1913 ἦτο συνθήκη καθαρῶς βαλκανική, μὴ ὑπογραφεῖσα ἐν ὄψει παγκοσμίου πολέμου, μὴ προβλεπομένου τότε·—ὅτι ὁ Βασιλεὺς δικαιοῦται νὰ παραπονῆται διὰ τὴν ἐπιδεικνυομένην κατ' αὐτοῦ καχυποψίαν διὰ τὰς ὑποσχέσεις ἃς ἔδωκεν, ὅτι ἡ ἐντιμότης του εἶναι ἀπόλυτος καὶ οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου·—ὅτι ἡ ἐπιδεικνυομένη πρὸς αὐτὸν δυσπιστία προσβάλλει τὴν τιμὴν αὐτοῦ τοῦ ἔθνους·—καὶ ὅτι, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οἱ Σύμμαχοι κινδυνεύουν νὰ χάσουν τὰς συμπαθείας ὧν κατὰ παράδοσιν ἀπολαύουν ἐν Ἑλλάδι.

Τοῦτο ἦτο τόσον προφανές, ὥστε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Παρισινοῦ «Χρόνου». Ἔκτοτε δὲν ἤθελον ν' ἀκούσουν: ὅλος ὁ γαλλικὸς τύπος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κ. Βενιζέλου, ὡς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν κάποιας μαγείας, ἡ ὁποία διήρκεσε καὶ θὰ διαρκέσῃ μέχρις οὗ τὸ παρὸν βιβλίον δυνηθῇ νὰ τὴν διαλύσῃ.

Ἐν τούτοις ὁ κ. Ν. Πολίτης, ὅστις διετέλει πάντοτε διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν Σκουλούδη, παρέσχε τότε πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ἀσφαλεστάτας καὶ ἐπισημοτάτας εἰδοποιήσεις, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Γκυγεμὲν ἔγραφεν εἰς Παρισίους: «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ὡσὰν ἄνθρωποι, τῶν ὁποίων ἐπὶ μῆνας πατοῦν τὸ πόδι ἀδιακόπως: τοὺς πονεῖ καὶ φωνάζουν.» Μόνον αὐτό ;...

Διατί νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν κ. Πολίτην, ὅστις ὑπῆρξε πάντοτε μέγας φίλος τῆς Γαλλίας, σχεδὸν Γάλλος, λόγῳ τῶν σπουδῶν του καὶ τῶν στενωτάτων σχέσεών του, καὶ ὅστις ἔβλεπε καθαρὰ ποῦ ἐπήγαιναν ἔτσι τὰ πράγματα ;

Καὶ ὁ κ. Μπριὰν ἔβλεπε καλά. Ἀπηύθυνε τότε πρὸς τὸν Γκυγεμὲν χαρακτηριστικὰς ὁδηγίας:—Πρέπει νὰ λαμβάνωνται μερικαὶ προφυλάξεις, ὥστε νὰ μὴ πληγώνεται ἡ φιλοτιμία ἑνὸς φίλου λαοῦ· ἂν ἤχθημεν εἰς μερικὰς πράξεις, λόγῳ ἀνωτέρας στρατιωτικῆς ἀνάγκης, πρέπει νὰ ἀποφύγωμεν μερικὰ ὑπερβολικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ «νὰ ρίψουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γερμανίας»·—ὅτι ἔπρεπε

«νὰ φερώμεθα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς πρὸς ἐνδεχομένους καὶ μάλιστα πιθανοὺς συμμάχους, τῶν ὁποίων ἡ συνεργασία θὰ εἶχε μεγίστην ἀξίαν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ βάσις τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ ἀμυντικῆς θὰ καθίστατο ἐπιθετική.»

Ἰδοὺ πολιτικὴ διορατικὴ καὶ συνετή, ἀλλ' ἥτις ἔπρεπε νὰ ἐξιχθῇ εἰς τὸν σκοπόν της, διαλύουσα καὶ ἀπομακρύνουσα τὰς ἐξ ἀτομικῶν φιλοδοξιῶν μηχανορραφίας· βλέποντες καθαρά, ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσουν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς διορατικότητος αὐτῆς, χωρὶς νὰ ταράσσωνται ἀπὸ τοὺς ἐκβιασμοὺς τοῦ τύπου.

Εἰς τὸν στρατηγὸν Σαρράϊγ τοὐλάχιστον συνεστήθη νὰ εἶναι μετριοπαθέστερος· παρεκλήθη νὰ κατευνάση προσωρινῶς τὸ ἐκ φρονήματος μῖσός του ἐναντίον ὅλων τῶν θρόνων, ὅλων τῶν τυράννων, ὅλων τῶν βωμῶν... καὶ νὰ ὑπάγη νὰ ὑποβάλη τὰ σέβη του εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἀπέκρυψε τὴν χαράν του· ἐξετίμησε τὴν πρᾶξιν αὐτὴν ἄκρας φιλοφροσύνης τῆς Δημοκρατίας πρὸς τὸ πρόσωπόν του. Καὶ ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολήν του αὐτὴν μὲ χάριν. Ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τὴν 8)21 Φεβρουαρίου. Ἡ συνομιλία των, φυσικά, περιεστράφη μόνον εἰς στρατιωτικὰ ζητήματα. Ὁ στρατηγὸς ἐξήγησε πῶς εἶχεν ὀργανώση τὸ στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης· ὁ Βασιλεὺς ἠδύνατο μίαν ἡμέραν νὰ ὑπάγη ἐκεῖ, θὰ τὸν ἐνδιέφερε· καὶ ἂν εἰσήρχετο καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν πόλεμον, «ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων θὰ ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ ἐπανερχόμενος εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ λάβη τὰς διαταγὰς τοῦ ἐξόχου στρατηλάτου, ὅστις εἶχεν ὁδηγήση τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν νίκην, ἐπὶ τῶν αὐτῶν πολεμικῶν πεδίων.»

Ὁ Σαρράϊγ εἶχεν ὡραίαν παράστασιν. Ἐπευφημήθη θερμῶς: «Ζήτω ἡ Γαλλία ! Ζήτω ἡ Γαλλία !»

Διατὶ νὰ παρεμποδισθῇ ἡ πραγματοποίησις τῆς ὡραίας αὐτῆς ὑποσχέσεως ; Σύσσωμος ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὴν ὥραν της, τὴν στιγμὴν ποῦ τὸ ὑπηγόρευε τὸ συμφέρον της, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τῆς Ἀντὰντ συμφέρον, μὲ ὅλην τὴν καρδιάν της, μὲ τὸν Βασιλέα της, μὲ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸ τεράστιον ἠθικὸν κῦρος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι μερικοί, ἐδῶ ἢ ἀλλαχοῦ, ἐφοβοῦντο νὰ ἴδουν τὸν Κωνσταντῖνον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἦσαν προτιμότεροι ἄλλοι συνδυασμοί, ὀλιγώτερον γενναῖοι, σοφεπίσοφοι καὶ ζοφεραὶ δολοπλοκίαι πρὸς κατάπνιξιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Νὰ ἐξυπηρετηθοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα χωρὶς νὰ τὴν ἐξυπηρετήσουν: ὁ ἀπώτατος σκοπός. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος δὲν ἤθελε νὰ ἐξυπηρετήση παρὰ μόνον τὴν Ἑλλάδα.... Τότε ;

Ἡ γερμανικὴ διοίκησις ἤρχισε ν' ἀνησυχῇ, ἀργὰ κάπως, διὰ τὰς ἐνισχύσεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθανον ἀδιακόπως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Συμμάχων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ διὰ τὰς προπαρασκευὰς τῆς ἐπιθέσεως, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίσταντο ἐμφανέστεραι. Μερικαὶ ἐπιχειρήσεις, γενόμεναι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ πρὸς τὸ μέρος τοῦ ὄρους Μπέλες, ὑπεράνω τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἠνάγκασαν τὸν στρατάρχην Μάκκενσεν ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν παράταξίν του.

Ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν πρόθεσίν του νὰ

ἐγκαταστήσῃ μερικὰς δυνάμεις τῆς ἀριστερᾶς του εἰς τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ροῦπελ, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος (15)1 Μαρτίου 1916).

Ὁ Σκουλούδης ὑπέμνησε τοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους ἠξίωσεν ὁ Βασιλεὺς κατ' Ἰανουάριον. Ὁ Φαλκενάϊν τοὺς ἐχαρακτήρισε πάλιν ἀπαραδέκτους· πῶς, ἰδίως, νὰ ἐμποδισθοῦν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσέλθουν εἰς οἱονδήποτε ἑλληνικὸν ὀχυρόν ; Καὶ οἱ Γερμανοὶ παρῃτήθησαν ἅπαξ ἔτι τοῦ σχεδίου των νὰ διέλθουν τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Αἱ νέαι αὐταὶ συνεννοήσεις διεκόπησαν τὴν 28)10 Ἀπριλίου. Ὁ Βασιλεὺς τὰς παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, ὡς καὶ τὰς προηγουμένας.

Τοῦτο ἔδωκεν εἰς τοὺς Συμμάχους καιρὸν νὰ ἐπαναφέρουν τὰ σερβικὰ στρατεύματα εἰς τὰς γραμμὰς τῆς Θεσσαλονίκης: τοῦθ' ὅπερ ἦτο ἐπανόρθωσις τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ὁ σερβικὸς στρατός.

Ἀναχωρῶν ἐκ Κερκύρας, ὁ γαλλικὸς στόλος κατέλαβεν ἐν πρώτοις, ὡς βολικώτερον, τὸν λιμένα τοῦ Ἀργοστολίου εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ὁ Σκουλούδης διεμαρτυρήθη.

Τὴν 30)12 Ἀπριλίου οἱ Σύμμαχοι ἐζήτησαν τὴν διάβασιν τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· ἀποβιβαζόμενος εἰς τὴν Ἰτέαν, ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, θὰ μετεφέρετο εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τοῦ Λαρισαϊκοῦ σιδηροδρόμου.

Ὁ Σκουλούδης ἠρνήθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασιν. Ἡ Ἑλλάς, εἶπεν, οὖσα οὐδετέρα, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ἐπιτρέψῃ, καθόσον ἄλλοι ἐμπόλεμοι θὰ ἠδύναντο κατόπιν νὰ ζητήσουν τὸ ἴδιον ἀλλαχοῦ·—θὰ ἦτο ἐπίσης τοῦτο παραβίασις μὴ ἀνεκτὴ τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας, διὰ συνεχοῦς προστριβῆς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀρχάς·—ἤδη ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γνώμη ἦτο τεταραγμένη: ἔβλεπεν ἐν τούτῳ πρόσχημα διὰ νὰ τεθῇ ξένη χεὶρ ἐπὶ διαφόρων εὐφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Χώρας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπέτρεψε μόνον τὴν μεταφορὰν τοῦ βαρέος ὑλικοῦ διὰ τοῦ Λαρισαϊκοῦ σιδηροδρόμου, ἀλλ' ἠξίωσεν ὅπως αἱ μεταφοραὶ στρατευμάτων γίνουν ὅλαι διὰ θαλάσσης.

Τὸ σκυλολόγι οὔρλιασε: σκληρότης, ἀπανθρωπία ! Οἱ ταλαίπωροι Σέρβοι στρατιῶται παραδεδομένοι εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῶν ὑποβρυχίων. Εὐτυχῶς ἡ μεταφορὰ συνετελέσθη ἀπροσκόπτως καὶ ἄνευ ἀπευκταίου: ἂν συνέβαινε τίποτε, θὰ τὸ ἀπέδιδον εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ θὰ τὴν κατηγόρουν ὅτι ὑπέδειξεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὴν λείαν.

Ἡ ἄφιξις τῶν Σέρβων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐχαιρετίσθη, φυσικά, μὲ ἑορτάς: ἠγέρθησαν προπόσεις ὑπὲρ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου τὸ Στρατηγεῖον τοῦ γαλλοσερβικοῦ στρατοῦ καὶ ἀργότερον ὁ λιμὴν τῆς Σερβίας εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐταὶ αἱ ἐκδηλώσεις δὲν ἦσαν ἀπαραίτητοι.

Ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης ηὐξήθη οὕτω σημαντικῶς, κατὰ 150 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἐχρειάσθη νὰ εὐρυνθῇ ἡ παράταξις διὰ νὰ τοποθετηθοῦν καὶ ἤρχισαν νὰ ὁμιλοῦν περὶ ἐπιθέσεως: προανήγγελλον διὰ τὸν Ἰούλιον—Αὔγουστον ἐπανάληψιν τῆς ρωσσικῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐπέμβασιν τῆς Ρουμανίας. Ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἀντὰντ ἐφαίνετο ἤδη διορθωθεῖσα ἐντελῶς ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ μετώπου.

Τὴν 24)7 Μαΐου, ὁ στρατάρχης Μάκκενσεν παρατηρεῖ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ὅτι αἱ συμμαχικαὶ γραμμαὶ ἐπεξετάθησαν πέραν τοῦ ἀριστεροῦ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες οὕτω θὰ ὑπερεφαλαγγίζοντο. Διὰ νὰ καλυφθῇ, εἶχεν ἀνάγκην τοῦ ὀχυροῦ τοῦ Ροῦπελ.

Ὁ Σκουλούδης ἀρνεῖται κατηγορηματικῶς νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ. Εἰδοποιεῖ τὸν στρατηγὸν Σαρράϊγ περὶ τῶν τεκταινομένων.

Τὴν 1)14 Μαΐου ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ καταλαμβάνει τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ντοβᾶ-Τεπέ, βορείως τῆς Δοϊράνης, διὰ νὰ κυριαρχήσῃ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Ὁ Σκουλούδης διαμαρτύρεται, καθόσον τὸ Ντοβᾶ-Τεπὲ εὑρίσκεται ἔξω τῆς ζώνης τῆς καθορισθείσης διὰ τῆς συνεννοήσεως τῆς 11)24 Νοεμβρίου.

Τὴν 6)19 Μαΐου, ὁ Βασιλεὺς μεταβαίνει εἰς τὴν Λάρισσαν διὰ νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν νέαν σιδηροδρομικὴν ὁδόν: Τὸ σκυλολόγι διαλαλεῖ ὅτι ἠθέλησεν οὕτω νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Γερμανούς, ὅτι ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ αὐτοὺς καὶ ἔλαβεν ὁδηγίας.

Βεβαίως ἔλαβεν εἰδήσεις καὶ ἐν Ἀθήναις εὑρισκόμενος.

Πράγματι, τὴν 9)22 Μαΐου, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἐζήτησαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβουν τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ροῦπελ:—ἠγγυῶντο τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος·—τὸ καταληφθησόμενον ἔδαφος θὰ ἐξεκενοῦτο ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον·—ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία θὰ ἔμενε πανταχοῦ σεβαστή·—ὅλαι αἱ ζημίαι θὰ ἐπανωρθοῦντο·—τὰ στρατεύματα θὰ ἐτήρουν φιλικωτάτην στάσιν ἀπέναντι τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.

Τὴν 13)26 Μαΐου, 25.000 Γερμανοβούλγαροι ἐκύκλωσαν τὸ ὀχυρὸν τοῦ Ροῦπελ, ἔρριψαν μερικοὺς κανονιοβολισμούς. Τὴν ἐπομένην, 14)27, ἡ ἑλληνικὴ φρουρὰ ἀποσύρεται.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν ἀπευθύνει, κατὰ τὸν τύπον, «ζωηροτάτας διαμαρτυρίας πρὸς τὴν Σόφιαν καὶ τὸ Βερολῖνον».

Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν ἤρκεσε τοῦτο. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας Γκυγεμὲν τρέχει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις δὲν εἶναι τόσον ταραγμένος: «Ἔπρεπε νὰ τὸ προλάβετε», εἶπεν ὁ Βασιλεύς, «καὶ νὰ πᾶτε πρῶτοι εἰς τὸ Ροῦπελ. Εἶναι πολὺ καλὴ θέσις· ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ντοβᾶ-Τεπέ. Ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνω τὴν ταραχήν σας. Σᾶς ἔχω εἴπῃ ὅτι θὰ μείνω οὐδέτερος ὅ,τι καὶ ἂν συμβῇ: δὲν θέλω νὰ παρασυρθῶ εἰς τὸν πόλεμόν σας.» Αὐτὰ τοὐλάχιστον ἀνέφερεν ὁ Γκυγεμέν.

Ἀναφέρει ἐπίσης τοὺς ἑξῆς λόγους τοῦ κ. Βενιζέλου:

«Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ροῦπελ ρίπτει ὠμότατον φῶς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλέως: εἶναι συνεννοημένος μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Γερμανίαν· προδίδει τὴν Ἑλλάδα, προδίδει τὴν Ἀντάντ. Εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ δράσωμεν. Πηγαίνω αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην· θὰ κάμω ἐκεῖ ἐπανάστασιν.» Δὲν τοῦ χρειάζεται παρὰ ἡ συγκατάθεσις, δηλαδὴ ἡ βοήθεια, τῆς Ἀντάντ.

«Ἔτσι μιλοῦσεν ὁ Βενιζέλος»: Ἀπεφάσισεν ἐν ψυχραιμίᾳ νὰ διχάσῃ τὴν Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα του, μὲ τὰς ξένας λόγχας. Καὶ διὰ τὸ ἔργον αὐτό, ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὴν βοήθειαν τῶν ξένων λογχῶν.

Διότι, βεβαία περὶ αὐτοῦ, σπεύδουσα νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτόν, διὰ

νὰ παρασύρῃ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν προσεχῆ ἐπίθεσιν, ἡ Ἀντὰντ ὑπείκει εἰς τὰς ἐξερεθιστικὰς ὑποκινήσεις του. Ἡ Θάσος κατελήφθη: μία θέσις μὲ σημασίαν διάφορον τοῦ Ροῦπελ. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐνεργοῦν νηοψίας ἐπὶ τῶν γαιανθρακοφορτίων τῶν προοριζομένων διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διαμαρτύρονται ἐντόνως καθ' ὅλων τῶν μέτρων τούτων: ἡ Ἑλλὰς εἶναι κράτος κυρίαρχον, εἶναι οὐδετέρα, καὶ ἔχει δικαίωμα νὰ εἶναι οὐδετέρα.

Ἡ Γαλλία, παρὰ ταῦτα, ἐπιμένει. Καὶ ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἐστάλη εἰς τὸν Πειραιᾶ μὲ τὸν στόλον, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν αὐστηρὰν τιμωρίαν. Ὁ κ. Βενιζέλος γυρίζει τὸν τροχὸν τῆς βασάνου.

Ἀλλ' ὑπῆρξαν μερικαὶ προστριβαί. Αὐτὴ ἡ Ἀγγλία; προσωπικῇ παρεμβάσει τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Ε', προβάλλει ἀντιρρήσεις:—Αὐτὰ τὰ ὁποῖα συνωμοτεῖ ὁ κ. Βενιζέλος εἶναι μία ὑπόθεσις· ἀλλ' ὄχι ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὄχι ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν σημαιῶν μας. Ἡ Ρωσσία διατυπώνει ἀντιρρήσεις: τί δὲν ἐλέχθη σχετικῶς! Ἡ Ἰταλία ἐπίσης. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἐμφύλιοι διαιρέσεις ἐν Ἑλλάδι. ἔφερον τὸ ἀποτέλεσμά των.

Δι' αὐτὸ ἡ μεγάλη συγκίνησις, ἡ κατὰ μέγα μέρος τεχνητή, ἡ παρασχεθεῖσα ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ροῦπελ, ἐδέησε νὰ κατευνασθῇ διὰ μιᾶς ἀκόμη διπλωματικῆς διακοινώσεως. ἐπιδοθείσης ἐν Ἀθήναις τὴν 8)21 Ἰουνίου:—Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θ' ἀποστρατευθῇ, ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς εἶναι οὐδετέρα (ὁ κ. Βενιζέλος εἶχεν ἐξηγήσῃ ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνον ν' ἀφεθῇ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπὶ ποδὸς πολέμου· ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ δεχθοῦν οἱ Σύμμαχοι μαχαιριὰν εἰς τὰ νῶτα καὶ ἡ ἔκφρασις αὐτὴ εἶχεν ἐπιτυχίαν)·—ἡ Κυβέρνησις Σκουλούδη θ' ἀντικατασταθῇ·—θὰ γίνουν νέαι βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ τὴν 4)17 Σεπτεμβρίου (αἱ ἐκλογαὶ τῆς 6ης Δεκεμβρίου ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου ἀντισυνταγματικαί)·—μερικαὶ μεταβολαὶ θὰ γίνουν εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς Ἀστυνομίας.

Αὐταὶ ἦσαν αἱ ἀξιώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἀποδοχὴν ἐπεφορτίσθη ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ νὰ ἐπιβάλῃ. Μεταξὺ τῶν βενιζελικῶν ἐπεκράτει ἡ ἐλπὶς ὅτι ὁ Βασιλεὺς θ' ἀντίστατο καὶ ὁ ναύαρχος Φουρνὲ μὲ τὰ βαρέα πυροβόλα τοῦ στόλου του θ' ἀνέτρεπε καὶ κάτι ἄλλο ἐν Ἑλλάδι ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως...

Ἀλλοίμονον! Πρὶν κἂν φθάσῃ εἰς Πειραιᾶ ὁ ναύαρχος Φουρνέ, ὁ Βασιλεὺς ὑπεχώρησε.

Ἡ Κυβέρνησις Σκουλούδη ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ Κυβερνήσεως Ζαΐμη.

Καὶ ἡ χαρὰ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐξέσπασε παταγώδης τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον δὲν ἦτο πλήρης: «Αἱ Δυνάμεις, εἶπε, μᾶς ἐγλύτωσαν ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, οὐδεὶς ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ ἐν πλήρει πολέμῳ, μὲ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ θύραις. Ἀποκατέστησαν ταυτοχρόνως τὸ δικαίωμά των, ὡς Ἐγγυητριῶν Δυνάμεων, καὶ τὰς ἑλληνικὰς ἐλευθερίας... Εἶναι ἡ πρώτη διπλωματικὴ ἐπιτυχία, τὴν ὁποίαν κατήγαγον εἰς τὰ Βαλκάνια ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἕως ἐκεῖ...

Ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἦτο «ἀποφασιστικὴ πρᾶξις»: — «Ἡ ὑπόθεσις θὰ

ἐπαναρχίσῃ», ἔλεγε κάποιος. Καὶ ὑπῆρχεν ἡ ὑπόσχεσις ὅτι, τὴν προσεχῆ φοράν, τὰ πράγματα θὰ ἐγίνοντο καλύτερα.

Ὁ νέος Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου κ. Ζαΐμης προσεπάθησε νὰ κατευνάσῃ τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν τόσον κακὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς παρομοίας κρίσεις, ἡ καλυτέρα πολιτική, ἐκείνη ποῦ ἐπιβάλλεται πράγματι, εἶναι ἡ πολιτικὴ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Τὸ εὐγενὲς ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεφάσισεν ὁ κ. Ζαΐμης ν' ἀφοσιωθῇ, ἦτο ἡ κατάπαυσις τῶν κομματικῶν ἐρίδων, ἡ προπαρασκευὴ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, καθ' ἃς ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐξεδήλου τὴν βούλησίν της καὶ ταυτοχρόνως ἡ διάλυσις τῶν παρεξηγήσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον προκληθῆ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Συμμάχων καὶ τὰς ὁποίας νοσηραὶ φιλοδοξίαι εἶχον ὑποκινήσῃ καὶ δηλητηριάσῃ, ἡ προσαγωγὴ τέλος τῆς Ἑλλάδος, ὅλης τῆς Ἑλλάδος, συσσώμου τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ἐπέμβασιν ὑπὲρ τῶν Συμμάχων εἰς τὸν πόλεμον, κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν.

Ἡ Ἑλλὰς ὁλόκληρος ἐξ ὅλης καρδίας ἦτο μὲ τὸ μέρος τῶν Συμμάχων, καίτοι αἱ κακώσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὴν ὑπέβαλον, εἶχαν ἀρχίσῃ νὰ δημιουργοῦν ἄλλην κατάστασιν πνευμάτων. Ἐὰν οἱ Σύμμαχοι ἀπεφάσιζον ἐπὶ τέλους νὰ δεικνύουν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Βασιλέα, νὰ κατανοοῦν τοὺς ὑψηλοὺς πατριωτικοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ἐν πάσῃ συνειδήσει ἐνέπνεον τὴν πολιτικήν του, νὰ τοῦ φέρωνται ὡς πρὸς Βασιλέα, ἀφοῦ τοὺς εἶχε δόσῃ τὸν λόγον του ὡς «τζέντλεμαν», ὅλα ἦτο δυνατὸν ν' ἀλλάξουν.

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Ζαΐμης ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἔκαμνον καλὰ ἂν ἔστελλον εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀντὰντ τοὺς Πρίγκηπας τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας (τὸν Πρίγκηπα Νικόλαον καὶ τὸν Πρίγκηπα Ἀνδρέαν, διότι ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος ἦτο ἤδη ἐν Παρισίοις). Ὅλοι θὰ ἔπρεπε νὰ εὐχαριστηθοῦν. Τὸ σκυλολόγι ὑλάκτησε διὰ νὰ καταστήσῃ ὕποπτον τὴν ἀποστολήν των: ἀναμφιβόλως ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κάϊζερ. Ἀλλ' ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος ἦτο νυμφευμένος μὲ μίαν Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Ρωσσίας, ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας μὲ μίαν Πριγκήπισσαν Ἀγγλίδα, καὶ ἦσαν συνδεδεμένοι μὲ τὸν ἀδελφόν των Κωνσταντῖνον διὰ πιστοτάτης καὶ θερμοτάτης στοργῆς.

Ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν· ἀλλὰ διῆλθεν ἐκ Γερμανίας... Προδοσία λοιπόν. Εἶδεν ἐν Ρωσσίᾳ τὸν Πρέσβυν τῆς Γαλλίας· ἀπεπειράθη νὰ παραπονεθῇ κατὰ τοῦ Σαρράϊγ, νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ κ. Βενιζέλου. Διατί ἀνεμιγνύετο ; Δὲν ἦτο ὁ μέγας φίλος τῆς Γαλλίας ὁ κ. Βενιζέλος ;

Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ ἐγένετο δεκτὸς μετὰ φιλοφροσύνης. Εἶδε τὸν κ. Πουανκαρέ, τοῦ ὡμίλησε μόνον περὶ παραβιάσεως τοῦ Συντάγματος:—ἐγένετο ἠχὼ τοῦ κ. Βενιζέλου. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Λονδῖνον, ὁ κ. Λόϋδ Τζώρτζ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀπομακρυνθῇ: ἡ Ἑλλὰς ἀντεπροσωπεύετο ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ πληρεξουσίου ὑπουργοῦ· εἷς πρίγκηψ βασιλικῆς οἰκογενείας, ἐξάδελφος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι ἀνεπιθύμητος:—Συνέπεια τῶν προσωπικῶν φιλικῶν σχέσεων ποῦ ὑπῆρχον ἀκόμη μεταξὺ τοῦ κ. Λόϋδ Τζώρτζ καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε νὰ στείλῃ ἓν τηλεγράφημα πρὸς τὸν Πρίγκηπα Ἀνδρέαν ; Ἦτο παραδεκτὸν τοῦτο ; Ἦτο σύμφωνον πρὸς τὸ Σύνταγμα ;

Πῶς εὑρέθησαν Ἕλληνες καταγινόμενοι εἰς τὸ νὰ ἀντενεργοῦν κατὰ μιᾶς προσπαθείας γενομένης καλῇ τῇ πίστει πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς διαλύσεως τῶν παρεξηγήσεων, αἱ ὁποῖαι τὴν ἐχώριζον ἀπὸ τῶν Συμμάχων ; Εἶναι ὑποχρεωμένος κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς δὲν τοὺς ἐνέπνεε τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος των.

Ὁ Βασιλεὺς συγκατετέθη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς τῆς 6ης Δεκεμβρίου 1915 καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916. Ἐζήτει ν' ἀποφευχθῇ πᾶσα ἔξωθεν πίεσις διὰ τὰς ἐκλογάς· διότι οὕτως ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἐξερεθισθῇ ἡ κοινὴ γνώμη καὶ νὰ μεταστραφῇ κατὰ τῆς Ἀντάντ, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο ἄλλως τε σφαλερὰ ἐντύπωσις, διότι τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἦτο βαθύτατα εὐμενὲς πρὸς τὴν Ἀντάντ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ αὐτόν, οἱονδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν, δὲν θὰ ἐκάλει εἰς τὴν ἀρχὴν Κυβέρνησιν ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Συμμάχους.

Αἱ ὑπαγορεύσεις αὗται τῆς λογικῆς εἰσηκούσθησαν κάπως.

Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις συνέστησεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτήν της ν' ἀπόσχῃ οἱασδήποτε ἐκλογικῆς ἀναμίξεως.

Ὁ κ. Μπριὰν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Γκυγεμὲν ἓν ἀπὸ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα τηλεγραφήματα, τῶν ὁποίων αὐτὸς γνωρίζει τὸ μυστικόν:—Δὲν ἔπρεπε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς τοπικὰς ἔριδας, ἔπρεπε νὰ κρατηθῇ ὑπεράνω τῶν καθημερινῶν γεγονότων· δὲν ἔπρεπε νὰ παρασυρθῇ εἰς πολιτικὰς σκευωρίας, αἱ ὁποῖαι ὡς μόνον ἀποτέλεσμα ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν ὁριστικὴν ἀποξένωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἔπρεπε ν' ἀπόσχῃ ἐπιμελῶς οἱασδήποτε παρεμβάσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς καὶ ν' ἀρκεσθῇ ἐξ ἀποστάσεως παρατηρῶν τὴν κατάστασιν· ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι τὰ παρόντα καὶ μέλλοντα γεγονότα ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἦσαν, ὑπὲρ πᾶσαν πίεσιν, φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ ἐπιδράσουν βαθύτατα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ ἐπιβληθοῦν δὲ καὶ εἰς τὸν Βασιλέα.

Ἡ ρωσσικὴ ἐπίθεσις, ἑτοιμαζομένη διὰ τὸν Ἰούλιον, ἡ ἔξοδος τῆς Ρουμανίας ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῆς Ἀντὰντ προαναγγελλομένη διὰ τὸν Αὔγουστον, ἰδοὺ τὰ μεγάλα γεγονότα τὰ προωρισμένα νὰ ὁδηγήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Βασιλέα της, ἐλευθέρως, ἀποφασιστικῶς, ὁλοψύχως, ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸν μεγάλον πόλεμον !

III. ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ὁ ρωσσικὸς στρατός, ἀνασυγκροτηθείς, ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1916 καὶ εὐθὺς ἀμέσως παρέσχε μεγάλας ἐλπίδας. Οἱ Αὐστρογερμανοὶ ἀπεκρούσθησαν εἰς Λεμβέργην μέχρι τῶν κλιτύων τῶν Καρπαθίων καὶ ἔκτοτε κατέστη ἀδύνατον νὰ ἐνισχύσουν τὰ στρατεύματά των τῆς Μακεδονίας.

Ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν Σέρβων, ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς καταστάσεως· μάλιστα καὶ ὤφειλε νὰ τὸ κάμῃ, ἀφοῦ ἡ Ρωσσία τὸ ἐζήτει καὶ ὑπελόγιζεν ἐπ' αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ μετώπου, ἡ μάχη τοῦ Σόμ, ἀρχίσασα τὴν αὐτὴν

στιγμήν, συνεκράτει τὰς φοβερωτάτας γερμανικὰς μάζας καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτὰς σημαντικὰς ἀπωλείας. Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἀνελάμβανον τὴν ἐπίθεσιν πρὸ τοῦ Βερντὲν καὶ εἶχον ἤδη ἀρχίση νὰ διορθώνουν τὰς γραμμάς των.

Ἐφάνη ὅτι εἶχεν ἔλθη ἡ στιγμὴ νὰ ἐξαπολυθῇ ἐπίσης καὶ ἡ ἐπίθεσις τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ στρατηγὸς Κορντοννιὲ ἐστάλη ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ ἔχοντος ἔκτοτε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων Μακεδονίας.

Τὸ θέαμα εἶναι μεγαλειῶδες —ἂν τοὐλάχιστον εἶναι δυνατὸν ν' ἀποσύρῃ κανεὶς τὴν σκέψιν του ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ ρέοντος αἵματος:—ἡ τεραστία μάχη μαίνεται εἰς τὸ Ἀνατολικόν, εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Καρπαθίων, εἰς τὸ Δυτικὸν ἐπὶ τοῦ Σὸμ καὶ τοῦ Μόζα—εἰς τὰς Ἄλπεις, ὅπου οἱ Ἰταλοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Γκορίτσιαν καὶ ἀνερριχήθησαν τὰς ἀποτόμους κλιτύας τοῦ Κάρσο. Ὁ ἐν Μακεδονίᾳ στρατὸς θὰ ἐξώρμα καὶ τὸς κατὰ μῆκος τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Στρυμόνος...

Σόμ, Βερντέν, Γκορίτσια, Θεσσαλονίκη, Γαλικία, Λεμβέργη, πύρινος κύκλος γύρω ἀπὸ τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Εὐρώπη ; Πελώριον ἡφαίστειον, τοῦ ὁποίου ὁ κεντρικὸς κρατὴρ ἔμελλε νὰ καταρρεύσῃ...

Καὶ ἰδοὺ προστίθεται εἰς τὴν παράταξιν ὁ ρουμανικὸς στρατός.

Μία ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας ἐπιτυχίας τῆς ἀνταντικῆς διπλωματίας· ἐπανώρθωσε κατὰ ἕνα τρόπον τὸ σφάλμα, τὸ ὁποῖον διέπραξε κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ὅταν ἐποντάρησεν εἰς τὸ βουλγαρικὸ χαρτί...

Δὲν ἦτο εὔκολον νὰ πεισθῇ ἡ Ρουμανία ὅπως ἐξέλθῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Ὄχι μόνον ἦτο, ὅπως καὶ ἡ Ἰταλία, συνδεδεμένη μὲ τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν Αὐστρίαν, διὰ ρητῶν συμβάσεων, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Ρώσσους, πρὸ παντὸς ὅταν τοὺς ἔβλεπε κερδίζοντας· καὶ ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Βρατιάνο παρηκολούθουν μετ' ἀγωνίας τὴν πορείαν τῶν γεγονότων. Ἡ θέσις των ὁμοία μὲ τὴν θέσιν τοῦ Κωνσταντίνου· πρόκειται νὰ πραγματώσουν τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῆς Ρουμανίας, νὰ ἑνώσουν ὅλα τὰ ρουμανικὰ ἐδάφη· μόνον μὲ τὴν Ἀντάντ ἦτο τοῦτο δυνατόν· ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή ; Ἡ στιγμὴ δηλαδή, καθ' ἣν ἡ ἐπέμβασις εἰς τὸν πόλεμον δὲν θ' ἀπολήξῃ εἰς καταστροφήν ;

Φυσικά, ἡ Ρουμανία ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις. Ὅπως καὶ ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Ἐπέτυχεν ὄχι μόνον τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς της ἀκεραιότητος, ἀλλὰ καὶ ἐγγύησιν ὅλων τῶν ἐθνικῶν της διεκδικήσεων ἐν Βουκοβίνᾳ, Τρανσυλβανίᾳ, μέχρι τοῦ Βανάτου τοῦ Ταμεσβάρ. Ἐπέτυχε τὴν ἐγγύησιν ὅτι ἡ Ἀντάντ θὰ τὴν ἐβοήθει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ρουμανικὴν ἑνότητα.

Δὲν ἔδωκαν, οὔτε ἔδιδον τόσας ὑποσχέσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα: διατί ἐζήτουν παρ' αὐτῆς καὶ μόνον παρ' αὐτῆς νὰ ἐπέμβῃ ἄνευ ὅρων ; Διατί ἐζήτησαν μάλιστα καὶ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐδαφικήν της ἀκεραιότητα ;

Ἡ Ρουμανία ἐζήτησεν ἐπίσης καὶ ἐπέτυχε στρατιωτικὰς ἐγγυήσεις: ὅτι ἡ ρωσσικὴ ἐπίθεσις θὰ προωθεῖτο ὅσον τὸ δυνατὸν μακρότερον καὶ ἰσχυρότερον, —ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης θ' ἀνελάμβανεν ἀμέσως τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τρόπον ὥστε νὰ συγκρατήσῃ πρὸ αὐτοῦ τὰς γερμα-

νοβουλγαρικὰς δυνάμεις, ἵνα δυνηθοῦν τὰ ρουμανικὰ στρατεύματα να διατεθοῦν ὅλα ἐν Τρανσυλβανίᾳ —τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐθνικῶν των βλέψεων.

Τὴν 13)26 Αὐγούστου ἡ Ρουμανία εἰσήρχετο εἰς τὸν πόλεμον.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε τὰς εὐχάς του περὶ τῆς νίκης εἰς τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον, ὅστις τῷ ἀπήντησε: «Δέχθητι τὰς ἐγκαρδίους μου εὐχαριστίας διὰ τὰς τόσον θερμὰς εὐχάς σου. Ἔχω ἐμπιστοσύνην πρὸ παντὸς εἰς τὸν Θεὸν ὅτι ὅλα θὰ πᾶνε καλά !»

* * *

Καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀνεμέτρησε, μὲ τὴν αὐτὴν ἀγωνίαν, τὴν θέσιν του καὶ προητοιμάσθη νὰ ἐπέμβῃ ἐπίσης, ὅταν θὰ ἔβλεπε τὴν ἔκβασιν τῆς ρουμανικῆς δοκιμῆς καὶ θὰ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ἐγγυήσεις.

Ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἐκινοῦντο τὰ ρουμανικὰ στρατεύματα, ὁ ρωσσικὸς στρατὸς ἀνεχαιτίζετο ἐν Γαλικίᾳ. Μαντεύεται τὸ ἀπαίσιον δρᾶμα: θὰ γραφῇ κάποτε ἡ ἱστορία τῶν σχέσεων μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ρουμανίας κατὰ τὸν πόλεμον, ἡ δὲ Γαλλικὴ ἐν Πετρουπόλει Πρεσβεία θὰ ἔχῃ πολλὰ νὰ εἴπῃ ἐν προκειμένῳ. Ἐφάνη ἀμέσως ὅτι ἡ Ρωσσία ηὔχετο τὴν συντριβὴν τῆς Ρουμανίας: πῶς θὰ κατώρθωνε λοιπὸν αὐτὴ νὰ νικήσῃ ;

Ἡ Ρωσσία ἔλαβεν ὡς πρόσχημα τὴν ἀκινησίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς· διότι εἶχε συμφωνηθῆ μεταξὺ Βουκουρεστίου, Πετρουπόλεως καὶ Σαρράϊγ ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς θὰ ὑπεστήριζε δι' ἐπιθέσεως τὴν ἐπίθεσιν τῶν ρωσσικῶν καὶ ρουμανικῶν στρατευμάτων.

Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ ὅμως δὲν ἐκινεῖτο· ἐκαυγάδιζε μὲ τὸν στρατηγὸν Κορντοννιέ, ὅστις ἤθελε νὰ δράσῃ, διότι δι' αὐτὸ εἶχε μεταβῆ εἰς εἰς Θεσσαλονίκην. Ἔκαμνε πολιτικήν· ἀπέβλεπε πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ ὄχι πρὸς τὴν Σόφιαν. Ἔλεγον οἱ ἐν Λονδίνῳ ὅτι ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ ἦτο τόσον οὐδέτερος, ὅσον τοὐλάχιστον καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

Οὐδέτερος ; Αὐτὸ ἐξαρτᾶται... Ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐντεῦθεν ἀρχίζει τὸ «ἀγνοούμενον δρᾶμα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς». Καὶ γνωρίζομεν ἀρκετὰ περὶ αὐτοῦ σήμερον χάρις εἰς τὰ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπίσημα κείμενα, γνωρίζομεν ἀρκετὰ ὥστε νὰ διαλύσωμεν ὅλους τοὺς θρύλους καὶ νὰ διαφωτίσωμεν ὅλα τὰ ἄγνωστα σημεῖα.

Τὴν 21)3 Σεπτεμβρίου, ὁ κ. Ζαΐμης, ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν Βασιλέα, δείκνυται διατεθειμένος νὰ μελετήσῃ ἐκ νέου τὸ ζήτημα τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Βασιλέως ἔμειναν ἐν Εὐρώπῃ καὶ θὰ ἐνήργουν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο.

Ἀμέσως ὁ ἐν Ἀθήναις Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας συνιστᾷ νὰ μὴ γίνουν δεκταὶ αἱ προτάσεις τοῦ κ. Ζαΐμη, παρὰ μὲ πολλὴν ἐπιφύλαξιν.

Τί σημαίνει αὐτό ; Τί περιμένει ὁ Πρεσβευτής ; Ποῖος τὸν συνεβούλευσε ; Ποῖος τὸν κινεῖ ; Θὰ τὸ ἴδωμεν. Τὸ θέαμα αὐτὸ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἦτο ὡραῖον. Εἰς τὸ Γαλλικὸν Βουλευτήριον, ὀλίγον ἀργότερον, εἷς βουλευτής, ὁ Ἀρθοῦρος Γκρουσσιέ, θ' ἀναφωνήσῃ: «Καὶ γίνονται ὅλ' αὐτὰ ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας !» Πράγματι, θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ εἶχεν ἀναμιχθῆ ἡ Γαλλία εἰς ταῦτα....

Τὴν 18)31 Αὐγούστου —δηλαδὴ τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ρούπελ, ἡ ἐκ τῆς ὁποίας συγκίνησις ἦτο, ὅπως βλέπετε, κάπως καθυστερημένη— κίνημα ἐξερράγη ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἡ 11η Μεραρχία, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ζυμβρακάκην, ἐξηγέρθη καὶ ἐσχημάτισε Προσωρινὴν Κυβέρνησιν. Ὁ συνταγματάρχης Τρικούπης ἀντέστη· ἡ ἀντίστασίς του κατεπνίγη. Ἡ δυστυχία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ στρατιωτικοὶ ἀναμιγνύονται πολὺ εἰς τὴν πολιτικήν. Ἀλλ' ἡ περίοδος πρὸ παντὸς ἀπὸ τοῦ 1909 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας δύναται ν' ἀποκληθῇ ἐποχὴ προνουντσιαμέντων.

Τὰ μέλη τῆς ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης ἐγένοντο ἀμέσως δεκτὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ· σφάλμα ἢ συνενοχή : ἢ καὶ τὰ δύο ;

Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις διεμαρτυρήθη· ἤθελεν ὅπως ἡ στρατιὰ τῆς Ἀνατολῆς κάμνῃ πόλεμον καὶ ὄχι πολιτικήν, διότι ἡ Ρουμανία θὰ εὑρίσκετο εἰς στενόχωρον θέσιν. Ὁ δὲ στρατηγὸς Σαρράϊγ παρέμενε τόσον πεισμόνως εἰς τὴν οὐδετερότητα, ὥστε οἱ Βούλγαροι ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν ἀμφοτέρωθεν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ πρὸς τὴν Καβάλλαν: κατέλαβον τὴν Φλώριναν τὴν 4)17 Αὐγούστου. Ἡ Φλώρινα ἀπέχει 150 χιλιόμετρα τῆς Λαρίσης, τῆς πρωτευούσης τῆς Θεσσαλίας.

Ἡ σκευωρία ἐξελίσσεται ὑποκώφως· ὑπάρχει κάπου εἷς ἀρχηγὸς κρατῶν ὅλα τὰ νήματα καὶ κινῶν ὅλους τοὺς κομπάρσους. Δὲν ἀνεκαλύφθη ἀμέσως· διότι ἐπιστεύθη κατ' ἀρχὰς ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κινήματος ἐθνικοῦ, ἱκανοῦ νὰ παρασύρῃ τὸν Βασιλέα. Κάθε ἄλλο.

* * *

Μίαν ὡραίαν ἑσπέραν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, οἱ τρεῖς πρέσβεις τῆς Ἀντάντ (Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας) ἐδείπνουν ἐν Φαλήρῳ μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ: ἐπρόκειτο νὰ συνομιλήσουν διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέστειλεν ἐκεῖ δι' ἀσφαλοῦς ὁδοῦ ἓν σημείωμα ἐξαιρετικῆς σοβαρότητος: τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου συνεκέντρωσεν ἐπίλεκτα στρατεύματα ἐν Αἰκατερίνῃ, ὄπισθεν τοῦ στρατοπέδου τῆς Θεσσαλονίκης· μία μεραρχία γερμανικοῦ ἱππικοῦ εὑρίσκεται ἐν Φλωρίνῃ· προήλασαν οὐλάνοι μέχρι Λαρίσης· εὑρίσκονται ἤδη ἐξ αὐτῶν ἐκεῖ 10.000· πρόκειται νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ συναντήσουν τὸν Βασιλέα εἰς τὸ Τατόϊ, ὅπου εἶναι περιχαρακωμένος διὰ συρματοπλεγμάτων... Ἀπόδειξις: ἀγγέλλεται σημαντικὴ ὑπερτίμησις τῶν σταφίδων· διότι ὁ καθεὶς γνωρίζει ὅτι αἱ σταφίδες εἶναι γερμανόφιλοι... ἢ ἀντιστρόφως.

Ὁ κ. Ζαΐμης δὲν κλονίζεται. Ἐπιμένουν. Μεταβαίνει εἰς Τατόϊ: τίποτε τὸ ὕποπτον —μία ἱστορία νὰ κοιμᾶται κανεὶς ὄρθιος. Τὸν ὑποπτεύονται ὡς ἀνύποπτον ἢ συνένοχον.

Ἀλλ' ἡ εἴδησις μεταβιβάζεται εἰς Παρισίους καὶ Λονδῖνον ὑπὸ ζηλωτῶν πρακτόρων.

Ἐν Παρισίοις μεγάλη συγκίνησις· ὁ στρατηγὸς Ζὸφρ διατάσσει ἀμέσως τὴν λῆψιν μέτρων. Ὁ στρατηγὸς Καστελνὼ ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μέτρα λαμβάνονται ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ ναύαρχος Λακάζ,

Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, στέλλει εἰδικὰς ὁδηγίας πρὸς τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ, ὅστις συγκεντρώνει μίαν μοῖραν ἐν Μήλῳ καὶ ἐκκινεῖ διὰ τὸν Πειραιᾶ, ὅπου πρέπει νὰ φθάσῃ πρὸ τῶν οὐλάνων.

Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ παρακολουθεῖ τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ ἐν ἀνάγκῃ. Δὲν ἔχει λοιπὸν καιρὸν νὰ ἀσχολῆται μὲ τοὺς Βουλγάρους ἢ τοὺς Γερμανούς, ἀρκεῖται νὰ κοιτάζῃ τὰς Ἀθήνας, δὲν βλέπει παρὰ τὰς Ἀθήνας. Ἡ τύφλωσις αὐτὴ ἐξυπηρέτησε πολὺ τὴν γερμανικὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐν πρώτοις κατέστησεν ἀναπότρεπτον τὴν ρουμανικὴν καταστροφήν, ἥτις ἐπῆλθε τόσον ταχεῖα καὶ πλήρης, ὅσον καὶ τῆς Σερβίας.

Τὴν 9ην Σεπτεμβρίου, πράγματι, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὸ Τουρτουκάϊ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰσήλασαν εἰς τὴν Ρουμανίαν ἐκ νότου. Δεκαπέντε ἡμέρας μετὰ τὴν ἔξοδόν της ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ἡ Ρουμανία ἐφαίνετο τιθεμένη ἐκτὸς μάχης.

Ἀλλὰ πρέπει καὶ ἡμεῖς ἐπίσης νὰ κοιτάξωμεν πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ δὲν εἶδε καθόλου οὐλάνους ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, οὔτε κἂν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος· ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ καμμίαν ἐνόχλησιν. Ἔθεσε λοιπὸν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του τὰ ταχυδρομεῖα καὶ τηλεγραφεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἐζήτησε τὴν ἀπέλασιν τοῦ βαρώνου Σὲγκ καὶ τῶν λοιπῶν πρακτόρων τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία, φυσικά, ἐπωφελεῖτο πολὺ ἐξ ὅλων τῶν λαθῶν τῆς Ἀντάντ.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας διεμαρτύρετο ἐντόνως καθ' ὅλων τῶν συνεπειῶν τῶν προκυπτουσῶν ἐκ τῆς ὑποθέσεως τῶν οὐλάνων· τῇ φροντίδι του, συνελέγησαν πληροφορίαι εἰς Τατόϊ, Λάρισαν, Αἰκατερίνην· τίποτε τὸ ἀνησυχητικὸν δὲν ἀνεκαλύφθη. Καθαρὸν ψεῦδος: ἱστορία μᾶλλον κωμική, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐπιφέρῃ τόσας καταστροφάς.

Καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀντάντ, συγκεντρωθέντες τότε εἰς τὸ Καλαί, ἀπεφάσισαν νὰ δείξουν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Ζαΐμη... καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ νὰ συνεχίσουν μετ' αὐτῶν τὰς διαπραγματεύσεις. Θὰ κατέληγον εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Βασιλέα ; Αὐτὸ θὰ ἦτο ἡ καλυτέρα λύσις, καὶ ἡ μόνη θεμιτὴ καὶ ἔντιμος.

Τὴν 28)10 Σεπτεμβρίου, οἱ τρεῖς πρέσβεις τῆς Ἀντάντ, ὁ σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ, ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ καὶ ὁ κ. Γκυγεμὲν εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν. Αἴφνης μία ὀρδὴ εἰκοσάδος ἀνθρώπων ὁρμᾷ τρέχουσα· εἰσέρχεται εἰς τὸν μικρὸν πρὸ τοῦ μεγάρου τῆς Πρεσβείας κῆπον, ρίπτει 5—6 πυροβολισμούς, κραυγάζουσα: «Ζήτω ὁ Βασιλεύς ! Ζήτω ἡ Γερμανία ! Κάτω ἡ Γαλλία !» καὶ ἐξαφανίζεται.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἔδειξε ζωηρὰν ταραχήν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τῷ παρέχει ἐπισήμους ἐξηγήσεις. Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἀποβιβάζει ναύτας καὶ τοποθετεῖ 25 ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

Ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ δὲν διστάζει ν' ἀποδόσῃ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐπεισοδίου εἰς τοὺς Βενιζελικούς, σκεφθέντας νὰ προκαλέσουν οὕτω συμμαχικὴν ἀπόβασιν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς νὰ ὑποκινήσωσι λαϊκὸν κίνημα κατὰ τοῦ Βασιλέως: ἀπήχησις τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης.

Πράγματι, ἀνευρέθησαν τὰ ἄτομα, τυχαίως, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην

καὶ ἀργότερον εἰς 'Αζὰν (τοῦ νομοῦ Λὸτ-ὲ-Γκαρὸν) τῆς Γαλλίας. Ὅταν ὁ κ. Βενιζέλος, κατόπιν ὅλων τῶν περιπετειῶν τούτων, ἔφθασεν εἰς τὸν σκοπόν του, δηλαδὴ εἰς τὴν 'Εξουσίαν, μὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ζοννάρ, τὰ ἄτομα ταῦτα διηγήθησαν ὅλην τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐζήτησαν, ἂν μὴ τιμητικὰς διακρίσεις, τοὐλάχιστον ἐπάνοδον εἰς τὰς πατρίδας των. Πτωχοὶ ἄνθρωποι ! Τοὐλάχιστον διὰ μερικοὺς μῆνας ἐξησφάλισαν ἄρτον καὶ στέγην...

'Εν τῷ μεταξύ, ἡ κωμωδία ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. 'Απεδείχθη, ἢ τοὐλάχιστον διεκηρύχθη ὑψηλοφώνως, ὅτι αἱ 'Αθῆναι ἦσαν ἤδη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γερμανῶν, ὅτι «ἡ γερμανόφιλος κλίκα» εἶχεν ἐν 'Αθήναις πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν δράσεως· ὅτι ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ 'Επιτελεῖον τὴν ἐνεθάρρυνον διὰ παντὸς τρόπου, τὴν ἐνίσχυον χρηματικῶς, τὴν ἐξηρέθιζον κατὰ τῶν Συμμάχων.

'Ο ἀναβρασμὸς ἦτο μέγας, τοσούτῳ μεγαλύτερος, καθόσον συνεκρατεῖτο. Περίεργον πρᾶγμα ! 'Αποστρατευθεισῶν τῶν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἡλικιῶν, οἱ ἔφεδροι ἢ ἐ π ί σ τ ρ α τ ο ι ἀπεδείχθησαν ὅλοι γενικῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Βασιλέα, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἔβλεπον αὐτὸν καὶ τὴν 'Ελλάδα, ἐκτεθειμένους εἰς τόσας μηχανορραφίας. Καὶ οἱ Βενιζελικοὶ ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν τῆς 6ης Δεκεμβρίου, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι οἱ ὀπαδοί των εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπιστρατευθῆ.

Κατέστη λοιπὸν δυνατὸν νὰ καταφανῇ τότε ὅτι αἱ ὁρισθεῖσαι διὰ τὴν 3)16 Σεπτεμβρίου ἐκλογαὶ δὲν θ' ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν Βενιζελικῶν. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις τοῦ πρίγκηπος Ντεμίντωφ, ὅπως καὶ τοῦ ναυάρχου Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ, ὅστις γράφει εἰς τὰ «'Απομνημονεύματά» του: «Τὸ ζήτημα τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς παρεμερίσθη... Τὰ πάντα δικαιολογοῦν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι αἱ νέαι ἐκλογαὶ δὲν θὰ ἦσαν εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ βενιζελικὸν κόμμα.»

Μὴ σᾶς νοιάζῃ ! 'Ο Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν συναδέλφων του πρεσβευτῶν τῆς 'Αντάντ, μεταβαίνει παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ κ. Ζαΐμη τὴν ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Τὸ γνωρίζω ἐξ αὐτοπροσώπου μαρτυρίας τοῦ κ. Ζαΐμη, ὅτι τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς παραιτήσεώς του.

Τὴν ὑπέβαλε πράγματι τὴν ἑπομένην εἰς τὸν Βασιλέα.

'Ο Βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Ν. Καλογερόπουλον, φίλον τῆς Γαλλίας. 'Ο Καλογερόπουλος μοῦ διηγήθη μίαν ἡμέραν τὴν ἑξῆς ἀνάμνησιν ἀπὸ τὴν νεότητά του: ἦτο τῷ 1871, τὴν ἄνοιξιν· μετέβαινεν εἰς Παρισίους διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰς σπουδάς του· διερχόμενος ἐκ τοῦ σταθμοῦ τοῦ Ντιζόν, εἶδε Γερμανοὺς στρατιώτας νὰ φρουροῦν· ᾐσθάνθη πόνον ὡς ἐξ οἰκογενειακῆς ἀτυχίας. Τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ 'Υπουργείου τῶν 'Εξωτερικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν κ. 'Αλέξανδρον Καραπᾶνον, δεδηλωμένον ἐπίσης φίλον τῆς 'Αντάντ. Ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ ἐντολὴν νὰ συνεχίσουν τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς ἔξοδον τῆς 'Ελλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος.

φ

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 3)16 Σεπτεμβρίου, οἱ Βούλγαροι κατελάμβανον τὴν Καβάλλαν: 6.000 Ἕλληνες, κυκλωθέντες, μετεφέρθησαν εἰς Σιλεσίαν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Χατζοπούλου· οἱ ἄλλοι, μὲ τὸν συνταγματάρχην Χριστοδούλου, ἐγένοντο ἐν θριάμβῳ δεκτοὶ ὑπὸ τῆς 'Επαναστατικῆς

Κυβερνήσεως ἐν μέσῳ θορυβωδῶν ἐκδηλώσεων, καθ' ἃς δὲν ἐφείσθησαν τοῦ Βασιλέως.

Καὶ ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ διεσκέδαζε πολύ. Ἐλησμόνει τὸν θανάσιμον κίνδυνον, εἰς ὃν ἤρχισε νὰ ἐμπλέκεται ἡ Ρουμανία.

«Ἡ καταχθονία ὑπόθεσις τῆς Καβάλλας !» ἐκραύγαζεν ὁ κ. Μπριάν. Διατί «καταχθονία» ; Ἀναμφιβόλως διότι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ ἐπὶ Κυβερνήσεως Βενιζέλου ἀκόμη, τὸ ζήτημα τῆς Καβάλλας δὲν εἶχε παύση νὰ δηλητηριάζῃ τὰς σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Ἀντάντ.

Ἐν Παρισίοις εἶχεν ἀποφασισθῆ νὰ ἔλθουν εἰς συνεννοήσεις μὲ τὴν Κυβέρνησιν Καλογεροπούλου. Καὶ ὁ Γκυγεμὲν δὲν μετέβη νὰ χαιρετίσῃ, κατὰ τὰ εἰωθότα, τὸν νέον Πρωθυπουργόν. Ἀσφαλῶς δὲν ἤθελε πλέον νὰ γνωρίζῃ ἐν Ἑλλάδι κανένα ἄλλον πλὴν τοῦ κ. Βενιζέλου. Καὶ ἡ βδελυρὰ σκευωρία ἐσυνεχίζετο.

Παρὰ ταῦτα, τὴν 4)17 Σεπτεμβρίου, τὴν ἐπομένην τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου Ὑπουργείου, ὁ κ. Καραπᾶνος ἀπηύθυνε διακοίνωσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ. Ἀνήγγελλεν ἐν αὐτῇ τὴν πρόθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντὰντ ὑπὸ ὅρους, περὶ ὧν εὔκολον ἦτο νὰ ἐπέλθῃ συμφωνία.

Τὴν 5)18, ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις τοῦ κατέστησε γνωστὰς τὰς ἱκανοποιήσεις, τὰς ὁποίας ἤλπιζε νὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς ἐπεμβάσεώς της, ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἤπειρον, τὴν Θράκην καὶ τὰ Δωδεκάνησα: ζητήματα λεπτά, ἀναμφιβόλως: ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράσῃ τοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος ; Ὤφειλε νὰ τὴν ρίψῃ εἰς παρόμοιον πόλεμον, νὰ τῆς ζητήσῃ τόσας θυσίας, χωρὶς κανὲν φῶς ἐλπίδος ;

Ὁ κ. Ρωμάνος κατέβαλεν ἀπεγνωσμένας προσπαθείας ἐν Παρισίοις· ἔβλεπε τὸν κ. Μπριάν, τὸν ἐπίεζε νὰ δείξῃ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Βασιλέα νὰ τοῦ πῇ ἕνα καλὸν λόγον.

Ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ ἔγραφεν ὅτι: «οὐδόλως ἐπιτρέπεται νὰ τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ εὐθύτης τοῦ Βασιλέως.»

Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁμόθυμος γνώμη ὅλων ὅσοι ἐγνώρισαν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, τὰ δὲ ἐπίσημα κείμενα δὲν τὸ διαψεύδουν, ὅτι ἦτο ἄνθρωπος ἀμειλίκτου εὐθύτητος καὶ ὠμῆς μάλιστα εἰλικρινείας.

Ἠσθάνθη περισσότερον παντὸς ἄλλου τὸ πλῆγμα τῆς καταχθονίας ὑποθέσεως τῆς Καβάλλας: ἡ κατακτηθεῖσα διὰ τοῦ ξίφους του, διὰ τοῦ αἵματος τῶν στρατιωτῶν του, ἡ ἀγαπημένη Καβάλλα, τὴν ὁποίαν δὲν ἠθέλησε νὰ παραδόσῃ εἰς τοὺς διπλωματικοὺς συνδυασμοὺς τοῦ κ. Βενιζέλου !... Καὶ εἶχεν ἀποφασίση νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον χάριν τῆς Καβάλλας. Ἕνα τηλεγράφημα μόνον ἐκ Παρισίων, ἕνα τηλεγράφημα ἐλπιδοφόρον θὰ τὸν παρέσυρε.—Τίποτε. Καὶ ὅμως, τὴν 11)24 Σεπτεμβρίου ἀνηγγέλθη ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα: ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας...

Αὐτὴ εἶναι ἄλλη ἱστορία.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήχθη ἐξ Ἀθηνῶν διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐπήγαινε καλά.

Ἡ ἀπαγωγὴ τοῦ κ. Βενιζέλου.

Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ, ὅστις ἦτο ἐκεῖ, γράφει εἰς τὰ

«'Απομνημονεύματά» του:

«Ἡ (γαλλικὴ) Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν ὠργάνωσε τὴν ἀναχώρησιν αὐτήν, ὡσὰν σενάριο ἀποκρηάτικο, τοῦ ὁποίου τὰς λεπτομερείας καλύτερον θὰ ἦτο ν' ἀπεσιώπων, ἀντὶ νὰ τὰς ἀφηγοῦνται μὲ τόσην αὐταρέσκειαν.»

Οἱ δράσται τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ γεγονότος εὐηρεστήθησαν νὰ τὸ ἀφηγηθοῦν ἐν ἐκτάσει εἰς ἓν τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὰ 'Αρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ὅπου ἔφθασε μέσῳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν , δεδομένου ὅτι ὁ ἰμπρεσάριος ἢ σκηνοθέτης του ἦτο ναυτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν 'Αθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας.

Ἰδοὺ πῶς διεδραματίσθη ἡ περιπέτεια αὐτή.

Τὴν νύκτα τῆς 11)24 Σεπτεμβρίου, μετὰ τὸ μεσονύκτιον, νύκτα διελθοῦσαν χωρὶς ἐπεισόδια μέν, ἀλλὰ πλήρη ἀπροόπτων καὶ ἀνησυχιῶν, ἓν αὐτοκίνητον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας σταματᾷ πρὸ τῆς 'Αγγλικῆς Πρεσβείας· παραλαμβάνει ἐκεῖθεν τὸν κ. Βενιζέλον, μετημφιεσμένον, κουκουλωμένον ἕως τ' αὐτιά. Δρόμο διὰ τὸ Φάληρον· κατεβαίνουν πρὸ τοῦ μεγάλου ξενοδοχείου «'Ακταῖον». Τί τρέχει ; Ἂν καὶ εἶναι ἀργά, ὑπάρχει πλῆθος χορευτῶν καὶ χορευτριῶν εἰς τὴν πλατεῖαν. Ἕνας κόσμος ὁλόκληρος στρωμένος εἰς τὰ τραπέζια ὑπὸ τὸν ἔναστρον οὐρανόν, διότι ἡ νύκτα ἦτο ὡραία. Θὰ διήρχοντο διὰ μέσου ὅλου ἐκείνου τοῦ κόσμου ; Ὅσον καὶ ἂν ἦτο καλὰ μετημφιεσμένος θ' ἀνεγνωρίζετο μέσα εἰς τὴν χορευτικὴν καὶ ἔξωμον ἐκείνην συγκέντρωσιν...

'Αλλὰ τὸ παιγνίδιον ἤρχισεν· ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ... Ριψοκινδυνεύουν μὲ κτυποκάρδια· διολισθαίνουν, περνοῦν, οὐδὲν ἐμπόδιον... Ad augusta per augusta. Εἶναι εἰς τὴν ἀκτήν· μία βάρκα· ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὰ κουπιά· ἀνεβαίνουν εἰς τὴν «Ἑσπερίαν». Ἐσώθησαν... Ὁλοταχῶς πρὸς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν.

Ὁ κ. Βενιζέλος ὡμολόγησεν ὅτι εἶχε μεγάλην ἀνησυχίαν διασχίζων τὴν εὔθυμον συγκέντρωσιν τοῦ «'Ακταίου». Τὸν καθησύχασαν ἀμέσως· ἡ διάβασις διὰ τοῦ «'Ακταίου» ἀπετέλει μέρος τοῦ στρατηγήματος· κρύπτεται κανεὶς καλύτερον ἐντὸς τοῦ πλήθους, παρὰ εἰς τὴν μοναξιάν.... Ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἔκαμνον καλύτερα νὰ τὸν προειδοποιήσουν, διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἀγωνίας.

Ἂς σημειωθῇ τοὐλάχιστον ὅτι δὲν ἐγκατέλειψε τὰς 'Αθήνας ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπεισόδια τῆς κινηματικῆς του ζωῆς ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἐξῆλθε περίφημα.

Παρέσυρε μετ' αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Δαγκλῆν, τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην, ἀκόμη καὶ τὸν κ. Ν. Πολίτην.

Ἐφάνη ὡσὰν αὐτοὶ νὰ ἦσαν ἡ πραγματικὴ Ἑλλάς, Ἡ Ἑλλὰς ἀποσπασθεῖσα τοῦ Βασιλέως της· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐγκαταλελειμμένος ἔκτοτε, ὡσὰν κατηραμένος, ἐν τῷ μέσῳ τῆς «κλίκας» του.

Ἡ Κυβέρνησις Καλογεροπούλου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της.

Πᾶσα συνεννόησις μὲ τὸν Βασιλέα διεκόπη. Τί σημαίνει ; Ἦ μᾶλλον καλύτερα ! Ἐτελείωσαν πλέον τὰ παζαρεύματα ! Θὰ εἶχον τὴν Ἑλλάδα ἄνευ ὅρων, τὴν Ἑλλάδα συνεπαρμένην εἰς μέγα κίνημα ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

Ἔχουν τὸν Βενιζέλον· δὲν ἔχουν ἀνάγκην τοῦ Βασιλέως.

Ἀλλὰ θὰ ἔχουν, χωρὶς τὸν Βασιλέα, τὴν Ἑλλάδα ; Καὶ τί ἀξίζει ἡ Ἑλλὰς διχασμένη ;

Ἡμεῖς οἱ Γάλλοι κατὰ τὸ 1914 ἐσώθημεν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἑνώσεως. Ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ ἡ Ἱερὰ Ἕνωσις εἶναι τὸ πρῶτον καθῆκον. Ἡ Ἑλλὰς ἐχάθη λόγῳ τῆς διαιρέσεως, ἐξ αἰτίας τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης.

Γράφω ταῦτα μετὰ δέκα καὶ πλέον ἔτη. Ὁ καθεὶς βλέπει τώρα τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπήνεγκεν ἡ διάσπασις αὐτὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὸν ἐν Ἀνατολῇ πολιτισμόν. Καὶ ὁ διχασμὸς οὗτος δὲν ἐπανωρθώθη· ἄγνωστον πότε θὰ ἐπανορθωθῇ καὶ ἴσως εἶναι ἀνεπανόρθωτος. Ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐγνώρισε χειροτέραν δυστυχίαν· αὐτὴ ἐνθυμίζει τὴν καταστροφὴν τοῦ 1453.

Ἕνωσις ! Ἱερὰ Ἕνωσις ! Καθ' ἣν στιγμὴν ἔπρεπε νὰ ἑνωθοῦν εἰς τὴν μεγάλην Πατρίδα, ὑπὸ τὴν ζωογόνον πνοὴν τῆς Μεγάλης Ἰδέας, οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἐξωτερικοῦ μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος, διατί νὰ διαιρέσῃ ὁ κ. Βενιζέλος τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας ; Διατί ὁ ἀπαίσιος καὶ ἀνόσιος ἐμφύλιος πόλεμος ;

Αὐτὸ δὲν τὸ εἴδομεν τότε. Εἰ ς τὸν πυρετὸν τοῦ μεγάλου πολέμου δὲν ἠδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν μὲ ὀρθοφροσύνην. Ἐξέρχεται ἡ Ρουμανία ; Μπράβο ! Ὁ κ. Βενιζέλος μᾶς χρειάζεται. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν θέλει νὰ ἐξέλθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ; Εἶναι Μπός ! Καταλυθήτω !

Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ἢ ἔβλεπον καθαρά, ὅπως ὁ κ. Μπριάν, προκατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν γεγονότων ἢ κατηγοροῦντο ἐπὶ πλαδαρότητι καὶ ἐξετοπίζοντο τότε ὑπὸ πρακτόρων ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ἀναμφιβόλως ὅτι ἔκαμνον καλόν, ἐνῷ ἔκαμνον πολὺ κακόν.

Ἐκ Φαλήρου, ὁ κ. Βενιζέλος προσήγγισεν εἰς Κρήτην, ἵνα ἀναλάβῃ ἐν τῇ γενετίρᾳ του ὅλας του τὰς δυνάμεις. Ἐκεῖθεν ἐξέπεμψε σφοδρὰς προκηρύξεις εἰς τὸ ὕφος τοῦ ἡ «πατρὶς ἐν κινδύνῳ. Ἐφρόντισε νὰ μὴ ἐκδηλωθῇ κατὰ τοῦ Βασιλέως· προσεποιήθη ὅτι ἦτο βέβαιος ὅτι ὁ Βασιλεὺς θὰ προσήρχετο καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, δηλαδὴ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Οὕτω συνεκόμισε πολλὰς ἐπευφημίας· ἐφάνη ὡς νὰ ἦτο ὁ Πρόδρομος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῆς μεγάλης σταυροφορίας.

Τὰ ἴδια εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ τέλος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐν τούτοις, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν ἐτήρησε πολὺ τὰ προσχήματα. Μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ καὶ τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτου, ἐσχημάτισε τὴν Τριανδρίαν, ἡ ὁποία δὲν ἀπέκρυψε πλέον τὸν ἐπαναστατικόν της χαρακτῆρα. Ἔλαβον τὸν τίτλον «Κυβέρνησις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης». Ὁ τίτλος ἐπροξένησεν ἐν Γαλλίᾳ ἀρίστην ἐντύπωσιν λόγῳ τῶν ἱστορικῶν ἀναλογιῶν, τὰς ὁποίας ὑπενθύμιζεν· ἐπίσης καὶ τὸ ἐν γένει κίνημα, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τῆς Ρουμανίας ἀνεκόπτετο ἡ ὁρμή, τὰς παραμονὰς μιᾶς συντριβῆς ὡς ἡ τῆς Σερβίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ πρώτη φροντὶς τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης δὲν ἦτο νὰ πολεμήσῃ, ἀλλὰ ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς Κυβέρνησις de jure: —ἀδεξιότης ἐξ ὑπερβολικῆς σπουδῆς καὶ τυφλῆς φιλοδοξίας. Ἦτο τόσον ἐπείγουσα ἀνάγκη νὰ ἀνοιχθῇ τὸ μεταξὺ τῶν δύο Ἑλλάδων σχίσμα, ἐνῷ πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ὁ κ. Βενιζέλος διεκήρυσσεν ὅτι αὗται θὰ ἐβάδιζον ὁμοῦ πρὸς ἄμυναν τῆς Πατρίδος ;

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς 'Αντὰντ συνῆλθον εἰς συνδιάσκεψιν ἐν Βουλώνῃ. 'Απεφάσισαν, φυσικά, νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὴν Κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης ὡς Κυβέρνησιν de jure. Ἕνα μικρὸν μάθημα, ὡς ἐν παρόδῳ, πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον. Παρὰ ταῦτα, τὴν ἀνεγνώρισαν ὡς Κυβέρνησιν de facto. 'Εδέησε νὰ ἀρκεσθοῦν οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὸν ἐπιεικῆ τοῦτον τίτλον.

Εἶχεν ἐν τούτοις δόσῃ ὡραίας ὑποσχέσεις. Εἰς ἓν τηλεγράφημά του ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἀνήγγελλεν ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης ἔκαμνε τεραστίας προόδους· ὅτι συντόμως ἡ Κυβέρνησις τῆς 'Εθνικῆς 'Αμύνης θὰ ἠδύνατο νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς 'Αντὰντ πολλὰ σώματα στρατοῦ· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὴν βοηθήσουν. Μεταφραστέον: ἔπρεπε νὰ τὴν ἐφοδιάσουν, πρὸς τοῦτο, μὲ πυροβόλα, μὲ ὅπλα, μὲ ἱματισμόν..., ἴσως καὶ μὲ ἄνδρας. Θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κατ' ἀρχὰς μέρος τῶν ἐφοδίων τούτων κατὰ τῶν 'Αθηνῶν, τῶν ὁποίων ἡ Κυβέρνησις ἦτο εὔκολον ν' ἀνατραπῇ.

'Ο πρέσβυς τῆς 'Αγγλίας σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν κ. Βενιζέλον ὅτι ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ὑπεστήριζε τὸ κίνημα στρεφόμενον κατὰ τοῦ Θρόνου. Τοῦτο ἐπεβεβαιώθη καὶ ἐκ Λονδίνου, ὁ δὲ σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέϋ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἄλλη ἱκανοποιητικὴ λύσις παρὰ μόνον ἡ συμφωνία μεταξὺ Βενιζέλου καὶ Βασιλέως.

'Ο κ. Βενιζέλος ἀπήντησε θρασέως ὅτι τὸ πρόγραμμα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 'Εθνικῆς 'Αμύνης δὲν ἦτο ἀντιδυναστικόν... 'Αλλὰ τότε διατί εἶχε ζητήσῃ ν' ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως αὐτὴ ὡς Κυβέρνησις de jure ;...

Τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ ἄλλου, δὲν ἐπήγαινε καλά.

'Ο ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔσπευδον πανταχόθεν εἰς τὴν πρόκλησίν της ἦτο μεγαλύτερος εἰς τὰ χαρτιὰ καὶ τὰ τηλεγραφήματα παρὰ εἰς τὴν πραγματικότητα. 'Ο ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἀνέφερε πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν ὅτι «ὁ βενιζελισμὸς παρέμενεν ἀκόμη ἐπιφανειακὴ κίνησις, καὶ ὁ στρατός του ὡμοίαζε πρὸς τοὺς στρατοὺς μερικῶν ἐξωτικῶν χωρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπάρχουν περισσότερα στελέχη παρὰ στρατιῶται».

'Εκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ βενιζελικοὶ εἶχον φοβηθῇ νὰ κατέλθουν εἰς τὰς ἐκλογὰς κατεφαίνετο ἤδη ὅτι ἡ 'Ελλὰς δὲν ἠκολούθει τὸν κ. Βενιζέλον μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διετυμπάνιζεν, ὅτι ἡ 'Ελλὰς ἔμενε μὲ τὸν Βασιλέα...

Χωρὶς τὴν παρουσίαν τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, τὸ Κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης θ' ἀπέληγεν εἰς γελοῖον φιάσκο.

Ἔπρεπε νὰ συγκαλυφθῇ τοῦτο...

* * *

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διῆλθεν ἐξ 'Αθηνῶν, μεταβαίνων εἰς Θεσσαλονίκην, ὁ Γάλλος βουλευτὴς Παῦλος Μπεναζέ, εἰσηγητὴς τοῦ πολεμικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τοῦ παρεσκευάσθη μία ἀκρόασις παρὰ τῷ Βασιλεῖ ὅστις ἐχάρῃ πολὺ διὰ τοῦτο.

'Εγένετο δεκτὸς εἰς τὸ Τατόϊ τὴν 9)22 'Οκτωβρίου. 'Ο Μπεναζὲ ὡμίλησε περὶ τοῦ Σόμ, περὶ τοῦ Βερντέν· ἐξεδήλωσε τὴν βεβαιότητά του περὶ τῆς συμμαχικῆς νίκης· ἐξέφρασε τὴν θλῖψίν του διότι ἡ 'Ελλὰς

δὲν θὰ μετεῖχεν αὐτῆς· διετύπωσε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐξήρχετο καὶ ἡ Ἑλλὰς τῆς οὐδετερότητος. Ὁ Βασιλεύς, εἰλικρινῶς καὶ μετὰ παρρησίας, ὅπως ἤξευρε νὰ ὁμιλῇ, ὑπενθύμισεν εἰς τὸν Μπεναζὲ ὅλας τὰς προκληθείσας παρεξηγήσεις, τὰς προσβολάς ἃς ὑπέστη, τὰς καχυποψίας, ἃς συνήντα, τὰς ὑπονοίας δι' ὧν τὸν προσέβαλλον, θέτοντες ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἐντιμότητά του, ἐφόσον μάλιστα εἶχε δόση τὸν λόγον του ὡς τζέντλεμαν. Εἶχεν εἴπη πρὸς τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ὀλίγας ἡμέρας πρότερον: «ἐὰν ἐφέροντο κατ' ἄλλον τρόπον οἱ Σύμμαχοι, ὁλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος θὰ ἐσηκώνετο καὶ θὰ μ' ἔπιανεν ἀπὸ τ' αὐτιὰ γιὰ νὰ μὲ σύρῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἀντάντ.

Τί οἰκτρὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος νὰ αἰσθάνεται συμπάθειαν πρὸς τὴν Ἀντάντ, νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ταχθῇ σύσσωμος μὲ τὸ μέρος τῆν Ἀντὰντ καὶ νὰ ἐμποδισθῇ καὶ νὰ γελασθῇ ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν Ἀντάντ !

Ὁ Βασιλεὺς ἐξηκολούθησε λέγων ὅλην τὴν σκέψιν του πρὸς τὸν Μπεναζέ: Ὁ πόλεμος θὰ εἶναι μακρός, ἡ ἔκβασίς του εἶναι ἀκόμη ἀβεβαία (τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ δύο Γερμανοὶ στρατάρχαι, ὁ Φαλκενάϋν διὰ Τρανσιλβανίας, καὶ ὁ Μάκκενσεν διὰ Δοβρουτσᾶς συνέσφιγγον τὸν ρουμανικὸν στρατὸν ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ κλοιοῦ των)·—ὀφείλω νὰ λάβω ὑπ' ὄψει μου τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἡ οὐδετερότης, ἄλλως τε, ἐξυπηρετεῖ τὴν Ἀντὰντ καὶ ἐπιφυλάσσει ὅλην τὴν ἀξίαν τῆς βάσεως τῆς Θεσσαλονίκης·— ἡ Ρουμανία κατεπνίγη, ἡ ρωσσικὴ ἐπίθεσις ἀπεκλείσθη πανταχόθεν·— ἐπὶ ποίου μετώπου θὰ μεταφερθοῦν αἱ διαθέσιμοι γερμανικαὶ δυνάμεις;

Ὁ Βασιλεὺς θέλει νὰ μείνῃ οὐδέτερος. Λαμβάνων ὑπ' ὄψει μόνον τῆς Ἑλλάδος τὰ συμφέροντα καὶ τὴν σωτηρίαν, θέλει, καίτοι δὲν ὀφείλει τίποτε, νὰ πληρώσῃ καλὰ τὸ δικαίωμα νὰ παραμείνῃ οὐδέτερος, διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ του, διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς εἰς τὰ νῶτα τῆς Θεσσαλονίκης Θεσσαλίας, διὰ τῆς μεταφορᾶς ὅλου τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε δὲν θὰ φοβοῦνται ἀπὸ μέρους του «μαχαιριὰν ἐκ τῶν νώτων»· τότε θὰ συγκατατεθοῦν ἴσως ν' ἀφήσουν τὴν Ἑλλάδα ἥσυχον, νὰ μὴ τὴν καταπονοῦν πλέον διὰ πιέσεων καὶ δι' ἀποκλεισμῶν, ἐξ ὧν ὑποφέρει πολύ. Μάλιστα θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς στρατιώτας του, ἀκόμη καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του νὰ καταταχθοῦν ἐθελονταί. Θὰ δόσουν τὰς παραιτήσεις των ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Καὶ θὰ ἔχουν δικαίωμα νὰ ἐπανέλθουν ἀργότερον, ἂν πολεμήσουν κατὰ τοῦ κληρονομικοῦ ἐχθροῦ (τῆς Βουλγαρίας).

Πράγματι, τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο εἴσοδος τῶν Ἑλλήνων, ἂν μὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον.

Ὁ Μπεναζὲ ἐτηλεγράφησε πάντα ταῦτα εἰς τὸν κ. Μπριάν, ὅστις τοῦ διεβίβασε τὰ συγχαρητήριά του· ἦσαν τὰ τηλεγραφηθέντα ὅροι συμφωνίας μεγίστου ἐνδιαφέροντος· δὲν ἔμενε πλέον παρὰ νὰ συνταχθοῦν ταῦτα ὑπὸ τύπον κανονικῆς συμβάσεως μεταξὺ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Σπυρ. Λάμπρου, τοῦ νέου Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἀνεφώνησεν: «Ἂν πάρωμεν τὸν Βασιλέα, δὲν μένει παρὰ νὰ τὸν συμφιλιώσωμεν μὲ τὸν Βενιζέλον.»

Ὁ Μπεναζὲ ἐκόμισε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἔμεινε καθόλου εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν τροπήν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον τὰ γεγονότα:—Διατί νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Βασιλέα ; Ἡ Ἑλλὰς εἶναι μὲ τὸ μέρος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης: «ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὁλόκληρος ἐκεῖ ὅπου εἰμ' ἐγώ».—Θὰ ἔχωμεν πλέον τῶν δύο σωμάτων στρατοῦ». Ὁ Μπεναζὲ τολμᾷ νὰ παρατηρήσῃ: «Ἀλλ' αἱ μεραρχίαι σας μόλις ἰσοῦνται πρὸς ἰσχνὰς ταξιαρχίας !»—«Περιμένομεν, ἀπαντᾷ ὁ κ. Βενιζέλος, τοὺς νησιώτας καὶ θὰ ἔχωμεν τοὺς ἄνδρας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἐὰν δὲν μᾶς ἐμποδίσουν νὰ πᾶμ' ἐκεῖ...»

Παραπονεῖται εἰς τὸν Μπεναζὲ ὅτι ἡ Ἀντάντ, ἡ Γαλλία πρὸ παντός, δὲν τὸν ἐβοήθησε: «Εἴχετε ἕνα πολιτικὸν ἐν Ἑλλάδι, εἴχετε μίαν κεφαλήν, δὲν τὸν ὑπεστηρίξατε ἐπαρκῶς»· Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμουν ; Αἲ ! Νὰ τὸν βάλουν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βασιλέως ! Θὰ γίνῃ καὶ αὐτό. Πρέπει νὰ τραβήξῃ μπροστὰ ἡ Γαλλία !....

Ὁ Μπεναζὲ τὸν ἐρωτᾷ ἐν τούτοις, ἂν δὲν τοῦ ἀρκῇ νὰ συμφωνήσῃ ἁπλῶς μὲ τὸν Βασιλέα:—Ἴσως, ἀπαντᾷ ὁ κ. Βενιζέλος, ἀλλὰ μοῦ χρειάζονται ἐγγυήσεις· μᾶς χρειάζεται βασιλεία λαϊκή, δημοκρατική, πρέπει λοιπὸν ν' ἀναθεωρηθῇ τὸ Σύνταγμα...—Ἀναμφιβόλως κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι τίποτε ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ κ. Βενιζέλος νὰ εἶναι τὸ πᾶν ! Θὰ γίνῃ καὶ αὐτό !...

Γιὰ τὴν ὥραν, παρατηρεῖ ὁ Μπεναζέ, πρόκειται περὶ τοῦ πολέμου· διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος εἰμποροῦσαν νὰ περιμένουν.

* * *

Τότε, τὰ πρῶτα στρατεύματα τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἔλαβον τὴν διαταγὴν νὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Αἰκατερίνης καὶ νὰ ἐκδιώξουν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα, ἵνα ἀνοίξουν οὕτω τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν θεσσαλικὴν πεδιάδα.

Δηλαδὴ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Μπεναζὲ ἐξεπλάγη, ὠργίσθη. Τοῦ ὑπεσχέθησαν ν' ἀνακαλέσουν τὴν διαταγήν.

Ἐν τούτοις, τὴν 22)4 Νοεμβρίου τὰ βενιζελικὰ στρατεύματα ἐπετέθησαν κατὰ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀπέκρουσαν σφοδρῶς τὴν ἐπίθεσιν. Ἐχρειάσθη παρέμβασις τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ χωρίσῃ τοὺς ἀδελφοὺς-ἐχθρούς· ἐδέησε νὰ χαραχθῇ οὐδετέρα ζώνη.

Φρονοῦμεν ὅτι πᾶς ἀμερόληπτος ἀναγνώστης θὰ κρίνῃ αὐστηρῶς τὴν τόσον ἐγκληματικὴν αὐτὴν χειρονομίαν.

Τὸ «ἀτυχὲς ἐπεισόδιον τῆς Αἰκατερίνης», ὅπως ἔλεγεν ὁ κ. Μπριάν, συνέτριβε βαναύσως τὴν συνδιαλλακτικὴν ἀπόπειραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Μπεναζὲ καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν Παρισίων ἐστήριζον ἐλπίδας.

Ἔλεγον, ἐκραύγαζον: «Ἕνωσιν ! Ἕνωσιν !». Ἐκ Θεσσαλονίκης τοῖς ἀπήντων: «Ἐμφύλιον πόλεμον !»

Ἀπεδεικνύετο πασιφανέστατα ὅτι τὸ Κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Βασιλέως μᾶλλον παρὰ κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὅτι ἡ Ἀντάντ ἦτο ὄργανον εἰς χεῖρας τοῦ κ. Βενιζέλου πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Δυναστείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν Δικτατορίας.

Ἡ Κυβέρνησις Λάμπρου, ἥτις εἶχεν ἀρχίσῃ ν' ἀποσύρῃ τὰ βασιλικὰ

στρατεύματα ἐκ Θεσσαλίας, ἀνέστειλε τὴν τοιαύτην κίνησιν.'Ο Βασιλεὺς παρεπονέθη εἰς τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ: «Ἤθελε νὰ παραμείνῃ ὡπλισμένος, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, ἐναντίον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τοῦ ὁποίου ἠπειλεῖτο ἡ ἔκρηξις. Ἡ ἐπιθυμία του αὐτὴ οὐδόλως ἦτο παράδοξος.»

Ὁ Μπεναζέ, ἐπιστρέφων ἐκ Θεσσαλονίκης, διῆλθε πάλιν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 24)6 Νοεμβρίου. Ἐγένετο δεκτός, λέγει, ὡς «παλαιὸς φίλος». Τὸν ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν ἡ Βασίλισσα Σοφία. Εἶδε τετράκις τὸν Βασιλέα ἐντὸς δύο ἡμερῶν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐπεβεβαίωσε τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς εἶχεν ἀναλάβη, κατὰ τὰς προηγουμένας μετ' αὐτοῦ συνομιλίας, καὶ αἱ ὁποῖαι ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν τὴν βάσιν τῆς συμφωνίας, ἥτις θὰ συνήπτετο μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων των, ἀκόμη δὲ καὶ μεταξὺ Συμμάχων καὶ Ἑλλάδος: Ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσουν ἐπίσημοι διαπραγματεύσεις. Ὁ Βασιλεὺς συγκατένευσε νὰ παραδόσῃ τὸ πολεμικόν του ὑλικὸν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ἀφοῦ θ' ἀφοπλισθῇ, πρέπει ἡ Ἀντὰντ νὰ τοῦ παράσχῃ ἐγγυήσεις κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως· ἀναμφιβόλως ἡ Ἀντὰντ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀφοπλίσῃ διὰ νὰ τὸν παραδόσῃ εἰς χεῖρας τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ κ. Μπεναζὲ εὑρίσκει πάντα ταῦτα λογικά· ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐπίσημον ἐντολὴν καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ἀντάντ, πρὸ παντὸς ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ἀρνοῦνται ἀπολύτως τὰς ἐγγυήσεις αὐτάς· δὲν ἀπόκειται εἰς αὐτοὺς νὰ ἐναντιωθοῦν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος: «Δὲν εἴμεθα καμωμένοι, λέγει ὁ Γκιγεμέν, νὰ ὑπερασπίζωμεν τοὺς βασιλεῖς κατὰ τῶν λαῶν των».

Ὁ Μπεναζὲ ἀνεχώρησε μὲ μεγάλην στενοχωρίαν, πεπεισμένος ἐξ ἄλλου περὶ τῆς ἀπολύτου εὐθύτητος τοῦ Βασιλέως.

Μεσολαβητὴς καλῆς προαιρέσεως, ἀλλ' ἄνευ ἐντολῆς, εἶχε λάβη παρὰ τοῦ Βασιλέως προφορικὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἠθέλησαν νὰ χρησιμοποιήσουν ἀμέσως ὡς ὑποσχέσεις ἐπισήμους· καὶ ἐνόμισεν ὁ Μπεναζὲ ὅτι ἠδύνατο νὰ ὑποσχεθῇ, εἰς ἀντάλλαγμα, ἐγγυήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξ αὐτοῦ προερχόμεναι, δὲν ἦσαν ἐπίσημοι καὶ δὲν ἐγένοντο ἀποδεκταί. Τί πρέπει νὰ σκεφθῇ ὅμως κανεὶς περὶ μιᾶς συμφωνίας, γενομένης, ὅπως ὅλαι αἱ συμφωνίαι, μὲ ὅρους ἀμφοτεροβαρεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς τῶν συμβαλλομένων ἀπορρίπτει ὅσους δὲν τοῦ ἀρέσουν ;

Χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἢ μᾶλλον θέλων νὰ κάμῃ τὸ καλόν, ὁ Μπεναζὲ προητοίμασε τὸν βρόχον, δι' οὗ ἔμελλον νὰ δέσουν τὸν Βασιλέα διὰ νὰ τὸν ρίψουν εἰς τοὺς πόδας τοῦ κ. Βενιζέλου.

* * *

Διότι ἡ Ἀντὰντ ἀνέλαβε πλέον ὁριστικῶς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἱστορία θὰ ἐδεικνύετο πολὺ αὐστηρὰ πρὸς τὴν Ἀντὰντ ἂν δὲν συνέτρεχεν ἡ ἐλαφρυντικὴ περίπτωσις ὅτι οἱ Σύμμαχοι, ἀπατηθέντες, δυνατὸν νὰ ἐπίστευσαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὁλόκληρος ἦτο ἐναντίον τοῦ Βασιλέως της, ἕτοιμος δὲ νὰ ταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς «Ἐθνικῆς Ἀμύνης». Οἱ Σύμμαχοι παρουσιάζοντο ὡς οὐδέτεροι μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης: εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ γίνῃ συνή-

γορός των κανείς, ἰδίως ἀπὸ τῆς περιφήμου σεπτεμβριανῆς ἐκείνης νυκτός, καθ' ἣν ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήχθη ἐξ 'Αθηνῶν ὑπὸ πρακτόρων τῆς 'Αντάντ.

Καὶ ἡ συνέχεια διαλύει πᾶσαν πλάνην.

Τὴν 26)8 Νοεμβρίου ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ, διαταγῇ τῶν προϊσταμένων του, καταλαμβάνει τὸν Ναύσταθμον καὶ ὑψώνει ἐπ' αὐτοῦ τὴν γαλλικὴν σημαίαν. 'Ο πρέσβυς τῆς 'Αγγλίας διατυπώνει πολλὰς ἐπιφυλάξεις ἐπὶ τῶν ἐξαγγελλομένων μέτρων.

Πρόκειται ν' ἀσκηθῇ πίεσις ἐπὶ τοῦ Βασιλέως, νὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ βεβαιώσῃ ἐπισήμως τὰς ὑποχρεώσεις (;) τὰς ὁποίας ἀνέλαβε. Πρέπει «νὰ σφιχθῇ ἡ βίδα».

'Ο Βασιλεὺς ἀπευθύνεται ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν κ. Μπριάν, «εἰς τὸ πνεῦμα τῆς δικαιοσύνης καὶ φιλίας πρὸς τὴν 'Ελλάδα». Δὲν δύναται νὰ μὴ τὸν εἰδοποιήσῃ ὅτι ἐκ τῶν ἐκτυλισσομένων γεγονότων κινδυνεύουν νὰ καταλυθοῦν τὰ ἐκ παραδόσεως φιλικὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα συνδέουν στενῶς τὴν 'Ελλάδα μὲ τὴν Γαλλίαν.

'Η κοινὴ γνώμη ἐν 'Ελλάδι ἤρχιζε πράγματι νὰ μεταστρέφεται σφοδρῶς ἐναντίον τῆςς Γαλλίας. 'Ο κ. Μπριὰν τὸ ἐγνώριζε· τὰ τηλεγραφήματά του τὸ ἀποδεικνύουν· ἄλλως, προελαμβάνετο ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ 'Υπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς κύκλους τῆς Θεσσαλονίκης· τὸν κατηγόρουν διὰ τὴν ἀδυναμίαν του. Θὰ δράσουν ἄνευ αὐτοῦ, ἐν ἀνάγκῃ καὶ κατ' αὐτοῦ, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν Συμμάχων.

'Η συνωμοσία ὑπερβάλλει ὅλας τὰς καθεστηκυίας ἐξουσίας, ὅλας τὰς νομίμους ἀρχάς.

Εἰς τὸ ὀξύτερον σημεῖον τῆς κρίσεως φθάσαντες, πρέπει νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν γενικὴν πορείαν τῶν γεγονότων· διότι μέλλουν νὰ ἔχουν, ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν περιπτώσεων, βαρυτάτας καὶ ἀπωτάτας συνεπείας.

Πῶς ἡ Γαλλία ἀπώλεσεν ἐν 'Ελλάδι φιλίαν πατροπαράδοτον καὶ πολύτιμον ;

Αὐτὸ εἶναι εἷς ἐκ τῶν λόγων τῆς συγγραφῆς τοῦ παρόντος βιβλίου.

* * *

'Απὸ δύο ἐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, τί συνέβη ἐν 'Ελλάδι ;

"Ολη ἡ 'Ελλὰς ἀνεξαιρέτως ἔχει κατὰ τὸ 1914 εὐμενεστάτας διαθέσεις εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος. 'Ο Βασιλεὺς θέλει νὰ ἐξέλθῃ· τὸ προτείνει· ζητεῖ νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει τὰ συμφέροντα τῆς 'Ελλάδος, ὅπως καὶ παντὸς ἄλλου συμμάχου, νὰ δοθῇ κάποια ἱκανοποίησις εἰς τοὺς ἐθνικοὺς πόθους, νὰ παρασχεθῇ ἕνας ἀποχρῶν λόγος ἐπεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον.

Οὐ μόνον τοῦ ἀρνοῦνται τὴν ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ καὶ δὲν κοιτάζουν παρὰ μόνον τὴν Βουλγαρίαν, ζητοῦν δὲ ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα μὲ ἀκατανόητον ἐλαφρότητα ν' ἀκρωτηριασθῇ, νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὴν 'Ανατολικὴν Μακεδονίαν, τὴν Δράμαν καὶ τὴν Καβάλλαν. Εἰς τὴν ἐξωφρενικὴν ταύτην ἀπαίτησιν, ἡ 'Ελλὰς ἀπαντᾷ δι' ἐκρήξεως ὁμοθύμου ἀγανακτήσεως.

Τί θὰ ἐπήγαινε λοιπὸν νὰ κάμῃ εἰς τὸν πόλεμον ; Νὰ χύσῃ τὸ καλύτερον αἷμά της διὰ τὸ τίποτε; Ἐμμένει μὲ τὸν Βασιλέα της εἰς τὴν στάσιν τῆς οὐδετερότητος. Οὐδετερότης πλέον ἢ εὐμενής. Ἀφήνει τὰς νήσους της, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Κέρκυραν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν στόλων καὶ τῶν στρατῶν τῆς Ἀντάντ. Ἡ Ἑλλὰς διαμαρτύρεται ἐντὸς τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα τῆς ἐπιβάλλουν αἱ ὑποχρεώσεις τῆς οὐδετερότητος.

Ἔχει κανεὶς τὴν γνώμην ὅτι ἂν ἀπηύθυνε πρὸς ὅλας τὰς οὐδετέρας Δυνάμεις καὶ ἰδίως πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας πανηγυρικὴν διαμαρτυρίαν, δὲν θὰ διήγειρε παγκόσμιον καὶ φοβερὰν κατὰ τῆς συμμαχικῆς ὑποθέσεως συγκίνησιν ;

Δὲν τὸ πράττει· συγκατατίθεται νὰ παράσχῃ τὴν ἐδαφικὴν βάσιν μιᾶς ἐπιθετικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ Ἀντὰντ στηρίζει μεγίστας ἐλπίδας. Ἐντὸς τῶν λίαν ἐλαστικῶν ὁρίων τῆς οὐδετερότητός της παρέχει ὅλας τὰς δυνατὰς εὐκολίας. Τῆς ἀπαντοῦν δι' ἀφορήτων βιαιοπραγιῶν. Ἐπινοοῦν πάντα τρόπον νὰ τὴν πληγώσουν, νὰ τὴν καταδιώξουν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ, διότι ὀνομάζεται Κωνσταντῖνος, διότι τοῦ ὀφείλει τὰς ἐνδοξοτέρας νίκας της, διότι ξεύρει καλά, τὸ αἰσθάνεται βαθειά, ὅτι ὁ Βασιλεύς της εἶναι Ἕλλην, τίποτε ἄλλο ἀπὸ Ἕλλην καὶ ὅτι ἄλλην φροντίδα δὲν ἔχει παρὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλ' ἰδοὺ συγκεκροτημένον τὸ ἐν Ἀνατολῇ Συμμαχικὸν Μέτωπον, ὠργανωμένον διὰ γενικὴν ἐπίθεσιν, ἥτις ἴσως θὰ εἶναι ἀποφασιστική.

Ἰδοὺ ἡ Ρουμανία ἐν πολέμῳ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλπίζει τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἐθνικῶν της πόθων.

Ἡ Ἑλλὰς πρόκειται νὰ ἐξέλθῃ καὶ αὐτή, σύσσωμος. Ἐλπίζει νὰ πραγματοποιήσῃ οὕτω τὰς ἐθνικάς της βλέψεις· ἀλλὰ θὰ ἤθελε κάποιαν διαβεβαίωσιν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ὡσὰν ἐκείνας τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Ρουμανία, ἡ Ἰταλία, ὅλαι αἱ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν εἰς τὸν πόλεμον.

Ὁ κ. Βενιζέλος προσέρχεται εἰς τὸν πόλεμον ἄνευ ὅρων:—μέγας ἀνήρ.

Σχίζει τὴν Ἑλλάδα εἰς δύο:—Μπράβο !

Ἀρχίζει μὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον:—Ἂς τὸν βοηθήσωμεν !

Πρὸ ἑνὸς ἔτους ὁ Βασιλεὺς ἐζήτει τοὐλάχιστον ἐγγύησιν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος:—Ἄρνησις.

Ἤδη εἶναι πρόθυμος νὰ παραδόσῃ τὰ ὅπλα του· ἀλλὰ ζητεῖ νὰ μὴ παραδοθῇ μόνος του εἰς τὴν Ἐπανάστασιν:—Ἄρνησις.

Πρέπει νὰ παραδόσῃ τὰ ὅπλα του, ἵνα καταστῇ δυνατὸν νὰ τὸν παραδόσουν δεμένον «χειροπόδαρα» εἰς τὸ Κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης.

Καὶ ἐννοεῖται, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀρνηθῇ.

Η ΕΚΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ
(1917-1920)

I. Η ΕΝΕΔΡΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1916)

Ἰδοὺ ἐγώ, Γάλλος, ἀναγκαζόμενος ν' ἀφηγηθῶ γεγονότα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐχύθη γαλλικὸν αἷμα, ὑποχρεωμένος νὰ εἴπω ποῖος εἶναι ὑπεύθυνος αὐτοῦ τοῦ δυστυχήματος, νὰ ἀναπλεύσω τὸ ρεῦμα τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ ὁποία κατεπόντισεν ἐξ ἀρχῆς πάσας τὰς ἀντιρρήσεις καὶ ἐξακολουθεῖ παραμένον ἰσχυρότατον.

Εὗρον μόνον στήριγμα, ἀλλ' αὐτὸ πρέπει νὰ μοῦ ἀρκέσῃ, τὸν νόμον τῆς ἀληθείας —ne quid veri non audeat historia— καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν πεποίθησίν μου ὅτι αὐτὸ ἐπιβάλλει τὸ πραγματικὸν συμφέρον τῆς Γαλλίας.

Τὸ πραγματικὸν συμφέρον τῆς Γαλλίας δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶναι ἡ διαιώνισις τοῦ ψεύδους, τὸ ὁποῖον τῆς ἐπροξένησε κακὸν τεράστιον, ἀνεπανόρθωτον ἀναμφιβόλως, καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Τὸ κάτω-κάτω, ἡ Γαλλία ἠπατήθη, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰδία θῦμα διαβολικῆς συνδρομῆς περιστάσεων καὶ μηχανορραφιῶν σοφώτατα ἐξυφανθεισῶν.

Ἂς πεισθῇ πᾶς τις ὅτι, γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας μὲ σφιγμένην τὴν καρδίαν, ἐπαναλαμβάνω τοὺς λόγους τοῦ Ἀρθούρου Γκρουσσιέ: «Καὶ γίνονται ὅλ' αὐτὰ ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας!» Φτωχὰ στρατιωτάκια τῆς Γαλλίας, χρησιμοποιηθέντα καὶ φονευθέντα δι' ἔργον τόσον ποταπόν! Ἡ ἀφήγησις τῆς ἀληθείας ἂς εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν μία ἐπανόρθωσις διὰ τόσας δοκιμασίας ἀναξίας ἡμῶν.

* * *

Τὴν 3)16 Νοεμβρίου, κατόπιν διαταγῆς ἐκ Παρισίων, ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Σπυρίδωνα Λάμπρον μίαν διακοίνωσιν ὑπὸ τὸ ἑξῆς πνεῦμα: —Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Ροῦπελ καὶ τῆς Καβάλλας ἀφῆκεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἀξιόλογον πολεμικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὑπὲρ αὐτῶν σοβαρὰν διαταραχὴν τῆς ἰσορροπίας δυνάμεων: Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδόσῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἀντὰντ ὅλον της τὸ πολεμικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον, ἄλλως τε, ἡ οὐδετερότης της καθιστᾷ περιττόν:—συγκεκριμ-

νως: 16 πεδινὰς πυροβολαρχίας μὲ 1.000 ὀβίδας δι' ἕκαστον τηλεβόλον, 16 ὀρειβατικὰς πυροβολαρχίας, 40.000 τυφέκια, μὲ 220 φυσίγγια δι' ἕκαστον τυφέκιον, 140 πολυβόλα, 50 μεταφορικὰ αὐτοκίνητα.—Εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ τῆς ἀποδοθῇ ἀνάλογον ὑλικὸν εἰς καλὴν κατάστασιν. —Εἰς ἔνδειξιν τῆς καλῆς της θελήσεως, θὰ παραδόσῃ ἀμέσως 10 ὀρειβατικὰς πυροβολαρχίας εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Λαρισαϊκοῦ σιδηροδρόμου ἐν Ἀθήναις.

Δὲν γίνεται λόγος ἐδῶ περὶ «ὑποχρεώσεων» ἀναληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ἀλλὰ θὰ ἔλθουν καὶ εἰς αὐτάς. Ὁ κ. Ρωμάνος ἐν Παρισίοις διαμαρτύρεται κατὰ τῶν τοιούτων ἀξιώσεων· καὶ τότε ἐκεῖ τοῦ ἀντιτάσσουν τὰ περὶ «ὑποχρεώσεων» τοῦ Βασιλέως.

Τὴν 6)19 Νοεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς δέχεται τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας Γκιγεμέν:—Εἶναι «περίλυπος, περίφροντις». Παραπονεῖται διότι δὲν τοῦ παρέχουν καμμίαν ἀπὸ τὰς ζητηθείσας ἐγγυήσεις. «Αὐτὴν τὴν φοράν, λέγει, εἶναι ξεκομμένη ἡ ὑπόθεσις: ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς δὲν θέλουν νὰ σᾶς παραχωρήσω, διὰ νὰ τὰ δόσετε εἰς ἕνα ἀντάρτην, εἰς ἕνα προδότην, κανόνια καὶ τουφέκια, τὰ ὁποῖα, τὸ κάτω-κάτω τῆς γραφῆς, τοῖς ἀνήκουν· καὶ ἐπειδὴ δὲν μοῦ παρέχεται καμμία ἀπὸ τὰς ἀπαραιτήτους ἐγγυήσεις, δὲν ἔχω κανὲν μέσον νὰ μεταστρέψω αὐτὸ τὸ ρεῦμα τῆς κοινῆς γνώμης».

Ἀγγέλλεται τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Ὕδραν: ὁ ἀναβρασμὸς ὀξύνεται ἐν Πειραιεῖ.

Οἱ ἐπίστρατοι, ἢ ἀποστρατευθέντες ἔφεδροι, διατρέχουν τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν ἔνοπλοι: θὰ ὑπερασπίσουν τὸν Βασιλέα. Οἱ φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου προβαίνουν εἰς σφοδρὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τῆς Ἀντάντ, ἰδίᾳ κατὰ τῆς Γαλλίας: θὰ ὑπεραμυνθοῦν τοῦ Βασιλέως κατὰ τῆς βενιζελικῆς ἐπιθέσεως, ἔστω καὶ ἂν ὄπισθεν αὐτῆς κρύπτωνται ξέναι λόγχαι.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐξαπολυθεὶς ἐκ Θεσσαλονίκης, κρούει τὰς θύρας τῶν Ἀθηνῶν. Διατί ἀνεμίχθη εἰς αὐτὸν ἡ Γαλλία ; Διατί τὸν ὑπέθαλψε ; Αὐτὸ ἦτο τὸ μέσον πρὸς σωτηρίαν τῆς Ρουμανίας ;

Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἀποβιβάζει 300 ναύτας, τοὺς ἀποστέλλει εἰς Ἀθήνας, τοὺς συγκεντρώνει εἰς τὸ Δημαρχεῖον Ἀθηνῶν· ἐκεῖθεν ἐκκινήσαντες, διασχίζουν ὅλην τὴν πόλιν, μὲ τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας, διὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου μέχρι τοῦ Ζαππείου. Τὸ πλῆθος μαίνεται, συνωθεῖται ἀπειλητικὸν πέριξ αὐτῶν: παρ' ὀλίγον νὰ ἐπέλθῃ ἐκεῖ ἡ σύρραξις καὶ νὰ χυθῇ αἷμα.

Τὴν 8)21 Νοεμβρίου, ὁ Πρωθυπουργὸς Λάμπρος ἀπαντᾷ εἰς τὴν διακοίνωσιν τοῦ Ναυάρχου:—Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐξηγεῖ, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Ροῦπελ καὶ τῆς Καβάλλας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, καθόσον ἐτήρει στάσιν οὐδετερότητος. Δὲν εἶχεν ἐπίσης ἀντιταχθῇ καὶ κατὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Μούδρου, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Κερκύρας καὶ κατὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ εὑρισκομένου ἐκεῖ πολεμικοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ τῶν Συμμάχων. Σήμερον ἡ Ἀντὰντ διαθέτει 213 ἑλληνικὰ τηλεβόλα διαφόρων διαμετρημάτων, τὰ περισσότερα ταχυβόλα καὶ νέου τύπου· οἱ Γερμανοβούλγαροι ἔχουν μόνον 112, τὰ πλεῖστα παλαιοῦ τύπου, πολλὰ δὲ καὶ ἄχρηστα.

Ἡ ἑλληνικὴ διακοίνωσις ἐξακολουθεῖ παρατηροῦσα ὅτι οὐδέποτε

ἔπαυσεν ἔχουσα ἀπέναντι τῶν Συμμάχων διαλλακτικωτάτας διαθέσεις· ἐκπλήσσεται δὲ ὅτι οἱ Σύμμαχοι τῆς ἀπαντοῦν δι' ἀξιώσεων, τῶν ὁποίων αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις τὰς καθιστᾷ ἀπαραδέκτους.

Καὶ συνεπῶς, εἰς τὴν ἀπευθυνθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου ἀξίωσιν περὶ παραδόσεως τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀπαντᾷ «διὰ πλήρως κατηγορηματικῆς ἀρνήσεως».

Δὲν ὑπῆρχεν ἐν προκειμένῳ τίποτε τὸ διφορούμενον: ἐπισήμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δηλοῖ ὅτι ἑκουσίως δὲν θὰ παραδόσῃ τὸ πολεμικόν της ὑλικόν: θὰ χρειασθῇ λοιπὸν νὰ τῆς τὸ πάρουν διὰ τῆς βίας.

«Παράδος τὰ ὅπλα σου !» — «Μολὼν λαβέ !»

* * *

Τὴν 10)23 Νοεμβρίου, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔλαβεν αὐστηρὰν προειδοποίησιν: —Γάλλοι ναῦται ἀπήγαγον τὸ προσωπικὸν τῶν Πρεσβειῶν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ τὸ ὡδήγησαν εἰς Πειραιᾶ, ὁπόθεν τὸ ἐπεβίβασαν πλοίων καὶ τὸ ἀπήλασαν μέσῳ Τουλῶνος εἰς Ἑλβετίαν.

Φυσικά, ἡ Ἑλλὰς διεμαρτυρήθη ἐντονώτατα. Οἱ ἀνταποκριταὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ Τύπου ἐξεδήλωσαν ζωηροτάτην ἀγανάκτησιν, ἡ ὁποία εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, αἱ ὁποῖαι, ἐν τούτοις, παρεσκευάζοντο νὰ ἐπέμβουν εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῶν Συμμάχων. Αἱ Κυβερνήσεις Βερολίνου, Βιέννης καὶ Σόφιας δὲν παρέλειψαν νὰ τονίσουν πρὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Βασιγκτῶνος τὴν προσβολὴν ταύτην κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου, προσβολὴν ἡ ὁποία ἐπεβάρυνε τὴν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς κακομεταχειρίσεως τῶν προξένων τῶν αὐτῶν Δυνάμεων ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἀταξία ηὔξανεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν. Αἱ περίπολοι τῶν Γάλλων ναυτῶν ἐπληθύνοντο· οἱ ἐπίστρατοι εἶχον λάβη τὰ ὅπλα των, καθὼς καὶ οἱ ἔφεδροι ἀξιωματικοί· ἡ ὀργή των ὠξύνετο: τί εἶχαν κάμη διὰ νὰ θέλουν νὰ τοὺς ἀφοπλίσουν ὡσὰν νὰ ἦσαν ταραχοποιοί ; Κανεὶς δὲν θὰ ἔθιγε τὸν Βασιλέα ! Τοὺς ἐχαρακτήριζον γερμανοφίλους:—Ψεῦδος ! Ἀλλὰ θὰ τοὺς ἔκαμνον γερμανοφίλους μὲ τοιαύτας κακοπραξίας, καὶ θὰ ἐφώναζαν: «Ζήτω ἡ Γερμανία !»

Οἱ Σύμμαχοι περιέσφιγγον τὸν ἀποκλεισμόν· τὰ τρόφιμα ἐσπάνιζον, γαιάνθρακες δὲν ὑπῆρχον, ἡ ζωὴ ἐγίνετο ἀκριβώτερη ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην· ὁ λιμός, ἡ δυστυχία ἤρχοντο...

Διὰ νὰ καταδαμάσουν τὴν Ἑλλάδα : Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔχουν φιλοτιμίαν.

Τί θὰ ἔκαμνον οἱ ἰδικοί μας στρατιῶται ἢ ἀξιωματικοὶ εἰς οἱονδήποτε μέρος τῆς Γαλλίας, ἂν ἤρχοντο ξένοι καὶ ἐζήτουν νὰ τοὺς ἀφοπλίσουν ; Τὰ τουφέκια θὰ ἔπαιρναν φωτιὰ μόνα των...

Τὴν 11)24 Νοεμβρίου, ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ στέλλει καὶ διακοίνωσιν καὶ ἡ δευτέρα αὐτὴ νότα εἶναι ρητὴ πρόσκλησις εἰς παράδοσιν τῶν ὅπλων.—Ἡ κατηγορηματικὴ ἄρνησις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, παρατηρεῖται διὰ τῆς διακοινώσεως, ἀντίκειται πρὸς τὴν ὑπεσχημένην παρ' αὐτῆς εὐμενῆ οὐδετερότητα.—Ἐὰν ἡ δημοσία ἐν Ἑλλάδι γνώμη διεφωτίζετο καλύτερον, θὰ ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ παράδοσις

αὐτὴ τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ δὲν ἔχει τίποτε τὸ δυνάμενον νὰ θίξῃ καὶ τὸν κραιφνέστερον καὶ τὸν νομιμοφρονέστερον πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲ τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

—...Ἡ θέσις τῶν ὅπλων τούτων δὲν εἶναι εἰς τὰ βάθη μιᾶς ἀποθήκης, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, «διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐδάφους ποτισθέντος μὲ τὸ εὐγενέστερον ἑλληνικὸν αἷμα.» (Διατί ἀνακατεύονται εἰς αὐτά ; Ποῖος ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ παρόμοιον μάθημα ἀπὸ ξένους ;) — Καὶ κατέληγεν ἡ διακοίνωσις τοῦ ναυάρχου Φουρνέ: —Αἱ διαταγαί του δὲν ἐπιδέχονται συζήτησιν (τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου !) Καὶ ἀξιοῖ ὅπως αἱ δέκα ὀρειναὶ πυροβολαρχίαι τῷ παραδοθῶσιν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις σταθμὸν τοῦ Λαρισαϊκοῦ σιδηροδρόμου, πρὸ τῆς 18ης Νοεμβρίου, αἱ δὲ ὑπόλοιποι τὴν 3)16 Δεκεμβρίου.—Ἐὰν ὄχι, θὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς 18ης Νοεμβρίου τὰ ἐκ τῆς καταστάσεως ἐπιβαλλόμενα μέτρα.

Διαταγῇ λοιπὸν ἑνὸς ξένου Ναυάρχου, ὅστις, σημειωτέον, δὲν ἔχει καὶ τὴν ἀνεπιφύλακτον συγκατάθεσιν τῶν Δυνάμεων, ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ παραδόσῃ τὸ πολεμικόν της ὑλικόν... εἰς τὴν Ἀντάντ ; Εἰς τὴν Ἀντὰντ διὰ τὴν Ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης...

Ὁ Πρωθυπουργὸς Λάμπρος ἀπαντᾷ τὴν 13)26 Νοεμβρίου. Τολμᾷ νὰ μὴ συνθηκολογήσῃ. Ὑπομιμνήσκει εἰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι τὸν ὑποχρεώνουν εἰς νέαν ἄρνησιν, κατηγορηματικὴν πάντοτε. — Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέτρα, δι' ὧν ἀπειλεῖται ἡ Ἑλλάς, καὶ τὰ ὁποῖα «θὰ ἐπέβαλλεν ἡ κατάστασις», παρατηρεῖ ἐκ προκαταβολῆς, ὅτι θὰ ἐθεωροῦντο, καὶ δικαίως, ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὡς πρᾶξις ἐχθρότητος.

Καὶ τοῦτο ἐπίσης εἶναι σαφές: ἐὰν ὁ Ναύαρχος τὸ παρέλθῃ ἀδιαφορῶν, γνωρίζει τί τὸν περιμένει...

Τὴν 14)27, ὁ Βασιλεὺς συγκαλεῖ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Παραπονεῖται ὅτι τὸν ἐξηπάτησαν καὶ ὅτι καραδοκοῦν νὰ τὸν παραδόσουν δεμένον «χειροπόδαρα» εἰς τὸν κ. Βενιζέλον. Οἱ ὑπουργοί του ὁμοφώνως τάσσονται ὑπὲρ τῆς ἀντιστάσεως: εἶναι καθῆκον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Ὁ κ. Ζαΐμης καὶ ὁ Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος προβαίνουν εἰς διάβημα πρὸς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν:—Εἰς μάτην: ἡ χαραχθεῖσα κατεύθυνσις εἶναι ἀκάμπτως ἀμετάβλητος.

Ὁ κόμης Μποσδάρι, ὅστις ἀντιπροσωπεύει τὴν Ἰταλίαν ἐν Ἑλλάδι, εἰδοποιεῖ τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ: γνωρίζει πολλοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικοὺς καὶ πρέπει ν' ἀναμένεται ἀντίστασις σοβαρά. Ὁ Ναύαρχος ἀπαντᾷ καὶ ἐπαναλαμβάνει: «Ἔχω ἀρκετὰς δυνάμεις ! Ἔχω ἀρκετὰς δυνάμεις !» Ἐὰν ἦτο κύριος τῶν κινήσεών του, ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἴσως νὰ μὴ προέβαινε περαιτέρω, τοὐλάχιστον χωρὶς νεωτέρας ὁδηγίας. Ἀλλ' εἶχε διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τῆς Γαλλίας, τοῦ ναυάρχου Λακάζ: δὲν πρόκειται περὶ διαπραγματεύσεως, ἀλλὰ περὶ ἐκτελέσεως· δὲν θὰ τοῦ συνεχώρουν νὰ σταματήσῃ εἰς τὸν τόσον καλὸν δρόμον, εἰς τὸν ὁποῖον τὸν εἶχον βάλῃ· ἀλλ' εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθὲς ὅτι δὲν θὰ τοῦ συγχωρήσουν καὶ διότι ἔφθασε μέχρις ἄκρων.

Κρατοῦν τὸν Βασιλέα· αὐτὸς πρέπει νὰ τὸν δέσῃ: —δὲν ὑπάρχει ἄλλο παράγγελμα.

Αἱ ταραχαὶ ἐκτραχύνονται· «ἔφθασεν ὁ κόμβος εἰς τὸ χτένι».

Τὰ ἀντίπαλα μέρη ἵστανται ἀντιμέτωπα ἀλλήλων, πάνοπλα. Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Βασιλέως εἶναι κατὰ πολὺ περισσότεροι, εἶναι κύριοι τῶν δρόμων. Διὰ ποίου θαύματος ἔγιναν βασιλόφρονες ὅλοι οἱ ἐπίστρατοι; Ἐλέγετο, ἐν τούτοις, πρότερον ὅτι ὅλοι γενικῶς οἱ Ἕλληνες εἶναι βενιζελικοί, πλὴν μιᾶς ἐλαχίστης μειοψηφίας, τῆς «κλίκας». Ὅλοι γενικῶς οἱ Ἕλληνες βενιζελικοί, πρὸ παντὸς δὲ ὅσοι εἶχον ἐπιστρατευθῆ, ἀφοῦ ἐπιστράτευσιν ἀκριβῶς εἶχον προβάλη ὡς πρόσχημα τῆς ἀποχῆς των ἀπὸ τὰς ἐκλογὰς τῆς 6ης Δεκεμβρίου οἱ βενιζελικοί. Ἀπεδεικνύετο λοιπὸν ὅτι ὅλοι γενικῶς οἱ Ἕλληνες ἦσαν βασιλικοί, πλὴν τῆς «κλίκας» τῶν θρασέων, οἵτινες ἐρριψοκινδύνευσαν τὸ πραξικόπημα τῆς Θεσσαλονίκης.

Γιὰ τὴν ὥραν, οἱ βενιζελικοὶ τῶν Ἀθηνῶν εὑρίσκοντο καταποντισμένοι ἐντὸς τῆς μάζης τοῦ βασιλόφρονος λαοῦ: τρομοκρατημένοι, ἀπειλούμενοι, κακοποιούμενοι, κρύπτονται, φεύγουν. Πολλοὶ πηγαίνουν εἰς τὸ Κερατσίνι, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου ὑπάρχουν δυνάμεις ξέναι καὶ εἶχεν ἀγγελθῆ ἡ ἄφιξις τοῦ κ. Βενιζέλου...

Οἱ Γάλλοι ναῦται εἶναι ὑπὸ τὰ ὅπλα, ἐν τῷ Ζαππείῳ, περικυκλωμένοι, πολιορκημένοι ὑπὸ τοῦ πλήθους. Τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Βασιλέως δὲν εἶναι μακράν, 200—300 μέτρα: φυλάσσονται καλὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. «Ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ».

* * *

Φυσικά, τὴν παραμονὴν τῆς 18ης Νοεμβρίου δὲν ἔγινε καμμία παράδοσις πολεμικοῦ ὑλικοῦ.

Ὁ Βασιλεὺς δὲν θέλει παρεξηγήσεις: στέλλει τὸν Αὐλάρχην εἰς τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ διὰ νὰ τοῦ ἐπιβεβαιώσῃ ἀκριβῶς τὴν ἄρνησίν του. - - Ὁ Ναύαρχος ἀπαντᾷ ὅτι ἡ προθεσμία ἣν ἔταξεν ἐκπνέει τὸ μεσονύκτιον.

Τὸ μεσονύκτιον τίποτε... Ξεύρουν λοιπὸν ποῦ πᾶνε...

Τὴν 5ην πρωϊνὴν ὥραν, ὁ Ναύαρχος ἀποβιβάζει 1.200 ἄνδρας. Ἀνέρχονται ὄπισθεν τοῦ Φαλήρου, διὰ μέσου τοῦ Ἐλαιῶνος, πρὸς τὸν λόφον τοῦ Ἀστεροσκοπείου, πρὸς τὸν λόφον τοῦ Φιλοπάππου, ἐκεῖθεν τοῦ Σταδίου, ἄνωθεν τῶν Βασιλικῶν Ἀνακτόρων, πρὸς τὸν Λυκαβηττόν. Περικυκλώνουν ὁλόκληρον τὴν πόλιν πανταχόθεν: δὲν πρόκειται νὰ παραλάβουν οἱονδήποτε παραδιδόμενον πολεμικὸν ὑλικόν· πρόκειται νὰ καταλάβουν τὰς Ἀθήνας... καὶ τὸν Βασιλέα.

Κάτωθεν αὐτῶν, εἰς τὰ πόδια των, ἡ ὀχλοβοὴ τοῦ δρόμου, βενιζελικοὶ καὶ βασιλικοὶ μαχόμενοι —οἱ βασιλικοὶ ἰσχυρότεροι— τὰ πάθη ἀναμμένα, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος πρὸ τοῦ Θρόνου: —ἡφαίστειον ἐν ἐκρήξει.

Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα προχωροῦν, κατέρχονται πρὸς τὴν πόλιν: ὄπισθεν αὐτῶν θὰ ἔλθουν οἱ βενιζελικοί, συντόμως, ἀναμφιβόλως, ἀμέσως δὲ καὶ ὁ κ. Βενιζέλος. Ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι δὲν τὸν θέλουν «οὔτε ζωγραφιστόν», πρὸ παντὸς διότι ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν ξένων.

Στρατιῶται τῶν Συμμάχων, Γάλλοι κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ Ἕλληνες στρατιῶται ἀντιμέτωποι. Ποῖος ἐπυροβόλησε πρῶτος; Ἀναμφιβόλως, ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ δύο μαζί. Τὰ ὅπλα ἐπῆραν φωτιὰ ἐντελῶς μόνα των. Δὲν ἦτο μάχη, οὔτε συμπλοκή: τουφεκοβολισμὸς κατ' ἐνωμοτίας, χωρὶς διαταγήν. Μία μαρτυρία: ὁ πρέσβυς τῆς Ἰταλίας κόμης Μποσδάρι, παρεκάλεσε τὸν διοικητὴν τῶν μετεχόντων τῆς ἀποβάσεως Ἰτα-

λων ναυτῶν, νὰ τοῖς ἀπαγορεύσῃ ν' ἀνοίξουν πῦρ· εἷς ναύτης ἐπυροβόλησεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο αὐστηρῶς. Δὲν ὑπῆρξεν οὔτε εἷς Ἰταλὸς μεταξὺ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν τραυματιῶν τῆς ρήξεως. Ὁ γαλλικὸς τύπος ἐζήτησεν ἐξηγήσεις· οὔτε ἡ ἰταλικὴ Κυβέρνησις, οὔτε ὁ διοικητὴς τοῦ ἰταλικοῦ ἀγήματος ἐθεώρησαν ἐπάναγκες ν' ἀπαντήσουν καὶ ὁ κόμης Μποσδάρι λέγει σχετικῶς: «Ἡ ἀπάντησις θὰ ἦτο ἁπλουστάτη· οἱ Ἰταλοὶ ναῦται δὲν προσεβλήθησαν, διότι δὲν προσέβαλον.»

Ἐν συνόλῳ 40 φονευμένοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων· 35 νεκροί, 80 τραυματίαι, ἰδίως Γάλλοι, ἐκ τῶν Συμμάχων.

Ὁ Βασιλεὺς ἠδύνατο, ὤφειλε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χύσιν αἵματος ; Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ὅπλα των, νὰ τοὺς διατάξῃ λοιπὸν νὰ τὰ παραδόσουν, νὰ τὰ παραδόσῃ, νὰ παραδοθῇ καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχε προειδοποιήσῃ. Δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα, τὸ καθῆκον ν' ἀμυνθῇ καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Ἑλλάδα ; Διὰ πάντα ἄνθρωπον καλῆς πίστεως, διὰ κάθε ἄνθρωπον μὲ καρδιάν, εἶναι σαφὲς ὅτι ἐπρόκειτο διὰ περίπτωσιν συνειδήσεως.

Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ εἶχεν ἀποβῇ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ξηρὰν διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶναι εἰς τὸ Ζάππειον μεταξὺ τῶν ναυτῶν του· ἀλλὰ δὲν εἶναι πολυάριθμοι· εἶναι καταποντισμένοι ἐντὸς τοῦ ὠκεανοῦ τοῦ ταραχώδους πλήθους, εἶναι πολιορκημένοι, αἰχμάλωτοι. Καὶ τὰ ἄλλα συμμαχικὰ ἀγήματα δὲν προχωροῦν, δὲν δύνανται νὰ προχωρήσουν, συγκρατούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, παρακωλυθέντα ἐκ τῶν ραγδαίως ἐξαπολυθέντων γεγονότων. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Λυκαβηττοῦ, ὅπου οἱ βασιλικοὶ εἶχον ὀχυρωθῆ, ρίπτονται πυροβολισμοὶ κατὰ τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, κατὰ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἑδρεύει ἡ ὑπηρεσία τῆς γαλλικῆς προπαγάνδας καὶ τὸ στρατηγεῖον τῶν βενιζελικῶν.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἐκ τῶν συμμαχικῶν πλοίων, μεγάλαι ὀβίδες πίπτουν ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου, ριπτόμενοι κατὰ τῶν Ἀνακτόρων.

Ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου, κατέστη ὁλοφάνερον, ὅτι τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα δὲν θὰ περάσουν, ὅτι δὲν θὰ πάρουν τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δὲν θὰ συλλάβουν τὸν Βασιλέα... ἐκτὸς ἂν βομβαρδίσουν καὶ καταστρέψουν τὰς Ἀθήνας.

* * *

Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξαφανισθῆ πρὸ τοῦ Γάλλου Ναυάρχου, ἐπανῆλθον ἐπὶ σκηνῆς. Εἶναι καιρός· εἶναι μάλιστα καὶ ἀργά. Ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ σπεύδει εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Πιέζει τὸν Βασιλέα νὰ παραχωρήσῃ κάτι, διὰ ν' ἀποφύγῃ χειρότερα δεινά.—Ἔστω, ἂς παραιτηθοῦν τῆς ἐπιμονῆς νὰ τὸν ἐξωθήσουν, μετὰ τοῦ λαοῦ του, εἰς ἀπεγνωσμένας ἀκρότητας. Προσφέρει ἓξ ὀρειβατικὰς πυροβολαρχίας διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ πῦρ.

Ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ πληροφορεῖ τοὺς συναδέλφους του· ἐπανέρχονται ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὰ Ἀνάκτορα· καθ' ἣν στιγμὴν ἔφθανον ἐκεῖ, μία ὀβὶς πίπτει κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ Βασιλέως· πρὸ ὀλίγων στιγμῶν μία ἄλλη εἶχε πέσῃ ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ κάγκελλα.

Εὑρίσκουν τὸν Βασιλέα μανιώδη: «Τὸ βλέπετε, κύριοι, ρίχνουν κατὰ τῶν ἀνακτόρων μου. Αὐτὸ δὲν μ' ἐνδιαφέρει. Τὰ παιδιά μου εἶναι εἰς τὸ ὑπόγειον· ὅσον γιὰ μένα, αὐτὰ δὲν μὲ φοβίζουν ! Τί μπορεῖτε νὰ κάμετε ; Νὰ βομβαρδίσετε τὰς Ἀθήνας ; Κάμετέ το λοιπόν. Δὲν θὰ τὸν φθάσετε τὸν στρατόν μου· εἶναι ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἐγὼ δὲ εἰμπορῶ νὰ συγκεντρώσω 100.000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν !»

Οἱ πρέσβεις ἦσαν ὅλοι τῆς γνώμης, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξωθήσουν τὸν Βασιλέα εἰς τὰ ἄκρα· συνεφωνήθη νὰ παραδόσῃ ἓξ πυροβολαρχίας· τὸ πῦρ τῶν πολεμικῶν ἔπαυσεν.

Εἶχεν ἐπέλθῃ ἡ νύξ· ἐπέρχεται ταχέως ἡ νὺξ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Οἱ πρέσβεις μετέβησαν ἐν σώματι εἰς τὸ Ζάππειον, διὰ νὰ πληροφορήσουν καὶ ν' ἀπελευθερώσουν τὸν ναύαρχον Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ μὲ τοὺς 300 ναύτας του. Ὁ Ναύαρχος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πλοῖόν του, διελθὼν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διασκεδάζοντος πλήθους. Οἱ πρέσβεις τῶν Συμμάχων Δυνάμεων ἀπεσύρθησαν μετ' αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ πλοίου του, τῆς «Προβηγκίας», ἐκτὸς τοῦ κόμητος Μποσδάρι, ὅστις δὲν ἐφοβήθη νὰ μείνῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὴν ἐπομένην, 19 Νοεμβρίου, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεσύρθησαν διακριτικῶς πρὸς τὸν Πειραιᾶ, πρὸς τὴν ἀκτήν.

Οἱ βασιλικοὶ παρέμειναν κύριοι τῆς καταστάσεως. Οἱ βενιζελικοὶ κατεδιώκοντο παντοῦ, αἱ οἰκίαι των ἠρευνῶντο· εὑρέθησαν εἰς μερικὰς τυφέκια, φυσίγγια, σημαῖαι, δημοκρατικὰ σήματα, θώρακες... Ὁλόκληρον συνεργεῖον ἐμφυλίου πολέμου. Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθοῦν μὲ ἥσυχον καρδίαν παρομοίαν ἀποτυχίαν, θίγουσαν τὸ γόητρόν των ὅσον καὶ τὴν φιλοτιμίαν των. Ἔπρεπε νὰ τιμωρήσουν κάποιον δι' αὐτό. Κατὰ γενικὸν κανόνα, εἰς τοιαύτας περιπετείας δὲν τιμωροῦνται οἱ ὑπεύθυνοι δράσται, δηλαδὴ οἱ ἀρχηγοί, διότι οἱ μεγάλοι αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲν ἔχουν τὴν συνήθειαν νὰ τιμωροῦν ἑαυτούς.

Ὁ τράγος ἦτο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ ἐξιλαστήριον θῦμα τῶν ἐθνικῶν σφαλμάτων· τὸν ἐφόρτωναν, κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν, μὲ ὅλας τὰς ἁμαρτίας τοῦ Ἰσραήλ· τὸν ἐκάλυπτον μὲ φρικτὰς κατάρας καὶ τὸν ἐδίωκον διὰ μέσου τῆς ἐρήμου, διὰ τῶν κρημνῶν.

Ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ὑπέστη τὴν οἰκτρὰν αὐτὴν μοῖραν. Ἔνοχος διότι ἀφῆκε νὰ συλληφθῇ, ὡσὰν εἰς ποντικοπαγίδα, καθῃρέθη ἀμέσως τῆς διοικήσεώς του καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Γκωσσέ. Κατασυκοφαντηθείς, ἤχθη πρὸ ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Φουρνιέ. Ἠθέλησε νὰ γίνῃ δικαστικὴ δίωξις. Ἔγραψεν εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διαβάσῃ κανεὶς ἂν δυνηθῇ νὰ τὰ εὕρῃ: «Μία δημοσία καὶ εὐρεῖα συζήτησις θ' ἀποκαθίστα τὰς εὐθύνας. Ἡ ἰδική μου εὐθύνη θὰ παρουσιάζετο ἐλαχίστη πρὸ τῆς εὐθύνης ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν τὴν ἑλληνικὴν κρίσιν, τῶν ἀποστόλων τῆς βίας, οἱ ὁποῖοι ἐξηφανίσθησαν μὲ τὴν πρώτην ἀπόπειραν ἀντιστάσεως, τῶν συντακτῶν ἀπερισκέπτων διαταγῶν, τῶν πρακτόρων, οἱ ὁποῖοι ἐβεβαίουν ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἠδύνατό τις καὶ ὤφειλε τὰ πάντα νὰ τολμήσῃ καὶ φορτώνουν σήμερον μὲ ὕβρεις ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον τοσάκις ἔχουν ἐξαπατήσῃ, ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέβαλον διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀσυνέ-

του πολιτικῆς των.» Ὁ ὑποναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἐτέθη εἰς ἀργίαν διὰ προσκαίρου παύσεως καὶ τοῦ ὡρίσθη ἀναγκαστικὴ διαμονὴ εἰς τὸ Ντινάν. Ὁ ἀντιναύαρχος Νταβελουΐ, φροντίσας νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τὴν ἀλήθειαν, ὠφέλιμον εἰς τὴν Χώραν, ὠφέλιμον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα διὰ ν' ἀποδείξῃ «ὅτι τὰ γεγονότα τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν κατὰ μέγα μέρος συνέπεια τῶν οἰκτρῶν ἐνεργειῶν τῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν, ὅτι αὕτη κατέληξε νὰ ἐξεγείρῃ καθ' ἡμῶν μίαν Χώραν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἄλλοτε μόνον φίλους εἴχομεν, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς —ὁ πλωτάρχης ντὲ Ροκφεΐγ, ναυτικὸς ἀκόλουθος τῆς Πρεσβείας Ἀθηνῶν, κύριος δράστης τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς Θεσσαλονίκην— κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν κινδυνωδεστάτην συμπεριφοράν, ὑποστηριζόμενος, ἐναντίον ὅλων, ὑπὸ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τελοῦντος ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του». Ὁ ἀντιναύαρχος Νταβελουΐ ἐτέθη εἰς ἀργίαν διὰ προσκαίρου παύσεως καὶ τοῦ ὡρίσθη ὑποχρεωτικὴ διαμονὴ εἰς Τουλῶνα.

Ἄλλοι μάρτυρες καλῆς πίστεως καὶ πολιτικοῦ θάρρους συνέβαλον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας.

Ἦσαν ἔνοχοι, διότι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι πάντοτε καλὴ νὰ λέγεται καὶ διότι ἔτεινον νὰ συγχωρήσουν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐξηγήσουν, τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀκριβῶς ἡ Ρουμανία ὑπέκυπτε, τὸ Βουκουρέστιον ἔπιπτεν εἰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν τὴν 23)6 Δεκεμβρίου. Ἐὰν ἡ Ρουμανία συνετρίβη, αὐτὸ δὲν ἦτο σφάλμα τοῦ Κωνσταντίνου ; Ἐὰν ὁ Σαρράϊγ δὲν ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν, ἐφ' ἧς Ρῶσσοι καὶ Ρουμᾶνοι ὑπελόγιζον, καὶ αὐτὸ τοῦ Κωνσταντίνου λάθος δὲν ἦτο ; Καὶ ἂν ὁ κ. Βενιζέλος, ἀντὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τοῦ Κωνσταντίνου σφάλμα δὲν ἦτο καὶ τοῦτο ; Καὶ ἂν ὁ ναύαρχος Νταρτὶζ ντὺ Φουρνὲ ἐπῆγε νὰ περικυκλωθῇ ἐντὸς τοῦ Ζαππείου, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν πταίει καὶ δι' αὐτό ;

Διότι ὅλ' αὐτὰ... χωρὶς τὸν Κωνσταντῖνον δυν συνέβαινον...

Κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐσκέπτετο καὶ ὁ Πιὲρ Λοτί, ὁ φίλος τῶν Τούρκων καὶ τῆς Ἀζιγιαδέ, ὅταν ἔλεγε:

Αἱ σφαγαὶ τῆς Ἀρμενίας εἶναι λάθος τῶν Ἀρμενίων· διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχον Ἀρμένιοι, δὲν θὰ ἐγίνοντο καὶ αἱ σφαγαὶ τῆς Ἀρμενίας... Βεβαίως πρέπει νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν: ἂν οἱ Σύμμαχοι, κατὰ τὰ Νοεμβριανά, δὲν κατώρθωσαν ν' ἀνατρέψουν τὸν Κωνσταντῖνον, δι' αὐτὸ πταίει ὁ Κωνσταντῖνος· διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχε Κωνσταντῖνος, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη ἀνατροπῆς του.

* * *

Ἂν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὸ ζήτημα τῶν εὐθυνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ πολλοῦ ἔχουν ἤδη ἀρκετὰ ἀποδειχθῆ, αἱ συνέπειαι τῶν Νοεμβριανῶν γεγονότων δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι σοβαραί.

«Ἡ ἔνεδρα τῶν Ἀθηνῶν !» — «Ὁ Ἀθηναϊκὸς Ἑσπερινός !» ἀντεκραύγασαν τότε. Βλέπει κανεὶς σήμερον ἂν ἦσαν δίκαιαι αἱ κραυγαὶ

αὐται. Ἐρρίφθησαν ὡς βορὰ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην διὰ ν' ἀποτρέψουν τὴν λαϊκὴν ἀγανάκτησιν, ἀπὸ τῶν πραγματικῶν ἐνόχων.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, μετὰ μίαν τοιαύτην περιπέτειαν, ἐὰν ἦτο γερμανόφιλος, ἠδύνατο νὰ παρασυρθῇ ὑπὸ τῆς ὀργῆς, νὰ μεταβῇ πρὸς συνάντησιν τῶν στρατευμάτων του εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς Συμμάχους σοβαρὰς ἐνοχλήσεις, τὴν ἐπομένην μάλιστα τῆς καταρρεύσεως τῆς Ρουμανίας. Ἄλλος κανεὶς θὰ διέπραττε τὴν «τρέλλαν». Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἐσκέφθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν πρόκλησιν, τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον νὰ πέσῃ θῦμα. Ἐκ φόβου ; Ὄχι. Ἐξ ἐντιμότητος καὶ νομιμοφροσύνης, ἐκ συναισθήσεως τῶν καθηκόντων του πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ηὐχαρίστησε θερμῶς τοὺς στρατιώτας του, διότι τόσον γενναίως τὸν ὑπερήσπισαν· ᾐσθάνθη τὴν χαράν, διότι εὑρέθη ἐν ψυχικῇ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του. Διὰ τὰ ἄλλα ; Δὲν τὸν ἐνδιέφερον.

Διεδόθη, διετυμπανίσθη, διεκηρύχθη παντοιοτρόπως ὅτι ἡ Βασίλισσα Σοφία, τὴν ἐπομένην τοῦ δράματος, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἀδελφόν της Γουλιέλμον Β' τηλεγράφημα, δι' οὗ ἐκάλει εἰς βοήθειαν καὶ ἀπεκάλει τοὺς Συμμάχους «ἄτιμα γουρούνια !»... Ἀλλ' οἱ Σύμμαχοι ἐνήργουν τότε ἔλεγχον τῶν ταχυδρομείων καὶ τηλεγράφων· καὶ εἶναι ἀκατανόητον πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη ἐπικοινωνία —ἂς ἀφήσωμεν ὅτι παρομοία «χονδροκοπιὰ» εἶναι ἀπίθανος.

Ἰδοὺ ἓν γεγονὸς αὐθεντικώτερον: σημειοῦται εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὸ θῦμα ἢ ὁ ἥρως τὸ ἐπιβεβαιοῖ καὶ θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ ὁσάκις χρειασθῇ. Εἷς Γάλλος ναύτης καταγόμενος ἀπὸ τὸ Περιγκόρ, ἀπὸ τὸ Τυρὲν ἀκριβῶς, τραυματισθεὶς βαρέως τὴν 18ην Νοεμβρίου, ἔτυχε στοργικωτάτων περιποιήσεων καὶ νοσηλείας εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Βασιλίσσης· ἐνδιεφέρθη ἰδιαιτέρως δι' αὐτόν, ἐζήτησεν ἐπανειλημμένως πληροφορίας περὶ αὐτοῦ, μέχρις ὅτου ἀπηλλάγη παντὸς κινδύνου· καὶ ἐφρόντισε νὰ σταλῇ γράμμα εἰς τὴν μητέρα του διὰ νὰ ἡσυχάσῃ.

Τὸ ψεῦδος, ὅταν παραγίνεται, ἀποκαλύπτεται.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὴν ἐπομένην τῶν Νοεμβριανῶν, ὁ Γουλιέλμος Β' δὲν παρέλειψε νὰ στείλῃ τηλεγράφημα συμπαθείας πρὸς τὸν γαμβρόν του· διεδήλου διὰ τοῦ τηλεγραφήματός του τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον νὰ πέσῃ ὁ Κωνσταντῖνος θῦμα· τὸν ἐνεθάρρυνεν εἰς ἀντίστασιν· τοῦ ὑπέσχετο βοήθειαν.

Συνέλαβον αὐτὸ τὸ τηλεγράφημα οἱ Σύμμαχοι, ἀφοῦ ἐνήργουν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν Τ.Τ.Τ. καὶ ἠθέλησαν νὰ πιστεύσουν καὶ διακηρύξουν ὅτι ἦτο τοῦτο ἀπόδειξις τῆς συνεννοήσεως, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ μεταξὺ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ Καΐζερ, ἀπόδειξις, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐζήτουν καὶ δὲν εὗρόν ποτε.

Ἐκ Λονδίνου καὶ Ρώμης παρετηρήθη ὅτι τοιαύτη ἀπόδειξις μόνον διὰ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου θὰ παρείχετο. Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ παρεκλήθη ν' ἀναζητήσῃ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην μεταξὺ τῶν μεταβιβασθέντων τηλεγραφημάτων· μὲ ὅλην του τὴν καλὴν θέλησιν δὲν εὗρε τίποτε.

Καμμία ἀπόδειξις ! Ἄρα τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀποδεδειγμένον !... Σημαίνει ὅτι ὁ Βασιλεὺς διέθετε καὶ ἄλλα μέσα ἐγκληματικώτερα ἐκείνων,

τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ πασθοῦν· σημαίνει ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπογείων τοῦ βασιλικοῦ Ἀνακτόρου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ὑπογείων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ἀνακτόρου τοῦ Πότσδαμ ὑπάρχει ὑπόγειος σήραγξ ἢ ὅτι εἰς τὴν ταράτσαν τῶν δύο τούτων ἀνακτόρων ὑπάρχουν μαγικαὶ κεραῖαι ἀσυρμάτου, δι' ὧν τὰ τηλεγραφήματα διαβιβάζονται ἀνεξέλεγκτα: ἔτσι ἐπέρασαν καὶ οἱ οὐλάνοι ! Ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ ποιοῦ ἠκούσαμεν πολλὰς διαρκοῦντος τοῦ πολέμου.

Ὁ κ. Βενιζέλος συγκομίζει τὰ ὠφελήματά του: εἶναι βέβαιον ἤδη ὅτι ὅλα ἐτελείωσαν μεταξὺ Συμμάχων καὶ Βασιλέως Κωνσταντίνου· οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἔκβασις τῶν Νοεμβριανῶν, αὐτὸς ἦτο ὁ κερδίζων· προσεγγίζει πρὸς τὸν σκοπόν, ὄχι ἀκόμη πρὸς τὴν νίκην κατὰ τῶν Γερμανοβουλγάρων, ἀλλὰ πρὸς τὴν νίκην κατὰ τοῦ Βασιλέως, τοῦ βασιλέως του.

Ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, κηρύσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας: ἡρωϊκός, τὴν ἐπομένην τῆς ρουμανικῆς καταστροφῆς ! Ἄλλως τε, δὲν ἠδύνατο νὰ στείλῃ τὸ ἄγγελμα τοῦτο εἰς τὸν προορισμόν του. Ζητεῖ ἐκ νέου παρὰ τῶν Συμμάχων τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἡ Πετρούπολις καὶ ἡ Ρώμη ἀρνοῦνται· συνεπῶς, τὸ Λονδῖνον καὶ οἱ Παρίσιοι ἐπίσης.

Τοὐλάχιστον τὸ Λονδῖνον καὶ οἱ Παρίσιοι ἔκριναν εὔθετον τὸν χρόνον νὰ στείλουν προσωρινοὺς ἀντιπροσώπους εἰς Θεσσαλονίκην, τὸν κόμητα Γκράνβιλ καὶ τὸν κ. Ντὲ Μπιγύ. Συμφώνως πρὸς ποῖον δίκαιον ; Ἐρώτησις ἀδιάκριτος.

* * *

Ἡ ὀργὴ τοῦ κ. Μπριὰν ὑπῆρξε τόσῳ εὐγλωττοτέρα καὶ σφοδροτέρα, ὅσῳ δὲν ἦτο καὶ αὐτὸς βέβαιος ἂν εἶχον δίκαιον οἱ Σύμμαχοι νὰ ἐνεργήσουν ἐν Ἀθήναις ὡς ἐνήργησαν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1916. Δὲν ἤθελε νὰ κατηγορηθῇ πάλιν ἐπὶ πλαδαρότητι· συμβαίνει ὥστε οἱ φρόνιμοι νὰ φωνάζουν κάποτε περισσότερον τῶν τρελλῶν, χωρὶς μάλιστα νὰ εἶναι πεπεισμένοι.

Εἰς περιστάσεις τόσον σοβαράς, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὁ τόνος εἰς τὸν τύπον. Διότι ὁ τύπος εἶναι πολὺ πειθήνιος εἰς πᾶσαν ἐποχήν, ἀκόμη καὶ εἰς ἐποχὴν πολέμου· λαμβάνει καθημερινῶς καὶ καθ' ὡρισμένην ὥραν, τὰς πληροφορίας του ἀπὸ τὸ Καὶ ντ' Ὀρσαί. Ὑπάρχει λοιπὸν ἀλήθεια ἐπίσημος καὶ ἀλήθεια πραγματική· ὑπάρχουν ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι καλαὶ νὰ λέγωνται, καὶ ὑπάρχουν ψεύδη, τὰ ὁποῖα εἶναι ὠφέλιμα νὰ λέγωνται. Βαρεῖα πλάνη, ὅσον καὶ ἀνήθικος, νὰ πιστεύῃ κανεὶς ὅτι τὸ ψεῦδος εἶναι καλὸν καὶ ὠφέλιμον.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἰδοὺ τὸ σύνθημα:

Ἐχύθη γαλλικὸν αἷμα προδοτικῶς: φωνάζει ἐκδίκησιν !

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶναι ὑπεύθυνος: παρέσυρε τοὺς Γάλλους στρατιώτας εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ τοὺς παραδόσῃ εἰς τὴν σφαγήν· —μεταξύ μας, ὁποία ἰδέα ! — Ἔνεδρα λοιπόν ! — Ψεῦδος.

Ἡ Γαλλία ὑπέστη ἐν Ἀθήναις ταπείνωσιν τὴν ὁποίαν καμμία Μεγάλη Δύναμις δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῇ.—Αὐτὸ εἶνει ἀληθές: αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἄδικον, δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑφί-

στανται παρομοίας ταπεινώσεις· αἱ ταπεινώσεις εἶναι διὰ τὰς μικρὰς δυνάμεις. Ζήτημα γοήτρου, τὸ ἐννοεῖτε καλῶς. Χρειάζεται λοιπὸν ἄμεσος τιμωρία.

Πρέπει νὰ βομβαρδισθοῦν αἱ Ἀθῆναι καὶ οἱ κυριώτεροι λιμένες τῆς Ἑλλάδος. —Πρέπει νὰ κηρυχθῇ καὶ νὰ ἐνεργηθῇ αὐστηρὸς ἀποκλεισμὸς ὅλων τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ τῶν νησιωτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος.— Πρέπει νὰ σχηματισθῇ ἓν σῶμα ἐκστρατείας, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς βάσεως τοῦ Βόλου θὰ βαδίσῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν διὰ νὰ καταλύσῃ τὴν ἑστίαν αὐτὴν συνωμοσιῶν, ὁπόθεν μία γερμανόφιλος κλίκα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κραδαίνει τὸ ἐγχειρίδιον κατὰ τῶν νώτων τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Συμμάχων· πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὸν στρατηγὸν Σαρράϊγ ἀπόλυτος ἐλευθερία ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως: καὶ ἡ δουλειὰ θὰ γίνῃ καλά. Πρέπει νὰ δοθῇ τέλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, διὰ ν' ἀσχοληθοῦν ἐπὶ τέλους οἱ Σύμμαχοι καὶ μὲ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι ἐπανέρχονται ἐκ Ρουμανίας μετὰ τοῦ Μάκκενσεν· θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἤρχιζον ἀπ' ἐκεῖ οἱ Σύμμαχοι !

Ἐν συνόψει, ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις προέτεινεν εἰς τοὺς Συμμάχους: 1) Τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. 2) Τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐπὶ τέλους δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον παρὰ μία μόνον Ἑλλάς, ἡ Ἑλλὰς τῆς Θεσσαλονίκης... Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος τρίβει τὰς χεῖρας του· θὰ τοὺς βάλωμεν στὸ χέρι !

Διπλῆ ἀποτυχία, ἀποτελειώνουσα τὴν καταστροφήν, δι' ὑπουργικῆς κρίσεως, ἐντὸς βραχυτάτης προθεσμίας, χωρὶς τοὐλάχιστον νὰ στοιχίσῃ οὐδὲ σταγόνα αἵματος.

Διότι αὐτὸς ὁ κ. Λόϋδ Τζώρτζ διετύπωσε κατὰ τῶν γαλλικῶν προτάσεων σοβαρὰς ἀντιρρήσεις:—Ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἀπειλεῖ νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τοὺς βενιζελικοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου οὗτοι δὲν φαίνεται νὰ εἶναι κύριοι τῆς καταστάσεως.—Διὰ νὰ ἐκθρονίσωμεν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, θὰ χρειασθῇ ἀναμφιβόλως νὰ χρησιμοποιήσωμεν βίαν: Ἔχομεν τὴν δύναμιν ; Καὶ ἂν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀμυνθῇ πάλιν ; Ἂν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ταχθῇ μὲ τὸν Βασιλέα ; Θὰ κάμωμεν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος ;—Θὰ ἔπρεπε πρῶτον νὰ συμβουλευθῶμεν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος· νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς ἐκλογάς· διότι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν φαίνεται ν' ἀπεχθάνεται τὸν Βασιλέα του. Αἱ «φιλελεύθεραι» Δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ἐπιτρέψουν εἰς ἑαυτὰς τὴν ποδοπάτησιν τῶν ἐλευθεριῶν ἑνὸς οὐδετέρου ἢ μᾶλλον φίλου ἔθνους....

Ἡ δεσποτικὴ Κυβέρνησις τῆς Ρωσσίας δὲν ἔδειξε καλυτέρας διαθέσεις: Ἐν ὀνόματι ποίας ἀρχῆς, ἐν ὀνόματι ποίου δικαίου νὰ ἐκθρονίσουν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ; Ἔχουν ἤδη ἕνα «μπελᾶν», τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας: εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνοίξουν πόλεμον καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ; Προτιμότερον εἶναι ν' ἀναλάβουν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπίθεσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ν' ἀφήσουν ἡσύχους τοὺς Ἕλληνας.

Μᾶς εἶπον τότε, —καὶ τί δὲν μᾶς εἶπον !—, ὅτι ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις τῆς Ρωσσίας ὑπεστήριξε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν Βασίλισσαν Ὄλγαν, τὴν μητέρα του, Ρωσσίδα Με-

γάλην Δούκισσαν. Ὁ τύπος κατὰ τὸν πόλεμον μᾶς ἀφηγεῖτο παρόμοια νυσταλέα παραμύθια: χθές, μῖσος κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, τοῦ «γαμβροῦ τοῦ Κάϊζερ» —σήμερον, μῖσος κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Τσάρου! Αὐτὰ τὰ φληναφήματα ἀντικαθίσταν τὴν λογικήν. Καὶ «ἐβαδίσαμεν» ἔτσι καὶ ἐρρίφθημεν πρὸς τὰ ἐμπρός, μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένον, ὡς πρόβατα...

Τὸ δυστύχημα ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις τῆς Ρωσσίας θὰ εἶναι τῆς αὐτῆς γνώμης μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν, καὶ θὰ ἐκφράσῃ μάλιστα τὴν γνώμην ταύτην ἐντονώτερον.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐλήφθη ἐκ Πετρουπόλεως, τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 4)17 Δεκεμβρίου καὶ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ντὲ Νεράτωφ:

«Αἱ Κυβερνήσεις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν καλῶς, ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἦτο δυνατὸν νὰ προσυπογράψωμεν οὐδὲν μέτρον στρεφόμενον κατὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Δυναστείας του. Ἄλλως τε, ἡ γαλλικὴ πρότασις (περὶ ἐκθρονίσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου) εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀνεφάρμοστος, λόγῳ τῆς ἀδιαπτώτου ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως.»

Αὐτὸ δὲν εἶναι ὅλον. Διότι ἡ Γαλλία, ἐν τῇ περιπετείᾳ ταύτῃ, κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ ἐναντίον της τὴν ὁλότητα τῶν Συμμάχων.

Ἡ Ἰταλία προέβαλεν εἰς τὴν διπλῆν γαλλικὴν πρότασιν ἀπόλυτον, σφοδρὰν ἀντίστασιν. Μᾶς εἶπον ὅτι ἐφοβεῖτο τὸν κ. Βενιζέλον, τὸ «παράτολμον πνεῦμα» τοῦ κ. Βενιζέλου· τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι αἱ «παρατολμίαι» τοῦ κ. Βενιζέλου ἦσαν ἀνησυχητικαί: ἐπιδείξεις θαυματοποιΐας, ἐπικίνδυνα πηδήματα ἐντὸς καταστήματος εἰδῶν πορσελάνης. Καὶ εἶναι παίγνωστον ὅτι δὲν ὑπάρχει κατάστημα εἰδῶν ἐκ πορσελάνης πλέον εὔθραυστον ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν τῶν διπλωματικῶν συνδυασμῶν. Καὶ αἱ «παρατολμίαι» τοῦ κ. Βενιζέλου δὲν ἔπαυσαν τότε νὰ εἶναι ἐπίφοβοι.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος, πρέπει μόνον νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Ρώμης δὲν ἔπαυσέ ποτε νὰ διαμαρτύρεται ἐναντίον τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἠκολούθουν ἐν Ἑλλάδι αἱ Κυβερνήσεις Λονδίνου καὶ Παρισίων· τὴν ἐπομένην τῶν Νοεμβριανῶν παρετήρει ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐθέριζον ὅ,τι εἶχον σπείρῃ· ὅτι συμμαχοῦντες μεθ' ἑνὸς ἰδιώτου ἐναντίον τοῦ Βασιλέως, ἐξήγειρον τὴν ὀργὴν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξέθετον εἰς κίνδυνον τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν κατάστασιν τῆς Ἀντὰντ ἐν Ἀνατολῇ.

Ὁ κόμης Μποσδάρι, παραμένων ἐν Ἀθήναις, ἔψεγε φανερὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Γαλλίας. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε προσωπικῶς ἔκκλησιν πρὸς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ Γ'. Ἐν συμπεράσματι, ἡ Ἰταλία συνεβούλευσε ν' ἀποκηρύξουν τὸν κ. Βενιζέλον καὶ ν' ἀναγνωρίσουν ἐν Ἑλλάδι μόνον τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν: αὐτὸ θὰ ἦτο ἁπλούστερον καὶ εὐθύτερον.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶχον κηρύξῃ ἐπισήμως τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Βραζιλία διεμαρτυρήθη. Ἐν τίνι δικαίῳ ἐκηρύσσετο ὁ ἀποκλεισμὸς οὗτος;

Ἐπίσης καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς. Ἤρχισαν πάλιν

νὰ παραβάλλουν τὴν ἐν Ἑλλάδι γαλλικὴν πολιτικὴν πρὸς τὴν γερμανικὴν πολιτικὴν ἐν Βελγίῳ. Παρέστη ἀνάγκη ἐν Παρισίοις νὰ ἑτοιμασθοῦν νέα ὑπομνήματα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ παραλληλισμὸς οὗτος ἦτο ἄδικος: — ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἔπαιζον ἐν Βελγίῳ ρόλον καταπιεστικόν, ἐνῷ οἱ Γάλλοι ἐν Ἑλλάδι ἔπαιζον προστατευτικὸν ρόλον: — ὅτι ἡ πραγματική, ἡ συνταγματικὴ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἠγγυημένη ὑπὸ τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ἦτο ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν κανεὶς λόγος νὰ τηρήσουν ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν προσχήματα.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο θιασῶτις τῆς ἄνευ ὅρων ἐπεμβάσεως εἰς τὸν πόλεμον, ἡ δὲ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης ἀντετίθετο, θὰ ἐπέμενον εἰς τὸν σοφιστικὸν αὐτὸν συλλογισμόν ;

Καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἐξηκολούθουν νὰ ἐκπλήσσωνται, διότι ὁ τύπος των ἤρχιζε νὰ συγκινῆται καθ' ὑπερβολήν.

Πλὴν ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἑλλάδος διετηρήθη καὶ ἀπέβη στενώτατος. Καὶ ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀνατρέψουν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ τὸν κ. Βενιζέλον, ἡ Ἑλλὰς κατεδικάσθη νὰ ὑποφέρῃ: ἔλλειψις γαιάνθρακος, σιτοδεία, πεῖνα, βίος τρομερὰ ἀκριβός· ἐδοκιμάσθησαν ἰδίως αἱ πτωχαὶ τάξεις Κατεγίνοντο μετὰ ζήλου οἱ Σύμμαχοι νὰ ἐκριζώσουν τὰς πατροπαραδότους ἐν Ἑλλάδι συμπαθείας.

Ἀντικρουσθεῖσα ἐπὶ τῶν δύο της προτάσεων, ἡ Γαλλία ἐζήτησε παρὰ τῶν συμμάχων της νὰ ἐπιβληθῇ ὁπωσδήποτε κάποια τιμωρία διὰ τὰ Νοεμβριανὰ γεγονότα: ἐζήτησε τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος. Ἐζήτησεν ὅπως συμφωνήσουν οἱ Σύμμαχοι, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν συλλογικὴ διακοίνωσις περιλαμβάνουσα ἐπανορθώσεις, ἀποζημιώσεις, ἐγγυήσεις, συγγνώμας.

Ἐπερωτηθεὶς ἐν τῇ Ἰταλικῇ Βουλῇ, ὁ Πρωθυπουργὸς Μποζέλλι ἐδήλωσεν, ἐν μέσῳ χειροκροτημάτων, ὅτι οἱ Σύμμαχοι ἔπρεπε ν' ἀφήσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν οὐδετερότητά της καὶ νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν εἰς τὰς ἐμφυλίους διενέξεις.

Οἱ Σύμμαχοι συνῆλθον εἰς Διάσκεψιν ἐν Ρώμῃ.

Συνεννοήθησαν διὰ τὸ κείμενον μιᾶς συλλογικῆς διακοινώσεως, ἡ ὁποία ἐπεδόθη πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν τὴν 18|31 Δεκεμβρίου.—Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ μετεφέρετο καὶ θὰ συνεκεντροῦτο εἰς Πελοπόννησον:—Αἱ συγκεντρώσεις τῶν ἐφέδρων (ἢ ἐπιστράτων) θ' ἀπηγορεύοντο—Θὰ ἐζητεῖτο ἐπισήμως συγγνώμη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν Νοεμβριανῶν γεγονότων.—Ὁ ἀποκλεισμὸς θὰ διετηρεῖτο ἕως τότε.

Ἀφ' ἑτέρου, ἔλεγεν ἡ διακοίνωσις, αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης ὅπως, ἐπωφελούμενοι, κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν, τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, καταλάβωσιν οἱανδήποτε θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, στερουμένην οὕτω παντὸς μέσου ἀντιστάσεως.

«Αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις ἀναλαμβάνουν ἐπίσης τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ ἐγκατασταθοῦν ἀρχαὶ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν κατεχομένων ἤδη ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως ἑλληνικῶν ἐδαφῶν καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἠναγκάζοντο ἐνδεχομέ-

νως νὰ καταλάβουν αἱ ἴδιαι προσωρινῶς διὰ λόγους στρατιωτικῆς φύσεως.»

Οἱ ὅροι αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε ζητήση παρὰ τοῦ Μπεναζέ.

Ἀπετέλουν δὲ καὶ ἀποκήρυξιν τῆς πολιτικῆς, ἥτις εἶχεν ἀγάγη εἰς τὰ γεγονότα τοῦ Νοεμβρίου.

Ἐν τούτοις, ἡ δημοσία γνώμη ἐν Ἑλλάδι ἐξεδήλωσε ζωηροτάτην ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῆς διακοινώσεως αὐτῆς: δὲν ἤθελε νὰ ζητήση συγγνώμην ὁ Βασιλεύς, ἀφοῦ δὲν εἶχε κάμη τίποτε τὸ ψεκτόν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔκρινεν ὅτι ἀντὶ μιᾶς ματαίας τελετῆς συγγνώμης, ἡ διακοίνωσις τοῦ παρεῖχε τὰς ἐγγυήσεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἦσαν ἀναγκαῖαι· ὅτι ἀναμφιβόλως θὰ ἔθετεν αὕτη τέρμα εἰς τὰ δεινὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐδέχθη τὴν διακοίνωσιν. Οἱ Ἕλληνες ἠννόησαν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτήν· καὶ συνεδέθησαν ἔκτοτε ψυχικῶς περισσότερον μὲ τὸν Βασιλέα· αἱ πραγματικαὶ ἀφοσιώσεις ἀναπτύσσονται ἐν τῷ μέσῳ δοκιμασιῶν μᾶλλον παρὰ ἐν τῇ εὐημερίᾳ.

Τὴν 6)19 Ἰανουαρίου ἔγινεν ἐν Πειραιεῖ ἡ τελετὴ τοῦ Ἁγιασμοῦ τῶν Ὑδάτων· ὁ Βασιλεὺς παρευρέθη· τὸν περιέβαλεν ὁ λαὸς μὲ συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ.

Τὴν 16)29 Ἰανουαρίου ἔγινεν ἡ τελετὴ τῆς συγγνώμης. Εἰς τὸ Ζάππειον, πρὸ τῶν σημαιῶν τῶν Συμμάχων Δυνάμεων, παρήλασεν ἡ φρουρὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐχαιρέτησεν ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως, διῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ συντάγματος ἱππικοῦ, τοῦ ὁποίου ἦτο διοικητής.—Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀπεσύρθη ὁλόκληρον ὀλίγα βήματα παρέκει, ἐμπρὸς εἰς τὰ κάγκελλα τοῦ Βασιλικοῦ Ἀνακτόρου, καὶ ἐπευφήμησε τὸν Βασιλέα:—Ζήτω ! Ζήτω !— ἐπὶ μακρόν...

Εἰς τὸ ἔμβλημα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὁ βασιλικὸς θυρεὸς προστατεύεται ὑπὸ δύο ροπαλοφόρων Ἡρακλέων. Μία γελοιογραφία τῶν ἡμερῶν ἐκείνων παρίστα τοὺς Ἡρακλεῖς καταβάλλοντας τὴν Λερναίαν Ὕδραν. Μία ἄλλη παρίστα ἕνα Γάλλον καὶ ἕνα Ἄγγλον στρατιώτην ὡπλισμένους διὰ μοχλῶν καὶ προσπαθοῦντας ν' ἀνατρέψουν τὸν θρόνον: δὲν ἔκαμνον τίποτε...

Ὁ Βασιλεὺς ἐπεβεβαίου, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, τὸ εὐγενικὸν δημοκρατικὸν ἔμβλημα τοῦ οἴκου του:

«Ἰσχύς μου ἡ ἀγάπη τοῦ Λαοῦ».

Ἡ δημοτικότης ἑνὸς καθεστῶτος εἶναι ἀνάλογος τῶν ἔξωθεν πιέσεων.

II. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΖΟΝΝΑΡ.— Η ΕΚΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ (30 ΜΑΪΟΥ 1917)

Αἱ ὑποχρεώσεις αἱ ἀναληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, διὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 18)31 Δεκεμβρίου 1916, δὲν ἐτηρήθησαν. Διὰ τοὺς Συμμάχους, καὶ συγκεκριμένως διὰ τὴν Γαλλίαν, ἡ διακοίνωσις αὕτη δὲν ἀπετέλει διάλυσιν τῶν προγενεστέ-

ρων παρεξηγήσεων· δὲν ἦτο παρὰ ἕνας σταθμός, ὁ τελευταῖος ἀναμφιβόλως, πρὸς τὴν ὑστάτην λύσιν, τὴν ὁποίαν ἀνέμενεν ὁ κ. Βενιζέλος:— ἦσαν «καλὴ δουλειὰ» δι' αὐτὸν τὰ Νοεμβριανά, ἀρκεῖ νὰ συνετελεῖτο πλήρως ἡ ρῆξις μεταξὺ Συμμάχων καὶ Βασιλέως Κωνσταντίνου, παρέμενε δὲ ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα, τὸ πληρωθὲν ἐκ τοῦ χυθέντος κατὰ τὰ Νοεμβριανὰ αἵματος. Τὸ ἐπέτυχεν.

Ἐπιτροπὴ ἐλέγχου, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κομποῦ, ἐγκατεστάθη ἐν Ἑλλάδι, ὅπως ἐπιβλέψῃ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα. Συνήντησε παντοειδεῖς δυσχερείας, αἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Συμμάχων ὡς προσχήματα.

Ὁ ἀναβρασμὸς δὲν κατηυνάζετο ἐν Ἀθήναις: Βενιζελικοὶ καὶ βασιλικοὶ παρέμενον πάντοτε ἐμπόλεμοι. Εὐνόητον ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἔκαμε τίποτε πρὸς κατευνασμὸν τοῦ ἀναβρασμοῦ αὐτοῦ· ἐξυπηρέτει τὴν πολιτικήν του καὶ τοῦ ἐχρησίμευεν ὡς πρόσχημα.

Ὑπὸ τὸ διπλοῦν τοῦτο πρόσχημα —θὰ εὕρισκον καὶ ἄλλα ἐν ἀνάγκῃ —ὁ ἀποκλεισμὸς διετηρήθη καὶ μάλιστα κατέστη στενώτερος.

Ἔλλειψις γαιάνθρακος, σπάνις σίτου: ἐνίοτε κάποιο ἀτμόπλοιον, φορτωμένον μὲ σῖτον, ἐστάθμευεν εἰς τὸ Φάληρον ἢ τὸν Πειραιᾶ. Διεδίδετο ἡ φήμη ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐκφορτώσῃ, ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς ἤρθη, ὅτι αἱ Δυνάμεις ᾐσθάνθησαν οἶκτον διὰ τὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος... Καὶ κατόπιν τὸ ἀτμόπλοιον ἐσήκωνε τὰς ἀγκύρας καὶ ἀπέπλεε... πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ βενιζελικὴ Ἑλλὰς εἶχε καὶ σῖτον καὶ ἄνθρακα.

Ἐσκέπτοντο ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἀποκάμνουσα ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῶν δοκιμασιῶν, θ' ἀπεσπᾶτο τοῦ Βασιλέως της καὶ θὰ ἐγονυπέτει πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ κ. Βενιζέλου, ὡς μόνου ἱκανοῦ νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὰ δεινά της τὰ τόσα. Ἀστεία ψυχολογία ! Ἡ Ἑλλὰς ἀφωσιώθη περισσότερον εἰς τὸν Βασιλέα της· ὅσον περισσότερον ὑπέφερε, τόσον περισσότερον ἀφωσιοῦτο. Οὕτως ἡ λατρεία τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἰσεχώρει βαθέως καὶ ἐρρίζωνεν εἰς τὰ σπλάχνα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Καὶ δὲν θὰ ἐκριζωθῇ ποτέ.

Τὸ θλιβερώτερον, καὶ τὸ ἀνεπανόρθωτον ἴσως, εἶναι ὅτι ἡ Γαλλία τότε ἔχασε τὴν φιλίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, τὰ ἔτη 1915—1923 εἶναι ἀπαίσια. Ποῖος θὰ ἐκτιμήσῃ πόσον ἔχασεν ἐν Ἀνατολῇ ἡ Γαλλία ! Καὶ ἡ ἠθικὴ ζημία εἶναι ἀνυπολόγιστος !

Εἷς ἐκ τῶν λόγων τοῦ παρόντος βιβλίου: ἐξωμολογημένη ἁμαρτία, ἁμαρτία οὐκ ἔστι.

Ἀκοῦστε, ἀγαπητοὶ ἀναγνῶσται, ἂν θέλετε νὰ μάθετε καὶ νὰ ἐννοήσετε, ἀκοῦστε ὅσα ἔγραφε τότε ὁ ἑλληνικὸς Τύπος καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Γαλλικὴ Πρεσβεία μετεβίβαζε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας:

«Ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ ζητήσῃ λόγον ἀπὸ τὰς Μεγάλας Προστάτιδας Δυνάμεις διότι τὴν ἐδολοφόνησαν· ἀλλὰ θὰ ὑποβάλῃ ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς Ἱστορίας τὴν τραγικήν της τύχην.»

Πρώην ἀξιωματικὸς τῆς ἐν τῷ γαλλικῷ μετώπῳ Λεγεῶνος τῶν Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ἔγραφε —διότι οἱ φίλοι ἀκριβῶς τῆς Γαλλίας ὁμιλοῦν οὕτως: — «Ὅταν ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας εὐαρεστηθῇ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς τῆς μεγαλυτέρας χώρας τοῦ κόσμου, νὰ σεβασθῇ τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος, νὰ σεβασθῇ τὸν Βα-

σιλέα της καὶ νὰ μὴ ἐπιδιώξῃ εἰς τὸ ἑξῆς ὅπως τῆς ἐπιβάλῃ τὸν κ. Βενιζέλον, τότε ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πειραιεῖς, ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἔλθουν μόνοι των νὰ καταθέσουν εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Πρεσβειῶν τῆς Ἀντὰντ ὅλα τὰ ὅπλα των, ἀκόμη καὶ τὰ κυνηγετικά των τυφέκια, τὰ ὁποῖα, ἄλλως, ὅλαι αἱ Κυβερνήσεις τοῦ κόσμου δὲν θὰ σταθοῦν ἱκαναὶ ν' ἀνακαλύψουν.

«Εἰλικρίνεια, ἰδοὺ ὁ μόνος τρόπος συνεννοήσεως. Ἐὰν ἡ Γαλλία θελήσῃ νὰ δόσῃ τὸ παράδειγμα, ἡ Ἑλλὰς θὰ τὴν ἀκολουθήσῃ... Ἀπαλλάξατέ μας ἀπὸ τὸ ἀπαίσιον αὐτὸ μορμολύκειον, ἀπὸ τὸν πελιδνὸν Βενιζέλον, τὸν ταπεινὸν καὶ ἐπίορκον καὶ θ' ἀποβῶμεν πάλιν διὰ σᾶς οἱ Ἕλληνες οἱ πρὸ τοῦ 1916, οἱ Ἕλληνες ἐν μιᾷ λέξει, οἱ παντοτεινοὶ Ἕλληνες. Βοηθήσατέ μας νὰ λησμονήσωμεν καὶ νὰ σᾶς κάμωμεν νὰ λησμονήσετε τὴν 18ην καὶ 19ην Νοεμβρίου !»

Τὴν 7)20 Φεβρουαρίου 1917, ἡ ἐν Βασιγκτῶνι Ἑλληνικὴ Πρεσβεία προέβαινεν εἰς τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν: — «Καίτοι ὅλοι οἱ ὅροι τοῦ συμμαχικοῦ τελεσιγράφου ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀποκλεισμὸς διατηρεῖται, προκαλῶν λιμὸν καθ' ὅλην τὴν Χώραν, καὶ οἱ πτωχοὶ ἀρχίζουν νὰ τρέφωνται μὲ χόρτα.»

Τὴν 11)24 Φεβρουαρίου ὁ «Κῆρυξ τῆς Νέας Ὑόρκης», ὅστις δὲν εἶναι λαχανόφυλλον, ἐδημοσίευσε συνέντευξιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Πάξτον Χίμπεν, ἀνταποκριτὴν τοῦ «Ἡνωμένου Τύπου» τῆς Ἀμερικῆς, θερμὸν φίλον τῆς Ἀντὰντ ἄλλοτε, ἀλλ' ὄχι πλέον ἔκτοτε. Ἡ συνέντευξις αὐτὴ ἐγένετο γνωστὴ ἐν Παρισίοις· τὴν ἀνεύρομεν εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Καὶ ντ' Ὀρσαὶ καὶ εἴδομεν ὅτι ἡ λογοκρισία τὴν ἐτίμησε δι' αὐστηροτάτων της ἐπεμβάσεων.

* * *

Ἀκοῦστε, φίλοι ἀναγνῶσται, ἂν τολμᾶτε νὰ ἀκούσετε ὅ,τι ἡ λογοκρισία ἀπηγόρευσε, καὶ ἂν δὲν σᾶς εἶναι δυσάρεστον ν' ἀκούσετε τὴν φωνὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου· διὰ περισσοτέρας λεπτομερείας, ἂν σᾶς κινηθῇ ἡ διάθεσις, ἠμπορεῖτε νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον τοῦ Πάξτον Χίμπεν:

«Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, λέγει ὁ Βασιλεύς, ἐστερήθησαν διὰ παντὸς τῶν συμπαθειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, αἱ ὁποῖαι ὁμόθυμοι ἐστρέφοντο ἄλλοτε πρὸς αὐτάς, διότι ἀναγκάζουν ἡμᾶς νὰ πληρώνωμεν τὰ σφάλματα τῆς ἰδικῆς των πολιτικῆς.

»Διότι ἠπατήθησαν ἂν φαντάζωνται ὅτι ὁ ἄνθρωπός των, ὁ Βενιζέλος, θὰ ταῖς παρέδιδε τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, πάντοτε ὁσάκις θὰ εἶχον ἀνάγκην, χωρὶς νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου Ἔθνους καὶ ὅτι, τούτου μὴ γενομένου, πρέπει ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς νὰ καταδικασθῇ ἤδη εἰς πεῖναν καὶ εἰς θάνατον.

»Ὁ κ. Βενιζέλος εἶναι ἴσως ὁ ἰσχυρότερος ἄνθρωπος τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἠθέλησε νὰ δόσῃ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀντὰντ ὡς στρατὸν μισθοφόρων, κατήντησεν ὁ ἀσθενέστερος καὶ ὁ

πλέον καταφρονούμενος ἄνθρωπος τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐν Ἑλλάδι δυνάμενος νὰ πωλήσῃ τοὺς Ἕλληνας· εἶναι κύριοι τῶν τυχῶν των, ὡς ἔθνος ἐλεύθερον, καὶ ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσσία, ὅλαι μαζὶ δὲν θὰ μεταβάλουν τίποτε, οὔτε διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων, οὔτε διὰ τῆς πείνης.

»Λέγουν ὅτι ὁ Βενιζέλος ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐλευθερίαν. Εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Ἡ ἰδέα του εἶναι ἡ ἀπόλυτος δικτατορία, ἕνα εἶδος Μεξικανικῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τῇ ἀρχῇ εὑρισκόμενος, συντρίβει πάντας ὅσοι δὲν σκέπτονται ὅπως αὐτός. Δὲν ζητεῖ πλέον νὰ διερμηνεύῃ τὴν θέλησιν ουῦ λαοῦ· ἐπιβάλλει εἰς τὸν λαὸν τὴν ἰδικήν του θέλησιν. Οἱ Ἕλληνες θέλουν νὰ εἶναι σεβαστὴ ἡ θέλησίς των.

»Αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ ἀποκαλοῦν «φιλογερμανοὺς» πάντας ὅσοι δὲν εἶναι τῆς γνώμης των. Εἶναι σφάλμα. Ἡ ἐναντίον των ἐκδηλουμένη δυσαρέσκεια προέρχεται ἐξ αἰτίας των· προέρχεται ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ ὄχι ἐκ τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας· ἀπόδειξις εἶναι ὅτι, ὅταν ἡ δρᾶσις τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας εὑρίσκετο εἰς τὸ ἀπόγειόν της, δὲν ὑπῆρχεν ἐχθρότης κατὰ τῶν Συμμάχων ἐν Ἑλλάδι· ἀφ' ἧς δὲν ὑπάρχει γερμανικὴ προπαγάνδα, ἡ κοινὴ γνώμη ἐξεδηλώθη ἐντονώτερον ἐναντίον τῶν Συμμάχων.

»Ὁ ἔλεγχος τῆς ἰδιωτικῆς ἀλληλογραφίας εἶναι ἠλίθιος· φυσικὰ ἐξηρέθισεν εἰς τὸ ἔπακρον τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν. Θὰ ἠνείχοντο ἐν Γαλλίᾳ παρόμοιον μέτρον,, ἔστω καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἰδίας Χώρας ἀσκούμενον ;

»Ἡ Γαλλία κάμνει τον πόλεμον πρὸς ἄμυναν τῶν μικρῶν ἐθνῶν. Τότε διατί τὰ κακομεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ; Οἱ Βέλγοι, ὑπὸ τὴν γερμανικὴν κατοχήν, ὑφίστανται ὀλιγώτερα ἡμῶν.

Ἀκόμη καὶ τώρα πολὺ ὀλίγοι φιλογερμανοὶ ὑπάρχουν ἐν Ἑλλάδι, πολὺ ὀλιγώτεροι ἢ ἀλλαχοῦ, ἐν Ἑλβετίᾳ ἢ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς. Πρὸς τὴν Ἀντὰντ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς δὲν αἰσθάνεται ἄλλο τι εἰμὴ θλῖψιν καὶ ἀπογοήτευσιν.»

Οὐδένα διαφεύγει ὁ γαλήνιος τόνος τῶν δηλώσεων αὐτῶν, ὁ μελαγχολικός, θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ, τόνος των· ἐπίσης καὶ κάποια πικρία, ἡ ὁποία μετὰ τῶν συνεπειῶν τῆς προσφάτου ἀσθενείας του θὰ ὁδηγήσῃ τὸν Βασιλέα εἰς τὸν τάφον.

* * *

Αὐθόρμητοι ἢ ὠργανωμέναι, αἱ ταραχαὶ δὲν παύουν ἐν Ἀθήναις. Ἡ βοὴ τοῦ δρόμου ἐρρόχθει καθημερινῶς καὶ ἀνήρχετο ἐνίοτε μέχρι τῶν παραθύρων τῶν Ἀνακτόρων. Οἱ Βενιζελικοὶ αἰσθάνονται ὅτι ὑποστηρίζονται ὑπὸ τῶν Συμμάχων, ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στόλου, τοῦ ὁποίου σκάφη εὑρίσκοντο ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν Φαλήρῳ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γκωσσέ, διάδοχον τοῦ Νταρτὶζ ντὺ Φουρνέ. Ἡ Γαλλία ἐξακολουθεῖ ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰς κομματικὰς διενέξεις τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τὸ σοφὸν λόγιον: Errare humanum est, perseverare diabolicum...

Μίαν πρωΐαν τοῦ Φεβρουαρίου, ταραχὴ ἐν Πειραιεῖ:—Οἱ ἐπίστρατοι ἐπεμβαίνουν· ἡ ἠρεμία ἀποκατεστάθη.

Μίαν ἄλλην ἡμέραν πραξικόπημα βενιζελικὸν εἰς τὸ Κερατσίνι, δύο

βήματα ἔξω ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ὄχι μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀκόμη καὶ ἐκ Παρισίων στέλλεται εἰδοποίησις: — Παρομοία δρᾶσις εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσφορος, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ ἐκθέση εἰς κίνδυνον τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα καὶ θὰ μᾶς ἐνεφάνιζεν ὡς κακοπίστους ἔναντι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐπειδὴ εἶναι ἄντικρυς ἀντίθετος τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἀνελάβομεν εἰς ἀντίκρυσμα τῆς μεταφορᾶς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

Τὴν 4)17 Φεβρουαρίου πανικὸς ἐν Ἀθήναις· ἀγγέλλεται ὅτι ἀπεβιβάσθησαν οἱ βενιζελικοὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ γαλλικοῦ στόλου.—Οἱ βασιλικοὶ ἐξεγείρονται καθ' ὁμάδας, λαμβάνουν τὰ ὅπλα· τρόμος εἰς τὰς ὁδούς, ὅπως κατὰ τὴν 18ην Νοεμβρίου· ἐδῶ κ' ἐκεῖ ρίπτονται πυροβολισμοί.

Ὁ ναύαρχος Γκωσσὲ ἀπειλεῖ νὰ βομβαρδίση τὰς Ἀθήνας. Συζητεῖται τοῦτο μεταξὺ τῶν καγκελλαριῶν τῶν Συμμάχων. Ἐκ Λονδίνου, ὁ λόρδος Μπάλφουρ διαμαρτύρεται ζωηρῶς· ἐπίσης καὶ ἐν Παρισίοις ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας Ἰσβόλσκυ: «βομβαρδισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, λέγει, θὰ εἶχεν ἀντίκτυπον, ὁ ὁποῖος πρέπει ν' ἀποφευχθῇ.» Συνεφωνήθη λοιπὸν νὰ μὴ γίνη βομβαρδισμὸς παρὰ ἐν ἐσχάτη ἀνάγκη.

Δόξα εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν, ὅτι δὲν ἦλθεν αὐτὴ ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη ! Φαντάζεσθε τὴν Παρθενῶνα μὲ τὴν σχετικὴν ἀναπηρίαν του, καταρρέοντα ὑπὸ τὰς γαλλικὰς ὀβίδας ;

Ἀλλ' ἰδοὺ γεγονότα νέα, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνησαν προαναγγέλλοντα ὅτι ὁ μέγας πόλεμος ἐκρίθη.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1916, ὁ Πρόεδρος Οὐΐλσων ἠρώτησε τοὺς ἐμπολέμους διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου.

Τὴν 31ην Ἰανουαρίου 1917, ἡ Γερμανία ἐκήρυξε τὸν παγκόσμιον ὑποβρύχιον πόλεμον, χωρὶς σεβασμὸν καμμιᾶς οὐδετερότητος.

Τὴν 3ην Φεβρουαρίου διεκόπησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Γερμανίας.

Τὴν 2αν Ἀπριλίου, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας. Δὲν τὸν ἐκήρυξαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, οὔτε κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Πολλοὶ κύκλοι μεταξὺ τῶν Συμμάχων διετήρουν συμπαθείας πρὸς τοὺς Βουλγάρους· δὲν εἶχον παραιτηθῇ τῆς ἐλπίδος νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας, καταβάλλοντες τὸ τίμημα τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν... (τὴν Καβάλλαν).

Ἡ ἐπέμβασις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν ἐν Ἀθήναις· ἀκόμη καὶ οἱ κύκλοι τῆς Αὐλῆς ἐνόμισαν ὅτι ἤγγιζεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσέλθη καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν πόλεμον, ὡς ἀπῄτει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον.

* * *

Ἡ ρωσσικὴ ἐπανάστασις ἐνδιέφερεν ἀκόμη περισσότερον. Διότι ἡ Ρωσσία ἀπὸ δύο αἰώνων εἶχε τὴν πλέον βαρύνουσαν ἐπίδρασιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς· μετέσχεν εἰς τὸν πόλεμον διὰ νὰ τὰ κανονίση· εἶχεν ἤδη ἐξασφαλισθῇ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν περιοχὴν τῶν Στενῶν. — Ἑλληνισμὸς ἢ Σλαυϊσμός ; Πάντοτε !

Ἡ πρώτη ρωσσικὴ ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου δὲν ἔδειξε καμμίαν

διάθεσιν νὰ παραιτηθῇ τῶν παραγγελιῶν τῆς διαθήκης τοῦ Μεγάλου Πέτρου.

Τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου 1916 ὁ παράδοξος καλόγηρος Ρασπουτὶν ἐδολοφονήθη. Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν τσαρικὴν οἰκογένειαν. Ὁλόκληρος ἡ ἀπέραντος Ρωσσία συνεκλονίσθη· ἦτο κουρασμένη, ἐξηντλημένη ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ πολέμου, ὅστις εἶχεν ἤδη στοιχίσῃ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων εἰς αὐτὴν μόνην ὅσον εἰς ὅλους ὁμοῦ τοὺς ἄλλους ἐμπολέμους. Τὸ τσαρικὸν καθεστὼς ἐφαίνετο ἀνίσχυρον νὰ ὁδηγήσῃ τὴν Ρωσσίαν πρὸς τοὺς σκοπούς της.

Τὴν 7ην Μαρτίου, ὁ Τσάρος Νικόλαος Β΄ ὑπέγραφε τὴν διάλυσιν τῆς Δούμας. Ἐκείνη ἠρνήθη νὰ διαλυθῇ.

Ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῆς 15ης πρὸς τὴν 16ην Μαρτίου ὁ Τσάρος παρῃτήθη.

Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις, διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ Κερένσκυ καὶ τοῦ Μιλιούκωφ παρέσχε διαβεβαιώσεις πίστεως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἀντάντ, ἀλλὰ καὶ διετύπωσεν ἀπεριφράστως τὰς πολιτικὰς προθέσεις της.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν διακοίνωσιν ἐκτάκτως χαρακτηριστικήν, ἥτις ἐνδιέφερεν ἀμεσώτατα τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν.

«Ἡ νέα Ρωσσικὴ Κυβέρνησις, ἔλεγεν ἡ διακοίνωσις, δὲν θέλει νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Βασιλέα, οὔτε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι, ἂν τὸ φιλελεύθερον κόμμα, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου, καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ περιπλοκάς τινας, πρὸ παντὸς εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ ἐθνικιστικὸν κόμμα θ' ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πανελληνικοῦ προγράμματος, περιλαμβάνοντος εὐρείας ἐδαφικὰς προσκτήσεις. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θὰ ἔθετεν εἰς πλήρη ἀντίφασιν τοὺς λεγομένους βενιζελικοὺς πόθους πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ρωσσίας καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς τὰ Βαλκάνια εἰρηνεύσεως.

»Ἡ προσωρινὴ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις κρίνει λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσῃ ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις ἀποκατάστασις τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχήν, παρακολουθουμένη ὑπὸ ἐντάσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐθνικιστικῶν βλέψεων θὰ ἠδύνατο νὰ περιπλέξῃ τὸν διακανονισμὸν τῶν διαφόρων ζητημάτων τῶν ἀφορώντων τὰ Βαλκάνια, τὰς Νήσους, τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Νότιον Ἀλβανίαν· καὶ θὰ προυκάλει ἀναγκαίως σύγκρουσιν τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων Δυνάμεων.

»Ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις προτείνει ἐμπιστευτικὴν ἀνταλλαγὴν βλέψεων ἐν προκειμένῳ μετὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐλπίζει ὅτι ἡ Κυβέρνησις Παρισίων, ἥτις παρέσχε πάντοτε πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον τὴν ὑποστήριξίν της, δὲν θ' ἀρνηθῇ ν' ἀσκήσῃ, ἂν χρειασθῇ, εἰς τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα, τὴν κατευναστικὴν ἐπίδρασίν της.»

Εἶναι σαφές· ἡ δημοκρατικὴ Ρωσσία ἔθετε ἤδη τὴν Γαλλίαν εἰς τὸ δίλημμα νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς ἰδικῆς της δεδοκιμασμένης καὶ κεκυρωμένης συμμαχίας καὶ τῆς τυχοδιωκτικῆς συμμαχίας τοῦ κ. Βενιζέλου. Θὰ σκεφθῇ κανεὶς ἀναμφιβόλως ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἔφθασε μέχρι τοιούτου σημείου τυφλώσεως ὥστε νὰ θυσιάσῃ τὴν ρωσσικὴν συμμαχίαν εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ κ. Βενιζέλου· καὶ ὅμως θὰ ἴδετε ὅτι ἔφθασεν ἕως

ἐκεῖ καὶ εἰς αὐτὸ δέον ν' ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπεκλήθη ρωσσικὴ λιποταξία.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτό.

Ἡ συμφωνία τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐξέθετεν ἄλλο τόσον καὶ τὴν συμφωνίαν των μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἥτις ἤρχισε νὰ ὑπερασπίζῃ μετὰ νευρικότητος τὰ συμφέροντά της εἰς τὴν Νότιον Ἀλβανίαν, εἰς τὰ Δωδεκάνησα καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ ἐλάμβανεν ἤδη στρατιωτικὰς προφυλάξεις εἰς τὴν Βόρειον Ἤπειρον.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλονίκης δὲν διήρεσε τοὺς Ἕλληνας μόνον· διέσπασε καὶ τοὺς Συμμάχους· ἔσπειρε πανταχοῦ τὴν διχόνοιαν. Καὶ αὐτὸ ὄχι διότι ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ δόσῃ καὶ εἰς τοὺς μὲν καὶ εἰς τοὺς δὲ ὅσας ἤθελον διαβεβαιώσεις· μετεχειρίζετο καταπληκτικοὺς τρόπους. Ἐξεδήλου τὸν ἐνθουσιασμόν του ὑπὲρ τῆς ρωσσικῆς ἐπαναστάσεως· εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1915 προθύμως ἀποδεχθῆ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ρώσσων ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἔλεγεν ἤδη ὅτι προτιμότερον ἦτο νὰ γίνῃ τοῦτο ὑπὸ τύπον δημοκρατικόν· καὶ ἐχαιρέτιζε μὲ τὴν φλογερὰν εὐγλωττίαν του «τὸ τέλος τοῦ τσαρισμοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι ὀλέθριον διὰ τὴν αὐταρχικὴν παρῳδίαν τῆς βασιλικῆς Ἑλλάδος».

Μ' ὅλα ταῦτα δὲν διέλυε τὰς δυσπιστίας, διότι αἱ δηλώσεις του ἦσαν ἀντιφατικαὶ ὅσον καὶ τολμηραί: — ἀνὴρ πολύτροπος, ὅπως ἔλεγεν ὁ κ. Πουανκαρέ. Ἐννοεῖται τώρα διατί ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔκαμε τὸ πᾶν διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ εἰς τοιαύτας χεῖρας τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος!

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ νέαι δημιουργηθεῖσαι περιστάσεις, πρὸ παντὸς ἡ ἐπέμβασις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, παρέσυρον τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ καταβάλῃ νέαν προσπάθειαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Οἱ ἀναγνῶσται, οἵτινες παρακολουθοῦν ἄνευ προκαταλήψεως τὴν ἀφήγησιν ταύτην, διὰ μόνην τὴν ἀλήθειαν φροντίζοντες, θὰ μοῦ ἐπιτρέψουν ἀναμφιβόλως νὰ τοὺς διαβεβαιώσω ἤδη ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος οὐδέποτε ἔπαυσε θέλων τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῶν Συμμάχων· ἀλλ' ἤθελε νὰ γίνῃ τοῦτο κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμὴν καὶ ἀντὶ ἱκανοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἴσως φθάσωμεν ἀμέσως εἰς θέσιν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἦτο φίλος τῆς Ἀντὰντ εἰλικρινέστερος ἀπὸ τὸν κ. Βενιζέλον· καὶ δυνάμεθα ἀμέσως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Ἀντὰντ θὰ ἐκέρδιζε περισσότερον μὲ αὐτόν, διότι αὐτὸς εἶχε μαζί του ὁλοπρόθυμον ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Ἰδοὺ λοιπὸν μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1914, τοῦ Μαΐου τοῦ 1915, τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1916, γίνεται τώρα ἀπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἡ τελευταία ἀπόπειρα διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας.

Ἀπέπεμψε τὴν Κυβέρνησιν Λάμπρου, ἥτις εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὰ ἀτυχῆ γεγονότα τοῦ Νοεμβρίου. Ἐκάλεσεν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν κ. Ἀλέξανδρον Ζαΐμην, ὅστις ἐνέπνεε πᾶσαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Συμμάχους.

Ὁ κ. Ἀλέξανδρος Ζαΐμης δὲν θ' ἀφήσῃ εἰς τὴν ἱστορίαν ὄνομα τόσον ἠχηρὸν ὡς τοῦ κ. Βενιζέλου: ἐκπροσωπεῖ ἐν τούτοις πλησίον τοῦ Βασιλέως μίαν πολιτικὴν πολὺ συνετωτέραν καὶ πρὸ παντὸς εὐρυτέραν

καὶ εὐθυτέραν:— ἐπέμβασις εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, ὅπου τὰ συμφέροντα καὶ αἱ πατροπαράδοτοι προσπάθειαι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐπέμβασις ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ὄχι ἑνὸς κόμματος μόνον, ἐπέμβασις σύσσωμος, ἑκουσία, ἔνθερμος, ἡ μόνη ἁρμόζουσα εἰς λαὸν ἐλεύθερον ἐπέμβασις.

Ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν Βασιλέα, ὁ κ. Ζαΐμης εἶδεν ἀμέσως τοὺς πρέσβεις τῆς Ἀντάντ διὰ νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μεσάζοντες διὰ τὴν ἐπίτευξιν προσεγγίσεως τῶν Κυβερνήσεων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, προσεγγίσεως ἥτις ἔμελλε νὰ εἶναι εὔκολος καὶ οὕτως εἰπεῖν φυσική, ἀφοῦ ἐφεξῆς ἀμφοτέρων ἡ πολιτικὴ θὰ ἦτο ἡ αὐτή.

Ὁ κ. Ρωμάνος, ὁ ἐν Παρισίοις πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος εἶχε προσχωρήση εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης· ἦτο πλέον ἀντιπρόσωπος ἑνὸς κόμματος· ὁ κ. Ζαΐμης ἐζήτησε τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸν διορισμὸν νέου πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπέδειξε τὸν Ν. Καλογερόπουλον, πρώην πρωθυπουργόν.

Ὁ ἐν Ἀθήναις πρέσβυς τῆς Γαλλίας Γκυγεμὲν τὸν ἐχαρακτήριζεν ὡς εἰλικρινῶς γαλλόφιλον καὶ ὡς μὴ τρέφοντα προσωπικὴν ἔχθραν κατὰ τοῦ κ. Βενιζέλου.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ κόμης Γκράνβιλ παρεκάλεσε τὸν κ. Βενιζέλον νὰ προέλθῃ εἰς συμφωνίαν μὲ τὴν Κυβέρνησιν Ἀθηνῶν.

Ἐν Ἀθήναις, ὁ Γκυγεμὲν παρεκάλεσε τὰς βενιζελικὰς ἐφημερίδας νὰ μὴ κακομεταχειρίζωνται τὴν νέαν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐργασθοῦν διὰ τὴν συνδιαλλαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων: αἱ Δυνάμεις, διὰ τῆς μεσολαβήσεώς των, θὰ διεκανόνιζον ὅλας τὰς διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ἐφεξῆς ἐπρόκειτο νὰ μὴ εἶναι πρωτευούσης σημασίας.

Οἱ Σύμμαχοι λοιπὸν ηὔχοντο μίαν συνεννόησιν μὲ τὸν Βασιλέα, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει, ἂν παρίσταται τοιαύτη ἀνάγκη, ὅτι δὲν εἶχον καμμίαν ἀπόδειξιν περὶ συνεννοήσεώς του μὲ τὴν Γερμανίαν, ὅτι τὸν ἐθεώρουν πάντοτε ἐλεύθερον τῶν ἀποφάσεών του.

Εὐγενὴς καὶ ἔξυπνη πολιτική. Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1917, θὰ εἶχεν ἀναμφιβόλως φέρῃ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματά της, ἐξ ὧν τὸ μεγαλύτερον, τὸ πλῆρες ὑποσχέσεων, ἤθελεν εἶναι ἡ νόμιμος ἀποκατάστασις ἀγαθῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος, ὅ λ η ς τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν φυσικῶν της συμμάχων.

* * *

Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν τὴν ἤθελε, δὲν τὴν ἐκαταλάβαινε.

Ἀπήντησε εἰς τὰς συστάσεις δι' ἐκρήξεως ὀργῆς:—Θέλει νὰ γνωρίζῃ, δηλοῖ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀντάντ, ἂν ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀναδέχεται τὴν εὐθύνην τῆς νέας ταύτης πολιτικῆς, ἥτις διαψεύδει ὁλόκληρον τὸ παρελθόν, ἐὰν συγκατατίθεται «νὰ περάσῃ μὲ τὸ σφουγγάρι» τὰ Νοεμβριανὰ γεγονότα (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν τὸν ἀφεώρα καθόλου), —καὶ τότε, εἶπε, θὰ ἴδῃ τί πρέπει νὰ κάμῃ,— καὶ ἡ φράσις αὐτὴ ἦτο γεμάτη ἀπειλήν.

...Ἀπειλαὶ ἀρκετὰ ἀσυνάρτητοι, ἐκτὸς ἂν ἐλέγοντο... Θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ παιγνίδι, θ' ἀποσυρθῇ. Ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνη-

σις τον ἐξώθησεν, αὐτὴ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (δὲν τὸν ἐγνώριζον τότε καὶ ἐπίστευον εἰς ἕνα ἐθνικὸν κίνημα)· θὰ δημοσιεύσῃ ἔγγραφα· θὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον... Ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν τὴν δυναστείαν· προσφέρεται εἰς τὸν κόμητα Γκράνβιλ νὰ ζητήσῃ νέον βασιλέα ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν· ὁ Γκράνβιλ τὸν εὐχαριστεῖ· ἀγγλικὴ δυναστεία ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Βενιζέλου ! Προτιμοτέρα θὰ ἦτο ἡ δημοκρατία· ἢ ἂν αὐτὴ ἡ ἰδεώδης λύσις —θὰ τὴν ἴδοῦμεν καὶ αὐτήν !)— ἐφαίνετο εἰς τὰ ἀσθενῆ πνεύματα πρόωρος ἢ λίαν τολμηρά, συγκατετίθετο εἰς ὅ,τι ἀπεκάλει «νόθον λύσιν»: ἀντικατάστασις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸν Θρόνον ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του Διαδόχου Γεωργίου, ἢ ἄλλου τινὸς ἐκ τῶν υἱῶν του, κατὰ προτίμησιν τοῦ νεαροῦ Πρίγκηπος Παύλου, ὅστις εἶναι ὁ ὑστερότοκος, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ὑπὸ τὴν πατρικὴν κηδεμονίαν τοῦ κ. Βενιζέλου... Ἔπειτα ἔπρεπε νὰ ἐξαρθοῦν ὑπεράνω τῶν τοιούτων συμπαιγνιῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἀσχολοῦνται οἱ μικροῦ ἀναστήματος πολιτικοί· ἔπρεπε νὰ συλλάβουν καὶ νὰ πραγματώσουν, ὑπὸ τὴν προσφερομένην εἰς αὐτοὺς μεγαλοφυᾶ ἔμπνευσιν, τὴν νέαν Ἑλλάδα, τὴν δημοκρατικὴν Ἑλλάδα, τὴν στενὴν φίλην τῶν φιλελευθέρων Δυνάμεων τῆς Δύσεως, τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐπεθύμησαν καὶ ἐπροστάτευσαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ταῖς δόσῃ τὸ βενιζελικὸν κόμμα. Ἔπρεπε νὰ συλλογισθοῦν τὸ μέλλον αὐτὸ καθὼς καὶ τὸ παρόν. Ἄλλως τε, πρὸς τὸ παρόν, ἔπρεπε νὰ κρατηθοῦν ἐν Θεσσαλονίκῃ· ἤθελον νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν ἢ νὰ τὴν διατηρήσουν, ἀποκομίζοντες ὅλα τὰ ὀφέλη ; Διὰ νὰ τὴν διατηρήσουν, ἔπρεπε νὰ διατηρήσουν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν προωθήσουν πρὸς τὴν ἐξουσίαν, πρὸς τὴν δικτατορίαν, εἰς ἣν τὸν ἐκάλει ἡ Ἑλλάς.

Ἐφοβοῦντο τὸν κ. Βενιζέλον, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὸ βάρος αὐτῆς τῆς περιπλοκῆς. Ἀργότερον, ὅταν θὰ θελήσουν ν' ἀπαλλαγοῦν αὐτῆς, θὰ εἶναι πολὺ ἀργά !

Ἐν τούτοις, πρὶν προχωρήσουν μέχρι τῶν ἄκρων ἐν τῇ περιπετείᾳ, ἐδίστασαν: καὶ ὑπῆρχον λόγοι !

Ἐν Λονδίνῳ τοὐλάχιστον, ἂν ὄχι ἐν Παρισίοις, αἱ δυσχέρειαι αἱ συναντώμεναι ἀπὸ δεκαοκταμήνου εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἐγκατάστασιν Θεσσαλονίκης, αἱ ἀπογοητεύσεις ἃς ὑπέστησαν, ἡ ρουμανικὴ καταστροφή, ἡ ρωσσικὴ ἐπανάστασις καὶ τὰ πρῶτα προμηνύματα αὐτῆς περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν κατόπιν, αἱ ἐκδηλωθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἰταλίας διαθέσεις, καθὼς ἀναμφιβόλως καὶ αἱ ἀπαύστως ἀναφαινόμεναι ἐν Ἑλλάδι, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, πολιτικαὶ δυσχέρειαι, ἡ συναίσθησις τοῦ διαπραχθέντος σφάλματος καὶ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν του, ἴσως δὲ —ποιὸς ξεύρει ;— καὶ κάποια ἀόριστος τύψις, πάντα ταῦτα ἐγέννησαν εἰς τοὺς κύκλους τῶν συνετωτέρων τὴν ἰδέαν τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Θεσσαλονίκης, τοὐλάχιστον τοῦ μεγάλου σχεδίου, ὅπερ εἶχον καταρτίσῃ ἐν μέσῳ τόσων μηχανορραφιῶν, νὰ διατηρήσουν ἐλάχιστον στρατὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης, ἰσχυρῶς περιχαρακούμενον, καὶ νὰ μεταφέρουν ἀλλαχοῦ τὰς 200—300.000 ἀνδρῶν.

Ἡ Ἀγγλία ἔκαμε ρητὴν περὶ τούτου πρότασιν. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις τὴν ἀντέκρουσε ζωηρότατα· ἔμενε προσκεκολλημένη εἰς τὸ μέγα σχέδιον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἀγγλία ἐξήγγειλε τὴν πρόθεσίν της ὅπως ἀποσύρῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ στρατοῦ της· ἡ

Γαλλία ἐπέμενεν εἰς τὴν ἄποψίν της. Ἡ Ἀγγλία συγκατένευε νὰ κάμη μερικῶν μηνῶν ὑπομονήν, ἀλλ' ἐδήλωσιν ὅτι, ἂν δὲν ἐδημιουργοῦντο περιστάσεις νέαι, αὐτὴ θὰ ἐγκατέλειπε τὸν Ἰούλιον τὴν βάσιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Τοῦτο καθώρισε τὴν προθεσμίαν τῶν ἐσχάτων ἀποφάσεων καὶ τῆς ἐκτελέσεώς των.

Ἂν ἠδύναντο νὰ ἔχουν εὐθὺς ἀμέσως τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, τὰς 200—300.000 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ὁ κ. Βενιζέλος παρέτασσεν εἰς τὰ χαρτιά του, ἡ Ἀγγλία δὲν θ' ἀπέσυρε τὰ στρατεύματά της· ὁ συμμαχικὸς στρατὸς Θεσσαλονίκης θ' ἀπετέλει τέλος τὸν τεράστιον ἐπιθετικὸν ὄγκον, τὸν ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ παρεσκεύαζον καὶ εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον στηρίξη τόσας ἐλπίδας.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἔπρεπε νὰ κάμουν γρήγορα, νὰ τελειώνουν· ἔπρεπε νὰ παίξουν τὸ μεγάλο παιγνίδι.

Τὸ χαρτὶ—Κωνσταντῖνος, ἂς εἴπωμεν, ἦτο ἴσως τὸ καλύτερον ἀτοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶχον ἀκόμη· ἔπρεπε νὰ τὸ πληρώσουν ἀναμφιβόλως. Τὸ χαρτὶ-Βενιζέλος, τὸ εἶχον ἤδη εἰς χεῖράς των, τὸ εἶχον ἐκ τῶν προτέρων, δωρεάν, ἀφοῦ εἶχε κηρύξη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Ἔπαιξαν τὸ χαρτὶ-Βενιζέλος καὶ «ἐσκάρταραν» τὸ χαρτὶ-Κωνσταντῖνος.

Ὁ κ. Μπριὰν θὰ εὕρισκεν ἴσως τὴν εὔστροφον καὶ στερρὰν διατύπωσιν, ἥτις θὰ συνδιήλλασσε τοὺς πόθους τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλὰ ἐμέμφοντο τὴν πλαδαρότητά του καὶ τὰ Νοεμβριανὰ εἶχον κλονίση τὸ κῦρός του.

Ἔπεσε τῆς ἀρχῆς τὴν 7)20 Μαρτίου 1917. Ἴσως νὰ μὴ δυσηρεστήθη καὶ πολὺ ἐκ τούτου· εἶναι προτιμότερον δι' αὐτὸν νὰ μὴ ὑπέχη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν εὐθύνην τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα προπαρεσκευάζοντο.

Ἡ Κυβέρνησίς του ἀντικατεστάθη ὑπὸ Ὑπουργείου προεδρευομένου ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ριμπώ, μὲ τὸν κ. Παινλεβὲ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν· ὁ ναύαρχος Λακὰζ διετήρησε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν. Ἐχαιρετίσθησαν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει των διὰ φιλοφρονήσεων ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης· ὁ Ριμπὼ ἀπήντησεν εἰς τὸν κ. Βενιζέλον, ἀνακαλῶν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Περικλέους, ὅστις θὰ ἐξεπλήσσετο πολὺ ἐκ τούτου.

Εἶναι καιρὸς νὰ τελειώνουν αἱ ἀναβολαί, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν τόσον πολύ· εἶναι ἡ στιγμὴ τῆς δράσεως, μετὰ ἢ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Συμμάχων· θὰ προβοῦν εἰς λύσεις δραστικάς. Τὴν 17)30 Μαρτίου, ὁ ἐν Παρισίοις Ρῶσσος πρεσβευτὴς τηλεγραφεῖ πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του ὅτι ἡ νέα Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ τηρήση ἐν Ἑλλάδι στάσιν λίαν ἔντονον. Εἶναι γνωστὸν τί θέλει νὰ εἴπη μὲ τοῦτο. Ἐν Θεσσαλονίκη καταλαμβάνονται ἐξ ἐνθουσιασμοῦ: τί χαρὰ δι' ἕνα δημοκράτην στρατηγὸν νὰ ἀνατρέψη ἕνα Θρόνον, ἔστω καὶ παραβιάζων ἐπισήμους συμφωνίας καὶ τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν ὅπως διαθέτουν τὰ καθ' ἑαυτούς !

Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ κ. Βενιζέλος· αὐτὸς τὰ ἐμπνέει ὅλα, τὰ κινεῖ ὅλα· δὲν ὑπῆρξέ ποτε Μεγάλη Δύναμις τόσον πειθηνία εἰς τὰ παραγγέλματα, εἰς τὴν παραμικροτέραν χειρονομίαν, εἰς

τὴν κίνησιν τῶν ὀφρύων ἑνὸς ξένου. Ὡς Ζεὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Ὀλύμπου κρατῶν τὴν βροντὴν καὶ τὸν κεραυνόν.

Δὲν ἔχουν τίποτε νὰ μεμφθοῦν τὸν Βασιλέα. Ἡ προκληθεῖσα προστριβὴ μετ' αὐτοῦ διεκανονίσθη διὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 18)31 Δεκεμβρίου, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη καὶ τῆς ὁποίας ἐξεπλήρωσεν ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις. Δὲν ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν ἀπέναντί του νὰ μὴ τὸν ἀφήσουν ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς Ἐπαναστάσεως ; Αὐτὰ δὲν λογαριάζονται. Θὰ λάβουν τὸ μέρος τῆς Ἐπαναστάσεως, θὰ προσβάλουν κατ' εὐθεῖαν τὸν Βασιλέα, εἰς ἓν νεῦμα τοῦ κ. Βενιζέλου.

Ὁ μεγαλόσχημος τύπος δίδει τὸ σύνθημα.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1917, ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἐπανέρχεται εἰς «τὸν φάκελλον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου», φάκελλον ἐντελῶς νέον:— προκύπτει ἐξ αὐτοῦ ὅτι ὁ Βασιλεὺς οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐχθρικὰς διαθέσεις πρὸς τὴν Ἀντάντ·—ὅτι εὑρίσκεται εἰς διαρκῆ τηλεγραφικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ Βερολῖνον (θὰ τὸ ἰδοῦμεν !)·—ὅτι διατηρεῖ ἐνόπλους συμμορίας πέριξ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων τῆς Θεσσαλονίκης.

Αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἓν ἄρθρον μιᾶς ἐφημερίδος. Ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἡμιεπισήμου τοὐλάχιστον κύρους τοῦ Παρισινοῦ «Χρόνου», ὁ Βασιλεὺς ἐπιδίδει διὰ τοῦ Αὐλάρχου του εἰς τὰς Πρεσβείας τῶν Συμμάχων Δυνάμεων κατηγορηματικὴν διάψευσιν ἐφ' ὅλων τῶν σημείων τοῦ ἄρθρου.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Ζαΐμης ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Κυβερνήσεις Λονδίνου, Παρισίων, Πετρουπόλεως καὶ Ρώμης ἐπίσημον διαμαρτυρίαν «κατὰ τῶν δημοσιεύσεων, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν καὶ ἀποτέλεσμα θὰ ἔχουν νὰ δηλητηριάσουν ἔτι πλέον τὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ἀντάντ.» Ἠρνεῖτο τοὺς ἀποδιδομένους εἰς τὸν Βασιλέα λόγους. Ὑπέμνησεν ὅτι, ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1916, ὅλοι οἱ τηλεγραφικοὶ καὶ ραδιογραφικοὶ σταθμοὶ τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Συμμάχων καὶ ὅτι οὐδεμία ἐπικοινωνία ἦτο δυνατὴ μετὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν·—ὅτι ὅλα τὰ ἑλληνικὰ παράλια, ἠπειρωτικὰ ἢ νησιωτικά, ἦσαν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Συμμάχων καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὁρμητήρια γερμανικῶν ὑποβρυχίων·—ὅτι ὁ στρατιωτικὸς διασυμμαχικὸς ἔλεγχος δὲν ἐσημείωσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν ὕπαρξιν ἀτάκτων συμμοριῶν ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἡ διάψευσις τοῦ Βασιλέως καὶ ἡ διαμαρτυρία τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἐλήφθησαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὰ Ἀρχεῖα, ἀλλὰ δὲν ἀνεκοινώθησαν εἰς τὸν Τύπον. Ἡ δημοσία γνώμη δὲν ἔπρεπε ν' ἀκούῃ παρὰ μόνον μίαν καμπάναν καὶ δὲν ἤκουε παρὰ ἕνα μόνον ἦχον.

Ὑπάρχουν ἀλήθειαι ποῦ δὲν εἶναι καλαὶ νὰ λέγωνται.

Πρέπει, ἐν τούτοις, νὰ τὰ μάθῃ ὅλα καὶ νὰ τὰ ἀκούσῃ ὅλα ἡ κοινὴ γνώμη. Μὲ τὴν βαθεῖαν εὐθύτητα καὶ τὴν λατρείαν της πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἀπηγορευμένην ἀλήθειαν, ἡ γαλλικὴ κοινὴ γνώμη θὰ φανῇ αὐστηρὰ πρὸς τοὺς ἀναξίως ἀπατήσαντας αὐτήν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ μάθῃ, θὰ μάθῃ, ἀρχίζει νὰ μανθάνῃ, ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἑλλὰς κατεδικάσθησαν ἄνευ ἀποδείξεων, χωρὶς δίκην καὶ ἐναντίον παντὸς δικαίου.

Ἰδοὺ διατί ἐφευρέθη ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀτάκτων συμμοριῶν τῆς Θεσσαλίας, ἐφεύρεσις, ἄλλως τε, ὀλιγώτερον περίπλοκος τῆς ἄλλης περὶ τῶν αὐλάνων, οἱ ὁποῖοι ἐκάλπαζον ἀπὸ Λαρίσης πρὸς τὸ Τατόϊ. Ἡ Θεσσα-

λία, καίτοι γειτονεύουσα πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἠρνεῖτο νὰ προσχωρήση εἰς τὸ βενιζελικὸν κίνημα. Εἶναι ὅμως ἡ πλουσιωτέρα γεωργικὴ ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος, ὁ σιτοβολών της κυριολεκτικῶς. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης παρετήρησεν ὅτι, ἐὰν ὁ σῖτος τῆς Θεσσαλίας μετεφέρετο εἰς τὰς Ἀθήνας, πᾶσα δραστικότης τοῦ ἀποκλεισμοῦ θὰ ἐξέλειπε (διότι ὁ ἀποκλεισμὸς ἐσυνεχίζετο, φυσικά !). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κατέληγεν ὁ κ. Βενιζέλος, ἡ Ἑλλὰς τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἐπὶ τοῦ θεσσαλικοῦ σίτου τόσα δικαιώματα, ὅσα καὶ ἡ Ἑλλὰς τῶν Ἀθηνῶν· ἔχει μάλιστα περισσότερα δικαιώματα ὡς ἀληθινὴ Ἑλλάς· ζητεῖ λοιπὸν τὴν ἡμίσειαν τοὐλάχιστον ποσότητα σίτου καὶ ἀξιοῖ νὰ ὑπάγῃ νὸ τὸν θερίσῃ.

Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη περιποιεῖ, βεβαίως, τιμὴν εἰς τὸ «τολμηρὸν πνεῦμα».

Ἐν Παρισίοις δὲν ἠνόησαν ἀμέσως καὶ ἀπήντησαν κατ' ἀρχὰς ὅτι «τοῦτο θὰ ἦτο ἔνδειξις κακῆς πίστεως»· δὲν ἠδύναντο νὰ παραβοῦν τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς εἶχον ἀναλάβη ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως διὰ νὰ ἐπιτύχουν παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Θεσσαλίας.

Ἀλλ' ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπήντησαν ὅτι ἡ Θεσσαλία δὲν ἐπερίμενε παρὰ μίαν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐντὸς τριῶν μηνῶν θὰ ἐτελείωνον μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ὁρίζων θὰ ἐξεκαθαρίζετο ὁριστικῶς.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἐγίνετο πιεστικός. Ἔγραψεν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν κ. Παινλεβὲ τὴν 12)25 Μαΐου: «Ἡ ἐξέγερσις τῆς Θεσσαλίας, περὶ ἧς δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, θὰ συμπαρασύρῃ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν, αἱ ὁποῖαι θὰ παράσχουν ἐξαιρέτους στρατιώτας. Ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Θεσσαλίας. Ἐντὸς δύο μηνῶν, ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης θὰ εἶναι κύριος ὅλης τῆς Ἑλλάδος· μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας, θὰ ἔχῃ ἐπὶ ποδὸς πολέμου δώδεκα μεραρχίας· μετὰ ἓξ μῆνας, δεκαπέντε μεραρχίας· τοῦθ' ὅπερ θὰ μεταβάλῃ ριζικῶς τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν εἰς τὰ Βαλκάνια ὑπὲρ τῆς Ἀντὰντ καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην !»

Ἐμπρὸς λοιπόν ! Ἐμπρός ! Φθάνουν οἱ δισταγμοί ! Ἐμπρὸς διὰ τὴν νίκην ! Διὰ τὴν νίκην τοῦ δικαίου !

Κατὰ τὸ τέλος Ἀπριλίου συνεκλήθη διάσκεψις ἀντιπροσώπων τῶν Συμμάχων ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῆς Μωριέννης. Ἐπιμονῇ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἤνοιξε τὸν «φάκελλον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου», ἡ διάσκεψις παρεδέχθη τὴν ἀνάγκην ὅπως τὸν ἐπιβλέπῃ καὶ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ἵνα καταστήσῃ ἀκίνδυνον τὴν ἀντίδρασίν του. Ἡ Ρωσσία δὲν ἀντεπροσωπεύθη κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην· ὁ Ριμπὼ τὴν κατέστησε κατόπιν ἐνήμερον τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων· προσέθεσεν ὅτι ἦτο ἐνδεχόμενον ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου νὰ φέρῃ τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ Κυβέρνησις τῆς Πετρουπόλεως ἔπρεπε νὰ εἶναι ἥσυχος περὶ τῶν συνεπειῶν ἃς ἤθελε τοῦτο ἐπιφέρῃ· ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν θ' ἀνελάμβανεν ἀπέναντι τοῦ κ. Βενιζέλου ὅσον ἀφορᾷ τὰς μεγάλας ἐθνικὰς διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος.

Τότε διατί λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς θ' ἀνεμιγνύετο εἰς τὸν πόλεμον ; Διὰ μό-

νην τὴν εὐχαρίστησιν νὰ πολεμήση ; Ἐντὸς τοιαύτης δίνης ; Καὶ οὔτε κἂν ὡς μισθοφόρος τῶν Συμμάχων, ἀφοῦ θὰ ἐξήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἰδίᾳ δαπάνῃ χρημάτων καὶ αἵματος !

Οἱ καλῆς πίστεως ἄνθρωποι, εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο θὰ εὕρουν τὴν πλήρη δικαίωσιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν ἑτοιμάζονται νὰ τὸν τιμωρήσουν.

* * *

Τὴν 4)17 Μαΐου, ὁ Κάρολος Ζοννὰρ ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ προβῇ ἐν τῇ Γερουσίᾳ εἰς ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀνατολῆς. Εἶχεν ἐν προκειμένῳ ἐξαιρετικὴν ἁρμοδιότητα· διότι εἶχεν ἀντιπροσωπεύση τὴν Γαλλίαν κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τῷ 1913. Ἐν τῇ ἐκθέσει του, ἐξέφραζε τὴν θλῖψίν του διὰ τὰς ἐκδηλωθείσας μεταξὺ τῶν Συμμάχων διαφωνίας καὶ ηὔχετο νὰ ἔλθουν εἰς συμφωνίαν, ἵνα ἀναθέσουν τὰ κοινὰ αὐτῶν συμφέροντα εἰς ἕνα μόνον ἐντολοδόχον, ὅστις «θὰ συνεκέντρου εἰς χεῖράς του τοὺς διαμοιρασμένους ἤδη χαλινοὺς τοῦ τεθρίππου ἅρματος τῆς Ἀντάντ.» Ἔθετεν οὕτω διακριτικώτατα ἐνδεχομένην ὑποψηφιότητα· διότι ὁ ἐντολοδόχος οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι παρὰ Γάλλος, ἐπειδὴ ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ ἔχῃ τὰ περισσότερα παράπονα.

Ἠκολούθησαν λοιπὸν τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν κ. Βενιζέλον, ὅστις τὴν ἐξώθει καὶ τὴν ἐκέντριζε.

Νέαι διασκέψεις συνῆλθον ἐν Λονδίνῳ τὴν 15)28 καὶ 16)29 Μαΐου, καθ' ἃς παρέστη καὶ ὁ Ζοννάρ.

Τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης ἐτέθη ἐπὶ τάπητος ἐν τῷ συνόλῳ του. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκοίνωσε τὴν πρόθεσίν της ὅπως ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά της, ἡ Ἰταλία νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ ἰδικά της πέριξ τῆς Αὐλῶνος. Ἡ Γαλλία ἐπέτυχε συγκατάθεσιν τῶν δύο τούτων Δυνάμεων νὰ μὴ ἀπογυμνώσουν τὸ στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης πρὸ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, οὕτως ὥστε ν' ἀναμείνουν τ' ἀποτελέσματα τῆς ρωσσικῆς ἐπιθέσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Κερένσκυ, ἐν ὀνόματι τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Ρωσσίας, ὑπέσχετο ν' ἀναλάβῃ μετὰ σφοδρότητος ἐντὸς αὐτῆς τῆς προθεσμίας. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἔχουν τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρατεταγμένον τὸν ἑλληνικὸν στρατόν· θὰ ἐπλήρου, ἐν τῷ μετώπῳ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ κενὸν ὅπερ ἀφῆκε τῷ 1916 ἡ ρουμανικὴ καταστροφὴ καὶ τῷ 1915 ἡ σερβικὴ συμφορά.

Εἶχον πλέον παραιτηθῆ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἔχουν τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ του· ἠρκοῦντο εἰς στρατὸν ἀκέφαλον. Χάριν αὐτοῦ ἔπρεπεν, ὅπως ἐξέθεσεν ἀναλυτικώτατα ὁ Ζοννάρ, νὰ ἐνισχύσωσι τὴν διπλωματικὴν καὶ στρατιωτικὴν δρᾶσιν τῶν Συμμάχων Δυνάμεων, πραγματοποιοῦντες τὴν ἑνότητα διευθύνσεως, καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ Ζοννὰρ ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἔκτακτον ἀποστολὴν καὶ μὲ τὸν τίτλον τοῦ Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ· οὕτω, θὰ εἶχε δικαιοδοσίαν ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν πληρεξουσίων ὑπουργῶν (πρεσβευτῶν), οἱ ὁποῖοι θ' ἀντικαθιστῶντο δι' ἐπιτετραμμένων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ ἐπὶ τοῦ ναυάρχου ἀρχηγοῦ τῶν συμμαχικῶν ναυτικῶν δυνάμεων.

Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις, ἢ τοὐλάχιστον αἱ

ἐξ αὐτῶν Προστάτιδες Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία, θὰ ἐξήσκουν μετ' αὐστηρότητος τὸν ρόλον των ὡς ἐγγυητριῶν Δυνάμεων· οὕτω, θὰ κατελάμβανον τὴν Θεσσαλίαν, ἵνα διανείμουν κατ' ἴσην ἀναλογίαν τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς θ' ἀποκαθίστων τὴν πολιτικὴν ἑνότητα τῆς Ἑλλάδος διὰ παλινορθώσεως τῶν συνταγματικῶν της ἐλευθεριῶν: ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, παραβιάσας τὸ Σύνταγμα —ἔτσι ἔλεγεν ὁ κ. Βενιζέλος— θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ παραιτηθῇ τοῦ Στέμματος ὑπὲρ τινος ἐκ τῶν διαδόχων του, ὅστις θ' ἀποκαταστήσῃ τὴν συνταγματικὴν ἀλήθειαν.

Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς δὲν ὑποκύψῃ, ὁ ἀποκλεισμὸς θὰ καταστῇ ἔτι στενώτερος· θὰ στρίψουν ἕνα ἀκόμη γῦρον τὴν βίδαν. Ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου θὰ καταληφθῇ, ἵνα ἀποκλεισθῇ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ συγκεντρωμένος ἐκεῖ στρατός.

Αἱ ὑποχρεώσεις, αἵτινες εἶχον ἀναληφθῆ διὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 18)31 Δεκεμβρίου ; Δὲν ἐγίνετο πλέον λόγος περὶ αὐτῶν, καίτοι τίποτε νέον δὲν εἶχον νὰ προσάψουν εἰς τὸν Βασιλέα. Αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις εἶχον ἐγγυηθῆ εἰς τὸν Βασιλέα ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν· ἀλλὰ θὰ ἐνήργουν αὐταὶ αἱ ἴδιαι διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ ὅλον λοιπὸν ἐγχείρημα ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς προφάσεως ὅτι παρεβιάσθη τὸ Σύνταγμα.

Ὅ,τι δήποτε ὅμως καὶ ἂν λέγῃ ὁ κ. Βενιζέλος, ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχε παραβιάσῃ τὸ Σύνταγμα· πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται τοῦτο, διὰ νὰ τὸ «βάλουν καλὰ εἰς τὸν νοῦν των». Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως· εὑρεθεὶς ἐν διαφωνίᾳ μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς, τὴν διέλυσε καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν 31ην Μαΐου 1915. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχε πλέον ζήτημα ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ ἡ ἐκλογικὴ ἐτυμηγορία δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο: ὁ λαὸς δὲν εἶχε ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς προσωπικῆς πολιτικῆς τοῦ Βασιλέως, καὶ τὸν Αὔγουστον, ὅταν αἱ Δυνάμεις προέβησαν εἰς τὴν ἐξωφρενικὴν ἐκείνην ἀνακοίνωσιν περὶ παραχωρήσεως τῆς Καβάλλας εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἡ Ἑλλὰς σύσσωμος ἐξηγέρθη διαμαρτυρομένη.

Αἰφνιδίως, τὸν Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον, ἐξ ἰδίας καὶ δικτατορικῆς ἤδη βουλήσεως, ὁ κ. Βενιζέλος παραδίδει τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τοὺς Συμμάχους· ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ρίπτει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, κατὰ τῆς Αὐστρίας, κατὰ τῆς Γερμανίας. Ὁ Βασιλεὺς δὲν συγκατατίθεται εἰς τοῦτο· φυσικώτατα καὶ νομιμώτατα, ἀποπέμπει τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου, διαλύει τὴν Βουλὴν καὶ συμβουλεύεται τὴν Χώραν: ἡ Ἑλλὰς θὰ εἴπῃ ἡ ἰδία τί θέλει: πόλεμον ἢ εἰρήνην ;

Τὸ ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος ἔδωκεν εἰς τοὺς ὀπαδούς του τὸ παράγγελμα τῆς ἀποχῆς, φοβούμενος τὴν ἀπάντησιν τῆς Χώρας, τοῦτο κατ' οὐδὲν ἀλλοιώνει τὴν ἀπόλυτον συνταγματικὴν εὐλάβειαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἂς ὁμιλήσωμεν καθαρὰ καὶ ἂς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς ὑποκριτικὰς αὐτὰς συνταγματικὰς εὐθιξίας: Ἐὰν τὸ Σύνταγμα παρεβιάζετο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὑπὸ πνεῦμα εὐμενὲς πρὸς τοὺς Συμμάχους, θὰ τοῦ τὸ συνεχώρουν καὶ θὰ τὸν συνέχαιρον μάλιστα. Αὐτὸ κατεφάνη ὅταν, μετὰ ἕνα μῆνα, ὅταν ὁ κ. Βενιζέλος παρεβίασε τοὺς καταστατικοὺς νόμους

καὶ τὰς στοιχειωδεστέρας ἀρχὰς τοῦ κοινοῦ δικαίου. Τὸν ἐκάλυψαν μὲ ἐπευφημίας.—Εἶναι γνωστὸν τίνος εἶναι ἡ φράσις: ὁ σκοπὸς ἁγιάζει τὰ μέσα.

Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ δικαίου, οὔτε συνταγματικοῦ, οὔτε διεθνοῦς ἀλλὰ περὶ βίας, περὶ τῆς ἀνάγκης ἐκείνης, ἡ ὁποία δὲν ἔχει νόμον, δι' αὐτὸ τὸ προπαρασκευασθὲν κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐγχείρημα ἐξήγειρε τόσην ἀποστροφὴν καὶ συνήντησε τόσην ἀντίδρασιν, εἰς σημεῖον ὥστε ὅλη ἡ εὐθύνη ἐπερρίφθη, ἀμέσως, ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Παρισίων.

Ἐκ Λονδίνου ὁ λόρδος Ρόμπερτ Σέσιλ ἔδωκε τὰς ὁδηγίας του εἰς τὸν σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ, ὅστις δὲν εἶχε κανένα λόγον νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ζοννάρ: ὤφειλε ν' ἀντιταχθῇ κατὰ πάσης βίας, ἥτις πράγματι ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας· ἔπρεπε νὰ ἐνθυμῆται τὰ Νοεμβριανά. Ὁ Βασιλεὺς ἦτο πολὺ δημοφιλής, τὸ εἶχον ἴδη καὶ τοῦτο ἐστέρει σημασίας πᾶσαν συζήτησιν περὶ τοῦ συνταγματικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχῆς του. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου θὰ τὸ ἀπεδείκνυον, ἂν ὁ κ. Βενιζέλος δὲν τὰς ἐματαίου ἀντικαθιστῶν αὐτὰς διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς του δράσεως.

Ἐν Πετρουπόλει δὲν ἦσαν καλῶς πληροφορημένοι· ἀλλ' ἐτήρουν δυσπιστίαν. Ὁ Τερετσένκο παρεπονεῖτο εἰς τὸν κ. Ἀλμπὲρ Τομάς, ἐντόνως πως:—Δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀπογυμνώσουν τὸ μέτωπον τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ δράσουν ἐν Ἑλλάδι, καθ' ἣν στιγμὴν ἀπήτουν παρὰ τῆς Σερβίας τὴν ἀνάληψιν νέας ἐπιθέσεως· δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβουν τὸ σφάλμα τοῦ 1916.—Ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος τῆς Σερβίας ἐδείκνυτο λίαν συγκεκινημένος εἰς τὴν σκέψιν ὅτι τὰ ἐν Μακεδονίᾳ συμμαχικὰ στρατεύματα ἐπρόκειτο νὰ συμπτυχθοῦν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐδήλου ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συνάψῃ χωριστὴν εἰρήνην μὲ τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας·— ἡ Ρουμανία ἐπρόκειτο καὶ αὐτὴ νὰ καταλήξῃ εἰς τοῦτο.

Ὁ ἐν Παρισίοις ἐπιτετραμμένος τῆς Ρωσσίας Σεβαστόπουλος ὡμίλει ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα:—τὸ σχέδιον ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον προητοιμάζετο διὰ ν' ἀκολουθηθῇ ἐν Ἑλλάδι ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ σοβαρὰς περιπλοκὰς καὶ ν' ἀπαιτήσῃ τὴν μετακίνησιν σοβαρῶν δυνάμεων ἐκ Θεσσαλονίκης· —ἄλλως τε, τὸ σχέδιον τοῦτο ἐνεργείας ἐφαίνετο ἀδικαιολόγητον καὶ «ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων ἐν οὐδετέρᾳ χώρᾳ θὰ ἐπεκρίνετο πολὺ ὑπὸ τῶν Σοβιέτ». Ἄλλοτε ἔλεγον ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ὄλγας· ἰδοὺ τώρα ὅτι τὸν προστατεύουν τὰ Σοβιέτ· καὶ ἡ ρωσσικὴ Κυβέρνησις ἐπαναλαμβάνει τὰς συστάσεις της:— Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσσίας, ἥτις εἶναι μία τῶν Προστατίδων Δυνάμεων· θὰ προσεβάλλετο βαρέως ἡ ἀρχὴ τῆς ἀλληλεγγύης, τὴν ὁποίαν αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις εἶχον ἕως τώρα τηρήσῃ αὐστηρῶς.

Ὅλαι αἱ εὐθιξίαι αὗται διέπονται ὑπὸ τοῦ ἀτέγκτου δετερμινισμοῦ τῶν γεγονότων. Ἡ Ρωσσία, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1915, εἶχε δηλώσῃ ὅτι δὲν παρεδέχετο τὴν παρουσίαν τῆς Ἑλλάδος οὔτε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οὔτε εἰς τὰ περίχωρα, καὶ ἐπέβαλε τὰς ἀξιώσεις της εἰς τοὺς Συμμάχους·—τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916, ὅταν ἐξερράγη τὸ κίνημα τῆς

Θεσσαλονίκης, διετύπωσε τὰς ἐπιφυλάξεις της ἐπὶ τοῦ «πανελληνισμοῦ» καὶ τῶν φιλοδοξιῶν τοῦ κ. Βενιζέλου...

Η Κυβέρνησις τῶν Παρισίων δὲν ἐφοβήθη νὰ θέση εἰς τὴν πλάστιγγα τὴν συμμαχίαν τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τὴν συμμαχίαν τῆς Ρωσσίας... Βλέπετε κατὰ τοὺς ἐρχομένους μῆνας τὴν χωριστὴν εἰρήνην τοῦ Μπρὲστ-Λιτόφσκ, καὶ τὴν τεραστίαν πίεσιν τῶν γερμανικῶν ὄγκων ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Σόμ, πρὸ τῆς Ἀμιένης καὶ εἰς τὸν Δρόμον τῶν Κυριῶν μέχρι τοῦ Σατὼ-Τιερρύ ;

Η πολιτικὴ αὕτη ἔμελλε νὰ ἔχη καὶ ἄλλας ἀκόμη συνεπείας, τὰς ὁποίας θὰ εἴπωμεν, ἕως τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς.

Η Ἰταλία καθίστα ὀξυτέραν τὴν ἔκφρασιν τῆς δυσαρεσκείας της. Ἐσκανδαλίζετο ἐκ τῆς ἐπανεμφανίσεως τοῦ παλαιοῦ τίτλου: «Προστάτιδες Δυνάμεις», προκληθέντος ἐκ τῆς προφάσεως τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. Ὁ ἐν Ρώμη πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας σὲρ Ρένναλδ Ρὸδ ἀναφέρει «τὴν ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν» τὴν ἐκδηλουμένην διὰ τὰς ἀγγελθείσας ἀποφάσεις· πᾶσα προσβολὴ τῆς μοναρχικῆς ἀρχῆς δύναται νὰ ἔχη βαρύτατον ἀντίκτυπον ἐν Ἰταλίᾳ· ἐπίσης ὅτι «ἡ δυσαρέσκεια ἐνταῦθα εἶναι ζωηροτάτη»· πρέπει νὰ ληφθοῦν πολλαὶ προφυλάξεις διὰ ν' ἀποφευχθοῦν λίαν δυσάρεστοι συνέπειαι.

Ἤδη ἀπὸ τῆς 31)13 Ἰουνίου, ἡ Ἰταλία κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου, τὴν ἔνδοξον κατάκτησιν τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου: αἱ «Προστάτιδες Δυνάμεις» δὲν ἔκαμαν καμμίαν παρατήρησιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ρώμης· διότι θὰ ἔκαμνε τὴν πολιτικήν της.

Πόσον ἁπλούστερον καὶ ἀσφαλέστερον ἦτο ν' ἀφήσουν τὴν Ἑλλάδα ἥσυχον ! Καὶ πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Βασιλεὺς μὴ θέλων νὰ ριφθῇ, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, εἰς παρομοίας περιπετείας !

Ἀλλ' ἤδη ὁ Ζοννάρ, «Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Συμμάχων Δυνάμεων», εὑρίσκεται καθ' ὁδόν, πλέων ὁλοταχῶς. Πρέπει νὰ φθάση ταχέως: εἶναι ἴσως τὸ μόνον μέσον πρὸς ὑπερνίκησιν τῶν δισταγμῶν καὶ ἀποφυγὴν περιπλοκῶν.

Ἔχει ἐπειγούσας ὁδηγίας· εἶναι στρατιωτικῆς φύσεως: θὰ συμφωνήση μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ διὰ νὰ δράση ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ νὰ συλλέξη τὴν συγκομιδὴν τοῦ σίτου—θὰ λάβη ὅλας τὰς προφυλάξεις ἐν Ἀθήναις, ἵνα μὴ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλίας ἔχη ἀντίκτυπον ἀνησυχητικὸν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος·— δὲν θὰ βομβαρδίση παρὰ «ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ». Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ θὰ ἐξουσιοδοτηθῇ νὰ καταλάβη τὴν Κόρινθον, τὸν Πειραιᾶ· θὰ ἔχῃ ἐντολὴν ἐν λευκῷ· δύναται κανεὶς νὰ ὑπολογίζη ἐπ' αὐτοῦ· διότι ἐμπαθῶς δημοκράτης, θὰ εἶναι εὐτυχὴς ν' ἀνατρέψῃ ἕνα Βασιλέα, ἔστω καὶ παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἔθνους. Ἡ δόξα του θὰ ἦτο ὑψηλοτέρα ἂν ἀνέτρεπε τὴν παράταξιν τοῦ στρατάρχου Μάκκενσεν· ἀλλ' αὐτὴ ἡ δόξα δὲν τοῦ ἐπεφυλάσσετο ! Τιμωρία ;

Τὴν 22)4 Ἰουνίου, ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Δυνάμεων ἦτο εἰς Κέρκυραν. Δίδει τὰς διαταγάς του πρὸς τὸν ναύαρχον Γκωσσέ.

Τὴν 25 Μαΐου—7 Ἰουνίου, εἶναι εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἶχε λησμονήση κάτι, μίαν μικρὰν λεπτομέρειαν: — Ἀφοῦ μέλλει ν' ἀνατρέψῃ τὸν Κωνσταντῖνον, ποῖος θὰ εἶναι ὁ διάδοχός του ;—Ἀπάν-

τησις ἐκ Παρισίων: μὲ κάθε τρόπον ν' ἀποφύγῃ προσπάθειαν συνδιαλλαγῆς τοῦ Βασιλέως μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου· διὰ τὸν διάδοχον νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ κ. Βενιζέλου.

Ὁ κ. Βενιζέλος, ἐρωτηθείς, ἀπαντᾷ:—Πρέπει ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ Θρόνου ὄχι μόνον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ καὶ ὁ Διάδοχος Γεώργιος, τοῦ ὁποίου αἱ διαθέσεις δὲν εἶναι αἱ ἁρμόζουσαι, πρέπει νὰ ὑποδειχθῇ διάδοχος ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος.—Ἀλλὰ τὸ Σύνταγμα, — Σύνταγμα εἶναι ἡ θέλησις τοῦ κ. Βενιζέλου...

Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Συμμάχων Δυνάμεων, ἢ μᾶλλον τοῦ κ. Βενιζέλου, στέλλει τότε τὸν Ρομπὲρ Δαυΐδ παρὰ τῷ κ. Ζαΐμῃ διὰ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ ἔλθῃ νὰ τὸν ἴδῃ, ἐπειδὴ ὁ Ρομπὲρ Δαυΐδ εἶχε φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν Κυβέρνησιν Ζαΐμη.

Ὁ κ. Ζαΐμης ἔρχεται:—Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὁ Ζοννὰρ τοῦ ὁμιλεῖ μόνον περὶ τοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν σιτηρῶν τῆς Θεσσαλίας· — ὑπολογίζουν ἐπὶ τοῦ κ. Ζαΐμη διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως. Ἐπειδὴ ὁ Ζοννὰρ δὲν εἶπε τίποτε περὶ τοῦ δυναστικοῦ ζητήματος, ὁ κ. Ζαΐμης καθησυχάζει καὶ τὴν κοινὴν γνώμην.

Ἀλλὰ δὲν πηγαίνει πάρα πολὺ καλὰ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ζοννάρ. Ὁ σὲρ Φράνσις Ἔλλιοτ ἔχει ὁδηγίας μὴ συμφωνούσας μὲ τὰς ὁδηγίας τοῦ Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ. Ὁ Ζοννὰρ παραπονεῖται πρὸς τοὺς Παρισίους· ἐνόμιζεν ὅτι «Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Συμμάχων Δυνάμεων», τοὐλάχιστον τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, ἔστω τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας μόνον. Φοβεῖται ἤδη ἐκ Λονδίνου ἢ ἀλλαχόθεν δημοσίᾳ ἀποκήρυξιν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὸ ἐγχείρημά του θὰ ἐναυάγει οἰκτρῶς.

Πράγματι, ὁ Ριμπὼ εἶχε λάβη τὴν 27 Μαΐου)9 Ἰουνίου τηλεγράφημα τοῦ Ρόμπερτ Σέσιλ πλῆρες ἀνησυχητικῶν ἐπιφυλάξεων. Ὁ Ριμπὼ ἀπήντησεν ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην μιᾶς τοιαύτης ὑποχωρήσεως. Ὁ λόρδος Ρόμπερτ Σέσιλ ἐπέμεινε, λέγων τὴν 28)9 Ἰουνίου: «Ἐὰν παρασυρθῶμεν εἰς νέας στρατιωτικὰς περιπλοκὰς ἐν Ἑλλάδι, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν σοβαρότητα τῶν συνεπειῶν αἵτινες θὰ προκύψουν. Ἤδη ἡ Σερβία εἶναι πολὺ δυσηρεστημένη· ἡ ἠθικὴ ἐντύπωσις θὰ ἦτο τεραστία, ἂν αὐτὴ κατέπαυε τὸν πόλεμον. Ἡ Ρωσσία εἶναι ἐξωργισμένη διὰ τὰς ἐν Ἀλβανίᾳ ἐνεργείας τῆς Ἰταλίας. Δὲν πρόκειται ἄλλως περὶ ἀνακρούσεως πρύμνης, ἀλλ' ἁπλούστατα περὶ ἐγκαταστάσεως μιᾶς φιλικῆς κυβερνήσεως ἐν Ἀθήναις, ἥτις θ' ἀπεσόβει πᾶν ἐνδεχόμενον συρράξεως.»

Τὸ καλύτερον, ἀληθῶς, ἦτο νὰ ἐπιδιώξουν προσέγγισιν τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου, ὅπως τὸν Νοέμβριον τοῦ 1915. Ἀλλ' ὁ κ. Βενιζέλος δὲν θέλει· καὶ ἡ Γαλλία λοιπὸν δὲν θέλει.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, 28 Μαΐου)10 Ἰουνίου ὁ Ριμπὼ βιάζει τὸν Ζοννὰρ νὰ ἐνεργήσῃ, τοῦ ἐγγυᾶται τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ριμπὼ σημειώνει σχετικῶς εἰς τὰς «Ἀναμνήσεις» του: «Ὑπῆρχον μερικὰ πράγματα νὰ συλλογισθῶμεν. Ἀλλ' εἴχομεν ἀρκετὰ ἐκτεθῆ καὶ δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀνακρούσωμεν πρύμναν. Δὲν ἔπρεπεν ὁ Ζοννάρ, ταρασσόμενος ἐκ τῶν διαμαρτυριῶν τούτων, νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ἀφοῦ ἤδη εἶχε τόσον προχωρήσῃ.»

Πράγματι, ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνοχληθῇ δι'

ὀλίγα κιλὰ σίτου.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάση εἰς Θεσσαλονίκην· εἶδε τὸν στρατηγὸν Σαρράϊγ εἶδε τὸν Πρόεδρον κ. Βενιζέλον, ὅστις κατεδέχθη νὰ ἐγκρίνη: —Θ' ἀφήνετο νὰ ζήση ἐπ' ὀλίγον ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη διὰ νὰ κανονίση τὴν παράδοσιν, ἀλλ' ὅσον τὸ δυνατὸν συντομώτερον θ' ἀναλάβη τὴν ἀρχὴν ὁ κ. Βενιζέλος.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὁ Ζοννὰρ ἐπιστρέφει εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐπὶ τῆς «Δικαιοσύνης»· ἔχει πλήρεις ὁδηγίας ἐκ Παρισίων καὶ Θεσσαλονίκης.

Τὴν 29 Μαΐου)11 Ἰουνίου, τὴν 10ην π. μ. ζητεῖ τὸν κ. Ζαΐμην καὶ τοῦ καθιστᾷ γνωστὴν τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων:—ὁ Βασιλεὺς θὰ παραιτηθῇ διότι παρεβίασε τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἐγγυηθῆ αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις· ὁ πρωτότοκος υἱός του, ὁ Πρίγκηψ-Διάδοχος Γεώργιος, δὲν εἶναι ἀποδεκτὸς διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήση ἐπὶ τοῦ Θρόνου· θὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ δευτερότοκος υἱός του, ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος.— Μερικὰ πολιτικὰ πρόσωπα, καταστάντα διὰ τῆς συμπεριφορᾶς των ὕποπτα εἰς τὴν Ἀντάντ, ὅπως ὁ τέως πρωθυπουργὸς Γούναρης, ὁ στρατηγὸς Δούσμανης, ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς καὶ ἄλλοι ἀκόμη, θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος· ὁ κ. Ζαΐμης ἀντιτείνει ὅτι τὸ Σύνταγμα δὲν ἐπιτρέπει τοῦτο· ἄρα ἠγνόει ὅτι δὲν ἐγίνετο ἐπίκλησις τοῦ Συντάγματος παρὰ μόνον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ κ. Βενιζέλου. — Ὁ Ζοννὰρ ζητεῖ ἀμνηστείαν ὑπὲρ τῶν βενιζελικῶν, τῶν διωκομένων διὰ τὰς προγενεστέρας ταραχάς· ὁ κ. Ζαΐμης ζητεῖ ὅπως εἰς τὴν ἀμνηστείαν περιληφθοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν περιπτώσει ἀντιστάσεως κατὰ τῆς θελήσεως τῶν Δυνάμεων, ἡ καταστολὴ θὰ εἶναι ἀμείλικτος· ἔχουν ληφθῆ ὅλα τὰ μέτρα. Θὰ προκηρυχθῇ ἀμέσως ἡ Δημοκρατία (καὶ τὸ Σύνταγμα ;). Αἱ Δυνάμεις, εἶπεν ὁ Ζοννάρ, δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπαναφέρουν τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν ἐξουσίαν (sic). Ἀφ' ἧς συντελεσθῇ ἡ ἑνότης τῆς Ἑλλάδος, ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης θὰ θεωρηθῇ ὡς διαλυθεῖσα· ἀργότερον μόνον, καὶ διὰ τῆς νομίμου, τῆς συνταγματικῆς (sic) ὁδοῦ, ὁ κ. Βενιζέλος θὰ δυνηθῇ ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν... Ἐκτὸς ἂν τὸ τελεσίγραφον τῶν Δυνάμεων δὲν γίνῃ δεκτόν... Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὁ κ. Βενιζέλος θὰ ἐπανέλθῃ ἀμέσως... Ὁ μπαμπούλας !

Καὶ ὁ Ζοννὰρ δίδει βαρύτατον τόνον εἰς τὴν φωνήν του: «Τὸ Ἀρράς, λέγει, ἡ γενέτειρά μου πατρίς, ἠρημώθη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ! Ὅσον ὀδυνηρὰ καὶ ἂν εἶναι διὰ τὴν γαλλικὴν καρδίαν μου ἡ σκέψις νὰ διατάξω βομβαρδισμὸν κατὰ μιᾶς ἱστορικῆς πόλεως ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἐν τούτοις, ἂν λόγῳ ἀντιστάσεώς σας εὑρεθῶ εἰς τὴν ἀνάγκην, θὰ φθάσω μέχρι τοῦ νὰ μεταβάλω τὰς Ἀθήνας εἰς νέον Ἀρράς !»

Εὐτυχῶς διὰ τὸν Ζοννὰρ ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν τὸν ἐξώθησεν εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀνάγκην, νὰ κάμῃ τὰς Ἀθήνας δεύτερον Ἀρράς. Διότι τότε θὰ ἄφηνεν εἰς τὴν ἱστορίαν ὄνομα πολὺ ἔνδοξον !...

Ἤλπιζεν, ἄλλως τε, νὰ μὴ φθάσῃ ἕως ἐκεῖ καὶ προσέδοσεν ἠπιώτερον τόνον εἰς τὴν φωνήν του διὰ νὰ πείσῃ τὸν κ. Ζαΐμην περὶ τῶν ἐξαιρέτων διαθέσεων τῶν Συμμάχων:—Ἐὰν ἡ κρίσις λυθῇ εἰρηνικῶς, ὁ ἀποκλεισμὸς θὰ ἀρθῇ· αἱ Δυνάμεις θὰ προστατεύσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς περιουσίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαιρέτως καὶ θ' ἀντιταχθοῦν

κατὰ παντὸς ἀντιποίνου (sic). — Αἱ Δυνάμεις εἶναι ἀποφασισμέναι νὰ σεβασθοῦν τὴν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ὅπως παραμείνῃ οὐδέτερος· δὲν θέλουν νὰ τὸν παρασύρουν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, οὔτε ν' ἀναμιχθοῦν εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς (τὰ διαβάζετε καλὰ αὐτὰ φίλοι ἀναγνῶσται!)· ἀλλ' ἡ ἀποδοχὴ τῆς διακοινώσεώς των θὰ καταστήσῃ δυνατὸν τὸν ἄμεσον κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων, θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἐμφυλίους διενέξεις, θ' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἑνότητα ἐν τῷ βασιλείῳ, θὰ ἐπιτρέψῃ δὲ ν' ἀποβλέπῃ κανεὶς πάλιν μετ' ἐλπίδων εἰς τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Καὶ ὁ Ζοννὰρ πιέζει τὸν κ. Ζαΐμην ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐθνικῆς συνδιαλλαγῆς, διὰ τὸ ὁποῖον ὑπὲρ πάντα ἄλλον αὐτὸς εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος... καὶ τοῦ δίδει εἰκοσιτετράωρον προθεσμίαν διὰ ν' ἀπαντήσῃ, δηλαδὴ μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς 30 Μαΐου)12 Ἰουνίου.

Ὁ κ. Ζαΐμης μετὰ κόπου κατώρθωσε νὰ κρύψῃ τὴν συγκίνησίν του καὶ τὴν ἔκπληξίν του· ὑπῆρχον πράγματι πολλὰ τὰ ἐκπληκτικὰ ἐν τῷ τελεσιγράφῳ ἐκείνῳ. Ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν του· ἀλλ' εἶχε καθῆκον ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπερχόμενος τῆς «Δικαιοσύνης», εἶπεν εἰς τὸν Ὕπατον Ἁρμοστὴν ὅτι ἡ διακοίνωσις τῶν Δυνάμεων θὰ ὑπεβάλλετο εἰς Συμβούλιον τοῦ Στέμματος.

* * *

Ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀπαντήσεως, ἐλήφθησαν ὅλα τὰ μέτρα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου: ἡ Ἐλασσών, εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Θεσσαλίας, κατελήφθη· ἐπίσης καὶ ὁ Ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου.

Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ἔφθασαν πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Σαλαμῖνος, μένοντα ἐπὶ τῶν πλοίων, διὰ νὰ μὴ δοθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἀσκεῖται πίεσις· δύο συντάγματα τῆς 30ῆς μεραρχίας, τὸ 1ον ρωσσικὸν σύνταγμα καὶ σῶμα πυροβολικοῦ ἕτοιμον πρὸς ἀπόβασιν. Ὁ ναύαρχος Γκωσσὲ ἦτο εἰς τὴν θέσιν του· δὲν μετέβη εἰς τὸ Ζάππειον. Ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ ἐπέβλεπε τὰ πάντα ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ κ. Βενιζέλου.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος συνεκλήθη ἀμέσως· ὅπως καὶ τὸ συγκληθὲν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1915, καὶ τοῦτο ἀπετελέσθη ἐκ δωδεκάδος σημαντικῶν πολιτικῶν καὶ συγκεκριμένως τῶν χρηματισάντων πρωθυπουργῶν: Γούναρης, Δραγούμης, Ῥάλλης, Δημητρακόπουλος, Καλογερόπουλος, Σκουλούδης, Στράτος. Ὅταν παρὰ τοῦ κ. Ζαΐμη ἔλαβον γνῶσιν τῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων, οἱ περισσότεροι συνεβούλευσαν τὸν Βασιλέα νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ· εἶχον πολλὰ ἐπιχειρήματα, καὶ ἰδίᾳ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος τοῦ ἦτο πιστῶς ἀφωσιωμένον.

Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐσυλλογίσθη τὴν Ἑλλάδα· ἐὰν ἀντιστῇ, ἡ Ἑλλὰς θὰ ὑποφέρῃ καὶ ἄλλα· διατί νὰ ὑποφέρῃ; Καὶ ἔλαβε τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασίν του: — Πιστὸς εἰς τὴν πολιτικήν του τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἠκολούθησε, δὲν θέλει νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν· θὰ φύγῃ λοιπόν, θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τῆς Βασιλίσσης, μετὰ τοῦ καταδικασθέντος, ὡς αὐτός, Διαδόχου καὶ θ' ἀφήσῃ τὸν Θρόνον εἰς τὸν δευτερότοκόν του υἱὸν Πρίγκηπα Ἀλέξανδρον, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ —ἡ Κυβέρνη-

σις πρέπει νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Χώρας· ὁ— κ. Ζαΐμης πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ προσφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας.

Ἡ συνεδρίασις ἐλύθη· ὅλοι ἔφυγον κλαίοντες· ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος ἐξερράγη εἰς λυγμούς.

Ἡ εἴδησις διεδόθη ἀμέσως ἀνὰ τὴν πόλιν· τὰ καταστήματα ἔκλεισαν εἰς ἔνδειξιν πένθους καὶ μέσα εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα, οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούοντο πενθίμως. Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας μετέβη εἰς τοὺς στρατῶνας διὰ νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ἀξιωματικούς.

Ἦτο ἡ 11η Ἰουνίου, δηλαδὴ ἡ 29η Μαΐου μὲ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἡ ἐπέτειος τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453. Διατί ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀνεζήτει τόσον μακρὰν τὴν ὀδυνηρὰν ἐκείνην ἀνάμνησιν ;

Τὴν 30 Μαΐου)12 ,Ιουνίου, τὴν 9 π. μ. ὁ κ. Ζαΐμης κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν κ. Ζοννὰρ ὅτι «ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς περὶ μόνου τοῦ συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος φροντίζων, ὅπως πάντοτε, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Χώραν μετὰ τοῦ Διαδόχου καὶ νὰ ὑποδείξῃ ὡς διάδοχόν του τὸν δευτερότοκον υἱόν του πρίγκηπα Ἀλέξανδρον.»

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Βασιλεὺς ἀπευθύνει πρὸς τὸν Λαὸν τὸ ἑξῆς διάγγελμα:

«Ἐκπληρῶν τὸ καθῆκόν μου πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον τὸ συμφέρον αὐτῆς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ὑπείκω εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ ἐγκαταλείπω, μετὰ τοῦ Διαδόχου, τὴν φιλτάτην μου πατρίδα, ἀφήνων ἐπὶ τοῦ Θρόνου τὸν υἱόν μου Ἀλέξανδρον.

»Μακρὰν εὑρισκόμενοι, θὰ διατηρήσωμεν, ἡ Βασίλισσα καὶ ἐγώ, τὴν αὐτὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν.

»Σᾶς παρακαλῶ ὅλους νὰ δεχθῆτε τὴν ἀπόφασίν μου μὲ ἠρεμίαν καὶ γαλήνην ψυχῆς, ἔχοντες ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν ἐπὶ τοῦ Ἔθνους. Καί, ἵνα μὴ ἡ θυσία αὕτη πρὸς τὴν Πατρίδα ἀποβῇ ἐπὶ ματαίῳ, σᾶς ἐξορκίζω ὅλους, ἂν ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν, ἂν ἀγαπᾶτε τὴν πατρίδα σας, ἂν τέλος ἀγαπᾶτε ἐμέ, νὰ μὴ διαταράξετε καθόλου τὴν τάξιν καὶ νὰ ὑποκύψετε. Ἡ ἐλαχίστη παρέκκλισις, ἔστω καὶ ἐξ ὑψηλοῦ αἰσθήματος προερχομένη, δύναται σήμερον νὰ ἐπιφέρῃ τρομερὰ δεινά.

»Τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἡ μεγαλυτέρα παρηγορία διὰ τὴν Βασίλισσαν καὶ δι' ἐμὲ ἔγκειται εἰς τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐπεδείξατε πρὸς ἡμᾶς, κατὰ τὰς δυσχερεῖς, ὅπως καὶ κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας.»

Γαλήνη τοῦ ἐπιτελουμένου καθήκοντος εἰς μίαν ἐκλεκτὴν ψυχὴν μὴ ἔχουσαν νὰ λογοδοτήσῃ παρὰ μόνον εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν Πατρίδα καὶ... εἰς τὴν Ἱστορίαν. Ἀνωτέρα καὶ εὐγενὴς μορφὴ μεταξὺ ὅλων τῶν προσώπων τοῦ παρόντος δράματος.

* * *

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, θερμῆς καὶ θαυμασίας, λέγει ὁ πρίγκηψ Νικόλαος, ἠκούετο ἔξω τῶν Ἀνακτόρων ἡ βοὴ τοῦ πλήθους, ὁμοιάζουσα πρὸς μακρυνὸν ἦχον βροντῆς.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 30 Μαΐου) 12 'Ιουνίου ὁ λαὸς τῶν 'Αθηνῶν ἐφρούρει πέριξ τοῦ Βασιλέως του, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ φύγῃ, ὅπως κατὰ τὸ 1915, ὅταν ἦτο ἄρρωστος, διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὸν θάνατόν του. Ὅπως ὁ χορὸς τῶν γερόντων Θηβαίων πρὸ τοῦ κτυπημένου ἀπὸ τὴν Μοῖραν Οἰδίποδος, ἔλεγεν, ἐπανελάμβανε τὰς τόσον συγκινητικὰς εἰς τὸν ἑνικὸν λιτανείας καὶ οἰμωγάς: «Δὲν θὰ σ' ἀφήσουμε νὰ περάσῃς ! Δὲν θὰ σ' ἀφήσουμε νὰ φύγῃς !»

'Αντιπροσωπεῖαι ἐργατικῶν, χωρικῶν, παρουσιάζοντο ἐρχόμεναι πανταχόθεν διὰ νὰ προσφέρουν τὴν ἀφοσίωσίν των, τὸ αἷμά των. 'Ο Μαυρομιχάλης ὡδήγησε τοὺς Μανιάτας: «Δὲν θ' ἀφήσουμε νὰ σὲ πάρουν ! Εἶσαι βασιληᾶς μας ! Εἶσαι δικός μας !» Καὶ ἐπανελάμβανεν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος: «Δὲν ἀγαπᾶτε λοιπὸν τὴν Ἑλλάδα ; Δὲν ἔχετε λοιπὸν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Βασιλέα σας ;» 'Εδέησε νὰ φύγουν κλαίοντες. 'Αξιωματικοὶ εἰς συμπαγεῖς μάζας ἤρχοντο, προσέφερον τὸ ξίφος των: «Δὲν θὰ διαπράξωμεν τὴν δειλίαν νὰ σ' ἀφήσωμεν νὰ φύγῃς, Σύ, ὁ Βασιλεύς μας, ὁ 'Αρχηγός μας».—«'Αφοῦ εἶμαι βασιλεύς σας, ἀρχηγός σας, πρέπει νὰ μὲ ὑπακούσετε· ἡ πρωτίστη τῶν ἀρετῶν σας πρέπει νὰ εἶναι ἡ πειθαρχία· πρὸ παντὸς δὲ ὅταν ἡ διαταγὴ εἶναι σκληρὰ πρέπει νὰ ὑπακούετε· καὶ εἶναι πάντοτε εὐχάριστον νὰ ὑπακούῃ κανεὶς εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ ! 'Αγαπᾶτε τὴν Ἑλλάδα ; 'Αγαπᾶτε τὸν Βασιλέα σας ;» Καὶ τοῦ ἐφίλουν τὰς χεῖρας. Καὶ ἔφευγον κλαίοντες ὡσὰν παιδιά.

'Ο κ. Ζαΐμης ἐπολλαπλασίαζε τὰς προσπαθείας του, τὰς ἀνακοινώσεις του πρὸς τὸν τύπον, διὰ νὰ κατευνάσῃ τὴν συγκίνησιν αὐτήν, τῆς ὁποίας ἐφοβεῖτο ἔκρηξιν. Ἔλεγεν: Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως εἶναι προσωρινὴ μόνον· θὰ ἐπανέλθῃ ὅταν λήξῃ ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος· ἤδη ἤρθη ὁ ἀποκλεισμός· αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν θὰ μηνίουν πλέον κατὰ τῆς Ἑλλάδος· ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης διελύθη... Ματαίως. 'Ο λαὸς δὲν εἶχεν ἐμπιστοσύνην. 'Ησθάνετο ὅτι θὰ ἦτο πολὺ δυστυχὴς ὅταν ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ ἦτο πλέον μαζί του: μέγα ἐθνικὸν πένθος.

'Ο Ζοννὰρ πληροφορηθείς, ἐκπλαγεὶς ἀναμφιβόλως,—τὰ ἠγνόει ὅλ' αὐτά !—' ἀπεβίβασε μερικὰ στρατεύματα μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὑπέφερον ἐκ τοῦ καύσωνος ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ εἶχον ἀνάγκην ποσίμου ὕδατος. Τὰ ὤθησε σιγὰ-σιγὰ πρὸς τὰς 'Αθήνας καὶ διεμήνυσε πρὸς τὸν κ. Ζαΐμην ὅτι ἔπρεπε νὰ φύγῃ ὁ Βασιλεύς. Ἄλλως, θὰ ἐχρησιμοποίει βίαν....

'Ο λαὸς τῶν 'Αθηνῶν διῆλθε καὶ τὴν νύκτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 31ην Μαΐου πέριξ τῶν 'Ανακτόρων. Μία ἅμαξα ἐξῆλθε· ἐγίνετο ἡ πρώτη δοκιμή: οἱ εὔζωνοι τῆς 'Ανακτορικῆς Φρουρᾶς ἐρρίφθησαν πρηνεῖς πρὸ αὐτῆς, ἀποφασισμένοι νὰ διαμελισθοῦν μᾶλλον παρὰ ν' ἀφήσουν νὰ διέλθῃ ὁ Βασιλεύς. 'Ο πρίγκηψ Νικόλαος καὶ ἡ πριγκήπισσα Ἑλένη, ὁ πρίγκηψ 'Ανδρέας καὶ ἡ πριγκήπισσα 'Αλίκη ἐνεφανίσθησαν παρακαλοῦντες νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν· ἀπωθήθησαν ἐντὸς τοῦ Κήπου· ἐδέησε νὰ ἐπανέλθουν ἐντὸς τῶν 'Ανακτόρων. Μετεχειρίσθησαν τὸ κλασικὸν στρατήγημα: ἐξῆλθεν ἡ βασιλικὴ ἅμαξα μὲ κατεβασμένα τὰ παραπετάσματα· τὸ πλῆθος ὥρμησε, ἐσπρώχθη, ἐσχημάτισε κλοιόν: τρομερὸς συνωστισμός. Ἡ ἅμαξα δὲν ἐπέρασεν... Ἐν τῷ μεταξύ, διὰ μιᾶς μικρᾶς θύρας, ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἔλαβον τὴν πρὸς τὸ Τατόϊ

ἄγουσαν. Ἐπὶ πολὺ δὲν ἤθελον νὰ τὸ πιστεύσουν ἐν Ἀθήναις· τοὺς ἐνόμιζον κρυμμένους ἐντὸς τῶν Ἀνακτόρων· ἤθελον νὰ τοὺς ἴδουν.

Τέλος ἐδέησε νὰ πεισθοῦν ὅτι ἦσαν εἰς τὸ Τατόϊ, εἰς τὴν βασιλικὴν ἔπαυλιν. Τὸ Τατόϊ: 22 χιλιόμετρα ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 1)14 Ἰουνίου, κατὰ πυκνὰς ὁμάδας, διὰ παντὸς μεταφορικοῦ μέσου, ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν κινεῖται πρὸς τὸ Τατόϊ· θέλει νὰ ἴδῃ τὸν Βασιλέα. Ἀφοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ καὶ θέλει νὰ φύγῃ, ἀφοῦ φεύγει, θέλει τοὐλάχιστον νὰ τὸν ἴδῃ διὰ τελευταίαν φοράν, διὰ νὰ τοῦ εἴπῃ: καλὴν ἀντάμωσιν. Ἔρχονται ἀξιωματικοί· γίνονται δεκτοί, προσφέρουν τὴν ζωήν των ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως των. Τοῖς λέγει: «Ἡ ζωή σας ἀνήκει εἰς τὴν πατρίδα σας καὶ ὄχι εἰς ἐμέ... Δὲν θὰ ἤθελα οὔτε μία σταγὼν αἵματος νὰ χυθῇ δι' ἐμέ. Ἀφοῦ ἡ παρουσία μου ἐν Ἑλλάδι προκαλεῖ τὴν δυσπιστίαν τῶν Δυνάμεων, τὸ καθῆκόν μου ἦτο νὰ φύγω· τὸ ἰδικόν σας καθῆκον εἶναι νὰ ὑπηρετήσετε τὴν Χώραν σας. Ἡ καρδία μου αἱμάσσει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἐγκαταλείπω σᾶς καὶ τὴν Χώραν μου· ἀλλὰ πρέπει νὰ γνωρίζετε καλῶς, ὅτι ὑποκύπτων, προσφέρω ὑψίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Χώραν ταύτην, τὴν ὁποίαν τόσον ἀγαπῶ καὶ τῆς ὁποίας τὰ συμφέροντα προσεπάθησα πάντοτε νὰ ὑπηρετήσω. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ἰδικόν σας καθῆκον.»

Τὸ ἀπόγευμα, ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια μετέβη νὰ προσευχηθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α', εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, πλησίον τοῦ Τατοΐου.

Ὁ Ζοννὰρ κατελήφθη ἐξ ἀνυπομονησίας. Ὅλος αὐτὸς ὁ ἀναβρασμὸς τὸν ἐξέπληττεν ἐξαιρετικῶς· καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἶχε νομίσῃ ὅτι πέριξ τοῦ Βασιλέως δὲν ἦτο παρὰ μία μικρὰ κλίκα γερμανοφίλων καὶ συνήντα ἤδη ἕνα ὁλόκληρον λαόν. Ἐδιδάσκετο, ἀλλὰ δὲν ἀνησύχει. Ἐφοβήθη μήπως ὁ Βασιλεὺς ἐξαφανισθῇ εἰς τὰ ὄρη πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἢ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Βασιλεὺς θὰ τὸ ἠδύνατο, ἂν τὸ ἤθελε...

Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῶν Δυνάμεων διεμήνυσεν εἰς τὸν κ. Ζαΐμην, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ὤφειλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Τατοΐου ἐντὸς τῆς 1)14 πρὸς τὴν 2)15 Ἰουνίου, τὴν 2αν μεταμεσονύκτιον. Ὁ κ. Ζαΐμης παρετήρησεν ὅτι ἡ μικρὰ Πριγκήπισσα Αἰκατερίνη ἦτο μόλις τεσσάρων ἐτῶν καὶ θὰ ἦτο ἀπάνθρωπον νὰ μεταφέρουν αὐτὸ τὸ παιδάκι εἰς τοιαύτην ὥραν. Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς ὑπέδειξε τότε τὴν 8ην π. μ. τῆς 2)15 Ἰουνίου· ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια ὤφειλον νὰ μεταβοῦν, διὰ νὰ ἐπιβιβασθοῦν τοῦ πλοίου, εἰς τὸν Ὠρωπόν, δώδεκα περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Τατοΐου, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὸν Ὠρωπόν, τὴν πρωΐαν τῆς 2)15 Ἰουνίου, ὅλοι οἱ ἄγοντες πανταχόθεν ἐκεῖ δρόμοι γεμᾶτοι ἀξιωματικούς, ὑπαλλήλους, χωρικούς· ἡ παραλία κατάμαυρη ἀπὸ τὸν κόσμον, ἡ ἀποβάθρα σκεπασμένη μὲ ἄνθη· τὰ κοριτσάκια τοῦ Ὀρφανοτροφείου παρατεταγμένα...

Ἀκοῦστε τί ἔγραψεν εἷς Γάλλος δημοσιογράφος, ὁ Ἐδουάρδος Ἐλσέ, ὅστις ἦτο ἐκεῖ· μοῦ ἀρέσει, εἰς τὴν προσπάθειάν μου αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, νὰ χρησιμοποιῶ μαρτυρίας συμπατριωτῶν μου.

«Οἱ ψαράδες τοῦ μικροῦ συνοικισμοῦ τοῦ Ὠρωποῦ ἐγονυπέτησαν κλαίοντες εἰς τὴν παραλίαν.

»Ἤρχοντο ν' ἀποχαιρετίσουν τὸν Βασιλέα των, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἐπεβιβάζομεν τοῦ πλοίου διὰ τὴν ἐξορίαν, τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

»Ἦσαν πτωχοί, ἁπλοϊκοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν διαβάζουν ἐφημερίδας καὶ δὲν ξεύρουν ἀπὸ πολιτικήν. Εἶχον ἕνα βασιλέα καὶ τὸν ἔλεγον πατέρα των· διότι παρέμειναν εἰς τὴν γλυκειὰν ἐγκαρδιότητα τῶν παλαιϊκῶν ἠθῶν. Ἠσθάνοντο ἕνα βαρὺ πένθος νὰ ὑγραίνῃ τοὺς ὀφθαλμούς των, μ' ὅλα τὰ χαμόγελα τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῆς ἠρέμου ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ τὴν εὐχάριστον θαλπωρὴν τῆς ἀτμοσφαίρας, μ' ὅλα τὰ μῦρα τῶν λουλουδιῶν.

»Χλωμοὶ καὶ στενάζοντες, ὅμοιοι μὲ τοὺς βοσκοὺς τῶν Θηβῶν, οἱ ὁποῖοι ἐρρίπτοντο πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἄφηνον ἀθώους στεναγμούς, ψιθυρίζοντες προσευχὰς ὡσὰν πρὸ νεκροῦ.

»Καὶ ἡ θλῖψις τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων ἦτο τόσον εἰλικρινής, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῇ καὶ νὰ μὴ συγκινηθῇ κανείς.

»Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἔκλαιον ἐπίσης. Εἶχον στρωθῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τάπητες σκεπασμένοι μὲ κλάδους δένδρων. Μικρὰ κορίτσια ἦσαν παρατεταγμένα ρίπτοντα ἄνθη. Ρυθμικαὶ ἱκεσίαι ἠκούοντο πενθίμως ἀπὸ μίαν γειτονικὴν ἐκκλησοῦλαν. Οἱ κώδωνες ἐκρούοντο πενθίμως.»

Ἡ σελὶς εἶναι ὡραία, συγκινητική, ὀφειλομένη δὲ εἰς τὴν γραφίδα ἑνὸς δημοσιογράφου, ὅστις, καθὸ Γάλλος, δὲν εἶναι ὕποπτος φιλοφροσύνης πρὸς τὸν Βασιλέα. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι οἱ πτωχοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ποὺ ἦσαν ἐκεῖ, δὲν ἤξευραν ἀπὸ πολιτικήν ; Εἴξευραν ἀπὸ πολιτικήν· ἐγνώριζον ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε μεγαλώση τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰς ὡραιοτέρας νίκας τῆς ἱστορίας της, ὅτι ἔφερεν εἰς τὸ ὄνομά του καὶ τὴν καρδίαν του τὸ προαιώνιον ὄνειρον, ὅτι ὑπέφερε διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅτι καὶ θὰ ὑποφέρῃ ἀκόμη. Ἀλλ' ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποφέρουν μαζί του καὶ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ διατηρήσουν ἀθάνατον τὴν λατρείαν του.

«Τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐλέξαντο.»

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἔφθασαν εἰς τὴν παραλίαν, μετὰ τοῦ Διαδόχου, τοῦ Πρίγκηπος Παύλου καὶ τῶν Πριγκηπισσῶν Ἑλένης, Εἰρήνης καὶ τῆς μικρᾶς Αἰκατερίνης, τὰ γόνατα ἐκάμφθησαν καὶ ἐξερράγησαν ὅλοι εἰς παράπονον: «Γιατί μᾶς ἀφήνεις ;» Ὅταν ἐπροχώρησαν νὰ ἐπιβιβασθοῦν τῆς λέμβου, τὸ πλῆθος συνωθεῖτο πέριξ τοῦ Βασιλέως, ἤθελον ὅλοι νὰ τὸν ἐγγίσουν: «Γιατί φεύγεις ; Νὰ μᾶς ξανάρθῃς !» Ὅταν ἡ λέμβος ἀπεσπάσθη τῆς ἀποβάθρας πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ τὴν κρατήσουν· οἱ ἄλλοι ἱκέτευον βλέποντες τὴν λέμβον ν' ἀπομακρύνεται: «Νὰ μᾶς ξανάρθῃς !»...

Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ φύγῃ μὲ πλοῖον ξένον. Ἐπεβιβάσθη τῆς «Σφακτηρίας»... Ταχεῖα, ὑπὸ συνοδείαν δύο γαλλικῶν τορπιλλοβόλων, ἡ «Σφακτηρία» ὠλίσθησεν ἐπὶ τῶν ἠρέμων ὑδάτων πρὸς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, πρὸς τὴν ἐξορίαν καὶ ὄπισθέν της ἔσυρεν ἐπὶ μακρὸν τὰ νέφη τοῦ καπνοῦ, ὡς μανδήλιον κινούμενον εἰς ἀποχαιρετισμόν...

III. Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΤΡΑΠΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1917-1920)

Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ νικηταί, ὁ Ριμπὼ καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἀντήλλασσον θερμὰς φιλοφρονήσεις «διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν» ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ Ἰταλία δὲν ἔλαβε καθόλου μέρος εἰς τὰς ἀγαλλιάσεις αὐτάς.

Ἡ δὲ Ρωσσία ἐξεδήλωσεν εὐθὺς ἀμέσως ζωηροτάτην δυσαρέσκειαν. Ὁ Τσερετσένκο ἔστειλεν εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους μίαν διακοίνωσιν πλήρη ἐπιπλήξεων:—Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως παρὰ δι' ἀφορήτου παραβιάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος καὶ κατ' αὐτόφωρον ἀντίθεσιν πρὸς τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν εἰς τὸ διαθέτειν τὰ καθ' ἑαυτούς.—Ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις νὰ γίνῃ προσφυγὴ εἰς τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, νομίμως ἐρωτωμένου· ἡ Ρωσσία, ἡ δημοκρατικὴ Ρωσσία ἐπιμένει, εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε, εἰς τοῦτο· ἐπιθυμεῖ ὅπως ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος μὴ θεωρηθῇ Βασιλεύς, ἀλλὰ μόνον Ἀντιβασιλεύς, ἐν ἀναμονῇ τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως· ἡ Ρωσσία εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς σφοδρὰς διαμαρτυρίας τὰς ἐγερθείσας ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῶν Σοβιὲτ Στρατιωτῶν καὶ Ἐργατῶν.

Ἐν Ἀθήναις, ὁ πρίγκηψ Ντεμίντωφ, πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, ἐπεφορτίσθη νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ζοννὰρ τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον τῶν ρωσσικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα, ἄνευ ἀδείας τῆς Κυβερνήσεως τῆς Πετρουπόλεως, μετεφέρθησαν εἰς Πειραιᾶ, διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀποδοκιμάζει ἡ Ρωσσία.

Ἀκόμη καλύτερον: ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις ἐξέδωκεν ἀνακοινωθέν, τὸ ὁποῖον ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἐδημοσίευσε τὴν 26 Ἰουνίου)9 Ἰουλίου 1917:—«Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀποδοκιμάσωμεν τὰ μέσα, δι' ὧν συνετελέσθη βιαίως ἡ ἀντικατάστασις ἑνὸς βασιλέως δι' ἄλλου. Βεβαίως, εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν διαπνεόμεθα ὄχι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ὑποστηρίξωμεν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, τοῦ ὁποίου ἀπεδοκιμάζομεν καὶ ἀποδοκιμάζομεν τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν (ἀναγνώσατε: τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον προσωπικὴν πολιτικήν), ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποστροφῆς πρὸς οἱανδήποτε ἀνάμιξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.»

Ἀκόμη καλύτερον ἢ χειρότερον ἀκόμη: μία ρητὴ διαμαρτυρία ἀρκετὰ δυσάρεστος:—«Ὁ κ. Ζοννάρ, εἰς τὰς προκηρύξεις του, ἐξακολουθεῖ νὰ ὁμιλῇ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ φέρει εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρωσσικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις δὲν ἔλαβε καθόλου ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι γεγονότα τῶν τελευταίων ἡμερῶν. Ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Ρωσσίας ζητεῖ ὅπως ὁ κ. Ζοννὰρ ἐκλέξῃ ἄλλον τινὰ τύπον, δι' οὗ ν' ἀποφεύγηται ἡ διακοίνωσις τῆς ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν Προστατίδων Δυνάμεων δικαιοδοσίας του.»

Ὁ Ζοννὰρ ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ ἁπλούστατα τὸν τίτλον «Ὕπατος Ἁρμοστής».

Θὰ φθάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ἐνδομύχως ὅτι δὲν ἦτο παρὰ «Ἁρμοστὴς» μόνον ὑποδειχθεὶς διὰ μίαν «ὑπόθεσιν ἀστυνομικὴν» —τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἀκριβές, ἐκτὸς μόνον ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο κακοποιός.

Ἐν Λονδίνῳ ἐδείχθησαν μετριοπαθέστεροι, ἐπειδὴ εἶχον ἀναμιχθῆ περισσότερον καὶ μάλιστα εἶχον ἐκτεθῆ· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ἀποδοκιμασία ἦτο ρητή.

Ὁ λόρδος Ρόμπερτ Σέσιλ εἶπε κατ' ἀρχὰς μὲ ἕνα εἶδος ἀνακουφίσεως: «Ὅλα εἶναι καλά, ὅταν τελειώνουν καλά».

Ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων εὑρέθησαν πολλοὶ ἀδιάκριτοι καὶ ἔθεσαν ἐρωτήσεις ἐνοχλητικάς: —Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπεμακρύνθη προσωρινῶς ἢ πρόκειται περὶ ὁριστικῆς παραιτήσεως ; —ποία εἶναι ἡ θέσις τοῦ Πρίγκηπος-Διαδόχου ; Παρῃτήθη τῶν δικαιωμάτων του ; —Τὸν Πρίγκηπα Ἀλέξανδρον ἐξέλεξε διάδοχόν του ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἢ ὁ Ζοννάρ ; Ἐὰν τὸν ἐξέλεξεν ὁ Ζοννάρ, μὲ ποῖον δικαίωμα ;— Πράγματι...

Ἐκ Παρισίων ἐδίδοντο ἀπαντήσεις στενοχωρημέναι: — Ὅτι ἐν τῇ σκέψει τοῦ Ζοννὰρ καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου ἡ ἐπικύρωσις τῶν συμβάντων ἀπόκειται εἰς τὴν Βουλήν.— Καὶ ἂν δὲν τὰ κυρώσῃ ; Καὶ ποία Συνέλευσις : Ἡ Βουλὴ τῆς 31ης Μαΐου, τὴν ὁποίαν θέλει ὁ κ. Βενιζέλος ; Ἡ τῆς 6ης Δεκεμβρίου 1915, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Βενιζέλος δὲν θέλει ; Καὶ ἔπειτα, μία ἁπλῆ Βουλὴ ἔχει τὸ κῦρος καὶ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα μιᾶς Ἐθνοσυνελεύσεως ; Προφανῶς ὄχι.

Ὁλόκληρος φάκελλος προβλημάτων διεθνοῦς ἢ συνταγματικοῦ δικαίου, τῶν ὁποίων ἡ διατύπωσις καὶ μόνη ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ἐκτελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ζοννὰρ ἀστυνομικὴν ἐνέργειαν πᾶσαν νόμιμον ἀξίαν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶναι ἤδη πραγματικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξεθρονίσθη ὑπὸ μόνης τῆς Γαλλίας, ἄνευ ἐντολῆς τῶν λοιπῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ χωρὶς κανὲν δικαίωμα.

Πρᾶξις ἀναγκαία εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου ; Ὄχι. Ἐλέχθη τότε, ἐπιστεύθη εἰς μερικοὺς κύκλους. Τὸ ἐπίστευσεν ὁ Ζοννὰρ ἐν πρώτοις. Ἀλλ' εὑρισκόμενος ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀποστολῆς του, ἤρχισε νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα καθαρά· πολὺ εὔθικτος ὁ ἴδιος εἰς τ' ἀφορῶντα τὸ δίκαιον, δὲν ἔδειξε δημοσίᾳ τὴν ταραχὴν τῆς συνειδήσεώς του· ἀλλὰ τὴν ἐνεφάνισεν εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του καὶ δὴ τὴν ἐπίσημον· ἐπωφελήθη τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς του, ὅπως πληροφορηθῇ περὶ τῶν προηγηθέντων τῆς περιπετείας ταύτης· ἔμαθε περίπου τί ρόλον ἔπαιξεν ἡ γαλλικὴ Ὑπηρεσία Πληροφοριῶν, τελοῦσα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Βενιζέλου· ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἀποκαλύψεις αὐτάς, τὰς ὁποίας συνεπλήρωσεν ὁριστικώτερον καὶ ἐπιμελέστερον εἰς τὰ γαλλικὰ Ἀρχεῖα· ἠθέλησε νὰ ξεσχίσῃ τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας αὐτῆς... Ἐβιάσθη νὰ φύγῃ.

* * *

Ἀλλ' ὁ οἶνος ἐκενώθη· ἔπρεπε νὰ τὸν πίουν μέχρι τρυγός.

Ἔπρεπε νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν κ. Βενιζέλον· ἔπρεπε νὰ τὸν ἐπιβά-

λουν εἰς τὸν πληθυσμὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ τοῦ κάμῃ θερμὴν ὑποδοχήν.

Τὴν 2)15 Ἰουνίου, ὁ «Ὕπατος Ἁρμοστὴς» ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν. Ἐπανελάμβανεν ἐν αὐτῇ ὅτι ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ Συντάγματος·—ἡ ἐπανάληψις ὅμως αὐτὴ δὲν ἀπετέλει δικαιολογίαν.—Ηὔχετο τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν κομμάτων, τὸ τέρμα τῶν ἐμφυλίων διενέξεων· ἔκαμνεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν φρόνησιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ὅλων: — Ἀνήγγελλε τὴν ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ· θὰ εἶχον εἰς τὸ ἑξῆς ἄλευρα καὶ γαιάνθρακας. — Ἐδήλου ἐκ νέου ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα ἀντιποίνων θὰ ἐπατάσσετο ἀμειλίκτως· ὅτι ἡ περιουσία καὶ ἡ ἐλευθερία ὅλων θὰ ἐπροστατεύοντο.—Ὑπέσχετο «νέαν περίοδον εἰρήνης καὶ ἐργασίας».—Καὶ κατέληγεν οὕτω: «Σεβόμενοι τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἐγγυήτριαι Δυνάμεις οὐδόλως ἔχουν τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπιβάλουν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν.»

Δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ διαβάσῃ αὐτὰ χωρὶς νὰ κοκκινίσῃ. Διότι, φέροντα τὴν ὑπογραφὴν ἑνὸς ἀνθρώπου, ὡς ὁ Ζοννάρ, ἑνὸς Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ τῆς Γαλλίας, πάντα σχεδὸν ταῦτα εἶναι ψεύδη καὶ διεψεύσθησαν τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἐκ τῶν πραγμάτων.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ζοννὰρ ὅπως οἱ πολιτικοί του ἀντίπαλοι ἀπομακρυνθῶσι... Καὶ ὁ Ζοννὰρ συγκατανεύει. Ὁ κ. Βενιζέλος ἔδωκε τὸν κατάλογόν του τῶν... προγραφῶν. Καὶ ὁ Ζοννὰρ τὸν ἐδημοσίευσε τὴν 5)18 Ἰουνίου. Περιελάμβανε τριάκοντα ὀνόματα: τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τὰς οἰκογενείας των, χωρὶς κἂν προειδοποίησιν· τοὺς ἄλλους, ἵνα καταλυθῇ πᾶσα κοινοβουλευτικὴ ἀντιπολίτευσις: τὸν τέως πρωθυπουργὸν Δημήτριον Γούναρην, τὸν τέως πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος ἐν Πετρουπόλει Ἰωάννην Δραγούμην, τὸν στρατηγὸν Δούσμανην, τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν, τὸν Ἔσλιν, τὸν πρώην Δήμαρχον Ἀθηναίων Σπῦρον Μερκούρην, τὸν Γεώργιον Μερκούρην, τὸν Γεώργιον Πεσμαζόγλου, τὸν Λιβιερᾶτον, τὸν Σαγιᾶν καὶ ἄλλους.

Ὑπὸ συνοδείαν Γάλλων χωροφυλάκων, ἤχθησαν εἰς Γαλλίαν· μὲ ποῖον δικαίωμα ; Φθάσαντες εἰς Γαλλίαν, ἐζήτησαν νὰ κατευθυνθοῦν εἰς Ἑλβετίαν ἢ εἰς Ἱσπανίαν. Ἀπεφασίσθη νὰ τεθῶσιν ὑπὸ περιορισμόν, ἐν Κορσικῇ· μὲ ποῖον δικαίωμα ; Ἐὰν δὲν ἤμεθα ἐν πλήρει πολέμῳ, ἡ Γαλλία δὲν θὰ τὸ ἠνείχετο, ὅσον καὶ ἂν ἦτο παραπλανημένη ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τοῦ ψεύδους· δὲν θὰ συγκατετίθετο νὰ γίνῃ δεσμοφύλαξ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ἑνὸς ἀνεξαρτήτου ἔθνους. «Μία κλίκα γερμανοφίλων», μᾶς εἶπον. Δὲν εἶναι ἀληθὲς αὐτό. Ἄλλως τε, δικαίωμά των ἦτο· ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι γερμανόφιλοι κλίκαι» ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἐν Σουηδίᾳ, ἐν Ἱσπανίᾳ, ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις· δὲν ἔγινε λόγος νὰ τὰς περιορίσουν εἰς τὴν Κορσικήν.

Ὑπὸ περιορισμὸν λοιπὸν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ κ. Βενιζέλου, ἐφ' ὅσον θὰ θέλῃ ὁ κ. Βενιζέλος. Δαπάναις τίνος ; Τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ἑλλάδος ; Ὁ κ. Βενιζέλος ἠθέλησε νὰ εἶναι δαπάναις τῆς Γαλλίας, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Γαλλία, καὶ ὄχι αὐτός, τοὺς ἀπήγαγεν εἰς τὴν ἐξορίαν· διότι δὲν εἶναι πολὺ «φιλελεύθερον» νὰ ἀπελαύνῃ κανείς, διὰ τῆς ἀστυνομίας, τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, οἱ ὁποῖοι τὸν στενοχωροῦν. Ἡ Γαλλία ἠπεί-

λησε νὰ τοὺς ἀπολύσῃ. Ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν· ἀπεδείχθη λοιπὸν ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος ἐξώρισε, διὰ τοῦ Γάλλου Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ, τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους καὶ ὅτι ἐπλήρωνε τὴν Γαλλίαν διὰ νὰ τοὺς κρατῇ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, διὰ λογαριασμόν του. Μετά τινας μῆνας, ἐπειδὴ ὁ Γούναρης καὶ ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς ἔφυγον ἐκ Κορσικῆς, ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν προέβη εἰς παραστάσεις πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις, κατόπιν τούτου, ἐδιπλασίασε τὴν ἐπίβλεψιν.

Φίλοι ἀναγνῶσται, ἀναγνῶσται Γάλλοι, τί φρονεῖτε δι' ὅλ' αὐτά ;

Ἐκτὸς τῶν ἐξορισθέντων εἰς Κορσικήν, ἄλλα 103 πολιτικὰ πρόσωπα, ἐν οἷς τρεῖς τέως πρωθυπουργοί, ὁ Στέφανος Δραγούμης, ὁ Στέφανος Σκουλούδης, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ἐτέθησαν ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους· κατάλογος τῶν προσώπων τούτων ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων (ἴδε τὸν Παρισινὸν «Χρόνον» τῆς 22ας καὶ 30ῆς Ἰουνίου).

* * *

Ἐκκαθαρισθέντος τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους, ὁ κ. Βενιζέλος ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ.

Εἶχε συμφωνηθῆ νὰ μὴ ἀναλάβῃ εὐθὺς ἀμέσως τὴν ἀρχήν· ὁ Ζοννὰρ μάλιστα εἶχεν εἴπῃ κατ' ἐπανάληψιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης θὰ διελύετο. Δὲν εἶχον καταλάβῃ ὅτι τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης θὰ μετεφέρετο εἰς Ἀθήνας.

Καὶ ὁ Ζοννὰρ καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχον παρακαλέσῃ τὸν κ. Ζαΐμην νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν συνδιαλλαγήν.

Ἀλλ' ὁ Ζοννὰρ προτείνει καὶ ὑπόσχεται, ὁ δὲ κ. Βενιζέλος δὲν λαμβάνει καθόλου ὑπ' ὄψει τὰς ὑποσχέσεις αὐτάς. Δέχεται ν' ἀφήσῃ τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν κ. Ζαΐμην, θὰ ἐπιτρέψῃ ὅπως δύο-τρεῖς ἐκ τῶν ἀνθρώπων του μετάσχουν τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ θέτει ὅρους: ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος (διὰ ποῖον λόγον ;)·—ἀναστολὴ τῆς μονιμότητος τῶν ὑπαλλήλων.—Σύγκλησις τῆς Βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου, ὡς μόνης νομίμου, ἀφοῦ ἦτο βενιζελική.

Ὁ Ζοννὰρ λαμβάνει σημείωσιν χωρὶς νὰ συνοφρυωθῇ· προσεπάθει εὐσυνειδήτως ν' ἀποκαταστήσῃ ἀγαθὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Κυβερνήσεων (Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης) πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ἐννοεῖται δὲν γίνεται πλέον λόγος περὶ «διαλύσεως τῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης»· αὐτὴ μάλιστα κυβερνᾷ τὸν Ζοννάρ.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 30 Μαΐου)12 Ἰουνίου ὁ νέος Βασιλεύς, ὁ Πρίγκηψ Ἀλέξανδρος, ἀπηύθυνεν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναρρήσεώς του, διάγγελμα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, τοῦ ὁποίου διαγγέλματος τὸ κείμενον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Φωκίωνος Νέγρη.

«Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν,

»Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Σεβαστός μου Πατήρ, προβαίνων εἰς μεγίστην θυσίαν χάριν τῆς φιλτάτης Πατρίδος, Μοὶ ἐμπιστεύεται τὸ βαρὺ καθῆκον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, μίαν μόνην διατυπώνω εὐχήν,

ὅπως ὁ Θεός, εἰσακούων τὰς εὐχάς Του, προστατεύῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς νὰ τὴν ἐπανίδωμεν ἡνωμένην καὶ ἰσχυράν.

»Ἐν τῇ θλίψει μου, διότι ἀποχωρίζομαι ὑπὸ περιστάσεις τόσον ὀδυνηράς, τοῦ ἀγαπητοῦ Μου Πατρός, μόνην παρηγορίαν ἔχω ὅτι ἐκτελῶ ἱερὰν ἐντολὴν παρ' Αὐτοῦ προερχομένην, τὴν ὁποίαν ἐντολὴν θὰ προσπαθήσω δι' ὅλων μου τῶν δυνάμεων νὰ ἐκπληρώσω, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη, τὰ ὁποῖα ἡ βασιλεία Του τοσοῦτον λαμπρῶς ἐχάραξεν. Ἔχων, ἐξ ἄλλου, τὴν βοήθειαν τοῦ Λαοῦ, ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ Ἑλληνικὴ Δυναστεία, εἶμαι βέβαιος ὅτι, ὑπείκων εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πατρός μου, θὰ συντελέσῃ οὗτος διὰ τῆς ὑποταγῆς του ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐξαγάγωμεν τὴν φιλτάτην μας Πατρίδα ἐκ τῆς δυσχεροῦς θέσεως, εἰς ἣν εὑρίσκεται.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.»

Ὁ κ. Ζαΐμης ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς τὰς διαφόρους πρεσβείας τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ διὰ νὰ ταῖς ἀναγγείλῃ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα: «Μετὰ βαθυτάτης θλίψεως ἀνακοινῶ ὑμῖν ὅτι κατόπιν διαβημάτων τῶν τριῶν Δυνάμεων (τὸ ἐπίστευε τότε!), ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος, ὑπείκων εἰς πολιτικὴν ἀνάγκην, ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης καὶ τοῦ Διαδόχου, ἀφήνων ἐπὶ τοῦ Θρόνου τὸν υἱόν Του Ἀλέξανδρον. Σήμερον, ὁ νέος Βασιλεὺς ὡρκίσθη δημοσίᾳ.»

Ἀναγνώσας ταῦτα, ὁ κ. Βενιζέλος κατελήφθη ὑπὸ σφοδρᾶς ὀργῆς, τῆς ὁποίας αἱ ἐκρήξεις ἠκούσθησαν μέχρι Πειραιῶς καὶ ἐνέσπειραν τὸ δέος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ. Σκάνδαλον πράγματι ἀνυπόφορον! Υἱὸς τολμῶν νὰ σέβεται τὸν πατέρα του! Πρωθυπουργὸς τολμῶν νὰ θλίβεται διὰ τὸν Βασιλέα! Δὲν ἐκατάλαβαν λοιπὸν ἀκόμη ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς 30 Μαΐου, ἡ Ἑλλὰς εἶχεν εἰσέλθῃ εἰς νέαν περίοδον, τὴν περίοδον Βενιζέλου;

Ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς ἔσπευσε νὰ κατευνάσῃ τὴν τρομερὰν αὐτὴν μανίαν καὶ παρεκάλεσε τὸν κ. Βενιζέλον νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Πειραιᾶ ἵνα ἀποφεύγεται τοῦ λοιποῦ πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὴν δυσαρέσκειάν του.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἦλθεν εἰς Πειραιᾶ, ὄχι ἀκόμη εἰς τὰς Ἀθήνας.

Καὶ ὁ Ὕπατος Ἁρμοστὴς εἰργάσθη ἐπιμελῶς ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τοῦ κ. Ζαΐμη καὶ τοῦ κ. Βενιζέλου.—Ὁ κ. Βενιζέλος ὑπέμνησε τοὺς ὅρους του.—Ὁ κ. Ζαΐμης ἐζήτησε νέας ἐκλογάς, ἵνα ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς κληθῇ νὰ ἐκφράσῃ ὁ ἴδιος τὴν κυρίαρχον θέλησίν του.—Ἠρνήθη, ἐν ὀνόματι τοῦ Συντάγματος, ν' ἀναστείλῃ τὴν μονιμότητα τῶν ὑπαλλήλων.—Διετύπωσεν ἐπιφυλάξεις ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος.

Ἐστάθη ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶσιν. Ὁ κ. Ζαΐμης ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του.

Τὴν 13)26 Ἰουνίου, ὁ κ. Βενιζέλος ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν.

Γαλλικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν, ἐνήργησαν τὴν «Κατάκτησιν τῶν Ἀθηνῶν»· αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος ἑνὸς βιβλίου τοῦ ἀρχηγοῦ των, τοῦ στρατηγοῦ Ρενιώ. Δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἡ κατάκτησις αὕτη εἶναι τόσον ἔνδοξος, ὅσον ἡ κατάληψις τοῦ Δρόμου τῶν Κυριῶν. Τὰ

δεσπόζοντα τῶν 'Αθηνῶν ὑψώματα κατελήφθησαν καὶ ὠχυρώθησαν μὲ πυροβολικόν: ἡ 'Ακρόπολις, ὁ λόφος τοῦ Φιλοπάππου, ὁ λόφος τοῦ Λυκαβηττοῦ· ἐντὸς αὐτῆς τῆς πόλεως, εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων, εἰς τὰ σταυροδρόμια καὶ εἰς τὰς δημοσίας πλατείας ἐτοποθετήθησαν γαλλικὰ μυδραλλιοβόλα.

'Εκηρύχθη ὁ σρατιωτικὸς νόμος, ὅστις διετηρήθη μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου.

'Ο κ. Βενιζέλος ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς 'Αθήνας· ὄχι καθ' ὃν τρόπον ἔφυγεν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

Καὶ τὸ Σύνταγμα ; Καὶ ἡ ἐγγύησις τῶν Δυνάμεων ;

Δικτατορία, ἡ χειροτέρα δικτατορία, ἐπιβληθεῖσα διὰ ξένων λογχῶν: —ἐπὶ τρία ἔτη αἱ 'Αθῆναι καὶ ἡ 'Ελλὰς ὑπὸ τὴν τρομοκρατίαν τῶν Κρητῶν χωροφυλάκων, ὄπισθεν τῆς ὁποίας διαγράφεται ἐπὶ τοῦ τοίχου ἡ σκιὰ τοῦ πηλικίου τῶν Γάλλων χωροφυλάκων...

Καὶ τώρα, ἀναγνῶσται, δὲν βλέπετε ἐρχομένας τὰς ἐκδικητρίας ἐκλογὰς τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920 ;

* * *

Οὐδείς, ἀναμφιβόλως, θὰ ἐκπλαγῇ διὰ τὰς ἐπελθούσας μεταξὺ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τοῦ Βασιλέως 'Αλεξάνδρου παρεξηγήσεις.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὁ Πρόεδρος τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου ὑπέβαλε πρὸς ὑπογραφὴν εἰς τὸν νεαρὸν Βασιλέα εὐχετήριον τηλεγράφημα ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Σερβίας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου του: ἔλεγε συγκεκριμένως τὸ τηλεγράφημα: «νέα ἐποχὴ ἀρχίζει διὰ τὰς δύο χώρας...»

'Ο Βασιλεὺς ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, εἰπὼν ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας δὲν τὸν εἶχε συγχαρῆ ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν Θρόνον.

'Ο κ. Βενιζέλος ἐπέμεινεν: «εἰς ἓν συνταγματικὸν καθεστώς, ἓν ἐπίσημον τηλεγράφημα εἶναι πρᾶξις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς εἶναι μόνος ἁρμόδιος νὰ κρίνῃ ποία ἔκφρασις ἁρμόζει.» 'Ο Βασιλεὺς δὲν ἀπήντησε τίποτε. 'Η ὀργὴ τοῦ Πρωθυπουργοῦ ηὐξήθη. 'Ιδοὺ μία σαφὴς ἐρώτησις: «'Η 'Υμετέρα Μεγαλειότης εἶναι Βασιλεὺς τῶν 'Ελλήνων ἢ Τοποτηρητὴς δεσμευμένος διὰ μυστικῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν ἔκπτωτον Βασιλέα ;» Καμμία ἀπάντησις. Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἀπεσύρθη ἀπειλῶν νὰ φέρῃ τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὴν Βουλήν. Καὶ τότε εἶπε νὰ ἐκθρονίσῃ —ἀπὸ τώρα !— τὸν Βασιλέα 'Αλέξανδρον καὶ νὰ καλέσῃ τὸν ἀδελφόν του Πρίγκηπα Παῦλον, χειραγωγούμενον ὑπὸ Συμβουλίου 'Αντιβασιλείας.

'Ο Ζοννὰρ τὰ διηυθέτησεν· εἶδε τὸν Βασιλέα, ὅστις ἔκαμε παραχωρήσεις, εἶδε τὸν Πρωθυπουργόν, ὅστις ηὐδόκησε νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀργήν του... 'Αλλ' ὁ "Υπατος 'Αρμοστὴς ἐβιάζετο νὰ φύγῃ· ἐν τῷ ἐπαγγέλματί του, ὡς «καταλυτοῦ βασιλέων», ἐδοκίμασε χαράς, τὰς ὁποίας δὲν ἤθελε νὰ αἰσθανθῇ καὶ δευτέραν φοράν.

'Ανεχώρησε τάχιστα ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι μετέβαινε νὰ μελετήσῃ τὰς οἰκονομικὰς προϋποθέσεις τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως. Μετά τινας ἑβδομάδας τοῦ ἐζήτησαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς 'Αθήνας· ἠρνήθη. 'Η ἀποστολή του τὸν ἐπότισε μὲ πολλὴν πικρίαν· θ' ἀναγνωσθοῦν μίαν ἡμέ-

ραν αἱ ἐπιστολαί του πρὸς τὸ Καὶ ντ' Ὀρσαὶ καὶ ὅ,τι ἔγραφεν ἐν αὐταῖς περὶ τῶν δραστῶν τῆς συνωμοσίας καὶ ὅ,τι ἐφρόνει περὶ τοῦ ἔργου, ὅπερ τὸν ἠνάγκασαν νὰ πράξῃ, περὶ τῶν ἱστορικῶν σελίδων, μὲ τὰς ὁποίας συνεδέθη τὸ ὄνομά του... Ἂς ἀναπαύεται ἐν εἰρήνῃ... Δὲν ἤξευρε παρ' ὅ,τι τοῦ εἶχον εἴπῃ· πολιτικὸς ἀνήρ, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην...

Καὶ ὁ νεαρὸς Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἔμεινε μόνος ἐνώπιον τοῦ νέου καθεστῶτος· εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ τύπος τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος εἶναι ὅτι «ὁ βασιλεὺς βασιλεύει καὶ δὲν κυβερνᾷ».

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπέμενεν ἐξόριστος...

Ἐν Ἑλβετίᾳ, γύρω του, ἀνεπτύχθη ἐπὶ μακρὸν διάστημα, τρομερὸς ἀναβρασμὸς τοῦ Τύπου. Εὐτυχὴς Ἑλβετία ! Ἦτο ἐλευθέρα ἐν τῇ σεβαστῇ οὐδετερότητι αὐτῆς !

Ἡ «Ἠχὼ τῆς Ἑλλάδος», ἡ «Ἑλληνικὴ Ἕνωσις» ὑπερήσπιζον τὴν θέσιν τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως μὲ ἀνεξήγητον δριμύτητα καὶ πάθος. Οἱ ἀντίπαλοί των ὑπεστήριζον τὴν ἀντίθετον θέσιν μὲ ἐξ ἴσου σφοδρὸν πάθος. Τὰ δύο στρατόπεδα ἐβάλλοντο μὲ σωρείαν φυλλαδίων καὶ ἐγγράφων ἀποτελούντων συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Καίτοι ἐπισήμως δὲν διετέλει ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπεβλέπετο, ἐννοεῖται, ἀγρύπνως εἰς τὰς κινήσεις καὶ τοὺς λόγους του. Φυσικά, τὸ ὄνομά του ἐκυλίετο, ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, εἰς τὸν βόρβορον: τὸ ἀπόγειον τοῦ μυσαροῦ ψεύδους.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διέσχισε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς Ἑλβετίαν, μέσῳ Λωζάννης. Ἐγένετο δεκτὸς δι' ἐχθρικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον σφοδρῶν, καθ' ὅσον δὲν ἦσαν αὐθόρμητοι. Ὑπάρχουν χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἡττημένοι τυγχάνουν τιμῆς ἢ τοὐλάχιστον φιλοφροσύνης. Ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ· μετέβη νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Λουκέρνην· ἐκεῖ τὸν ἀφῆκαν ἥσυχον.

Ὁ τύπος ἐπελήφθη τότε τοῦ ζητήματος τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, 6.000 ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπήχθησαν ἐν Καβάλλᾳ ὑπὸ τῶν γερμανοβουλγαρικῶν στρατευμάτων καὶ περιωρίσθησαν ἐν Σιλεσίᾳ. Διέδοσαν τότε ὅτι αἱ 6.000 αὐταὶ ἀνδρῶν, διαταγῇ τοῦ Βασιλέως, εἰσήχθησαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν... παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου.

Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ ἐνοχλήσεις εἰς τὴν διοίκησιν τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων Θεσσαλονίκης καὶ νὰ προκαλέσῃ κάποιαν ἀταξίαν εἰς τὰς ἀραιὰς εἰσέτι τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐφέδρων. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ τὴν ἐκδίκησίν του.

Οὔτε κἂν τοῦ ἦλθεν ἡ ἰδέα. Ἔθεσε νόμον εἰς τὸν ἑαυτόν του νὰ μὴ κάμῃ τίποτε, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὴν Ἑλλάδα· εἶχε δόσῃ ἄλλοτε τὸν λόγον του ὡς τζέντλεμαν εἰς τὸν Ντενὺ Κοσέν· ἐτήρησε πιστῶς τὸν λόγον του, παρὰ τὰς διώξεις. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ εὐγενῆ συνείδησιν: Βασιλεὺς νομιμόφρων καὶ ἔντιμος.

Φυσικά, ὁ Γουλιέλμος Β' τὸν ἐκάλεσε νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν καὶ

νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ. Ἐφυλάχθη, δὲν μετέβη· τί δὲν θὰ ἔλεγον ἂν μετέβαινε !

Ἦτο οὐδέτερος· μετὰ πολλαπλῆν πεῖραν εἶχε διαπιστώση ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον, ἀφοῦ οἱ Σύμμαχοι δὲν ἤθελον νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰς ἐθνικὰς διεκδικήσεις της. Ἔμεινεν οὐδέτερος ἐν χώρᾳ οὐδετέρᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ὅπως καὶ ἐν Ἑλλάδι.

Εἶχε πολλὰς ἐπισκέψεις· εἶδε τοὺς ἀδελφούς του, μίαν τόσον καλὴν οἰκογένειαν, τόσον τελείως ἡνωμένην καὶ ἀλληλέγγυον· εἶδε τὴν χαϊδεμένην Κατερινοῦλάν του νὰ μεγαλώνῃ. Ἐγνώρισε τὴν ἀφοσίωσιν τῶν φίλων του, τῶν πρώην ὑπουργῶν του, τῶν ὀπαδῶν του· ἐπόνεσε διὰ τὰς λυσσαλέας ἐναντίον των διώξεις, διὰ τὰς διώξεις μικρῶν κοριτσιῶν, ἀναγκαζομένων νὰ θάπτουν εἰς κάποιαν γωνίαν τοῦ κήπου των τὴν φωτογραφίαν του, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὰς ἐρεύνας τῆς ἀστυνομίας, γυναικῶν φυλακιζομένων εἰς μονάς, διότι εἶχον τὰ ἴδια φρονήματα μὲ τοὺς συζύγους των. Ἡ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία παρεδίδετο εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον...

Πολιτικὴ ἠλιθία ὅσον καὶ μυσαρά, ἥτις συνέσφιγγε περισσότερον τοὺς δεσμοὺς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν Βασιλέα της καὶ τοὺς μετέβαλλεν ἤδη εἰς ἓν εἶδος λατρείας.

Ἡττημένος, ἐξόριστος, καταδιωγμένος, ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἀπέναντι τῶν νικητῶν του δύο πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ διαμφισβητήσουν. Εἶχε τὴν μεγαλυτέραν χαράν, τὴν ὁποίαν δύναται ἄνθρωπος καὶ βασιλεὺς νὰ ἔχῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατ' οὐδὲν ἰσχύουν τὰ ψεύδη καὶ αἱ συκοφαντίαι: τὴν χαρὰν τοῦ ἐκπληρωθέντος καθήκοντος. Καὶ ἐγνώριζεν ὅτι, φεύγων, εἶχε συναποκομίση τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ του· ἤξευρε τὴν συνωμοσίαν τῶν καρδιῶν... Ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ εἶναι πάντοτε δεσμευμένη, φιμωμένη· μίαν ἡμέραν θὰ ὁμιλήσῃ, θὰ εἶναι ἐλευθέρα...

Ὑπομονή ! Τρία χρόνια !...

Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν μέγαν πόλεμον· τρία ἔνδοξα χρόνια ; Ποῖος θὰ τὸ εἴπῃ τώρα ;

Ὁ Ζοννὰρ εἶχε διακηρύξῃ ὅτι, σεβόμεναι τὴν ἐθνικὴν βούλησιν τῆς Ἑλλάδος, αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ τῆς ἐζήτουν τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπέμβασίν της εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ διακήρυξις αὕτη ἦτο τόσον εἰλικρινής, ὅσον πανηγυρική ; Διότι ὁ κ. Βενιζέλος εἶχε κηρύξῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ κ. Βενιζέλος εἶναι ἤδη εἰς τὴν ἀρχήν· ἀναμφιβόλως, δὲν θ' ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ὁ Ζοννὰρ παρεδέχθη ὅπως ἡ ἐκλεγεῖσα τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1915 Βουλὴ παραμείνῃ διαλελυμένη καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς διαλύσεως ταύτης, ἡ ἐκλεγεῖσα τὴν 31ην Μαΐου 1915 καὶ διαλυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Βουλὴ συγκληθῇ καὶ συνέλθῃ ἐκ νέου· ἔτσι ἤθελεν ὁ κ. Βενιζέλος. Ἐν τούτοις, δοθέντος ὅτι ἐδημιουργήθησαν νέαι συνθῆκαι, ἐν αἷς καὶ ἡ βασιλικὴ ἀλλαγή, ἡ Βουλὴ τῆς 31ης Μαΐου δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν ἐθνικὴν θέλησιν. Ἡ ἄρνησις τοῦ κ. Βενιζέλου ὅπως διενεργηθοῦν νέαι ἐκλογαί, ὄχι μόνον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916, ἀλλὰ καὶ τώρα ἀκόμη, τὴν ἐπομένην τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντί-

του, εἶναι παταγώδης ἀπόδειξις ὅτι ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ἡ ἐθνικὴ θέλησις δὲν ἦτο μὲ τὸ μέρος του· ἡ ἀπόδειξις θὰ τελειωθῇ ὅταν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 1ης Νοεβρίου 1920, μετὰ τὴν ἔνδοξον συνθήκην τῶν Σεβρῶν, σαρώσουν ὁλόκληρον τὴν Βουλὴν τῆς 31ης Μαΐου μέχρι τοῦ τελευταίου βουλευτοῦ, μηδὲ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐξαιρουμένου...

Ἀπὸ τὴν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένην Βουλὴν αὐτὴν ὁ κ. Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν ἔγκρισιν τῶν ὅσων εἶχε πράξῃ. Πρὸ αὐτῆς παρουσιάσθη κατὰ τὰς ἱστορικὰς συνεδριάσεις τῆς 24ης καὶ 26ης Αὐγούστου. Μᾶς τὰς κατέστησαν γνωστὰς διὰ μεγάλης μεταφραστικῆς προσπαθείας· διότι ἡ βενιζελικὴ προπαγάνδα, ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, διεξήγετο μὲ ἀξιοσημείωτον δραστηριότητα· καί, φυσικά, ἡ ἐμπόλεμος Γαλλία, ἡ διαβοικοληθεῖσα διὰ τριετοῦς προπαγάνδας Γαλλία, ἥνωσε τὰς ἐπευφημίας της μὲ τὰ χειροκροτήματα τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς.

Ἀγορεύσεις εὔγλωττοι ἀσφαλῶς: θὰ ἦσαν δὲ περισσότερον εὔγλωττοι ἂν ἔλειπον αἱ ὕβρεις καὶ τὰ ψεύδη, τὰ ὁποῖα ὑπεχρεώθησαν νὰ εἴπουν διὰ νὰ ἐξηγήσουν ὅσα εἶχον πράξῃ. Διεβεβαίουν αἱ ἀγορεύσεις αὗται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπέμβασις εἰς τὰ Δαρδανέλλια ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1915 θὰ κατέληγεν εἰς ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὸ νὰ κρίνῃ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ἐμαστίγωνον τὴν γερμανόφιλον πολιτικὴν τοῦ Ὑπουργείου Γούναρη· προσεποιοῦντο ἄγνοιαν τοῦ γεγονότος ὅτι τότε ἡ Ἀντὰντ ἐθεώρει τὴν Βουλγαρίαν «ἄξονα τῆς πολιτικῆς της εἰς τὰ Βαλκάνια» καὶ ἠρνεῖτο νὰ ἐγγυηθῇ κἂν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος. Ἐγελοιοποίουν τὴν «ἀπαισίαν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως τῶν γερόντων», ὅπως ἀπεκαλεῖτο φιλοφρονέστατα ἡ Κυβέρνησις Σκουλούδη· ἔπρεπε νὰ προσέχουν οἱ λέγοντες τὰ τοιαῦτα, διότι τοῦ καθενὸς ἡ τύχη εἶναι νὰ γηράσκῃ.

Ἀλλ᾽ αὐταὶ ὅλαι αἱ ἀδεξιότητες καὶ αἱ προδοσίαι ἐτελείωσαν. Ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς ἐμπνεομένη ἀπὸ ἕνα μεγαλοφυᾶ ἄνδρα, ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν ἁρμόζουσαν πολιτικήν, πιστὴ εἰς τὴν συμμαχίαν της μὲ τὴν Σερβίαν, σύμφωνος μὲ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ αἰῶνος δὲν εἶχον παύσῃ νὰ τὴν καλύπτουν μὲ τὴν προστασίαν των καὶ νὰ συμμερίζωνται τὰς ἐλπίδας της. Ἰδού την τέλος εἰς τὴν θέσιν της, εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τοῦ Δικαίου: δὲν θὰ παραλείψῃ, ἀναμφιβόλως, νὰ πραγματώσῃ τοὺς ἐθνικούς της πόθους.—Ὁμόθυμοι ἐπευφημίαι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς Εὐρώπης... μέχρι Παρισίων τοὐλάχιστον.

Ἑκοῦσα-ἄκουσα, θελήσει τοῦ «μεγάλου ἀνδρός» της —ὅπερ ἦτο ἀρκετόν—, ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὴν ἀτραπὸν τοῦ πολέμου.

Αὐτὸ ἦτο ὁ λόγος ὑπάρξεως τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Σύμμαχοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς βίας τῶν λογχῶν των. Φαίνεται ὅτι αὐτὸ ἦτο ἡ ἀκράτητος ὁρμὴ τῆς Μεγάλης Ἰδέας· ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμήν, φόβος ὑπῆρχε νὰ σπάσῃ τὰ πτερά της εἰς μίαν τόσον κινδυνώδη περιπέτειαν. Διότι πεῖρα ἑνὸς αἰῶνος εἶχε καταδείξῃ τὰς δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον ἐκλείψῃ· τοὐναντίον ἐπεδεινοῦντο τὰ μέγιστα ἐν τῇ κρίσει, ἡ ὁποία συνταράσσει ὁλόκληρον τὴν εὐρωπαϊκὴν ἤπειρον.

Ὁ κ. Βενιζέλος, ἐν τῇ «τολμηρᾷ μεγαλοφυΐᾳ» του, ὑπελόγιζεν, ὅπως ἔλεγεν, ἐπὶ τῆς τύχης. Ἦτο δὲ δι᾽ αὐτὸν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέλπιστος τύχη ἡ «κατάρρευσις» τῆς Ρωσσίας. Μετὰ τὴν ὑστάτην ἐπιθετικὴν προσ-

πάθειαν τοῦ Ἰουλίου, ἡ Ρωσσία κατέρρευσεν ἐξηντλημένη· τὸν Ὀκτώβριον, ἡ μπολσεβικικὴ ἐπανάστασις συνεπέφερεν ἀμέσως τὴν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης. Ἡ Ρωσσία ἐφάνη ἐγκαταλείπουσα τὴν μεγαλεπήβολον αὐτοκρατορικὴν πολιτικὴν τῶν Τσάρων.

Οἱ ἐπαναστάται τῆς Ρωσσίας ἐδημοσίευσαν ἀμέσως τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα, εἰς τὰ ὁποῖα διετυποῦτο ἡ πολιτικὴ αὕτη: τὴν σύμβασιν τῆς 4ης Μαρτίου 1915 τὴν παραχωροῦσαν εἰς τὴν Ρωσσίαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰ Στενά, ὅλην τὴν χώραν τὴν περιλαμβανομένην μεταξὺ τῆς γραμμῆς Αἴνου-Μηδείας καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Σαγγαρίου·—τὰς συμφωνίας τοῦ Ἰανουαρίου 1917, τὰς συναφθείσας κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ κ. Ντουμὲργκ εἰς Πετρούπολιν, δι' ὧν διενέμετο ἡ Μικρὰ Ἀσία, παραχωρουμένων τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ Ἐρζερούμ εἰς τὴν Ρωσσίαν, τῆς Συρίας καὶ τῶν Ἀδάνων εἰς τὴν Γαλλίαν, τῆς δὲ Μεσοποταμίας καὶ Παλαιστίνης εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ποία ἦτο ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος, ἄν, κατὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς γενικῆς εἰρήνης, παρεκάθητο ἡ Ρωσσία εἰς τὴν τράπεζαν τῶν διαπραγματεύσεων; Ὁ Σλαυϊσμὸς θὰ ἐνεκαθίστατο ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου, εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Στενῶν, τίποτε δὲ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ ἡ εὐγλωττία τοῦ κ. Βενιζέλου.

Ἀλλὰ νὰ ἡ «τυχη». Ἡ Ρωσσία συνθηκολογεῖ. Ὁ Σλαυϊσμὸς τίθεται κατὰ μέρος. Τόπον εἰς τὸν Ἑλληνισμόν! Τόπον εἰς τὴν Ἑλλάδα!... Ἀλλ' ὁ Σλαυϊσμὸς δὲν ἀπέθανεν.

Ἡ δὲ Ἰταλία δὲν παρεμερίσθη.

Τὴν ἐπομένην τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὁ γαλλικὸς τύπος κατελήφθη ἀπὸ παροξυσμὸν φιλελληνισμοῦ ἢ —ἀκριβέστερον— φιλοβενιζελισμοῦ, λαβόντα διαστάσεις παραληρήματος. Ἡ Ἰταλία παρεπονέθη. Εἶχε καταλάβη τὸν Ἰούλιον τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κ. Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν ἐκκένωσίν των. Ἐπιμονῇ τῶν Συμμάχων, ἡ Ἰταλία ἐξεκένωσε τὰ Ἰωάννινα. Μὲ δυσφορίαν. Ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐπίσης καὶ τὴν Κορυτσᾶν· τῆς τὴν ἠμφισβήτησαν· ὁ διοικῶν τὴν Κορυτσᾶν Γάλλος συνταγματάρχης Ντεκουὰν δὲν ἔδειξεν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰς διεκδικήσεις τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ ἰταλικὸς σύλλογος «Δάντης Ἀλιγγιέρης» διεξήγαγε δραστηρίαν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν Κουτσοβλάχων, γύρω ἀπὸ τὸ Μέτσοβον, εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἤπειρον, ὅπου ἵδρυσε πολυαρίθμους σχολάς, ἵνα διδάσκεται ἐν αὐταῖς ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα καὶ τεθῇ φραγμὸς εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐγκατεστάθη Ἰταλὸς Πρόξενος, περιστοιχούμενος ὑπὸ πολυαρίθμου προσωπικοῦ πρακτόρων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν διαπρύσιοι ἀπόστολοι τῆς ἰταλικῆς ἐπιρροῆς. Ἡ δραματικὴ διεκδίκησις τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ Ἰταλία ἔχει ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Διότι αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι ἀνῆκον κάποτε εἰς τὴν Βενετίαν.

Ἄλλοι, ἀνατρέχοντες ἀπώτερον εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἀνακαλοῦν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ καὶ τὴν ρωμαϊκότητα τῆς Ρουμανίας. Ἀπὸ Ρώμης μέχρι Βουκουρεστίου βλέπουν ἀναπηδῶσαν τὴν ἰδέαν ἰταλο-ρουμανικῆς ἑνώσεως διὰ μέσου μιᾶς ἐξιταλιζομένης Ἀλβανίας· ὁ Ἰωάννης Βρατιάνο ἐγοητεύθη ἐκ τῆς ἰδέας αὐτῆς.

Τὸν 'Οκτώβριον τοῦ 1917, ἡ ἧττα τοῦ Καπορέττο ἐφάνη διακόψασα τὰ ἰμπεριαλιστικὰ αὐτὰ ὄνειρα. 'Αμέσως μερικοὶ κύκλοι, ὑπὸ τὸ πλῆγμα τῆς καταστροφῆς, ἐφοβήθησαν τὴν σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης τῆς 'Ιταλίας μετὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Τί θὰ ἐγίνετο ἡ 'Ελλὰς ἀπομονουμένη ἔκτοτε ἐν 'Ανατολῇ, εἰς τὴν τραχεῖαν ἀτραπὸν τοῦ πολέμου; 'Η 'Ιταλία ἠνωρθώθη ἀμέσως ἐπὶ τοῦ Πιάβε ἀπὸ τῆς 9ης Νοεμβρίου. 'Αλλὰ κατὰ τὸν θανάσιμον αὐτὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξε καὶ διατρέχει ἀκόμη, ἠγέρθη ζήτημα ἀνακλήσεως τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ στρατοῦ εἰς τὸ 'Ιταλικὸν μέτωπον. Τί θὰ ἐγίνετο ἡ 'Ελλάς, ἐγκαταλειπομένη, πρὸ πάσης ἐπιστρατεύσεώς της, ἀπέναντι τῶν ἐν Μακεδονίᾳ γερμανοβουλγαρικῶν ὄγκων; Πῶς θ' ἀπέφευγε καταστροφήν, ἐξ ἧς οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν ἀνακουφίσῃ;

Τί κινδύνους διέτρεξε ριπτομένη μετὰ τοιαύτης τυφλότητος εἰς τὸν πόλεμον!

* * *

'Αλλ' ἰδοὺ τὸ σοβαρώτερον ὅλων: ἡ 'Ελλὰς διέτρεξεν ἀμεσώτατον κίνδυνον, προοίμιον τῆς ἐσχάτης καταστροφῆς.

'Η ἄνοδος τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχήν, σημαίνουσα προφανῶς ἐπέμβασιν τῆς 'Ελλάδος εἰς τὸν μέγαν πόλεμον, παρέδωκεν εἰς τὴν μανίαν τῶν Τούρκων, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἦτο ἱκανὸς νὰ θέσῃ χαλινόν, τὰ 2—3 ἑκατομμύρια 'Ελλήνων, τὰ ὁποῖα ἔζων ἐν Θράκῃ, Κωνσταντινουπόλει καὶ πρὸ παντὸς ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ. 'Η δημοσίευσις τῶν ὑπομνημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀπευθύνῃ ὁ κ. Βενιζέλος πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, κατ' 'Ιανουάριον τοῦ 1915, ὅταν ὑπεστήριζε τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς παραχωρουμένης εἰς τοὺς Βουλγάρους Καβάλλας μὲ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος τῆς Σμύρνης «μετὰ μεγάλου μέρους τῆς ἐνδοχώρας της» ἀπετέλει ἄμεσον πρόκλησιν διαμελισμοῦ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

'Η διατήρησις τῆς ἑλληνικῆς οὐδετερότητος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου μέχρι τῆς πτώσεώς του κατὰ Μάϊον τοῦ 1917, ἀνέστειλε τὴν ἔκρηξιν τοῦ ἀντικτύπου αὐτῆς τῆς προκλήσεως.

'Αλλ' ἰδοὺ ὁ κ. Βενιζέλος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τουρκικὸν γιαταγάνι πίπτει καταφέρον ἀλλεπάλληλα κτυπήματα κατὰ τῶν 'Ελλήνων τῆς Μικρᾶς 'Ασίας. 'Η ἑλληνικὴ οὐδετερότης τοὺς ἔσωζεν· ἡ ἔξοδος τῆς 'Ελλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἐπέφερε τὴν σφαγὴν καὶ τὰς διώξεις των. Βαρεῖα σιγὴ ἐκάλυψε τὴν τύχην των· ἐφόσον διήρκει ὁ πόλεμος, ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ πλέον, ἦτο ἀδιαπέραστον τὸ σκότος τῆς Μικρᾶς 'Ασίας· ἐγνώσθη, διὰ μαρτυριῶν ἐμμέσων, ὅτι ἡ τουρκικὴ τρομοκρατία κατεγίνετο εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν σκηνῶν, καθ' ἃς εἴκοσιν ἔτη πρότερον, ἀπωλέσθησαν ἑκατοντάδες χιλιάδων 'Αρμενίων· ἐγνώσθη, ἰδίᾳ ἐξ ἀμερικανικῶν μαρτυριῶν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκάλεσαν ὑπὸ τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς Ἕλληνας νέους τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, τοὺς ἐχρησιμοποίουν εἰς ἀγγαρίας, εἰς πραγματικὰ καταναγκαστικὰ ἔργα, ὑπὸ σκληροτάτας βιωτικὰς συνθήκας, λόγῳ τῶν ὁποίων ἀπέθνησκον κατὰ χιλιάδας ὑπὸ τὸ μαστίγιον. Τὸ μέγα τουρκικὸν ἐγχείρημα τῆς ἐξοντώσεως τῶν μὴ Μουσουλμάνων, τὸ ἐγκαινιασθὲν ἐπὶ Σουλτάνου 'Αβδοὺλ Χαμὶτ Β', διὰ τῆς σφαγῆς τῶν 'Αρμενίων, συνεχίζεται ἐφεξῆς, χάρις εἰς τὸν πόλεμον, ἀναλώμασι τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.

Ἀρχίζει ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· μᾶς ἐπιφυλάσσει [illegible]σιώτερα θεάματα.

Δι' αὐτὰ δὲν εὐθύνεται ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος...

Ἀλλὰ πρὶν ἐκκινήσῃ διὰ πόλεμον, ἔπρεπε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατόν· ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἐπιστράτευσιν.

Ἡ ἀποστράτευσις εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τὸν Βασιλέα διὰ τοῦ τελεσιγράφου τῆς 8)21 Ἰουνίου 1916. Διὰ ν' ἀνασυγκροτηθῇ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ νὰ τεθῇ πάλιν ἐπὶ ποδὸς πολέμου, ἐχρειάζοντο πολλὰ χρήματα. Ὁ κ. Βενιζέλος τὰ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν... αἱ ὁποῖαι τοῦ συνέστησαν νὰ προσφύγῃ εἰς ἐσωτερικὸν δάνειον: ἀδύνατον μὲ τὴν παροῦσαν κατάστασιν πραγμάτων—καὶ πρέπει νὰ κρατηθῇ αὐτὴ ἡ ὁμολογία.

Ὁ Ζοννάρ, ἀναχωρῶν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους, ὑπεσχέθη, ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου ἤδη, ν' ἀσχοληθῇ ἐκεῖ μὲ τὸ ζήτημα τῶν πιστώσεων. Ἐν ἀρχῇ ἐλαχίστας ἐπιτυχίας ἔσχε: Τοῦ ἔλειπεν ἡ εὐγλωττία; Ὁ κ. Πολίτης, ὅστις εἶχε γίνη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν τῇ νέᾳ Κυβερνήσει, ἐπέμεινεν: —Ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ παράσχῃ δώδεκα μεραρχίας· ἀλλὰ δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὰς ὁπλίσῃ· ἐφαρμογὴ ἐθνικῆς πολιτικῆς ἦτο ἀδύνατος, χωρὶς ἐξωτερικὰς πιστώσεις, ἢ θ' ἀπέβαινεν εἰς χρεωκοπίαν τῆς Βενιζελικῆς ὑποθέσεως.

Ἡ Γαλλία προκατέβαλε 50 ἑκατομμύρια φράγκα.

Ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπέζης τῆς Γαλλίας Σερζὰν ἐστάλη εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ μελετήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀνεμένετο ἡ ἔκθεσίς του.

Διασκέψεις συνῆλθον ἐν Παρισίοις πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Διότι δὲν εἶχε τίποτε ἐξ ὅσων ἐχρειάζοντο. Ὁ πόλεμος, κατὰ τὰ τρία ταῦτα ἔτη, προσέλαβε νέον χαρακτῆρα· ἀπῄτει μέσα τέλεια καὶ δαπανηρά. Οὕτω, τῆς ἐχρειάζοντο βαρέα τηλεβόλα, διαμετρήματος μὴ ἀναμενομένου ἕως τότε. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία κατεσκεύαζον μεγάλας ποσότητας πυρομαχικῶν. Ἡ Ἀγγλία ἠρνεῖτο νὰ ἐνδόσῃ· τὰ προώριζε διὰ τὴν Παλαιστίνην, ὅπου εἶχε στείλη μέρος τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατευμάτων της· ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεστρέφετο τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ δὲν κατέληγον εἰς ἀποτέλεσμα· ὁ δὲ κ. Βενιζέλος ἀνυπομόνει. Καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐδυσφόρει. Ἡ Κυβέρνησις ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ αὐστηρότερα μέτρα· ἀπηγορεύθη τότε εἰς τοὺς Γάλλους ἀξιωματικοὺς νὰ συχνάζουν εἰς τὰ σαλόνια ἀντιπολιτευομένων· διότι ὑπῆρχεν ἀκόμη ἀντιπολίτευσις, οἱ δὲ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἀντελαμβάνοντο ὅτι δὲν ἦτο αὐτὴ καθόλου γερμανόφιλος καὶ ὅτι ἡ γερμανόφιλος συνωμοσία, περὶ τῆς ὁποίας τοῖς ὡμίλουν, ἦτο ἕνα μεγάλο ψέμμα.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος παρεπονεῖτο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικήν της ἀπάθειαν· πῶς δὲν ἐκαταλάβαινεν ἡ Ἑλλὰς τὰ μεγαλειώδη πεπρωμένα, πρὸς τὰ ὁποῖα τὴν παρέσυρεν; Ἀπέδιδε τοῦτο εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ὑφ' ὃν ἔζησεν ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τόσους αἰῶνας. Βλασφημία! Ἢ ἀσυνειδησία! Ὁ ἴδιος ὁ κ. Βενιζέλος ἐν Κρήτῃ εἶχεν ὑποστῆ ἐπὶ διάστημα μακρότερον ἢ ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ...

Καὶ ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἀσθενής. Καὶ ἦτο πράγματι. Εἶχεν ἰλίγγους,

κρίσεις ὀργῆς, αἱ ὁποῖαι ἐφόβιζον τὸ περιβάλλον του. Ἐν Λονδίνῳ ἐφοβήθησαν μήπως προδόσῃ τὴν Ἀντάντ. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μείνῃ τοὐλάχιστον οὐδέτερος... ὅπως ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

* * *

Ἀνεχώρησε διὰ τὴν Δύσιν, διὰ τὴν Εὐρώπην, ὅπως λέγουν ἐκεῖ κάτω. Τοῦ ἐχρειάζετο νὰ μάθῃ πῶς θὰ κρατηθῇ: «ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὸ καθεστώς». Ὄχι διὰ τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὸ καθεστώς.

Διῆλθεν ἐκ Νικαίας, τὴν στιγμὴν τῆς Ἰταλικῆς καταστροφῆς· ἤκουσε τί ἐλέγετο ἐξ ἀφορμῆς αὐτῆς. Διῆλθεν ἐκ Παρισίων, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Λονδῖνον· ἔσχε μακρὰς συνομιλίας μετὰ τοῦ κ. Λόϋδ Τζώρτζ : Ἑλλὰς καὶ Ἀγγλία ἐν τῇ Ἐγγὺς Ἀνατολῇ, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ρωσσία ἀποσυντίθεται ἐν τῇ μπολσεβικικῇ ἀναρχίᾳ· ὑπάρχει πεδίον ἐνδιαφερόντων συνδυασμῶν μεταξὺ δύο πνευμάτων ἐξίσου τολμηρῶν. Ὁ μέγας ἀνὴρ τῆς Ἑλλάδος διῆλθεν ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν.

Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἐγένετο ἐπισήμως δεκτὸς εἰς τὸ Δημαρχεῖον. Ἐπεσκέφθη τὸ μέτωπον μέχρι Βελγίου. Ἐξετιμήθη πολὺ ἡ χειρονομία αὕτη. Ὁ Τύπος τοῦ ἔκαυσε λιβανωτούς.

Τὴν 3)16 Νοεμβρίου ὁ Κλεμανσὼ ἀναλαμβάνει τὴν πρωθυπουργίαν. Καλεῖ τὸν Ζοννὰρ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἀποκλεισμοῦ καὶ τὸν Σερζὰν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν. Περίεργον: ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σαρράϊγ τὴν διοίκησιν τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἀντικαθιστᾷ διὰ τοῦ στρατηγοῦ Γκυγιωμᾶ. Εἶπε: «Κάμνω πόλεμον !»

Οἱ Σύμμαχοι ἀποφασίζουν νὰ μείνουν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀρκεῖ ἡ Ἑλλὰς νὰ συμβάλῃ τὸ ἀναγκαῖον μερίδιον δι' ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον. Ὁ Σερζάν, ἐπανελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν, ὑπέβαλε τὴν ἔκθεσίν του: ἡ Ἑλλὰς ἔχει τοὺς ἀναγκαίους πόρους διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἓν ἐξωτερικὸν δάνειον. Τῆς παρέχουν προκαταβολὴν 750 ἑκατομμυρίων φράγκων, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἑτοιμάσῃ 300.000 ἀνδρῶν: τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει 2.500 κατ' ἄνδρα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑλικοῦ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν τεραστίων οἰκονομικῶν βαρῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἤρχισαν καταπιέζοντα τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπήνεγκον τὴν κατάρρευσιν τῆς τόσον σταθερᾶς ἄλλοτε δραχμῆς.

Τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν! Ἔπρεπε τώρα νὰ τοὺς ἐπιστρατεύσῃ.

Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας, τὴν 9)22 Ἰανουαρίου 1918, ὁ κ. Βενιζέλος ὑποβάλλει εἰς τὸν Βασιλέα Ἀλέξανδρον πρὸς ὑπογραφὴν τὸ διάταγμα τῆς γενικῆς ἐπιστρατεύσεως.

Δὲν ἐγένετο δεκτὸς δι' ὁμοθύμου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐχρειάσθη νὰ διπλασιασθῇ ἡ τρομοκρατία : ἐκτοπίσεις ὁμαδόν· τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἀνασταλείσης, πᾶσα ἐλευθερία κατελύθη καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἐλευθερία φρονήματος: 394 ἀξιωματικοὶ ἐτέθησαν εἰς διαθεσιμότητα, διὰ πολιτικοὺς λόγους, καταδικασθέντες εἰς ἀνεπαρκεστάτην μισθοδοσίαν, πολλοὶ δὲ εἰς δυστυχίαν· 110 βασιλόφρονες ἀξιωματικοὶ ἐγκεκλεισμένοι εἰς τὴν Μῆλον· ἡ φυλάκισις εἶναι τὸ μέγα μέσον τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κ. Βενιζέλου. Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ἦσαν οἱ καλύτεροι, διότι ἦσαν οἱ πλέον μορφωμένοι· ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ ὑποξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι κατεγοητεύθησαν ἐκ τῆς προαγωγῆς ταύτης, ψυχῇ καὶ σώματι

ἀφωσιωμένοι ἔκτοτε εἰς τὴν Δικτατορίαν, τῆς ὁποίας ἀπετέλεσαν τὰ στερεὰ πλαίσια.

Ἡ ἐπιστράτευσις οὐχ ἧττον ἦτο δυσχερής. Ἐδέησε νὰ θεσπισθῇ ἡ ποινὴ τοῦ ἀμέσου θανάτου κατὰ παντὸς ἐφέδρου μὴ ὑπακούοντος εἰς τὴν πρόσκλησιν. Ὁ στρατηγὸς Μπρακέ, ἐλθὼν τὸν Αὔγουστον, ὡμολόγησεν ὅτι τὸ φιλοβασιλικὸν αἴσθημα ἐν Ἑλλάδι ἦτο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὸν—πραγματικὴ λατρεία πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον — καὶ ὅτι γενικὴ ἐπιστράτευσις ἐν Ἑλλάδι ἦτο ἀδύνατος. Οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοί, ἀφιχθέντες ἐκ Θεσσαλίας, ἔλεγον, ὅτι ἡ ἐπιστράτευσις δὲν θ' ἀπέδιδεν ἐκεῖ τίποτε, λόγῳ τῆς ἀποστροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὸ Βενιζελικὸν καθεστώς. Ὁ στρατηγὸς Μπορντώ, ὅστις δὲν εἶναι ὕποπτος δυσμενείας κατὰ τοῦ κ. Βενιζέλου, ἔγραφε: «Τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ εἶναι τοιοῦτον εἰς μερικὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁλόκληρον, ἐπὶ παραδείγματι, ὥστε ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἠδύνατο ἢ δὲν ἐτόλμα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ». Ὁ στρατηγὸς Μπορντὼ μετέβη εἰς Κόρινθον, Ναύπλιον, Πάτρας, Τρίπολιν, γενόμενος πανταχοῦ καὶ πάντοτε καλῶς δεκτός, τυχὼν σεβασμοῦ καὶ ἀκουσθεὶς καλῶς.

Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι, ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐνεργηθεῖσα, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις ἀπέδωκε μέτρια ἀποτελέσματα: — στάσις ἐν Λαμίᾳ, ἐν Θήβαις· πολυάριθμοι λιποταξίαι, παρὰ τὴν θανατικὴν ποινήν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ στρατηγοῦ Σαρράϊγ. Ὁ στρατηγὸς Γκυγιωμᾶ δὲν δέχεται ἐλλιπεῖς μονάδας καὶ κοπιάζουν πολὺ νὰ τὰς συμπληρώσουν· ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ περιττὰ σώματα.

Μ' ὅλα ταῦτα ὑπάρχουν πολλαὶ ἐλλείψεις· ὁ Ἰταλὸς συνταγματάρχης Μάριος Καράτσιολο τὰς ἀναβιβάζει, εἰς μερικὰ μέρη, μέχρι 70 ο)ο. Ἂς παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπερβάλλει. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐβάδισε πρὸς τὸν πόλεμον ὄχι ἐντελῶς ἀκουσίως, ἀλλὰ χωρὶς πεποίθησιν, ὑπὸ τὸ μαστίγιον.

Δὲν ἦτο ἰδικός της πόλεμος.

Ἦτο πόλεμος τοῦ κ. Βενιζέλου.

* * *

Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἐχρειάζετο νὰ μάθῃ διατί ἔκαμνε πόλεμον. Οἱ ἄλλοι, ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἐκκινοῦντες διὰ τὸν πόλεμον, ἐγνώριζον διατὶ θὰ ἐπολέμουν, εἶχον θέση καὶ εἶχον καταστήση ἀποδεκτοὺς τοὺς ὅρους των. Ὁ κ. Βενιζέλος ἐκκινεῖ πρῶτον διὰ τὸν πόλεμον καὶ κατόπιν θέτει τοὺς ὅρους του: — Εἶναι καὶ αὐτὸ μία πολιτική...

Ἀλλὰ καὶ ποίους ὅρους;

Τὴν 3)16 Φεβρουαρίου 1918, τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ τὸ διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἀπευθύνει διακοίνωσιν πρὸς τὰς Συμμάχους Δυνάμεις: — Καυχᾶται ὅτι κατέστειλε τὰς τελευταίας ταραχὰς διὰ παραδειγματικῶν μέτρων· ἀλλὰ παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἡττοπάθεια (sic) ἐνθαρρύνεται ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῆς σιγῆς ἣν τηροῦν αἱ Δυνάμεις, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐθνικὰς βλέψεις τῆς Ἑλλάδος· θὰ ἔπρεπε τοὐλάχιστον νὰ παρασχεθῇ ἡ διαβεβαίωσις, ὅτι τὰ καταπατηθέντα (ὑπὸ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντιπάλων) ἑλληνικὰ ἐδάφη, θ' ἀπελευθερωθοῦν μίαν ἡμέραν· μέχρις ὅτου παρασχεθῇ ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ἡ ἐπιστράτευσις τελεῖ ἐν παραλύσει.

Καὶ ἐζήτησε μίαν δήλωσιν τῶν Δυνάμεων.—'Αλλὰ μία δήλωσις δὲν εἶναι συνθήκη.

Καὶ ὑπὸ ποῖον τύπον θὰ ἐγίνετο ἡ δήλωσις αὕτη; Καὶ ἐπὶ τίνι εὐκαιρίᾳ;

'Ιδοὺ μία εὐκαιρία: τὴν 7 'Απριλίου ἦτο ἡ ἐπέτειος τῆς εἰσόδου τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον· ὁ κ. Βενιζέλος θ' ἀπευθύνῃ συγχαρητήρια πρὸς τὸν Πρόεδρον Οὐΐλσων, ὅστις θ' ἀπαντήσῃ διὰ δηλώσεως. 'Εν τῷ μεταξύ, καὶ διὰ νὰ τοῦ δόσουν τὸ παράδειγμα, ἡ Γαλλία καὶ ἡ 'Αγγλία θὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς ἐπετείου τῆς 'Ελληνικῆς Παλιγγενεσίας, τὴν 25 Μαρτίου, διὰ νὰ κάμουν τὴν ἰδικήν των δήλωσιν. Οὕτω θὰ ἠδύναντο αὗται νὰ διαδηλώσουν τὴν πρόθεσίν των, ὅπως μὴ ἐπιτρέψουν ποτὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Αὐτὸ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὰς ἐθνικὰς βλέψεις τῆς 'Ελλάδος· ἀλλὰ δύναται τοὐλάχιστον νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν κ. Βενιζέλον. Εἰς ἀπάντησιν ἐδέχθη ὁμόφωνον ἄρνησιν. Συγκατετίθεντο μετὰ πολλοῦ κόπου νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὡς εἶχε πρὸ τοῦ πολέμου· καὶ πάλιν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Λονδίνου ἀφῆκε νὰ διαφανῇ καὶ ἐν προκειμένῳ μία ὀπισθοβουλία, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Καβάλλαν, «τὴν καταχθόνιον Καβάλλαν»: καὶ θὰ ἴδωμεν πῶς.

'Ηγγέλθη τότε, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐπρόκειτο νὰ προτείνουν εἰς τὴν 'Ελλάδα, δηλαδὴ εἰς τὸν κ. Βενιζέλον, νὰ ἐκκενώσουν ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἀρκεῖ νὰ μείνῃ οὐδετέρα ἡ 'Ελλάς. Ποῖον θὰ ἦτο τότε τὸ ἀποτέλεσμα;

'Ιδοὺ διατὶ ἐδέησε νὰ κάμουν κἄτι διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν κ. Βενιζέλον.

Τὴν 7ην 'Απριλίου, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κολοσσαίαν γερμανικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἀγγλογαλλικῶν γραμμῶν τοῦ Σόμ, πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μοντιντιὲ καὶ τῆς 'Αμιένης, ἔγινε μία δήλωσις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς 'Αγγλίας : — Καθ' ἣν στιγμὴν ἀποκαθίσταται ἡ συνεργασία διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς 'Ελλάδος, τῆς ὁποίας οἱ σκοποὶ συγχωνεύονται μὲ τοὺς σκοποὺς ὅλων τῶν μαχομένων ἤδη διὰ τὴν κατίσχυσιν τοῦ δικαίου ἐθνῶν, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις θεωρεῖ ἑαυτὴν εὐτυχῆ, ἐμμένουσα εἰς τὰς παραδόσεις, αἵτινες πρέπει νὰ πείσουν τὴν 'Ελλάδα, ὅτι ἡ 'Αγγλία, εἴπερ ποτε καὶ ἄλλοτε ἐγγυήτρια Δύναμις, θ' ἀφιερώσῃ ὅλας της τὰς προσπαθείας, διὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ διὰ τὴν ἄμυναν ὅλων τῶν 'Ελλήνων κατὰ τῶν προσπαθειῶν πρὸς καταδυνάστευσιν, καταδίωξιν καὶ ὑποδούλωσιν αὐτῶν». 'Η Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐδήλωσε τὸ ἴδιον.

Δύο «μπιλιετάκια» ὄζοντα ἐλυχνίων....

Ρητορικὴ μετὰ πολλῶν περιστροφῶν καὶ... κενή.

'Αφ' ἑτέρου, ὁ κ. Βενιζέλος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πρόεδρον Οὐΐλσων τηλεγράφημα συγχαρητήριον, δι' οὗ ἐξελιπάρει ὡσαύτως τὴν ἀρωγὴν τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τῆς 'Ελλάδος καὶ τὴν διαβεβαίωσιν πρὸς τοὺς ἔξω τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων ὁμοεθνεῖς, ὅτι οἱ νόμιμοι πόθοι των θὰ ἐτύγχανον τῆς δεούσης προστασίας.

'Ο Πρόεδρος Οὐΐλσων ἀπήντησε διὰ ξηροτάτης εὐχαριστίας.

'Επενέβη ἡ Γαλλία ἐν Βασιγκτῶνι, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κἄτι περισσότερον.

'Ο ἐν 'Αθήναις πρεσβευτὴς τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν Ντρόππερς ἐξουσιοδοτήθη νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν τύπον ὅτι: ὁ λαὸς τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν ἔβλεπε μετὰ πολλοῦ θαυμασμοῦ τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ τὸ θάρρος μεθ' οὗ οἱ Ἕλληνες, ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ δίκαιον, ἣν ἐκληρονόμησαν ἐκ μακρᾶς σειρᾶς ἡρωϊκῶν προγόνων, ἐμάχοντο ὑπὲρ διασώσεως τῶν ἐλευθεριῶν των» καὶ προσετίθετο ὅτι: «ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχῶν ἐλαυνόμενος ὁ λαὸς καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν φρονοῦν, ὅτι πρέπει νὰ τύχῃ τῆς πληρεστέρας δυνατῆς βοηθείας ἡ 'Ελλάς, νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἀκεραιότης της καὶ τὰ δίκαιά της ν' ἀναγνωρισθοῦν κατὰ τὰς μελλούσας διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης».

'Ιδού ! Μὲ αὐτὰ ὁ κ. Βενιζέλος ἐπήγαινεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἐπέβαλλε τὴν βασιλείαν τῆς τρομοκρατίας ἐν τῇ χώρᾳ του διὰ ν' ἀναγκάσῃ τὴν 'Ελλάδα νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸν πόλεμον χωρὶς νὰ γνωρίζῃ διατί.

Καὶ ἡ 'Ελλὰς ἐβάδισεν ἐπὶ τέλους καὶ τὰ στρατεύματά της ἐμάχοντο καλῶς. Εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκρᾶ ντὶ Λέγκεν, τὴν 17)30 Μαΐου, ἐλάμβανον γενναίως τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς εἰς τὸν μέγαν πόλεμον, παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς 16ης ἀποικιακῆς μεραρχίας καὶ τοῦ 1ου συντάγματος τῆς 'Αφρικῆς. Καὶ οἱ Γάλλοι στρατηγοί, οἱ ὁποῖοι τὰ ἔβλεπον, τὰ συνέχαιρον θερμῶς, διὰ νὰ ἐνισχύσουν τοὺς ἄλλους καὶ διὰ νὰ περατωθῇ ἡ ἐπιστράτευσις.

* * *

'Ο κύβος ἐρρίφθη ἤδη· ἰδοὺ ἡ 'Ελλὰς εἰς τὸ πῦρ τοῦ πολέμου καὶ αἱ εὐχαὶ τοῦ κ. Βενιζέλου, κατὰ τοῦτο, ἐκπληρωθεῖσαι.

Τὴν 3ην Μαρτίου 1916 ἡ Ρωσσία ὑπέγραφε μὲ τὴν Γερμανίαν τὴν συνθήκην τοῦ Μπρὲστ-Λιτόφσκ· ἤδη οἱ Γερμανικοὶ ὄγκοι εἶχον συσσωρευθῆ ἐπὶ τοῦ Δυτικοῦ μετώπου διὰ μίαν ἐπίθεσιν, ἐξ ἧς οἱ στρατάρχαι Χίνδεμπουργ καὶ Λούνδεδορφ ἀνέμενον νὰ κριθῇ ὁ πόλεμος.

Τὴν 26ην Μαρτίου ἡ ἐπίθεσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ σημεῖον ἑνώσεως τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν γραμμῶν ἐπὶ τοῦ Ἄνω Σόμ· ἡ ἕνωσις διεσπάσθη· ἡ γερμανικὴ πίεσις εἰσεχώρησε μέχρι τῆς 'Αμιένης· τὸ ἀγγλογαλλικὸν μέτωπον ἐπρόκειτο νὰ κοπῇ εἰς τὰ δύο, ὅταν ὁ στρατηγὸς Φὸς ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν ἑνιαίαν διεύθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Τὴν 31ην Μαρτίου τὸ γερμανικὸν ὑπερτηλεβόλον, τὸ ἐπονομασθὲν «Βέρθα», ἤνοιξε πῦρ κατὰ τῶν Παρισίων, ἐνσπεῖρον τὸν πανικόν· ἔκαμνον οὐρὰν εἰς ὅλους τοὺς σταθμούς, διὰ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν.

Τὸν 'Απρίλιον ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις μετεφέρθη ἐπὶ τῆς Φλάνδρας πρὸς κατάληψιν τοῦ Καλαί· τὸ Μὸν-Κεμμὲς εἶδε τρομερὰς μάχας.

Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου αἱ γαλλικαὶ γραμμαὶ τοῦ Δρόμου τῶν Κυριῶν, αἱ ἔχουσαι τὴν φήμην, ὅτι ἦσαν ἀδιαπέραστοι, ἐλύγισαν ἐντὸς ὀλίγου καὶ οἱ Γερμανοὶ εἰσεχώρησαν μέχρι Μάρνη, τοῦ ἐνδόξου Μάρνη, μέχρι τοῦ Σατὼ-Τιερύ, ὅπως τῷ 1914, μετὰ τὸ Σαρλερουά.

'Ηγέρθη ἐκ νέου ζήτημα ἐκκενώσεως τῶν Παρισίων· ὁ στρατηγὸς Γκυγιωμᾶ ἀνεκλήθη καὶ ἀντικατεστάθη ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φρανσὲ ντ' 'Εσπερέ.

Ἡ τύχη ὁλοκλήρου τοῦ πολέμου ἐταλαντεύετο ἐκ νέου.

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἤρχοντο· ἀλλὰ δὲν εἶχον φθάση· ἦτο δυνατὸν νὰ τελειώσουν ὅλα πρὶν φθάση ἐπαρκὴς ἀριθμός.

Τέσσαρα ἔτη, μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, αὐταὶ ἦσαν αἱ σκληρότεραι ἡμέραι τοῦ πολέμου, αἱ πλέον ἀγωνιώδεις· ὁ κόσμος ὁλόκληρος ἐν ἀναμονῇ· ποία θὰ ἦτο ἡ κρίσις τῶν ὅπλων;

Μετὰ τρία ἔτη, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1921, γενόμενος δεκτὸς εἰς ἀκρόασιν παρὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅταν καταβεβλημένος ἀκόμη ἀπὸ τόσας δοκιμασίας καὶ ἀκόμη ἐμπεποτισμένος μὲ τὰ ψεύδη τὰ ὁποῖα τὸν ἀπεμάκρυνον τοῦ Θρόνου, ἐτόλμησα νὰ τοῦ ἐκφράσω τὴν θλῖψιν μου, διότι δὲν εἶχεν ἐμπιστοσύνην ὅτι θὰ ἐνικῶμεν, μοῦ ἀπήντησεν ἤρεμος: «...Δὲν γίνεται πολιτικὴ μὲ τὴν αἰσθηματολογίαν... Καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἐν Γαλλίᾳ, εἴχατε ἀπόλυτον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν νίκην σας, ἀκόμη καὶ τὴν Ἄνοιξιν τοῦ 1918, ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἐνεφανίζοντο ἐκ νέου πρὸ τοῦ Σατὼ-Τιερὺ καὶ ἐκράτουν πάντοτε τὸ Νουαγιόν;» Καὶ ἠναγκάσθην νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μέχρι τῆς 15 Ἰουλίου 1918 οἱ καλύτεροι μεταξὺ τῶν Γάλλων ἐσπαράσσοντο ὑπὸ ἀνησυχιῶν.

Οἱ καλύτεροι φίλοι τῆς Γαλλίας ἔτρεμον δι' αὐτὴν κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἄνοιξιν, καθ' ἣν ἡ μάχη ἐπὶ τῶν ἀπεράντων πεδίων, διεξήγετο μετ' αὐξούσης λύσσης· καὶ μερικοὶ ἔσπευσαν νὰ τεθοῦν ἐν ἀσφαλείᾳ πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ἀνηγγέλθη κάθοδος τοῦ ρωσσικοῦ στόλου —ἀποβάντος ἤδη γερμανικοῦ— τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς τὴν Μεσόγειον· ἠγέρθη ζήτημα ἀποστολῆς τοῦ ἀμερικανικοῦ στόλου διὰ ν' ἀποσοβήση τὸ πλῆγμα τοῦτο, ὅπερ ἠδύνατο νὰ εἶναι σοβαρώτατον.

Ἐταράχθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς. Τὴν 15/28 Απριλίου, ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος τῆς Σερβίας ἦλθεν εἰς Φάληρον· ἐξητάσθη ἡ ὑπόθεσις τῆς νίκης τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν· ἐσκέπτοντο τί προφυλάξεις νὰ λάβουν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πῶς νὰ ἐπιδιώξουν κάποιαν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων.

* * *

Καὶ ἡ βουλγαρικὴ σκευωρία δὲν ἐξήντλησε τὰ μέσα της. Διότι ἡ ἄνοιξις αὐτὴ εἶναι ζοφερὰ τόσον εἰς τὰς καγκελλαρίας τῶν Δυνάμεων, ὅσον καὶ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ἡ Βουλγαρία εἶχε δηλώση, διὰ τοῦ διεθνοῦς μάλιστα τύπου, ὅτι εἶχε περατώση τὸν πόλεμόν της, κατακτήσασα τὴν θέσιν, ἣν διεξεδίκει ἐν τῇ Βαλκανικῇ, θέσιν, ἥτις, ὡς ἔλεγεν, ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὸ δίκαιον τῶν λαῶν καὶ τοὺς ἐθνικούς της ὅρους. Διότι ἡ Μακεδονία εἶναι βουλγαρική.

Ἠγγέλλετο μάλιστα καὶ ἡ παραίτησις τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου, ἵνα παράσχῃ κάποιαν ἱκανοποίησιν εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ. Καὶ ἐγένετο ἔκκλησις πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Ἐγένετο δὲ ἔντονος προπαγάνδα ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῆς φιλίας πρὸς Βουλγαρίαν, ἥτις εἶχε καλυφθῆ μόνον ὑπὸ τῆς τέφρας, ἀλλὰ δὲν εἶχε σβεσθῆ, παρὰ τὴν ἄνοδον τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν ἀρχήν, ἢ πιθανὸν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἀκριβῶς· διότι ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος τῶν παραχωρήσεων πρὸς τὴν Βουλγαρίαν

καὶ ἦτο εὐκολώτερον νὰ συνεννοηθοῦν μὲ αὐτὸν παρὰ μὲ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐπίσης φίλους ἰσχυροὺς καὶ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, αἱ δὲ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εἶχον ἐφεξῆς ἰσχὺν εἰς τὰ συμβούλια τῆς Ἀντάντ. Ὑπῆρχον πολλαὶ σχολαὶ ἀμερικανικαὶ ἐν Βουλγαρίᾳ, πολλοὶ δὲ Βούλγαροι μαθηταὶ εἰς τὸ Ροβέρτιον Κολλέγιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πρόεδρος Οὐΐλσων δὲν εἶχε κηρύξη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας· εἶχεν ἀποφύγη νὰ στείλη Ἀμερικανοὺς στρατιώτας εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, ἐκτὸς τεσσάρων ἀνδρῶν ὑπὸ ἕνα δεκανέα, σταλέντων διὰ νὰ θεωρῆται καὶ ἡ Ἀμερικὴ παροῦσα. Ὁ κ. Ροῦσσος ἦτο πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος ἐν Βασιγκτῶνι· τὸν ἠρώτησαν ἂν ἡ Ἑλλὰς θὰ συγκατετίθετο νὰ παραχωρήση τὴν Καβάλλαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως ἐφάνη διατεθειμένος ἄλλοτε ὁ κ. Βενιζέλος· τοῦτο θὰ συνετέλει εἰς καλὸν διακανονισμὸν τῶν ἐν Ἀνατολῇ πραγμάτων.

Ἡ Βουλγαρία προέτεινεν εἰς τὸν Πρόεδρον Οὐΐλσων νὰ στείλη οὗτος μίαν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν εἰς Μακεδονίαν διὰ νὰ ἐξακριβώση τὸν ἐθνικόν της χαρακτῆρα.

Βλέπετε ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἰσήρχετο εἰς τὸν πόλεμον μὲ πολλὰς θυσίας εἰς ἄνδρας καὶ χρῆμα... διὰ νὰ χάση τὴν Μακεδονίαν ἀντὶ ἀνταλλαγμάτων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ λάβη παρὰ τῶν Τούρκων ! Ἡ περιπέτεια ἀπέβαινεν ἀκανθώδης μὲ κίνδυνον ν' ἀποβῇ καταστρεπτική, ὅπως ἔγραφεν ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων».

Τὴν 28ην Ἀπριλίου, ἡ Ρουμανία ὑπέγραψεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν συνθήκην εἰρήνης μετὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Ὁ ὁρίζων ἀπέβαινεν ὁλονὲν ζοφερώτερος ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς Ἀνατολῆς, τῆς ὁποίας αἱ θύελλαι εἶναι τόσον τρομεραί.

Εἰς τὴν Σόφιαν, τὸ Ὑπουργεῖον Ραδοσλαύωφ ἀνετράπη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Μαλίνωφ, ἥτις ἐξεδήλωσε συμπάθειαν πρὸς τὴν Ἀντάντ. Ἐὰν ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος παρῃτεῖτο ἔκτοτε, ἔστω καὶ προσωρινῶς, θὰ ἔτεινον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Μαλίνωφ αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ εὐήκοον τὸ οὖς. Ἡ Κυβέρνησις Μαλίνωφ προέβη εἰς διάβημα παρὰ τῇ Ρωσσικῇ Κυβερνήσει, ἵνα τῆς ἐγγυηθῇ τὴν Μακεδονίαν ἐντὸς τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα ἡ Ρωσσία ἡ ἰδία εἶχε διαγράψη εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Τὸ διάβημα τοῦτο δὲν ἦτο πρόσφορον, γινόμενον τὴν ἐπομένην τῆς συνθήκης τοῦ Μπρὲστ-Λιτόφσκ· διέθεσε κακῶς τὴν Ἀντάντ. Ἀλλὰ παρὰ τῇ Ἀντὰντ ἡ Βουλγαρία ἀντεπροσωπεύετο, τοὐλάχιστον ἡμιεπισήμως, ὑπό τινος Μπομπολώφ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀποστολὴ δὲν ἦτο ἀκριβῶς καθωρισμένη, ἀλλὰ θὰ καθωρίζετο ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας· ἀνήγγειλεν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἴδουν ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπανάστασιν, ἥτις θὰ ἀνέτρεπε τὸν «ἐπίορκον βασιλέα». Τὸν ἤκουσαν μὲ ἐνδιαφέρον: αὐτὸ θὰ ἦτο καλύτερον παρ' ὅ,τι συνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου μετὰ τόσου κόπου ἀνέτρεψαν τὸν Κωνσταντῖνον. Ἡ Βουλγαρία ἐνεργοῦσα μόνη της τὴν ἀνατροπήν ! Καλὴ ἰδέα.

Ὁ λόρδος Νόρθκλιφ, πανίσχυρος ἐπὶ τῶν μεγαλυτέρων ἐφημερίδων τῆς Ἀγγλίας, προέτεινε νὰ προβοῦν οἱ Σύμμαχοι εἰς νέαν διανομὴν τῶν βαλκανικῶν ἐδαφῶν. Ἡ κοινὴ γνώμη παντοῦ σχεδὸν ἐξεφράζετο ὑπὲρ τῆς ἱδρύσεως αὐτονόμου Μακεδονίας. Ἡ Μακεδονία ἔχει, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἱστορικὴν σημασίαν καταπληκτικήν.

Ἡ ἀγανάκτησις ἐκόχλαζεν ἐν Ἀθήναις πέριξ τοῦ κ. Βενιζέλου· ἐπανεύρισκε κανεὶς τὴν κατάστασιν πνευμάτων τοῦ Αὐγούστου 1915, ἥτις εἶχε προκαλέση ἐν Ἑλλάδι θαυμασίαν ὁμοφωνίαν ἐναντίον τῆς Ἀντάντ.

Ἐδέησε νὰ παράσχουν διαβεβαιώσεις πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζον, καὶ αὐτὸν ἐπίσης, ἱκανὸν δι' ἀπεγνωσμένα κινήματα. Ὁ ἀντιπροσωπεύων παρ' αὐτῷ τὴν Γαλλίαν Ντὲ Μπιγύ, ἐπεφορτίσθη νὰ τοῦ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θὰ παρεχωρεῖτο ἡ Καβάλλα εἰς τοὺς Βουλγάρους. Αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Πουανκαρὲ ἔδωκε περὶ τούτου ρητὴν διαβεβαίωσιν. Ἀλλ' εἶναι νόστιμον νὰ βλέπῃ κανεὶς τὸν κ. Βενιζέλον ἀπαρνούμενον τὸν Βενιζέλον, τόσον ἀδιάλλακτον εἰς τὸ ζήτημα τῆς Καβάλλας.... ὅσον καὶ ὁ Κωνσταντῖνος.

Ὁ λαμπρὸς ἥλιος τοῦ Θερμιδὸρ διέλυσεν ὅλην αὐτὴν τὴν ὁμίχλην.

Τὴν 15ην Ἰουλίου, ἡ τελευταία γερμανικὴ ἐπίθεσις, ἡ ἐπίθεσις τῆς ἀπογνώσεως, ἐθραύσθη ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ μετώπου.

Ἔκτοτε, ἡ νίκη τοῦ Φὸς σημαίνει ἔφοδον καθ' ὅλων τῶν γερμανικῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται Χίνδεμπουργκ ἢ Σίγκφρηντ, τὰς κουρελιάζει, τὰς τσακίζει, τὰς διαπερᾷ, τὰς καταρρίπτει, ἀνοίγει τὰς μεγάλας της πτέρυγας πρὸς τὸν Ρῆνον.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ὁ γόρδιος δεσμός, ὅστις συνέχει τὰ πάντα ἐν Ἀνατολῇ, ἀποκόπτεται. Τὴν 6)19 Σεπτεμβρίου, ὁ Φρανσαὶ Ντ' Ἐσπερὲ θραύει τὸ βουλγαρικὸν μέτωπον δι' ἑνὸς καὶ μόνου κτυπήματος. Παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων, τὰ σερβικὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, ἔκαμαν θαύματα. Τὴν 16)29 ἡ Βουλγαρία ζητεῖ ἀνακωχήν. Μετὰ ἕνα μῆνα, οἱ Σέρβοι εἶναι εἰς τὸ Βελιγράδιον. Οἱ Ἀγγλογάλλοι εἶναι εἰς τὴν Δαμασκόν, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ. Οἱ Ἰταλοὶ κατήγαγον τὴν ἀποφασιστικὴν νίκην τοῦ Βιττόριο Βενέτο καὶ ἡ Αὐστρουγγαρία συνθηκολογεῖ: καταρρέει.

Τὴν 17)30 Ὀκτωβρίου, ἡ Τουρκία ὑπογράφει τὴν ἀνακωχὴν ἐν Μούδρῳ.

Τὴν 28)11 Νοεμβρίου, τὸ τηλεβόλον, μετὰ πεντήκοντα μηνῶν φοβερὰς ἀνθρωποθυσίας, σιγᾷ μὲ τὴν μεγαλειωδεστέραν καὶ συγκινητικωτέραν νίκην τῆς ἱστορίας.

Ὁ στρατηγὸς Φρανσαὶ Ντ' Ἐσπερὲ ὁδηγεῖ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς· ἐνθυμεῖται κανεὶς τὴν εἴσοδον τῶν Σταυροφόρων καὶ τὸν πίνακα τοῦ Εὐγενίου Ντελακρουά: εἶναι τὸ τέλος τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ; Ἡ ἐκδίκησις τοῦ τελευταίου Βασιλέως, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ πεσόντος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τὴν 29ην Μαΐου 1453 ;

Ὁ στρατηγὸς Παρασκευόπουλος, ὅστις διοικεῖ τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα τῆς νίκης, ἐπισκέπτεται τὰ Πατριαρχεῖα. Ἡ κιτρίνη καὶ μαύρη σημαία τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους κυματίζει πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ Πατριάρχης δέχεται τὸν Ἕλληνα στρατηγὸν καὶ τοῦ λέγει: «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου !»

Καὶ αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα τῆς Ἁγίας Σοφίας..

Καλὰ ἔγινε τὸ κόψιμο, χρειάζεται ράψιμο τώρα.

Ὁ κ. Βενιζέλος σπεύδει εἰς Παρισίους.

Ἐπληροφορήθη ἀμέσως ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγερθῇ ζήτημα διανομῆς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐπειδή, ἀντιθέτως, αὐτὴ ἦτο ἡ βάσις τῶν διαπραγματεύσεων ἐν Ἀνατολῇ, ἐνόησεν ὅτι τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τεθῇ ζήτημα συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν διανομὴν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἠσθάνθησαν ἐν Ἀθήναις ζωηροτάτην συγκίνησιν καὶ ὁ κ. Πολίτης ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον ὅτι τοῦτο θὰ ἐπροξένει μέγιστον κακὸν εἰς τὸ «καθεστώς».

Ἐν τούτοις, τὴν 17|30 Δεκεμβρίου, ὁ κ. Βενιζέλος καταθέτει τὸ ὀγκῶδες ὑπόμνημα περὶ τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων, ἐπὶ τῆς Βορείας Ἠπείρου, τῆς Θράκης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας· εἶναι κρῖμα, διότι εἰς αὐτὰς τὰς χώρας ἀξίζει· αἰσθάνεται περιφρόνησιν μόνον πρὸς τὸ παρελθόν, οἰκοδομεῖ ἐκ νέου· δὲν ὑπενθυμίζει τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, τὸν πεσόντα ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Κωνστατιουπόλεως: τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ἐφιάλτης. Περιορίζεται εἰς τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐθνικότητος καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο, ὅσον αὐτό, ἐπιδεχόμενον συζήτησιν.

Φρονίμως, ἐπιφυλάσσει τὸ μέγα τεμάχιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ παραδέχετο τὴν ἵδρυσιν διεθνοῦς Κράτους, —ἰδέα μὴ ἔχουσα οὔτε παρελθόν, οὔτε μέλλον·—ἀλλὰ λησμονῶν, ἐντὸς ὀλιγωτέρων τῶν ἓξ ἐτῶν„ τὴν ἰδίαν του θεωρίαν περὶ «σπονδυλικῆς στήλης», ζητεῖ τὴν Θράκην· ὁμολογεῖ ὅτι ἐν αὐτῇ ὑπάρχει «ρευστότης» ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τῶν πληθυσμῶν: πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ εἰς τὰ ἀντίθετα ἐπιχειρήματα. Λέγει ὅτι ἡ Θράκη δὲν εἰμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀφοῦ οὗτοι ἡττήθησαν, καὶ τὸ κάτω-κάτω, εἶναι «οἱ Πρῶσσοι τῆς Βαλκανικῆς».

Μετὰ τὰς δυσχερεῖς ταύτας συζητήσεις καὶ μίαν ἐκστρατείαν τοῦ Τύπου ἐξαιρετικῶς σφοδρὰν ἑκατέρωθεν, ἡ συνθήκη τοῦ Νεϊγὺ-σὺρ-Σὲν (14|27 Νοεμβρίου 1919) κατεκύρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ σύνορα τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου· δηλαδὴ τῆς ἀφῆκε τὴν Καβάλλαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Θράκην, τὸ ζήτημα παρεπέμφθη εἰς τὰς Δυνάμεις, διὰ νὰ τὴν διαθέσουν ὅσον τὸ δυνατὸν καλύτερον· εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, προεκλήθη ἓν μουσουλμανικὸν κίνημα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τζαφὲρ Ταγιάρ· τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἦσαν τὰ μόνα εὑρισκόμενα πλησίον διὰ νὰ τὸ καταστείλουν· ἐπενέβησαν, ᾐχμαλώτισαν τὸν Τζαφὲρ Ταγιὰρ κα κατέλαβον τὴν Θράκην. Μ α κ ά ρ ι ο ι ο ἱ κ α τ έ χ ο ν τ ε ς.

Ἐν Ἠπείρῳ, εἶχον ἐμπρός των τὴν Ἰταλίαν, ἐναντίον τῆς ὁποίας τὸ καταθλιπτικὸν ἐπιχείρημα τῆς ἥττης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἰσχύσῃ. Ἡ Ἰταλία ἦτο μεταξὺ τῶν νικητριῶν Δυνάμεων, μεταξὺ ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὰς μεγαλυτέρας θυσίας χάριν τῆς νίκης καὶ εἶχε τὸ ἀνάστημα καὶ τὸν χαρακτῆρα διὰ ν' ἀπαιτήσῃ τὸ ἀντίτιμον.

Ὅπως ἐνθυμεῖσθε, κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὸ ζήτημα τῆς Ἠπείρου παρουσιάζετο ὡς ἑξῆς: τὸ πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1913, παρεχώρει τὴν Νότιον Ἤπειρον μετὰ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ τὸ πρωτόκολλον τῆς Κερκύ-

ρας, ὀλίγους μῆνας ἀργότερον, κατέστησε τὴν Βορείαν Ἤπειρον (τὴν ὁποίαν οἱ Ἰταλοὶ ὠνόμαζον Νότιον Ἀλβανίαν) αὐτόνομον ἐπαρχίαν ἐν τῷ γενικῷ πλαισίῳ τῆς Ἀλβανίας.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἐζήτησε τὴν Βορείαν Ἤπειρον. Ὑπεστηρίχθη θερμῶς ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ καὶ κατεπολεμήθη σφοδρότατα ὑπὸ τῆς Ἰταλίας· αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι εὑρέθησαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βασιλέως Σολομῶντος: προέτειναν νὰ μοιρασθῇ εἰς τὰ δύο ἡ Βορεία Ἤπειρος. Αἴφνης ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ἦτο ὁ ἄνθρωπος τῶν τολμηρῶν λύσεων, ἔσχε τὴν ἰδέαν νὰ συμφωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Ἰταλίας, ὑπὲρ τοὺς ὤμους τῶν ἄλλων Μεγάλων Δυνάμεων, καὶ ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Τιττόνι τὴν σύμβασιν τῆς 29 Ἰουλίου 1919· ἡ Ἰταλία θὰ ἄφηνε τὴν Βορείαν Ἤπειρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἄφηνεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν Ρόδον μεθ' ὅλης τῆς ἀπέναντι αὐτῆς μικρασιατικῆς παραλίας, ἀπὸ Νέας Ἐφέσου μέχρις Ἀτταλείας· αὐτὴ ἡ παραλία ἦτο τὸ ἥμισυ ἐξ ὅσων ἐζήτει ἡ Ἑλλὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ διὰ τοῦ μεγάλου ὑπομνήματος τῆς 17)30 Δεκεμβρίου 1918.

Καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐξεπλάγησαν κάπως διὰ τὴν «ρευστότητα» αὐτήν. Διότι εἰς τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο ὁ κ. Βενιζέλος, ἀφήνων τὰ οροπέδια εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι πράγματι εἰς αὐτὰ εἶναι περισσότεροι, ἐζήτει διὰ τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ παράλια, ὅπου πλειοψηφεῖ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμός, ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἀτταλείας μέχρι τῶν Δαρδανελλίων.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἡμεῖς πρὸ τοῦ δυσχερεστάτου προβλήματος ἐκ τῶν τεθέντων κατὰ τὰς συζητήσεις τοῦ Μεγάλου Συμβουλίου τῆς Εἰρήνης..

Δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ λύσῃ, ὅπως δὲν ἔλυσε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Ρήνου· ἐχάθησαν ἐκεῖ μερικὰ οὐσιώδη πλεονεκτήματα τῆς νίκης· ἐστοίχισε δὲ ποταμοὺς αἵματος καὶ ἐρείπια ἀνεπανόρθωτα.

Ποῖος προεκάλεσε «τὴν ὀλεθρίαν περιπέτειαν τῆς Σμύρνης ;» Ποῖαι περιστάσεις καὶ τί καταχθόνιαι ἐνέργειαι ; Τί ἀπόκοτοι συνδυασμοί !

Ἡ Ρωσσία εἶναι ἐκτὸς λογαριασμοῦ, προσωρινῶς· δὲν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κωνσταιντινούπολιν, οὔτε εἰς τὴν Μεσόγειον· δὲν παρίσταται εἰς τὰς διασκέψεις τῆς Εἰρήνης· μία κενὴ θέσις. Ἡ Ἰταλία θέλει νὰ εἶναι μία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Μεσογείου· ἡ ἱστορία καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων τῆς παρέχουν τὸ δικαίωμα. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἔχουν ἐν τῇ Μεσογείῳ παλαιόθεν θέσιν, τὴν ὁποίαν δὲν θέλουν νὰ ἐγκαταλείψουν, τὴν ὁποίαν μάλιστα θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐπεκτείνουν.

Ἡ διεκδίκησις τῆς Μεσογείου ! Ἐπίφοβος ἅμιλλα, καθ' ἣν ἡ ἐν ὅπλοις καὶ ἐν τῇ νίκῃ ἀδελφότης, καίτοι μὴ ψυχρανθεῖσα ἀκόμη, παραχωρεῖ τὴν θέσιν της εἰς ὀξυτάτας ἀντιζηλίας.

Ἡ μικρὴ ἑλληνικὴ βαρκοῦλα ὀλισθαίνει μεταξὺ τῶν τεραστίων εὐρωπαϊκῶν σκαφῶν μὲ κίνδυνον νὰ συντριβῇ...

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1919, ἐνῷ αἱ συζητήσεις ἐχρόνιζον ἐν τῇ ἀσυναρτησίᾳ, ἀγγέλλεται αἴφνης ὅτι μουσουλμανικαὶ προκηρύξεις, διασκορπισθεῖσαι εἰς διάφορα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καλοῦν τοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων. Ἡ προέλευσις τῶν προκηρύξεων τούτων παρέμεινεν ὕποπτος. Τὴν ὥραν ἐκείνην προεκάλεσαν ἐξαιρετικὴν συγκίνησιν, ἀνακαλοῦσαι εἰς ὅλων τὴν φαντασίαν τὰς φρικαλεότητας, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ εἴκοσιν ἐτῶν καὶ πλέον μετέβαλλον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰς σφαγεῖον.

Ὁ κ. Βενιζέλος σπεύδει εἰς τὸ Ἀνώτατον Συμμαχικὸν Συμβούλιον· προσφέρει τὴν συνδρομὴν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, διὰ νὰ ἐπέμβουν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ νὰ σώσουν τοὺς ἀπειλουμένους δι' ἐξοντώσεως δυστυχεῖς πληθυσμούς.

Τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον ἐμπιστεύεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν γενναίαν ταύτην ἐντολὴν καὶ τῆς ἀναθέτει τὴν ἐκτέλεσιν ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Μίλν. Τὴν 2)15 Μαΐου, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, μεταφερθέντα ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς μοίρας τοῦ ναυάρχου Κάλθορπ, ἀπεβιβάσθησαν εἰς Σμύρνην.

Αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἐγένετο ἡ κατάληψις αὕτη, ἦλθον εἰς φῶς διὰ τῆς ἐκθέσεως μιᾶς διεθνοῦς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἐδέησε νὰ σταλῇ κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Μὲ τὴν πρώτην εἴδησιν περὶ τῆς ἀφίξεως τῆς μοίρας τοῦ Κάλθορπ, ὁ Τοῦρκος Βαλῆς Σμύρνης ἐφοβήθη τὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας προέβλεπε, καὶ ἐζήτησεν ὅπως τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα συνοδευθοῦν καὶ ἀπὸ στρατεύματα ἄλλα, τοὐλάχιστον ἀπὸ μερικὰ ναυτικὰ ἀγήματα. Ὁ ναύαρχος Κάλθορπ δὲν εἶχε τοιαύτας ὁδηγίας.

Καὶ ἡ ἀπόβασις ἔγινε. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἔγιναν θριαμβευτικῶς δεκτὰ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σμύρνης καὶ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου, ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ μὲ μυριάκις ἐπαναλαμβανομένας κραυγάς: «Ζήτω ὁ Βενιζέλος». Καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Διοικητηρίου πυροβολισμοί· σφοδρὰ ἀπάντησις· μάχαι εἰς διαφόρους συνοικίας. Δισχίλιοι Τοῦρκοι συνελήφθησαν. Ὁ Βαλῆς ἤχθη ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πλοίου «Πατρίς»· πολλὰ θύματα ἀμφοτέρωθεν, ἰδίᾳ ἐκ τῶν πολιτῶν.

Ὁ ἐν Ἠπείρῳ Ὕπατος Ἁρμοστὴς τῆς Ἑλλάδος κ. Στεργιάδης ἀπεστάλη εἰς Σμύρνην. Κατόπιν ὁδηγιῶν ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπεξέτεινε τὴν κατοχὴν καὶ πέραν τῆς Σμύρνης, ἕως ἐκεῖ ὅπου ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἦτο πολυάριθμος, πρὸς τὸ Ἀϊδίνιον, πρωτεύουσαν τοῦ βιλαετίου, τὴν Μαγνησίαν...

Τουρκικαὶ συμμορίαι ἀπήλασαν τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἀϊδινίου μὲ πυρπολήσεις καὶ σφαγάς· ἡ ἑλληνικὴ συνοικία ἐκάη. Ἡ Πέργαμος κατελήφθη καὶ ἀνακατελήφθη. Εἰς τὴν Μαινεμένην ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐσφάγη.

Τὰ ἔκτροπα ταῦτα ἦλθον εἰς γνῶσιν τῶν Ἁρμοστῶν τῶν Συμμάχων ἐν Κωνσταντινουπόλει· διεθνὴς ἐπιτροπὴ ἐλέγχου ἐστάλη ἐπὶ τόπου. Ἔχομεν τὴν ἔκθεσίν της πρὸ ὀφθαλμῶν. Ὁμοφώνως ψέγεται ἡ ὑποκίνησις τῶν θρησκευτικῶν παθῶν καὶ ἐκφράζεται ἡ λύπη διότι οἱ Ἕλληνες προσέδωκαν εἰς τὸ ἐγχείρημά των τὸν χαρακτῆρα κατακτήσεως καὶ μάλιστα σταυροφορίας·—διαπιστοῦται ὅτι ἡ τήρησις τῆς τάξεως ἐφεξῆς μόνον διὰ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ, ἐφόσον τοὐλάχιστον ἡ Διάσκεψις τῆς Εἰρήνης δὲν παραχωρεῖ ὁριστικῶς τὴν Ἰωνίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα· —προστίθεται, ἄλλως τε, ὅτι τοιαύτη τις παραχώρησις, γινομένη, ἤθελεν εἶναι ἄντικρυς ἀντίθετος τοῦ δικαίου τῶν ἐθνικοτήτων, καθόσον τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον ὑπερίσχυεν ἀκόμη καὶ ἔξω τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ Ἀϊβαλῆ. — ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ ὑποκύψουν παρὰ μόνον εἰς τὴν βίαν, ὅτι πρὸς τοῦτο θὰ ἐχρειάζετο ἐκ-

στρατεία δι' ἣν μόνη ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο ἀνίσχυρος.—Καὶ κατέληγεν ἡ ἔκθεσις ὅτι προσωρινῶς φρόνιμον θὰ ἦτο ν' ἀνακληθοῦν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας πρὸς ἀποφυγὴν βιαίων προστριβῶν.

Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἔμεινεν εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης· παρεπονέθη διὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐκθέσεως ἔναντι τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐπιείκειαν ἀπέναντι τῶν Τούρκων.

Τὴν 30)12 Νοεμβρίου, ὁ Κλεμανσώ, Πρεόδερος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου, τοῦ παρετήρησεν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ὁμοφώνως ἀπέδωκεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὴν εὐθύνην τῶν διαπραχθέντων ἐκτρόπων· ὑπέμνησε ταυτοχρόνως ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κατοχὴ τῆς Σμύρνης ἦτο μόνον de facto, μὲ ἐντολὴν τῶν Δυνάμεων, καὶ ὄχι δικαιωματική, κεκυρωμένη διὰ συνθήκης: ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἀκόμη κυρίαρχος οὔτε ἐν Σμύρνῃ.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήντησε μετὰ πολλῆς σφοδρότητος:—Ὅτι αἱ διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ἰωνίας ἦσαν πασίγνωστοι καὶ παλαιαί· —ὅτι αὐταὶ ἦσαν ὁ λόγος, δι' ὃν τοῦ ἐδόθη ἡ ἐντολή· — ὅτι ἡ κατοχὴ αὕτη προσεπικύρωνε τὰς διεκδικήσεις· — καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀναμένῃ μετ' ἐμπιστοσύνης τὰς ἀποφάσεις τῆς Διασκέψεως τῆς Εἰρήνης.

Ἠκούσθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἑλληνικῶν Ὑποθέσεων. Ἐγένετο ἐν αὐτῇ λόγος περὶ μιᾶς διασυμμαχικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις θὰ ἥδρευεν ἐν Σμύρνῃ, παρὰ τὸν Ἕλληνα Ὕπατον Ἁρμοστήν.—Ὁ κ. Βενιζέλος τὴν ἀπέκρουσε λέγων ὅτι οὕτως θ' ἀπεκεφαλίζετο ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις.—Ἐπέμειναν·—ἐδήλωσεν ὅτι ἂν ἀπεστέλλετο διασυμμαχικὴ ἐπιτροπὴ εἰς Σμύρνην, ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ θὰ ἀφόρητος, καθόσον ἡ κατοχὴ θὰ ἐφαίνετο ἐφεξῆς ὡς προσωρινή.

Καὶ διεξεδίκησε τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἄσκησιν τῆς ἀνατεθείσης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐντολῆς· ἀπέκρουσε πᾶσαν συνδρομήν, ὡς καὶ πάντα ἔλεγχον, πᾶσαν ἀλληλεγγύην μετὰ τῶν Συμμάχων. Ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως.

Ἠθέλησεν ὅπως ἡ Ἑλλὰς μείνῃ μόνη, καὶ μόνη ἔμεινεν, ἀπέναντι τῶν Τούρκων.

Δὲν ἦτο εἰς θέσιν.

* * *

Καὶ ἰδοὺ εἴμεθα εἰς τὸ πλέον προέχον σημεῖον τῆς μεγάλης «περιπετείας».

Τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον ἤρχισε τὰς συζητήσεις ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ Τοῦρκοι ἐζήτησαν ν' ἀκουσθοῦν· προσεκόμισαν τὰ στοιχεῖα ὑπερασπίσεώς των. Τὴν 12)25 Ἰουνίου ἐδέχθησαν τὴν περίφημον ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν τοῖς ἀπύθυνεν ὁ Κλεμανσώ, ἐν ὀνόματι τῆς Διασκέψεως τῆς Εἰρήνης:—Ὅτι ἡ Τουρκία οὐδέποτε ὑπῆρξε κατάλληλος διὰ νὰ κυβερνήσῃ ξένας φυλάς· — ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία, πανταχοῦ ὅπου ἠσκήθη, δὲν ἀπέδωκεν ἄλλο παρὰ μείωσιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας καὶ κατάπτωσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πολιτισμοῦ·—ὅτι ὁ Τοῦρκος πανταχοῦ ὅπου

ἐνίκησεν, ἔφερε μόνον καταστροφὴν καὶ ἐρείπια· ὅτι «τὸ τάλαντόν του» μόνον ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἠσκήθη.

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κατηγορητηρίου τούτου ὑπῆρξε σημαντικόν· ἐφάνη ὅτι προανήγγελλε τὴν θανατικὴν καταδίκην τῆς Τουρκίας.

Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς τεραστίας ἀντιδράσεως τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ, προσωποποιηθέντος ἀμέσως μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν διὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ. Ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν του, τὴν 10)23 Ἰουλίου, τὸ Συνέδριον τῆς Ἐρζερούμ ἐδημοσίευσε τὴν πανηγυρικὴν προκήρυξιν, ἥτις ἐκλήθη τότε Ἐθνικὸν Συμβόλαιον. Τὴν 19)1 Σεπτεμβρίου τὸ Συνέδριον τῆς Σεβαστείας ἐξαπέλυσε τὸ ἀποφασιστικὸν κήρυγμα: «Ἡ Τουρκία εἰς τοὺς Τούρκους! Κατάργησις τῶν διομολογήσεων!»

Αἱ ἐκκλήσεις αὗται τῶν Τούρκων ἐθνικιστῶν ἔσχον καταπληκτικὴν ἀπήχησιν εἰς ὅλον τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1920, οἱ Γάλλοι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Συρίας μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν.

Νέος πόλεμος;

Δὲν τὸν ἤθελον καθόλου ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐνεφανίσθησαν πάλιν ἔναντι τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ αἱ συμπάθειαι, αἵτινες ἐξεδηλώθησαν δέκα ἔτη πρότερον, πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Νεοτούρκων. Υἱοθετήθησαν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οἱ ρωμαντικοὶ ἔρωτες τοῦ Πιὲρ Λοτὶ καὶ κατ' ἄλλην τινὰ τάξιν ἰδεῶν, καίτοι ἀντιφάσκουσα, ἡ ἐκ παραδόσεως πολιτικὴ τῶν διομολογήσεων. Ἡ Γαλλία κατελήφθη ὑπὸ παροξυσμοῦ τοιαύτης χρονίας τουρκοφιλίας, ἡ ὁποία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς καμμίαν λογικὴν καὶ ἐναντίον τῆς ὁποίας συνεπῶς τίποτε δὲν ἰσχύει.

Ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων τῆς 19 Αὐγούστου 1919 γράφει: «Οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν θὰ διανεμηθῇ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, οὐδὲν εἶδος διανομῆς θὰ προσκομίσῃ εἰς τοὺς Γάλλους ὀφέλη ἰσοφαρίζοντα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ προσεπορίζοντο οὗτοι ἐκ τῆς διατηρήσεως τῆς αὐτοκρατορίας.»

Ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» τῆς 1ης Ὀκτωβρίου: «Ἡ Γαλλία ἔχει συμφέρον σαφῶς ἀντίθετον τοῦ συμφέροντος ἐκείνων, οἵτινες ἐπιθυμοῦν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας. Ἡ παρουσία τῶν Ἑλλήνων ἐν Σμύρνῃ καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς κατοχῆς των, πρὸ τῶν ἀντιστάσεων ἃς συναντᾷ, μετατρέπεται εἰς ὀλεθρίαν περιπέτειαν.» Καὶ ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων» εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων φίλων τοῦ κ. Βενιζέλου.

Εἰς τὴν «Παρισινὴν Ἐπιθεώρησιν» τῆς 15 Δεκεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Σαρράϊγ δηλοῖ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὄργανον τῆς ἀγγλικῆς ἐπικρατήσεως ἐν Ἀνατολῇ:—Ποῖος λοιπὸν ἐγκατέστησε τὸ ὄργανον τοῦτο ἐν Ἀθήναις;

Εἰς τὰς τόσον δὲ σοβαρὰς περιστάσεις, ὁ κ. Μιλλεράν, γενόμενος Πρωθυπουργός, συνιστᾷ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν μετριοπάθειαν: ὤφειλεν αὕτη νὰ ἀρκεσθῇ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ εἰς σφαῖράν τινα οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς. Ἰδέτε πῶς ἔγιναν δεκταὶ τόσον φρόνιμοι προειδοποιήσεις: Ὁ κ. Βενιζέλος γράφει τὴν 13)26 Μαρτίου 1920: «Αἱ διαθέσεις τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα ἀποβαίνουν οσημέραι ἀνησυχητικώτεραι Κατόπιν μιᾶς ἐκθέσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὑπάτων Ἁρμοστῶν τῶν Συμμάχων, χαρακτηριζόντων τοὺς ὅρους τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης ὡς μὴ δυναμένους νὰ ἐπιβληθοῦν, ὁ Γάλλος Πρω-

θυπουργὸς ἐπρότεινε τὴν ἀναθεώρησιν (ἀπὸ τώρα !) τῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου. Ἡ πρότασις αὕτη ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ διατρέχομεν τὸν κίνδυνον, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων, νὰ ἴδωμεν τὴν Γαλλίαν δρῶσαν ἐναντίον τῶν συμφερόντων μας, καὶ ὁ σημερινὸς Πρωθυπουργὸς ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῶν οἰκονομικῶν κύκλων.»

Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, βλέπετε, ὁ κ. Βενιζέλος ὑπελόγιζεν ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας· ἀφ' ἑτέρου παρίστα ἑαυτὸν ἱκανὸν νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Τουρκίας καὶ νὰ τῆς ἐπιβάλῃ ὁλομόναχος, τὴν «θέλησιν τῶν Δυνάμεων»· Ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ «θέλησις τῶν Δυνάμεων» ;

* * *

Ταραχαὶ ἐξερράγησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὴν 11ην Μαρτίου, τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον ἀπεφάσισε τὴν κατοχήν της. Τὴν 3)16 Μαρτίου ἡ Κωνσταντινούπολις κατελήφθη στρατιωτικῶς, ἰδίᾳ ὑπὸ ἀγγλικῶν στρατευμάτων.

Οἱ Ἄγγλοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ κ. Βενιζέλος ἀναλαμβάνει τὴν Ἄγκυραν. Ἐπιτυγχάνει ἐξουσιοδότησιν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν πέραν τῆς ζώνης τῆς Σμύρνης.

Εἶναι ἡ Ἀ ν ά β α σ ι ς.

Ἡ Ἰταλία ἀνησυχεῖ ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ· φοβεῖται μήπως ἴδῃ γεννωμένην νέαν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν ἐπὶ τῇ βάσει ἀγγλοελληνικοῦ συνδυασμοῦ. Προτιμᾷ ὅ,τι μένει ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ ἡ Γαλλία ὡσαύτως.

Τὴν 9)22 Ἰουλίου, ἡ Ἰταλία καταγγέλλει τὴν συμφωνίαν Τιττόνι—Βενιζέλου τοῦ προηγουμένου ἔτους: τοῦτο σημαίνει ἀπώλειαν τῆς Βορείας Ἠπείρου (ἢ Νοτίου Ἀλβανίας) διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ζητεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἀλβανίας (συμπεριλαμβανούσης καὶ τὴν Βορείαν Ἤπειρον).

Τί τὸν νοιάζει τὸν κ. Βενιζέλον ; Αὐτὸς ἔχει τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν, ὑπογραφεῖσαν τὴν 28)10 Αὐγούστου 1920, τὴν ἑβδόμην ἐπέτειον τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἡ Συνθήκη αὕτη ἀναγνωρίζει, ἐν πρώτοις, τὴν πλήρη αὐτοκυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀπαλλάσσει ὁριστικῶς τῶν «ἐγγυήσεων» ἐκείνων, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς πρόσχημα εἰς τὰς Προστάτιδας Δυνάμεις διὰ νὰ ἐπέμβουν εἰς τὰς ἐσωτερικάς της ὑποθέσεις.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἐξεδίκησε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν σιωπᾷ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἠπείρου· ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου μένουν εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν παραχωρεῖ ὅλην τὴν Θράκην εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας, δηλαδὴ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ὄψει τῆς Ἁγίας Σοφίας... Καὶ αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα... Καὶ ἡ Μεγάλη Ἰδέα εὑρίσκεται λοιπὸν εἰς τὸ τέρμα τῆς προαιωνίας προσπαθείας της ;

Ἀφήνει εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν Δωδεκάνησον μετὰ τῆς Ρόδου, ἀλλὰ δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς μεγάλας νήσους τῆς παραλίας τῆς Ἰωνίας, τὴν Λῆμνον, τὴν Θάσον, τὴν Σάμον, τὴν Σαμοθράκην, τὴν Μυτιλήνην,

τὴν Χίον. Ὅλον τὸ Αἰγαῖον εἶναι Ἑλληνικὸν ὅπως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους.

Καὶ τέλος δημιουργεῖ Χώραν τῆς Σμύρνης, περιλαμβάνουσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βιλαετίου Ἀϊδινίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ διατηρηθῇ ἡ τουρκικὴ ἐπικυριαρχία, ἀλλὰ θὰ ἀσκῆται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος (sic). Θὰ ἔχῃ τοπικὸν Κοινοβούλιον. Μετὰ τὴν παρέλευσιν πέντε ἐτῶν, δημοψήφισμα θὰ ἀποφασίσῃ περὶ διατηρήσεως τῆς τουρκικῆς ἐπικυριαρχίας ἢ ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Πραγματικῶς, ἡ Ἑλλὰς ἐγκαθίσταται ἐν Ἰωνίᾳ.

Ἐξ ἄλλου, ὁ τουρκικὸς στρατὸς περιορίζεται εἰς σημεῖον ὥστε νὰ εἶναι ἀνίσχυρος· τὰ ὀχυρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Χερσονήσου τῶν Δαρδανελλίων ἀφοπλίζονται. Ὑπάρχουν 200.000 Ἕλληνες ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Αὔριον, ἀναμφιβόλως, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔχῃ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Θὰ ἐκδικήσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1453.

Ἀλλ' ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν εἶναι συνθήκη πολυτελείας.

Δὲν εἶναι συνθήκη εἰρήνης, ἀλλὰ συνθήκη πολέμου, ἀφοῦ πρέπει νὰ κάμῃ κανεὶς πόλεμον διὰ νὰ τὴν ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Τούρκους.

Τὴν 18)31 Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουν τὸ Οὐσάκ.

Ἰδοὺ ὅτι σκαρφαλώνουν εἰς τὸ ὀροπέδιον. Ἐμπρός ! Πρὸς τὴν Ἄγκυραν ! Ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ τοὺς ἀναμένει !

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΠΕΝΘΟΥΣ
(1920-1923)

I. Η ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΙΚΗ ΕΠΑΝΟΔΟΣ

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν, τὴν 30)12 Αὐγούστου, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ κ. Βενιζέλος ἐν Παρισίοις ἔφθανεν εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Λυὼν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς 'Αθήνας, δύο βασιλικοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπετέθησαν διὰ πυροβολισμῶν.'Ετραυματίσθη ἐλαφρῶς.

Μόλις ἐγνώσθη ἡ εἴδησις αὕτη εἰς τὰς 'Αθήνας ἐξερράγησαν σφοδραὶ ταραχαί· οἱ βενιζελικοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐκδικήσουν τὸν Πρόεδρον. 'Ο ὄχλος ἐπέπεσε κατὰ τῶν βασιλικῶν. 'Η οἰκία τοῦ Σκουλούδη ἐδῃώθη βαναυσότατα, τοῦ Στράτου ἐπίσης. 'Ο "Ιων Δραγούμης, πρώην πρεσβευτὴς τῆς 'Ελλάδος ἐν Πετρουπόλει, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Τάγματος 'Ασφαλείας. 'Η κρητικὴ τρομοκρατία ἐπίεσε βαρύτερον τὴν πόλιν.

'Ο κ. Βενιζέλος ἐπέστρεψε μετά τινας ἡμέρας. 'Εγένετο δεκτὸς ὡς θριαμβευτής. Τοῦ ἀπενεμήθησαν πανηγυρικῶς οἱ τίτλοι τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Πατρὸς τῆς Φυλῆς. Κατά τινα μεγαλοπρεπῆ τελετὴν ἐν τῷ Σταδίῳ, ὁ Βασιλεὺς 'Αλέξανδρος ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐκ χρυσῆς δάφνης.

Τότε ἐπιστεύθη ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγγελθοῦν αἱ γενικαὶ ἐκλογαί. Χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν, ὁ 'Ελληνικὸς Λαὸς θὰ ἐξεδήλου παταγωδῶς τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Σωτῆρα, πρὸς τὸν 'Ιδρυτὴν τῆς Μεγάλης 'Ελλάδος, τὴν ὁποίαν ὡδήγησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς 'Αγίας Σοφίας... Καὶ αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα...

'Αλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας αὐτὰς ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς 'Αλέξανδρος, παίζων μὲ ἕνα πίθηκον, ἐδήχθη ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ δῆγμα προεκάλεσε δηλητηρίασιν τοῦ αἵματος, ἥτις ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀφήρπασε τὸν ἀσθενῆ. 'Ο Θρόνος ἔμεινεν ἐν χηρείᾳ. 'Ο κ. Βενιζέλος προσέφερε τὸ Στέμμα εἰς τὸν Πρίγκηπα Παῦλον, τριτότοκον υἱὸν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅστις ὅμως τὸ ἀπέκρουσεν. "Επρεπε νὰ τὸ περιμένουν.

'Ο ναύαρχος Κουντουριώτης ἀνέλαβε τὴν 'Αντιβασιλείαν, ἐν ἀναμονῇ τῶν ἐκλογῶν. Λόγῳ τῶν περιστάσεων, δύναται νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι αἱ ἐκλογαὶ αὐταὶ τὴν 1)14 Νοεμβρίου 1920 ἐκάλουν τὸν 'Ελληνικὸν Λαὸν ν' ἀποφανθῇ μεταξὺ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, μεταξὺ τοῦ «μεγάλου ἀνδρὸς» καὶ τοῦ «προδότου βασιλέως».

Τὸ βενιζελικὸν κόμμα συνετρίβη ὁλοσχερῶς· παταγώδεις ἐκδηλώσεις

τῆς ρητῆς θελήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀφοῦ, παρὰ τὰ μεγαλεῖα τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, παρὰ τὸ ἐξαιρετικὸν γόητρον τοῦ κ. Βενιζέλου, ἐζήτει τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως.

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀνεχώρησεν ἢ μᾶλλον ἀπέδρασε τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὰς ἐκλογάς. Παρὰ τὰς προσπαθείας, αἵτινες κατεβλήθησαν, μὲ πολλὴν δόσιν φαντασίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκρίνῃ κανεὶς τὴν ἀπόδρασιν τοῦ κ. Βενιζέλου μὲ τὴν συγκινητικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατὰ τὴν 2)15 Ἰουνίου 1917.

Προσεπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἧτταν:—Ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος ἦτο ἐπὶ πολὺ διάστημα μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅτι, κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, οἱ ὑπουργοί του ὑπῆρξαν ἀδέξιοι ἢ ἔνοχοι (τοῦθ' ὅπερ δὲν ἦτο πολὺ φιλοφρονητικὸν ἀπέναντί των)·—ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο κουρασμένη ἀπὸ τὰς τόσας προσπαθείας, αἱ ὁποῖαι τῆς ἐζητήθησαν ἀπὸ δέκα ἐτῶν καὶ ὅτι δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθῇ ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς, δι' ἣν τὴν προώριζεν ὁ κ. Βενιζέλος (πρᾶγμα διόλου φιλοφρονητικὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα !)

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ κρίσις της ἦτο τελεσίδικος καὶ ἀνέκκλητος: —Ἠγάπα καὶ ἤθελε τὸν βασιλέα της, ὁσονδήποτε καὶ ἂν τῆς ἐστοίχιζε τοῦτο.

Καὶ ἰδοὺ ἓν ἐξαιρετικὸν φαινόμενον, ἀναμφιβόλως μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρώπων:—Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυοι μὲ τὸν κ. Βενιζέλον καί, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παταγώδη θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐξαπέλυσαν τὴν ἀπαγόρευσιν κατὰ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ὑποθέσατε ὅτι αὔριον ἡ Ἰταλία ἀνατρέπει τὸν κ. Μουσσολίνι ἢ ἡ Ἱσπανία τον στρατηγὸν Πρίμο ντὲ Ριβέρα·—αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις κηρύσσονται ἀλληλέγγυοι τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου καὶ διακόπτουν τὰς διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ἱσπανίαν ἢ τὴν Ἰταλίαν...

Ἡ στάσις, ἣν ἔλαβον ἐν Ἀθήναις, θὰ ἦτο ἀνεξήγητος, ἐὰν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920 δὲν παρουσιάζοντο ὡς ἔξοχον πρόσχημα διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν αὗται τοῦ ἑλληνικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅστις ἀπέβαινεν ἐνοχλητικός. Χωρὶς αὐτό, ἡ υἱοθετηθεῖσα ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πολιτικὴ θὰ ἦτο τόσον ἠλιθία, ὅσον καὶ μυσαρά. Ἐξηγοῦντες ὅμως ταύτην, δὲν πρόκειται νὰ τὴν ἐπαινέσωμεν.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης λοιπὸν τῶν ἑλληνικῶν ἐκλογῶν, αἱ τρεῖς Κυβερνήσεις Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας, τῇ ἐπιμονῇ τῆς Γαλλίας, —αὐτὴ πάντοτε κρατεῖ τὴν μπαγκέτταν τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας,— ἀπηύθυναν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διακοίνωσιν, εἰδοποιοῦσαι «ὅτι ἡ ἀποκατάστασις ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἑνὸς Βασιλέως, τοῦ ὁποίου ἡ παράνομος στάσις καὶ συμπεριφορὰ ἀπέναντι τῶν Συμμάχων, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς πηγὴ δυσχερειῶν καὶ σοβαρῶν ἀπωλειῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν παρὰ ὡς ἐπιδοκιμασία ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐχθρικῶν πράξεων τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ἀνήγγελλον ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου θὰ ἐδημιούργει κατάστασιν νέαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ αὗται ἐπεφύλασσον πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς παραγνώρισιν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἥτις εἶχεν ἀπαλλάξῃ τὴν Ἑλλάδα παντὸς ἐξωτερικοῦ ἐλέγχου πρὸς πα-

ραγνώρισιν τῶν ἀναληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ζοννὰρ ὑποχρεώσεων ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο ἐλευθέρα νὰ διαθέσῃ τὰ τοῦ πολιτεύματός της· πρὸς παραγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν ὅπως διαθέτουν τὰ καθ' ἑαυτούς.

Πίεσις, ἄλλως τε, τόσον ἀδεξία, ὅσον καὶ ἄδικος. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὑπερήφανος· ἠγάπησε περισσότερον τὸν Βασιλέα της. Ποῖος λαὸς θὰ ἠνείχετο παρομοίαν ἐπίπληξιν ; Ἡ Γαλλία, ἐπὶ παραδείγματι, τί θὰ ἔκαμνεν !...

Ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Βασιλεύς της δὲν τὴν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν. Εἶναι ἀξιέπαινοι.

Ἐκ Λουκέρνης, ὁ Βασιλεύς, τὴν 15)28 Νοεμβρίου, ἀπηύθυνε τὸ ἑξῆς διάγγελμα:

«Ἕλληνες,

»Τρία καὶ πλέον ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἥν, ὑπείκων εἰς τὴν ἀνάγκην, ἐγκατέλειψα τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζήσω ἐπὶ ξένης γῆς.

»Τρία ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν ἀτυχίαν νὰ τὴν ἴδω ὑποφέρουσαν μακράν μου, καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ τὴν ἴδω νικῶσαν ἄνευ ἐμοῦ. Τὰ βάσανά της, αἱ νίκαι της, αἱ στιγμαὶ τῆς εὐτυχίας της καὶ τῶν πικριῶν της, μὲ συνεκίνησαν, σᾶς βεβαιῶ, βαθύτατα· ζήσας μακρὰν ὑμῶν, ἔζησα μαζί σας κα συνεμερίσθην τὰς δοκιμασίας, τὰς χαράς σας καὶ τὰς θλίψεις σας. Ἤδη, ἡ ψῆφός σας σβύνει ὅλας τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις, τὰς ὁποίας μοῦ ἀφῆκε τὸ πρόσφατον τοῦτο παρελθόν· ἐνθουσιώδης καὶ θερμή, μὲ φέρει πάλιν πλησίον σας, διαλύει τὰ νέφη, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐχώρισαν καὶ σφυρηλατεῖ δεσμοὺς στερεοὺς μεταξὺ ὑμῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Δυναστείας.

»Εὐγνώμων πρὸς τὴν ψῆφον ταύτην, θὰ ἔλθω ἐν μέσῳ ὑμῶν συντόμως, ἵνα ἐργασθῶ ταχέως διὰ τὸ μέλλον. Πρὸς τοῦτο, θ' ἀφιερώσω τὸν ἑαυτόν μου, ὅλας μου τὰς δυνάμεις καὶ πρὸς τοῦτο θ' ἀπευθύνω μεθ' ὑμῶν τὰς εὐχάς μου πρὸς τὸν Ὕψιστον.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.»

Πρὸς ἀποφυγὴν οἱασδήποτε ἀμφισβητήσεως ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν ἐκλογῶν τῆς 1ης Νοεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς ἐζήτησεν ὅπως ὁ λαὸς ἐρωτηθῇ ρητῶς ν' ἀπαντήσῃ περὶ τῆς προσωπικῆς ἐπανόδου του εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Θρόνον. Διότι δὲν τοῦ ἤρεσκον τὰ διφορούμενα.

Ἡ θέλησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐξεδηλώθη ἅπαξ ἔτι, δι' ἑνὸς θριαμβευτικοῦ δημοψηφίσματος. Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεψε τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1920.

* * *

Ἔζησα αὐτὰς τὰς ἱστορικὰς σελίδας.

Ἤμουν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου τοῦ ἐπαναφέροντος εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσους ἐξορίστους.

«Ὢ ! μὴν ἐξορίσωμεν κανένα ! Ὢ ! ἡ ἐξορία εἶναι κάτι ἀνόσιον.»

Εἶδα τοὺς ἐναγκαλισμοὺς τῶν δυστυχῶν αὐτῶν μὲ τὰς γυναῖκάς των,

μὲ τὰ παιδιά των, μὲ τοὺς γέροντας γονεῖς των, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχον ἀποχωρισθῇ ἀπὸ μακροῦ καὶ ἀπὸ τόσου χρόνου χωρὶς ἐλπίδα !

Ποῖος δύναται νὰ περιγράψῃ τὰς σκηνὰς αὐτάς ;

Τὰ εἶδα· καὶ ἐγώ, ξένος, ἐλθὼν ἐκ Γαλλίας, ἤρχισα νὰ συλλογίζωμαι.

Εἶδον τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως. Εἶδον παρελαύνουσαν τὴν πομπήν· τὴν εἶδον ἀνερχομένην τὴν λεωφόρον Κηφισσιᾶς· τὴν εἶδον πρὸ τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας· μερικοὶ ἐφοβοῦντο, ἢ ἤλπιζον, κάποιο ἐπεισόδιον, κάποιαν παράτονον κραυγήν· θὰ ἠδύναντο νὰ εὑρεθοῦν μερικὰ μίσθαρνα πρόσωπα, ὅπως κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916, εἰς τὸν ἴδιον τόπον· ὑπῆρχον γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν διώρυγα τῆς Κορίνθου, πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ὄχι δὲ διὰ νὰ χαιρετίσουν τὸν Βασιλέα.—Οὐδὲν ἐπεισόδιον, οὐδεμία ἀπρέπεια· ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἦτο πολὺ εὐτυχὴς καὶ δὲν διετήρει μνησικακίαν· εἶχε τὸν Βασιλέα του: τὰ ἄλλα τί τὸν ἐνδιέφερον ;

Εἶδον παρελαύνουσαν τὴν πομπὴν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μητρόπολιν, ὅπου ἐτελέσθη δοξολογία. Ἤκουσα τὰς συγκινητικὰς ζητωκραυγάς· εἶδον φορέματα ριπτόμενα ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων· εἶδον γονυκλισίας ὡς πρὸ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων· εἶδον βραχίονας τεταμένους ζητοῦντας ἓν βλέμμα. Εἶδον ἐκείνας τὰς σχεδὸν θρησκευτικὰς σκηνάς, ἐκείνας τὰς σκηνάς, ἐκείνας τὰς παιδικὰς καὶ ἀφελεῖς χειρονομίας, αἱ ὁποῖαι δὲν παραπλανοῦν καὶ αἱ ὁποῖαι μένουν εἰς τὴν φαντασίαν καὶ παρατείνονται εἰς τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου.

Καὶ ἐγώ, ξένος, ἐλθὼν ἐκ Παρισίων, ἤρχισα νὰ ἀντιλαμβάνωμαι καὶ ἠθέλησα νὰ κατανοήσω, καὶ ἠθέλησα νὰ μάθω. Καὶ ἐντεῦθεν ἀναχωρήσας, ηὐτύχησα νὰ μάθω καὶ ἀπεφάσισα νὰ εἴπω ὅ,τι θὰ ἐμάνθανον.

Καὶ πρῶτον ἐσκέφθην: ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπέφερε πολύ· θὰ ὑποφέρῃ ἴσως ἀκόμη πολύ. Ἀλλὰ ἐγνώρισε καὶ τὰς μεγίστας χαρὰς ἐξ ὅσων δέδοται εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ αἰσθάνωνται. Καὶ ὅ,τι ἂν ὑποφέρῃ, τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο.

Κωφὴ καὶ τυφλωμένη ἐκ τόσων καὶ τόσων ψευδῶν, ἡ Γαλλία ἐπέμενε μετὰ πείσματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ τῆς στοιχίσῃ, ἂν ὄχι ὅσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, πάντως πολὺ ἀκριβά. Ὁ πυρετὸς τῆς τουρκοφιλίας, εἰς ὃν εἶχε περιπέσῃ, ἐκ μίσους πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὑπερίσχυσεν ὅλων τῶν ὑπαγορεύσεων τῆς συνέσεως, τῆς εὐθυκρισίας, ἀκόμη καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰς συνθήκας...

Κατηγόρησαν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐπὶ «προδοσίᾳ» καὶ τὸ λέγουν ἀκόμη καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνουν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν διατί.

Ἡ κατηγορία θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστραφῇ κατὰ τῶν κατηγόρων. Καὶ ἐν πρώτοις, δυνάμει τίνος δικαιώματος ἀπευθύνεται ἡ κατηγορία αὕτη ; Αἱ Κυβερνήσεις Λονδίνου, Παρισίων καὶ Ρώμης δὲν ἔχουν κανὲν δικαίωμα, καμμίαν ἁρμοδιότητα οὔτε πολιτικήν, οὔτε νομικὴν διὰ νὰ κρίνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἐγγυήτριαι Δυνάμεις ; Ἡ Ρωσσία δὲν εἶναι πλέον, καὶ ἡ Ἰταλία δὲν ὑπῆρξέ ποτε, ἡ δὲ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα παντὸς ἐλέγχου ξένου. Καὶ ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἀντίπαλοι ἐφεξῆς ἐν τῇ διανομῇ τῆς Ἀνατολῆς, ἐπιβάλλουν ἐν προκειμένῳ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.

Ποῦ εἶναι ἡ παρανομία λοιπόν ; Καὶ ποῦ ἡ ἐπιορκία ; Εἶχον ὑπογράψῃ τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν, καὶ μ' ὅλα ταῦτα, ἐγκαταλείπουν τὴν

σύμμαχον Ἑλλάδα, ἐν πλήρει ἀγῶνι, μόνην κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.— Ὁ Ζοννὰρ εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦτο ἐλευθέρα ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Βασιλέα της... Καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Ἀντὰντ διεκήρυσσον ἐνώπιον τοῦ σύμπαντος τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν νὰ διαθέτουν ἐλευθέρως τὰ καθ' ἑαυτούς ! !

Παρανομία ; Ἐπιορκία ;

Ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων, τὴν ὁποίαν ἤθελον οὗτοι νὰ παραστήσουν ὡς δικαστικὴν ἀπόφασιν, ἦτο ἁπλούστατα μέσον πολιτικῆς.

Μέσον τόσον ἀδέξιον, ὅσον καὶ ἀνήθικον.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὑπερήφανος. Ἀφωσιώθη περισσότερον εἰς τὸν Βασιλέα της, τὸν καταδιωκόμενον πάλιν. Ποῖος λαὸς θὰ ἐκάμπτετο πρὸ τῆς ξένης ἀπειλῆς ; Ἡ Γαλλία ἰδίως ;

Τῷ 1815, κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς νήσου Ἔλβας, τὸ Συνέδριον τῶν Συμμάχων, συνελθὸν ἐν Βιέννῃ, ἐκήρυξε τὸν Αὐτοκράτορα ἐκτὸς νόμου. Καὶ ἐκεῖνον αἱ Δυνάμεις τὸν κατηγόρουν ἐπὶ ἀνομίᾳ καὶ ἐπιορκίᾳ. Ἡ Γαλλία τὸν ἐπανέφερεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν Κεραμεικόν.

Ἀνομία ; Ἐπιορκία ;

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν ἀνεγνώριζεν ἄλλα συμφέροντα πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Τότε καὶ τώρα καὶ ἐφεξῆς, δὲν ἐλογάριαζε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀναγνωρίσῃ ἄλλον κριτὴν πλὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

Ὁ νέος Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Δημήτριος Ράλλης ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀλληλέγγυος πρὸς τὴν Ἀντὰντ καὶ θὰ ἐτήρει τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ἀναληφθείσας ὑπὸ τῆς προκατόχου Κυβερνήσεως, καὶ τὰς ὑπογραφείσας παρ' αὐτῆς συνθήκας.

Γενικὴ καταβοή ! Οὕτω καὶ τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης ἠρνεῖτο ν' ἀκούσῃ τὸν Ναπολέοντα, ὅταν προσέφερε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων... Ἀλλὰ τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας, ὄχι ἀπὸ συμμάχους της.

Ἡ κατακραυγὴ αὕτη, ψυχρὰ κατὰ βάθος, ὑπέκρυπτε συμφέροντα καὶ ὑπολογισμούς· δι' αὐτὸ ἦτο καὶ ἀμείλικτος. Ἐφεξῆς ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποκρίνωνται ὅτι φοβοῦνται τὴν καταχθόνιον συνωμοσίαν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου μὲ τὸν γυναικάδελφόν του τὸν Κάϊζερ, ἀπὸ δύο ἐτῶν πρόσφυγα ἐν Ὀλλανδίᾳ.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1921, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπέτυχον πρὸ τοῦ Ἐσκῆ-Σεχήρ. Εἰμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς βέβαιος ὅτι δὲν συνέτεινον εἰς τοῦτο αἱ ἐμφύλιοι διενέξεις, ἐξ ὧν ἐδοκιμάζετο ἡ Ἑλλάς ;

Ἐκεῖνον τὸν καιρόν, οἱ δράσται τῆς ἀποπείρας τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς Λυὼν ἐδικάζοντο πρὸ τοῦ παρισινοῦ Κακουργιοδικείου καὶ ὁ κ. Βενιζέλος παρέστη εἰς τὴν δίκην ὡς μάρτυς.

Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου τὸν ἠρώτησε: «Φρονεῖτε ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶναι γερμανόφιλος ;»—«Γερμανόφιλος ; ἀνέκραξεν ὁ κ.Βενιζέλος· μὰ εἶναι ἕνας Μπός,ἕνας Μπὸς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν!»

Ὁ πρεόδρος τοῦ δικαστηρίου δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατηθῇ καὶ νὰ μὴ ἐκφράσῃ τὴν ἔκπληξίν του εἰς τὴν ἀναφώνησιν ἐκείνην. Ἄς εἴπωμεν μόνον ὅτι ὁ κ. Βενιζέλο καθίστα μεγαλύτερον τὸ χάσμα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀντὰντ καὶ ἐπροξένει κακὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν ἐπομένην, εἶχον ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, ὅστις

μοῦ εἶπεν ἠρεμώτατα: «Ὁ κ. Βενιζέλος εἶπε χθὲς ὅτι εἶμαι Μπὸς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ; Μὰ ὄχι, δὲν εἶμαι Μπός. Εἶμαι Ἕλλην, Ἕλλην ἀπ ὀ κεφαλῆς μέχρις ὀνύχων.»

Ἡ ἀποτυχία τοῦ Ἐσκῆ-Σεχὴρ ἐχρησίμευσεν ὡς πρόσχημα ἀποδείξεως ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μέγα σχέδιον τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ αἱ πλεῖσται Μεγάλαι Δυνάμεις ἐπωφελήθησαν τούτου· καλὴ εὐκαιρία διὰ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν μετριόφρονα θέσιν τῆς μικρᾶς δυνάμεως «μὲ περιωρισμένα συμφέροντα», κατὰ τὴν βενιζελικὴν θεωρίαν τῆς «σπονδυλικῆς στήλης».

Καὶ συνεφώνησαν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1920, πρὸ τῆς φοβερᾶς ἀντιδράσεως τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ, ὁ κ. Μιλλεράν, ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας, εἶχε προτείνη εἰς τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον τὴν ἀ ν α θ ε ώ ρ η σ ι ν τῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπρόκειτο νὰ καταγραφοῦν ἐν τῇ Συνθήκῃ τῶν Σεβρῶν καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εὑρίσκετο τότε ἐξόριστος ἐν Λωζάννῃ.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1921, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναθεωρήσεως, εἰς ἣν ἐπανῆλθον, ὅσον ἐξωφρενικὴ καὶ ἂν φαίνεται, μόλις ἓξ μῆνας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Συνθήκης, δύναται νὰ παρουσιασθῇ ὡς μεσολάβησις, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀξιεπαίνου ἐπιθυμίας ὅπως ἀποφευχθοῦν νέαι ἀνθρωποκτονίαι.

Ἡ διακοίνωσις τῶν Συμμάχων διατηρεῖ τὴν βάσιν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, πλὴν τῶν μεταρρυθμίσεων, αἵτινες ἐκρίθησαν ἀναγκαῖαι συνεπείᾳ τῶν νέων προκυψασῶν περιστάσεων. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις Κωνσταντινουπόλεως, καθὼς καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις Ἀγκύρας, ἐκλήθησαν, μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὴν Διάσκεψιν τὴν συνελθοῦσαν ἐν Λονδίνῳ διὰ νὰ συζητήσῃ καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ Ἑλλὰς ἀποδέχεται, ὑπογραμμίζουσα τὴν διατήρησιν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, «ἠγγυημένης, ἔλεγεν, ὑπὸ τῆς ἀγρύπνου ἐπιβλέψεως, τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλὰς παρέσχε μέχρι τοῦδε ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις, τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ὄντος στερρῶς ἀποφασισμένου νὰ ἐκτελέσῃ μέχρι τελευταίας τὰς ἀνειλημμένας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὑποχρεώσεις.»

Ὁ Δ. Ράλλης, ἀσθενῶν, παρέδωκε τὴν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ν. Καλογερόπουλον, ὅστις μετέβη ὁ ἴδιος εἰς Λονδῖνον ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Διάσκεψιν.

Ἡ Διάσκεψις ἤρχισε τὰς ἐργασίας της ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Λόϋδ Τζώρτζ. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὁ Καλογερόπουλος διεπίστωσε τὴν στρατιωτικὴν ἰσχὺν τῆς Ἑλλάδος: 120.000 ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ μικρασιατικοῦ ὀροπεδίου ἦσαν ἕτοιμοι νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν κεμαλικὴν ἀναρχίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίασιν, ἡ Διάσκεψις ἐπανῆλθεν ἐπὶ τῶν στατιστικῶν τῶν πληθυσμῶν, αἵτινες ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, διὰ τὴν ὁροθέτησιν τῆς Θράκης καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Σμύρνης, καὶ τῶν ὁποίων ὁ κ. Βενιζέλος εἶχεν ἀναγνωρίσῃ ποιάν τινα «ρευστότητα» εἰς μερικὰ σημεῖα. Καὶ ἐπροτάθη ἡ σύστασις μιᾶς ἐπιτροπῆς ἐλέγχου καὶ διαιτησίας, ἥτις θὰ μετέβαινεν ἐπὶ τόπου.

Τοῦτο ἰσοδυνάμει μὲ τὴν ἐπαναφορὰν τῆς συνθήκης ἐπὶ τάπητος. Ἤνοιγε δὲ τὴν θύραν καὶ πρὸς ἄλλας ἀναθεωρήσεις.

Ὁ Καλογερόπουλος εἶχε ῥητὴν ἐντολήν. Ἐζήτησε νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Γ' Ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, διὰ τοῦ Ἀντιπροέδρου Δημητρίου Γούναρη καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Γεωργίου Μπαλτατζῆ, προέτεινεν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἀναθεώρησιν καὶ τὴν ἀποστολὴν νέας ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς καὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν.

Ἀπόφασις θαρραλέα, ἀλλὰ βαρεῖα. Ὑπῆρξεν αὕτη ἀπόφασις ὅλης τῆς Ἑλλάδος· τῆς περιποιεῖ τιμήν, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ τῆς στοιχίσῃ ἀκριβά.

Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἀπεφάσισε τὴν 28 Φεβρουαρίου 1921.

Ὁ Γούναρης ὑπεστήριξεν εὐφραδῶς τὴν κυβερνητικὴν πρότασιν. Θὰ ἔπρεπε νὰ παρατεθῇ ὁλόκληρος ὁ θαυμάσιος λόγος του. Εἶπεν ὅτι τὰ διεκδικούμενα ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος δικαιώματα ἀπέρρεον οὐ μόνον ἐκ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, καθ' ὅσον ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ εἴκοσιν αἰώνων καὶ πλέον ὑπῆρξε δι' ὅλας τὰς περὶ ὧν πρόκειται χώρας παράγων ἀνωτέρου πολιτισμοῦ.—Εἶπεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ διετηρήθη ἐκεῖ ἐν μέσῳ δεινοτάτων δοκιμασιῶν, μὲ τὴν βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῆς ἀποστολῆς της, μὲ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῆς Ἱστορίας καὶ εἰς τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀποτίναξιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ.—Ἀνέφερε τὸν ἄτεγκτον ἱστορικὸν νόμον, καθ' ὅν; ἀπὸ τριῶν αἰώνων ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης, ἡ φθάσασα μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης, ἀπωθεῖται πρὸς τὰ ἀσιατικὰ ὑψίπεδα, ἐξ ὧν ἐξώρμησεν.—Ἐξῆρε «τὴν πίστιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐγεννήθημεν καὶ ἀνετράφημεν». «Τὰς μυριάδας νεκρῶν, εἶπε, αἵτινες ἐκύρωσαν τὰ προαιώνια δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος ποῦ θὰ τὰς εὕρῃ ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπή ; Δὲν θ' ἀκούσῃ τὴν φωνήν των ! — Ἡ ἀόρατος δημιουργὸς τῆς ἱστορίας δύναμις πῶς θὰ γίνῃ νοητὴ καὶ αἰσθητὴ ὑπὸ μιᾶς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ; — Θὰ ἰσοδυνάμει πρὸς ἀπάρνησιν τῶν ἱερωτέρων μας αἰσθημάτων, καὶ βεβαίως οἱ μεγάλοι ἡμῶν Σύμμαχοι δὲν θὰ θελήσουν νὰ μᾶς ἀναγκάσουν εἰς τοῦτο.»

Ὄχι μόνον ἡ ἐξεταστικὴ ἀποστολή, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι Σύμμαχοι δὲν ἠδύναντο νὰ καταλάβουν τίποτε. Ἐν πρώτοις δὲν ἐγνώριζον οὔτε λέξιν τῆς ἱστορίας καὶ ἐκαυχῶντο ἐπὶ τούτῳ. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς δὲν εἶχον διάθεσιν νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν Μεγάλην Ἰδέαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐμειδίων, οὔτε ν' ἀποδόσουν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τοὺς πολὺ ἐνοχλητικοὺς δι' αὐτοὺς προαιωνίους του τίτλους.

Ὁ Νικόλαος Στράτος, εἷς ἐκ τῶν καλυτέρων ῥητόρων καὶ τῶν σημαντικωτέρων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, ὑπέμνησεν ἐπίσης τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς μάρτυρας, τοὺς ἀγνώστους στρατιώτας τῆς Μεγάλης Ἰδέας.

Ὑπέμνησε τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων: — Τὰς γενομένας τῷ 1915 προσφορὰς ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου καὶ τοῦ Γούναρη·—τὰς ἀπαντήσεις τῶν Συμμάχων πρὸς τὸν Πρόεδρον Οὐΐλσων, ὅταν οὗτος τοὺς εἶχεν ἐρωτήσῃ περὶ τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου» καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν ἑξῆς: «ἡ ἔξωσις ἐκ τῆς Εὐρώπης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀσφαλῶς ξένης πρὸς τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν πληθυσμῶν τῶν στενόντων ὑπὸ τὴν αἱματηρὰν τυραννίαν τῶν Τούρκων»·—τὴν περίφημον δήλωσιν τοῦ Κλεμανσῶ, Προέδρου τῆς Διασκέψεως Εἰρήνης, πρὸς τὴν

τουρκικὴν ἀντιπροσωπείαν·—καὶ τέλος τὰς ἀναληφθείσας ὑπὸ τῶν Συμμάχων καὶ ἐπικυρωθείσας ὑπὸ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν ὑποχρεώσεις.

Κατόπιν ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις: πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἥτις ηὐτύχησε νὰ πραγματοποιήση τὴν ἐθνικήν της ἑνότητα· εἰς τὰς φιλελευθέρας ἀρχὰς τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας: τὸ αἷμα τῶν Νοεμβριανῶν ἡμερῶν, εἶπε, δὲν ἐξηγνίσθη ὑπὸ τοῦ αἵματος τόσων Ἑλλήνων στρατιωτῶν, θανόντων ὑπὸ τὰς γαλλικὰς σημαίας; — Ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν μεγάλην μεσογειακὴν δύναμιν, ἐλευθερώτριαν καὶ χειραφετήτριαν, ἐνδιαφερομένην, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, διὰ τὴν φιλελευθέραν ὀργάνωσιν τῶν ἐθνῶν τῆς Μεσογείου.

Ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν ἕνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν δραματικὴν ταύτην κρίσιν, πρέπει νὰ αἰσθάνωνται μιᾷ καρδίᾳ·—ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει βενιζελικὴν μειοψηφίαν: διότι τὸ ἑλληνικὸν καθῆκον εἶναι ἓν καὶ μόνον.

Ἀπηύθυνεν ἐνθαρρυντικὸν λόγον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Σμύρνης, τοὺς ἐν ἀγωνίᾳ πάλιν διατελοῦντας, τοὺς ἀκαμάτους ἐργάτας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἰωνίᾳ, ἥτις εἶναι ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ἑλληνικῆς καρδίας.»

Καὶ εἰς μίαν συγκινητικὴν προσωποποίησιν, ἐν τῷ λόγῳ του, ὁ Ν. Στράτος παρουσιάζει τὸν Ἕλληνα φρουρὸν τῆς Τσατάλτζας—χωρικόν, φέροντα τὴν στολὴν τοῦ εὐζώνου—, ὅστις ἔφθασεν ἐκεῖ γεμᾶτος λάσπην ἀπὸ τὸν μακρὸν δρόμον, λαχανιασμένος ἀπὸ τὸ κυνηγητὸ τῆς νίκης, μὲ ματωμένα τὰ τσαρούχια. Ἔχει διαταγὴν νὰ λέγῃ εἰς τὸν διαβάτην:—Δὲν φρουρῶ μόνον τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, φυλάγω ἐδῶ σκοπὸς μπροστὰ στὴν Πόλη, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὁποίαν πλανᾶται ἡ σκιὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, φυλάγω ἐδῶ σκοπὸς μὲ καθημερινὸ τὸ ὅραμα τοῦ Μαρμαρωμένου Βασιληᾶ τοῦ παραμυθιοῦ μας, μὲ τὸ ὅραμα τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος ὑπῆρξε μαρτύριον, ἀλλὰ καὶ τὸ σύμβολον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους. Εἶμ' ἐδῶ ὁ ἀγγελιαφόρος ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς νίκης, ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία μοῦ ἔταξεν ὡς ἀποστολὴν νὰ ξαναζωντανέψω τὸν Μαρμαρωμένον Βασιληᾶν, εἰσπηδῶν εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία μέλλει νὰ ξαναγίνῃ πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Αἱ ἐπευφημίαι τῆς Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως ὑπῆρξαν ὁμόθυμοι· ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς, ἐν ὀνόματι τῆς βενιζελικῆς μειοψηφίας, συνεφώνησε πλήρως:—ἡ μεγάλη φωνὴ τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος.

Αἱ πανηγυρικαὶ αὗται δηλώσεις δὲν ἔγιναν ἀλλοῦ νοηταί, ἢ ἔγιναν παρὰ πολὺ νοηταί:—Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία! Ἡ Κωνσταντινούπολις πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας!

Ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν ἀπέκρουσε τὴν ἀποστολὴν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ Διάσκεψις τοῦ Λονδίνου ἔκαμε τὴν 12ην Μαρτίου νέας προτάσεις:

Παρῃτεῖτο τῆς προτάσεως περὶ ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς.

Προέβαινεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ὡς ἑξῆς:—Ἄφηνε τὴν Θράκην εἰς τὴν Ἑλλάδα, πλὴν εὐθυγραμμίσεώς τινος τῶν συνόρων·—ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἐξεκενοῦτο ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων καὶ τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων θ' ἀφωπλίζοντο·—ἡ περιοχὴ τῆς Σμύρνης, πλὴν τῆς πόλεως τῆς Σμύρνης, θὰ

ἐξεκενοῦτο ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ θὰ ἀπετέλει αὐτόνομον ἐπαρχίαν ὑπὸ Χριστιανὸν διοικητήν·—ἡ Σμύρνη, μὲ ἑλληνικὴν φρουράν, θὰ ἐγίνετο ἐλεύθερος λιμήν.

Αἱ Δυνάμεις προσέφερον τὴν μεσολάβησίν των ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν· διότι αὐτὰ μόνον βάσεις εἶναι· καὶ κατέρχεται κανεὶς βαθμίδα μὲ βαθμίδα ἐκ τῶν Σεβρῶν πρὸς τὴν Λωζάννην.

Ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὁ στρατηγὸς Παπούλας, ὅστις εἶχε καταλάβη πρὸς στιγμὴν τὸ Ἀφιὸν-Καραχισσάρ, ἀπεκρούσθη πάλιν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὰς θέσεις τὴν ἀφετηρίας του· ἡ ἐπιτυχία αὕτη κατέστησεν ἀδιαλλάκτους τοὺς Κεμαλικούς· ἐπρόκειτο ν' ἀποκηρύξουν τὸν ἐν τῇ Διασκέψει τοῦ Λονδίνου ἀντιπρόσωπόν των Μπεκὴρ Σαμῆ· διῃσθάνοντο κἄποιαν ἐνθάρρυνσιν εἰς τὰς πρώτας συνομιλίας τοῦ Μπεκὴρ Σαμῆ βέη μετὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας.

Ὅσον ἀφορᾶ τὴν Ἑλλάδα, τῆς ἦτο δύσκολον, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν, νὰ δεχθῇ μεσολάβησιν ἐπὶ βάσεων, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἔμελλον νὰ λυγίσουν περισσότερον, διότι μερικαὶ μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἐζήτουν πλέον ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ.

Καὶ πρὸ παντὸς ἡ ἐκκένωσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐδημιούργει κίνδυνον νὰ παραδοθοῦν οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ εἰς τὴν μανιώδη ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Μετὰ τὸ ἱστορικὸν δικαίωμα, ἐκράτει τὴν Ἑλλάδα ἐκεῖ τὸ ἀδελφικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν καθῆκον.

Ἐδόθη εὐκαιρία διὰ δύο ἀκόμη ἱστορικὰς συνεδριάσεις τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων, τὴν 5ην καὶ 8ην Ἀπριλίου 1921.

Ἠκούσθη κατ' αὐτὰς γλῶσσα πολὺ διάφορος τῆς ἐν Λονδίνῳ ὁμιλουμένης.

Ὑπέμνησαν τὴν ἐξοντωτικὴν πολιτικὴν τῶν Τούρκων, τὴν ἀκολουθουμένην ἀπὸ τῆς Νεοτουρκικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1908 καὶ προγενέστερον ἀκόμη, ἀπὸ τῶν σφαγῶν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Κεμαλισμὸς ἦτο ὁ ἄμεσος διάδοχος τοῦ Χαμιτισμοῦ. Ἡ πολιτικὴ αὕτη καθίστατο βιαιοτέρα ἐφ' ὅσον προσήγγιζε πρὸς τὸν σκοπόν της καὶ παρατεταμένη κραυγὴ πόνου ἠκούετο ἐξ ὅλης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀδιάφορος ἡ Ἑλλάς ; Ἡ ἐκκένωσις θὰ ἔδιδε προφανῶς τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν σφαγήν· ἠδύνατο ἡ Ἑλλὰς νὰ νίψῃ τὰς χεῖρας ;

Ἐξεφωνήθη μακρὸς λόγος ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Ἀττικοβοιωτίας κ. Τσουκαλᾶ. Ἀφήνων κατὰ μέρος τὴν χαμιτικὴν περίοδον, ἀνέφερε τὰς τέσσαρας περιόδους, καθ' ἅς, ἀπὸ τῆς Νεοτουρκικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1908, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐφήρμοσε τὴν πολιτικὴν τῆς μεθοδικῆς ἐξοντώσεως τῶν Χριστιανῶν, Ἀρμενίων καὶ Ἑλλήνων: 1908—1912 κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μποϋκοτάζ· 1912—1914 κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους μέχρι τῆς κρίσεως τῆς Ἀνοίξεως τοῦ 1914· 1914—1918 κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου πολέμου, μετ' ἰδιαζούσης δὲ βιαιότητος κατὰ τὸ 1917—1918 μέχρι τῆς ἀνακωχῆς· ἡ τετάρτη περίοδος εἶναι ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν Κεμαλισμόν.

Ἀνέφερεν ἀκολούθως τοὺς διαφόρους τρόπους διωγμῶν:—ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1915, ἡ κατάργησις ὅλων τῶν προνομίων, ὧν ἀπήλαυον ἕως τότε τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἐφεξῆς δὲν ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Πατριαρχείου·—καιόπιν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, οἱ Χρι-

στιανοὶ ἐκαλοῦντο εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἐδεκατίζοντο εἰς τὰ τάγματα ἐργασίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπωλέσθη μέγας ἀριθμὸς νέων· ἐκτοπίσεις καθ' ὁμάδας, ἰδίως τὸν Μάρτιον τοῦ 1915, τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως καὶ τῶν Δαρδανελλίων·—τῷ 1917, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν Βαΐων, αἱ σκληραὶ σκηναὶ τῶν ἐκτοπίσεων τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν Κυδωνιῶν ('Αϊβαλῆ).

'Υπελόγισεν 700.000 ἐκτοπίσεις κατὰ Μάϊον-'Ιούνιον τοῦ 1914, δηλαδὴ εἰς εἰρηνικὴν περίοδον. Εἷς Τοῦρκος 'Υπουργός, ὁ Δαμὰτ Φερὴτ πασᾶς, ὡμολόγει ὅτι ἔγιναν 550.000 ἐκτοπίσεις καὶ ἄφηνε νὰ νοηθῇ ὅτι ἔγιναν περισσότεραι, μεμφόμενος διὰ τὰς ὠμότητας αὐτὰς τὸ Νεοτουρκικὸν κόμμα. Τὸν 'Οκτώβριον τοῦ 1919, εἷς ἀνώτερος Τοῦρκος ὑπάλληλος, ἔλεγε: «Πᾶσα κίνησις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Τουρκίας θὰ ὠθήσῃ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν καὶ θὰ προσκρούσῃ ἐπὶ τῆς ἐσκεμμένης ἀντιστάσεώς των, τῆς ὁποίας πρῶτον ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι γενικὴ καὶ ἀμείλικτος σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν.» 'Εκεῖ βαίνουν τὰ πράγματα.

'Εν συνόψει, πλέον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου Χριστιανῶν ἀπωλέσθησαν ἤδη τοιουτοτρόπως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. 'Ο βουλευτὴς 'Αττικοβοιωτίας ὑπέμνησε προσέτι ὅτι ὑπῆρχον ἐν Μικρᾷ 'Ασίᾳ, πρὸ τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, 25.000.000 κατοίκων· σήμερον ὑπάρχουν ἐν ὅλῳ 5—6 ἑκατομμύρια. ῎Ας κρίνῃ κανεὶς ἐξ αὐτοῦ τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τὸ συντελεσθὲν κατὰ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων.

Καὶ συνεπέραινε: «'Η 'Αγία Γραφὴ λέγει: «'Υπὲρ πᾶσαν ἀσπίδα καὶ λόγχην, ἡ δικαιοσύνη πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν». — 'Αλλ' ἂν δι' ἡμᾶς μόνους σιγᾷ ἡ Θεία Δίκη, θὰ φωνάζωμεν, διὰ νὰ μᾶς ἀκούσῃ ὁ κόσμος ὅλος: «Μετὰ τῆς δικαιοσύνης θὰ πολεμήσουν ὑπὲρ ἡμῶν ἡ ἀσπὶς καὶ ἡ λόγχη...»

'Η Συνέλευσις ἐψήφισεν ὁμοφώνως τὴν ἑξῆς ἡμερησίαν διάταξιν, ἥτις εἶναι προκήρυξις ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν Οἰκουμένην: «'Η 'Εθνικὴ τῶν 'Ελλήνων Συνέλευσις, βλέπουσα τὸ συστηματικὸν σχέδιον ἐξοντώσεως τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, τὸ ἀκολουθούμενον ἀπὸ τῆς ἀνακωχῆς καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης, καταγγέλλει ἐπισήμως πρὸς τὸν κόσμον ὁλόκληρον τὰς ἀνηκούστους ταύτας ὠμότητας καὶ δηλοῖ ἐντονώτατα ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀδυνατεῖ πλέον ν' ἀνεχθῇ τὴν παραμονὴν τῶν 'Ελλήνων ὑπὸ τοιοῦτον ζυγόν, ἀφοῦ ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε τουρκικαὶ κυβερνήσεις ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι νὰ κυβερνήσουν πληθυσμοὺς ἄλλης φυλῆς καὶ ἄλλου θρησκεύματος, αἱ δὲ ἀπάνθρωποι μέθοδοι αὐτῶν ἀτιμάζουν τὴν σύγχρονον ἀνθρωπότητα καὶ τὸν πολιτισμόν.»

Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς 'Ελλάδος αὐτή· ἔρχεται ὡς ἀπήχησις τῆς φωνῆς τοῦ Κλεμανσὼ καὶ τῆς φωνῆς τῶν μεγάλων φιλελλήνων τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀνεξαρτησίας.

Καθῆκον ἀνθρωπισμοῦ ! διατί ἀφῆκαν τὴν τιμὴν αὐτὴν εἰς μόνην τὴν 'Ελλάδα ;

Διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν διὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ; Θὰ ἦτο ἀθλιότης.

Πρέπει ν' ἀφήσωμεν αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς σκέψεις καὶ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς μακιαβελικοὺς μικροσυνδυασμούς, εἰς τὰς ὑπούλους ἀντιζηλίας, τὰς παγίδας καὶ τὰς προδοσίας. Τί ἄθλιον θέαμα

εἶναι ἡ πολιτική, ὅταν εἶναι αὐτὰ καὶ μόνον! Δι' αὐτὰ δὲ ἔμελλε νὰ χύσῃ ποταμοὺς αἵματος!

Ἡ Διάσκεψις τοῦ Λονδίνου δὲν εἶχε καμμίαν διάθεσιν ν' ἀκούσῃ τὰς ἐπικλήσεις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ ἱστορικά της δικαιώματα ἢ τὸ ἀνθρωπιστικὸν καθῆκον. Θὰ ἔπαιρνε μαθήματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα; Ἀσχολεῖται μὲ ἐπιχειρήσεις· ὁ πόλεμος ἐτελείωσεν· ἔτσι δὲν εἶναι; Κάμνει πολιτικήν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀρμένιοι; Ἐλάχιστον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν, εἶναι ἐνοχλητικοί.

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀκόμη ἐμπόλεμος. Ποῖος πταίει; Ἂς μὴ ἐπιμείνωμεν πάρα πολὺ εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτήν.... Πρὸς ποῖον μέρος εἶναι τὸ συμφέρον; Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαῖον.

Ἄλλως τε, εἶναι ἥσυχος: Ἡ Ρωσσία ἐβγῆκεν ἀπὸ τὴν μέση... ἐκτὸς ἂν εἶναι ὄπισθεν τοῦ Κεμάλ, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ συντρίψῃ τὸν Ἑλληνισμόν.

Ἐξ ὑποψίας μήπως τὴν ἐπανεύρῃ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον, ἡ Ἀγγλία ὑποστηρίζει κάπως τὴν Ἑλλάδα· ὄχι πάρα πολύ: ἀρκετά, ὥστε νὰ τηρῇ τὸν Κεμὰλ εἰς ἀπόστασιν σεβαστὴν ἀπὸ τῶν πετρελαίων τῆς Μοσσούλης, ὅπως ἄλλοτε διὰ νὰ συγκρατῇ τὴν Ρωσσίαν· ἀρκετά, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἰταλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, διότι δὲν ὑπάρχει ἰμπεριαλισμὸς θεμιτὸς ἄλλος, πλὴν τοῦ βρεττανικοῦ· ὄχι πάρα πολὺ ἐν τούτοις ἐκ φόβου μήπως ἡ Ἑλλὰς ἀπαιτήσῃ τὴν Κύπρον καὶ ἀποβῇ τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην προστασίας. Σωστὴ ἰσορροπία. Διαίρει καὶ βασίλευε εἶναι τὸ ἀξίωμα τῶν αὐτοκρατοριῶν... Καὶ ἂν ἡ Ἑλλὰς πολεμήσῃ, πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν ἡ Ἀγγλία νὰ τὴν ἀποκηρύξῃ διὰ νὰ στρέψῃ τὸ μέλλον πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν, πρὸς ἄλλους συνδυασμούς, ἀναλόγως τῶν συμφερόντων.

Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ ἄμεσος ἀντίπαλος τῆς Ἑλλάδος. Τοὐλάχιστον ποζάρει ὡς τοιαύτη. Ἴσως ἀδίκως. Τελευταία καταταγεῖσα μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Μεσογείου, συγκρατουμένη ἐν τῇ δυτικῇ Μεσογείῳ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς, σκέπτεται νὰ εἰσδύσῃ ἀνετώτερον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον διὰ Τριπολίτιδος καὶ Ἀλβανίας· ὠθεῖται πρὸς τὸν μυχὸν τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ λάβῃ τὸ μερίδιόν της ἐκ τῆς τουρκικῆς κληρονομίας. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει καλυτέραν ἐκεῖ θέσιν. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία κρατεῖ τὴν Δωδεκάνησον μὲ τὴν Ρόδον. Ἐνθυμεῖται τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀσίας, ἥτις ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰωνίαν. Εὔχεται κἄτι περισσότερον μάλιστα, ἵνα ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ σταματήσῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Δὲν εἶναι βέβαιον, ἐν τούτοις, ὅτι αὐτή, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ ἔχουν πάντοτε λόγους νὰ συγχαίρουν ἑαυτὰς ἐπὶ τῇ τουρκικῇ νίκῃ. Ἀπὸ τριῶν αἰώνων, ἡ τουρκικὴ ἰσχὺς ἔγκειται ἐν τῇ διαιρέσει τῶν Χριστιανῶν.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς συνδυασμοὺς δὲν ὑπάρχει ζήτημα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ὅσον ἐκπληκτικὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ θριαμβευτική του ἐπάνοδος, δὲν παίζει ρόλον ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν μεγάλων τούτων πολιτικῶν προβλημάτων. Καὶ αἱ σφοδραὶ αὐταὶ ἀντιζηλίαι τῶν Συμμάχων, κατὰ τὴν διανομὴν τῆς λείας μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου, θὰ ἐξεδηλοῦντο κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἂν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος παρέμενεν ἐξόριστος ἐν Λουκέρνῃ. Αἱ ἀντιζηλίαι αὗται ὑπαγορεύονται ἐκ τῆς γεωγραφίας καὶ τῶν

νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Ἡ Ρωσσία παρεμερίσθη διά τινα χρόνον, ἡ Γερμανία ἐνικήθη, ἡ Αὐστρουγγαρία κατελύθη· πρόκειται νὰ ὀργανωθῇ ἡ Ἀνατολὴ κατὰ νέον σύστημα.

Μένει νὰ ἐξακριβωθῇ ἄν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἠθικῶν νόμων, τῆς τηρήσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ καθήκοντος, θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ὀργανωθῇ ἡ Ἀνατολὴ μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος, φερούσης εἰς πέρας τὴν ἐθνικήν της ἑνότητα.

Θὰ ἐχρειάζοντο πολιτικαὶ ἀντιλήψεις κάποιας εὐρύτητος καὶ ὁ τύπος τῆς ὀργανώσεως θὰ εὑρίσκετο εἰς τὰς παραδόσεις ὁλοκλήρου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Διεκινδυνεύθη ὅμως ὅλη ἡ ὠφέλεια εἰς ταπεινὰς ἀντιζηλίας καὶ παιδαριώδη πείσματα.

Ἡ Γαλλία, ἥτις εἶχε διεξαγάγη καὶ κερδίση τὸν πόλεμον ἐν Ἀνατολῇ καὶ εἶχεν ὠθήση τὰ νικηφόρα στρατεύματα ἀπὸ Βελιγραδίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐθυσίασεν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τοῦ μέλλοντος μετ' ἀπιστεύτου ἐλαφρότητος. Ἀκριβὲς θὰ ἦτο νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπώλεσεν αὐτὴ ἐκεῖ τὸ μεγαλύτερον καὶ καλύτερον μέρος τῆς ὠφελείας, ἣν ἠδύνατο ν' ἀναμένῃ ἐκ τῆς τεραστίας νίκης της.

Καὶ ὅμως, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὡς στρατιώτης τοῦ δικαίου, ὡς Ἐλευθερώτρια Πρόνοια. Οἱ καλύτεροι ἐκ τῶν δημοσιογράφων της καὶ τῶν πολιτικῶν της ἀνδρῶν συμμετεῖχον ἰσχυρᾶς ὀργανώσεως, ἥτις εἶχεν ἔμβλημα: Ὑ π ὲ ρ τ ῆ ς Ἀ ρ μ ε ν ί α ς: ἡ Ἀρμενία εἰς τοὺς Ἀρμενίους.

Ἤκουε τὰς ἀγωνιώδεις κραυγάς, τὰς ἀπεγνωσμένας ἐκκλήσεις, αἵτινες ἔφθανον μέχρις αὐτῆς ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑψιπέδων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀπήντα. Ὁ Παῦλος Ντεσανὲλ τῷ 1916 ἔλεγε: «Πλέον τῶν 600.000 Ἀρμενίων ἀπωλέσθησαν εἰς μίαν τεραστίαν ἐνέδραν. Εἶναι ἔγκλημα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ποὺ ἀναφέρει ἡ ἱστορία ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς !»

Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπήντων: «Ἡ Ἀρμενία χωρὶς Ἀρμενίους». Ξεύρετε τί σημαίνει τοῦτο.

Ὁ κ. Παινλεβὲ ἐστιγμάτιζε «τὰς σφαγὰς αὐτάς, τῶν ὁποίων ἡ φρίκη ὑπερβάλλει καὶ τοὺς φοβερωτέρους θρύλους».

Ὁ Ἀνατὸλ Φρὰνς, ὁ Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου «Ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας», ἔγραφεν: «Ἡ Ἀρμενία ἐκπνέει, ἀλλὰ θ' ἀναζήσῃ... Μετὰ τὴν νίκην τῶν στρατευμάτων μας, τῶν πολεμούντων ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, οἱ Σύμμαχοι θὰ ἔχουν τὸ μέγα καθῆκον νὰ συμπληρώσουν τὴν νίκην. Τὸ ἱερώτερον τῶν καθηκόντων τούτων θὰ εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῆς ζωῆς εἰς τοὺς μάρτυρας λαούς. Τότε θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀρμενίας. Θὰ σκύψουν εἰς αὐτὴν καὶ θὰ τῆς εἴπουν: «Ἀδελφή μου, ἐγέρθητι !»

Καὶ ὁ κ. Μπριὰν ἔγραφε τότε πρὸς τὸν γερουσιαστὴν Λουδοβῖκον Μαρτέν: «Ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἠθέλησεν, εἰς τὰς ἐπισήμους ταύτας στιγμάς, νὰ καυτηριάσῃ τὰ ἐγκλήματα τῶν Νεοτούρκων καὶ νὰ παραδόσῃ εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως τὸ τερατῶδες σχέδιόν των, ἐξοντώσεως ὁλοκλήρου φυλῆς, τὴν ὁποίαν θεωροῦν ἔνοχον διότι ἠγάπησε τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμόν.»

Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα ἡ ἀκουσθεῖσα καὶ ἐν τῇ Ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων

Συνελεύσει κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ Ἀπριλίου 1921. Ἡ Ἑλλὰς ἀπηχεῖ τὴν Γαλλίαν.

Ἀλλ' ὄχι! Ὁ πόλεμος ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἔληξε· δὲν πρόκειται πλέον νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ σωθοῦν ἐκ τῆς σφαγῆς. Τώρα αἱ Δυνάμεις κάμνουν πολιτικήν· διεκδικοῦν τὴν λείαν.

Ἡ Γαλλία εἶναι εἰς διάστασιν μὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ὁποία φοβεῖται τὴν γαλλικὴν ἐπιρροὴν ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἀνατολῇ. Διεκδικεῖται ἡ Ἀνατολή, ὅπου ὑπάρχουν πλούσιοι θησαυροὶ πρὸς ἐκμετάλλευσιν: ἡ χώρα τοῦ Κροίσου καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν σατραπῶν τῆς ἀρχαίας Περσίας!

Φαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι ὁ στρατιώτης τῆς Ἀγγλίας· διαφαίνονται διαγραφόμεναι αἱ μεγάλαι γραμμαὶ μιᾶς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας·—προτεκτοράτου ἀγγλικοῦ ἢ ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς. Οἱ Ἄγγλοι εἶναι ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων τῆς Ἀνατολίας.

Ἀνορθώνουν λοιπὸν τὴν Τουρκίαν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τῆς 9ης Μαρτίου 1921, ἐν πλήρει Διασκέψει τοῦ Λονδίνου, ὁ κ. Μπριὰν συνῆψε συμφωνίαν μὲ τὸν Μπεκὶρ Σαμῆ, ἀντιπρόσωπον τῆς Κυβερνήσεως Ἀγκύρας:—ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἀνεγνωρίσθη ἐκεῖ ὡς Κυβέρνησις de jure (ὑπάρχει ἐν τούτοις Σουλτάνος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ τηρεῖται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας)· θὰ δοθῇ ἀμνηστεία πρὸς τὰς χριστιανικὰς μειονότητας Μικρᾶς Ἀσίας, ἐνόχους διότι ἐσφαγιάσθησαν· ἀλλὰ δὲν θὰ τὸ ξανακάμουν·—ἡ Γαλλία θὰ ἀποκομίσῃ οἰκονομικὰ προνόμια διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν θησαυρῶν τῆς χώρας.

Ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἀγκύρας δὲν θ' ἀποδεχθοῦν τοὺς ὅρους αὐτοὺς καὶ τὰς ὑποχρεώσεις· ἡ Ἐθνοσυνέλευσις θὰ διακηρύξῃ ὅτι ἡ νέα Τουρκία δὲν θέλει νὰ εἶναι ἀποικία τῆς Δύσεως καὶ δὲν τῆς ἀρέσει ν' ἀναμιγνύωνται ἄλλοι εἰς τὸ ζήτημα τῶν χριστιανικῶν μειονοτήτων.

Ὁ συνδυασμὸς δὲν θὰ ἐγκαταλειφθῇ διὰ τοῦτο.

Διότι ἔχει εὐρὺ μέλλον ἢ φαίνεται ἔχων. Ἄλλοτε ἡ Γερμανία, ἀμφοτέρωθεν τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου Βαγδάτης, εἶχεν ἀναλάβη, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν Τούρκων, τὴν οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ Γαλλία αὐτὴ εἶχεν ἐπιτύχη σοβαρὰ πλεονεκτήματα. Ἡ Γερμανία ἐνικήθη· ἡ Γαλλία θὰ λάβῃ τὴν θέσιν της, ζεστὴν ἀκόμη: δὲν εἶναι ἀριστοτεχνικὸν κόλπο;

Ἡ δὲ πολιτικὴ αὐτὴ δικαιολογεῖται μὲ ἀρχαιοτάτους ἱστορικοὺς τίτλους: ὑπὲρ τὸν σύνδεσμον ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας καὶ ὑπὲρ τὸ Ναυαρῖνον, ἀναζητεῖ ἡ Γαλλία τὰ ἐπιχειρήματά της μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Φραγκίσκου Α' εἰς τὰς περιφήμους διομολογήσεις τοῦ 1535, δι' ὧν ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμὰν ὁ Μεγαλοπρεπὴς παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐκτὸς εἴδους τινὸς θρησκευτικοῦ προτεκτοράτου ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, τὸ προνόμιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς ἐκυμάτιζεν μόνον ἡ φέρουσα τὸ βασιλικὸν κρίνον σημαία.

Ἀλλὰ οἱ καιροὶ ἤλλαξαν· ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι δὲν θέλουν πλέον ξένην ἐπέμβασιν, οὔτε εἰς τὸ θρησκευτικόν, οὔτε εἰς τὸ ἐμπορικὸν ἐπίπεδον·

ὡρκίσθησαν νὰ καταργήσουν τὰς διομολογήσεις, ὅπως ὡρκίσθησαν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὰς χριστιανικὰς μειονότητας: — Διομολογήσεις, σᾶς λέγω.—Ἀλλὰ πρόκειται νὰ παραδόσετε τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸ τουρκικὸν σφαγεῖον. — Διομολογήσεις! Δὲν καταλαβαίνετε λοιπόν; Διομολογήσεις.—Καὶ ἡ πλησίον ἠχὼ ἐπαναλαμβάνει: Διομολογήσεις...

Ἐν ὀλίγοις, ἡ Γαλλία τῷ 1915 ἔπαιξεν εἰς τὸ βουλγαρικὸ χαρτὶ καὶ αὐτὸ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τῆς στοιχίσῃ ἀκριβά. Παίζει τώρα εἰς τὸ τουρκικὸν χαρτὶ καὶ αὐτὸ θὰ τῆς στοιχίσῃ ἀκριβώτατα.

Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου; Θὰ ἦτο πολὺ γελοῖον.

Ὁ κ. Βενιζέλος καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν βαρύνουν πολύ, ἐν συγκρίσει μὲ τὸ μέγα τοῦτο σχέδιον. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀκριβῶς εἶναι πολὺ βολικὴ διὰ νὰ παράσχῃ τὴν πρόφασιν καὶ ἐγκαταλειφθῇ ἡ σύμμαχος Ἑλλάς... Ἐχρησιμοποίησαν τὸν κ. Βενιζέλον διὰ νὰ ἀποκτήσουν σύμμαχον τὴν Ἑλλάδα· χρησιμοποιοῦν τώρα τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον διὰ νὰ ξεμπλέξουν μὲ αὐτήν. Αὐτὸ εἶναι ἡ πολιτική.

Καὶ ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς κατάμονος ἀπέναντι τῶν Τούρκων:—οἱ Μεγάλοι Σύμμαχοι εἰς τὸν ἐξώστην· διὰ νὰ θεῶνται ἀνετώτερον, ἐγκατέστησαν, κατὰ Μάϊον, πρὸ τῶν μεγάλων μαχῶν, μίαν οὐδετέραν ζώνην γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ Στενά.

Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐπήρκει ἴσως μόνη της, διὰ τὸ μέγα ἔργον, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑπεστηρίζοντο, κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον, ὑπό τινων ἐκ τῶν συμμάχων της, ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἀδελφῶν της, καί, πρὸ παντός, ὑπὸ τῶν Ρώσσων.

Μ' ὅλα ταῦτα, ἐδέχθη τὸν ἀγῶνα μὲ γενναίαν καρδίαν.

Ὅταν ὅλαι της αἱ δυνάμεις συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ Μικρασιατικὸν μέτωπον, μετέβη καὶ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖ.

Ἀναχωρῶν ἐξ Ἀθηνῶν, τὴν 29ην Μαΐου, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε τὸ κάτωθι διάγγελμα:

«Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν,

»Ἀπέρχομαι ἵνα τεθῶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ Μου, ἐκεῖ ὅπου ἀπὸ αἰώνων παλαίει ὁ Ἑλληνισμός. Ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου, ἡ νίκη θὰ ἐπιστέψῃ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Γένους, ἀκατασχέτως χωροῦντος ἐπὶ τὴν ἀποστολήν του. Ἡ ἐπικράτησις ἡμῶν σήμερον θὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκεῖ, ὡς τὸ πάλαι, ἡ τῶν μητέρων προγόνων, τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὑψηλοτέρων ἰδεωδῶν, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσοπολιτείας, τῆς δικαιοσύνης. Τὰ ὅπλα ἡμῶν ὁδηγεῖ ὁλόκληρον τὸ παρελθὸν τῆς Φυλῆς μας. Παρελθὸν θαυμασίου πολιτισμοῦ, ἐπιβάλλοντος ὑποχρεώσεις, τῆς σοβαρότητος τῶν ὁποίων ἔχομεν πάντες βαθυτάτην συνείδησιν. Διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τούτων δικαιούμεθα νὰ διακηρύξωμεν μεθ' ὑπερηφανείας ὅτι εἴμεθα τελείως ἱκανοί. Τὸ δικαίωμα τοῦτο μᾶς δίδει ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐν ἱερᾷ ἑνώσει διὰ τῆς ἀπαραμίλλου αὐτοῦ ἐθελοθυσίας.

»Πεποιθὼς ἐπὶ τὴν Θείαν ἀρωγήν, ἐπὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ

Στρατοῦ Μου, ἐπὶ τὴν ἀκατάβλητον ἠθικὴν δύναμιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας, σπεύδω ἐκεῖ ὅπου ὑπερτάτη ἐθνικὴ ἐπιταγὴ μὲ καλεῖ.

Ἀθῆναι, 29 Μαΐου 1921.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον:

Δ. Π. Γούναρης, Γ. Μπαλτατζῆς, Σ. Στάης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Θ. Ζαΐμης, Ν. Γ. Θεοτόκης, Π. Μαυρομιχάλης, Ι. Δ. Ράλλης, Π. Τσαλδάρης, Α. Καρτάλης, Κ. Τερτίπης.»

Τὴν 31ην Μαΐου, ἐκ Κορδελλιοῦ, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Στρατόν Του τὸ κάτωθι διάγγελμα:

«Στρατιῶται,

»Ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος μ' ἐκάλεσε καὶ πάλιν ἐπὶ κεφαλῆς ὑμῶν. Δεχθῆτε τὸν ἐγκάρδιον τοῦ Βασιλέως σας χαιρετισμόν. Εἶμαι ὑπερήφανος διὰ σᾶς, διὰ τὴν ἀποφασιστικότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἀγωνίζεσθε τὸν ἀπελευθερωτικὸν τῆς Φυλῆς μας ἀγῶνα, ἐδῶ ὅπου ἀπὸ αἰώνων παλαίει ὁ Ἑλληνισμός.

»Ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἐδάφους μάχεσθε ὑπὲρ τῆς ἰδέας τῆς Ἑλληνικῆς, γεννησάσης ἐδῶ τὸν ἀπαράμιλλον ἐκεῖνον πολιτισμόν, ὅστις οὐδέποτε παύει νὰ προκαλῇ τοῦ κόσμου τὸν θαυμασμόν. Ἡ ἀνδρεία σας ἐγγυᾶται τοῦ ἀγῶνος τὴν ἐπιτυχίαν. Αἱ ἀρεταί σας ἐγγυῶνται ὅτι ἐκ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς νίκης σας, θ' ἀναθάλῃ ἐφάμιλλος ὁ πολιτισμός. Τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ σεῖς εἶσθε δημιουργοί, ἄξιοι τῶν προγόνων σας. Θὰ κληροδοτήσωμεν εἰς τὰ τέκνα σας ἔργον ἀντάξιον ἐκείνων καὶ ἡμῶν.

»Στρατιῶται! Ἐπὶ τὸ ἔργον ὅλοι ἡνωμένοι μὲ καρδίαν πλήρη ἀγάπης πρὸς τὴν Ἑλλάδα μας, μίαν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς τὴν μεγάλην καὶ αἰωνίαν, τῆς ὁποίας ὅλοι εἴμεθα ὄργανα.

»Ἐμπρὸς ἐπὶ τὸ ἔργον. Ὁ Βασιλεύς σας εἶναι μαζί σας. Σᾶς ὁδηγεῖ ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιταγὴ τῆς Πατρίδος μας καλεῖ ὅλους. Ὁ Ὕψιστος ἂς εὐλογήσῃ τὸν δίκαιον ἀγῶνα μας.

Κορδελλιό, 31 Μαΐου 1921.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.»

Κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου μετέβη εἰς τὸ Οὐσάκ, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ διὰ τελευταίαν φορὰν τὰς θέσεις τῶν στρατευμάτων του. Ἀλλ' ἦτο ἀσθενής, ὑπέφερεν ἐκ τῶν συνεπειῶν τῆς τελευταίας νόσου του, ὑπέφερεν ἐκ βαθείας μελαγχολίας ἀναλογιζόμενος τὰς δοκιμασίας, δι' ὧν, μετὰ τῆς Ἑλλάδος, διῆλθε, καὶ ἀπὸ τρομερὰν ἀγωνίαν, σκεπτόμενος τὸ μέλλον. Θὰ εἶχεν ἤδη παραιτηθῆ κατὰ τοὺς προηγουμένους μῆνας· ἀλλ' ἐπετρέπετο ν' ἀφήσῃ ἐπὶ ἀσθενεστέρων ὤμων τὰς φοβερὰς εὐθύνας τῆς παρούσης ὥρας; Δὲν ἔπρεπε νὰ διαφυλάξῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τοιαύτην κρίσιν, τὸ ἠθικὸν ὄφελος τῆς ἀφοσιώσεως, τὴν ὁποίαν αὕτη ἔτρεφε

πρὸς αὐτὸν καὶ τῆς πίστεως, ἥτις ἐχρειάζετο πρὸς ἐκπλήρωσιν τόσον δυσχεροῦς ἔργου ; Οἱ στρατιῶταί του, πρὸ πάντων, δὲν εἶχον ἀνάγκην τῆς παρουσίας του ;

Ἔμεινεν ὅσον ἠδύνατο ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ του· τὸν εἶδεν ἀναχωροῦντα διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν τουρκικῶν γραμμῶν τοῦ Ἐσκῆ-Σεχήρ, τῆς Κιουταχείας. Καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ὁ ἀγών, ἐδέησε νὰ μεταβῇ ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἰς Προῦσαν διὰ νὰ τύχῃ κάποιας ἀναπαύσεως...

Ἦτο τρομερὰ μάχη ἡ μάχη τοῦ Σαγγαρίου· μία ἀπὸ τὰς μεγάλας μάχας τῆς ἱστορίας, λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς προσπαθείας τῶν μαχομένων, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἱστορικῆς σημασίας της. Εἰς τὴν Ἄγκυραν, τῷ 1402, οἱ Τοῦρκοι εἶχον συντριβῆ ὑπὸ τῶν Μογγόλων τοῦ Ταμερλάνου...

Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν μετὰ μεγαλειώδους ὁρμῆς· ἐπετέλεσαν θαύματα γενναιότητος. Τὸ ἔδαφος ἦτο δυσχερές, ὁ ἀνεφοδιασμὸς περίπλοκος, ἀνεπαρκὴς ἐνίοτε, τόσον μακρὰν τῶν στρατιωτικῶν βάσεων· ἐπὶ τῶν ἐρήμων ὑψιπέδων ὑπέφερον ἐκ δίψης. Μ' ὅλα ταῦτα, εἰσέδυσαν βαθύτατα εἰς τὰς ἐχθρικὰς θέσεις· διῆλθον τὸν Σαγγάριον· ἐσκαρφάλωσαν εἰς τὰ ὑψώματα τῆς δεξιᾶς ὄχθης· ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἄγκυραν. «Στὴν Ἄγκυρα ! Στὴν Ἄγκυρα !» ἐφώναζον, μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς νίκης. Προσήγγιζον εἰς τὸν σκοπόν... Ἄπειρος συγκίνησις συνεῖχεν ὅλας τὰς καρδίας, εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας... Ἦλθε τὸ τέλος τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς Τουρκίας ; Ἡ ἐπίστεψις τῆς ἀπ' αἰώνων Σταυροφορίας, τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν «ἀλυτρώτων» ;

Οἱ Τοῦρκοι, ἐξ ἄλλου, ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν διοίκησιν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ὑπερήσπιζον τὸ ἔδαφός των μὲ ἀγρίαν δραστηριότητα· καὶ εἶναι ἔξοχοι στρατιῶται. Ἠσθάνθησαν τὸν θανάσιμον κίνδυνον, ὅστις ἠπείλει τὴν φυλήν των: Ὅλοι οἱ ἄνδρες ὑπηρέτουν εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς τὴν μάχην, αἱ γυναῖκες εἰς τὰ μετόπισθεν, σύρουσαι καὶ ὠθοῦσαι βαρύτατα κάρρα, φορτωμένα ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια, ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης...

Αἱματηρὰ ῥῆξις δύο φυλῶν καὶ δύο θρησκειῶν, ἐχθρῶν ἀπὸ αἰώνων. Ἐπίσημος στιγμὴ ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος:—τὸ τέρμα τῆς ἀπὸ αἰώνων συνεχιζομένης ὑποχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ Ἰσλάμ ; Ἡ πρώτη ἀντίδρασις τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τῆς Εὐρώπης ; Ὕλη διὰ φιλοσοφίαν.

Αἱ διάφοροι φυλαὶ εὑρίσκουν ἀνυπολόγιστον δύναμιν εἰς τὸ λίκνον των. Ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὸν Ἀνταῖον.

Ἡ τεραστία προσπάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐντεταμένη ἐπὶ ἑβδομάδας, ἐξηντλήθη. Τὰ πολεμεφόδια μόλις ἐπήρκουν· εἰς τοὺς Τούρκους ὑπῆρχον ἄφθονα.

Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου, ἡ ἐπίθεσις ἀνεστάλη· τὰ ἐπιθετικὰ σώματα τὰ σπεύδοντα πρὸς τὴν Ἄγκυραν, ἀνεκλήθησαν· ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπέστρεψεν, ἐν καλῇ τάξει, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Σαγγαρίου, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἰσχυρὸν ὀχύρωμα. Ἐδέησε νὰ μείνῃ ἐκεῖ. Ἐπὶ μακροὺς μῆνας οἱ δύο στρατοὶ ἔμειναν ἐκεῖ ὁ εἷς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, ἀνίκανοι διὰ νέαν τόσον φοβερὰν σύρραξιν,

Ὁ Βασιλεὺς ηὐχαρίστησε τὸν στρατόν του διὰ τὸ θαυμάσιον θάρρος, τὸν ὁποῖον τὸν συνεκράτησεν εἰς τόσῳ τρομερὸν ἀγῶνα· τοῦ ἔδωκε τὸ παράγγελμα νὰ κρατηθῇ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν θέσεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐγκατασταθῆ, καὶ νὰ μείνῃ μέχρι τέλους πιστὸς εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν του. Ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετά τινας ἑβδομάδας.

Ἔμελλε ν' ἀντιμετωπίσῃ τρομερὰ καθήκοντα. Διότι, ἐφόσον δὲν ἐξεμηδενίσθη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῶν Τούρκων, ἡ νίκη ἦτο ἰδική των.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως Ἀγκύρας ἐξῆρε τὴν δόξαν τοῦ Μουσταφᾶ Κεμάλ: «Δὶς ἠγωνίσθητε πρὸ δύο πόλεων σημασίας ἐξ ἴσου μεγάλης καὶ δὶς ἐκερδίσατε τὴν νίκην. Πράγματι, τὸ Ἔθνος τοῦτο ἔζησε τὰς κινδυνωδεστέρας στιγμὰς τῆς ὑπάρξεώς του ἐν τῇ Σταμπούλ, ὄπισθεν τοῦ προτειχίσματος τῶν Δαρδανελλίων, καὶ ἐν Ἀγκύρᾳ, ὄπισθεν τῆς μεγάλης τάφρου τοῦ Σαγγαρίου. Ἰδοὺ διατί, λέγει ὅτι, τὰ Δαρδανέλλια καὶ ὁ Σαγγάριος εἶναι ἐφεξῆς αἱ δύο διώρυγες, δι' ὧν θὰ ἱπτάμεθα ὑπεράνω ὅλων τῶν γενεῶν.»

Ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ εἶχεν ὄντως ὑπηρετήσῃ γενναίως κατὰ τὰς αἱματηρὰς μάχας τῶν Δαρδανελλίων τῷ 1915. Τὰ Δαρδανέλλια, ὁ Σαγγάριος: οἱ ἴδιοι νικηταὶ καὶ οἱ ἴδιοι νικημένοι. Διότι δὲν ἡττήθησαν οἱ Ἕλληνες μόνον ἐν Σαγγαρίῳ. Θὰ τὸ ἴδωμεν.

Ἡ Γαλλία δὲν ἤθελε νὰ εἶναι ἐκ τῶν ἡττημένων τοῦ Σαγγαρίου. Ὁ Τύπος καὶ ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐπευφήμησαν τὴν νίκην τῶν Τούρκων· δὲν ἐφάνησαν καθόλου ἁβροὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Βασιλέα της... Ἀλλ' ἂς ἀναμείνωμεν τὸ τέλος.

Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς Ἄγκυραν τὸν Φραγκλὲν Μπουϊγιόν, ὅστις συνῆψε τάχιστα μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμὰλ τὴν σύμβασιν τῆς 20 Ὀκτωβρίου. Συνεπάγεται αὕτη τὴν κατάπαυσιν ὅλων τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ Τουρκίας· εἶναι λοιπὸν συνθήκη χωριστῆς εἰρήνης —κατὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἀγγλία διεμαρτυρήθη μετὰ πολλῆς ζωηρότητος·— συνεπάγεται ἐπίσης εὐθυγράμμισιν συνόρων μεταξὺ τῆς ἀσιατικῆς Τουρκίας καὶ τῆς ὑπὸ γαλλικὴν ἐντολὴν Συρίας, ἀρκετὰ δυστυχοῦς διὰ τοῦτο.—Δὲν συνεπάγεται οἰκονομικὰ προνόμια· εἰς μίαν προσηρτημένην ἐπιστολὴν μόλις γίνεται λόγος περὶ ἐνδεχομένης ἐπεμβάσεως γαλλικῶν κεφαλαίων εἴς τινα μεταλλευτικὴν ἐπιχείρησιν.— Δὲν συνεπάγεται πλέον οὔτε ἀμνηστείαν, οὔτε ἄλλην τινὰ ἐγγύησιν ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν μειονοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων.

Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀπ' αἰώνων προστασίας, τῆς ἐγκατασταθείσης ὑπὸ τῶν Διομολογήσεων τοῦ 1535. Εἶναι ἡ συνθηκολόγησις τοῦ 1921.

Ὑπῆρξεν, ἐν πρώτοις, τὸ τέλος τῆς Ἀρμενίας. Ματαίως προσεπάθησαν νὰ πείσουν τοὺς Ἀρμενίους ὅτι οἱ νικηταὶ Τοῦρκοι θὰ ἐφαίνοντο γενναιόψυχοι, μειλίχιοι καὶ πρᾶοι ὡς ἀρνία· διότι ὁ Τοῦρκος εἶναι πολὺ ἀγαθός, ὅταν δὲν σφάζῃ:—Οἱ Ἀρμένιοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον κάμῃ τὸ ἀπαίσιον πείραμα ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν τοὐλάχιστον, δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην· ἔφυγον ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ παράλια· ἐδέησε νὰ τοὺς μεταφέρουν εἰς τὴν Δύσιν. Περὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὴν χώραν τὴν καλουμένην ἄλλοτε Ἀρμενίαν, δὲν ἠκούσθη πλέον νὰ γίνεται λόγος: ἡ σιγὴ τοῦ τάφου.

Ἐπειδὴ μίαν ἡμέραν ἔσχον τὴν ἀφέλειαν νὰ δείξω συγκίνησιν, ἕν τῶν σπουδαιοτέρων μελῶν τοῦ πρώην συνδέσμου «Ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας» μοῦ ἀπήντησε φρονιμώτατα: «Διατί νὰ ταρασσώμεθα διὰ τοὺς Ἀρμενίους ; Δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἀρμένιοι !»

Καὶ τώρα, ἡ σειρὰ τῶν Ἑλλήνων !...

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ
ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
(1922-1923)

Οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν εἶχον πλέον ἄλλον ὑπερασπιστὴν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στρατόν· συνεσωρεύοντο γύρω του, ὡς ποίμνιον ἔξαλλον ἐπὶ τῇ προσεγγίσει θυέλλης. Τὸ ἴδιον, ὅπως τὰ τελευταῖα θύματα τῆς τρομοκρατίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐδῶ ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου καταδικασμένων.

Διότι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐφεξῆς δὲν εἶχεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας: δὲν ἀνενέωνε τὰς ἐξασθενησάσας ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ δυνάμεις του, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐτύγχανον ὅλων τῶν δυνατῶν βοηθειῶν· τὸ προτείχισμα, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ ὑπεχώρει.

Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τίποτε πρὸς ἀποσόβησιν τῆς καταστροφῆς, εἰς ἣν ἔμελλε ν' ἀπολήξῃ ἡ «ὀλεθρία περιπέτεια»· δὲν ἐνέπνεε πλέον καμμίαν ἐμπιστοσύνην: ὅταν στιφθῇ τὸ λεμόνι, πετοῦν τὸ φλοῦδι.

Ὁ Γούναρης καὶ ὁ Μπαλτατζῆς μετέβησαν εἰς τὰς πρωτευούσας τῆς Δύσεως διὰ νὰ προσπαθήσουν ὅπως σώσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν Παρισίοις, μόλις καὶ μετὰ βίας ἔγιναν δεκτοί. Εἶδον τὴν πατριωτικήν των συντριβήν· μοῦ ἐμέμφοντο μετὰ θλίψεως, ἠπίως, διότι δὲν τοὺς ἐβοήθουν. Οἱ δυστυχισμένοι ! Ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὰς καγκελλαρίας ἀκούουν τοὺς ἱστορικούς ! Τὴν ἱστορίαν ! Τὴν Κασσάνδραν !

Ἐν Λονδίνῳ, ἔσχον μερικὰς σημαντικὰς συνομιλίας. Εἶχον ἀνάγκην χρημάτων διὰ ν' ἀνεφοδιάσουν τὸν στρατόν. Τὰ δάνεια τοῦ 1918 δὲν εἶχον καταβληθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα. Κατεβλήθη προσπάθεια ν' ἀνακληθοῦν τὰ δάνεια ταῦτα. Διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 22 Δεκεμβρίου 1921, ἡ Ἑλλὰς παρῃτήθη τῶν 5.000.000 λιρῶν, τὰ ὁποῖα ἔμενον νὰ ὀφείλωνται εἰς αὐτήν, ἀλλ' ἐξουσιοδοτήθη νὰ συνάψῃ δάνειον 15.000.000 λιρῶν, πληρωτέον εἰς ἀγγλικὰ ἐμπορεύματα. Τὸ δάνειον τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη.

Οἱ «Τάϊμς» συνίστων τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀναμφιβόλως. Ἀλλὰ τὸ μέσον ; Χωρὶς καταστροφήν ;

Καὶ ἡ μεσολάβησις, περὶ ἧς ὁμιλοῦν ἀπὸ τῆς Ἀνοίξεως ; Ὁ Γούναρης παρεκάλεσε, τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Λονδίνου ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν ὑπὸ οἱουσδήποτε ὅρους ἔκρινεν αὕτη καλυτέρους. Τίποτε.

Τὴν 15ην Φεβρουαρίου ἀπηύθυνε νέαν ἔκκλησιν πρὸς τὸν λόρδον Κᾶρζον:—κραυγὴ ἀπελπισίας:—Ὑπέμνησε τὴν αἴτησίν του περὶ μεσολαβήσεως. Εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται πλέον νὰ κρατήσῃ μίαν τόσον τραχεῖαν στρατιωτικὴν προσπάθειαν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἠθικὴ ἀντοχὴ τῶν στρατιωτῶν δὲν ἦτο ἄθικτος, ὅτι οἱ οἰκονομικοὶ πόροι τῆς Ἑλλάδος ἐξηντλήθησαν. — Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνισχύεται ἀδιαλείπτως καὶ ἀνεφοδιάζεται ὑπ' αὐτῶν τῶν Συμμάχων, τῶν κηρυχθέντων, ἀλλὰ πράγματι μὴ ὄντων οὐδετέρων. — Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ εἶναι ἀνίσχυρος νὰ συγκρατήσῃ τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἐὰν δὲν ἐφοδιασθῇ καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὅ,τι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔχει ἀφθόνως. — Ἡ Ἑλλὰς θὰ εὑρεθῇ λοιπὸν ὑποχρεωμένη, ὑπὸ τοὺς χειροτέρους ὅρους, νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ φόβος εἶναι μήπως τοῦτο δόσῃ τὸ σύνθημα τρομερᾶς καταστροφῆς.—Ἡ Ἑλλὰς ἐξεπλήρωσεν ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἀνέλαβεν, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν προστασίαν τῶν Χριστιανῶν· δὲν δύναται πλέον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ ἀνθρωπιστικὸν τοῦτο καθῆκον· ἐὰν αὐτὴ ἐκκενώσῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς φρικαλεότητας τῆς κεμαλικῆς εἰσβολῆς καὶ οἱ Τοῦρκοι, μεθυσμένοι ἐξ ὑπερηφανείας, θὰ ἐπαναθέσουν ἐπὶ τάπητος ὅλα τὰ προβλήματα τὰ λυθέντα ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μέχρι καὶ τῶν Στενῶν, μέχρι καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀκόμη πέραν· ἐφεξῆς, δὲν θὰ πρόκηται πλέον μόνον περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν ἔκαμεν ἐπίμονον ἔκκλησιν πρὸς τὴν φιλίαν τῆς Ἀγγλίας, ἐφ' ἧς πάντοτε εἶχε βασισθῆ.

Νὰ ὁ Πόντιος Πιλᾶτ.

Ὁ λόρδος Κᾶρζον ἀπήντησε τὴν 6ην Μαρτίου:—Θέλει νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις δὲν εἶναι τόσον κρίσιμος, ὅτι ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ πειθαρχία τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων θὰ ἀρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων.—Θλίβεται πολὺ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ δανείου τοῦ Δεκεμβρίου· ἀλλ' αὕτη ὀφείλεται εἰς ἐμπορικοὺς καὶ ὄχι πολιτικοὺς ὑπολογισμούς. — Ἀντιλαμβάνεται καλῶς ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ διπλωματικὴ λύσις καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς ἀποτέλεσμα ἡ μεσολάβησις· αἱ ἐπελθοῦσαι καθυστερήσεις εἶναι ὄντως ἀνιαραί· ὑπάρχει κυβερνητικὴ κρίσις ἐν Ρώμῃ.—Ὁ ἴδιος εἶχε προτείνῃ νὰ συνέλθῃ τὴν 13ην Μαρτίου Διάσκεψις ἐν Παρισίοις.—Καὶ εἶναι πεπεισμένος ὅτι θὰ εὑρεθῇ διὰ τὸ ζήτημα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μία λύσις ἀποδεκτὴ ἀμφοτέρωθεν καὶ φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ διαλύσῃ τὰς ἀνησυχίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Διάσκεψις συνῆλθεν ἐν Παρισίοις τὴν 27ην Μαρτίου. Ἦσαν κουρασμένοι ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς ἱστορίας: Οἱ Τοῦρκοι εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι, θὰ ἱκανοποιήσουν λοιπὸν τοὺς Τούρκους. Καὶ ἡ Διάσκεψις τῶν Παρισίων κατέληξεν εἰς ἓν «ἀνακοινωθέν», τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν παρισινὸν «Χρόνον» τῆς 28ης Μαρτίου 1922: — Ὅτι αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἐπιθυμοῦν ν' ἀποκαταστήσουν τὸ τουρκικὸν Ἔθνος καὶ Κράτος εἰς τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνήκοντα εἰς αὐτούς, **μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ἱστορικῆς καὶ λαμπρᾶς πρωτευούσης των** — ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν πλήρως τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐν Ἀσίᾳ, ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῶν Στενῶν, καὶ ἀπὸ

τῶν συνόρων τῆς Ὑπερκαυκασίας, τῆς Περσίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας, μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Χαρῆτε, Τοῦρκοι! Ἀνασύστασις τῆς τουρκικῆς ἰσχύος καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους ὑπὸ τῶν Μεγάλων Χριστιανικῶν Δυνάμεων. Ἀναγνώσατε ἄλλην μίαν φοράν, φίλοι ἀναγνῶσται, τὴν —πρὸ χρόνου ὀλιγωτέρου τῶν τριῶν ἐτῶν, κατὰ τὴν 25ην Ἰουνίου 1919— διὰ στόματος τοῦ Κλεμανσὼ γενομένην δήλωσιν τῆς Διασκέψεως τῆς Εἰρήνης.

«Πῶς ὁ ἄπεφθος χρυσὸς μετεβλήθη εἰς εὐτελῆ μόλυβδον ;»

Καὶ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ; Καὶ οἱ Ἕλληνες ;... Μειδιάματα ἐπὶ τῶν χειλέων μερικῶν, πολλῶν, ἀκόμη καὶ ἐν Ἑλλάδι : ἡ ἐκκαθάρισις τῆς μεγάλης περιπετείας.

Ἀπολέσασα τὸ ἠθικόν της ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὴν θανάσιμον αὐτὴν κρίσιν, διεσπάσθη περισσότερον, ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης ! Πολλοὶ βενιζελικοὶ ἀξιωματικοί, προβιβασθέντες τότε, ἠρνήθησαν κατόπιν νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· δὲν ἠδύναντο νὰ προετοιμάσουν κίνημα· ἀλλ' ἐπανελάμβανον τὴν ἀλλοτινὴν πολιτικὴν ἀνάμιξιν· καὶ παρέσυρον τοὺς «Ἀλυτρώτους» εἰς τὴν ἀγωνίαν τῆς ἐπερχομένης καταστροφῆς.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν. Τὰ ἀεροπλάνα των ἐσκόρπιζον εἰς τὰς ἑλληνικὰς γραμμὰς προκηρύξεις, προσκλήσεις εἰς ἀνταρσίαν. Ἐλέχθη ὅτι αἱ προκηρύξεις αὗται προήρχοντο ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ! Πρέπει νὰ τὸ πιστεύσωμεν ; Θὰ ἦτο ἀποτρόπαιον!

Δυστυχία εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς ἔχοντας δύο στρατούς, ἢ δύο σώματα ἀξιωματικῶν ἀντιμαχόμενα: Αὐτὸ ἐγίνετο ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰς λατινικὰς δημοκρατίας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἴδετε τὸ Μεξικόν, ἀκόμη καὶ τώρα...

Ἐν τῷ μεταξύ, ἦλθεν ἡ καλοκαιρία ἐπὶ τῶν μικρασιατικῶν ὑψιπέδων· θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συναφθοῦν μάχαι.

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ Παπούλας ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν.

Ἐδέησε νὰ προέλθουν εἰς ἀπεγνωσμένας ἀποφάσεις.

Ὁ στρατηγὸς Παπούλας ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Χατζανέστη. Οὗτος προέτεινε ν' ἀποσύρῃ μερικὰς μεραρχίας ἀπὸ τὸ Μικρασιατικὸν μέτωπον καὶ νὰ τὰς μεταφέρῃ εἰς Θράκην, ἵνα σώσῃ τοὐλάχιστον τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος. Κατώρθωσε νὰ μεταφέρῃ δύο μεραρχίας. Ἤλπιζε νὰ δυνηθῇ ν' ἀφήσῃ ἓν παραπέτασμα μόνον πρὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ κίνδυνος ἦτο τεράστιος: Ἐπαίζοντο ὅλα γιὰ ὅλα.

Καὶ ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν κατέβαλε τὴν τελευταίαν της προσπάθειαν.

Τὴν 27ην Ἰουλίου ἀπηύθυνε μίαν διακοίνωσιν πρὸς τὰς Συμμάχους Δυνάμεις: Ἐξελιπάρει τὴν μεσολάβησίν των, προσχωροῦσα ἐκ τῶν προτέρων πρὸς πᾶσαν πρότασιν περὶ ἀνακωχῆς· ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἀπεκαλύπτετο. Καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν ἐδιπλασιάζοντο· ἡ μανία τῶν Τούρκων ἀπεχαλινώθη· ἦτο λοιπὸν ὑποχρεωμένη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰς εὐθύνας της καὶ νὰ λάβῃ τὰς ἀποφάσεις της.

Τὰς κατέστησε γνωστὰς τὴν 29ην Ἰουλίου.'
Προεκήρυσσε τὴν αὐτονομίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.
Ἀλλ' ὑπῆρχε φόβος ν' ἀποβῇ αὕτη ματαία καὶ νὰ μὴ καταστῇ δυνατὸν ν'ἀποσοβηθῇ ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων καὶ ἡ σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν.
Ἰδοὺ λοιπὸν αἱ προθέσεις της, τὰς ὁποίας ἐξήγγειλεν εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις:—Ὁ παρὼν πόλεμος εἶναι προφανῶς συνέπεια τοῦ πολέμου τῶν Συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας· διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τὴν Τουρκίαν ὅπως ὑπογράφῃ εἰρήνην, οἱ Σύμμαχοι εἶχον καταλάβη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἔκτοτε οἱ Σύμμαχοι, δηλώσαντες οὐδετερότητα, προεκήρυξαν τὴν οὐδετερότητα τῶν ἐδαφῶν, τὰ ὁποῖα κατέχουν, καὶ ἐστέρησαν τὴν Ἑλλάδα ἑνὸς ἐκ τῶν δραστικωτέρων πιεστικῶν μέσων, ἐμποδίζοντες αὐτὴν νὰ κατευθύνῃ τὴν δρᾶσίν της καὶ τὴν στρατιωτικήν της προσπάθειαν ἐπὶ τοῦ πλέον τρωτοῦ καὶ εὐαισθήτου σημείου, τοῦθ' ὅπερ ἀποβαίνει ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ πρὸς τὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζει ὁ διεθνὴς νόμος εἰς τοὺς ἐμπολέμους. — Διὰ νὰ τεθῇ, λοιπόν, τέρμα εἰς μίαν κατάστασιν ἀδιέξοδον, ἡ Ἑλλὰς φρονεῖ ὅτι μόνον ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρωτευούσης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, θὰ ἐπιβάλῃ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης. —Παρακαλεῖ δὲ τὰς Συμμάχους Δυνάμεις, ὅπως, ἐμπνεόμεναι ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης εἰς κοινοὺς ἀγῶνας καὶ ἐκ τῶν ἀναλλοιώτων ἀρχῶν τοῦ δικαίου, δόσουν εἰς τὰ στρατεύματά των τὴν διαταγὴν νὰ μὴ ἐμποδίσουν τὴν πορείαν της πρὸς τὴν εἰρήνην, «ἥτις θὰ εἶναι ἡ σωηρία τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἡ ἐπίστεψις τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου».
Ἡ διακοίνωσις αὕτη εἶναι ἄψογος. Θὰ ἐκτιμηθῇ ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς λύσεως ταύτης: — Ἡ Ἑλλὰς δὲν δύναται πλέον νὰ διατηρήσῃ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· καὶ διὰ τοῦ ἀνακοινωθέντος των τῆς 27 Μαρτίου αἱ τρεῖς Σύμμαχοι Δυνάμεις τὴν ἀπέδωκαν ἤδη εἰς τοὺς Τούρκους. —Ἡ Ἑλλὰς θὰ διατηρήσῃ λοιπὸν τὰς δυνάμεις της ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου ἤρχισε νὰ τὰς μεταφέρῃ· ἂς τὴν ἀφήσουν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης καὶ θὰ ἐπιβάλουν οὕτω τὴν εἰρήνην.
Ἡ Ἑλλὰς ἀναμφιβόλως δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐτύγχανον προστασίας, ἀπὸ μέρους τῶν χθεσινῶν των ἐχθρῶν, ἐναντίον τῶν χθεσινῶν συμμάχων των.
Ἐν τούτοις αὐτὸ συνέβη.
Αἱ Δυνάμεις προέβαλον πρὸς τὸ διάβημα τῆς Ἑλλάδος ξηρὰν ἄρνησιν. Ἐδόθησαν διαταγαὶ πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν συμμαχικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνάμεων ν' ἀποκρούσῃ, διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων, πᾶσαν στρατιωτικὴν κίνησιν στρεφομένην κατὰ τῆς ζώνης, τῆς κατεχομένης ὑπὸ τῶν στρατευμάτων των.
Κατὰ παρόμοιον τρόπον ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1915, ἐδήλωσε πρὸς τὸν «γυναικάδελφόν του τὸν Κάϊζερ» ὅτι θ' ἀπέκρουε διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων πᾶσαν στρατιωτικὴν κίνησιν διευθυνομένην κατὰ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐν τῇ ζώνῃ τῆς Θεσσαλονίκης.
Ἰδοὺ ἡ ἀνταμοιβή: Ἡ Ἑλλὰς πωλεῖται ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν της.

Δὲν ἔμενε πλέον παρὰ νὰ τείνῃ τὸν λαιμὸν πρὸς σφαγήν. Ἀλλὰ τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον θὰ ρεύσῃ, ἐν τῇ τεραστίᾳ ἐκείνῃ καταστροφῇ, δὲν θὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ἀναγγέλλεται ἡ σύγκλησις Διασκέψεως ἐν Βενετίᾳ· πρόκειται νὰ σταλοῦν προσκλήσεις.

Ἦτο τὸ σύνθημα διὰ τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι μειωμένος λόγῳ τῆς ἀποστολῆς μεραρχιῶν εἰς τὴν Θράκην.

Τὴν 13ην Αὐγούστου ἐκσπᾷ ἡ κεμαλικὴ ἐπίθεσις.

Ἀνοίγεται ρῆγμα εἰς τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον, πρὸς τὸ Ἀφιὸν-Καραχισσάρ. Ἀμέσως καταστροφή. Κατηγορήθησαν διάφοροι ἀξιωματικοί. Ἄς παρακολουθήσωμεν μόνον τὰ γεγονότα: συγγράφομεν ἱστορίαν, δὲν συντάσσομεν κατηγορητήριον.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀπὸ τῆς 16ης Αὐγούστου ἐξεμεταλλεύθησαν εὐρέως τὴν ἐπιτυχίαν των, εἰς τὰς μάχας τοῦ Τουμλοῦ Μπουνὰρ καὶ τῆς Κιουταχείας. Ἐνήργησαν τὴν καταδίωξιν μὲ πολυάριθμον ἱππικόν, διὰ Ἂκ-Χισσάρ, Μπαληκεσέρ, Προύσης πρὸς τὴν Σμύρνην.

Πᾶσα ἀντίστασις μετ' οὐ πολὺ ἔπαυσεν. Οἱ Τοῦρκοι συνέλαβον χιλιάδας αἰχμαλώτων. Κατάρρευσις, ἐξουθένωσις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μερικὰ λείψανά του κατέφυγον εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου. Εἶναι περίεργον ὅτι αὐτὰ μόνον εἶχον διατηρήσῃ κάποιο ὁμοίωμα ὀργανώσεως. Προμελέτη διὰ κάποιο ἄλλο ἔργον ;

Καὶ τώρα οἱ ἀθῶοι ; Ὁ πληθυσμός ; Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ;

Ποῖος θὰ περιγράψῃ τὰς φρικαλέας σκηνάς ; Ἑκατοντάδες χιλιάδων δυστυχῶν ὑπάρξεων, ἰδίως γυναῖκες, παιδιά, γέροι, ἐσφάγησαν ἐν μέσῳ αἰσχίστων θηριωδιῶν. Ἑκατοντάδες χιλιάδων ἄλλων, πλέον τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου, ἐδιώχθησαν, ἐσπρώχθησαν διὰ τοῦ ξίφους καὶ διὰ τοῦ ροπάλου, ὡς ἀγέλη πρὸς τὴν ἀκτήν. Ἑκατοντάδες πλοίων τοὺς περισυνέλεξαν τάχιστα.

Ἡ Σμύρνη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν 8ην Σεπτεμβρίου. Ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν γενεθλίων τῆς Θεοτόκου.

Μεταξὺ τῶν τόσων θυμάτων, ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος ἐσφαγιάσθη καὶ διεσύρθη ὅπως ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Ε΄ τὸ Πάσχα τοῦ 1821, τοῦ ὁποίου τὰ ὀστᾶ εἶναι θαμμένα ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος ἀπήχθη ἐκ τῆς οἰκίας του, ἐσύρθη εἰς τὸν δρόμον —ἀφοῦ, χλευαστικῶς, τὸν ἐνέδυσαν μὲ μίαν μπλοῦζαν κουρέως—, ἐρρίφθη κατὰ γῆς, ἐξεσχίσθη, κατεκερματίσθη. Παρευρίσκοντο ἐκεῖ στρατιῶται τῶν Συμμάχων· εἶχον διαταγὴν νὰ μὴ ἐπέμβουν.

Χιλιάδες δυστυχῶν ὑπάρξεων, στοιβαγμέναι κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν· εἰς ἀρκετὸν μῆκος ἑκατοντάδες πτωμάτων εἶχον γεμίσῃ τὴν θάλασσαν, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ βαδίσῃ ἐπ' αὐτῶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅσους ἐπέπλεον ἀκόμη, τοὺς ἀπετελείωνον μὲ μαχαίρας καὶ ξύλα.

Μετὰ πέντε ἡμέρας, τὴν 13ην Σεπτεμβρίου, ἐξερράγη πυρκαϊά. Ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν, ἡ ἑλληνικὴ συνοικία, ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ συνοικία, κατεστράφησαν. Ἡ τουρκικὴ συνοικία διεσώθη. Ὑπεστηρίχθη, ἐν

τούτοις, εἰς μερικοὺς κύκλους —τόσον εἶναι σαπισμένη ἐκ τῶν προκαταλήψεων ἡ οἰκτρὰ αὐτὴ ἱστορία—, ὅτι ἡ Σμύρνη ἐπυρπολήθη ὑπὸ Ἑλλήνων, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν διότι τὴν ἔχανον. Δὲν ἐξήγουν ὅμως, οἱ ὑποστηρίζοντες ταῦτα, πῶς διεσώθη ἡ τουρκική, κατὰ προτίμησιν, συνοικία.

Εὑρέθησαν πολλοὶ Χριστιανοὶ νὰ χαροῦν διὰ τὴν ἑλληνικὴν καταστροφήν. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅστις εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν Τούρκων δὲν δύναται νὰ εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ μὴ εἶναι κανεὶς μὲ τὸ μέρος τῶν Τούρκων, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τεσσαρακονταετεῖς μεθοδικαὶ σφαγαὶ καταλήγουν εἰς ἐξόντωσιν καὶ τῶν τελευταίων Χριστιανῶν.

Καὶ δὲν εἶναι ἀτιμωτικὸν νὰ εἶναι κανεὶς μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, τὸ κάτω-κάτω, δὲν φέρουν ὅλοι τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος.

Θὰ μὲ κατηγορήσουν ὅτι δὲν εἶμαι ἀμερόληπτος. Δὲν θὰ μὲ κατηγόρουν ἂν ἤμην μὲ τὸ μέρος τῶν Τούρκων. Λέγω τὰ ἀδιαμφισβήτητα γεγονότα. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι ἱστορικός, δὲν εἶμαι ὀλιγώτερον ἄνθρωπος, καὶ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ συγκινοῦμαι.

Ἄλλως τε, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ ἐξαρθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὑπεράνω τῶν ἀθλιοτήτων καὶ τῶν χαμερπειῶν τούτων. Ἂς κοιτάξωμεν τὴν ἱστορίαν τὴν διεξαγομένην ἐκ τοῦ αἱματηροῦ τούτου δράματος.

Ἰδοὺ λοιπὸν ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Καὶ μάλιστα δὲν ὑπάρχουν καὶ Ἕλληνες. Ἡ Ἑλληνικὴ Φυλὴ ἐξηφανίσθη ἐκεῖθεν μετὰ διαμονὴν τριάντα-σαράντα αἰώνων. Ὅσοι ἔμενον, περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου, ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀκόμη καὶ ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα δὲν ὑπῆρξε τοιαύτη καταστροφή.

Ἱδρύσαμεν τότε ἐν Παρισίοις, μίαν ἐπιτροπὴν ἀμέσου βοηθείας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ καρδιναλίου Ντυμπουά. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ κάμωμεν μεγάλα πράγματα. Ἔπρεπε νὰ ἐπέμβῃ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν.

Εἶδον, μετὰ τρία ἔτη, τὴν Σμύρνην εἰς ἐρείπια, τὴν Σμύρνην νεκράν. Εἶδον τὴν Κωνσταντινούπολιν : τί καταστροφή ! Εἶδον, πέριξ τῶν Ἀθηνῶν, τὰ χωρία τῶν προσφύγων· εἶδον τοὺς δυστυχεῖς τῶν ὁποίων τὰ βλέμματα διετήρησαν τὴν ἔκφρονα φρίκην τῶν ὅσων ὑπέστησαν.

Μία δυστυχὴς νέα, τῶν περιχώρων τῆς Σμύρνης, δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὸν λιμένα· ἐκρύβη ἐντὸς δάσους· ἐκεῖ ἀνεκαλύφθη, κατεδιώχθη ὡς θήραμα. Προσβληθεῖσα ὑπὸ ἑνὸς Τούρκου ληστοῦ, τὸν ἐστραγγάλισεν. Ἔζησε μερικὰς ἡμέρας μὲ ρίζας δένδρων καὶ σκώληκας. Ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ἔφθασεν εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐσώθη ὑπὸ ἑνὸς ἑλληνικοῦ πλοίου. Εὑρίσκεται εἰς τὰς Ἀθήνας τώρα. Πηγαίνετε νὰ τὴν ἴδῆτε.

Δυστυχισμένη εἰκὼν τῆς Ἰωνίας.

Ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν σᾶς φαίνωνται ἄξιοι οἴκτου, ὦ φίλοι τῶν Τούρκων, κοιτάξατε τὸν θάνατον τῆς Ἀρμενίας. Δὲν δύνασθε νὰ τὴν κατηγορήσετε ὅτι ἀνεκάλεσε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Θ' ἀκούσετε, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὴν κραυγὴν τῆς ἀπελπισίας, ἡ ὁποία ὑψοῦται ἐκεῖθεν καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει κατάρα. Καὶ ὅταν ἔχετε ὀλίγον καιρὸν διαθέσιμον καὶ εἰμπορέσετε νὰ μεταβῆτε εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἡ διάσκεψις τῶν Συμ-

μαχων δὲν ἐπρόφθασε νὰ συνέλθῃ, θὰ πᾶτε νὰ περιπατήσετε εἰς τὸ Λίντο—διασκεδάζει κανεὶς καλὰ εἰς τὸ Λίντο· τότε διὰ τὴν ἀντίθεσιν, διότι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ποικιλία διασκεδάσεων, θὰ ἴδῆτε ἐκεῖ πλησίον τὴν νῆσον τοῦ 'Αγίου Λαζάρου, ὅπου κυματίζει ἀκόμη ἡ 'Αρμενικὴ σημαία· διότι ὑπάρχει ἐκεῖ μία «'Αρμενικὴ Δημοκρατία». Θὰ ἴδῆτε ἐκεῖ τοὺς καλοὺς μοναχούς, οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦν ἐκεῖ, ἀπὸ διακοσίων ἐτῶν, τὴν ἀρμενικὴν σκέψιν, τὴν ἀρμενικὴν ψυχήν, τὴν διδάσκουν εἰς τοὺς νεαροὺς μαθητάς των διὰ νὰ τὴν μεταδόσουν εἰς τὰς μελλούσας γενεάς. 'Αφήσατέ τους νὰ σᾶς ὁμιλήσουν περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 καὶ θὰ.... βιασθῆτε νὰ φύγετε....

Καὶ ἂν οὔτε οἱ 'Αρμένιοι δὲν σᾶς φαίνωνται ἄξιοι οἴκτου, κοιτάξατε ὅτι ἡ τουρκικὴ καταιγίς, τὴν ὁποίαν ἐπεκαλεῖσθε διὰ τῶν ἀνοσίων εὐχῶν σας, ἐσάρωσε τὰς σχολάς, τὰ νοσοκομεῖα, ὅλα τὰ ἔργα τῶν χριστιανῶν, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἐκεῖ κάτω, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ ἀπὸ τῶν συνόρων τῆς Περσίας μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους — ὅπως ἀναφέρει τὸ ἀνακοινωθὲν τῆς 27 Μαρτίου. 'Υπάρχουν ἐκεῖ κάτω δι' ὅλους μας ἐρείπια ἐνθυμίζοντα τὴν ἐποχὴν τῆς θηριωδεστέρας βαρβαρότητος.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν ἀπ' ἐδῶ !

Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ὅλον. 'Ακόμη δὲν εἴμεθα εἰς τὴν Λωζάννην.

* * *

Ποῖος πταίει ;

'Εν πρώτοις ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τόσον ἀφθόνως σπείρουν τὰ μίση καὶ τὰ πάθη.

Τὴν 28 Αὐγούστου ἡ Κυβέρνησις Πρωτοπαπαδάκη—Γούναρη—Στράτου ἔπεσεν. 'Ο Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν κ. Τριανταφυλλᾶκον νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν καὶ ἀπηύθυνε τὸ ἑξῆς διάγγελμα:

«Πρὸς τὸν 'Ελληνικὸν Λαόν,

»'Η ἔνδοξος Πατρίς μας ὑπέστη σκληρὰν δοκιμασίαν...

»'Η ἀτυχία αὕτη, ἀπροσδόκητος καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἐχθρόν, δὲν μειώνει τὴν γενναιότητα κα τὴν δόξαν τοῦ στρατοῦ μας. 'Αλλ' ἔχομεν τὸ καθῆκον νὰ τὴν ὑποφέρωμεν μετὰ θάρρους, ὡς ἁρμόζει εἰς λαὸν γενναῖον, ἀγαπῶντα τὴν πατρίδα του. Λαέ, ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ αὐταπάρνησίς σου θὰ θαυμασθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους σου....

»'Ως Βασιλεύς, θὰ πράξω ὅ,τι τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους μοῦ ἐπιβάλλουν. 'Αναμένω μετ' ἐμπιστοσύνης, ὅτι θὰ δόσῃς δείγματα τῶν γνωστῶν ἀρετῶν σου, πατριωτισμοῦ καὶ ἑνότητος.

»'Εστὲ ἡνωμένοι καὶ πειθαρχικοί. 'Υπακούετε εἰς τοὺς κυβερνῶντας. Αὐτὸ εἶναι τὸ καθῆκόν μας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ».

Ἀλλὰ τὰ πάθη εἶχον ἀποχαλινωθῆ ἐν τῇ ἀνηκούστῳ ἀγωνίᾳ.

Ἐν Χίῳ, ὁ συνταγματάρχης Πλαστήρας ἀναλαμβάνει τὴν πρωτοβουλίαν νέου κινήματος, τὸ ὁποῖον μετεδόθη καὶ εἰς τὸν ἐν Μυτιλήνῃ στρατόν. Ὁ συνταγματάρχης Γονατᾶς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν, ἐμπνεομένην κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, προσεχώρησαν πολλοί.

Τὴν 11)24 Σεπτεμβρίου, ὁ συνταγματάρχης Γονατᾶς ἔκαμεν ἔκκλησιν πρὸς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπὲρ σωτηρίας τῆς Πατρίδος. Ἐζήτει: Τὴν παραίτησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου Γεωργίου·—τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως, ἥτις, ἐμπνέουσα ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντάντ, θὰ παρεσκεύαζε τὰς ἐκλογὰς καὶ θὰ ἐκυβέρνα ἐν τῷ μεταξὺ τὴν χώραν·—τὴν ἄμεσον ἐνίσχυσιν τοῦ μετώπου τῆς Θράκης. Κατέληγεν οὕτω: «Ἂς πρυτανεύσῃ παρ' ὑμῖν ὁ ἁγνὸς πατριωτισμὸς καὶ θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἔναρξις τοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἀνασυγκροτήσεως, δι' ἧς θ' ἀποσοβηθῇ ἡ πλήρης καταστροφὴ πρὸς ἣν βαίνομεν καὶ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος».

Τὴν 13)26 Σεπτεμβρίου, ἡ προκήρυξις αὕτη ἐρρίφθη ὑπὸ ἀεροπλάνων εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν ἑσπέραν ὁ στρατὸς μεταφερθεὶς ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ «Λῆμνος» καὶ τοῦ ὑπερωκεανείου «Πατρὶς», ἀπεβιβάσθη εἰς Λαύριον καὶ ἐβάδισε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὴν νύκτα τῆς 13)26 πρὸς τὴν 14)27 Σεπτεμβρίου ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα τοὺς ἄνδρας εἰς οὓς εἶχε περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην. Τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἦτο γενικόν; Ἢ μόνον συνωμοσία ἑνὸς κόμματος, μερικῶν ἀπειθάρχων ἀξιωματικῶν; Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀντιστοῦν ἢ νὰ ὑποχωρήσουν; Τί ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον;...

Ὁ Βασιλεὺς ἦτο κουρασμένος. Ἐφοβήθη ἐμφύλιον πόλεμον. Δὲν ἤθελε νὰ βάψῃ τὰς χεῖράς του μὲ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἔγραψε πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου :

> «Κύριε Πρόεδρε, ὁ ἀναβρασμὸς ὅστις προεκλήθη ἐν Ἑλλάδι συνεπείᾳ τῶν ἐπελθόντων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀτυχημάτων καὶ ἐπὶ τῇ προόψει τοῦ κινδύνου ἀπωλείας τῆς Θράκης, ἐνέπνευσεν εἰς μερίδα τινὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ παρουσία μου ἐπὶ τοῦ Θρόνου κωλύει τοὺς ἰσχυροὺς μας Συμμάχους νὰ βοηθήσωσιν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἑλλάδα.
>
> »Καίτοι οὐδόλως συμμερίζομαι τὴν γνώμην ταύτην, βλέπων ὅμως, ὅτι ἡ πεπλανημένη αὕτη ἰδέα μιᾶς μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὁδηγεῖ τὴν χώραν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον καὶ φρονῶν ὅτι ὁ ἀλληλοσπαραγμὸς θ' ἀπετέλει τὸ ὕστατον καὶ τελειωτικὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα πλῆγμα, ἀπεφάσισα, πρὸς ἀποσόβησίν του, νὰ θυσιάσω ἐμαυτὸν καὶ νὰ παραιτηθῶ, καὶ παραιτοῦμαι τοῦ θρόνου.
>
> ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ».

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπηύθυνε κατόπιν τὸ κάτωθι διάγγελμα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν :

> «Ὑπείκων εἰς τὴν πανδήμως ἐκφρασθεῖσαν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἐπέστρεψα τὴν 6ην Δεκεμβρίου 1920 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνέλαβον ἐκ νέου τὰ Βασιλικὰ Μου καθήκοντα.

»Ἐδήλωσα τότε καὶ ὡρκίσθην, ὅτι θὰ εἶμαι εὐλαβὴς τηρητὴς τῶν ὅρων τοῦ Πολιτεύματος. Ἡ δήλωσίς Μου αὕτη καὶ εἰς τὴν ἐνδόμυχόν Μου ἐπιθυμίαν ἀνταπεκρίνετο καὶ εἰς τὸν πόθον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰ διεθνῆ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα. Τὴν ὑποχρέωσίν μου ταύτην ἐτήρησα πιστῶς μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος διαγραφομένων ὁρίων ἔπραξα πᾶν ὅ,τι Μοῦ ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατόν, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Ἔθνους.

»Ἤδη ἀντίξοα θλιβερὰ γεγονότα ἔφερον τὴν Πατρίδα μας εἰς κρίσιμον θέσιν. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, ὅπως καὶ εἰς τόσας ἄλλας περιστάσεις κατὰ τὴν μακραίωνα ἱστορίαν της, θὰ ὑπερνικήσῃ καὶ πάλιν τὰ ἐμπόδια καὶ θὰ συνεχίσῃ τὸν ἔνδοξον καὶ λαμπρὸν δρόμον της, ἀρκεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον πλήρως ἡνωμένη καὶ νὰ βοηθηθῇ παρὰ τῶν ἰσχυρῶν φίλων της.

»Μὴ θέλων ν' ἀφήσω εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ἀμφιβολίαν, ὅτι διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Θρόνου παρουσίας Μου δυσχεραίνω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ἱερὰν τῶν Ἑλλήνων ἕνωσιν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν φίλων μας, παρῃτήθην τῆς Βασιλικῆς Ἀρχῆς.

»Ὁ πρωτότοκος υἱός Μου, Γεώργιος, εἶναι ἀπὸ τοῦ νῦν Βασιλεύς σας. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος θὰ συσπειρωθῇ περὶ Αὐτὸν καὶ θὰ Τὸν συντρέξῃ πάσῃ δυνάμει καὶ πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον Του. Ἐγὼ δὲ, εὐτυχὴς διότι μοῦ παρέχεται ἀκόμη μία εὐκαιρία ὅπως ἐκ νέου θυσιάσω ἐμαυτὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μας, θὰ εἶμαι ἀκόμη εὐτυχέστερος, ὅταν ἴδω τὸν τόσον ἀγαπητόν Μου λαὸν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ περιβάλλοντα τὸν νέον Βασιλέα Του, νὰ ὁδηγῇ τὴν Πατρίδα εἰς νέαν δόξαν καὶ ἀκμήν.

»Ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς Πατρίδος πᾶσα θυσία εἶναι μικρὰ καὶ εἶμαι ἕτοιμος ὅπως ἀγωνισθῶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Χώρας, ἂν ἡ Κυβέρνησις καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς κρίνουν χρήσιμον τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην πρὸς τὴν φιλτάτην Πατρίδα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ».

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 14)27 Σεπτεμβρίου, τὰ ἐπαναστατικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Φάληρον καὶ τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπεσύρθη εἰς τὸ Τατόϊ.

Τὴν 5ην μ.μ. ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὡρκίσθη.

Δὲν ἐζήτησε καθόλου τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου· παρεκλήθη νὰ φύγῃ.

Τὴν 17)30 Ὀκτωβρίου ἐπεβιβάσθη πλοίου εἰς τὸν Ὠρωπόν. Οἱ στρατιῶται τῆς φρουρᾶς του συνεκλονίζοντο ἀπὸ λυγμοὺς καὶ τοῦ ἔλεγον:

«Ἔχε γειά ! Ὁ Θεὸς νἆναι μαζί σου ! Δὲ θὰ σὲ ξεχάσουμε ποτέ, Ἐσένα, τὸ Βασιλῆᾶ μας!»

Καὶ τώρα ἐπετεύχθη τέλος πάντων ἡ ὁμόνοια, ἡ ἱερὰ ἕνωσις, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος ;

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν τῆς 14)27 Σεπτεμβρίου, ἡ ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησθις διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ τὴν φυλάκισιν τῶν ὑπουργῶν, οἱ-

τινες εὑρίσκοντο ἐν τῇ ἀρχῇ καθ' ὃν χρόνον ἔγινεν ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον:

«Ἡ Ἐπανάστασις σᾶς ἐκφράζει τὴν πλήρη της ἐμπιστοσύνην διὰ τὸν [illegible]νισμὸν τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος καὶ ζητεῖ τὴν ἄμεσον συνδρομήν [illegible].

Ὁ κ. Βενιζέλος ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Λωζάννῃ.

Τὴν 16)29 ἐξεδόθη ἐπαναστατικὸν διάταγμα: «Οἱ συλληφθέντες ὡς ὑπεύθυνοι τῶν ἐθνικῶν ἀτυχημάτων θὰ κρατηθῶσιν ἐν προφυλακίσει μέχρις οὗ ἡ νέα Ἐθνοσυνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θὰ δικασθῶσιν». Ἐὰν ἀνέμενον τὰς ἐκλογάς, τὴν σύγκλησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, τὰ πάθη, ἀναμφιβόλως, θὰ κατηυνάζοντο.

Τοὐναντίον, ἤδη προσέλαβον αἰφνιδίως νέαν ὀξύτητα ἀπὸ τῆς 17ης Ὀκτωβρίου. Διατί; Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξέδωκε νέαν προκήρυξιν:—Δὲν ἀρκεῖ ὅτι ἐξηνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ· πρέπει νὰ ἐκμηδενισθῇ τὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν Κωνσταντινικὸν συγκρότημα, τὸ ὁποῖον εἶχε θέση τὸν Βασιλέα ὑπεράνω τῆς Πατρίδος, κατέλυσε τὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας καὶ προεκάλεσεν οὕτω τὴν μεγάλην ἐθνικὴν καταστροφήν. — Ἡ Ἐπανάστασις κηρύσσει τὴν ἀδελφότητα ἀλλ' ἡ ἀδελφότης θὰ ἦτο ἀνήθικος, ἂν ἐσήμαινε λήθην ἢ μετάθεσιν τῶν εὐθυνῶν καὶ σύγχυσιν μεταξὺ ἀθώων καὶ ἐνόχων. — Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος· οἱ κυριώτεροι ὑπεύθυνοι τῆς συμφορᾶς τοῦ Ἔθνους πρέπει νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἠθικὸν θάνατον, εἰς ὁριστικὸν πολιτικὸν θάνατον.

Τὰ ἴδια πάθη, τὰ αὐτὰ ἀντίποινα, σχεδὸν αἱ ἴδιαι διατυπώσεις, ὡς καὶ κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917, μετὰ τὴν πρώτην παραίτησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἀλλ' ἡ Κορσικὴ κεῖται πολὺ μακράν.

Τὴν 22 Ὀκτωβρίου, εἰς μίαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν, ἐπὶ τούτῳ γενομένην, ἠκούσθησαν κραυγαί: Εἰς θάνατον! Εἰς θάνατον!» Καὶ ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν καὶ ἐπευφημήθη ἡ εἰκὼν τοῦ κ. Βενιζέλου.

Τὴν 12)25 Ὀκτωβρίου — κατόπιν ποίας πιέσεως ; — ἀντιθέτως πρὸς τὸ προγενέστερον διάταγμα, συνεστήθη Ἔκτακτον Στρατοδικεῖον, διὰ νὰ δικάσῃ τοὺς ὑπευθύνους τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς. Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος διωρίσθη πρόεδρος τῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἤ, ἂν θέλετε, Δημόσιος Κατήγορος.

Ὁ Γούναρης, ὁ κυριώτερος κατηγορούμενος, παρετήρησεν, ὅτι, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, οὐδεὶς δύναται νὰ στερηθῇ τοῦ φυσικοῦ δικαστοῦ του — ὅτι, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, οἱ ὑπουργοὶ εἶνε ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου καί, ἂν ἡ Βουλὴ τοὺς θέσῃ ὑπὸ κατηγορίαν, παραπέμπονται ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου — ὅτι, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα, ἡ συγκρότησις δικαστηρίων καὶ ἐπιτροπῶν ἐκτάκτων ἀπαγορεύεται — ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅλων τῶν πεπολιτισμένων Κρατῶν....

Πρὸς τί ὅμως αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις; Ἤδη, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξεθρονίζετο ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, κατ' Ἰούνιον τοῦ 1917, τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα παρεβιάσθη ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου κατὰ πᾶν ὅ,τι τὸν ἐστενοχώρει.

Καὶ ἡ μυσαρὰ ἐκδίκησις, τὸ ποταπὸν πολιτικὸν πάθος ἔφθασε μέχρι τῶν ἄκρων.

Ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως, συνελήφθη ἐν Κερκύρᾳ. Κατηγορεῖτο διὰ κακὸν ἑλιγμὸν τῆς μεραρχίας του κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαγγαρίου.

Αἱ ἀρχίσασαι κατὰ τῶν ὑπουργῶν ἀνακρίσεις διεξήχθησαν μετ' ἐπαναστατικῆς ταχύτητος. Ὁ κυβερνητικὸς ἐπίτροπος ἐξήγησεν, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον ἵνα ἐνισχυθῇ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἀντεπροσώπευε τότε τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Διασκέψει τῆς Λωζάννης.

Τὴν 26ην Νοεμβρίου συνετάχθη τὸ κατηγορητήριον: — οἱ τέως ὑπουργοὶ Δ. Γούναρης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Γ. Μπαλτατζῆς, ὁ στρατηγὸς Χατζανέστης, ὁ Μιχαὴλ Γούδας, ὁ Νικόλαος Στράτος, ὁ Νικόλαος Θεοτόκης, ὁ Ξενοφῶν Στρατηγός, ἤχθησαν εἰς δίκην ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, ἐπειδὴ ἀπὸ σκοποῦ καὶ ἑκουσίως ἐπέτρεψαν τὴν εἰσβολὴν ξένων στρατευμάτων ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους τῆς Σμύρνης: — ἔκτακτος διατύπωσις· θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης, τῷ 1915· — ἐπειδὴ ἀνεκάλεσαν τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ δὲν τῷ συνέστησαν νὰ παραιτηθῇ, διαρρήξαντες οὕτω τὰς συμμαχίας τῆς Ἑλλάδος καὶ οὐδαμῶς λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὴν διακοίνωσιν τὴν ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, τὴν ἑπομένην τοῦ δημοψηφίσματος· — ἐπειδὴ ἔθεσαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ἀπείρους στρατηγούς· — ἐπειδὴ διεσπάθισαν τὴν περιουσίαν τοῦ Κράτους· — ἐπειδὴ ἀπέσπασαν στρατεύματα ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ Μετώπου μὲ τὸν παιδαριώδη σκοπὸν νὰ καλύψουν τὰ σύνορα τῆς Θράκης.

Ἡ δίκη ἤρχισε τὴν 30 Ὀκτωβρίου.

Ἡ ὑπεράσπισις τῶν κατηγορουμένων ὑπάρχει εἰς τὴν ἁπλῆν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω ἀφηγήθημεν.

Ὁ Δημήτριος Γούναρης, καίτοι ἦτο βαρέως ἀσθενὴς ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὑπέμνησε τὰ γεγονότα ταῦτα μὲ μεγάλην δύναμιν λόγου καὶ θαυμαστὴν εὐθύτητα· διότι ἦτο ἄνθρωπος ἀξιολόγου μορφώσεως καὶ ἀνωτέρας ἠθικῆς.

Διὰ τὸ δημοψήφισμα, ὅπερ παρεσκεύασε τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἶπε: — Ὅτι τὸ δημοψήφισμα ἦτο μία τόσον πανηγυρικὴ διαδήλωσις τῆς βουλήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὡς πρᾶξις ἐσχάτης προδοσίας, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπαγγελθῇ κατηγορία κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, — ὅπερ ἄτοπον· — ὅτι ὁ Ζοννὰρ εἶχε ρητῶς δηλώση, ὅτι, τοῦ πολέμου λήγοντος, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ, ἂν τοιαύτη ἦτο ἡ θέλησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· — ὅτι, ἂν οἱ ὑπουργοὶ δὲν ὑπήκουον εἰς τὴν κυρίαρχον θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, τότε ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ ἀχθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ.

Διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας: — ὅτι δὲν ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς ὑπὸ κατηγορίαν κυβερνήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς προκατόχου αὐτῆς· — ὅτι ἡ προκάτοχος κυβέρνησις «εἶχε ρητῶς εἰδοποιηθῇ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ὅτι δὲν θὰ ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν καμμίαν στρατιωτικὴν οὔτε οἰκονομικὴν βοήθειαν» καὶ ὅτι «ἡ προκάτοχος κυβέρνησις οὐδόλως ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὴν εἰδοποίησιν ταύτην». (Ὁ Γούναρης δὲν ἐγνώριζε τὰ πορίσματα τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Σμύρνης· θὰ ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ, ἂν τὰ

ἐγνώριζεν, ὅτι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ἄλλη, καὶ ὄχι ἡ ὑπὸ κατηγορίαν, κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ δικασθῇ)· — ὅτι ἡ ὑπὸ κατηγορίαν κυβέρνησις οὐδόλως μετεῖχε τῶν εὐθυνῶν διὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας εἰργάσθη περισσότερον τῆς «προκατόχου κυβερνήσεως», διότι ἠδυνήθη ν' ἀφιερώσῃ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους· — ὅτι, τέλος, ἦτο παράλογον νὰ κατηγοροῦνται πολιτικοὶ ἄνδρες, ὅτι προεκάλεσαν μίαν καταστροφήν, τῆς ὁποίας θύματα ἔμελλον νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι...

Ἀλλ' εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἐπιχειρηματολογία αὕτη ;

Ἦτο ἀπ' ἀρχῆς εὔκολον νὰ νοηθῇ, ὅτι ἔτεινον πρὸς μίαν θανατικὴν καταδίκην, ὅτι ἐπρόκειτο, ὅπως καὶ ἐλέχθη, περὶ «δικαστικῆς δολοφονίας». Ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀγγλίας, ἐν ὀνόματι τῶν συναδέλφων του, ἐπέστησεν ἐπισήμως καὶ ἐντονώτατα τὴν προσοχὴν τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ ἀφορήτου σκανδάλου παρομοίων τυχὸν ἀντιποίνων κατὰ πολιτικῶν ἀνδρῶν.

Τὴν 11|24 Νοεμβρίου, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας εἰδοποίησεν, ὅτι εἶχεν ἐντολὴν ν' ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἑλλάδος, ἐὰν ἐπεβάλλετο θανατικὴ ποινή.

Ἐν Λωζάννῃ, ὁ λόρδος Κῶρζον παρεκάλεσε τὸν κ. Βενιζέλον νὰ ἐπέμβῃ· ἐχρειάζετο νὰ τὸν παρακαλέσῃ; Ὁ κ. Βενιζέλος ὅμως ἐδήλωσεν ἀδυναμίαν· ἔπρεπεν, εἶπε, ν' ἀποφύγῃ ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος. Εἰδοποίησε τὴν Κυβέρνησιν Ἀθηνῶν. Ὁ λόρδος Κῶρζον ἀπέστειλε ταχέως τὸν πλωτάρχην Τάλμποτ εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ προβῇ εἰς ὕστατον διάβημα.

Ἦτο πολὺ ἀργά:

Τὸ ἀπαίσιον ἔργον ἐπεσπεύσθη.

Τὴν 15)28 Νοεμβρίου ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις τοῦ Στρατοδικείου: ὁ Γούναρης, ὁ Πρωτοπαπαδάκης, ὁ Μπαλτατζῆς, ὁ Στράτος, ὁ Θεοτόκης καὶ ὁ στρατηγὸς Χατζανέστης κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Τὴν ἰδίαν πρωΐαν ἐτουφεκίσθησαν.

Ὁ Γούναρης ἦτο τόσον ἀσθενής, ὥστε δὲν ἐχρειάζετο παρ' ἁπλῶς νὰ τὸν ἀποτελειώσουν. Ὁ Γεώργιος Μπαλτατζῆς, τόσον εὐγενής, τόσον συμπαθητικός, μὲ τόσην γαλλικὴν μόρφωσιν: ἡ δυστυχισμένη κυρία Μπαλτατζῆ ἦτο πριγκήπισσα, τὸ γένος Μαυροκορδάτου· ὁ Στράτος, ὁ ὑπέροχος ῥήτωρ· ὁ Πρωτοπαπαδάκης, ὁ Θεοτόκης, οἱ ὁποῖοι κατέβαλον πᾶσάν των δύναμιν εἰς τὰ Ὑπουργεῖα Οἰκονομικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν τεραστίαν προσπάθειαν, τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς τὴν πατρίδα· ὁ Χατζανέστης, ὁ ἑκουσίως θυσιασθεὶς εἰς μίαν ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν, ἵνα σωθῇ ὅ,τι ἠδύνατο ἀκόμη νὰ σωθῇ καὶ σχεδὸν ἐσώθη !

Σχεδὸν ὅλους τοὺς ἐγνώριζον καλῶς. Εἷς ἐκ τῶν λόγων τοῦ βιβλίου τούτου. Συνένοχος ; Ἔστω. Συνένοχος ἐπίσης ὅλων τῶν δυστυχισμένων ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους εἶδον, πολὺ ἀργότερα, νὰ κλαίουν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν θυμάτων, συνένοχος ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῆς καρδιᾶς.

Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἐκτέλεσις τῶν Ἕξ, ἡ ἀγανάκτησις ἐξέσπυσε παγκόσμιος.

Ὁ Ἄγγλος Πρωθυπουργὸς Μπόναρ Λῶ, ἐδήλωσεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων: «Φρονοῦμεν ὅτι διὰ τῆς καταδίκης τῶν τέως ὑπουργῶν εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, διεπράχθη πρᾶξις βαρβαρότητος».

Ἐν Λωζάννῃ, ὁ λόρδος Κᾶρζον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰ πρακτορεῖα τοῦ Τύπου, ὅτι «δὲν εἶχεν ἴδη τὸν κ. Βενιζέλον, ἀφ' ἧς ἀνηγγέλθη ἡ ἐκτέλεσις τῶν Ἕξ».

Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀνεκοίνωσε πρὸς τὸ πρακτορεῖον Χαβᾶς, ὅτι «οἱ ἐπίσημοι κύκλοι καὶ ἡ δημοσία γνώμη ἀποδοκιμάζουν τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπουργῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου, μετ' ἴσης ἀγανακτήσεως.»

Πολλαὶ ἄλλαι Κυβερνήσεις ἐξεδήλωσαν τὴν ἀπόφασιν νὰ διακόψουν τὰς διπλωματικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ πρὸς τί αἱ ρητορικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις;

Ἡ ἐπίσημος ἀγανάκτησις διήρκεσεν ὅσον χρόνον ἐχρειάσθη διὰ νὰ ἐκφρασθῇ· καὶ οἱ σήμερον στιγματισθέντες, ἂν εἶναι ἰσχυροί, θὰ εὕρουν αὔριον, ἀμέσως, ἀνθρώπους νὰ τοὺς κολακεύσουν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν «θανατικὴν ἐκτέλεσιν», ὁ Πρίγκηψ Ἀνδρέας παρουσιάσθη καὶ αὐτὸς πρὸ τοῦ Προέδρου τῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς στρατηγοῦ Παγκάλου, ὅστις τὸν ἠρώτησεν: «Ἔχετε παιδάκια;» —«Ἔχω πέντε».—«Τὰ κακόμοιρα ! Τί κρῖμα, νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτι θὰ μείνουν ὀρφανὰ τόσον μικρά !»

Μ' ὅλα ταῦτα, προσωπική, αὐστηρὰ ἐπέμβασις τῶν Βασιλέων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, ἔσωσε τὴν κεφαλὴν τοῦ Πρίγκηπος Ἀνδρέου.

Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ἐκ Παλέρμου, παρηκολούθησε μὲ σκληρὸν πόνον τὴν ἀποχαλίνωσιν τῶν ἀγρίων αὐτῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα τόσον ἐξηυτέλιζον τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀκόμη τῆς δίκης ἔγραφεν: «Οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ ὑπουργοί, οἱ ὁποῖοι ἔπραξαν πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατὸν διὰ τὴν πατρίδα των, κατηγορούμενοι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ ; Ἀλήθεια, εἶναι πάρα πολύ.» Ὁ φόνος των τὸν ἐθανάτωσεν. Ἀπέθανε τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1923. Δὲν ἦτο ἀκόμη 55 ἐτῶν.

Μετὰ ἕξ ἔτη, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1929, ὁ κ. Βενιζέλος, ἀναλαβὼν πάλιν τὴν πρωθυπουργίαν, ἐδήλωσεν ἐπισήμως, ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1922, ὅτι οἱ ὑπουργοί, οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν, εἶχον ἐπιδείξῃ ἄμεμπτον διαγωγήν, ἔπραξαν ὅ,τι τοῖς ἦτο δυνατὸν πρὸς ἀποσόβησιν τῆς καταστροφῆς, ὅτι δὲ ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσίς των ἦτο πλάνη, καταλογιστέα εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς περιστάσεις.

Ἡ μνήμη τοῦ Βασιλέως, ἂν εἶχεν ἀνάγκην, θὰ ὠφελεῖτο πολὺ ἐκ τῆς ἐξαιρετικῶς ἁρμοδίας κρίσεως ταύτης.

Μένει ἡ ἀποκατάστασις τῆς μνήμης του. Αὐτὴ ὅμως μόνον ἐκ τῆς Ἱστορίας μπορεῖ νὰ προέλθῃ...

Εἷς ἐκ τῶν λόγων τῆς παρούσης συγγραφῆς.

* * *

Καὶ ἡ Ἑλλάς ;

Ἀναμφιβόλως, ἐπρόκειτο νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν Συμμάχων.

Ἀλλ' ὄχι ! Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶχε δίκαιον λέγων ὅτι τοὺς Συμμάχους δὲν ἠμπόδιζεν ἡ ἐπὶ τοῦ Θρόνου παρουσία του νὰ βοηθή-

σουν ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀνεχώρησεν, ὁ Βασιλεὺς ἀπέθανεν, ὁ κ. Βενιζέλος ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Διασκέψει τῆς Λωζάννης. Ἐφέρθησαν πρὸς τὸν κ. Βενιζέλον ὡς πρὸς ἄλλον Κωνσταντῖνον. Ἡ Θεία Δίκη ἠθέλησεν ὥστε αὐτὸς νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν «ὀλεθρίαν περιπέτειαν», ὅπως ἔλεγεν ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων».

Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἡ Σύμβασις τῶν Μουδανιῶν ἐσταμάτησε τοὺς Τούρκους πρὸ τῆς οὐδετέρας ζώνης, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλείψουν ἀμέσως τὴν Δυτικὴν Θράκην. Καὶ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεσύρθησαν πράγματι ἀμέσως δυτικῶς τοῦ Ἕβρου.

Καὶ τώρα εἰς τὴν Λωζάννην.

Ὁ Ἰσμὲτ πασᾶς, ἐξ ὀνόματος τῶν Τούρκων, ἐζήτησε τὴν Δυτικὴν Θράκην, δηλαδὴ ὅλην τὴν Θράκην. Ὑπέμνησε σκληρῶς ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος, κατὰ τὸ 1915, ἦτο ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ τὴν Καβάλλαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ὅτι ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ 1913 ἔθετε τὴν σπονδυλικὴν στήλην τῆς Ἑλλάδος κατὰ μῆκος τῆς σειρᾶς τῆς Πίνδου, ἥτις εἶναι ἡ ἀφοριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Ἐν τούτοις, οἱ Μεγάλοι Σύμμαχοι δὲν ἠθέλησαν νὰ παραχωρήσουν τὴν Δυτικὴν Θράκην εἰς τοὺς Τούρκους, φοβούμενοι νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ νὰ ἐπαναθέσουν οὕτως ἐπὶ τάπητος ὅλα τὰ τόσον λεπτὰ καὶ ἐπικίνδυνα βαλκανικὰ προβλήματα. Μερικοὶ θὰ ἀπέδιδον μᾶλλον εἰς τοὺς Βουλγάρους τὴν Δυτικὴν Θράκην.

Ἡ Διάσκεψις τῆς Λωζάννης, διὰ ν' ἀποσοβήσῃ εἰς τὸ μέλλον τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς διωγμοὺς τῶν μειονοτήτων, κατήργησε σχεδὸν ριζικῶς τὰς μειονότητας. Θέλω νὰ εἴπω, ὅτι ἡ Διάσκεψις τῆς Λωζάννης ἐθαύμαζε τὴν ἀπόλυτον στεγανότητα τῶν ἐθνικῶν ὁρίων. Ἐν ἄλλοις λόγοις, καθιέρωσε τὴν ὑποχρεωτικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν ἀμφοτέρωθεν τῶν νέων συνόρων. Ὁ κ. Βενιζέλος εἶχε τὴν ἰδέαν αὐτὴν τῆς μεταφυτεύσεως τῶν πληθυσμῶν, ὅταν ἀκόμη, τῷ 1915, προέτεινε νὰ μεταφέρῃ ἀλλαχοῦ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς Καβάλλας διὰ νὰ κάμῃ θέσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους· ὡσὰν νὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ πάρῃ μαζί του τὴν πατρίδα του εἰς τὶς σόλες τῶν ὑποδημάτων του, καὶ τὴν κόνιν τῶν νεκρῶν του, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ οἰκείου του ὁρίζοντος καὶ τὸ ἔδαφος ἀκόμη τὸ βρεγμένον μὲ τὸ αἷμα τῶν προγόνων του καὶ μὲ τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου του ! Ἐξαιρέσει τῶν Τούρκων τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ πληθυσμοὶ ἀντηλλάγησαν. Τοιαύτη περίπτωσις μόνον εἰς τὸν ἐν Λωζάννῃ διακανονισμὸν ὑπάρχει· εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τῆς Εὐρώπης εἶδε κανεὶς τὸ οἰκτρὸν τοῦτο θέαμα μεταφυτεύσεως πληθυσμῶν.

Καὶ τώρα ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων Συμμάχων νὰ δεχθοῦν τοὺς ὅρους τῶν Τούρκων. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1908, εἶχον καταγγείλῃ τὸ καθεστὼς τῶν Διομολογήσεων τοῦ 1535, αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεπον τὴν ἐπέμβασιν τῶν ξένων εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ὑποθέσεις των καὶ ἀνεγνώριζον, ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Γαλλίαν, ἕνα εἶδος προτεκτοράτου ἐπὶ τῶν καθολικῶν πληθυσμῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὑπῆρξαν, ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, ἐγγύησις καὶ μέσον ἐμπορικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς τῆς Γαλλίας εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἦσαν

ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ κ. Μπριὰν καὶ τοῦ Φραγκλὲν Μπουϊγιόν, ὅταν ὑπέγραφον μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Κεμὰλ τὴν συμφωνίαν τῆς Ἀγκύρας, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1921. Ὁ Μουσταφᾶ Κεμὰλ ὑπῆρξεν ἀμείλικτος.

Ὄχι διομολογήσεις πλέον. Αὐτὸ εἶναι ἔνδειξις μεγάλης καταστροφῆς, ἀλλ' ὄχι διὰ τὴν Ἑλλάδα πλέον.

Οἱ Μεγάλλοι Σύμμαχοι, ἐγκαταλείψαντες τὴν Ἑλλάδα, παρεσύρθησαν εἰς τὴν ἧττάν της.

Τῷ 1915, ἐπώλησαν τὸ δέρμα τῆς ἄρκτου εἰς τὸν κ. Βενιζέλον, ὠθήσαντες αὐτὸν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ σκοτωθῇ ἡ ἄρκτος, καὶ αὐτὴ δὲν ἐστάθη νὰ τὴν σκοτώσουν. Δὲν ὑπάρχει πλέον, καθαυτὸ εἰπεῖν, Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία· ἀλλὰ ὑπάρχει Τουρκία, μία Τουρκία νέα καὶ εὔρωστος, μετὰ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ λογαριασθοῦν, διότι στηρίζεται εἰς τας βαθείας δυνάμεις τῆς Ἀσίας.

Ἡ μεγάλη ἰωνικὴ περιπέτεια ὑπῆρξε διὰ τὴν Τουρκίαν ἡ εὐκαιρία ἐπιφόβου ἀφυπνίσεως. Ἦτο ὀλιγώτερον ἐπίφοβος τὸν καιρὸν τοῦ Λοτί, ὅταν ἦτο ἀποκοιμισμένη ἐπάνω εἰς τὰ μαξιλάρια τοῦ σεραγίου. Ἀνέλαβε τὴν πολεμικήν της ἀλκήν, ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀσμὰν καὶ τοῦ Ὀρχάν.

* * *

Ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς περικυκλωμένη, συνεσφιγμένη μεταξὺ τοῦ ἰταλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καὶ τῆς Τουρκίας ἀνορθωθείσης εἰς τὸ ἀσιατικὸν μέτωπον. Εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῇ ;

Ἰδοὺ ὅτι ἐπανῆλθε σχεδὸν —ἐκτὸς τῆς Δυτικῆς Θράκης— εἰς τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήση μετὰ τὰς νίκας τοῦ Κιλκὶς καὶ τῆς Κρέσνας καὶ τὴν ἔνδοξον Συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Διότι ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς τοῦ Κωνσταντίνου πρὸ τῆς ἰωνικῆς περιπετείας: εἶχε κατακτήση μὲ ἰσχυρὸν ἀγῶνα τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅλην τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Καβάλλας, τὴν Κρήτην καὶ τὰς μεγάλας νήσους τῆς μακεδονικῆς καὶ τῆς ἰωνικῆς παραλίας, τὴν Σάμον, τὴν Χίον, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Θάσον... Καὶ οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Πόντου, μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ οἱ πληθυσμοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλέον τῶν τριῶν ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, περιμένουν, ἐλπίζουν, ἐπικαλοῦνται τὴν ἀπολύτρωσιν. Ὅ,τι μένει ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι τόσον τουρκικόν, ὅσον καὶ ἑλληνικόν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔχουν τὴν ἀνάγκην ἀλλήλων. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας ἔδωκαν εἰς τὰς πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος κλινούσας πλουσίας πεδιάδας θαυμαστὴν εὐημερίαν. Οἱ κῆποι τῆς Σμύρνης εἶναι ἕνας ἐπίγειος Παράδεισος.

Καὶ αἱ καμπάνες καὶ τὰ σήμαντρα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἑτοιμάζονται νὰ ἠχήσουν, νὰ ἐκπέμψουν, νὰ ψάλλουν τὸ ὑπεροχώτερον ὡσαννά, τὸ ᾆσμα ᾀσμάτων τῆς ἀπολυτρώσεως !

Πᾶνε αὐτὰ τώρα !

Περιορισθεῖσα εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, μίαν εὐπρόσβλητον πλευράν, περιορισθεῖσα εἰς τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι πλέον ἀφετηρία, γέφυρα πρὸς τὴν Ἰωνίαν, ἀλλὰ ὑπόλοιπον, λείψανα καταπεσούσης γεφύρας, ἐνώπιον τῆς καμμένης Σμύρνης —δὲν ὑπάρχει πλέον Ἰωνία—, ἡ Ἑλλὰς φαίνεται πλέον ὡς ἠκρωτηριασμένον σῶμα...

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ;... Τὰ φτερὰ σπασμένα !...

Δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἕλληνες παρὰ μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα !

Οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μέχρι τοῦ Πόντου, μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος ἐξερριζώθησαν: 1.300.000 ψυχαί, χωρὶς νὰ λογαριάσωμεν τοὺς νεκρούς.

Ἀναμφιβόλως αὐτοὶ οἱ νέοι Ἕλληνες, Ἕλληνες παντοτεινοί, κομίζουν εἰς τὴν ἠκρωτηριασμένην Ἑλλάδα νέας δυνάμεις· εἶναι ἐργατικοί, ἐπιχειρηματίαι· γνωρίζουν νὰ καλλιεργοῦν τὴν σταφίδα, τὸν καπνόν· γνωρίζουν νὰ κατασκευάζουν ἀνατολικοὺς τάπητας, εἴδη κεραμευτικῆς τῆς Κιουταχείας. Ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε θαυμαστή, ὑπέροχος, σχεδὸν ὑπεράνθρωπος προσπάθεια ἡ ἀποκατάστασις ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου νέων Ἑλλήνων εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα, τὴν μεγαλυνθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀναμφιβόλως δικαιοῦται κανεὶς νὰ ὑπολογίζῃ πολὺ ἐπ' αὐτῶν.

Ὑπῆρξεν, ἐν τούτοις, μέγα δυστύχημα ἀνεπανόρθωτον. Δὲν εἶναί ποτε δυνατὸν νὰ ξαναγίνουν ἐν Ἑλλάδι αἱ ἀνυπολόγιστοι περιουσίαι, αἱ ἀπολεσθεῖσαι ἐν τῇ Μικρασιατικῇ Ἑλλάδι, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐφ' ὅλων τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἡ νέα Ἑλλὰς δὲν ἔχει πλέον ὁρίζοντα, δὲν ἔχει πλέον ζώνην ἐπεκτάσεως, ἐνῷ εἶχε τόσον ὡραίας, τόσον εὐρείας, ἀπεράντους ἐκτάσεις.

Πῶς ἤδη θ' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰ οἰκονομικά της βάρη ; Εἶναι καταθλιπτικά !

Ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897, τὰ οἰκονομικά της ἐτέθησαν ὑπὸ διεθνῆ ἔλεγχον· καὶ ἤδη ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ 1915, ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ 1916—1917, ὅστις ηὔξησε τὸ κόστος τῆς ζωῆς εἰς τεραστίαν ἀναλογίαν, καὶ ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ 1918 καὶ πρὸ παντὸς ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1919—1922, τὰ συναφθέντα ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς πολεμικὰ δάνεια καὶ τὰ τεράστια ἔξοδα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν ἑνὸς καὶ πλέον ἑκατομμυρίου προσφύγων, συνεσώρευσαν παθητικόν, διὰ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσουν οἱ πόροι τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν καταστροφὴν ἐπηκολούθησεν ἡ οἰκονομικὴ καταστροφή. Ἡ δραχμὴ ἄλλοτε ἦτο ἰσαξία τοῦ φράγκου καὶ μάλιστα, μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, εἶχε μεγαλυτέραν ἀξίαν· ἤδη χρειάζονται τρεῖς δραχμαὶ διὰ νὰ πάρῃ κανεὶς ἓν φράγκον, καὶ ἐπειδὴ τὸ σημερινὸν φράγκον ἀντιπροσωπεύει τὸ 1)5 μόνον τοῦ χρυσοῦ φράγκου, μία δραχμὴ δὲν ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ τὸ 1)15 τοῦ χρυσοῦ φράγκου.

Πρέπει δὲ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ νόμισμα τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔμειναν οὐδέτεραι, μὲ τὸ ὀλλανδικὸν φιορίνιον, μὲ τὴν ἰσπανικὴν πετσέταν, μὲ τὸ ἑλβετικὸν φράγκον.

Καὶ ἡ Ἑλλάς, ἥτις ὑπῆρξεν ἄλλοτε μεγάλη ἐμπορικὴ δύναμις, ἥτις ζῇ ἐκ τοῦ ἐμπορίου, ἡ Ἑλλὰς περιῆλθεν εἰς μεγίστην στενοχωρίαν, εἰς ἕνα εἶδος ἐξουθενωτικῆς νάρκης.

Μὴ γνωρίζουσα εἰς ποῖον ἅγιον ν' ἀναθέσῃ τὰς ἐλπίδας της, ἐκάλεσε τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν ἀρχήν, διὰ τῶν ἐκλογῶν τῆς 19 Αὐγούστου 1928, προσεπικυρωθεισῶν διὰ τῶν γερουσιαστικῶν ἐκλογῶν τῆς 28 Ἀπριλίου 1929.

Καὶ ὁ κ. Βενιζέλος ἀνέλαβε τὴν «ἀναμόρφωσιν». Τρομερὸς ἆθλος! Μετὰ σπουδῆς ἐξεκαθάρισεν ὅλους τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ παρελθόντος: Θεία Δίκη. Ἐκαυτηρίασε τὰς πληγὰς διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου, ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων: συνθήκη μετὰ τῆς Ἰταλίας· δὲν θὰ γίνῃ πλέον λόγος περὶ Δωδεκανήσου καὶ Ρόδου. Συνθήκη μετὰ τῆς Σερβίας, διακανονισμὸς τοῦ ζητήματος τῆς Θεσσαλονίκης. Θὰ γίνῃ διακανονισμὸς ὅλων τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἐκκρεμῶν ζητημάτων. Ἐπίσης δὲ καὶ μετὰ τῆς νέας Τουρκίας. Ὁ κ. Βενιζέλος δηλοῖ ὅτι θεωρεῖ τὸ ζήτημα τοῦ Μικρασιατικοῦ ἀλυτρωτισμοῦ ὡς λῆξαν ὁριστικῶς, διὰ τῆς εἰς Ἑλλάδα μεταναστεύσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐνθαρρύνῃ ματαίας ἐλπίδας περὶ ἐπανόδου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τῶν ἐκριζωθέντων πληθυσμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θέλει, τοὐναντίον, νὰ ἀφομοιώσῃ, καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὁποίων κατέβαλεν ὑπεράνθρωπον προσπάθειαν.—«Ὁ παλαιὸς ἀγὼν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας οὐδέποτε, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, εἶχε σκοπὸν ἄλλον ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν καταπιεζομένων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Καὶ ἐσυνεχίσθη, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὁ ἀγών, ἐφ' ὅσον τὰ κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐστερήθησαν τῶν ἐθνικῶν των ἐλευθεριῶν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ἐδαφικὰς βλέψεις· δὲν ἔκυπτεν, ὅπως κάποιος ἐκ τῶν γειτόνων της, ἐπὶ παλαιῶν ἐγχρώμων χαρτῶν, μὲ τὴν χιμαιρικὴν ἐλπίδα ἀνασυστάσεως τοῦ Κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.—Ὑπερήσπιζε τὰ τέκνα της. Ἤδη, τάφοι καὶ ἐρείπια ἐτερμάτισαν, ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ὄχθης τοῦ Αἰγαίου, ἓν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας μας.»

Ἀπάρνησις τῆς Μεγάλης Ἰδέας: ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐπὶ τῶν προαιωνίων πόθων τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ κ. Βενιζέλου δὲν εἶναι συνεπῶς ἡ Ἑλλὰς τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἰδοὺ ἡ Ἑλλὰς τοῦ κ. Βενιζέλου:—Ἐκτὸς τῶν ἐπισφαλῶν σημείων, τὰ ὁποῖα διατηρεῖ κατὰ μῆκος τῆς θρακικῆς ἀκτῆς καὶ τῶν νήσων τῆς ἀρχαίας Ἰωνίας, ἔχει τὴν σπονδυλικήν της στήλην κατὰ μῆκος τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου, μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν, μεταξὺ Ἰονίων καὶ Κυκλάδων νήσων.

Ἀντινομία. Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι ἠπειρωτικὸν κράτος. Ὅλα της τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικά, αἱ ἱστορικαὶ βλέψεις της, αἱ ἀναγκαιότητες τῆς οἰκονομικῆς της ζωῆς, ὅλα τὴν δείχνουν ἔθνος ναυτικόν. Διαγράφει κύκλον πέριξ τῆς Δήλου καὶ τῆς Τήνου, πέριξ τῶν Κυκλάδων. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μία ἑλληνικὴ λίμνη μὲ εὐρεῖς ὁρίζοντας πρὸς ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἱστορίαν· μόνον περιφρόνησιν αἰσθάνεται πρὸς τοὺς «προγόνους»· ποδοπατεῖ ὅλας τὰς παραδόσεις. Εἶναι ρεαλιστής, νεωτεριστὴς «τολμηρότατος»... Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει δύναμις ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ τριάκοντα αἰώνων ἱστορίαν...

Οἱ ἄνθρωποι κινοῦνται, καὶ ἡ ἱστορία τοὺς διευθύνει ἢ τούς... συντρίβει.

* * *

Διότι ἡ Μεγάλη Ἰδέα δὲν ἀπέθανεν. Αἱ ἰδέαι δὲν ἀποθνήσκουν.
Ὡρίζετο καὶ ὁρίζεται: ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλων τῶν

ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῶν τελούντων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν,—ἀπελευθέρωσις τῆς 'Αγίας Σοφίας, φρουρουμένης ὑπὸ τῶν τεσσάρων μιναρέδων-δεσμοφυλάκων—, ἡ μνήμη τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος, τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, πεσόντος ἐνῷ ὑπερήσπιζε τὴν Πόλιν, εἰς τὴν Πύλην τοῦ 'Αγίου Ρωμανοῦ, —ἡ τελευταία χριστιανικὴ λειτουργία εἰς τὴν 'Αγίαν Τράπεζαν τῆς 'Αγίας Σοφίας καὶ ὁ τελευταῖος ἱερεύς, ὁ ἐξαφανισθεὶς ἐντὸς τοῦ τοίχου, μὲ τὰ Ἅγια Μυστήρια, μὲ τὸν Σταυρόν, —ἡ 'Αγία Τράπεζα ἡ ριφθεῖσα σιγὰ-ἀπαλὰ εἰς τὰ βάθη τῆς Προποντίδος, εἰς μέρος, τὸ ὁποῖον δεικνύεται μέχρι σήμερον.

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τῆς ἀπελευθερώσεως, τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἀναστάσεως· ἕδραν της εἶχε τὰς χώρας ὅπου ἔζων Ἕλληνες ἀλύτρωτοι, ὁ δὲ βωμός της ἦτο ἐντὸς τῆς καρδίας των. Ὑπῆρξε μεγάλη δι' ἐμὲ τιμή, ὅτι, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1920, ἔγινα δεκτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπὸ τοὺς «Ἀλυτρώτους Ἕλληνας»,—Ποῦ εἶναι τώρα ;

Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ! Ἔζη ἀπὸ ἑκατὸν ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1821. Ὡδήγει τὴν Μεγάλην Σταυροφορίαν· συνήνωνε τὴν ἑλληνικὴν γῆν τῶν Ἰονίων Νήσων, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Κρήτης, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου. Πέραν αὐτοῦ ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ Πανελληνισμοῦ.

Πέραν τῶν σημερινῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα οἱ βασιλεῖς της Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος εἶχον εὐρύνη μεθ' ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς, ἡ Μεγάλη Ἰδέα μόνον διὰ τάφων ἐκπροσωπεῖται. Εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκονται αὐτοὶ οἱ τάφοι σήμερον ; Ἀλλ' ὑπῆρξάν ποτε· ἄρα ὑπάρχουν· καὶ ἡ ἰωνικὴ γῆ εἶναι ὅλη ὀστᾶ τόσων γενεῶν, ποῦ ἔζησαν ἐκεῖ ἀπὸ τριάκοντα-τεσσαράκοντα αἰώνων. Καὶ ὑπάρχουν εἰς τὰς καρδίας. Αἱ ἀναμνήσεις εἶναι ἐλπίδες. Δὲν ἐκριζοῦνται πλέον αἱ ἀναμνήσεις, ἡ δὲ τέφρα τῶν νεκρῶν γίνεται σπορὰ ζώντων.

Ὑπάρχει βίος ἀναμνήσεων· αὐτὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν λαῶν. Ἂς ζήσωμεν μίαν στιγμὴν τὴν ζωὴν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὴν Τροίαν καὶ τὸν Αἰγαιακὸν πολιτισμόν, τὴν Κρήτην καὶ τὸν Μίνωα, τὰς Μυκήνας καὶ τοὺς θησαυρούς της, οἱ ὁποῖοι ἐπλούτισαν τὸ Ἀθηναϊκὸν Μουσεῖον—τὰ ἔργα καὶ ἡμέρας τῶν προγόνων·—καὶ τὰ βασίλεια τῆς Ἰωνίας καὶ τὴν Μίλητον καὶ τὴν ἀποίκισιν ὅλης τῆς Μεσογείου, ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν·—καὶ τὸ Κράτος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ ἀριστουργήματα, τὰ ὁποῖα ἀκόμη καὶ σήμερον ἀνελκύονται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων·—καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν Ἀλεξανδρινὴν Σχολὴν τῆς Περγάμου καὶ ὅλην τὴν ἐξελληνισθεῖσαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν Ἀσίαν, τὴν προσκληθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς πολιτισμὸν γονιμώτερον·—καὶ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν: Grecia capta ferum victorem cepit καὶ τὰς μεγαλοπρεπείας καὶ ἁβρότητας καὶ ὅλην τὴν ἔκτακτον διανοητικὴν δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐπὶ αἰῶνας ἀκόμη...

Ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν, τὸν Ἱδρυτὴν·—καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν «Θεοφύλακτον Αὐτοκρατορικὴν Πόλιν»·—καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τόσον ἐκφραστικήν, ὅσον καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος, χριστιανικωτέραν δέ, θρησκευτικωτέραν, σεβαστοτέραν, μητέρα

τῆς 'Ορθοδοξίας, τῆς ὁποίας τὸ φῶς ἐφώτισεν ὅλην τὴν 'Ανατολὴν καὶ ἡ ὁποία μένει ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν της:—'Αναμφιβόλως, δὲν θὰ ἐπιτραπῇ νὰ κρημνισθῇ εἰς ἐρείπια.

"Ας ἐνθυμηθῶμεν τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, πεσόντα ὑπὲρ τοῦ Σταυροῦ, ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 29 Μαΐου 1453.

"Ας ἐνθυμηθῶμεν τὴν 'Εορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατὰ τὸ 1821·—καὶ τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, τὸν μάρτυρα, ὅστις κοιμᾶται ἐν τῇ Μεγάλῃ Μητροπόλει τῶν 'Αθηνῶν, ἀναμένων τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν 'Αγίαν Σοφίαν· —καὶ τὸν 'Αρχιεπίσκοπον Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸν καὶ τὸν ἐξ Αἰγίου 'Ανδρέαν Λόντον καὶ τὸν 'Ανδρέαν Ζαΐμην ἐκ Καλαβρύτων καὶ τὸν ὅρκον τῆς 'Αγίας Λαύρας: «Πίστις, 'Ελευθερία, Πατρίς»·—καὶ τὰς σφαγὰς τῆς Χίου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

"Ας ἐνθυμηθῶμεν τὸν Βασιλέα "Οθωνα, τόσον νέον καὶ πλήρη καλῆς θελήσεως, τὸν πρῶτον Βασιλέα τῶν 'Ελλήνων ὅστις μετέβη εἰς τὸ προσκύνημα τῆς «ἀλιτρώτου» Σμύρνης.

"Ας ἐνθυμηθῶμεν τὸν 'Ιωάννην Κωλέττην καὶ τὴν λαμπρὰν στολὴν τοῦ παλληκαριοῦ, τὸν προφήτην τῆς Μεγάλης 'Ιδέας· αὐτὴ μὲ τὴν 'Ιταλικὴν Παλιγγενεσίαν ὑπῆρξε τότε ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα κεφάλαια τῆς ἱστορίας τοῦ ρωμαντισμοῦ.

"Ας ἐνθυμηθῶμεν τὴν σύνεσιν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, τὸν Διάδοχον εἰς τὰ Γιάννινα, τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον εἰς τὸ Κιλκίς, εἰς τὸν ὑπέροχον πίνακα, τὸν ὁποῖον ἐζωγράφισεν ὁ μέγας Γάλλος ζωγράφος Γεώργιος Σκότ· ἔκαμε τὴν 'Ελλάδα μεγάλην καὶ ἔνδοξον· ὑπέφερε διὰ τὴν 'Ελλάδα· ὑπῆρξεν ἄφοβος καὶ ἄψογος.

'Η περιπέτεια τῆς χθές, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν αἰώνων, εἶναι ἐπεισόδιον ἁπλοῦν. Θὰ ἐπανορθωθῇ. 'Η πίστις μένει. 'Η πίστις δὲν καταλύεται. Ζῇ, εἶναι ζωοποιός. Διὰ πολλοὺς "Ελληνας, ἡ Μεγάλη 'Ιδέα ζῇ πρὸ τοῦ μνημείου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου· ζῇ πρὸ τοῦ τάφου τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, εἰς τὴν ἐξορίαν, ἐν Φλωρεντίᾳ.

* * *

Γνωρίζω ὅτι φθάνω ἐδῶ μέχρι τῶν μυχίων τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Γνωρίζω ὅτι ἡ συγκινητικωτέρα, ἡ ψυχικωτέρα ἑορτὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας εἶναι ἡ 21 Μαΐου, ἡ ἑορτὴ τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου· εἶναι συνδεδεμένη μὲ προαιωνίους παραδόσεις· δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὴ οἰκογένεια μὴ ἔχουσα μεταξὺ τῶν μελῶν της ἕνα φέρον τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος.

Θὰ εἰμπορέσουν νὰ ἐξαλείψουν τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἀπὸ τὰ σχολικὰ προγράμματα:—προστυχιά, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον. 'Αλλὰ δὲν θὰ ἐξαλείψουν τὰ Γιάννινα, τὸ Κιλκίς..., οὔτε τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τοῦ 'Ιουνίου τοῦ 1917... οὔτε τὴν 'Επάνοδον τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1920...

Γνωρίζω ὅτι, εἰς πολλὰ ἑλληνικὰ σπίτια, ἡ εἰκὼν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἶναι τοποθετημένη μαζὶ μὲ τὰς ἁγίας εἰκόνας. "Οσον περισσότερον προγεγραμμένη εἶναι, τόσον περισσότερον θὰ λατρεύεται. 'Ο διωγμὸς καθιστᾷ τὴν λατρείαν ἐνθερμοτέραν...

Τὴν παραμονὴν τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἀνεξαρτησίας, θὰ ἦτο ὡραία χειρονομία νὰ μεταφερθῇ ἡ σορὸς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, παραπλεύρως τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου.

Ἀναμφιβόλως, δὲν θὰ κάμουν αὐτὴν τὴν χειρονομίαν.

Θὰ φοβηθοῦν μίαν Σκιάν.

Μ' ὅλα ταῦτα, μίαν ἡμέραν, ἴσως μίαν προσεχῆ ἡμέραν , Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος θὰ ἔλθῃ νὰ κοιμηθῇ τὸν τελευταῖόν του ὕπνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ γῇ, διότι εἰς τὸ ἑξῆς καὶ πάντοτε θὰ εἶναι μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχήν.

Βερσαλλίαι, 21 Μαΐου 1929.

ΤΕΛΟΣ

POST SCRIPTUM

I

Ἤτο κατὰ τὸ 1920, τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὑπεγράφετο ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Εἶχον δόσει ἐν Ἀθήναις, κατ' Ἰανουάριον-Φεβρουάριον, μίαν σειρὰν διαλέξεων περὶ τῆς «Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας», δημοσιευθεῖσαν κατόπιν εἰς τόμον, καὶ τὸ ἔργον μου, «Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα», εἶχεν ἀπὸ εἴκοσιν ἤδη ἐτῶν, κλασικὸν κῦρος.

Ὁ κ. Ν. Πολίτης, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος τότε, μοῦ ἐζήτησε νὰ μελετήσω, εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν Ἀρχείων, τὴν διπλωματικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἤμην τότε καθηγητὴς ἐν ἐνεργείᾳ. Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μοῦ ἔδωκεν ἄδειαν πενταετῆ, ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου 1920 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1925 καὶ μὲ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν διὰ «μίαν ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν ἐν Ἑλλάδι».

Τὸ συμβόλαιον τῆς 28 Αὐγούστου 1920, μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας καὶ ἐμοῦ, μὲ ἐπεφόρτιζε μὲ τὴν «συγγραφὴν καὶ ἔκδοσιν ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ ἔργου ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας». Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ὤφειλε νὰ μοῦ πληρώσῃ, κατὰ τὰ πέντε ταῦτα ἔτη, ἀποζημίωσιν ἴσην πρὸς τὰς ἀποδοχάς μου ὡς καθηγητοῦ καὶ ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἐργασίαν μου.

«Τεθεὶς εἰς τὴν διάθεσιν» τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν δι' «ἐπιστημονικὴν ἀποστολήν, δὲν ἐτέθην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν κανενὸς πολιτικοῦ προσώπου. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις δὲν θὰ μοῦ συνεχώρει νὰ ὑποδουλώσω τὸν κάλαμόν μου εἰς οἱονδήποτε, καὶ ἐγὼ δὲν θὰ συγκατετιθέμην.

Ἀνεχώρησα δι' Ἀθήνας κατὰ Νοέμβριον. Ὁ κ. Βενιζέλος μόλις εἶχεν ἀνατροπῆ. Αὐτὸ δὲν μὲ ἀφεώρα.

Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας (Πρέσβυς ἦτο ὁ κ. Νιὲ Μπιγὺ) ἀνεκοίνωσα τὸν σκοπὸν τῆς «ἐπιστημονικῆς

ἀποστολῆς» μου εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν (τοῦ Δ. Ράλλη). Μὲ ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, μοῦ παρέσχεν ὅλας τὰς εὐκολίας διὰ τὰς ἐρεύνας τὰς σχετικὰς μὲ τὸ ἔργον μου. Ὀφείλω νὰ ἐκφράσω, ἐνταῦθα, τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν Γ. Μπαλτατζῆν, τὸν Γούναρην, τὸν Πρωτοπαπαδάκην, τὸν Στράτον. Μοῦ ἔδειξαν πλήρη ἐμπιστοσύνην.... διότι δὲν εἶχον τίποτε νὰ κρύψουν, τίποτε τὸ ἐπίψογον.

Παρέστην εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ ἤρχισα νὰ βλέπω καθαρά.

Τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἰδίως, τὰ ὁποῖα, κατ' ἐξαίρεσιν, ἠνοίχθησαν εἰς ἐμέ, μοῦ ἐστερέωσαν τὴν πεποίθησίν μου.

Τὰ συμβάντα τοῦ 1922 δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μεταβάλουν τίποτε· τὰ γεγονότα δὲν ἀλλάζουν, οὔτε τὰ αὐθεντικὰ κείμενα. Αἱ ἐπιστημονικαί μου πεποιθήσεις δὲν ἦσαν φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ ἀκολουθοῦν τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ πολιτικοῦ ἀνεμοδείκτου. Ἡ Κυβέρνησίς μου δὲν μοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν «ἀποστολὴν» διὰ νὰ ἐγκωμιάσω τὸν μὲν ἢ νὰ δυσφημήσω τὸν δέ, ἀλλὰ νὰ μελετήσω καὶ νὰ γράψω «ἐπιστημονικῶς» τὴν Διπλωματικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐξηκολούθουν τὴν ἐργασίαν μου.

Ἦτο ἤδη ὀλιγώτερον εὔκολος ἀπὸ πρῶτα.

Ὅταν ἐπέστρεψα εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ Μάϊον-Ἰούνιον τοῦ 1925, μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχω τὴν ἐλαχίστην ἀναδίφησιν τῶν ἐγγράφων, τῶν σχετικῶν μὲ τὰ τελευταῖα γεγονότα. Ὁ Διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων κ. Π. Ἀργυρόπουλος, μοῦ ἔδειξε μίαν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ γραφείου του ἕνα φάκελλον πλήρη ἐγγράφων, πολυτίμων ἀσφαλῶς· ἀλλὰ μοῦ «τὰ ἔβαλε κάτω ἀπὸ τὴ μύτη μου». Ἐστάθη ἀδύνατον, εἰς ἐμὲ τὸν ἐπιφορτισμένον μὲ ἀποστολὴν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ἐπιτύχω ἁπλῆν ἀκρόασιν φιλοφροσύνης παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ κ. Μιχαλακοπούλῳ καί, παρὰ τὰς προσπαθείας καὶ τὴν ὑποχρεωτικῶς καλὴν θέλησιν τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας κ. Ντὲ Σαμπρέν, ἠναγκάσθην νὰ φύγω ὡς ἀποκεκηρυγμένος. Τὸ ἔγκλημά μου ; Εἶχον ἴδη τοὺς Βασιλικούς, εἶχον ὁμιλήση μαζί των...

Ἔφθασα, ἐν τούτοις, εἰς τὸν σκοπόν μου.

Καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1925, παρέδωκα εἰς τὸ τυπογραφεῖον τὸ τελευταῖον χειρόγραφόν μου, τοῦ Ε' τόμου (1908—1923).

Ἡ «ἀποστολή» μου εἶχε λήξη.

Εἶναι λοιπὸν ἀκριβέστατον ὅτι ἐπληρώθην ἀπὸ ὅλας τὰς Κυβερνήσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου 1920 μέχρι τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου 1925· αὐτὸ ἦτο ὅρος τοῦ συμβολαίου μου, ἡ δὲ Κυβέρνησίς μου ἠγγυᾶτο διὰ τὴν ἀποζημίωσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον ἐξ οἱασδήποτε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐπληρώθην ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, εἰς ὃν ὀφείλω καὶ τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος —ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀντιβασιλείας τῆς Βασιλίσσης-Μητρὸς Ὄλγας—ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου—ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β'—ἀπὸ τὰς διαφόρους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δημοκρατικὰς Κυβερνήσεις, αἱ ὁποῖαι διεδέχθησαν ἀλλήλας ἐν Ἀθήναις, μέχρι

τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1925, ἀκόμη καί, πρὸς στιγμήν, ἀπὸ τὸν κ. Μιχαλακόπουλον καὶ τὸν δικτάτορα Πάγκαλον. Ἐν συνόψει, ἐπληρώθην ἀπὸ 5—6 Κυβερνήσεις Ἑλληνικάς· ἂν ἦσαν δώδεκα Κυβερνήσεις, ἀπὸ δώδεκα θὰ ἐπληρωνόμην.

Καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐπληρώθην ἀπὸ τόσας Κυβερνήσεις, δὲν ἠδυνάμην νὰ τεθῶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καμμιᾶς, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἤθελον καὶ ἂν ἀκόμη ἤμην ἱκανὸς πρὸς τοῦτο.

Αἱ κυβερνήσεις παρέρχονται. Ἡ ἱστορία μένει.

I I

Κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1925, ἡ Ἑλλὰς ἐτέλει ὑπὸ Δημοκρατίαν. Ὁποίαν Δημοκρατίαν ; Δὲν γνωρίζω ἀκριβῶς.

Ὅταν ἡ ἐν Παρισίοις Ἑλληνικὴ Πρεσβεία, ὑπὸ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Καραπᾶνον ἔλαβε γνῶσιν τῶν δοκιμίων τοῦ πέμπτου μου τόμου, ἐδοκίμασεν ἀξιοθρήνητον συγκίνησιν. Ἂν τὸ βιβλίον μου ἦτο ἀπολογία τοῦ κ. Βενιζέλου, θὰ μὲ ἐφόρτωναν ἀναμφιβόλως μὲ χρυσὸν καὶ τιμάς. Ἀλλ' ἀπείχομεν πολύ!

«—Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἀπολογία τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου!», μοῦ εἶπον.

«—Τί θέλετε νὰ κάμω, ἀπεκρίθην, ἀφοῦ αὐτὰ λέγουν τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ;»

«—Ἀλλὰ φαίνεσθε ἐπιδοκιμάζων τὴν πολιτικὴν τῆς ἑλληνικῆς οὐδετερότητος κατὰ τὸ 1915—16.»

«—Τί θέλετε νὰ κάμω, ἀφοῦ ὑπὲρ αὐτῆς συνηγοροῦν τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ;»

Ἀδύνατον, ἐν τούτοις, ἦτο ν' ἀδιαφορήσῃ κανεὶς πρὸς τόσον σκανδαλώδεις ἀποκαλύψεις... Καὶ ἤρχισα νὰ διασκεδάζω παρὰ πολύ.

Τὴν 25ην Νοεμβρίου 1925, ἡ Ἑλληνικὴ Πρεσβεία μοῦ ἐζήτησε ν' ἀναβάλω τὴν ἐκτύπωσιν. Ἀλλ' εἶχον ὑπογράψῃ συμβόλαιον μὲ τὸν ἐκδότην, εἶχον ἀναλάβῃ ὑποχρεώσεις ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἠρνούμην νὰ ἀναβάλω· ἐπέμενον ἐπὶ τοῦ συμβολαίου μου.

Καὶ ἐπεκαλέσθην, πέραν τῆς Πρεσβείας, τὸν κ. Ροῦφον, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τότε ἐν Ἑλλάδι.

Μοῦ ἀπήντησε τὴν 5ην Δεκεμβρίου διὰ τοῦ ἑξῆς θαυμασίου τηλεγραφήματος:

«Ἐπιστολὴ ἐλήφθη. Ἔχων πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς σᾶς, ὡς ἱστο-
» ρικόν, καὶ εἰς τὴν εὐθύτητα τῆς δικαιοσύνης σας, ἀπαγορεύω εἰς
» οἱονδήποτε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὸ ἔργον σας. Τὸ μόνον, ὅπερ ἐπιθυμοῦ-
» μεν, εἶναι ἁπλῶς νὰ γνωσθῇ ἡ ἀλήθεια. Ροῦφος

Καὶ ἐπανέλαβον τὸ ἔργον τῆς ἐκτυπώσεως..

Τί μηχανορραφίαι ἔγιναν τότε ; Μυστήριον!

Τὴν 22 Ἰανουαρίου, ὁ κ. Καραπᾶνος μοῦ ἔγραψε τὰ ἑξῆς:

«Ἀγαπητὲ Μαίτρ, ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος,
» αὐτοπροσώπως ἐπιληφθεὶς τῆς ἀναγνώσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τοῦ 5ου
» τόμου τῆς «Διπλωματικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος», κρίνει ὅτι τὸ πε-
» ριεχόμενον αὐτοῦ, καθ' ὃ ἀφορῶν τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ ἀναφε-
» ρόμενον εἰς πρόσωπα παίξαντα σπουδαῖον ρόλον καὶ ζῶντα ἀκόμη, δὲν

» ἀνταποκρίνεται καθόλου πρὸς τὸ πρόγραμμα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερ-
» νήσεως, ὅπερ ἀποβλέπει εἰς τὴν λήθην ὅλων τῶν ἐμφυλίων διενέ-
» ξεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κομμάτων καὶ εἰς τὴν στενω-
» τέραν δυνατὴν συνεργασίαν των.

»Ὑπὸ τοιούτους ὅρους, εἶμαι ἐπιφορτισμένος νὰ σᾶς ζητήσω ὅπως
» προβῆτε εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ τόμου αὐτοῦ, ἵνα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ
» τάσις αὐτοῦ καὶ τὰ γεγονότα, περὶ ὧν διαλαμβάνει, εὑρίσκωνται ἐν
» ἁρμονίᾳ μὲ τὸ πνεῦμα, ὑφ' οὗ ἐμφορεῖται ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις.

»Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, μὲ μεγάλην της
» λύπην, θὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς ζητήσῃ ὅπως μὴ δημοσι-
» ευθῇ ὁλόκληρος ὁ τόμος.»

Φυσικά, ἠρνήθην ν' ἀναθεωρήσω τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου μου καὶ ἐπεκαλέσθην πάλιν τὸν κ. Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἦτο ἀκόμη ὁ κ. Ροῦφος.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἔλαβον τὴν 31ην Ἰανουαρίου 1928 τὸ κάτωθι νέον τηλεγράφημά του, ὅπερ δὲν εἶχε τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸ προηγούμενον:

—Πῶς κατέστη δυνατὸν ν' ἀλλάξῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον;

«Ὁ κ. Καραπᾶνος μοῦ ἀνακοινοῖ ἀντιρρήσεις σας.Ἀναβάλετε δημο-
» σίευσιν πέμπτου τόμου σας. Χωρὶς ἐπανέλθω ἐπὶ προγενεστέρου τη-
» λεγραφήματός μου, ὀφείλω νὰ σᾶς γνωρίσω ὅτι ἀνάγνωσις δοκιμίων
» μοῦ ἐνίσχυσεν ἐντύπωσιν ὅτι δημοσίευσις τόμου πραγματευομένου σύγ-
» χρονα γεγονότα, θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἔξάψη πάλιν πάθη μεταξὺ
» διαφόρων κομμάτων καὶ ἐκμηδενίσῃ προσπαθείας Κυβερνήσεως, τει-
» νούσας ἀποκαταστήσουν ἁρμονίαν μεταξὺ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Διὰ λόγους
» τούτους, σᾶς παρακαλῶ, δεχθῆτε μὴ δημοσίευσιν πέμπτου τόμου καὶ
» ἀποδεχθῆτε συστάσεις Γαλλικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ροῦφος».

Δὲν ἔμαθον τότε τί ἐσήμαινεν ἡ λέξις αὐτὴ «συστάσεις». Ἔχω τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο ἐπινόησις διὰ νὰ κλονίσουν τὴν ἀντίστασίν μου.

Φυσικά, ἠρνήθην καὶ ἐπέσπευσα τὴν ἐκτύπωσιν, ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἐκδοθῇ ὁ τόμος.

Ἐπιστολὴ τοῦ κ. Καραπάνου πρὸς τὸν ἐκδότην:

«...Πρὸ τῆς ἀρνήσεως τοῦ συγγραφέως ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἐπα-
» νειλημμένως ζητηθεῖσαν ἀναθεώρησιν τοῦ ἔργου, ἡ Ἑλληνικὴ Κυ-
» βέρνησις εὑρίσκεται, πρὸς μεγάλην λύπην της, ὑποχρεωμένη νὰ σᾶς
» ζητήσῃ ὅπως μὴ προβῆτε εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἐν λόγῳ τόμου καὶ μὴ
» τὸ δόσετε πρὸς πώλησιν, προβῆτε δὲ καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς
» στοιχειοθεσίας.»

Καὶ ὁ κ. Καραπᾶνος ἐβεβαίου ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐλήφθη ἐν πλήρει συμφωνίᾳ μετὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις δὲν ἐπεθύμει καὶ αὐτὴ καθόλου νὰ ἐκδοθῇ ὁ τόμος

Ἄλλη μία ἐπινόησις.

Ἔσπευσα εἰς τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐζήτησα παρὰ τοῦ κ. Μπριὰν νὰ ἐπέμβῃ παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει καὶ νὰ τὴν καλέσῃ νὰ σεβασθῇ τὸ συμβόλαιον, ὅπερ ὑπέγραψε μετ' ἐμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ κ. Ντὲ Σαμπρέν, ὅστις ἦτο τότε ἐν Παρισίοις, ἐπεφορτίσθη νὰ

διακανονίση τὸ ζήτημα· τὸ ἔκαμε δὲ μὲ πολλὴν λεπτότητα. ' . ν' ἀνταποκριθῶ ὅμως εἰς τὴν εὐγένειάν του, συγκατετέθην καὶ ἐγὼ εἰς μερικὰς τροποποιήσεις, τυπικὰς καθαρῶς, καὶ ἐμαλάκωσα τὴν ἔκφρασιν εἰς μερικὰ σημεῖα, ὅπου ἐκρίνετο αὐστηρῶς ἡ γαλλικὴ πολιτική.

Καὶ ὁ τόμος ἐκυκλοφόρησεν.

Ἐπιφυλάσσομαι νὰ καταθέσω εἰς κάποιαν ἀσφαλῆ βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν τὸ πρωταρχικὸν χειρόγραφον τοῦ περιφήμου 5ου τόμου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξήγησις κάποιαν ἡμέραν θὰ προκαλέση νοστιμώτατα σχόλια.

Ἐν πρώτοις, ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ 5ου τόμου ἀπεκόμισα πλεῖστα συγχαρητήρια. Εἷς διαπρεπὴς Γάλλος πολιτικὸς μὲ συνεχάρη διὰ τὸ θάρρος τῆς γνώμης μου.

Καὶ ὁ κ. Ν. Πολίτης, ὅστις εἶχε τὴν πρώτην ἰδέαν τῆς ὑποθέσεως, μοῦ ἔγραψε τὴν 1ην Ἰουνίου 1926 τὴν κάτωθι ἐπιστολήν, ἣν μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως δημοσιεύω.

«Φίλε Κύριε, θέλω νὰ σᾶς ἀναγγείλω ἀμέσως τὴν μεγάλην χαράν,
» ἣν μοῦ προεκάλεσεν ὁ 5ος σας τόμος. Εἶμαι εὐτυχὴς διότι εἶδον τε-
» λειούμενον τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Σᾶς συγχαίρω καὶ σᾶς εὐχαριστῶ
» ἐξ ὅλης καρδίας... Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰμποροῦν ν' ἀναγνώσουν τὴν
» ἀφήγησιν μιᾶς ἐξαιρετικῶς ταραχώδους περιόδου, χωρὶς ἄλλο αἴ-
» σθημα, παρὰ τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν βαθεῖαν εὐ-
» γνωμοσύνην πρὸς τὸν ἔξοχον ἱστορικόν, ὅστις ἠδυνήθη νὰ συνδυάση
» τόσον καλῶς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀμεροληψίαν μετὰ τῆς εὐγενοῦς ὁρ-
» μῆς τῆς καρδίας του. Προσφέρετε εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλην ὑπηρε-
» σίαν, ἥτις, ἐστὲ βέβαιος, δὲν θέλει λησμονηθῆ.»

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι σήμερον οὐδὲν Κράτος, οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, οὐδ' αὐτὴ ἡ Γαλλία, δὲν ἔχει τόσης σπουδαιότητος καὶ τοιαύτης ἐπιστημονικῆς ἀξίας μνημεῖον τῆς διπλωματικῆς της ἱστορίας. Ἂν αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν, τόσον τὸ χειρότερον δι' αὐτάς! Ἀλλ' ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ εἶμαι κάπως ὑπερήφανος καὶ νὰ φρονῶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐπέταξε τὰ χρήματά της.

III

Ὀλυσσώδης καὶ μυσαρὸς διωγμὸς ἐναντίον τῆς ἐπιστημονικῆς προσπαθείας μου καὶ τοῦ ὡραίου μου βιβλίου, γεμάτου λατρείαν πρὸς τὴν αἰωνίαν Ἑλλάδα, μὲ ἐψύχρανε βαθύτατα καὶ μὲ ἀπεκαρδίωσε: νὰ φθάσουν νὰ νομίζουν πουλημένην, εὐμετάβλητον τὴν συνείδησίν μου! Πφ!

Διετήρησα, διὰ τὰς μηχανοραφίας τῆς ἀθλίας αὐτῆς περιπετείας, περιφρόνησιν, τὴν ὁποίαν θὰ αἰσθανθοῦν μετ' ἐμοῦ καὶ ὅλοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι. Βλέπω ἐμαυτὸν θῦμα τῶν χειρίστων μεθόδων τῶν τυραννικωτέρων καθεστώτων, κατάλαβα ἐκ πείρας μερικοὺς χαρακτῆρας τῆς συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς, κατενόησα πολλὰ πράγματα, ἔξω τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας.

Ἔχω τὴν ἀδυναμίαν νὰ ὑποφέρω διὰ κάθε ἀδικίαν· ἔχω ἓν εἶδος φυσικῆς ἀποστροφῆς πρὸς τὸ ψεῦδος. Ἠσθάνθην —κατὰ τὸ παρατεταμένον διάστημα, καθ' ὃ συνεγράφη ἡ ἱστορία αὐτή— θαυμασμὸν πρὸς τὸν τόσον εὐθὺν καὶ τόσον τίμιον Βασιλέα Κωνσταντῖνον, θανόντα διότι ἔπραξε τὸ βασιλικόν του καθῆκον. Καὶ ἡ σκέψις μου, πλήρης συμπα-

θείας καὶ εὐλαβείας, παραμένει πιστῶς ἀφωσιωμένη εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς τοῦ Βασιλέως, τὰ θύματα χειρίστων παθῶν καὶ ποταποτάτης ἐκδικήσεως, τοὺς μάρτυρας τοῦ καθήκοντός των πρὸς τὴν πατρίδα, εἰς ἣν ἐθυσίασαν τὰ πάντα.

Ἔχω τὴν ἀδυναμίαν νὰ πιστεύω ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι ἔχει ἱερὸν καθῆκον νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἰδίως ὑπάρχῃ κάποια ἀξία εἰς αὐτήν.

Ἀγαπῶ τὴν Ἑλλάδα· μὲ μέμφονται ἀρκετὰ δι' αὐτὸ ἐν Γαλλίᾳ! Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀδικία τὴν ἤγαγον εἰς τὰς χειροτέρας καταστροφάς· πρέπει νὰ τὸ μάθῃ: πρέπει νὰ κρίνῃ.

Ἀγαπῶ περισσότερον τὴν Γαλλίαν καὶ θεωροῦμαι σωβινιστής, ἕνα εἶδος φαντασιοκόπου. Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀδικία τὴν ἤγαγον εἰς χειρίστας πλάνας. Καὶ εἶδον τὴν Σμύρνην εἰς ἐρείπια. Ὑπέφερα πολὺ βλέπων τὴν πολιτικὴν τῆς Χώρας μου συνένοχον τῶν Τούρκων σφαγιαστῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων. Ἔχασεν ἐκ τούτου ἡ Γαλλία ὅλον της τὸ ἠθικὸν κῦρος, ὅπερ, ἀπὸ αἰώνων, ἀπετέλει τὴν μεγαλυτέραν της δύναμιν ἐν Ἀνατολῇ. Πρέπει νὰ τὸ μάθῃ, πρέπει νὰ τὸ κρίνῃ.

Ἰδοὺ διατί ἠσθάνθην ἀκατανίκητον ἐπιθυμίαν νὰ γράψω τὸ βιβλίον μου περὶ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Τὸ ἔγραψα μετὰ μεγάλης χαρᾶς, διότι ἀνεκουφίσθη ἡ συνείδησίς μου, ὡς ἱστορικοῦ, ἔπραξα τὸ καθῆκόν μου, ὡς τιμίου ἀνθρώπου, τὸ καθῆκόν μου πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὸ καθῆκόν μου πρὸς τὴν Γαλλίαν, τὸ καθῆκόν μου πρὸς ἐμαυτόν, τὸ καθῆκόν μου πρὸς ὅλους τοὺς ἔχοντας δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ὅταν ἀκόμη αὕτη δὲν εἶναι «καλὴ νὰ λέγεται».

Τὸ βιβλίον, γραφέν, ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ. Λεπτότατον πρόβλημα: Ἀδύνατον ἤδη νὰ ὑπολογίζω ἐπὶ συμβολῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐγὼ ἔκαμα μίαν πρᾶξιν σύμφωνον πρὸς τὴν συνείδησίν μου. Εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν λατρείαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζον ὅτι διετήρει ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Ἤνοιξα κατάλογον ἐγγραφῶν. Τὰ ὀγκώδη βαλάντια ἔδοσαν ἐλάχιστα.

Εὐτυχῶς, τὰ μικρὰ βαλάντια ἔδοσαν καθ' ὁμάδας, καθ' ἑκατοντάδας —καὶ ὅμως 40 φράγκα εἶναι 120 ἑλληνικαὶ δραχμαὶ— καὶ αἱ μικραί, ἀλλὰ πολυάριθμοι ἐγγραφαί, μοῦ ἐστάλησαν μὲ ἐπιστολὰς τόσον ἀφελεῖς ὅσον καὶ συγκινητικάς, ὥστε θὰ τὰς φυλάξω ὡς τὴν πολυτιμοτέραν ἀνταμοιβήν μου. Ἔχω πολλοὺς φίλους ἐν Ἑλλάδι: αὐτὸς εἶναι ὁ μέγας μου πλοῦτος.

Μοῦ φαίνεται κάποτε ὅτι εἶμαι κάτω ἀπὸ τὰ εὐμενῆ βλέμματα τῶν ἁγίων εἰκόνων, πρὸ τῶν ὁποίων γνωρίζω ὅτι κάποτε ὁ Ἕλλην χωρικὸς προσκυνεῖ τὴν μνήμην τοῦ Μάρτυρος Βασιλέως.

Εἰς ὅλας τὰς χώρας ἔχω ὑπὲρ ἐμοῦ ὅλους τοὺς καλῆς πίστεως ἀνθρώπους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς καρδιᾶς.

Οἱ ἄλλοι, θὰ μὲ καλύψουν μὲ ὕβρεις· τὸ ἀπεπειράθησαν ἤδη· ἀλλὰ προερχόμεναι ὅθεν προέρχονται, ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς τῶν ψευδῶν, θὰ εἶναι πρὸς τιμήν μου. Οὔτε θὰ μοῦ ἤρεσκε νὰ μ' ἐπαινέσουν αὐτοί.

ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΝΤΡΙΩ